

Istoria românilor
și universală
Manual pentru clasa
a XII-a

Casetă tehnică

Cum folosim manualul

Bine ai venit în fascinantă călătorie prin paginile Manualului de Istorie a românilor și universală! Acest manual a fost elaborat în strictă concordanță cu Curriculumul la disciplina Istoria românilor și universală, urmărind să ofere un instrument util de învățare cu conținuturi, ilustrații și alte materiale relevante, activități de învățare interactive, care să-ți stimuleze curiozitatea și să-ți dezvolte competențele. În manual vei descoperi o varietate de rubrici, create special pentru a transforma procesul de învățare într-o experiență captivantă.

Denumirea temei conform Curriculumului

În rubrica **Timp istoric** vei cunoaște cele mai importante evenimente la care se referă tema. Ele te vor ajuta să te orientezi în timpul istoric.

În rubrica **Dicționar istoric** sunt prezentate definițiile noțiunilor istorice.

Rubrica **Jurnal istoric** îți oferă o informație specifică care să te transfere imaginär în epoca studiată pentru a înțelege mai bine procesele și evenimentele istorice.

În rubrica **Mărturiile ale contemporanilor** vei afla percepția contemporanilor epocii asupra evenimentelor.

Rubrica **Spațiul istoric** conține o hartă relevantă la temă și sarcini pentru înțelegerea și reprezentarea spațiului istoric.

Rubricile **Personalitate istorică** și **Carieră în istorie** prezintă informații despre personalități marcante, care au avut un rol deosebit în istorie.

În rubrica **Viziuni istoricografice** vei cunoaște opiniile istoricilor cu privire la tema studiată.

În rubrica **Indicatori statistici** îți vei forma competența de analiză și interpretare a datelor statistice.

8 Marea Unire din 1918

Jurnal istoric	Timp istoric	Dicționar istoric
21 martie 1918 - Tratatul de la Alba Iulia 24 mai 1918 - Tratatul de la București 27 mai 1918 - Tratatul de la Iași	21 martie 1918 - Tratatul de la Alba Iulia 24 mai 1918 - Tratatul de la București 27 mai 1918 - Tratatul de la Iași	Tratatul de la Alba Iulia - Tratat de uniune între România și Ungaria din 21 martie 1918. Tratatul de la București - Tratat de uniune între România și Bulgaria din 24 mai 1918. Tratatul de la Iași - Tratat de uniune între România și Rusia din 27 mai 1918.

Documentar

În această secțiune sunt prezentate documente care au fost semnate în timpul procesului de unificare a României. În partea de jos a paginii se află o fotografie a reprezentanților delegațiilor românești și străine care au semnat tratatul de la Iași.

Rubrica **Documentar** valorifică sursele scrise: documente de epocă, tratate, acte, pacte etc. care te vor ajuta la însușirea cunoștințelor și formarea competențelor.

Diversele ilustrații la temă te vor ajuta să-ți imaginezi și înțelegi societatea și tema studiată.

Spațiul istoric

În această secțiune este prezentată o hartă care arată teritoriul istoric al României în timpul procesului de unificare. Textul explică contextul geografic și politic al evenimentelor.

Activitate Independentă, Activitate în echipă, Formulare de concluzii, Sugestie de temă pentru acasă

În această secțiune sunt prezentate activități de învățare care pot fi realizate individual sau în echipă. Sunt incluse formulare de concluzii și sugestii de teme pentru acasă.

Rubricile **Activitate Independentă, Activitate în echipă, Formulare de concluzii, Sugestie de temă pentru acasă** reprezintă activități de învățare pe nivele de cunoaștere, creându-ți abilități complexe de înțelegere și de colaborare.

Rubrica **Consolidare și reflecție** cuprinde un ansamblu de sarcini pentru exersare și fixarea competențelor și cunoștințelor.

Viziuni istoricografice

În această secțiune sunt prezentate opinii și viziuni istoricografice despre evenimentele studiate. Sunt incluse citate și referințe la lucrări științifice.

Indicatori statistici

Indicador	Valoare
...	...

Eroi nu se uită!

În această secțiune sunt prezentate biografii scurte ale eroilor naționali. Este inclusă o fotografie a lui Ștefan Ștefănescu.

Femei în istorie

În această secțiune sunt prezentate biografii scurte ale femeilor care au avut un rol important în istoria României. Este inclusă o fotografie a lui Elena Alister.

Rubrica **Eroi nu se uită!** aduce în prim-plan personalitățile care au luptat și s-au jertfit pentru idealurile naționale.

Rubrica **Femei în istorie** valorifică rolul personalităților feminine în istoria românilor și universală.

Notă: În Regatul României calendarul pe stil nou (gregorian) a fost introdus în anul 1919. Astfel, data de 1 aprilie 1919 a devenit 14 aprilie 1919. De aceea, în temele referitoare la România în timpul Primului Război Mondial și cele referitoare la mișcarea națională și Marea Unire se vor utiliza atât datele cronologice din calendarul iulian, cât și cele din calendarul gregorian.

Cuprins

	Cum folosim manualul	3
	1. Introducere în studierea Istoriei românilor și universală (epoca contemporană)	6
I	Lumea la începutul secolului XX	
	2. Lumea la începutul epocii contemporane*	9
	3. Rivalitatea Marilor Puteri și amenințarea păcii*	14
	4. Primul Război Mondial – conflict pentru reîmpărțirea lumii*	18
	5. România în Primul Război Mondial	23
	6. Consecințele Primului Război Mondial	27
	7. Basarabia în anii 1917–1918	31
	8. Marea Unire din 1918	34
	Extensie curriculară. Personalități notorii ale mișcării de renaștere în Basarabia: destin uman, destin politic	39
	Extensie curriculară. Revoluția din februarie 1917. Lovitura de stat bolșevică. Teoria și practica bolșevismului	40
	Evaluare	41
II	Diplomație și conflict în perioada interbelică	
	9. Sistemul Versailles–Washington și noua ordine internațională	42
	10. Liga Națiunilor: între intenție și realitate*	46
	11. România și Sistemul de la Versailles	50
	12. Sistemul de tratate în perioada interbelică. Politica conciliatoristă a Marilor Puteri*	55
	13. Politica externă a României în perioada interbelică. Nicolae Titulescu – diplomat al păcii ..	59
	14. Relațiile româno-sovietice în perioada interbelică	64
	15. Pactul Ribbentrop–Molotov și impactul lui asupra destinului popoarelor din Europa	67
	Extensie curriculară. Diplomația românească. Take Ionescu și Alexandru Vaida-Voevod	71
	Evaluare	72
III	Politică, economie și societate în perioada interbelică	
	16. Caracteristici generale și specifice ale regimurilor politice din perioada interbelică	73
	17. România de la democrație la autoritarism*	79
	18. Constituirea RASSM: politici și impact	84
	19. Particularități și similitudini ale evoluției economice a statelor lumii între 1918 și 1939* ..	89
	20. <i>Marea Depresiune</i> . „New Deal” – model pentru depășirea crizei economice	93
	21. Politici de consolidare a statului național român. Noul cadru de dezvoltare economică a României interbelice*	98
	22. Basarabia în componența României Mari*	103
	Extensie curriculară. Experimentele bolșevice în economia RASSM	108
	Extensie curriculară. Controversele lumii în perioada interbelică	109
	Evaluare	110
IV	Al Doilea Război Mondial – impact asupra contemporaneității	
	23. Al Doilea Război Mondial. Strategii și acțiuni militare în război (1939–1945)*	111
	24. Anul 1940 în istoria românilor. Formarea RSSM și instaurarea regimului comunist	117
	25. Participarea României în Cel de-Al Doilea Război Mondial: cauze, evenimente și consecințe	123
	26. Basarabia și Transnistria în perioada Celui de-Al Doilea Război Mondial	127
	27. Diplomație și coaliții în perioada Celui de-Al Doilea Război Mondial	132
	28. Crime împotriva umanității: gulag, Holocaust, Katyn	138
	29. Consecințele Celui de-Al Doilea Război Mondial	145
	Evaluare	150
V	Politică, economie și societate în perioada postbelică	
	30. State democratice în perioada postbelică	151
	31. Fenomenul miracolului economic: Germania și Japonia	157
	32. Regimuri totalitare și autoritare în perioada postbelică *	161
	33. URSS în perioada postbelică	168
	34. Instaurarea regimului comunist în țările Europei Centrale și de Est*	173
	35. Reinstaurarea regimului comunist în RSSM. Colectivizarea forțată, foametea și deportările.	178
	36. Politica „Centrului” în RSSM: economie, societate și mod de viață	183

	37. Politica conducerii sovietice din RSSM în domeniul culturii și științei	188
	38. Formarea lumii bipolare. Războiul Rece	192
	39. Organizații internaționale și rolul lor în lume*	197
	40. Integrarea economică europeană. Crearea și evoluția Uniunii Europene	202
	41. Focare de război în a doua jumătate a secolului XX–începutul secolului XXI	206
	Extensie curriculară. Războaiele și declinul civilizațiilor	210
	Extensie curriculară. Modele de sisteme economice contemporane	211
	Extensie curriculară. Represiuni politice în regimurile dictatoriale	212
	Extensie curriculară. Civilizația contemporană: unitate, diversitate, integrare	213
	Evaluare	214
VI	Mișcări de emancipare social-politică în secolul XX	
	42. Mișcări anticomuniste în Europa postbelică	215
	43. Rezistența anticomunistă în RSSM*	219
	44. Acțiuni de emancipare în Asia și Africa. Problemele țărilor decolonizate*	222
	45. Căderea regimurilor comuniste în Europa*	226
	46. Proclamarea suveranității și independenței Republicii Moldova. Simbolurile de stat	231
	Evaluare	235
VII	Republica Moldova la etapa actuală	
	47. Democratizarea vieții politice.* Constituția Republicii Moldova	236
	48. Viața social-economică în Republica Moldova	240
	49. Războiul pentru Apărarea Independenței și Integrității Teritoriale a Republicii Moldova ..	244
	50. Minoritățile etnice din Republica Moldova	248
	51. Unitatea Teritorială Autonomă cu statut special Găgăuzia (Gagauz-Yeri)*	252
	52. Politica externă a Republicii Moldova. Perspectivele integrării europene*	255
	Extensie curriculară. Eroi necunoscuți din localitatea mea	259
	Extensie curriculară. Presa Republicii Moldova după anul 1991 – reflecții despre Renașterea națională	260
	Extensie curriculară. Nume de străzi, prenume, patronimic – dovezi ale schimbărilor politice	261
	Evaluare	262
VIII	Cultură și civilizație în secolul XX–începutul secolului XXI	
	53. Realizările tehnice și științifice din epoca contemporană	263
	54. Contribuția poporului român la dezvoltarea patrimoniului universal*	267
	55. Cultura și știința în Republica Moldova	271
	56. Impactul tehnologiilor asupra vieții cotidiene și asupra mediului	276
	Extensie curriculară. Monumente din localitate – mesaj istoric și memorie colectivă	279
	Extensie curriculară. Vizită la muzeu – oportunitate de cercetare și afirmare	280
	Extensie curriculară. Istoria localității – locuri, oameni, evenimente	281
	Evaluare	282
IX	Problemele globale ale secolului XX–începutul secolului XXI	
	57. Problemele globale: pericole pentru omenire*	283
	58. Consecințele problemelor globale și modalități de supraviețuire a omenirii	287
	59. Migrații în lumea actuală	290
	60. Virtuți și valori contemporane. Sisteme educaționale eficiente*	293
	Extensie curriculară. Noile politici economice la sfârșitul secolului XX– începutul secolului XXI	296
	Extensie curriculară. Politici sociale și consumul de masă. Ocupații și statute profesionale în secolele XX–XXI.	297
	Extensie curriculară. Ocupații și statute profesionale în Republica Moldova	298
	Extensie curriculară. Problemele globale: Securitatea alimentară. Separatismul. Inteligența artificială	299
	Evaluare	300
	Activități de învățare în bază de proiect	
	Rolul femeii în istorie	301
	Mărturiile participanților la Războiul pentru Apărarea Integrității Teritoriale și Independenței Republicii Moldova din localitatea mea	302
	Diaspora și rolul ei	303
	Impactul Războiului Sovieto-Afgan asupra participanților din RSS Moldovenească	304

Notă: Cu asterisc (*) sunt indicate conținuturile curriculare ce nu vor fi evaluate la examenele de absolvire a ciclului liceal, dar sunt obligatorii pentru studiere.

1

Introducere în studierea istoriei românilor și universală (epoca contemporană)

Jurnal istoric

„Un popor care nu-și cunoaște istoria e ca un copil care nu-și cunoaște părinții.”

Nicolae Iorga

- Explică expresia marelui istoric român.

Timp istoric

1914–1918 – Primul Război Mondial.

1918–prezent – epoca contemporană.

1918–1939 – perioada interbelică.

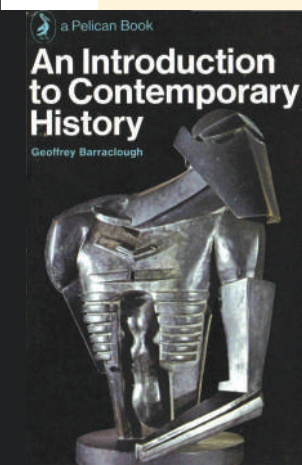
1939–1945 – perioada Celui de-Al Doilea Război Mondial.

1945–prezent – perioada postbelică.

Dicționar istoric

Generație – totalitatea oamenilor (dintr-o comunitate socială dată) care sunt de aceeași vârstă; perioadă care desparte vârsta tatălui de cea a fiului.

Idei din cărți

„Este adevărat că nicio linie groasă nu desparte perioada pe care o numim *contemporană* de perioada pe care o numim *modernă*. În aceasta putem fi de acord cu susținătorii doctrinei continuității istorice. Lumea nouă a ajuns la maturitate în umbra vechiului. Când înțelegem aceasta pentru prima dată, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, este puțin mai mult decât o agitare intermitentă în pântecul lumii vechi; după 1918 capătă o identitate separată și o existență proprie; înaintează spre maturitate cu o viteză neașteptată după 1945; dar abia în trecutul foarte recent, începând prin 1955, a renunțat la tutela lumii vechi și și-a afirmat dreptul inalienabil de a-și decide propriul destin. Istoria sa este, prin urmare, cu mult mai mică decât întreaga istorie a perioadei elucidate – într-adevăr, în primii ani, este doar o foarte mică parte din acea istorie [...]”.

Geoffrey Barraclough. *An Introduction to Contemporary History*

- Identifică în sursă limita superioară a epocii contemporane.
- Explică trecerea de la epoca modernă la cea contemporană.

Istoria contemporană și obiectul de studiu. Omul contemporan este obișnuit să gândească istoric, să mediteze asupra originii lucrurilor și problemelor, să-și caute locul pe „axa timpului” și să distingă prezentul de trecut și de viitor. Termenul „contemporan” se referă la perioada actuală în raport cu timpul prezent sau cu un moment specific, dacă ne referim la o perioadă concretă. În acest sens, istoria contemporană studiază cea mai recentă epocă din istoria umanității. Unii istorici consideră istoria contemporană drept domeniu de studiu al istoriei universale sau știință a istoriei care studiază trecutul câtorva generații care mai sunt în viață.

Obiectul de studiu al disciplinei Istoria românilor și universală, epoca contemporană, sunt evenimentele, fenomenele și procesele istorice cuprinse în intervalul de timp de la Primul Război Mondial și până în prezent.

- Enumeră epocile istoriei universale din cele mai vechi timpuri până în prezent.
- Formulează o explicație proprie a disciplinei Istoria contemporană.

Periodizarea istoriei contemporane. Limitele cronologice ale epocii contemporane sunt convenționale. Unii istorici consideră că aceasta durează de la începutul secolului XX, de la sfârșitul Primului Război Mondial în anul 1918, și până în prezent. Alții consideră că epoca contemporană este o perioadă mai recentă care începe în anul 1945, când s-a sfârșit Cel de-Al Doilea Război Mondial.

Pentru o sistematizare și o înțelegere mai bună a procesului istoric, istoricii au împărțit istoria contemporană în câteva perioade:

1. Perioada interbelică (1918–1939). În perioada imediată după Primul Război Mondial, statele au parcurs o etapă de tranziție și instabilitate, în care economiile se refăceau după devastarea provocată de conflagrație. Un rol important în revenirea globală a avut ascensiunea economică a Statelor Unite. Însă „Marea Depresiune”, care a afectat statele din întreaga lume, a avut consecințe grave atât din punct de vedere social și economic, cât și politic (au avut loc evenimente care au modelat evoluția ulterioară a relațiilor internaționale).

Una dintre noutățile perioadei a fost apariția regimurilor totalitare în Europa (fascist, nazist și comunist). Sistemul de Tratat de la Versailles nu a rezolvat problemele apărute în cadrul conflagrației mondiale. În statele nemulțumite de rezultate au apărut mișcări extremiste, re-

vizioniste și revanșarde, care au alimentat tensiunile între ele și au contribuit la declanșarea Celui de-Al Doilea Război Mondial.

2. Perioada Celui de-Al Doilea Război Mondial (1939–1945) reprezintă o etapă crucială în istoria umanității, cu implicații profunde în evoluția politică, socioeconomică și culturală a întregii omeniri. Confruntarea militară, care a implicat peste 60 de state, a avut consecințe grave, înregistrându-se pierderi umane de peste 62 milioane de oameni, distrugerii masive ale orașelor, satelor, infrastructurii etc. În această perioadă au fost comise crime împotriva umanității, inclusiv Holocaustul. Impactul războiului asupra societății a fost adânc, transformând viețile a milioane de oameni, cu consecințe de lungă durată asupra dezvoltării ulterioare a societăților afectate. Această conflagrație globală a avut impact profund în plan geopolitic și a determinat schimbări radicale în relațiile internaționale, cauzând o nouă corelație de forțe pe arena mondială. Puterile militare și economice s-au reconfigurat în urma războiului, iar echilibrul de putere s-a modificat în mod semnificativ. Prezența Armatei Roșii, victorioasă în Cel de-Al Doilea Război Mondial, în Europa Centrală și de Est a dus la schimbarea regimurilor politice. Războiul a marcat și schimbări majore în gândirea politică și culturală, alimentând mișcări de eliberare națională, aspirații spre democrație și lupta împotriva regimurilor totalitare.

3. Perioada postbelică (1945–prezent) poate fi împărțită în două subperioade distincte:

a) **1945–1989 (1991)**, a reprezentat o etapă complexă și tumultuoasă în istoria umanității, caracterizată de schimbări politice majore, confruntări ideologice și transformări economice și tehnologice remarcabile. În anii postbelici a avut loc o polarizare a statelor lumii, care s-au grupat pe principii ideologice în două tabere mari, în frunte cu SUA și URSS. Confruntarea dintre aceste două tabere, cunoscută sub numele de „Război Rece”, a dus la tensiuni sporite în relațiile internaționale și la consolidarea a două blocuri militare antagoniste, NATO și Organizația Tratatului de la Varșovia. În Europa Centrală și de Est au fost instaurate regimuri totalitare comuniste, având un impact semnificativ asupra societăților și politicilor regionale. Extinderea regimurilor comuniste a avut loc și în țările din Extremul Orient, precum China, Coreea de Nord, Vietnam și Cambodgia. Aceste regimuri totalitare au reprezentat o amenințare pentru valorile democratice și au adus schimbări profunde în structura politică globală. În această perioadă a avut loc criza și destrămarea sistemului colonial mondial și, în urma aplicării principiului autodeterminării națiilor, s-au format noi state independente.

Pe lângă aspectele politice, perioada postbelică a fost, de asemenea, marcată de o revoluție tehnico-științifică remarcabilă. Aceasta a condus la o creștere semnificativă a producției de bunuri și la dezvoltarea ascendentă a economiei mondiale. Societatea industrială a evoluat treptat către o societate postindustrială, caracterizată de tehnologii avansate și o economie bazată pe cunoaștere, care a adus schimbări profunde în viața cotidiană, în munca și în interacțiunile sociale. Perioada s-a remarcat prin cucerirea spațiului cosmic, apariția și evoluția unor noi stiluri muzicale.

Transformările politice de la mijlocul secolului XX au stat la baza procesului de integrare europeană, care a avut un impact major asupra configurației politice și economice a Europei. Această perioadă a

Aeronave britanice din timpul Primului Război Mondial, 1914–1918

Studiu de caz

Izvoarele istoriei contemporane

sunt stocate în arhive, guvernamentale sau private, în biblioteci și muzee, pe suport de hârtie sau în variantă digitalizată:

Izvoare juridico-legislative:

1. Acte oficiale, ce țin de politica internă a autorităților (legi, hotărâri, decrete, rapoarte, declarații politice, memorandumuri guvernamentale);
2. Acte oficiale, ce țin de politica externă a statului (tratate, acorduri, corespondență diplomatică, declarații oficiale);
3. Acte ce țin de activitatea organizațiilor politice, economice, culturale etc. (statute, programe, statistici, rapoarte etc.).

Izvoare istorico-narative, literare și publicistice:

1. Lucrări istorice, cărți de referință și analize politice, economice și sociale;
2. Publicații periodice, reviste și ziare;
3. Corespondență personală;
4. Memorii, autobiografii și jurnale;
5. Opere literare.

Izvoare vizuale și audiovizuale:

1. Surse cartografice;
2. Surse numismatice;
3. Fotografii de epocă;
4. Opere de artă;
5. Înregistrări video și audio (filme, interviuri, materiale media).

Izvoare orale:

1. Interviuri și relatări.

Izvoare digitale și online:

1. Baze de date și biblioteci digitale;
2. Site-uri web și platforme de arhivare.

Izvoarele oferă viziuni ample și diverse asupra evenimentelor și transformărilor.

● Numește tipurile de izvoare istorice pe care le-ai consultat/studiat.

● Apreciază importanța cercetării mai multor surse.

Președintele Mircea Snegur și deputați din primul Parlament, la 27 august 1991, în ziua votării Declarației de Independență a Republicii Moldova

Lansarea navei spațiale Falcon Heavy, 6 februarie 2018

Început cu înființarea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului în 1951.

Evenimentele din anii 1989–1991 au marcat dezintegrarea regimurilor comuniste din Europa Centrală și de Est și a Uniunii Sovietice și au reprezentat un moment crucial pentru aceste state, precum și pentru republicile din fosta Uniune Sovietică, au fixat începutul perioadelor de independență și dezvoltare democratică, orientate spre progres, pace și bunăstare, și au pus bazele configurației mondiale pe care o cunoaștem astăzi.

b) 1991–prezent, poate fi considerată o etapă distinctă a epocii contemporane, cea recentă, dar și o subperioadă în cadrul perioadei postbelice. Conceptul de *istorie recentă* nu înlocuiește sintagma „istoria contemporană”, dar desemnează istoria unor perioade de timp apropiate de prezent. Unii cercetători înțeleg prin acest concept perioade mai apropiate: de la 1989 sau 1991 până în prezent, alții – mai îndepărtate, începând cu anul 1945, iar în cazul unor țări – și alte limite cronologice. Această perioadă se caracterizează la nivel global prin sfârșitul Războiului Rece și crearea unei lumi multipolare, extinderea regimurilor democratice și o dezvoltare fără precedent a științei și tehnologiilor informaționale.

Pentru țările care au ieșit din lagărul socialist a început o perioadă de tranziție de la totalitarism la democrație, de la economia planificată la economia de piață, precum și de integrare europeană. În cazul Republicii Moldova și al altor țări din spațiul ex-sovietic, acești ani sunt adesea numiți *perioada postsovietică*.

În această perioadă, în 1992, a fost semnat Tratatul de la Maastricht, prin care a fost înființată Uniunea Europeană. Integrarea europeană a avut ca scop promovarea cooperării și consolidarea păcii și a prosperității pe continentul european.

Începutul secolului XXI a fost marcat de o dezvoltare rapidă a tehnologiilor informaționale, telecomunicațiilor și rețelelor de internet, care au activat progresul în mai multe domenii ale societății. Au apărut noi ramuri economice, culturale și științifice, însă, odată cu acestea, au apărut și noi riscuri. În anii 2019–2022 umanitatea s-a confruntat cu pandemia COVID-19, care a avut un efect distructiv asupra sănătății oamenilor și a economiilor globale. Un impact grav asupra securității și păcii mondiale a avut și îl are războiul Rusiei împotriva Ucrainei, declanșat la 24 februarie 2022.

- Elaborează un tabel cronologic al perioadelor epocii contemporane, menționând limitele cronologice și trei caracteristici specifice pentru fiecare perioadă.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Argumentează necesitatea studierii *istoriei contemporane*. Formulează trei argumente.

▶ Activitate în echipă

2. Elaborați un poster cu ilustrații referitoare la evenimente din epoca contemporană.

▶ Formulare de concluzii

3. Formulează un rezumat al temei prin care vei explica noțiunea, obiectul de studiu și perioadele istoriei contemporane.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

4. Prezintă, la alegere, un izvor istoric ce poate servi la studierea istoriei contemporane. Analizează informațiile despre evenimente sau procese istorice pe care le conține.

2

Lumea la începutul epocii contemporane*

Jurnal istoric

Caricatură datată din 1882, care reprezintă Imperialismul Britanic.

- Identifică asocieri între mesajul caricaturii și termenii *colonialism* și *imperialism*.
- Explică termenii *colonialism* și *imperialism* utilizând mesajul caricaturii și cunoștințele obținute anterior.

Timp istoric

Sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX – definitivarea procesului de împărțire a lumii între marile imperii coloniale și teritoriale.

1870 – crearea în SUA a Companiei *Standard Oil*, de prelucrare și distribuție a petrolului, înființată de John D. Rockefeller.

1879 – primul bec electric, realizat de Edison.

1900-1903 – prima criză mondială de supraproducție.

1903 – primul zbor cu un avion motorizat, proiectat de frații Wright.

1914 – traversarea Canalului Panama de prima navă.

Dicționar istoric

Colonie – teritoriu ocupat și administrat de o națiune străină, care este dependent de aceasta pe plan politic, economic, cultural etc.

Dictatură oligarhică – sistem politic în care puterea este concentrată în mâinile unui mic grup de oligarhi influenți, autoritatea cetățenilor fiind limitată.

Imperiu colonial – imperiu care se bazează pe dominația și controlul coloniilor, creând un sistem politico-administrativ pentru a exploata resursele și a extinde influența politică și economică.

Imperiu teritorial – imperiu constituit de un stat prin cucerirea teritoriilor adiacente și includerea lor în propriile hotare și în sistemul său politico-administrativ.

Bolșevism – curent de gândire politică apărut în Rusia, la începutul secolului XX, în cadrul fracțiunii de stânga a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor (comunist).

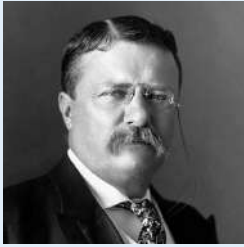
Parlamentarism – sistem politic, în contextul sfârșitului secolului al XIX-lea – începutul secolului XX, în care existau forme de reprezentare parlamentară.

Republicanism – concepție care susține republica drept formă de guvernământ; atitudine, activitate în favoarea republicii.

Statele lumii și regimurile politice. La începutul secolului XX cea mai mare parte a teritoriilor planetei o constituiau marile imperii coloniale și teritoriale. Așa-numita „împărțire teritorială a lumii” se apropia de final. Marea Britanie și Franța au devenit cele mai mari imperii coloniale, depășind Spania, Portugalia și Olanda. Coloniile și dominioanele supuse Coroanei Britanice, despre care contemporanii spuneau că pe teritoriul ei „soarele nu apune niciodată”, acopereau o suprafață de 32,7 mil. km² (jumătate din toate teritoriile coloniale din lume) și aveau o populație de 368 mil. de oameni. Aceasta însemna suprafața de 100 de ori și populația de 10 ori mai mare decât ale Marii Britanii însăși.

Teritorii vaste erau ocupate și de imperiile teritoriale multinaționale, cu populații de diferite etnii și credințe. Aproape jumătate din teritoriul Europei era ocupat de Imperiile Austro-Ungar, Rus și cel Otoman.

Personalitate istorică

Theodore ROOSEVELT

Președinte al SUA
(1901–1909)

A fost cel de-al 26-lea președinte al Statelor Unite (1901–1909). În 1899, a fost ales guvernator al statului New York. În 1900, a fost ales vicepreședinte, alături de președintele McKinley. În 1901, devine președinte, când McKinley a fost asasinat. În 1904, a fost ales președinte.

În plan economic, s-a manifestat prin aplicarea Legii antitrust Sherman împotriva monopolului. A introdus legislația federală a căilor ferate și a băncilor, precum și noi legi privind imigrația și protecția mediului, a înființat un minister al comerțului, a consolidat marina comercială și forțele armate.

Pe plan internațional, Roosevelt a folosit politica „big stick” (bastonul mare), care a implicat atât diplomație, cât și amenințări cu forța. El a jucat un rol-cheie în medierea încheierii Războiului ruso-japonez. Pentru această contribuție la stabilirea păcii, a fost distins, în 1906, cu Premiul Nobel pentru pace.

Pe parcursul secolului al XIX-lea, popoarele care făceau parte din aceste imperii au înregistrat progrese semnificative în dezvoltarea economică și socială și au intrat într-o etapă de renaștere națională. Partidele politice care s-au constituit în aceste teritorii au promovat, alături de problemele sociale, lozinci de egalitate națională și autodeterminare. Secolul al XIX-lea a fost „secolul naționalităților”; pentru multe popoare, a reprezentat momentul formării conștiinței naționale, începutul luptei pentru eliberarea națională și autodeterminare politico-statală.

O trăsătură fundamentală politică moștenită din secolul al XIX-lea a fost răspândirea concepțiilor de republicanism și parlamentarism. A crescut constant numărul statelor monarhice în care s-au adoptat constituții și forme de reprezentare politică. Pe lângă Marea Britanie, care era un exemplu de parlamentarism, adunări legislative reprezentative s-au constituit și în Austro-Ungaria și Germania, Suedia și Norvegia, Belgia și Țările de Jos, Spania, dar și în afara Europei, în Japonia etc. În unele state republicane liberalismul și democrația au constituit o bază relativ stabilă a vieții politice (SUA, Franța, Elveția), în timp ce în altele, în spatele fațadei republicane, dominau practici nedemocratice. De exemplu, în țările latino-americane (Brazilia, Argentina, Columbia, Mexic) deseori au fost instituite dictaturi oligarhice, care anihilau libertățile constituționale și drepturile populației.

- Numește formele de guvernare adoptate de statele lumii.
- Identifică elementele specifice societăților democratice.
- Argumentează sintagma „secolul al XIX-lea – «secolul naționalităților»”.
- Estimează impactul împărțirii lumii între marile imperii pentru societățile teritoriilor supuse.

Curențele ideologice și partidele politice. Conservatorismul, liberalismul și socialismul au constituit bazele ideologice ale vieții sociopolitice în țările occidentale. Pe măsură ce influența aristocrației slăbea, conservatorismul pierdea din poziții. Liberalii și-au revizuit ideologia – s-au îndepărtat de ideea nonimplicării statului în economie, promovând „noul liberalism”. Reprezentanții „neoliberalismului” au dus o politică socială activă, menită să reducă inegalitățile sociale prin reforme. Printre liberalii remarcabili s-au numărat politicianul britanic David Lloyd George și premierul italian Giovanni Giolitti, iar în SUA, promotorii politicii liberale reformatoare au fost președinții Th. Roosevelt și Woodrow Wilson.

Mișcarea socialistă s-a răspândit pe larg în țările occidentale. Cele mai importante fracțiuni social-democrate au fost create în Reichstagul german și în Camera Deputaților din Franța. În cadrul mișcării muncitorești au apărut două curente: socialismul liberal – reformismul și socialismul revoluționar. Reprezentanții muncitorilor în parlamente au urmărit adoptarea legislației sociale care să reducă durata zilei de muncă, să acorde salariaților dreptul la odihnă, să-i protejeze de șomaj și să le asigure o bătrânețe demnă. Ei considerau că aceste lucruri sunt posibil de realizat prin intermediul reformelor implementate de stat, fără violență revoluționară. Susținătorii reformelor în Germania, Franța și Marea Britanie renunțau la ideea revoluției, „integrandu-se” în sistemul politic existent. În aceste societăți, un loc aparte îl aveau sindicatele, organizații ale salariaților care aveau ca scop îmbunătățirea legislației referitoare la orele de muncă, odihnă, condiții de viață, asigurarea medicală etc.

Caricatură, 1899: Unchiul Sam referindu-se la alegătorii emigranți: „De ce ar trebui să-i las pe acești ciudați să aibă votul întreg, pe când sunt doar pe jumătate americani?”

Socialismul revoluționar (ideologie ce urmărea obținerea echității sociale pe cale revoluționară) a avut mai mult succes în țările cu regimuri politice conservatoare și autocrate, care nu acceptau realizarea reformelor.

Mișcările naționale subminau unitatea imperiilor multinaționale. Tendința popoarelor de a-și crea propriile state naționale s-a intensificat. Naționalismul a devenit ideologia mișcărilor de eliberare și în țările din Orient.

Cele mai complicate conflicte interetnice din Europa erau în Peninsula Balcanică, unde interesele marilor puteri se împleteau cu dorința albanezilor, grecilor, bulgarilor, sârbilor și a altor popoare de a se elibera de stăpânirea străină sau de a-și extinde granițele.

Ansamblul conflictelor interetnice, interstatale și interimperiale, ambițiile liderilor naționali și caracterul complicat al granițelor dintre statele europene au dus la faptul că naționalismul a devenit o ideologie de stat, o componentă a ideologiilor extremiste și a teoriilor rasiale, care au condus la violență și războaie.

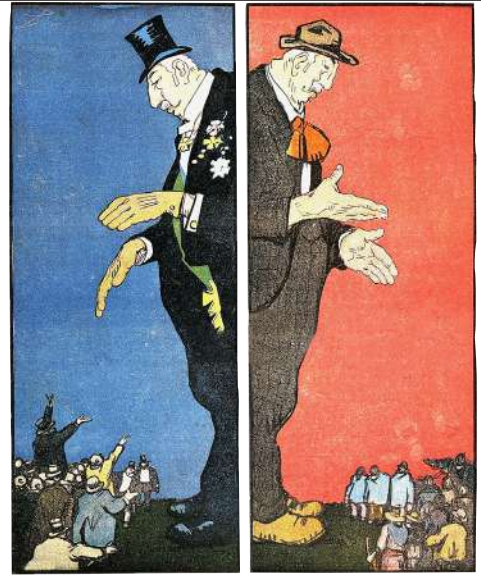
- Enumeră curentele ideologice ce s-au răspândit la înc. sec. XX.
- Identifică similitudinile dintre neoliberalism și socialism liberal.
- Distinge cauzele răspândirii socialismului revoluționar în statele autocrate.
- Justifică declanșarea mișcărilor naționale în imperiile multinaționale.

Dezvoltarea rapidă a științei și tehnologiilor a condus la o nouă etapă a revoluției industriale, caracterizată de tranziția de la cărbune și abur la electricitate și combustibili lichizi. Producerea și utilizarea energiei electrice a avut un impact revoluționar asupra vieții cotidiene a oamenilor, a celei sociale, dar și economice. Iluminatul electric a înlocuit treptat lămpile cu gaz sau cu petrol, oferind o sursă de lumină mai sigură și mai eficientă. Curentul electric a permis dezvoltarea aparatelor electrocasnice și a mașinilor electrice. Industria transporturilor a cunoscut schimbări majore în această perioadă. Automobilul a devenit tot mai popular și accesibil, datorită inovațiilor în domeniul motorului cu ardere internă și al sistemelor de producție în masă, cum ar fi cele introduse de Henry Ford. Dezvoltarea căilor ferate și utilizarea trenurilor cu abur a permis oamenilor să călătorească mai ușor și mai rapid pe distanțe mari, a dus și la construcția metrouurilor dar și la utilizarea tramvaiului. Canalul Suez și Canalul Panama au accelerat și simplificat comunicația maritimă dintre continente.

Progresele în telecomunicații au făcut posibilă comunicarea pe distanțe mari. Invenția telefonului de către Alexander Graham Bell în 1876 a revoluționat comunicarea vocală. Se utiliza pe scară largă telegraful.

Invenția filmului (peliculei) fotografic(e) și a aparatului de fotografiat portabil au făcut fotografia mai accesibilă publicului larg. A început să se dezvolte industria cinematografică, iar primele filme mute au fost produse și proiectate în cinematografe.

La începutul secolului XX, a luat amploare aviația. Frații Wright au realizat primul zbor cu un avion motorizat în 1903. În 1910, Henri Coandă a efectuat experimentele aerodinamice prealabile și a construit un avion fără elice, Coandă-1910. Apariția avioanelor a deschis noi posibilități în domeniul transportului și al explorării spațiului aerian. Progresele în domeniul chimiei și în cel medico-farmaceutic au dus la elaborarea și producerea unor noi materiale și medicamente. Datorită progreselor tehnologice a devenit posibilă extinderea largă a con-

Caricatură din revista satirică *L'Asino* (Măgarul), din mai 1911. În stânga: Giovanni Giolitti, prim-ministru, îi liniștește pe conservatori; în dreapta: se adresează muncitorilor.

- Determină, conform caricaturii, o particularitate a vieții politice din Italia la înc. sec. XX.

Studiu de caz

„Sindicatul este o organizație a salariaților care își propune menținerea sau îmbunătățirea situației salariaților. Deși a fost deseori apropiat de alte organizații existente în trecut, corporații confrerii, tovărășii, sindicatul, în forma sa specifică, este cu adevărat o instituție născută în epoca contemporană. În Europa Occidentală el s-a dezvoltat în secolul al XIX-lea, și mai ales în a doua jumătate. În 1905, Anglia număra 1 867 000 de muncitori sindicalizați, Germania număra 1 822 000; Statele Unite, în jur de 2 mil. În Franța, existau, la 1 ianuarie 1906, 4 867 de sindicate, reunind 836 134 de muncitori sau salariați.

Pe lângă aceste organizații federale, trebuie semnalate și grupările locale de sindicate. Ele ar putea acorda [muncitorilor] consultații juridice și să fie un fel de secretariat muncitoresc de tipul celor care s-au dezvoltat cu succes în Germania.”

Georges Renard, socialismul în acțiune. Ce se face, ce se poate face [1907], în: „Istoria Lumii în texte”

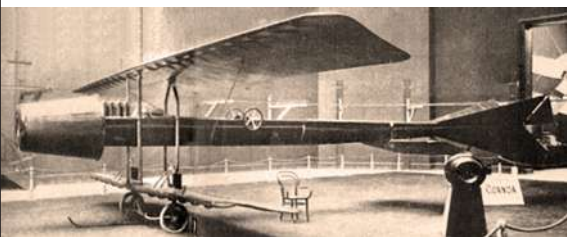
- Determină rolul sindicatelor în apărarea drepturilor muncitorilor.
- Apreciază amploarea pe care a luat-o mișcarea sindicalistă la înc. sec. XX.

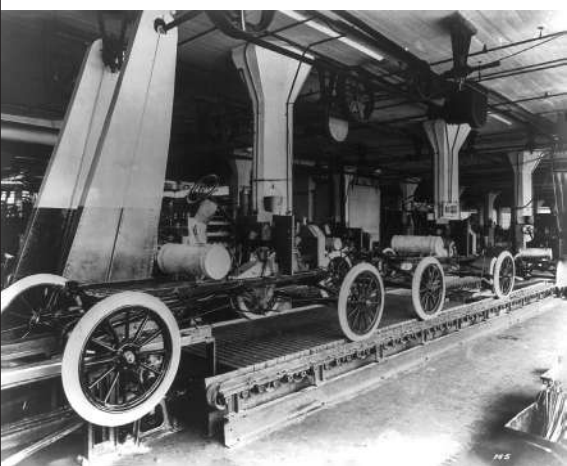
Prima navă care tranzitează Canalul Panama la 15 august 1914

- **Apreciază importanța economică a construcției Canalului Panama.**

Avionul construit de Henri Coandă

- **Estimează importanța invenției.**

Linia de asamblare la Fabrica Ford Motor Company din Highland Park, 1913

- **Explică inovația tehnologică implementată de Henry Ford în producția autoturismelor.**

strucției drumurilor, ceea ce a avut un impact major asupra societății, economiei și a modului de viață al oamenilor.

- **Explică interdependența dintre dezvoltarea științei și dezvoltarea social-economică.**

Dezvoltarea economică. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX au avut loc schimbări importante în economia mondială. Țările occidentale s-au dezvoltat într-un ritm dinamic. Germania și SUA au devenit lideri în dezvoltarea industrială, depășind Marea Britanie după ritmul de dezvoltare. S-a încheiat o perioadă lungă de dezvoltare a capitalismului „clasic”, întreprinderile mici și mijlocii au fost înlocuite de companii mari, care controlau producția în întregi sectoare industriale. Aceste companii, care au apărut prin fuziunea întreprinderilor industriale cu cele financiare, au primit denumirea de monopoluri. Ele stabileau prețurile produselor, determinau nivelul producției și salariile muncitorilor angajați. Primele corporații transnaționale create la începutul secolului XX au fost General Electric din SUA și AEG (Compania General Electric) din Germania. Apariția monopolurilor internaționale a dus la intensificarea contradicțiilor dintre ele și la lupta pentru împărțirea pieței mondiale. În noile condiții economice, coloniile au câștigat o importanță mare, devenind sursele principale de materii prime, forță de muncă și piețe de desfacere pentru companiile transnaționale.

Baza pieței libere – concurența – a fost amenințată, fiind necesară protecția antreprenoriatului liber. Guvernele țărilor occidentale au fost nevoite să lupte contra monopolurilor. SUA a adoptat la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX legislația antitrust. Erau interzise discriminarea în prețuri, fuziunile de companii și alte forme de asociere care duceau la „slăbirea semnificativă a concurenței”. Ca rezultat al aplicării legislației antitrust, cele două monopoluri puternice – Standard Oil, care controla 90% din puterea rafinăriilor de petrol, și American Tobacco, care deținea ¾ din piața produselor din tutun – au fost divizate. Legislația antitrust din SUA și actele similare din alte țări occidentale au devenit exemple de intervenție a statului în economie.

Cauza crizelor care apăreau periodic în secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX a fost supraproducția de bunuri care nu găseau suficientă cerere. Aceasta ducea la falimentul antreprenorilor, șomaj și, în consecință, la scăderea nivelului de trai al oamenilor. Deosebit de acută a fost criza din anii 1900–1903, care a dat un impuls procesului de concentrare a producției și a capitalului, a dus la apariția monopolurilor. Industrializarea a generat un proces de dezvoltare a orașelor și de urbanizare rapidă. Numărul populației marilor orașe a crescut rapid. În anul 1900, în orașe locuiau 224,4 mil. de oameni, ceea ce constituia 13,6% din numărul total al populației pe glob.

- **Determină trei transformări în economia mondială la sfârșitul secolului al XIX-lea–începutul secolului XX.**
- **Explică de ce sunt periculoase monopolurile.**
- **Apreciază impactul social al dezvoltării economice.**

Procesele de modernizare. Europa de Vest și America de Nord și-au impus dominația politică și economică asupra restului lumii. Africa și o parte din Asia au fost împărțite între imperiile coloniale, cu excepția Etiopiei și Liberiei, care au rămas independente, și a Japoniei, care a reușit să devină o putere industrială și să-și păstreze independența. Mai multe state din America Latină erau în sfera de influență a SUA.

Numeroase țări la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX au trecut prin procesul de modernizare, care a implicat dezvoltarea unei industrii moderne și schimbări în alte domenii ale vieții sociale. În acest proces s-au încadrat și țările din Orient, Africa și America Latină. În Orient, modernizarea a însemnat occidentalizarea vieții economice, spirituale și politice, adesea intrând în conflict cu valorile tradiționale și generând mișcări naționale de eliberare și revoluții.

Imperiile coloniale, exploatând continentul african, au adus cu ele și elemente moderne, ce au determinat dezvoltarea economică și a infrastructurii Africii. Anglia, Franța, Portugalia au construit căi ferate pe teritoriile coloniilor lor care erau utilizate la exploatarea resurselor. Au fost inițiate proiecte grandioase, de exemplu Calea Ferată CapeTown–Cairo. În agricultură au fost introduse culturi noi, industriale: cacao, cafea, bumbac. Au fost organizate sisteme monetare după modelul celor europene, construite sisteme de irigații moderne. S-au dezvoltat orașele. Însă aceste transformări au dus la exploatarea excesivă a resurselor naturale ale continentului și a populației africane.

În țările Americii Latine economia era axată pe agricultură și exportul materiilor prime. Acest specific a generat o adâncă diferențiere socială. Creșterea producției și exportului a atras o migrație masivă din zonele rurale către orașe în căutarea locurilor de muncă în industriile slab dezvoltate sau serviciile legate de export.

Creșterea economică, emanciparea societății și educația elitei locale au creat condiții favorabile dezvoltării țărilor din Orient. Integrarea coloniilor în piața capitalistă mondială a dus la formarea treptată a noilor clase sociale. Burghezia națională și intelectualii au condus lupta pentru schimbare în Asia. Guvernele unor state independente sau parțial independente, precum Japonia, China, Imperiul Otoman și Iranul, au utilizat modernizarea pentru a se opune expansiunii Vestului și pentru a-și menține și consolida independența națională.

- Numește progresele înregistrate în statele din Asia, Africa și America Latină.
- Determină factorii care împiedicau dezvoltarea în regiunile menționate.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Completează tabelul conceptual *Mișcări ideologice și politice* conform indicatorilor: stat, ideologie politică, idei de bază, personalități.
2. Realizează o cercetare interdisciplinară la tema: *Electricitate – modernism și știință*.

> Activitate în echipă

3. Elaborați un poster/eseu fotografic referitor la inovațiile științifice și tehnologice implementate în economie la începutul secolului XX.

Formulare de concluzii

4. Redactează un rezumat în care vei include cele mai importante idei ale temei pe domenii:
  - politic;   - social;
  - economic;   - tehnologic.
5. Reflectează asupra cauzelor crizelor economice la începutul secolului XX.

> Sugestie de temă pentru acasă

6. Alcătuiește un discurs la una din teme:
  - Mișcările ideologice și politice.
  - Imperialismul – formă de manifestare a colonialismului la începutul secolului XX.
  - Impactul politicilor de colonizare asupra popoarelor asuprite.
  - Evoluția agriculturii la începutul secolului XX.
  - AEG și primele electrocasnice.

Aprecieri istoriografice

„Inegalitatea dintre națiuni era egalată de inegalitatea din interiorul națiunilor. Europa era mai bogată decât oricând, dar veniturile și, mai ales, averea erau foarte concentrate. În multe societăți și regiuni – statele sudice ale SUA, România și Balcanii, sudul Italiei sau Andaluzia – agricultura rămânea în urmă, iar proprietarii de pământ controlau o forță de muncă formată din țărani sărmani care, adesea, își pierduseră pământul, rămânând în datorii grele aproape permanente sau trăiau ca muncitori zilieri pe marile domenii. [...] În unele societăți, aceste diferențe de avere nu aveau impact asupra reprezentării politice; dar în Germania și statele sale, reprezentarea politică era distorsionată în funcție de plățile fiscale, favorizând pe cei bogați. În Marea Britanie, unde nu avusese loc o redistribuire a proprietății prin revoluție, inegalitățile erau cele mai mari din Europa, deși America se îndrepta către o stratificare echivalentă.”

Charles S. Maier. *The World at the Beginning of the Twentieth Century: Crisis within Imperialism*

- Numește trei caracteristici ale dezvoltării economice a lumii la începutul secolului XX.
- Identifică inegalitățile dintre națiuni.
- Determină inegalitățile în interiorul națiunilor.

3

Rivalitatea Marilor Puteri și amenințarea păcii*

Jurnal istoric

„Am mari speranțe, că veni vorba, că simpatiile germane ale Țarului vor ieși la suprafață. [...] Povestea de dragoste foarte nefirească dintre Republică [Franța] și țarul absolutist este precum bastardul unei leoaice și al unui tigru, nu rodul iubirii, ci al răului.”

Din scrisoarea kaizerului adresată ambasadorului german la Paris, 1895, în: M. Carter. *Cei trei împărați*. Polirom, 2015

- Identifică contradicția dintre republica franceză și monarhia autocrată din Rusia de la sfârșitul secolului al XIX-lea-începutul secolului XX, observată de kaizer.
- Exprimă-ți opinia de ce alianța Franței și Rusiei l-a deranjat pe kaizerul german.

Timp istoric

13 iunie–13 iulie 1878 – Congresul de la Berlin.

7 octombrie 1879 – semnarea Tratatului Puterilor Centrale dintre Reichul German și Imperiul Austro-Ungar.

20 mai 1882 – semnarea Tratatului Triplei Alianțe dintre Germania, Austro-Ungaria și Italia.

18 august 1892 – semnarea Acordului franco-rus.

8 aprilie 1904 – semnarea Acordului Antantei Cordiale dintre Franța și Marea Britanie.

1904–1905 – Războiul ruso-japonez.

31 august 1907 – semnarea Convenției dintre Marea Britanie și Imperiul Rus.

1912–1913 – războaiele balcanice.

Dicționar istoric

Alianță – înțelegere politică între două sau mai multe state, pe bază de tratat, prin care statele respective se obligă să acționeze în comun sau să se ajute în anumite împrejurări, în special în caz de război ori de atac al altor state îndreptat împotriva unuia dintre statele aliate. Alianțele cu caracter militar mai sunt numite și blocuri militare.

Autocrație – formă de guvernare în care întreaga putere a statului e concentrată în mâna unei singure persoane.

Militarism – politică de subordonare a activității de stat și, prin aceasta, a întregii vieți social-economice intereselor de mărire a potențialului militar și de pregătire pentru război.

Documentar

„Art. I. Înaltele părți contractante își făgăduiesc reciproc pace și prietenie, precum și abținerea de la orice alianță și de la contractarea oricărei obligații care ar fi îndreptate împotriva uneia dintre ele [...]. Art. V. Dacă pacea uneia dintre înaltele părți contractante ar fi amenințată [...] înaltele părți contractante se vor informa la timp despre măsurile militare care ar trebui luate în eventualitatea unei acțiuni comune. Ele se obligă ca de acum înainte, în toate cazurile de participare comună la un război, să nu încheie armistiții, păci sau tratate, decât după o prealabilă înțelegere reciprocă.” (*Tratat încheiat la 20 mai 1882, Tripla Alianță [Germania, Austro-Ungaria, Italia]*)

- Identifică garanțiile reciproce oferite de statele semnatare.
- Argumentează scopul acestui tratat.

Rivalitatea Marilor Puteri. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX expansiunea europeană în lume era la apogeu. În același timp, între Marile Puteri europene și cele asiatice a apărut o competiție tot mai puternică pentru supremație la nivel mondial. Pacea și securitatea care domnea aparent în lume la începutul secolului XX era amenințată de forțe importante.

Ascensiunea naționalismului în multe privințe a jucat un rol pozitiv: a condus la unificarea unor state, la formarea și consolidarea națiunilor moderne. Cu toate acestea, naționalismul a provocat și o competiție intensă între națiuni, fiecare căutând să își suprime adversarii. Până la începutul secolului XX, s-a dezvoltat o rivalitate acerbă între Marile Puteri ale Europei: Germania, Austro-Ungaria, Marea Britanie, Rusia, Italia și Franța, în special pentru materii prime și piețe de desfacere a mărfurilor. Un alt factor a fost disputa teritorială. De exemplu, Franța nu a trecut peste pierderea Alsaciei și Lorenei în favoarea Germaniei în urma Războiului franco-prusac (1870–1871). Imperiul Austro-Ungar și Imperiul Rus aveau interese și încercau să domine în Balcani, o regiune din sud-estul Europei, unde s-au ciocnit de prezența și interesele Imperiului Otoman. În Balcani, naționalismul sârbilor, bulgarilor, românilor și al altor grupuri etnice s-a manifestat prin lupta pentru independență și menținerea integrității statale.

O altă forță care a contribuit la pregătirea scenariului pentru războiul din Europa au fost **imperialismul și militarismul**. Marile Puteri

ale Europei au concurat pentru colonii în Africa și Asia, ceea ce a dus la sentimentul de rivalitate și neîncredere între ele. O cauză importantă a rivalităților și tensiunilor între state la începutul secolului XX a constituit-o cursa înarmării în Europa. Guvernele statelor europene credeau că pentru a fi cu adevărat puternice, aveau nevoie de o armată puternică. Până în 1914, toate Marile Puteri, cu excepția Marii Britanii, aveau armate mari și bine pregătite. În plus, experții militari au subliniat importanța capacității de mobilizare rapidă a trupelor în caz de război. În fiecare țară, generalii au dezvoltat planuri extrem de detaliate pentru o astfel de mobilizare. Politica glorificării puterii militare și menținerea unei armate pregătite pentru război era cunoscută sub numele de *militarism*. Deși deținerea unei armate mari și puternice făcea ca cetățenii să se simtă patrioți, însă pe unii oameni i-a înspăimântat. Cu toate acestea, cursa înarmării și militarismul au creat premise evidente pentru confruntare.

- Enumeră factorii care au pus în pericol pacea și securitatea în lume la sfârșitul secolului al XIX-lea-începutul secolului XX.
- Localizează pe hartă zonele de interes și conflict dintre marile imperii coloniale și teritoriale.

Constituirea alianțelor militare. După unificarea Germaniei și proclamarea celui de-al doilea Reich German, principala preocupare a lui Otto von Bismarck, cancelarul Germaniei, a fost să formeze un sistem de alianțe care să permită Germaniei, pe de o parte, să întărească izolarea Franței și, pe de altă parte, să joace un alt rol în relațiile internaționale. Primul tratat, semnat în 1873, a fost *Alianța celor Trei Împărați* (dintre împărații Rusiei, Austro-Ungariei, Germaniei). Relațiile ruso-germane s-au răcit foarte mult după Congresul de la Berlin (1878), iar relațiile germano-austriece s-au îmbunătățit. Apropierea s-a materializat prin semnarea la 7 octombrie 1879 a *Tratatului Puterilor Centrale* dintre Reichul German și Imperiul Austro-Ungar. Bismarck își dorea alianța cu un stat care ar avea contradicții cu Franța și acesta a fost Italia. În urma tratatelor purtate la Viena, la 20 mai 1882, au fost puse bazele *Triplei Alianțe*, formate din Austro-Ungaria, Germania și Italia. Clauza esențială a tratatului se referea la intervenția Germaniei și Austro-Ungariei, în cazul în care Italia ar fi atacată de Franța, și la sprijinul pe care îl va acorda Italia, dacă Germania va fi atacată de Franța. În 1887, tratatul a fost reînnoit. După demiterea lui Bismarck, în anul 1890, *Tripla Alianță* a devenit o alianță ofensivă, care s-a manifestat prin politica agresivă a Germaniei și Italiei, ambele având pretenții coloniale. *Tratatul Triplei Alianțe* a fost reînnoit în anul 1902 și în 1912. Deși a fost un tratat mai favorabil pentru Italia, totuși, în momentul declanșării Primului Război Mondial, aceasta s-a declarat neutră.

Pe de altă parte, imperiile coloniale, care dețineau cele mai multe colonii și teritorii, au optat pentru menținerea supremației și au constituit un alt sistem de alianțe numit *Tripla Antantă*, compusă din Marea Britanie, Franța și Imperiul Rus, și întemeiat prin semnarea a trei tratate: franco-rus, anglo-francez și anglo-rus. Prima etapă de constituire a fost marcată de semnarea Acordului franco-rus la 18 august 1892, un acord militar între Franța și Rusia, care prevedea intervenția în cazul unui atac al Germaniei sau al unuia dintre aliații ei. Deși între Franța și Marea Britanie existau divergențe coloniale, inclusiv în ce privește supremația pe mare, în anul 1903 au început tratativele, iar la 8 aprilie

Carte poștală (1882), cu fotografiile regelui Italiei (Umberto I), kaiserului Germaniei (Wilhelm al II-lea) și împăratului Imperiului Austro-Ungar (Franz Josef). Mai jos inscripția: „Tripla Alianță este pace”.

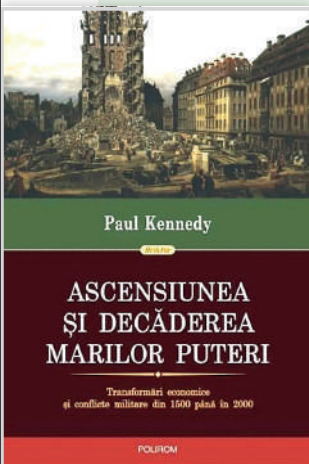
Documentar

„Franța și Rusia, însuflețite de dorința comună de a păstra pacea și neavând alt scop decât de a face față nevoilor unui război de apărare, provocat de atacul Triplei Alianțe împotriva uneia sau alteia dintre ele, au căzut de acord asupra următoarelor prevederi:

1. Dacă Franța este atacată de Germania sau de Italia susținută de Germania, Rusia trebuie să-și angajeze toate forțele disponibile pentru a ataca Germania.
2. Dacă Rusia este atacată de Germania sau de Austria susținută de Germania, Franța trebuie să-și angajeze toate forțele disponibile pentru a înfrunta Germania.
3. În cazul în care forțele Triplei Alianțe [...] vor declanșa mobilizarea, Franța și Rusia [...] trebuie să înceapă mobilizarea imediată și simultană a întregilor forțe armate și să le concentreze cât mai aproape de frontierele lor [...]
4. Franța și Rusia nu trebuie să încheie pace separată.”

Convenția franco-rusă din 1892

- Identifică obiectivele tratatului.
- Explică modalitatea păstrării păcii prevăzute în document.
- Identifică garanțiile reciproce oferite de statele semnatare.

„Începând din 1909 [...], planurile operațiunilor germane implicau acum un asalt masiv și imediat asupra Franței, prin Belgia, oricare ar fi fost cauza exactă a războiului. Dimpotrivă, strategii militari ai Vienei încă oscilau între diversele fronturi, însă hotărârea de a da prima lovitură în Serbia se accentua tot mai mult. Rusia s-a angajat la o mobilizare mai rapidă ca niciodată și la o lovitură spre vest în caz de război; francezii au adoptat în 1911 faimosul plan XVII, implicând o năvălire precipitată în Alsacia și Lorena. Și, în timp ce posibilitatea ca Italia să lupte alături de partenerii săi din Tripla Alianță se diminuase acum considerabil, o intervenție militară britanică în Europa devenise cu atât mai probabilă în eventualitatea unui atac german asupra Belgiei și Franței. Inutil să mai spunem că în cadrul fiecăruia dintre statele-majore generale exista presupunerea indiscutabilă că viteza era esențială; altfel spus, de îndată ce exista posibilitatea unei ciocniri, erau vitale mobilizarea forțelor și transportarea lor până la graniță și peste graniță înainte ca inamicul să aibă șansa să facă același lucru. Dacă acest lucru se întâmpla mai ales în Germania, unde armata se angajase să dea o lovitură decisivă în vest și apoi să se întoarcă spre est pentru a-i întâmpina pe rușii care se mișcau mai lent, același tip de raționament predomina și în celelalte țări.”

Paul Kennedy. *Ascensiunea și decăderea Marilor Puteri*

- Identifică planurile de război ale statelor europene.
- Indică dovezi că în ambele tabere se făceau pregătiri de război.

1904 a fost semnat acordul *Antanta Cordială* dintre Franța și Marea Britanie, care punea capăt disputelor coloniale. Acordul conținea trei convenții: 1) Convenția cu privire la Egipt și Maroc; 2) Convenția privind Terra Nova și Africa și 3) Convenția privind Siamul, Madagascarul și Noile Hebride. Prin aceste documente statele semnatare și-au recunoscut reciproc sferile de influență și imperiile coloniale.

La 31 august 1907, la Sankt-Petersburg, a fost semnată Convenția dintre Regatul Unit și Imperiul Rus cu privire la Persia, Afganistan și Tibet, ceea ce a însemnat o reîmpărțire și recunoaștere reciprocă a sferelor de influență din Persia (Iran), Afganistan și Tibet.

- Numește alianțele politico-militare formate.
- Explică interesele comune care au apropiat țările membre, pentru fiecare alianță militară în parte.

Rivalitățile în sud-estul Europei. Peninsula Balcanică, supranumită „butoiul cu pulbere al Europei”, a avut un rol important în relațiile internaționale de la sfârșitul secolului al XIX-lea—începutul secolului XX. În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, în Peninsula Balcanică, reprimată de Poarta Otomană, s-a intensificat lupta națională. Marile Puteri – Imperiul Rus, Imperiul Austro-Ungar și Marea Britanie – au reacționat în funcție de planurile și proiectele pe care le aveau. În 1876, a avut loc înțelegerea ruso-austro-ungară. Obținând de la Rusia dreptul de a anexa Bosnia și Herțegovina, Austro-Ungaria promitea să nu se opună aplicării proiectului rus de rezolvare a conflictului cu Imperiul Otoman și de anexare a sud-vestului Basarabiei și a Batumului. Înțelegerea semnată cu Austro-Ungaria, în ianuarie 1877, și atitudinea Angliei au impulsivat pregătirea militară a Rusiei. Semnând Tratatul cu România, la 12 aprilie 1877, Rusia a declanșat războiul contra Porții. Cu sprijinul armatei române, sub conducerea lui Carol I, a fost cucerită Plevna. Înaintarea armatei ruse spre Constantinopol și succesele obținute în Caucaz au atras atenția Austro-Ungariei și Angliei. La 15 februarie 1878, Anglia și-a trimis flota în Mediterana orientală în sprijinul Imperiului Otoman. Rusia a fost obligată să încheie Tratatul de la San-Stefano, prin care primea unele teritorii în Caucaz și Dobrogea. Imperiul Otoman a fost obligat să recunoască independența Serbiei, Muntenegrului și a României. Se prevedea și crearea Bulgariei Mari. Tratatul de la San-Stefano a determinat opoziția Marii Britanii și a Imperiului Austro-Ungar față de Rusia. Imperiul Rus a fost obligat să accepte ideea unui congres al Marilor Puteri. Congresul de la Berlin, care s-a desfășurat în iunie–iulie 1878, sub președinția lui Otto von Bismarck, a stabilit o nouă delimitare a frontierelor în Peninsula Balcanică: Macedonia era restituită Imperiului Otoman, teritoriul Bulgariei era redus, Bosnia și Herțegovina erau date spre administrare Austro-Ungariei, România a cedat Rusiei județele Cahul, Bolgrad și Ismail, primind în schimb Dobrogea. Prin aceasta se crea în Balcani o situație mai complicată, care scotea în evidență concurența dintre Marile Puteri, raporturile dintre popoarele balcanice și Poarta Otomană, relațiile bilaterale dintre statele balcanice. Rivalitățile dintre imperiile expansioniste pe fundalul mișcărilor de eliberare și de afirmare a statelor naționale, au dus la izbucnirea celor două războaie balcanice (1912–1913).

Primul Război Balcanic (octombrie 1912 – mai 1913) a reprezentat războiul de eliberare națională, purtat de Alianța Balcanică (Bulgaria, Serbia, Grecia, Muntenegru) împotriva Imperiului Otoman. În urma

victoriei Alianței, conform Păcii de la Londra din mai 1913, Turcia restituia toate posesiunile din Europa, cu excepția orașului Istanbul și a unui mic teritoriu din jurul orașului, și se recunoștea independența Albaniei, proclamată la 28 noiembrie 1912. Rivalitățile dintre statele balcanice și amestecul Marilor Puteri, în special condiționate de pretențiile de extindere teritorială a Bulgariei, au dus la declanșarea Celui de-Al Doilea Război Balcanic.

Al Doilea Război Balcanic (iunie–august 1913) s-a dus între Bulgaria, pe de o parte, și Grecia, Serbia, Muntenegru, România și Imperiul Otoman, pe de altă parte, și s-a încheiat cu înfrângerea Bulgariei. Conform Tratatului de Pace de la București din 28 iulie/10 august 1913, Bulgaria ceda Greciei sudul Macedoniei și vestul Traciei, Serbiei – nordul Macedoniei, iar regiunea din sud a Dobrogei (Cadrilaterul) intra în componența României. Conform Tratatului dintre Imperiul Otoman și Bulgaria, semnat la Istanbul la 29 septembrie 1913, o parte a Traciei Răsăritene, cu Adrianopolul, revenea Imperiului Otoman. Serbia a devenit o putere regională importantă, ceea ce a trezit nemulțumirea Austro-Ungariei, dar și a Germaniei, din cauza alianței Serbiei cu Rusia.

Polarizarea lumii, mișcările naționale, apariția numeroaselor conflicte locale: Războiul chino-japonez (1894–1895), Războiul anglo-bur în sudul Africii (1899–1902), Războiul ruso-japonez (1904–1905), precum și războaiele balcanice au acutizat la maxim contradicțiile dintre state și au creat premise pentru declanșarea conflagrației mondiale.

- Explică expresia: „Balcanii reprezentau «butoiul cu pulbere al Europei»”.
- Exprimă-ți opinia: de ce consolidarea statului sârb a reprezentat o amenințare pentru Austro-Ungaria și Germania?

Spațiul istoric

HOTARELE STATELOR DUPĂ PRIMUL ȘI AL DOILEA RĂZBOI BALCANIC

- Demonstrează cu ajutorul hărții schimbările teritorial-politice produse în urma războaielor balcanice.
- Identifică diferența teritoriilor Imperiului Otoman înainte și după războaie.
- Apreciază impactul războaielor balcanice pentru soarta Imperiului Otoman

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Realizează un lanț causal, utilizând termenii din temă după cum urmează: termen-cauză–termen–efect.
2. Completează tabelul *Rivalitatea Marilor Puteri și amenințarea păcii*, utilizând informația din rubrica *Timp istoric*, conform indicatorilor:

data	eveniment	personalități	consecințe

Activitate în echipă

3. Ilustrați cu ajutorul unei scheme rivalitățile dintre Marile Puteri și alianțele militare constituite.
4. Completați tabelul conceptual *România și războaiele balcanice*:

război	alianțe create	state cu interese	state afectate	consecințe pentru România

Formulare de concluzii

5. Formulează 3 concluzii în favoarea necesității păstrării păcii și a securității în lume în prezent, pornind de la experiența istorică studiată în temă.

Sugestie de temă pentru acasă

6. Elaborează un eseu pe tema: *Rivalitățile dintre Marile Puteri* (sfârșitul sec. XIX–înc. sec XX).
7. Prezintă o minicercetare pe tema: *Goana înarmărilor – inovații științifice, tehnologie, armă și politică*, printr-o aplicație digitală selectată la dorință.

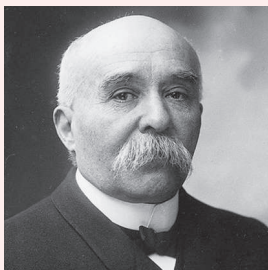
4

Primul Război Mondial – conflict pentru reîmpărțirea lumii*

Jurnal istoric

„Războiul este o serie de nenorociri care au ca rezultat victoria.” (Georges Clemenceau)

- Comentează afirmația.
- Expune-ți propriul punct de vedere asupra definiției războiului.

Georges CLEMENCEAU,

om politic francez, ministru de interne (1906–1909), al războiului (1917–1920), prim-ministru (1906–1909, 1917–1920)

Timp istoric

28 iunie 1914 – asasinarea la Sarajevo a Arhiducelui Austriei, Franz Ferdinand.

28 iulie 1914 – Austro-Ungaria a declarat război Serbiei.

6 aprilie 1917 – intrarea SUA în război de partea Antantei.

3 martie 1918 – semnarea Păcii de la Brest-Litovsk.

29 septembrie 1918 – capitularea Bulgariei.

30 octombrie 1918 – semnarea Armistițiului de la Moudros, prin care Imperiul Otoman a capitulat.

3 noiembrie 1918 – capitularea Austro-Ungariei.

11 noiembrie 1918 – semnarea Armistițiului de la Compiegne.

Dicționar istoric

Război civil – luptă armată între două sau mai multe grupări politice de orientări diferite din interiorul unui stat, în vederea schimbării ordinii politice și de stat sau pentru menținerea celei existente.

Război mondial – conflict armat (de durată) pentru realizarea unor interese economice și politice la care participă, direct sau indirect, numeroase state ale lumii.

Revanșism – politică orientată spre recucerirea unor teritorii pierdute în urma unui război; dorință de răzbunare.

Ultimatum – înștiințare făcută de un stat altui stat, prin notă diplomatică, în care i se atrage atenția că, în cazul în care ar săvârși sau, dimpotrivă, s-ar abține de la săvârșirea anumitor acte, se vor lua măsuri de constrângere sau se va porni război împotriva lui.

Indicatori statistici

Tabel. *Forță umană și dotarea armatelor, 1914*

	Antanta	Tripla Alianță
ostași	5 mil. 800 de mii	3 mil. 800 de mii
tunuri	12 294	9 383
avioane	597	311
nave de luptă	101	53
crucișătoare	156	62
submarine	174	35

- Explică cauzele diferențelor dintre potențialul militar al blocurilor politico-militare la începutul Primului Război Mondial.
- Formulează o concluzie referitoare la coraportul de forțe.

Primul Război Mondial (1914–1918) a fost un conflict armat mondial, care a avut la bază rivalitatea dintre două blocuri politico-militare – Tripla Alianță (alianța a mai fost numită „Puterile Centrale”) și Antanta care luptau pentru dominația politică și militară, pe uscat și pe mare, redistribuirea sferelor de influență colonială, pentru surse de materii prime ieftine și piețe de desfacere pentru bunurile lor. Războiul mondial a fost generat de transformarea internă a statelor și încercările de a găsi o cale de ieșire din criza social-economică, politică și spirituală în contextul politicii lor expansioniste.

Tensiunile în relațiile internaționale s-au intensificat după o serie de crize politico-diplomatice de la începutul secolului XX: rivalitatea franco-germană din Maroc, anexarea Bosniei și Herțegovinei de către Imperiul Austro-Ungar în 1908–1909, dar și Războaiele balcanice din 1912–1913. Un rol important l-a avut și dorința guvernelor imperiilor implicate de a distra atenția popoarelor din cadrul imperiului de la problemele sociale și conflictele interne. La creșterea tensiunilor internaționale au contribuit și marile concerne europene și americane specializate în producerea de arme, care erau interesate de perspectivele începutului acțiunilor militare.

- Identifică două cauze politice majore ale Primului Război Mondial.
- Descrie interesele celor două blocuri politico-militare care s-au confruntat.

Obiectivele geopolitice și economice ale țărilor participante la Primul Război Mondial au fost determinate în sfera de principal de poziția lor în sistemul colonial mondial, de rivalitatea în sfera de influență în regiunile care erau profitabile ca piețe pentru produse industriale și surse de materii prime.

- Imperiul German dorea acapararea de noi posesiuni coloniale (în principal în Africa) și extinderea zonei de influență în Orientul Mijlociu și China, dar diviziunea colonială se încheiase deja în acel moment. Însă ascensiunea economică a Germaniei o determina să revendice coloniile Marii Britanii și ale Franței. Ea a căutat să pună mâna pe coloniile Belgiei și ale Țărilor de Jos, să-și asigure dominația în Alsacia și Lorena, capturate de la Franța, să smulgă Polonia și statele baltice din Imperiul Rus. De asemenea, Germania dorea revizuirea echilibrului existent al forțelor navale.
- Imperiul Austro-Ungar căuta să-și consolideze influența în Balcani și să elimine potențiala amenințare politică din Serbia, să instaureze controlul asupra deplasării navelor în Marea Adriatică. În același timp, ambele imperii aveau pretenții teritoriale și politice de anvergură în raport cu regiunea Europei de Est, unde s-au ciocnit direct cu interesele Imperiului Rus.
- Cercurile politice rusești optau pentru continuarea unei politici active în Europa de Sud-Est și dobândirea pozițiilor dominante în strâmtoarele Bosfor și Dardanele, înlăturând Imperiul Otoman din această regiune.
- Marea Britanie și Franța aveau drept scop principal menținerea echilibrului de putere existent pe scena mondială, inclusiv prevenirea unei revizuii a împărțirii coloniale a lumii. Totodată, Marea Britanie dorea capturarea coloniilor germane din Orientul Mijlociu, slăbirea Imperiului Otoman, divizarea acestuia și acapararea coloniilor lui. În Franța persista ideea de revanșism, de răzbunare pe Germania și întoarcerea Alsaciei și Lorenei, acaparând bazinul carbonifer Saar. În același timp, Franța pretindea a fi un hegemon în Europa.
- Imperiul Otoman dorea să controleze Balcanii și să acapareze Crimeea și Iranul, ca bază de materie primă.

Țările au început să se pregătească pentru război cu mult înainte ca acesta să înceapă. Cea mai acerbă rivalitate în cursa înarmărilor s-a desfășurat între Marea Britanie, Franța, Rusia și Germania. Din anii 1880 până în 1914, aceste puteri și-au dublat aproape mărimea armatelor lor. La începutul Primului Război Mondial, armata franceză număra aproximativ 900 mii de oameni, cea germană – peste 800 mii, cea rusă – circa 1,4 mil. de oameni. Germania era superioară din punctul de vedere militar al oricărei țări din ambele coalitii, bazându-se pe o rețea feroviară dezvoltată, care a asigurat transferul rapid de rezerve, introducerea celor mai recente invenții tehnice și tipuri de arme (de exemplu, mitraliere, submarine, arme chimice), pregătirea excelentă a corpului de ofițeri, un sistem eficient de serviciu militar de recrutare, o propagandă puternică și eficientă, însă aliații ei aveau armatele inferioare atât la nivelul dotării tehnice, cât și al pregătirii corpului de ofițeri.

- Determină obiectivele statelor membre ale Antantei și ale Triplei Alianțe.
- Demonstrează argumentat că ele optau pentru reîmpărțirea lumii.

Caricatură din ziarul francez *Le petit journal*, 1908

- Explică realitatea prezentată, pornind de la expresia „Balcanii – butoiul cu pulbere a Europei”.
- Demonstrează că Balcanii erau regiunea de interes a Marilor Puteri.

Asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, Moștenitorul Tronului Austro-Ungariei

Documentar

„Din declarațiile și mărturisirile făptașilor atentatului criminal de la 28 iunie rezultă că firele atentatului de la Sarajevo s-au țesut la Belgrad; că armele, explozivele găsite asupra ucigașilor provin de la ofițeri și funcționari sârbi, membri ai Organizației «Narodna Odbrana» [Apărarea Națională], și, în fine, că trecerea clandestină a criminalilor și armelor peste frontiera Bosniei a fost organizată de către șefii Serviciului de frontieră sârb [...]. Guvernul imperial reconsideră de datorita sa să ceară guvernului sârb următoarele: să condamne printr-o declarație oficială propaganda îndreptată împotriva monarhiei Austro-Ungare, în totalitatea acelor tendințe care, în ultimă analiză, vizează desprinderea de monarhie a unor părți din teritoriile care-i aparțin.”

Ultimatumul ministrului de externe al Austro-Ungariei trimis Serbiei, 22 iulie 1914

- Identifică evenimentul ce a stat la baza trimiterii ultimatumului prezentat.
- Determină două cereri înaintate Serbiei de Austro-Ungaria.

„Guvernul își propune: 1. De a introduce... o dispoziție în ce privește legea presei, prin care va pedepsi foarte sever provocarea de crimă... și care va fi contra oricărei publicații, ale cărei tendințe generale ar fi îndreptate împotriva integrității teritoriale a Austro-Ungariei. 2. Guvernul nu dispune încă de nicio dovadă și nota guvernului imperial și regal, de asemenea, nu i-a furnizat niciuna precum că Societatea «Narodna Odbrana» și alte societăți similare au comis până acum câteva acte criminale... Cu toate acestea, guvernul regal va accepta cererea guvernului imperial și regal și va dizolva Societatea «Narodna Odbrana» și orice altă societate care ar acționa împotriva Austro-Ungariei.”

Extras din răspunsul guvernului sârb la ultimatumul Austro-Ungariei, 15 iulie 1914

- Argumentează, utilizând sursa, că Serbia dorea să îndeplinească cererile înaintate.

Mecanismul alianțelor. Drept pretext pentru declanșarea Primului Război Mondial a servit asasinarea Moștenitorului Tronului Austro-Ungariei, arhiducele Franz Ferdinand la Sarajevo, în 28 iunie 1914, de către sârbul Gavrilo Princip. La 10/23 iulie 1914, Austro-Ungaria a înaintat Serbiei un ultimatum, evident inacceptabil pentru un stat suveran, iar la expirarea termenului acestui ultimatum, la 15/28 iulie, i-a declarat război și a bombardat Belgradul. Inițial, țările Antantei au propus Austro-Ungariei să rezolve conflictul pe cale pașnică. Însă după atacul asupra Serbiei, îndeplinindu-și obligațiile aliate, la 17/30 iulie, Imperiul Rus a anunțat mobilizare generală. Germania a cerut ca Rusia să înceteze mobilizarea, însă, neavând niciun răspuns, la 19 iulie/1 august, a declarat război Imperiului Rus. Apoi la 21 iulie/3 august, a declarat război Franței, după care și Belgiei, care respinsese ultimatumul privind trecerea trupelor germane pe teritoriul său. Marea Britanie a cerut Germaniei să mențină neutralitatea Belgiei, dar, primind refuz, la 22 iulie/4 august, a declarat război Germaniei. La 24 iulie/6 august, Austro-Ungaria a declarat război Imperiului Rus. Italia, care făcea parte din Tripla Alianță, și-a declarat neutralitatea. SUA și-a declarat, la fel, neutralitatea. Tot în august 1914, de partea Antantei, a intrat în război Japonia. În noiembrie 1914, Puterilor Centrale li s-a alăturat Imperiul Otoman, ceea ce a dus la închiderea strâmtorilor și

Spațiul istoric

Înteruperea contactelor maritime dintre Rusia și aliați. Începând cu octombrie 1915, în conflict s-au implicat și statele balcanice. Bulgaria a trecut de partea Triplei Alianțe, iar de partea Antantei au intrat, în august 1916, România și, în iunie 1917, Grecia.

- Descrie mecanismul de declanșare a războiului, ținând cont de politica alianțelor.
- Exprimă-ți opinia referitoare la cauza declarării neutralității de către Italia și SUA.

Fronturi și bătălii. Deși Primul Război Mondial a fost unul global, principalul teatru de operațiuni militare de bază a devenit Europa, desfășurându-se pe Frontul de Vest, Frontul de Est și Frontul din Balcani. Operațiuni militare s-au dus și pe Fronturile din Orientul Apropiat și Mijlociu și cel din Africa. Cursul operațiunilor militare din Primul Război Mondial a cuprins 5 campanii. În perioada 1914–1916, succesul în operațiuni trecea de la o parte la alta.

Pe *Frontul de Vest*, s-au înfruntat Germania cu Belgia, Franța și Anglia. Armatele Germane, la 4 august 1914, au cucerit Luxemburgul, apoi au invadat Belgia și au pătruns în Franța, creând serioase probleme aliaților. Planul inițial al Germaniei de a duce un război-fulger a eșuat. Germania nu a putut evita lupta pe două fronturi, deoarece Rusia a atacat înainte de a încheia mobilizarea generală.

Pe *Frontul de Est*, în prima etapă, confruntarea a fost câștigată de Armata rusă, care a avut succese în Prusia Orientală și Galiția. După transferul trupelor germane din vest, înaintarea trupelor ruse a fost oprită în Bătălia de la Tannenberg, la 26–30 august 1914. La începutul lui septembrie, confruntările de la Lacurile Mazuriene au îndepărtat definitiv amenințarea rusă asupra Berlinului. Intervenția Armatei Germane a salvat și Austro-Ungaria. În Extremul Orient, Japonia a atacat teritoriile deținute de Germania, până la sfârșitul anului 1914, obținând succese. În același timp, Germania a pierdut multe dintre bătăliile de pe Fronturile din Africa.

La începutul anului 1915, pe Frontul de Vest s-a trecut la un *război de uzură* (de poziție, de tranșeie), în care un rol important i-a revenit aviației și artileriei. Tot în 1915, aliații din Antanta au deschis *Frontul din Mediterană*, însă operațiunea denumită „Dardanele” a eșuat, singurul avantaj pentru Anglia și Franța a fost consolidarea poziției la Salonic. Războiul submarin total, declarat de germani, a afectat și populația civilă, și statele neimplicate, astfel, la 7 mai 1915, un submarin german a scufundat transatlanticul „Lusitania”, ceea ce a dus la moartea a 128 de pasageri americani. Pe Frontul de Est a fost declanșată ofensiva germană între Vistula și Carpați. Campania din 1915 împotriva Rusiei a durat până la sfârșitul verii, astfel că armata rusă a fost obligată să se retragă din Polonia, Lituania și Galiția și a înregistrat circa 850 000 de morți.

În anul 1916, Antanta a rezolvat mai repede dificultățile tehnice, pe când Puterile Centrale au avut dificultăți în aprovizionarea tehnico-materială. La mijlocul anului 1916, rușii, sub conducerea generalului Brusilov, au reluat ofensiva pe Frontul de Est, înregistrând victorii și doar transferarea trupelor germane din vest a oprit înaintarea rușilor. La 15/28 august 1916, de partea Antantei, a intrat în război România. În prima etapă a obținut succese, dar fiind atacată din trei direcții, a fost înfrântă, iar $\frac{2}{3}$ din țară ocupate.

Cele mai cunoscute bătălii duse în Europa au fost *Bătălia de pe Marna* (5–9 septembrie 1914), dată pentru Paris și soldată cu sute de mii de

Bătălia de la Verdun

Utilizarea măștilor antigaz în timpul Primului Război Mondial. (Soldații au fost inventivi utilizând mășca și pentru animale, pentru a le salva.)

Viziuni istoriografice

„Pe fundalul Primului Război Mondial, în Imperiul Țarist avea să se declanșeze, în februarie 1917, ultima mare revoluție burgheză din istorie. Rusia oferea terenul propice pentru o schimbare politică majoră, vechiul regim agonizând de mulți ani... Nici abdicarea ultimului Romanov, Nicolae al II-lea..., nu oferea soluții crizei majore prin care trecea Rusia. Sigur că guvernul provizoriu a încercat să găsească soluții cât mai eficiente și rapide. ...**Eforturile executivului se loveau însă de opoziția sovietului de la Petrograd...**”

Gh. Onișoru. *Rusia, România și Basarabia între Revoluția din februarie și cea din octombrie 1917*

- Enumeră câte 2 cauze politice și economice care au dus la declanșarea crizei Imperiului Țarist în timpul Primului Război Mondial.
- Explică: „...eforturile executivului se loveau însă de opoziția sovietului de la Petrograd...”

morți, *Bătăliile de la Verdun* (februarie–decembrie 1916), numite „Masacrul sau abatorul de la Verdun”, soldate cu circa 2 mil. de morți, *Bătălia de pe râul Somme* (1916), în care pentru prima dată au fost folosite tancurile, și *Bătălia lutlandei* (31 mai 1916–1 iunie 1916), cea mai mare operațiune navală câștigată de Anglia. În 1915, la 22 aprilie, lângă orașul Ypres, Armata germană a utilizat pentru prima dată arma chimică – vaporii de clor, bătălie soldată cu circa 5 000 de morți și 15 mii de soldați intoxicați.

- Numește principalele fronturi ale Primului Război Mondial.
- Explică argumentat că inovațiile tehnico-militare au fost aplicate în Primul Război Mondial.

Sfârșitul Primului Război Mondial. La începutul anului 1917, din cauza războiului submarinelor, s-au acutizat contradicțiile dintre Puterile Centrale și SUA, care își păstrase până în acel moment neutralitatea. La 6 aprilie 1917, SUA a intrat în război de partea Antantei, ceea ce a schimbat și coraportul de forțe pe Frontul de Vest. Țările din America Latină și China s-au alăturat Antantei.

Pe Frontul de Est situația s-a complicat începând cu anul 1917. În februarie 1917 în Imperiul Rus a avut loc revoluția burgheză, iar în martie 1917, țarul Nicolai al II-lea a abdicat, puterea a trecut în mâinile guvernului provizoriu. Problemele economico-sociale din Rusia au generat nemulțumiri atât în societatea rusă, cât și în rândul soldaților ruși. La 25 octombrie/7 noiembrie 1917, în Rusia a avut loc o lovitură de stat bolșevică,

care a influențat decisiv situația de pe Frontul de Est. Guvernul Rusiei Sovietice, căutând să-și întărească puterea în interiorul țării, a optat pentru ieșirea din război. A fost elaborat *Decretul despre pace* și s-a cerut țărilor beligerante să încheie pace fără anexări și despăgubiri, cereri respinse de părțile beligerante. La 2/15 decembrie 1917, la Brest-Litovsk, între Rusia și Puterile Centrale a fost semnat Armistițiul care a dus la prăbușirea frontului în est. La 3 martie 1918 a fost semnat Tratatul de pace de la Brest-Litovsk, conform căruia Rusia ceda Finlanda, statele baltice, Ucraina, regiunea Don și cea riverană Mării Negre, Transcaucazia. În Rusia Sovietică s-a declanșat războiul civil.

În aprilie 1918, Germania și-a îndreptat forțele spre Frontul de Vest, desfășurând o largă ofensivă, care a culminat cu *Bătălia de pe Marna* (25 iulie–7 august 1918), în care armata germană a fost înfrântă. Contraofensiva generală a Antantei pe Frontul de Vest, începută din august 1918, s-a încheiat cu înfrângerea Puterilor Centrale și a aliaților lor pe toate fronturile și dezmembrarea Triplei Alianțe. La 3 noiembrie 1918, Austro-Ungaria a semnat capitularea necondiționată. Drept rezultat al nemulțumirilor sociale, în Imperiul German a avut loc revoluția, în urma căreia împăratul Wilhelm al II-a a abdicat și a fugit.

Încheierea Primului Război Mondial a avut loc la 11 noiembrie 1918, când la Compiègne a fost semnat armistițiul cu Germania, ce prevedea încetarea operațiilor militare, capitularea Germaniei etc.

- Demonstrează că Frontul de Est a fost afectat de ieșirea Rusiei Sovietice din război.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Completează o friză cronologică cu datele celor mai cunoscute bătălii din timpul Primului Război Mondial, utilizând datele din text.
2. Descrie relația de interdependență dintre interesele statelor blocurilor politico-militare și declanșarea Primului Război Mondial.

▶ Activitate în echipă

3. Realizați un studiu de caz la subiectul: *Utilizarea armelor chimice și biologice: consecințe dezastruoase asupra omenirii* (în baza Atacului de la Ypres). Ilustrați impactul gazului toxic asupra omului și a mediului, combinând cunoștințe din domeniile istorie, chimie, biologie.
4. Estimați pierderile economice și sociale în cadrul războiului, realizând o diagramă ierarhică, luând drept exemplu Franța și România sau Germania și Austro-Ungaria etc.

▶ Formulare de concluzii

5. Formulează o judecată de valoare, utilizând termenii din rubrica *Dicționar istoric* și mesajul din *Jurnal istoric*.
6. Comchide asupra sechelelor sociale ale războiului.
7. Emite trei recomandări pentru evitarea războaielor. Argumentează în baza exemplor referitoare la Primul Război Mondial.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

8. Folosind motoarele de căutare, identifică site-uri care se referă la cauzele declanșării Primului Război Mondial. Întocmește o listă a acestor site-uri și prezintă-o în clasă. Compar-o cu cea a colegilor.
9. Redactează un eseu cu subiectul: *Scrisoare de pe front... reflecție a primei conflagrații mondiale*.

România în Primul Război Mondial

5

Jurnal istoric

„Ca un popor de omenie, cu liniște, arma la picior [...], Ceasul nostru va veni, dar numai atunci când asupra ambițiilor zdrobite ideea senină va veni să cumpănească dreptățile naționale care azi nu se văd deasupra măcelului. [...] (N. Iorga pe paginile ziarului „Neamul românesc”).

- Rezumă opinia lui N. Iorga referitoare la intrarea României în război.
- Cum ați comenta această opinie?

Timp istoric

21 iulie/3 august 1914 – Consiliul de Coroană la Sinaia a decis neutralitatea României.

14/27 august 1916 – Intrarea României în război de partea Antantei.

15/28 august 1916 – declarația de război a României adresată Austro-Ungariei.

iulie-august 1917 – victoriile Armatei Române de la Mărăști, Mărășești și Oituz.

26 noiembrie/9 decembrie 1917 – semnarea Armistițiului de la Focșani.

24 aprilie/7 mai 1918 – semnarea Păcii de la București.

10 noiembrie 1918 – reintrarea României în război.

Dicționar istoric

Consiliul de Coroană – organism cu caracter reprezentativ instituit ad-hoc în România în perioada sistemului parlamentar, cu caracter reprezentativ, în componența căruia intrau șefi de partide politice, foști miniștri, precum și alte personalități politice marcante. Era consultat de rege în probleme vitale ale țării (declarația războiului, încheierea păcii, succesiunea la tron ș.a.).

Beligeranță – stare de război; participare efectivă în cadrul unui război.

Neutralitate – situație politică și juridică a unui stat care nu se amestecă în conflictul dintre alte state, care nu acordă sprijin statelor beligerante, iar în timp de pace nu ia parte la încheierea de alianțe și de pacte militare.

România, situată în sud-estul Europei și în vecinătatea Balcanilor, nu putea rămâne în afara sistemului de alianțe stabilit la intersecția secolului XIX–XX, deoarece trebuia să-și asigure securitatea. Politica expansionistă a Rusiei spre Balcani și includerea României în planurile de dominare rusă au fost motivul principal pentru care România, în 1883, a încheiat o alianță defensivă secretă cu Puterile Centrale.

În contextul declanșării Primului Război Mondial, la 28 iulie 1914, România, aflată în zona de interferențe a intereselor Marilor Puteri, trebuia să țină cont de împrejurările create pentru a-și asigura suveranitatea, independența și integritatea teritoriului. Totodată, România urmărea realizarea idealurilor sale naționale.

- Descrie situația României la începutul Primului Război Mondial.

Neutralitatea (1914–1916). La 21 iulie/3 august 1914, regele Carol I a convocat Consiliul de Coroană pentru a discuta cu care dintre cele două alianțe politico-militare România ar trebui să se alieze, cu *Antanta* sau cu *Puterile Centrale*, ținând cont de faptul că România era legată de *Tripla Alianță* prin *Tratatul din 1883*. Regele Carol I a pledat pentru intrarea în război alături de Puterile Centrale, fiind susținut de Petre P. Carp, care vedea în Rusia o primejdie de moarte. Ceilalți oameni politici, printre care Alexandru Marghiloman, Take Ionescu, Ion I.C. Brătianu, s-au pronunțat pentru neutralitate, pe motiv că Austro-Ungaria a atacat Serbia și în acest caz România nu avea nicio obligație. Regele Carol I a acceptat, în final, formula neutralității

Personalitate istorică

Ferdinand I

(10 octombrie 1914–20 iulie 1927)
Regele României

A susținut intrarea României în război de partea Antantei, urmărind realizarea idealului României Mari. N-a ratificat Pacea separată între Puterile Centrale și România, mai 1918, dar a ratificat declarațiile de unire a Basarabiei (27 martie), Bucovinei (15 noiembrie) și a Transilvaniei (1 decembrie 1918) cu România. A fost încoronat Rege al Regatului Român întregit la 15 octombrie 1922 în Alba Iulia. A sprijinit reformele, fiind un veritabil monarh constituțional.

Regele Ferdinand și regina Maria decorând militarii care au luptat la Mărășești, august 1917.

Documentar

„România trebuie, în această clipă a evoluției istorice, să facă acest gest. În viața națiunilor sunt afirmări de drepturi, care cântăresc mai mult decât izbânzi trecătoare. De aceea, chiar dacă avem să fim bătuiți, prin faptul că cele mai mari puteri ale lumii au recunoscut temeinicia revendicărilor noastre naționale și au consfințit printr-un act solemn hotarele etnice ale românilor de peste Carpați, cauza românilor va face un pas înainte mai mare și mai însemnat decât oricând.”

Discursul lui Ion I.C. Brătianu în Consiliul de Coroană, 14/27 august 1916

- Argumentează opinia lui Ion I.C. Brătianu.
- Numește o consecință a acceptării poziției lui Brătianu în Consiliul de Coroană.
- Expune-ți opinia cu referire la nedreptățile suferite de poporul român, care urmau a fi înlăturate prin ieșirea din neutralitate.

„Ostași! V-am chemat ca să purtați steagurile noastre peste hotarele unde frații noștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde. [...] Veți lupta alături de marile națiuni cu care ne-am unit. O luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție să-i îndurăm greutatea, izbânda va fi a noastră. De-a lungul veacurilor, un neam întreg vă va binecuvânta și slăvi [...]”

Apelul către armată din Proclamația către țară a regelui Ferdinand I al României, 27 august 1916

- Demonstrează că România a aderat la un bloc politico-militar.
- Identifică cauza invocată pentru a impulsiona intrarea României în război.

armate, supunându-se majorității. Ezitarea îndeplinirii „obligației” de a susține Austro-Ungaria a fost argumentată prin faptul că tratatul, pe care îl semnase România în 1883, a fost unul defensiv, iar Austro-Ungaria nu fusese atacată și nici nu a prevenit România (aliatul său) de izbucnirea războiului, așa cum prevedea tratatul de alianță. Guvernul liberal condus de Ion I.C. Brătianu a considerat că țara nu era suficient de pregătită de un război, urma în continuare să fie întreprinse acțiuni pentru aceasta, iar opțiunea militară trebuia să fie decisă în funcție de evoluția evenimentelor, urmărindu-se și obținerea sprijinului Marilor Puteri pentru întregirea teritorială.

La 27 septembrie/10 octombrie 1914 a decedat regele Carol I, la tron venind Ferdinand I.

Perioada neutralității a fost dominată de tratative politice, o intensă activitate diplomatică, care a pregătit intrarea României în război. Au fost încheiate tratate cu Imperiul Rus și Italia, în 1915–1916 s-au dus tratative cu Antanta.

- Enumeră factorii ce au contribuit la hotărârea luată în Consiliul de Coroană din 21 iulie/3 august 1914.
- Expune-ți opinia asupra hotărârii de neutralitate.

Participarea la război (1916–1918). La 4/17 august 1916, premierul Ion I.C. Brătianu a semnat cu reprezentanții Marii Britanii, Franței, Imperiului Rus și Italiei două tratate, unul politic și altul militar: *Tratatul de alianță și Convenția militară*. *Tratatul* prevedea intrarea rapidă a țării în război contra Austro-Ungariei, obligativitatea României de a nu semna tratat de pace separat, pe de altă parte, aliații promiteau României teritoriile locuite de români în Imperiul Austro-Ungar, Transilvania până la Tisa, cu Banatul, precum și Bucovina, se obligau să respecte integritatea teritorială a României și să-i asigure condiții de egalitate cu părțile semnatare la viitoarea conferință de pace. *Convenția militară* prevedea atât acțiunile armatei române – completarea Frontului de Est, cât și acțiunile aliaților – aprovizionarea armatei române de către Antanta, ofensiva dinspre Salonic (Grecia) a trupelor aliate contra armatelor bulgare și turcești, armata rusă urma să susțină armata românească în operațiuni și să ofere ajutoare militare în Dobrogea. La 14/27 august 1916, Consiliul de Coroană, convocat de regele Ferdinand I, a aprobat oficial tratatele și a decis intrarea țării în război alături de Antanta.

Regina Maria a organizat sub patronajul său Crucea Roșie, 1917.

La 15/28 august 1916, România a declarat război Austro-Ungariei. Armata Română s-a orientat spre eliberarea Transilvaniei și organizarea defensivei înspre Bulgaria. În urma ofensivei Armatei Românești, în Transilvania au fost eliberate Brașovul, Toplița, Sibiu, Făgărașul etc., însă atacul în Dobrogea cu trupe bulgaro-germano-turce a oprit ofensiva în Transilvania. După o serie de lupte sângeroase, cu toată rezistența eroică, Armata Română a fost nevoită să se retragă. La 6 decembrie 1916, germanii au ocupat Bucureștiul, circa 2/3 din teritoriul României au fost ocupate de către trupele Puterilor Centrale, iar în est armata română s-a retras pe linia Siret-Șușița-Putna. Frontul s-a stabilizat și în sudul Moldovei. Casa Regală, guvernul, administrația centrală și o parte din populația din Oltenia și Muntenia s-au retras în Moldova, Iașiul devenind capitală. Campania Armatei Române din 1916 a fost nereușită, din cauză că intrarea României în război nu s-a făcut în momentul potrivit, ajutorul promis n-a fost acordat, aliații nu au organizat ofensiva promisă. Armata Română trebuia să susțină un front lung de aproape 1 500 km, apărat doar de 600 000 de ostași, fiind insuficient pregătită din punct de vedere tehnic.

Iarna lui 1916–1917 a fost una extrem de grea atât din punctul de vedere al condițiilor meteorologice, al concentrării unui număr mare de populație, însoțită de problema aprovizionării cu produse alimentare, cât și din punctul de vedere al foamei și bolilor, în special tifosul exantematic etc., urmate de un număr mare de decese, și al crizei politice interne. Armata Română a reușit să se refacă cu sprijinul misiunii franceze, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot.

În campania românească din iulie–august 1917 au fost duse cele mai decisive lupte. Bătălia de la Mărăști, 11/24 iulie 1917–19 iulie/1 august 1917, o operațiune ofensivă a Armatei Române, condusă de generalul Alexandru Averescu, și a Armatei Ruse, s-a soldat cu victorie, stabilind linia frontului. Armata I Română, condusă de generalul Constantin Cristescu, apoi de generalul Eremia Grigorescu, în Bătălia de la Mărășești (24 iulie/6 august–6 august/19 august 1917), cu prețul a 610 ofițeri și 26 800 de soldați români morți, răniți și dispăruți, a obținut victoria. În a treia bătălie de la Oituz din 26 iulie/8 august–9/22 august 1917, Armata Română, condusă de generalul Alexandru Averescu, a repurtat biruință. Victoriile Armatei Române pe linia frontului Mărăști–Mărășești–Oituz au avut impact major asupra întregului război de reîntregire națională și au dus la eșuarea planurilor de împărțire a României, salvând integritatea teritorială a statului român.

- Exprimă-ți opinia asupra impactului bătăliilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz pentru integritatea statului român.

Situația României s-a agravat în 1917 din cauza crizei politice din Rusia, unde, după abdicarea lui Nicolai al II-lea și căderea regimului țarist (în martie 1917), a avut loc Lovitura de stat bolșevică (în octombrie 1917). La 15 decembrie 1917, guvernul bolșevic a încheiat un armistițiu cu Puterile Centrale, iar la 3 martie 1918 a semnat Pacea la Brest-Litovsk, ceea ce a destabilizat Frontul de Est, a dus la destrămarea Armatei Ruse și dezertarea ostașilor ruși, dar și la faptul că România să fie încercuită de trupele Puterilor Centrale. Pornind de la circumstanțele politico-militare, România a fost nevoită să semneze, la 7 mai 1918, Tratatul de Pace de la București. Însă acest tratat nu a fost ratificat.

Soldat citind scrisoare în adăpost la Mărășești, pictură de șevalet de Ion Bărbulescu, 1917

Eroii nu se uită!

Ecaterina TEODOROIU

cercetaș, sublocotenent

După intrarea României în Primul Război Mondial, a fost asistentă medicală, apoi a cerut să fie transferată la o unitate de combatanți, alăturându-se celor patru frați ai săi, care toți au căzut în luptă. În Bătălia de la Mărășești a condus un pluton de infanterie al Armatei Române, fiind omorâtă în luptă.

Statuia „Caporal Erou Constantin Mușat”, sculptor Ion Dumitriu-Bărlad, turnată în bronz, dezvelită în anul 1931, Brăila

Caporalul MUȘAT, din Batalionul 1 al Regimentului 2 Grăniceri, rănit în luptele de la Oituz, în decembrie 1916, aruncă o grenadă cu singurul braț pe care îl mai avea. El n-a părăsit câmpul de luptă, fiind omorât în iulie 1917, într-un bombardament de artilerie.

- Apreciază eroismul personalităților.
- Menționează 2-3 valori personale care au determinat faptele eroice ale personalităților descrise.

✚ Mărturiile contemporanilor

„Primul Război Mondial l-am trăit la Slatina și am amintiri foarte puternice de atunci. Știu sosirea nemților la Slatina. Casa părinților mei era chiar în apropierea podului. Și am rămas cu zgomotul de tunuri, de mitraliere care se aflau la distanță de 500 de metri de noi. Și nemții nu au putut să ia podul acela. Acolo a luptat Ecaterina Teodoroiu și acolo și-a luat ea gradul de sublocotenent.”

Șerban Milcoveanu. *Memoarii. Mici contribuții la istoria politică a României contemporane*

- Determină perioada despre care se menționează în sursă.
- Explică o consecință imediată a evenimentelor descrise.

- Compară hotarul României la 1 iunie 1916 și linia frontului din vara anului 1917.
- Identifică locul desfășurării bătăliilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz. Apreciază importanța bătăliilor.

După înfrângerea Bulgariei de către Antanta în septembrie 1918 și eliberarea Serbiei, la 28 octombrie/10 noiembrie 1918, România a reintrat în război contra Puterilor Centrale. Autoritățile române au reușit să convingă aliații României că Pacea de la București a fost o soluție temporară, neratificată de rege.

- Enumeră prevederile Tratatului de alianță și ale Convenției militare din august 1916.
- Menționează factorii ce au cauzat eșecul Campaniei din 1916.
- Argumentează necesitatea semnării Tratatului de Pace de la București din mai 1918.

Spațiul istoric

ROMÂNIA ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Legendă

- Direcții de atac ale trupelor
  - române (red arrow)
  - ruse (blue arrow)
  - coalitiei Puterilor Centrale (black arrow)
- Aliniamentul frontului
  - la 6.IX.1916 (dashed red line)
  - la 12.XI.1916 (dashed blue line)
  - la 24.XI.1916 (dotted red line)
  - la 31.XII.1916 (dotted blue line)
  - Vara, 1917 (blue arrow)
- Frontiera României după Pacea de la București (solid red line)

Consolidare și reflecție

➤ Activitate independentă

1. Completează un tabel cronologic sincron, în care să incluzi acțiunile României în Primul Război Mondial raportate la principalele evenimente ale Primului Război Mondial.

➤ Activitate în echipă

2. Realizați o dezbatere cu subiectul: *Intrarea României în Primul Război Mondial*, formând 3 echipe:
  1. germanofili;
  2. proantantiști;
  3. adepți ai neutralității.

7 Formulare de concluzii

3. Formulează o sinteză a lecției, în 10 propoziții, utilizând termenii din *Dicționarul istoric*.

➤ Sugestie de temă pentru acasă

4. Elaborează o prezentare despre o personalitate marcantă a României în perioada Primului Război Mondial prin diverse modalități: *PowerPoint, Jurnal de război, Dosar al personalității* etc.

Consecințele Primului Război Mondial

6

Jurnal istoric

„Războiul este o lecție a istoriei pe care niciodată popoarele nu și-o amintesc îndeajuns.”

Benito Mussolini

- Comentează afirmația.
- Exprimă-ți opinia: ce învățăminte oferă omenirii un război?

Timp istoric

25 octombrie/7 noiembrie 1917 – Lovitura de stat bolșevică din Rusia.

9 noiembrie 1918 – abdicarea kaizerului Germaniei Vilhelm.

12 noiembrie 1918 – Revoluția din Austria.

16 noiembrie 1918 – Revoluția din Ungaria.

Dicționar istoric

Autodeterminare – principiu potrivit căruia o națiune are dreptul să-și aleagă singură statutul politic și calea de dezvoltare economică, socială și culturală.

Monopol – dominație într-un domeniu, într-una sau mai multe ramuri economice; privilegiu exclusiv de a fabrica, de a vinde sau de a exploata anumite bunuri sau servicii.

Primul Război Mondial s-a sfârșit cu înfrângerea și capitularea completă a Germaniei și a aliaților săi. Victoria Antantei în război a fost consacrată într-o serie de tratate care au fost semnate la Conferința de Pace de la Paris (1919–1920). Patru dintre cele mai mari imperii au dispărut: Imperiul Rus, Imperiul Otoman, Imperiul Austro-Ungar și Imperiul German.

Consecințe politice și juridice. Primul Război Mondial s-a încheiat cu o puternică explozie revoluționară și răsturnarea guvernelor, dar și schimbarea regimului politic în mai multe țări. După Revoluția burgheză din Imperiul Rus din februarie 1917, a urmat abdicarea împăratului Nicolai al II-lea, în martie 1917, și dispariția monarhiei. În octombrie 1917, a avut loc o lovitură de stat bolșevică, care a instaurat un regim politic totalitar, proclamând Republica Sovietică Socialistă, urmată de un război civil (1918-1922).

În Germania, înfrângerea armatei germane a declanșat o criză politică. Revolta a început în Kiel, la 4 noiembrie 1918, puterea fiind preluată de soviete ale muncitorilor și soldaților, după modelul Rusiei, ceea ce a dus la formarea așa-numitei *Republici a Sfaturilor (Sovietelor)*. Kaizerul Wilhelm a abdicat la 9 noiembrie 1918, astfel sfârșindu-se monarhia germană. În luna mai 1919, sovietele au fost înfrânte și a fost proclamată Republica de la Weimar – o democrație parlamentară.

Ca urmare a revoluțiilor din Austria și Ungaria, la 12 și 16 noiembrie 1918, monarhul a abdicat și au fost proclamate republici. Revoluția austriacă avea trăsături comune cu cea din Germania, răsturnarea monarhiei producându-se fără luptă armată. În primele luni ale anului 1919, Austria a lichidat instituțiile statului imperial, a proclamat votul general și principalele libertăți democratice. La 16 noiembrie 1918 a fost proclamată Republica Ungară. Puterea politică a fost preluată de Consiliul Național, alcătuit din liberali și conservatori, în frunte cu Mihaly Karoly. S-a constituit un regim monarhic constituțional-democratic. În contextul crizei politice, la 21 martie 1919, a fost proclamată

Spațiul istoric

APARIȚIA NOILOR STATE INDEPENDENTE DUPĂ DEZINTEGRAREA IMPERIULUI AUSTRO-UNGAR

Legendă

- IMPERIUL AUSTRO-UNGAR – state existente înaintea Primului Război Mondial
- POLONIA – state după Primul Război Mondial
- 1.XII.1918 - Independența față de Austro-Ungaria
- Granițele postbelice
- Gisetania (Austria)
- Transilvania (Ungaria)
- Bosnia și Herțegovina

- Determină schimbările survenite pe harta politică a Europei.
- Numește două state noi constituite.

Republica Ungară a Sfaturilor, care a fost înlăturată în urma intervenției Armatei Române.

Primul Război Mondial a stimulat intensificarea mișcărilor naționale în rândul popoarelor din imperii, ceea ce a dus la formarea statelor naționale în Europa. În contextul destrămării Imperiului Austro-Ungar, la 28 octombrie 1918, la Praga a fost proclamată Republica Cehă Independentă, care s-a unit, la 30 octombrie 1918, cu Slovacia. La 1 decembrie 1918 a fost proclamat Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, care cuprindea Serbia, Muntenegru, Macedonia, Slovenia, Croația, Dalmația, Vojvodina și Bosnia-Herțegovina. A reapărut ca stat Polonia. În urma aplicării dreptului la autodeterminare, au apărut Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania.

Primul Război Mondial a schimbat echilibrul forțelor mondiale. În timpul Primului Război Mondial s-au dezvoltat mecanisme de protecție juridică internațională a diferitelor categorii de populație în timpul conflictelor armate: refugiați, prizonieri de război.

- Numește trei consecințe politice ale Primului Război Mondial.

Consecințe economico-sociale. Războiul a fost catastrofal pentru majoritatea țărilor: a devastat Belgia, nord-estul Franței, partea de vest a fostului Imperiu Rus, România și Serbia, au fost grav afectate economiile Franței, Germaniei, Marii Britanii. Pierderile directe au fost de circa 280 mld. de dolari. 1/3 din bogățiile naționale erau distruse. Suprafețele însămânțate au scăzut cu 22,6%, recolta de cereale – cu 37,2% față de 1914. În anii războiului dirijarea economiei de către stat a fost implementată la nivelul mai multor economii naționale. Peste tot s-a micșorat volumul producției civile și a scăzut nivelul de trai al populației. Primul Război Mondial a fost catalizatorul dezvoltării industriale, care s-a orientat spre o producție militară. A apărut un sector nou – complexul militar. S-a înregistrat o structură dezechilibrată a forței de muncă active, restrângerea pieței interne, deficitul bugetar enorm, schimbarea raportului de forțe dintre principalele state ale lumii.

Germania a suportat pierderi de circa 150 mld. de mărci. Volumul total al producției industriale în 1918 constituia 57% din nivelul de dinainte de război, iar producția agrară – 50%. Ziua de muncă a crescut la 14 ore, iar salariile au fost micșorate. După 1916, în Germania a început foametea. Pentru populația urbană s-au introdus cartele alimentare. Astfel, pentru o zi o persoană primea 116 g făină, 18 g carne și 7 g grăsimi. Satele au fost supuse unor rechiziții severe de produse. 74,1% au fost capturate de Anglia, 25,8% au fost anexate de Franța și 0,1% au devenit pradă Japoniei.

Costul total al cheltuielilor de război a Marii Britanii au depășit 11 mld. de lire sterline. Producția industrială a scăzut cu 20%. S-au dezvoltat doar ramurile comple-

xului militar. S-au introdus salarii minimale și cumpărarea de stat a produselor. Prejudiciul cauzat de război în Franța a fost estimat la 200 mld. de franci. Pe teritoriul ocupat au fost distruse circa 10 mii de întreprinderi industriale și 900 mii de case. Arterele de transport au fost grav avariate. Volumul total al producției industriale a scăzut până la 40%, iar producția agricolă – cu 30%.

În *Imperiul Rus* în declin au fost industria cărbunelui și metalurgia. În toamna anului 1916, s-a înregistrat o criză alimentară. A fost introdusă distribuția produselor pe cartele alimentare. Producția de bunuri de larg consum a scăzut, prețurile la alimente au crescut cu 100–500%.

În *Italia*, războiul a stimulat dezvoltarea economică, înregistrând o creștere semnificativă în industria grea (inginerie și metalurgie), industria chimică și energetică. Procesul de concentrare a industriei a accelerat creșterea monopolurilor și extinderea lor de către stat. Războiul a adus Italiei o datorie externă uriașă, provinciile devastate. Rata impozitului și inflația, costurile ridicate și scăderea salariilor reale cu 40–50%, creșterea șomajului au cauzat scăderea bruscă a nivelului de trai.

În urma războiului au profitat economic doar SUA și Japonia. SUA a devenit lider al dezvoltării economice. Statutul de neutralitate de până la 1917 i-a permis să furnizeze părților beligerante materii prime, produse și tehnică. Datoriile militare ale aliaților pentru bunurile primite din SUA s-au ridicat la 9,5 mld. de dolari. Țara s-a transformat dintr-un debitor într-un creditor internațional important și a preluat o poziție de lider în comerțul mondial. Japonia a instituit monopol asupra comerțului în sud-estul Asiei. Disproporțiile economice apărute în anii de război au dus la crize economice lungi după război.

- Explică interdependența dintre starea economică și cea socială a unei țări în timpul războiului.

Consecințe demografice. Războiul a cauzat pierderi umane imense – aproximativ 10 mil. de oameni uciși, 20 mil. de oameni răniți și 7 700 000 de persoane dispărute. Cele mai mari pierderi a suportat Franța (1,9 mil.), Germania și Rusia (câte 1,7 mil.). Austro-Ungaria a pierdut 1,2 mil. de oameni, iar Marea Britanie – aproape 1 milion, Italia – 60 mii de vieți umane. SUA a suferit pierderi mici – 115 mii, Canada și Australia – fiecare câte 60 mii. Unele țări mici, de exemplu, Serbia,

Indicatori statistici

Tabel. Costurile de război în Imperiul Rus, pe zi:

ani	Sumă, mil. ruble
1914	12
1915	28
1916	46
1917	67

- Formulează o concluzie privind costul financiar al Primului Război Mondial, având la bază datele din tabel.

Copii orfani după Primul Război Mondial în România

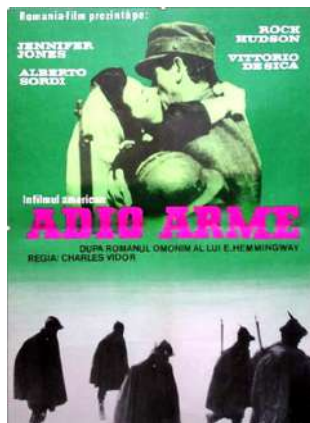
- Exprimă-ți opinia referitoare la situația copiilor reprezentați.

România, și-au pierdut până la 10% din populația de dinaintea de război. Câteva mil. de civili au murit și din cauza epidemiei de gripă din 1919. Civili au murit și din cauza altor boli iminente războiului, a subnutriției, igienei precare etc. S-a înregistrat un număr mare de copii rămași orfani și fără adăpost, precum și văduve. În consecință, războiul a fost cauza scăderii ulterioare a natalității și a problemelor demografice.

- Exprimă-ți opinia. Care este impactul războiului în viața cotidiană a societăților afectate?

Consecințe culturale, mentale și ideologice. Primul Război Mondial a avut un impact semnificativ asupra vieții spiritual-culturale a Europei – distrugerea stării de bine, schimbarea atitudinilor față de viață, prăbușirea tuturor speranțelor. În urma războiului s-a ajuns la o schimbare a criteriilor valorice și la o reorientare morală a conștiinței. Războiul a zdruncinat respectul pentru valorile tradiționale și postulatele fundamentale ale Europei liberale și democratice au fost repuse în discuție, a stimulat pacifismul și internaționalismul etc. Toate acestea au dus la creșterea interesului intelectualilor europeni pentru problemele personalității umane, care era percepută prin sentimentele morale și emoțiile sale. În acest context, una dintre direcțiile centrale în dezvoltarea gândirii filosofice vest-europene a devenit existențialismul. Cultura sentimentală clasică europeană a cedat treptat locul culturii occidentale de masă.

A crescut rolul științei, iar descoperirile se implementau operativ în viață. Performanțele tehnice, modernizarea echipamentelor și armelor vechi, introducerea celor noi au dus la o creștere

Adio arme, film turnat după romanul lui E. Hemingway

- Expune-ți opinia asupra consecințelor războiului vizând atât sechelele psihologice ale ostașului, cât și ale rudelor acestuia.

+ Mărturiile contemporanilor

„[...] Am mers mai departe, am mers pe câmpurile de luptă incomplet curățate. Știam din ajun că vom merge peste ele, așteptam o impresie groaznică... Iar imaginile erau extrem de grele. Cadavrele zăceau atât în stânga, cât și în dreapta, zăceau atât ale ostașilor noștri, cât și ale inamicului, întregi și mutilate. Era deosebit de greu să te uiți la păr, unghii, mâini... În unele locuri, picioarele insuficient îngropate ieșeau din pământ... Ei bine, spune-mi, pentru numele lui Dumnezeu, este posibil să vezi asta și să nu înnebunești? Se dovedește că poți și nu numai că nu poți înnebuni, poți face mult mai mult, poți mânca, bea, dormi și chiar să nu vezi nimic în vis în aceeași zi.”

Extras din Scrisoarea lui F. Stepun soției sale, 28.10.1914

- Apreciază impactul războiului asupra conștiinței și moralului unui ostaș.

fără precedent a capacităților de luptă ale armatelor și la crearea de noi genuri de trupe.

În anii Războiului Mondial au fost distruse obiecte de valoare estimate la 1 trilion 200 mld. de mărci de aur. În același timp, Primul Război Mondial a servit drept sursă de inspirație pentru un șir de remarcabile opere literare: „Nimic nou pe Frontul din Vest”, de E.M. Remarque; „Adio, arme!”, de E. Hemingway; „Pădurea spânzuraților”, de Liviu Rebreanu; „Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război”, de Camil Petrescu etc. Odată cu dezvoltarea cinematografului în anii '20, au fost montate filme despre Războiul Mondial, de exemplu *Stosstruppen*, devenit popular, iar în cinematografia românească – *Sergentul Mura*. De asemenea, o parte dintre scriitorii și artiștii plastici au fost mobilizați și au luptat în război, mai apoi creând opere dedicate conflagrației. Dintre artiștii români s-au remarcat sculptorii: Ion Jalea, Cornel Medrea, Oscar Han, Dimitrie Mățăuanu, și pictorii: D. Stoica, I. Theodorescu-Sion, Ștefan Dimitrescu, Camil Ressu, Nicolae Dărăscu ș.a. În memoria soldaților căzuți în Primul Război Mondial, Constantin Brâncuși a realizat ansamblul de la Târgu Jiu.

- Apreciază impactul războiului asupra evoluției culturii și științei.

Consecințe militaro-tehnice. Primul Război Mondial a stimulat apariția, implementarea și perfecționarea unor categorii importante de armamente și tehnologii militare. Pe câmpul de luptă au apărut: tancul, avionul, arma chimică – gazele de luptă etc. Au fost construite noi tipuri de nave militare: *dreadnought*, s-au perfecționat submarinele. Au apărut noi tipuri de trupe armate, blindate și chimice. În scopuri militare, s-au utilizat pe scară largă mijloacele de legătură: telefonul, telegraful, echipamentele radio.

Consecințele războiului pentru România și impactul asupra provinciilor. Conform surselor, pierderile Armatei Române au fost de circa 340 000 de militari căzuți pe câmpul de luptă și circa 80 000 de răniți, 115 000 de prizonieri și dispăruți. Din cauza bolilor, a situației alimentare precare și a numeroaselor suferințe cauzate de armatele străine au decedat peste 700 000 de oameni civili. În timpul regimului militar instituit de germani și austro-ungari în partea ocupată, România a fost jefuită de bunuri în valoare de circa 18 mld. de lei aur.

Foarte gravă a fost situația în provinciile din cadrul Imperiului Austro-Ungar: pe lângă mobilizarea în armată, românii erau supuși unor practici degradante. În Transilvania, din cauza mobilizării pe front a tinerilor, a scăzut brusc rata natalității: de la 34,9% în anul 1913 la 14,8% în 1917. În Banat, dar și în alte părți, pentru asigurarea cu hrană a armatei austro-ungare, a fost dusă o campanie dură de rechiziționare atât a produselor alimentare (cereale, fructe și legume, carne, brânzeturi, untură), cât și a lânii, pieilor, cânepii și furajului, materialului de zidit și a animalelor de tracțiune. Pentru fabricarea tunurilor, s-au colectat clopotele bisericilor, obiecte de cupru, cazane, căldări, sfeșnice și alte obiecte de alamă, de exemplu, din comuna Izgar au fost confiscate două clopote de la Biserica Ortodoxă și trei clopote de la Capela Catolică. Rechiziționarea a dus la raționalizarea consumului alimentar, la care s-au adăugat lipsa de îmbrăcăminte, condițiile extrem de grele de muncă – întreaga povară a muncii obligatorii în agricultură fiind îndeplinită de femei, bătrâni și copii. Toate acestea, plus absența asistenței medicale, a favorizat declanșarea bolilor, mai ales infecțioase, pre-

cum tuberculoza, dar și altele. Intelectualii și fruntașii localităților bănățene au fost reperați, fiind învinuiți de „agitație contra statului”, „spionaj pentru România”, „înalță trădare”, „sentimente daco-romane”, mulți au fost arestați, judecați, apoi întemnițați, deportați și internați în lagărele de la Hont, Pozsony, Sopron, Vacz sau supuși la domiciliul forțat.

Din Bucovina au fost recrutați aproximativ 200 mii de bărbați, iar peste 100 mii de locuitori, de diferite etnii, s-au refugiat în interiorul Austriei sau în alte țări. Din cauza acțiunilor militare, care s-au desfășurat pe teritoriul Bucovinei, au fost distruse sau evacuate multe întreprinderi industriale, au fost demolate linii de cale ferată, au fost distruse podurile și șoselele, a suportat pagube agricultura.

Din Basarabia, care la începutul Primului Război Mondial făcea parte din Imperiul Rus, au fost mobilizați în Armata Rusă circa 300 mii de bărbați, dintre care 7 000 și-au pierdut viața, au fost luați prizonieri sau au fost declarați dispăruți. Economia, mai ales agricultura, s-a pomenit într-o stare de totală decădere. Au sporit și achizițiile de cereale și de vite din Basarabia. Industria Basarabiei, care și așa era dezvoltată foarte slab, a intrat în criză totală. Numărul întreprinderilor industriale în funcțiune s-a micșorat cu 35%, iar numărul muncitorilor a scăzut cu 40%. Funcționau numai acele întreprinderi industriale care îndeplineau comenzi pentru front. Condițiile grele de muncă, subnutriția, lipsa asistenței medicale au cauzat izbucnirea unor epidemii, înregistrându-se un înalt nivel al mortalității.

- Compară situația populației din Regatul României, Transilvania, Banat, Bucovina cu cea din Basarabia în anii Primului Război Mondial.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Completează tabelul conceptual *Revoluțiile în Imperiile German și Austro-Ungar și consecințele lor*, în baza indicatorilor: stat creat / anul / tip de guvernare / personalități.
2. Formulează interdependența declanșării Primului Război Mondial și a destrămării Imperiului Austro-Ungar.
3. Explică impactul științei asupra războiului și viceversa.

▶ Activitate în echipă

4. Organizați o dezbatere pe tema: *Un război poate avea doar consecințe negative?*
5. Realizați un dosar istoric *Jertfa umană în cadrul Primului Război Mondial*, conform ghidului: numărul total al ostașilor români recrutați din provincii; numărul ostașilor înrolați din Regat; numărul ostașilor români total decedați; numărul aproximativ al victimelor civile românești; consecințe pozitive/negative asupra dezvoltării persoanei afectate de război.

▶ Formulare de concluzii

6. Rezumă în baza temei: 3 consecințe negative imediate ale războiului pentru Europa; 3 consecințe negative de durată pentru România; 3 consecințe pozitive pentru statele est-europene; 3 realizări ale românilor în cadrul Primului Război Mondial.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

7. Elaborează un eseu structurat pe tema: *Consecințele Primului Război Mondial pentru România: realizarea idealului național versus pierderi umane.*
8. Realizează o agendă cu notițe paralele în baza romanului „Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război”, de Camil Petrescu, reflectând asupra ideii războiului în viziunea eroilor.

Basarabia în anii 1917–1918

7

Jurnal istoric

„Războiul mondial și revoluția rusă au dărâmat zidurile pușcăriei popoarelor – Rusia țaristă –, de unde au ieșit la limanul vieții lor naționale și românii din Basarabia. Luminându-le conștiința lor națională, ei s-au convins că Prutul taie adânc în trupul aceluiași neam românesc, ...întâlnirile și înfrățirile, din timpul războiului, între românii basarabeni și cei din celelalte ținuturi au deschis drumul și au ușurat înlăptuirea actului politic de la 27 martie.” (Petre V. Ștefănuță)

- Comentează afirmația.
- Explică afirmația: *Prutul taie adânc în trupul aceluiași neam românesc.*

Timp istoric

28/31 martie 1917 – crearea Partidului Național Moldovenesc la Chișinău.

20 octombrie/2 noiembrie–27 octombrie/9 noiembrie 1917 – Congresul Soldaților Moldoveni de la Chișinău.

21 noiembrie/4 decembrie 1917 – convocarea Sfatului Țării.

2/15 decembrie 1917 – proclamarea Republicii Democratice Moldovenești.

24 ianuarie/6 februarie 1918 – adoptarea Declarației de Independență a Republicii Democratice Moldovenești.

Dicționar istoric

Autonomie – libertate de a governa prin norme, legi proprii (de ex.: autonomie teritorială, financiară, universitară, bisericească etc.).

Independență – drept al unui stat de a-și rezolva liber problemele sale interne și externe, conform voinței proprii, fără niciun amestec din partea altor state.

Sfatul Țării – organul suprem legislativ, reprezentativ și electiv al Basarabiei, care a funcționat în perioada 20 octombrie 1917–2 decembrie 1918.

Basarabeni pe fronturile Primului Război Mondial. Din Basarabia au fost mobilizați în armata țaristă circa 300 mii de bărbați (inclusiv în garnizoanele din Iași – 70 mii, din Odesa – 50-60 mii). Războiul a prilejuit mai multe posibilități de interacțiune între fiii aceluiași neam. Cel dintâi contact s-a produs în 1914, pe frontul din Galiția, când românii din Ardeal, mobilizați în armata Austro-Ungariei, s-au confruntat în luptă cu românii din Basarabia, mobilizați în armata Imperiului Rus. Țăranii români din Basarabia au venit în contact, în Bucovina și în Galiția, și cu prizonierii români bucovineni și transilvăneni. Începând cu august 1916, basarabeni s-au întâlnit în permanență pe frontul românesc cu românii din Vechiul Regat. Basarabeni au luptat alături de frații lor în bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz. Datorită războiului, basarabeni au putut trece Prutul, în Moldova de Vest, unde au constatat că de ambele părți ale râului trăiesc oameni de același neam cu ei, având aceeași limbă, aceleași obiceiuri și credințe, cunoștințe care erau răspândite și până atunci mai mult în rândul intelectualilor. Basarabeni au rămas profund impresionați de realitățile constatate: în România și în Bucovina era dezvoltată rețeaua de transport: șosele, linii de cale ferată, funcționau numeroase școli românești, era prezentă administrația românească, nivelul de alfabetizare al populației era înalt, era o agricultură dezvoltată.

- Identifică exemple ale implicării basarabenilor în acțiunile militare.
- Exprimă-ți opinia referitor la impactul cultural al contactului cu românii de peste Prut asupra basarabenilor.

Eliberarea Basarabiei din „închisoarea popoarelor”. Revoluția din februarie 1917 din Rusia și căderea dinastiei Romanov (martie 1917) au

Femei în istorie

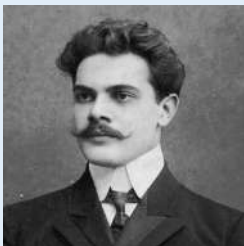
Elena ALISTAR

(1873–1955)

Medic și om politic. Deputat în Sfatul Țării, când s-a votat unirea Basarabiei cu România. A fondat Liga Culturală a Femeilor din Basarabia, apoi Gruparea Femeilor Române (1927). A fost președintă a Partidului Poporului. A fost vicepreședinte al Consiliului Național al Femeii. În 1940 s-a refugiat peste Prut, dar în 1941–1942 se află din nou la Chișinău, unde e membră a Comitetului Municipal de Patronaj. Refugiată a doua oară peste Prut, a fost arestată la Iași de conducerea comunistă. A decedat la închisoare.

- Apreciază contribuția Elenei Alistar în procesul de dezvoltare a Basarabiei.

Eroii nu se uită!

Simion MURAFĂ

(1887–20 august 1917)

A fost unul dintre liderii mișcării naționale din Basarabia, martir al cauzei naționale, jurist, publicist, promotor al culturii muzicale. A participat la Primul Război Mondial, conducând o echipă sanitară pe frontul românesc. A organizat mișcarea ostașilor basarabeni de la Odesa în 1917. A fost persoana de legătură a Partidului Național Moldovenesc cu militarii din Odesa și Iași. A ținut lecții pentru soldații basarabeni de pe frontul românesc, militând pentru cauza națională. La 20 august 1917 a fost asasinat de o bandă de bolșevici.

- Explică de ce Simion Murafa este numit „martir al cauzei naționale”.
- Estimează aportul personalității pentru redobândirea conștiinței naționale în Basarabia.

Documentar

„Mulți ați auzit de moldoveni, dar puțini cred că știți că națiune moldovenească nu există. Numele Moldova, moldoveni este numai teritorial, dar nu național, iar dacă noi numim moldoveniști cuvintele și organizațiile noastre, o facem aceasta numai din punct de vedere tactic, fiindcă cuvântul român sună prea aspru la urechile vrăjmașilor noștri, de care avem foarte mulți, ca și dumneavoastră, și el servește de a ne acuza pe noi de separatiști.”

Teofil Ioncu, membru în delegație din partea PNM la Congresul Popoarelor din Rusia, 8–14 septembrie 1917

- Identifică ideea principală enunțată de Teofil Ioncu participanților la Congresul Popoarelor din Rusia.

avut un puternic ecou inclusiv în teritoriul dintre Prut și Nistru, trezind conștiința națională a populației și dorința ei de revenire în spațiul etnic, cultural și civilizațional din care fusese smulsă în mod abuziv în 1812. Revenirea Basarabiei în cadrul statului român s-a realizat în câteva etape, cunoscând – la fel ca în celelalte provincii istorice românești – un profund caracter popular. Într-o primă etapă, obținerea autonomiei Basarabiei a fost primul deziderat, inclus în programul Partidului Național Moldovenesc (PNM), elaborat de Vasile Stroescu, Paul Gore, Pan Halippa, Vladimir Herța, Alexandru Groapă, Teodor Corobceanu, Onisifor Ghibu. În programul PNM, publicat la 9 aprilie 1917, în ziarul „Cuvânt Moldovenesc”, se menționa că formațiunea politică respectivă „se simte datoare a pași pe calea dobândirii drepturilor cetățenești și naționale pentru moldovenii din Basarabia și de dincolo de Nistru”. Partidul se angaja să lupte „pentru dobândirea celei mai largi autonomii administrative, judecătorești, școlare și economice a Basarabiei”, pentru votul liber și secret, pentru libertatea cuvântului, a tiparului, a adunărilor și a credinței „și pentru așezarea unui chip (formă) nou de ocârmuire a țării”. Revendicări similare formulaseră în acea perioadă și liderii mișcărilor de eliberare națională din Ucraina, Polonia, Finlanda, Lituania, Letonia, Estonia ș.a.

Propunându-și emanciparea Basarabiei de sub dominația rusească, liderii PNM preconizau crearea unei instituții legislative a provinciei, numită Dietă provincială (Sfatul Țării), administrația și judecătorii să fie alcătuite din băștinași și activitatea lor să se desfășoare în limba majorității populației, limba rusă urmând să rămână ca mijloc de comunicare cu autoritățile centrale, respectiv cu capitala Rusiei; deschiderea școlilor, în toate satele și orașele provinciei, cu frecvența obligatorie pentru toți copiii de vârstă școlară și cu predarea tuturor disciplinelor în limba română. În program mai erau revendicate autonomia bisericii, înființarea mitropoliei Basarabiei, desfășurarea serviciului divin în limba maternă, crearea armatei naționale, stoparea colonizării ținutului și împrumutarea cu pământ a băștinașilor fără sau cu pământ insuficient. În perioada aprilie–mai 1917, membrii PNM au efectuat o amplă activitate de propagare a revendicărilor naționale înscrise în program. În același timp, românii din zona Odesei pledau pentru folosirea limbii materne în biserică, învățământ, iar diverse categorii socioprofesionale (învățători, preoți, militari etc.) căutau forme de a-și apăra interesele.

Un rol important l-a avut Prima Adunare Liberă a Preoților și Mirenilor din 19–20 aprilie/2–3 mai 1917, ținută în Sala eparhială din Chișinău, la care s-a cerut: autonomia Basarabiei, constituirea Consiliului Suprem, studierea limbii materne a populației majoritare, a istoriei Basarabiei, a istoriei românilor, culturii și a literaturii naționale, predarea în școli a limbii române și folosirea ei în administrație, judecătorie, biserică, respectarea drepturilor minorităților naționale etc. Au avut loc și alte manifestări de amploare, ilustrând caracterul profund popular al revendicărilor de autonomie a Basarabiei: primul Congres al Societăților Cooperatiste din Basarabia (mai 1917), primul Congres al Țăranilor și primul Congres al Corpului Didactic Basarabean (ambele în mai 1917), Sfatul Împunerniciților Soldați și Ofițeri Moldoveni de pe Frontul Românesc etc. Un factor activ în procesul de redobândirea națională din anul 1917 au fost acțiunile social-politice ale militarilor moldoveni, dar și ale țăranilor, ale satului basarabean, în general.

Între 8 și 14 septembrie 1917, la Kiev a avut loc Congresul Popoarelor din Rusia, la care au participat și șase delegați moldoveni. Basarabienii s-au pronunțat împotriva încercărilor de a reduce Basarabia la un simplu guvernământ al Ucrainei.

În cadrul Congresului Militar-Moldovenesc din 20–27 octombrie 1917 de la Chișinău, delegații cărui reprezentau ostași, marinari și ofițeri basarabeni de pe toate fronturile Primului Război Mondial, s-a decis constituirea Sfatului Țării ca organ suprem de conducere al Basarabiei. Conform hotărârii acelui congres, Sfatul Țării urma să fie alcătuit din 120 de deputați, rezervându-li-se și 10 locuri moldovenilor din partea stângă a Nistrului. Pentru urgentarea creării acestei instituții reprezentative, din rândul militarilor a fost ales un comitet, Biroul de organizare al Sfatului Țării, care a pregătit convocarea respectivului for.

- Ilustrează prin exemple concrete ideea că mișcarea națională în Basarabia a luat amploare în anul 1917.
- Explică necesitatea constituirii unei adunări reprezentative a populației Basarabiei.

Autodeterminarea basarabenilor și constituirea Republicii Democratice Moldovenești. Pentru numeroși intelectuali din interfluviul pruto-nistean devenise evident că întocmirea unei „noi ordini” în Europa nu putea fi sigură și durabilă, atât timp cât problema națională a poporului nu era „rezolvată în total, în sensul unirii și al desființării apăsării”.

Basarabia a urmat o logică proprie a evenimentelor. La 21 noiembrie 1917/4 decembrie 1917, a fost convocat Sfatul Țării, președinte fiind ales Ion Inculeț. În baza dreptului la autodeterminare a popoarelor, la

2 decembrie 1917, Sfatul Țării a proclamat Republica Democrată Moldovenească, membră cu drepturi egale a Republicii Federative Ruse. La 7 decembrie 1917, a fost convocat primul guvern al Republicii Democratice Moldovenești – Consiliul Directorilor Generali, în frunte cu Pantelimon Erhan, care s-a confruntat, de la început, cu pericolul reprezentat de Armata Rusă în retragere dezorganizată de pe Frontul Român. În Basarabia, s-a instalat așa-numita „Secție de front al Rumcerod-ului” (organ bolșevic revoluționar), care a început lupta împotriva forțelor naționale. În acele condiții, la 5 ianuarie 1918, Blocul Moldovenesc din Sfatul Țării a solicitat introducerea Armatei Române în Basarabia. Drept urmare a acelei solicitări, în coordonare cu reprezentanții Antantei și cu comandantul armatei ruse de pe Frontul Român, generalul Șcerbaciiov, la 13/26 ianuarie 1918, trupele române au intrat în Chișinău. Bolșevicii s-au retras spre Odesa, iar în întreaga Basarabie a fost restabilită ordinea publică. Introducerea Armatei Române în Basarabia a fost un suport și garanție a independenței Republicii Democratice Moldovenești.

Așa cum, la 2 ianuarie 1918, Ucraina și-a proclamat independența, iar legăturile Basarabiei cu Rusia Sovietică au fost întrerupte, la 24 ianuarie 1918, Sfatul Țării a votat, în unanimitate, Declarația de independență a Republicii Democratice Moldovenești.

- Realizează legături cauzale între mișcarea națională din Basarabia și adoptarea Declarației de independență a Republicii Democratice Moldovenești.

Drapelul Republicii Democratice Moldovenești

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Identifică 3 exemple ce fac referință la autodeterminarea politică a românilor din Basarabia.
2. Compară simbolurile Republicii Democratice Moldovenești cu cele ale României și ale Republicii Moldova contemporane.

▶ Activitate în echipă

3. Discutați cu colegii pe marginea evenimentelor:
  - 10/23 ianuarie 1918 – intrarea trupelor române în Basarabia, pentru înlăturarea pericolului bolșevic.
  - 24 ianuarie/6 februarie 1918 – adoptarea Declarației de independență a Republicii Democratice Moldovenești.Formulați o concluzie.

▶ Formulare de concluzii

4. Emite o judecată de valoare. Declarația de independență a Republicii Democratice Moldovenești a fost o decizie corectă?

▶ Sugestie de temă pentru acasă

5. Redactează un eseu reflexiv pe tema: *Mișcarea națională din Basarabia în contextul Primului Război Mondial și al destrămării Imperiului Rus.*
6. Cercetează activitatea unei personalități (la alegere): N. Stroescu, P. Halippa, O. Ghibu, A. Mateevici. Creează o prezentare PPT și prezintă-o colegilor.

8

Marea Unire din 1918

Jurnal istoric

„Rusia cucerea Basarabia [în 1812 – n.n.] ca un prim pas pentru a lua Moldova și Muntenia, apoi, după ele, a pune stăpânire pe Bulgaria și pe Tracia.”

Ion I.C. Brătianu (1864–1927)

- Comentează afirmația lui Ion I.C. Brătianu.

Timp istoric

24 ianuarie/6 februarie 1918 – proclamarea Declarației de Independență a Republicii Democratice Moldovenești de către Sfatul Țării.

27 martie/9 aprilie 1918 – adoptarea Declarației de Unire a Basarabiei cu România de către Sfatul Țării.

15/28 noiembrie 1918 – adoptarea Declarației de Unire a Bucovinei cu România.

18 noiembrie/1 decembrie 1918 – adoptarea Declarației de Unire a Transilvaniei cu România.

Dicționar istoric

Modernizare – proces de schimbare rapidă a societății, implicând o reevaluare radicală a ierarhiei valorilor, a instituțiilor care însoțesc sau preced o creștere economică importantă.

Unire – acțiune de a se uni în vederea unui scop comun și rezultatul ei.

Conștiință națională – sentimentul de apartenență a unei persoane la o naționalitate.

+ Mărturiile contemporanilor

„Pentru noi, unirea Basarabiei cu celelalte părți românești era mai întâi de toate o chestie de existență a poporului nostru. Apoi, în al doilea rând, venea și chestia de dreptate. Trebuia să se șteargă fărădelegea făcută în anul 1812 de țarul rusesc Alexandru I. Poporul, crescut în împrejurări istorice, geografice și economice cu totul străine Rusiei, a fost cu toate acestea alipit la ea și silit de biciul rusesc să ducă aceeași viață cu Rusia, dacă nu de fapt, apoi cel puțin de ochii lumii. În limba oficială rusească nu exista pentru lumea europeană o Basarabie moldovenească, ci o gubernie rusească, cu un popor rusesc, ca și cel din tot colosul rusesc. Acum, Basarabia va trebui să se reîntoarcă la formele vieții potrivit cu istoria ei, cu caracterul poporului, creat de istorie și de împrejurările geografice, economice etc.”

Vasile Harea, deputat în Sfatul Țării

- Identifică doleanțele românilor basarabeni conform sursei.
- Explică sintagma „chestie de existență a poporului nostru”.

În urma unui îndelungat proces istoric, caracterizat prin mișcări de eliberare națională a românilor din provinciile istorice Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, aflate în componența unor imperii multinaționale: Imperiul Rus și Imperiul Austro-Ungar, prin intensificarea acestora în timpul Primului Război Mondial (1914–1918), care a creat un context internațional favorabil, și prin destrămarea Imperiului Rus și al celui Austro-Ungar, în 1918 s-a realizat idealul național românesc. Pe cale democratică, în urma votării de către adunările reprezentative ale fiecărei provincii, s-a înlăptuit Marea Unire și s-a creat statul național unitar român – Regatul României.

- Numește două premise ale realizării actului Unirii în 1918.
- Explică în ce mod Primul Război Mondial a influențat constituirea statului unitar român.

27 martie/9 aprilie 1918: finalizarea logică a „revoluției naționale” în Basarabia. În perioada ce a urmat adoptării Declarației de independență a Republicii Democratice Moldovenești, tendințele pronunioniste din Basarabia s-au accentuat tot mai mult, favorizând, astfel, decizia ce a fost adoptată de deputații Sfatului Țării. Este marele merit al Sfatului Țării și al oamenilor politici basarabeni din acea perioadă – Constantin Stere, Pantelimon Halippa, Vasile Stroescu, Ion Incuț, Ion Pelivan, care au promovat și susținut ideea revenirii în fâgașul firesc de dezvoltare. Ideea de unire a Basarabiei cu Vechiul Regat al României a avut un puternic suport al diferitelor categorii ale populației basarabene – soldați, țărani, intelectuali, studenți ș.a. – de a reveni la Patria istorică.

Pe de altă parte, Ucraina, care la 2 ianuarie 1918 s-a proclamat republică independentă, formulă pretenții teritoriale față de Basarabia, făcându-și publice pretențiile în februarie–martie 1918. Rusia Sovietică

urmărea să instaleze în fosta gubernie Basarabia un regim comunist pe cale militară și, la 5–9 martie 1918, cerea ca trupele române să se retragă din Basarabia.

Forțele politice unioniste din Basarabia, fiind conștiente de pericolul extern, au acționat în vederea înfăptuirii Unirii cu Țara. Un rol important l-au avut Rezoluțiile Adunărilor comune ale Zemstvelor și ale marilor proprietari: cea de la 4 martie 1918, din zemstva județului Bălți, care a cerut unirea Basarabiei cu România, cea din 13 martie, a zemstvei județului Soroca, urmată de cea de la 25 martie, din zemstva județului Orhei, care au fost puse la baza convocării ședinței Sfatului Țării.

Reunit în ședință la 16 martie, Sfatul Țării a respins planurile anexioniste ale Ucrainei și, având în vedere cererile de unire cu România, a precizat că proclamarea unirii cu alt stat ține exclusiv de competența instituției supreme legislative. Prin acea declarație, Sfatul Țării și-a asumat legal și integral dreptul pe care, conform Declarației sale din 24 ianuarie 1918, îl avea preconizată Adunarea Națională (Constituantă). În ședința Sfatului Țării din 27 martie/9 aprilie 1918, după lungi dezbateri în contradictoriu și după opoziția minoritarilor, misiunea finalizării logice a „revoluției naționale” în Basarabia și-au asumat-o deputații Blocului Moldovenesc din Sfatul Țării. Astfel, în ședința din 27 martie/9 aprilie 1918, cu 86 de voturi „pro”, 3 „împotrivă”, 36 de abțineri și 13 absențe, Sfatul Țării a decis, „în numele poporului Basarabiei”, că „Republica Moldovenească (Basarabia), de azi înainte și pentru totdeauna, se unește cu mama sa România”. Unirea Basarabiei cu România era definitivă și irevocabilă. Totodată, unirea era condiționată: Basarabia își păstra autonomia provincială, Sfatul Țării urma să funcționeze până la înfăptuirea reformei agrare, se garantau drepturile și libertățile cetățenești, inclusiv ale minorităților; Basarabia urma să fie reprezentată în Consiliul de Miniștri de doi miniștri fără portofoliu, iar în Parlament – de un număr proporțional cu totalul populației din acest teritoriu. Prezent în acea ședință istorică, prim-ministrul României, Alexandru Marghiloman, a proclamat Basarabia „unită pe vecie cu România, una și nedespărțită”.

La 30 martie, o delegație a Sfatului Țării condusă de Ion Inuleț, Pan Halippa și Constantin Stere a înmănat regelui Ferdinand I Actul de Unire, care a fost promulgat prin Decretul regal din 9 aprilie 1918. La 27 noiembrie 1918, în ultima sa ședință, Sfatul Țării a renunțat la condițiile de Unire și a votat unirea necondiționată a Basarabiei cu România. Votarea Actului Unirii Basarabiei de către Adunarea Deputaților și Senatul României s-a efectuat în ședințele din 20 decembrie 1919.

Pentru Basarabia, în special, Unirea din 1918 a fost condiția efortului de modernizare politică, social-economică și culturală, efort produs în cadrul procesului de difuzare a unor valori și forme de organizare instituțională și economică dinspre Occident, prin intermediul factorilor de decizie ai României.

- Descrie contextul istoric, atât intern, cât și extern, al adoptării Declarației de Unire a Basarabiei cu România.
- Enumeră condițiile înaintate de Sfatul Țării în Declarația de Unire.

Unirea Bucovinei cu România. Actul de la 27 martie 1918 a stimulat lupta de eliberare națională a românilor, aflați sub dominația Imperiului Austro-Ungar. La sfârșitul lui septembrie 1918, în Parlamentul

Documentar

„M-am urcat la această tribună, numai ca să arăt bucuria noastră, a polonezilor, pentru actul istoric ce-l săvârșiți și prin care realizați dreptul popoarelor de a-și hotărî soarta, realipindu-vă la sânul maicii de la care ați fost rușiți cu sila, acum mai bine de o sută de ani.”

Extras din cuvântarea deputatului polonez Felix Dudkevici în memorabila ședință a Sfatului Țării din 27 martie/9 aprilie 1918

- Menționează cauzele ce l-au determinat pe deputatul polonez să opineze în favoarea unirii Basarabiei cu România

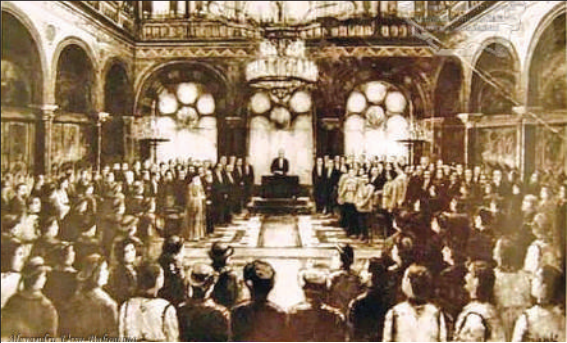
„În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România!”

Declarația Sfatului Țării de Unire a Basarabiei cu România

- Selectează din textul sursei două principii pe care se baza Sfatul Țării.

Regele Ferdinand și regina Maria participă la serbarea unirii Basarabiei. Iași, 30 martie 1918

Momentul adoptării de către Congresul General al Bucovinei a Declarației de Unire a Bucovinei cu Regatul Român, 28 noiembrie 1918

Documentar

„[...] Astăzi, când după sforțări și jertfe uriașe din partea României și a puternicilor și nobililor ei aliați, s-au întronat în lume principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile, și când în urma lovirilor zdrobitoare monarhia austro-ungară s-a zguduit în temelii ei și s-a prăbușit și toate neamurile încătușate în cuprinsul ei și-au câștigat dreptul de liberă hotărâre de sine, cel dintâiu gând al Bucovinei dezrobite se îndreaptă către Regatul României, de care întotdeauna am legat nădejdea dezrobirii noastre. Drept aceea noi, Congresul general al Bucovinei, întrupând suprema putere a țării și fiind investiți singuri cu puterea legiuitoare, în numele suveranității naționale, hotărâm: Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României.”

*Declarația de Unire
a Bucovinei cu România*

„I. Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie 1918, decretează unirea acestor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul, cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre.”

*Rezoluția Adunării Naționale de
la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918*

- Analizează textele Declarațiilor după următorul plan: provincia, adunarea reprezentativă care a votat-o; principiile invocate.
- Formulează o concluzie, referindu-te la asemănări sau deosebiri.

austriac activau 14 deputați din partea Bucovinei, aleși încă în 1911, dintre care 6 erau români. În ședința Parlamentului din 4 octombrie 1918, deputatul Constantin Isopescu-Grecul, în numele deputaților români, a cerut autonomie largă pentru cei 4 mil. de români din Austria și Ungaria, dar în cadrul unei monarhii federative. La 16 octombrie 1918, încercând să salveze monarhia și să o reorganizeze pe principii federative, împăratul Carol I de Habsburg a emis Proclamația *Către popoarele mele*. Această federație urma să fie constituită din șase state: austriac, ungar, ceh, iugoslav, polonez și ucrainean, pe când Transilvania rămânea în componența Ungariei, iar statutul Bucovinei și al orașului Triest nu erau specificate. La 3/16 octombrie 1918, deputații români din Clubul Parlamentar din Viena au constituit Consiliul Național Român (CNR) din Austria. La 9/22 octombrie 1918, CNR a cerut oficial, în numele națiunii, dreptul la autodeterminare și a exprimat dorința de secesiune. La 11 noiembrie 1918, împăratul Carol I de Habsburg a abdicat, monarhia austro-ungară a fost desființată și a fost proclamată republică.

La 17 octombrie, la Lvov, s-a constituit Rada Ucraineană, care în ședința din 20 octombrie, prin majoritatea delegaților, s-a pronunțat pentru înființarea unui stat autonom ucrainean în cadrul Austro-Ungariei și opta pentru controlul Bucovinei.

În fruntea mișcării naționale a românilor s-a situat Iancu Flondor, care a luat o poziție fermă împotriva împărțirii Bucovinei pe criterii etnice. La 27 octombrie 1918, la Cernăuți, a avut loc Adunarea Reprezentanților Românilor Bucovineni, care s-a proclamat constituantă, adoptând o moțiune din patru puncte, și a decis „unirea Bucovinei integrale cu celelate țări românești într-un stat național independent”. La 27 octombrie 1918, în Consiliul Național Român (CNR) au fost aleși 50 de membri și a fost creat un comitet executiv, format din Iancu Flondor (președinte), Dionisie Bejan, Dori Popovici și Sextil Pușcariu (vicepreședinți), Vasile Bodnarescu, Radu Sbiera și Laurenție Tomoiagă (secretari), iar ca membri – cei șase deputați români din Parlamentul austriac. La 28 octombrie, Comitetul a cerut guvernatorului Josef Etdorf să predea puterea CNR din Bucovina, însă a primit refuz. La 3 noiembrie 1918, ucrainenii au convocat o adunare la Cernăuți, la care au votat împărțirea Bucovinei pe criteriul etnic, iar Consiliul Național Ucrainean să preia puterea asupra teritoriului. La 6 noiembrie 1918, reprezentanții ucrainenilor au preluat controlul asupra mai multor instituții importante din Cernăuți și au solicitat guvernatorului Etdorf să predea conducerea Consiliului Național Ucrainean. Iancu Flondor a solicitat sprijinul guvernului român. Solicitarea a fost satisfăcută și, la 6 noiembrie, Armata Română a intrat în orașele Suceava, Gura Humorului și Câmpulung, pentru a restabili ordinea în Bucovina. La 12 noiembrie 1918, în ședința CNR s-a votat Legea fundamentală provizorie asupra puterilor în Bucovina, constituindu-se și guvernul Bucovinei în frunte cu Iancu Flondor.

La 15/28 noiembrie 1918, Congresul General al Bucovinei, adunare reprezentativă a locuitorilor din Bucovina, întrunit în Palatul Mitropolitan din Cernăuți, la care au fost prezenți 74 de membri ai Consiliului Național Român, 6 delegați ai polonezilor, 7 ai germanilor, 13 locuitori din 5 sate ucrainene, precum și oaspeți din Basarabia (Pantelimon Halippa, Ion Pelivan, Ion Buzdugan și Grigore Cazacliu), din Transilvania și Ungaria (Gheorghe Crișan, Victor Deleu și Vasile Osvadă), a dezbătut

Viziuni istoriografice

„Primul Război Mondial a adus pentru întreaga Românie trei mari schimbări fundamentale: unitatea națională, reforma agrară și sufragiul universal, – toate înscriindu-se pe traseul modernității și al modernizării. Dintre acestea, prima a ridicat România de la o putere mică la una de rangul al doilea în Europa, urmând imediat după Polonia și Italia; ...” (Robert William Seton-Watson, *Histoire des Roumains, de l'époque romaine a l'achèvement de l'unité*, Paris, Les Presses Universitaires de France, 1937, 665 p.)

- Explică părerea autorului sursei referitoare la poziția României în Europa.
- Justifică importanța schimbărilor pentru România survenite în urma Primului Război Mondial.

unirea Bucovinei cu România. Din partea delegației polonezilor și germanilor s-au rostit declarații de susținere a unirii Bucovinei cu România. Drept rezultat, Congresul General al Bucovinei a decis: „unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României”. La 29 noiembrie 1918, delegația Congresului General al Bucovinei, constituită din lăncu Flondor, mitropolitul Vladimir Repta, Ion Nistor, Dionisie Bejan, Octavian Gheorghian, Radu Sbiera, Vasile Bodnărescu, Gheorghe Șandru, polonezul Stanislaw Kwiatkowski ș.a., a plecat la Iași și a înmănat în mod solemn regelui Ferdinand I și guvernului român Actul de Unire a Bucovinei cu România. Actul a fost confirmat la 18 decembrie 1918.

- Apreciază rolul Adunării reprezentative a Bucovinei în procesul de unire cu România.
- Identifică similitudini și sincronisme în procesul de adoptare a Declarației de Unire a Basarabiei și Bucovinei cu România.

Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România a fost posibilă datorită activității Consiliului Național pentru Unitatea Românilor, constituit la 20 septembrie 1918 la Paris și recunoscut de guvernele francez, englez și italian ca reprezentant al tuturor românilor, al celor două forțe politice Românești din Transilvania: Partidul Național Român (PNR) și Partidul Social-Democrat (PSD) și al unui număr mare de patrioți, oameni politici, promotori ai ideii naționale românești: V. Goldiș, Ș. Cicio-Pop, Al. Vaida-Voevod, A. Vlad, A. Lazăr, T. Mihali etc.

Prin *Declarația de la Oradea* din 29 septembrie 1918, adresată Parlamentului Ungariei, unde a fost citită de către deputatul Alexandru Vaida-Voevod pe data de 5/18 octombrie 1918, s-a anunțat oficial hotărârea românilor la autodeterminare, proclamându-se liber-

Adunarea Națională de la Alba Iulia, 1 decembrie 1918

tatea națiunii, separarea politică de Ungaria, asumarea suveranității națiunii în teritoriul său național, plebiscitul.

La 18 octombrie 1918, la Budapesta, a fost constituit centrul de coordonare a mișcării naționale din Transilvania – Consiliul Național Român Central (CNRC), ca organ politic unic al românilor din Transilvania. După modelul CNRC, s-au format consilii și gărzi naționale locale, care au preluat controlul politic și administrativ în provincie. La 5 noiembrie 1918, prin manifestul *Către popoarele lumii*, CNRC aducea la cunoștința opiniei publice mondiale că unirea Transilvaniei cu România este voința întregii națiuni românești, iar la 9 noiembrie 1918, CNRC a adresat o notă ultimativă guvernului ungar, cerându-i „întreaga putere de guvernare”.

În desăvârșirea procesului de constituire a statului național unitar român, la 18 noiembrie/1 decembrie 1918, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, compusă din 1 228 de delegați aleși din toate categoriile sociale, organizații politice, societăți culturale, bisericești, profesionale etc., a votat în unanimitate Rezoluția propusă de Vasile Goldiș „de unire a Transilvaniei, Banatului și Țării Ungurești, a tuturor românilor din teritoriile locuite de dânșii cu România”.

La Adunarea Națională de la Alba Iulia au participat peste 100 000 de oameni. Prin hotărârea Marii Adunări de la Alba Iulia s-a încheiat constituirea statului național unitar român. Regele Ferdinand I a ratificat unirea Transilvaniei cu România la 11 decembrie 1918.

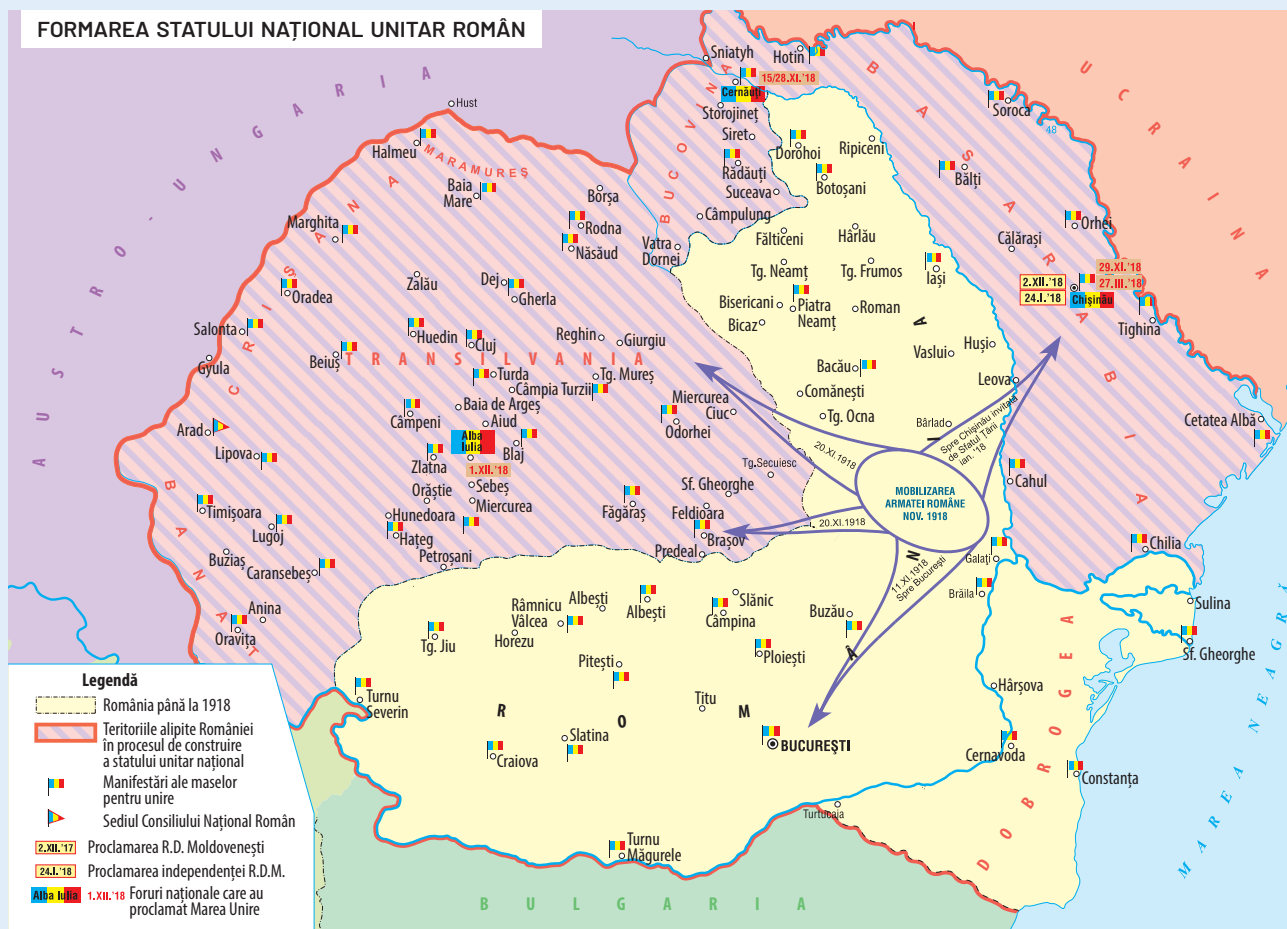
Rezultat legic al evoluției sociale, economice, politice și culturale, statul național unitar român de la finele anului 1918 a cuprins între hotarele sale toate provinciile istorice românești.

Anul 1918 a fost atât momentul decisiv în făurirea statului național unitar român, prin includerea în componența sa a tuturor teritoriilor românești aflate până atunci sub dominație străină, cât și a marcat intrarea întregului continent european într-o etapă istorică calitativ nouă și total diferită de perioada antebelică.

- Numește două acte adoptate în procesul mișcării naționale din Transilvania.
- Prezintă 2 argumente că Adunarea de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 a fost una reprezentativă.

Spațiul istoric

FORMAREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

- Formulează o concluzie referitoare la teritoriul Regatului României, luând drept bază informația de pe hartă.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

- Explică, utilizând sursele temei, noțiunile: Declarație de unire, notă ultimativă, Adunare reprezentativă.
- Demonstrează prin metoda PRES că românii și-au cerut drepturile istorice și naționale în anul 1918: (punct de vedere/raționament/exemplificare/sinteză).

Activitate în echipă

- Comentați versurile lui Octavian Goga din poezia *Noi*, făcând referire la fiecare provincie: „Avem un vis neîmplinit,/ Copil al suferinții./ De jalea lui ne-au răposat/ Și moșii și părinții...”
- Organizați o dezbatere pe tema: *Unirea românilor cu Patria-mamă*.
- Realizați pe o coală de hârtie un grafici cu referință la tema studiată.

Formulare de concluzii

- Apreciază valoarea istorică, națională și culturală a poeziei *Limba noastră*, de Al. Mateevici.
- Realizează o analiză comparativă despre calea de unificare cu România a provinciilor românești înstrăinate, utilizând diagrama Venn.

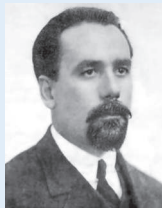
Sugestie de temă pentru acasă

- Elaborează un eseu pe tema: *Marea Unire – opera promotorilor mișcării naționale într-un context favorabil*.
- Exemplifică, având drept reper contribuția personalităților unioniste, acțiuni ce reflectă definiția conștiinței naționale de I. Hațieganu: „Conștiința națională înseamnă mai întâi recunoștință și respect înaintașilor, apoi răspunderea și grija urmașilor”.

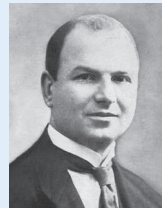
Personalități notorii ale mișcării de renaștere în Basarabia: destin uman, destin politic

Plan de idei:

1. Pantelimon Halippa, militant de vază al mișcării de eliberare națională din Basarabia.
2. Ion C. Incuț: președinte al Sfatului Țării, personalitate care a creat România Mare.
3. Ștefan Ciobanu: savant profesor, luptător pentru unirea Basarabiei cu Regatul României.

Pantelimon HALIPPA

Ion C. INCULEȚ

Ștefan CIOBANU

Rezumat. Pantelimon Halippa (1883, Cubolta, jud. Soroca–1979, București). Membru corespondent al Academiei Române (15 octombrie 1918). P. Halippa a avut un rol important în mișcarea națională a românilor din Basarabia și în unirea acesteia cu Țara. În 1905, s-a aflat în fruntea unui grup de studenți din Dorpat, care și-au propus să contribuie la rededeptarea spiritului național al românilor din Basarabia. A contribuit la apariția publicației „Basarabia” (1906), a inițiat și a condus revista (apoi ziarul) „Cuvânt Moldovenesc” (1913). A fost secretar general al Partidului Național Moldovenesc (aprilie 1917), vicepreședinte (21 noiembrie 1917) și președinte (25 noiembrie 1918) al Sfatului Țării. După reunirea cu țara, a fost președinte al Partidului Țărănesc din Basarabia (1918–1921), deputat în Parlamentul României (din 1919) și senator, a ocupat o serie de funcții ministeriale importante (ministru de stat, ministru al lucrărilor publice etc.). După Cel de-Al Doilea Război Mondial, P. Halippa a fost arestat și întemnițat la Sighet, până în iunie 1952, apoi predat autorităților URSS. A fost condamnat la 25 de ani de muncă silnică în Siberia. Predat din nou guvernului român (1955), a fost închis la Gherla până în 1957.

Ion C. Incuț (1884, jud. Lăpușna–1940, București). A fost fizician la Observatorul Meteorologic Principal din Rusia (1914) și profesor la Școala Comercială din Petrograd. După izbucnirea Revoluției Ruse din 1917, Incuț a intrat în rândurile Partidului Socialist-Revoluționar, fiind ales membru în Sovietul deputaților muncitorilor, țăranilor și soldaților. În august 1917, I. Incuț s-a întors la Chișinău, fiind numit ajutor de comisar gubernial al Basarabiei. A fost ales președinte al Sfatului Țării (21 noiembrie 1917–27 martie 1918) și președinte al Republicii Democratice Moldovenești (2 decembrie 1917). A contribuit la adoptarea Actului de Unire a Basarabiei cu România (27 martie/9 aprilie 1918), fiind desemnat ministru

al acestei provincii în guvernul român. În anii interbelici a ocupat o serie de funcții ministeriale importante în guvernele României (ministru de stat, ministru al sănătății și ocrotirilor sociale, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri etc.), deputat (din 1919) și senator, membru al Partidului Național Liberal. După ultimatumul sovietic din iunie 1940, ministru secretar de stat (28 iunie–4 iulie 1940). Membru al Academiei Române (10 octombrie 1918).

Ștefan Ciobanu (1883, com. Talmază, jud. Tighina – 1950, București). Împreună cu S. Murafa, Al. Mateevici, D. Ciugureanu, D. Bogos, Gr. Cazacliu ș.a., a fondat la Kiev, în 1908, grupul studențesc moldovenesc „Deșteptarea”, care s-a implicat în mișcarea națională. A publicat în ziare rusești din Chișinău un ciclu de articole privind introducerea limbii române în școlile din satele basarabene. La 25–28 mai 1917, Șt. Ciobanu a participat la congresul învățătorilor, sub președinția lui Pavel Gore, pronunțându-se pentru naționalizarea graduală a tuturor școlilor din Basarabia. A susținut propunerea lui Ion Buzdugan, Pan Halippa, Elena Alistar ș.a. de a se trece neîntârziat la scrierea cu alfabetul latin. A făcut parte din primul guvern al Republicii Democratice Moldovenești (21 noiembrie 1917–16 ianuarie 1918), deținând funcția de director general (ministru) al învățământului. Membru al delegației basarabene care a înmănat Declarația de Unire regelui Ferdinand I. A fost membru al Academiei Române de la 1 octombrie 1918, vicepreședinte al Academiei Române (1942–1948), membru în Comisiunea monumentelor istorice, secția „Basarabia” (1919–1927). Opera sa cuprinde peste 60 de lucrări, printre ele: „Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă” (Chișinău, 1923); „Dimitrie Cantemir în Rusia” (București, 1924); „Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917–1918” (București, 1929); „La Bessarabie, sa population, son passé, sa culture” (București, 1941) etc.

Documentar

„Dacă Dumnezeu ne va ajuta ca odată cu Unirea să rezolvăm radical și reforma agrară, adică să dăm pământ țăranilor, voi fi cel mai fericit om.” (Ion Incuț)

- Identifică două probleme abordate de Ion Incuț.
- Demonstrează că problemele au fost soluționate.

Bibliografie

Constantin, Ion; Negrei, Ion. *Pantelimon Halippa. Apostol al Basarabiei*. Chișinău: Editura Notograf Prim, 2013.
Incuț, Ion. *O revoluție trăită*, Chișinău: Editura Universitas, 1994.
Vergatti, Radu Ștefan. *Ștefan Ciobanu: un savant profesor luptător neînfricat pentru unirea Basarabiei cu Regatul României*, București: Editura Semne, 2018.

Revoluția din februarie 1917. Lovitura de stat bolșevică. Teoria și practica bolșevismului

Plan de idei:

1. Revoluția din februarie 1917: cauze, desfășurare și consecințe.
2. Lovitura de stat bolșevică din octombrie 1917.
3. Bolșevismul: teorie și practică.

Rezumat. Revoluția din februarie 1917 a fost cauzată de: participarea Rusiei la Primul Război Mondial, ce a dus la perturbări în economie și agravarea situației maselor largi (creșterea prețurilor, inflația, problema aprovizionării cu alimente, refuzul de a revizui politica agrară, criza de putere. La 2 martie 1917, Nicolai al II-lea a abdicat de la tron. După abdicare s-a format Guvernul Provizoriu. Puterea a trecut treptat la bolșevici, care se deosebeau prin organizarea lor centralizată rigidă. S-au format Sovietele de țărani, muncitori și deputați ai soldaților. În august 1917, guvernul rus condus de Kerenski a convocat „Conferința de stat de la Moscova”, unde s-a cerut întărirea disciplinei, interzicerea mitingurilor în armată și dizolvarea consiliilor soldaților. Bolșevicii au declarat această întâlnire contrarevoluționară. Fără a aștepta convocarea Adunării Constituante, care era programată pentru 12 noiembrie, Guvernul Provizoriu a declarat Rusia republică.

În toamna anului 1917, bolșevicii s-au activizat: au fost create: Comitetul Militar Revoluționar al Sovietului de la Petrograd, Centrul Militar Revoluționar și Biroul Politic. Lenin, lider carismatic, s-a întors ilegal în țară și a început să conducă evenimente revoluționare. La 25 octombrie (7 noiembrie 1917) a fost organizată lovitura de stat, numită și Revoluția din Octombrie, iar în seara zilei, la cel de-al doilea Congres al Sovietelor deputaților muncitorilor și soldaților din întreaga Rusie s-a adoptat Adresarea „Către muncitori, soldați și țărani”, scrisă de Lenin, care anunța transferul puterii celui de-al doilea Congres al Sovietelor și, la nivel local, Consiliilor deputaților muncitorilor, soldaților și țăranilor. La 26 octombrie (8 noiembrie) 1917 au fost adoptate Decretul despre pace și Decretul despre pământ. Congresul a format primul guvern sovietic. În noaptea de 16 spre 17 iulie 1918, în temeiul rezoluției, în demisolul casei lui Ipatiev din Ekaterinburg, familia împăratului Nicolai al II-lea a fost împușcată.

Partidul bolșevic a apărut în urma scindării social-democrației ruse în moderați (menșevici) și radicali (bolșevici). Bolșevismul, numit și leninism, a fost un nou tip de mișcare revoluționară, fundamentat de o teorie promovată de Vl. Ulianov (Lenin) a partidului revoluționar de avangardă, doctrina revoluției proletare și accentul pe dictatura proletariatului ca nouă formă a statului și întemeierea unei societăți comuniste fără clase. Statul bolșevic s-a bazat pe câteva criterii fundamentale: „proprietatea socialistă” asupra mijloacelor principale de producție și a produsului; un aparat represiv puternic pentru constrângere și menținerea puterii; încălcarea

Dicționar istoric:

Bolșevic - fracțiune radicală majoritară a Partidului Social Democrat al Muncitorilor din Rusia, după lovitura de stat își schimbă denumirea în Partidul Comunist (bolșevic) din Rusia (1918), PC(b)Unional(1925) și PCUS(1952). Membru al partidului.

drepturilor și libertăților; un control total și denunț general; rolul ideologiei și crearea mitului conducătorului; puterea unui singur partid; economia planificată sovietică. Partidul comunist a fost organul principal de represiune împotriva societății sovietice. Chiar de la început, regimul leninist s-a bazat pe violență și represiune împotriva oricărei forme de opoziție politică. Aceste trăsături au fost și mai mult accentuate de Stalin. Printre cele mai crunte manifestări ale represiunii și violenței se numără *Teroarea Roșie* în anii Războiului civil, Foamea din Rusia din 1921, cu 5 mil. de jertfe; Holodomorul (1931–1933), cu peste 6 mil. de victime; Marile Epurări din perioada stalinistă, deportările etc.

Viziuni istoriografice

„Atrasă în vârtoarea Primului Război Mondial, Rusia țaristă, o țară înapoiată economic, cu o industrie insuficient dezvoltată pentru a face față cerințelor unui război modern, a ajuns, la sfârșitul anului 1916, în pragul ruinării totale a economiei și al descompunerii regimului țarist... La 1/15 martie 1917, doi delegați ai Dumei au sosit la Cartierul General, cerându-i țarului Nicolae al II-lea să abdice... A abdicat [țarul - n.n.]... În consecință, la 3/17 martie 1917 a luat sfârșit perioada de domnie a dinastiei Romanov (1613–1917), odată cu prăbușirea Imperiului, iar Rusia a fost transformată în republică.” (Enciu N. *Starea Imperiului Rus în ajunul căderii dinastiei Romanov*)

- Numește două probleme cu care se confrunta societatea rusă în 1917.
- Explică două consecințe ale Revoluției din februarie 1917.
- Organizați o dezbatere pe tema: *Evenimentul din 25 octombrie/7 noiembrie 1917 a fost o Revoluție sau o lovitură de stat bolșevică?*

Bibliografie

Pipes, Richard. *Scurtă istorie a revoluției ruse*, București, 1998.
Рассел Б. *Практика и теория большевизма*, Москва, 1991.

I. Cunoaște și înțelege!

- Studiază sursele A și B și realizează sarcinile propuse.

Sursa A. „Vremurile în care un german ceda pământul unuia dintre vecinii săi, marea altuia și lăsa cerul pentru el... au trecut demult. Considerăm că una dintre cele mai importante sarcini ale noastre este promovarea și dezvoltarea transportului nostru maritim, a comerțului și a industriei în Asia de Est... Trebuie să cerem ca misionarul german, antreprenorul german, mărfurile germane, steagul german și nava germană să fie la fel de respectate în China precum cele ale altor state... Într-un cuvânt: nu vrem să interferăm cu nimeni, dar ne revendicăm locul nostru sub soare.” (Din *Discursul lui von Bülow în Reichstagul german*, 11 decembrie 1899)

Sursa B. „Austro-Ungaria, ostilă oricărei reforme interne ce ar putea face mai bună viața popoarelor sale, s-a arătat tot pe atât gata de a le jertfi pe cât de neputincioasă de a le apăra împotriva atacurilor din afară. Războiul, la care ia parte mai toată Europa, pune în discuție cele mai grave probleme privitoare la dezvoltarea națională și chiar la existența statelor. România, împinsă de dorința de a contribui să grăbească sfârșitul conflictului și sub imperiul necesității de a-și salva interesele de rasă, se vede nevoită a intra în luptă alături de aceia care pot să-i asigure înfăptuirea unității sale naționale. Pentru aceste motive, ea se consideră, chiar din acest moment, în stare de război cu Austro-Ungaria.” (Din *Declarația de război a României*, 14/27 august 1916).

1. Identifică în sursa A obiectivele politicii externe ale Germaniei la sfârșitul secolului al XIX-lea.
2. Explică semnificația sintagmei „ne revendicăm locul nostru sub soare”. Argumentează.
3. Formulează o cauză a declanșării Primului Război Mondial.
4. Descrie situația românilor din Transilvania aflați sub dominația Austro-Ungariei, utilizând sursa B.
5. Argumentează o cauză a intrării României în Primul Război Mondial.

II. Aplică și analizează!

EUROPA CONFORM SISTEMULUI DE TRATATE DE LA VERSAILLES

- Studiază harta și realizează sarcinile propuse.

  1. Numește imperiile care s-au destrămat în urma Primului Război Mondial.
  2. Localizează pe hartă statele învingătoare și cele învinse în Primul Război Mondial.
  3. Explică modificările teritoriale în Europa conform hărții.
  4. Demonstrează o schimbare a statutului Basarabiei, utilizând harta.

- Utilizează cunoștințele și competențele obținute.

Explică relația cauză—efect dintre constituirea alianțelor politico-militare și declanșarea Primului Război Mondial.

III. Integrează competențe!

- Utilizează cunoștințele anterioare pentru a redacta, într-o pagină, un eseu pe tema: *Marea Unire a Românilor din 1918: rezultat al Primului Război Mondial sau al mișcării naționale?*

9

Sistemul Versailles–Washington și noua ordine internațională

Jurnal istoric

„Prim-ministrul Marii Britanii tocmai mi-a reamintit că în ziua încetării ostilităților, principalii Aliați aveau 12 mil. de soldați în armatele lor active – acesta este dreptul și fundamentul nostru. Pierderile noastre în morți și răniți se ridică la milioane, dacă nu aveam sub ochii noștri marea întrebare a Societății Națiunilor, este posibil să fi hotărât egoist să discutăm toate problemele între noi. Cine ar putea spune că nu am avea dreptul să facem asta?”

J. Clemenceau la ședința plenară a Conferinței, 25 ianuarie 1919

- Comentează afirmațiile premierului francez J. Clemenceau.

Timp istoric

18 ianuarie 1919–21 ianuarie 1920 – Conferința de Pace de la Paris.

28 iunie 1919 – semnarea Tratatului de pace de la Versailles.

10 septembrie 1919 – semnarea Tratatului de pace de la Saint-Germain-en-Laye.

27 noiembrie 1919 – semnarea Tratatului de pace de la Neuilly-sur-Seine.

4 iunie 1920 – semnarea Tratatului de pace de la Trianon.

10 august 1920 – semnarea Tratatului de pace de la Sèvres.

28 octombrie 1920 – semnarea Tratatului de pace de la Paris.

12 noiembrie 1921–6 februarie 1922 – Conferința de la Washington.

Dicționar istoric

Revizionism – atitudine sau acțiune care urmărește revizuirea și modificarea unei legi, a unui tratat, a unei concepții etc.

Securitate colectivă – stare a relațiilor dintre state, creată prin luarea unor măsuri de apărare comună împotriva unei agresiuni.

Statu-quo – stare care a existat mai înainte, care se menține și în momentul de față și în raport cu care se apreciază efectele unui tratat, ale unei convenții etc.

Cariere în istorie

Thomas WOODROW WILSON

(1856–1924)

Al 28-lea președinte al SUA (1913–1921). A promovat un program de reforme economice. La 6 aprilie 1917, Wilson și-a proclamat viziunea pentru ordinea postbelică a lumii – organizarea Ligii Națiunilor pentru a stabili o pace durabilă, formulând „Cele 14 puncte”.

În urma Primului Război Mondial (1914–1918) s-au dezintegrat patru mari imperii: Imperiul Rus, Al Doilea Reich German, Imperiul Austro-Ungar și Imperiul Otoman. În consecință, s-au constituit noi state independente. Se prefigura o Europă democratică și stabilă, sub „monitorizarea” Marilor Puteri învingătoare. Starea *de facto* de după război urma să fie confirmată *de jure* printr-un șir de tratate. Puterilor învingătoare le-a revenit sarcina de a organiza Conferința de Pace la care să fie trasată noua hartă politică a lumii și să fie identificate principiile de conviețuire după război.

La Conferința pe Pace de la Paris (18 ianuarie 1919–21 ianuarie 1920) la care au participat 28 de state și 4 dominioane britanice, au fost elaborate și semnate tratatele dintre statele învingătoare și cele învinse. Din cauza nerecunoașterii de către Marile Puteri a regimului bolșevic, instaurat în octombrie 1917, și din cauza încheierii Păcii de la Brest, Litovsk, de la Conferință a lipsit Rusia Sovietică. Statele participante au

fost împărțite în două categorii: Marile Puteri, cu interese nelimitate, și țările mici, cu interese limitate. Dezbaterile pe marginea tratatelor s-au desfășurat inițial în cadrul *Consiliului celor zece* (câte doi reprezentanți ai Franței, Statelor Unite, Marii Britanii, Italiei și Japoniei) și apoi în *Consiliul celor patru* (Georges Clemenceau, președintele guvernului francez; Lloyd George, prim-ministrul britanic; Woodrow Wilson, președintele SUA, și Vittorio Orlando, prim-ministrul italian). Japonia se alătură „celor patru” în discutarea problemelor Extremului Orient. Președintele Conferinței a fost proclamat delegatul Franței, Georges Clemenceau.

Franța urmărea obținerea de garanții pentru securitatea hotarelor, căpătarea beneficiilor economice, politice și instaurarea hegemoniei sale în Europa. Obiectivul Marii Britanii era de a nu permite ascensiunea Franței în plan european în defavoarea lor. SUA nu era de acord cu transformarea Germaniei într-un stat de mână a doua. Woodrow Wilson, președintele SUA, considera că două elemente erau decisive: consfințirea dreptului popoarelor de a-și decide singure soarta, ce ar determina dispariția principalei cauze a conflictelor și crearea unei „Societăți a națiunilor”, care să consfințească dreptul internațional prin impunerea autorității sale asupra tuturor statelor. „Cele 14 puncte”, expuse la 8 ianuarie 1918 de președintele american Woodrow Wilson, au servit ca bază pentru discuții, al căror element dominant era dreptul popoarelor la autodeterminare și respectarea principiului naționalităților.

- Numește obiectivul principal al Conferinței.
- Enumeră scopurile urmărite de statele participante la Conferința de Pace de la Paris.

Tratatul de la Versailles, semnat cu Germania la 28 iunie 1919, a fost principalul tratat de la Conferința de Pace de la Paris. Din punct de vedere teritorial, Germania, declarată principala responsabilă de declanșarea războiului, ceda Alsacia și Lorena în favoarea Franței, coridorul Danzigului, Silezia Superioară, sudul Prusiei Orientale și regiunea Teschen – a Poloniei; Eupen și Malmedy – a Belgiei etc. Regiunea Memel până în 1923 era plasată sub o administrație internațională. Bazinul carbonifer Saar era trecut sub administrarea Societății Națiunilor. Orașul Danzig și teritoriul adiacent lui erau declarate oraș liber, sub protecția Societății Națiunilor. Coloniile Germaniei erau împărțite între Marea Britanie, Franța, Japonia, Belgia și Portugalia.

În plan militar, armata Germaniei era redusă la 100 000 de soldați și 5 000 de ofițeri, recrutați pe bază de voluntariat, trebuia să predea sau să distrugă armamentul de mare eficiență, nu avea dreptul să dețină blindate, artilerie grea, submarine și aviație militară. Era interzis serviciul militar obligatoriu și fabricarea armamentului. Teritoriile din stânga Rinului și o fâșie largă de 50 km de-a lungul malului drept erau declarate zonă demilitarizată. Germania urma să plătească reparații, o sumă impunătoare, care a fost considerată de către poporul german înrobitoare și jignitoare. Tratatul a slăbit mult puterea Germaniei, transformând-o pentru câțiva ani într-un stat de rang secund. Nemulțumirile provocate de condițiile Tratatului de la Versailles au creat în Germania un mediu prielnic activității formațiunilor naționaliste, tendințelor revizioniste și revanșiste.

- Identifică statutul Germaniei conform prevederilor Tratatului de la Versailles.
- Elucidează condițiile tratatului care au generat ulterior atitudini revanșarde ale populației Germaniei.

Documentar

„I. Convenții de pace publice, discutate deschis [...]. II. Libertatea totală a navigației pe mările din afara apelor teritoriale [...]. III. Suprimarea în cea mai mare măsură posibilă a tuturor barierelor economice [...]. X. Popoarelor din Austro-Ungaria, al căror loc între națiuni dorim să-l pregătim și să-l asigurăm, trebuie să li se dea cea mai liberă posibilitate de dezvoltare independentă. XI. România, Serbia și Muntenegru trebuie evacuate; teritoriile ocupate trebuie restituite [...]. XIII. Trebuie să se înființeze un stat polonez independent [...]. XIV. Prin tratate speciale, trebuie să se înființeze o ligă generală a națiunilor.” (*Cele 14 puncte ale președintelui SUA W. Wilson*)

- Prezintă contextul istoric în care a fost prezentat mesajul.
- Estimează valoarea practică a *Celor 14 puncte* ale lui Wilson.

„Art. 116. Germania recunoaște și-și ia îndatorirea să respecte, ca permanentă și inalienabilă, independența tuturor teritoriilor care făceau parte din vechiul imperiu al Rusiei la 1 august 1914... Art. 173. Orice fel de serviciu militar general obligatoriu va fi desființat în Germania. [...] Art. 180. Toate fortărețele, fortificațiile și locurile întărite, situate pe teritoriul german, la estul unei linii trasate la 50 kilometri est de Rin, vor fi dezarmate și dărâmate. [...] Art. 231. Guvernele aliate și asociate declară, iar Germania recunoaște, că Germania și aliații săi sunt răspunzători – pentru că le-au cauzat – de toate pierderile și de toate daunele suferite de guvernele aliate și asociate, precum și de națiunile lor, ca urmare a războiului ce le-a fost impus prin agresiunea Germaniei și a aliaților săi. [...] Art. 235. [...] în cursul anilor 1919 și 1920, Germania va plăti echivalentul a douăzeci de mld. mărci-aur, în vărsămintele și în condițiile pe care le va fixa Comisia reparațiilor.”

Tratatul de la Versailles, 28 iunie 1919

- Enumeră schimbările de ordin politico-militare prevăzute în articole.

Mărturiile contemporanilor

„Mergeam spre Paris nu numai pentru a pune capăt războiului, ci și pentru a stabili o nouă ordine a lucrurilor în Europa. Pregăteam nu doar pacea, ci pacea veșnică. Eram înconjurați de o aură de misiune divină...”

Nu aveam nicio îndoială că lumea se va baza pe principiile președintelui Wilson... [Contradicțiile]... între noua și vechea diplomatie, ... între Europa și America... au fost definitorii pe parcursul conferinței, ... era ireală încercarea de a reconcilia contrariile, a fost o conferință cu deficiențe semnificative și la bază a fost ipocrizia...”

Nikolson, secretarul delegației britanice la Conferința de la Paris

- Explică cauzele contradicțiilor „între noua și vechea diplomatie” în cadrul Conferinței.
- Comentează afirmațiile expuse.
- Expune-ți propria opinie.

Spațiul istoric

EUROPA CONFORM SISTEMULUI DE TRATATE DE LA VERSAILLES

- Descrie în baza hărții schimbările teritorial-politice din Europa.
- Justifică expresia „Noua hartă a Europei”.

Semnarea Tratatului de la Trianon, 1920

Tratate separate au fost semnate și cu aliații Germaniei. Dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar și constituirea noilor state: Austria, Ungaria, Cehoslovacia, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor și Polonia au fost fixate prin *Tratatul de la Saint-Germain-en-Laye*, semnat cu Austria (10 septembrie 1919), și cel de la *Trianon*, semnat cu Ungaria (4 iunie 1920), România și-a întors Transilvania și Bucovina, iar Italia a obținut Triestul și o parte din Istria. Prin *Tratatul de la Saint-Germain-en-Laye* s-a interzis uniunea dintre Germania și Austria. Austria a fost obligată să plătească reparații Italiei. Armata a fost redusă la 30 000 de persoane. Austria s-a obligat să respecte drepturile civile și politice ale oricărui cetățean austriac, fără nicio deosebire de rasă, religie, origine, naționalitate sau limbă.

Tratatul de la Neuilly, cu Bulgaria (27 noiembrie 1919), a înscris cedarea teritoriilor: Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor un teritoriu de 2 563 km², Greciei-Tracia apuseană, pierzând ieșirea la Marea Egee; România și-a restabilit frontiera conform Tratatului de pace de la București, din 10 august 1913, prin care îi revenea Cadriaterul. Bulgaria trebuia să plătească reparații în sumă de 100 mil. de lire sterline. Din punct de vedere militar, urma să-și reducă armata la 20 000 de oameni.

Tratatul de la Sevres cu Turcia (10 august 1920) a fixat dezmembrarea Imperiului Otoman. Au fost stabilite hotarele Turciei. Au fost recunoscute internațional Regatul Hedjaz și Republica Democratică Armeană. Prin tratat au fost demilitarizate strâmtoarele Bosfor și Dardanele. Guvernul otoman s-a obligat să respecte drepturile și libertățile cetățenești ale minorităților religioase, naționale sau lingvistice. Asupra exporturilor și importurilor s-a extins controlul aliaților. Turcia a fost obligată să asigure libertatea tranzitului persoanelor, bunurilor, vapoarelor pe teritoriul ei. Tratatul obliga Turcia să lichideze proprietățile cetățenilor germani, austrieci, maghiari și bulgari, iar sumele obținute din lichidări urmau să fie direcționate spre Comisia de Reparații. Armata turcă a fost redusă la 50 000 de oameni. Turcia nu plătea despăgubiri.

La sfârșitul Războiului de independență a Turciei, prevederile Tratatului de la Sevres au fost revăzute, fiind semnat un nou tratat de pace – Tratatul de la Lausanne, 1923, mult mai favorabil Republicii Turcia.

Tratatul de la Paris, semnat la 28 octombrie 1920, între Regatul Unit, Franța, Japonia și Italia, pe de o parte, și România, pe de altă parte, recunoștea suveranitatea României asupra Basarabiei.

Tratatul semnat la Conferința de Pace de la Paris, deși erau menite să soluționeze problemele de la sfârșitul conflagrației mondiale, au generat atât nemulțumirea statelor învinse, cât și a statelor mici, noi constituite, dar și a unor Puteri învingătoare, precum Italia și Japonia. Drept rezultat, în perioada interbelică s-au manifestat tendințe revanșarde și revizioniste.

- Numește și datează tratatele semnate între statele învingătoare și cele învinse care au generat Sistemul Versailles.
- Menționează schimbările teritorial-politice ale prevederilor fiecărui tratat semnat în parte.

Noua ordine internațională a fost consacrată de tratatele încheiate la Conferința de Pace de la Paris și completată de tratatele de la *Conferința dezarmării navale de la Washington*, formând *Sistemul Versailles-Washington*. Congresul de la Paris a instituționalizat o nouă lume, în care adoptarea și punerea în aplicare a celor mai importan-

te decizii să aibă loc prin acorduri reciproce încheiate între Marile Puteri, ținând cont de interesele celorlalte state. Harta Europei a suportat importante schimbări. Pe harta politică a Europei a reapărut ca stat Polonia, care cuprindea în granițele sale teritoriile anexate anterior de Austro-Ungaria, Imperiul German și Imperiul Rus. Regatul României s-a reîntregit, constituind un stat unitar. În urma destrămării Imperiului Austro-Ungar, s-au creat statele Austria și Ungaria. În 1918 s-a constituit Cehoslovacia și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Turcia a fost redusă la litoralul european al Constantinopolului și la Asia Mică, iar strâmtorile Bosfor și Dardanele au fost deschise comerțului liber. Bulgaria, în calitate de stat învins, a fost nevoită să accepte cedarea unor teritorii în favoarea Greciei și Iugoslaviei.

În estul Europei, în urma dezintegrării Imperiului Rus, au obținut independența Letonia, Lituania, Estonia și Finlanda. Sistemul de tratate conceput la Paris a fost completat cu deciziile luate la Conferința de la Washington.

- Explică sintagma *noua ordine internațională*.
- Enumeră principiile ce au stat la baza edificării noului ordin internațional.

La **Conferința de la Washington** (12 noiembrie 1921–6 februarie 1922) au participat SUA, Marea Britanie, Franța, Italia, Japonia, Olanda, Belgia, Portugalia și China. Scopul conferinței era dezarmarea maritimă (navală) și detensionarea relațiilor din Extremul Orient, fiind discutată situația din bazinul Oceanului Pacific. În cadrul acestei reuniuni au fost semnate trei documente principale. La 13 decembrie 1921, SUA, Marea Britanie, Franța și Japonia au încheiat **Tratatul celor patru puteri**, care prevedea garantarea reciprocă a posesiunilor coloniale în zona bazinului Oceanului Pacific. Prin acest tratat puterile au convenit asupra consultării comune

în eventualitatea producerii unei crize viitoare în Asia de Est pentru evitarea declanșării unui conflict, astfel fiind pus la bază un mecanism de discuții asemănător unui sistem de securitate colectivă.

Prin **Tratatul celor cinci puteri**, semnat la 6 februarie 1922, a fost stabilit raportul dintre flotele de linie ale statelor semnatare. Astfel, Statele Unite, Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia urmau să dispună de flotă în următoarea proporție: 5: 5: 3: 1,75: 1,75, ceea ce consfințea supremația americanilor și englezilor, care totodată își mențineau navele atât în Oceanul Pacific, cât și în Oceanul Atlantic. În același timp, a consacrat poziționarea SUA în fruntea ierarhiei navale, depășind Marea Britanie. Prin art. XIX al acestui tratat s-a recunoscut statu-quo-ul bazelor SUA, ale Marii Britanii și ale Japoniei, însă a fost interzisă extinderea acestora.

Tratatul celor nouă puteri (SUA, Marea Britanie, Franța, Italia, Belgia, Olanda, Portugalia, Japonia și China), semnat la 6 februarie 1922, prevedea recunoașterea independenței, suveranității și integrității teritoriale a Chinei. Totodată, s-a stabilit să aplice principiul posibilităților egale pentru comerțul și industria tuturor națiunilor pe întreg teritoriul Chinei. Japonia era obligată să restituie Chinei Peninsula Shantung. Între Japonia și China, SUA și Japonia au fost parafate înțelegeri bilaterale pentru reglementarea unor chestiuni de interes local între state.

Tratatele semnate la Conferința de la Washington au stabilit noul raport de forțe în Extremul Orient prin colaborarea anglo-americană și prin aplicarea politicii „porților-deschise”, au completat tratatele semnate la Conferința de Pace de la Paris. Deoarece acest sistem a fost creat în mare parte sub influența Marilor Puteri învingătoare, ignorând interesele statelor învinse, dar și ale celor nou-create, această structură a fost vulnerabilă.

- Explică esența tratatelor semnate la Conferința de la Washington.

Consolidare și reflecție

➤ Activitate independentă

1. Explică cauza lipsei Rusiei Sovietice de la Conferința de Pace de la Paris.
2. Completează tabelul conceptual *Conferința de la Washington și deciziile acesteia*, după algoritmul: date/state semnatare/decizii/consecințe.

➤ Activitate în echipă

3. Joc de rol: *Semnarea Tratatului de la Versailles*.
  - a) Constituirea echipelor ce ar reprezenta *Franța, Marea Britanie, SUA, Japonia, Germania, România, Polonia și Cehoslovacia*.
  - b) Discursul diplomatic conform indicatorilor: *referință la cele 14 puncte; prezentarea articolelor tratatului cu deciziile/argument istoric/politic/teritorial/național ce justifică deciziile tratatelor*.

7 Formulare de concluzii

4. Rezumă printr-o analiză comparativă asupra deciziilor tratatelor semnate în cadrul sistemului Versailles–Washington, utilizând diagrama Venn.
5. Realizează asocieri ale noțiunilor de *revanșism* și *revizionism* cu alți termeni, date, evenimente, personalități.

➤ Sugestie de temă pentru acasă

6. Elaborează un eseu structurat pe tema: *Tratatele sistemului Versailles–Washington – cauza declanșării mișcărilor revanșarde și revizioniste*.

Liga Națiunilor: Între intenție și realitate*

Jurnal istoric

„Pentru a menține pacea universală, de dragul căreia s-au adunat acum statele unite, este necesară crearea unei Societăți a Națiunilor, care să promoveze cooperarea internațională, să asigure îndeplinirea obligațiilor internaționale acceptate și să creeze garanții împotriva războiului.”

Din rezoluția Conferinței despre Liga Națiunilor, 25 ianuarie 1919

- Identifică scopul urmărit prin crearea Ligii Națiunilor.
- Explică consecințele imediate ale deciziei luate de către statele semnatare/fondatoare.

Timp istoric

28 aprilie 1919 – adoptarea Pactului Ligii Națiunilor la Conferința de Pace de la Paris.

10 ianuarie 1920 – prima ședință a Ligii Națiunilor.

27 martie 1933 – ieșirea Japoniei din Liga Națiunilor.

14 decembrie 1939 – excluderea URSS din Liga Națiunilor pentru declanșarea războiului împotriva Finlandei.

18 aprilie 1946 – încetarea oficială a existenței Ligii Națiunilor.

Dicționar istoric

Apatriid – persoană care nu are cetățenia niciunui stat.

Arbitraj – soluționare a unui diferend de către o persoană sau o instituție autorizată.

Dezarmare – ansamblu de măsuri privind lichidarea sau limitarea armamentelor și a forțelor armate.

Suveranitate – situația în care nicio autoritate externă nu are putere politică sau juridică într-un stat, suveranitate a puterii de stat în interiorul țării și independență față de puterea altor state.

Documentar

„Înaltele părți contractante, considerând că, pentru a dezvolta cooperarea și pentru a le garanta pacea și siguranța, este necesar să se accepte anumite obligații, de a nu recurge la război, să se întrețină la lumina zilei relații internaționale bazate pe justiție și onoare, să se observe riguros prescripțiunile dreptului internațional, recunoscut de aci ca regulă de conducere efectivă a guvernelor, să se facă să domnească dreptatea și să se respecte cu sfințenie toate obligațiile tratatelor în raporturile mutuale dintre popoarele organizate, adoptă prezentul pact, care instituie Societatea Națiunilor [...]. Art. 10. Membrii Societății își iau îndatorirea să respecte și să mențină în contra oricărei agresiuni externe integritatea teritorială și independența politică existentă a tuturor membrilor Societății.”

Extras din Tratatul de la Versailles, 1919

- Enumeră obiectivele creării Ligii Națiunilor.
- Explică importanța art. 10 al Pactului Ligii Națiunilor.

În timpul Primului Război Mondial, o serie de documente adoptate demonstrau preocuparea pentru organizarea postbelică a lumii în baza egalității între state, dreptul de suveranitate asupra teritoriului național și inviolabilitatea acestui teritoriu, condamnarea războiului de agresiune, rezolvarea pașnică a conflictelor etc. Printre ele se înscrie și proiectul președintelui SUA, Woodrow Wilson, cunoscut sub numele de „Paisprezece Puncte”, stipulând la punctul 14 înființarea unei „asociații generale a națiunilor pentru a crea o garanție reciprocă a independenței politice și a integrității teritoriale” a statelor. Necesitatea constituirii unei organizații internaționale a fost condiționată de consecințele și învățămintele războiului, promovarea curentului pacifist, necesitatea evitării unui nou război etc. Problema creării Ligii Națiunilor (Societatea Națiunilor) a fost abordată în cadrul Conferinței de Pace de la Paris (1919–1920), la 25 ianuarie 1919 fiind aprobat proiectul de înființare a Ligii. Pentru elaborarea Pactului Ligii Națiunilor, a fost creată o comisie specială, condusă de Woodrow Wilson. La 28 aprilie 1919, în timpul ședinței plenare a Conferinței de Pace de la Paris, s-a acceptat constituirea Ligii Națiunilor, organizație internațională permanentă. Membrii Ligii erau clasificați în trei grupe: fondatori (țările Antantei și aliații ei), țările neutre și invitate și țările învinse în Primul Război Mondial. Franța a insistat ca Germania să nu fie admisă.

- Justifică necesitatea creării Ligii Națiunilor.

Liga Națiunilor a fost parte a Sistemului de la Versailles, astfel că Pactul Societății Națiunilor a fost inclus în partea I din tratatele de pace de la Versailles (cu Germania), de la Saint-Germain (cu Austria), de la Neuilly (cu Bulgaria), de la Trianon (cu Ungaria) și de la Sevres

(cu Turcia). Pactul conținea 26 de articole, în care erau determinate obiectivele, componența și structura ei, modul de funcționare, drepturile și obligațiile membrilor acesteia și o anexă cu lista celor 32 de state fondatoare și a altor 13 țări invitate să adere. Scopurile de bază ale Ligii Națiunilor erau: menținerea și garantarea păcii și securității națiunilor, reducerea înarmărilor, cooperarea pe principiul egalității națiunilor, rezolvarea diferendelor și litigiilor prin negocieri și arbitraj, sancționarea celor care încălcau tratatele și obligațiile internaționale etc. Prin art. 8 statele membre recunoșteau necesitatea reducerii armamentelor naționale, în scopul menținerii păcii. Art. 12 prevedea obligativitatea arbitrajului, iar în art. 15 erau descrise metodele de mediere. Prin art. 14 se institua o Curte Permanentă de Justiție Internațională. Art. 16 prevedea sancțiunile, economice și militare, împotriva statului agresor.

Principalele *structuri ale Ligii Națiunilor* au fost Adunarea Generală, Consiliul, format din membri permanenți și membri nepermanenți, un Secretariat la Geneva și o Curte Permanentă de Justiție Internațională stabilită mai târziu la Haga. Deoarece între primele două instituții nu exista o delimitare clară a atribuțiilor, acest fapt a fost o sursă de slăbiciune pentru întreaga organizație. Mai activau Comisia Permanentă pentru Mandate, Înalțul Comisariat pentru Refugiați și o serie de organisme de cooperare intelectuală, chestiuni sociale etc. Sediul Ligii Națiunilor a fost stabilit la Geneva. Limbile oficiale ale organizației au fost franceza, engleza și spaniola.

- Enumeră principalele structuri ale Ligii Națiunilor.
- Apreciază importanța articolelor 8,12 și 16 pentru menținerea păcii.

Succesele Ligii Națiunilor. În primii ani ai activității Ligii Națiunilor au fost întreprinse diverse măsuri pentru respectarea prevederilor pactului și au fost atenuate mai multe situații tensionate. În spiritul principiilor promovate de Liga Națiunilor, în octombrie 1925 s-a desfășurat Conferința de la Locarno, iar în 1928 a fost semnat *Pactul Briand-Kellogg*, subliniindu-se necesitatea rezolvării pașnice a conflictului și eliminarea războiului. Totodată, până în 1930 au fost rezolvate cu succes circa 30 de conflicte și diferende interstatale, de exemplu, soluționarea conflictului de la granița greco-bulgară din 1925, lichidarea conflictelor militare dintre Italia și Grecia în 1925, Grecia și Albania în 1928, păstrarea insulelor Aaland sub suveranitate finlandeză, delimitarea frontierei albaneze, împărțirea Sileziei Superioare între Polonia și Germania, internaționalizarea portului Memel, referendumul de realipire a regiunii Saar la Germania etc.

Din punct de vedere economic, Liga Națiunilor a contribuit la reconstrucția economică și financiară a Austriei, Ungariei, Bulgariei, Albaniei, Greciei și Portugaliei. Sub egida Ligii Națiunilor, în 1927 a fost organizată Conferința economică mondială, care propunea un vast program de cooperare economică între toate statele. Secția Transport și Comerț a elaborat Convenția privind regulile activității porturilor și căilor ferate internaționale.

Liga Națiunilor acționa ca garant al acordurilor privind protecția drepturilor minorităților religioase și naționale din Europa de Est și Turcia, elaborând o procedură specială pentru implementarea acestora. O comisie specială s-a ocupat de problemele refugiaților. În anii '20 ai secolului XX, acest sistem a funcționat, dar ulterior s-a destrămat. Una dintre inovațiile în acest domeniu a fost crearea pașaportului Nansen,

**Adunarea Generală
(reprezentanții tuturor
statelor membre)**

**Consiliul
Ligii Națiunilor**

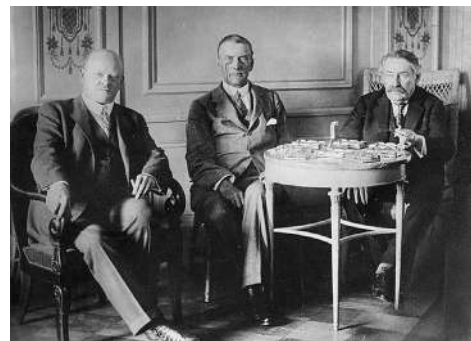
Membrii permanenți
(Marea Britanie, Franța,
Italia, Japonia)

Membrii nepermanenți
(4 membri, se schimbau
în fiecare an;
6 membri începând cu 1922
și 9 după 1926)

Secretariatul,
în frunte cu
secretarul general

**Curtea
Permanentă
de Justiție
Internațională**

Structura Ligii Națiunilor

Conferința de la Locarno, 1925

Semnarea Pactului Briand-Kellogg

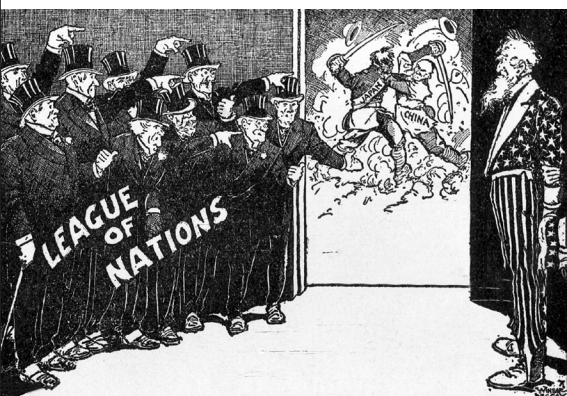

Pașaportul Nansen

- Descrie o direcție de activitate a Ligii Națiunilor conform sursei.

Prima ședință a Societății Națiunilor, 15 noiembrie 1920, Sala Reformei din Geneva

Caricatură care se referă la războiul dintre China și Japonia și atitudinea Ligii Națiunilor, 1931, autor Winsor McCay

- Identifică evenimentul reprezentat.
- Explică mesajul caricaturii.

prima carte de identitate internațională pentru persoanele strămutate interne, apatrizi, document de călătorie pentru refugiați, recunoscut internațional din 1922 până în 1938. O realizare importantă a Ligii Națiunilor a fost limitarea răspândirii opiumului și a comerțului cu sclavi. O reușită a fost activitatea Comisiei de sănătate care a supravegheat problemele globale de sănătate, a colectat informații medicale, a coordonat campanii internaționale de combatere a epidemiilor.

- Identifică domeniile de implicare a Ligii Națiunilor.
- Apreciază eforturile organizației în rezolvarea problemelor sociale.

Eșecul securității colective și al Ligii Națiunilor. Una dintre slăbiciunile de bază ale Ligii Națiunilor a fost neaderarea SUA, deși construcția ei s-a făcut pe baza principiilor lui Woodrow Wilson. Refuzul SUA de a se încadra în activitatea Ligii a fost politica ei izolaționistă. În Ligă n-au fost acceptate Germania, considerată principala vinovată de declanșarea Primului Război Mondial, și Rusia Sovietică, care încheiase pace separată cu Germania, iar în 1917 s-a instaurat un nou regim cu guvern comunist, nerecunoscut de țările democratice, și în care în 1918 a fost omorâtă familia imperială Romanov. Germania a fost admisă în Ligă abia în 1926, iar URSS – în 1934.

O parte slabă a Ligii Națiunilor era necesitatea adoptării deciziilor prin unanimitatea tuturor membrilor, stipulată prin art. 5, ceea ce era greu de realizat. Totodată, deciziile adoptate de organele Ligii Națiunilor nu erau obligatorii pentru statele membre, având caracter de recomandări.

Deși Pactul Ligii Națiunilor prevedea prin art. 8 necesitatea dezarmării, potrivit unor rapoarte, în 1923–1924 cheltuielile militare ale Franței, Angliei, Italiei, SUA și Japoniei s-au dublat comparativ cu 1913. În 1924 a fost înființată o *Comisie pentru controlul armamentului, al comerțului cu arme și al producției de muniție*, dar aceasta nu avea dreptul de a efectua inspecții. Comisia a fost desființată în anul 1927. Cele 111 rezoluții privind problema dezarmării adoptate de Ligă până la sfârșitul anului 1927 au fost doar consultative, iar Liga Națiunilor n-avea niciun mijloc de verificare cum erau respectate clauzele de dezarmare.

O altă parte slabă a Ligii Națiunilor a fost faptul că nu a interzis expres utilizarea războiului, a păstrat posibilitatea diferitelor sale interpretări și nu a reflectat conceptul de agresiune. Totodată, Liga nu dispunea de o forță militară, iar pentru a rezolva neînțelegerile apărute se baza doar pe diplomatie. Deși membrii Ligii Națiunilor se angajaseră să acționeze colectiv pentru a opri agresiunea, totuși nu au fost pregătiți să acționeze militar. Liga Națiunilor n-a putut face față conflictelor și crizelor din anii '30–'40 ai secolului XX, iar metodele de influență ale Ligii Națiunilor asupra țărilor agresoare au fost insuficiente pentru a preveni Cel de-Al Doilea Război Mondial. Slăbiciunea securității colective și a Ligii Națiunilor a fost demonstrată de Japonia, membru-fondator al Ligii, care la 18 septembrie 1931 a ocupat Manciuria, ce aparținea Chinei. Deși China a făcut apel la Liga Națiunilor, aceasta nu avea stipulat clar un mecanism de constrângere a agresiunii. În plus, reieșind din interesele sale economice, nicio țară n-a dorit să întrerupă relațiile comerciale cu Japonia, dar nici să intre în război cu Japonia. Acțiunea a fost condamnată de Ligă, dar nu și sancționată eficient. Comisia Lytton, stabilită pentru cercetarea agresiunii Japoniei, a arătat că suveranitatea chineză asupra Manciuriei era incontestabilă,

deci acțiunea militară japoneză e o încălcare. În semn de protest, în 1933 Japonia s-a retras din Liga Națiunilor.

Conferința pentru dezarmare, desfășurată în 1933 sub egida Ligii Națiunilor, a eșuat. A urmat retragerea Germaniei din Liga Națiunilor.

În octombrie 1935, Italia a invadat Etiopia (Abisinia), încălcând toate regulile dreptului internațional și folosind arme chimice. Deși Marea Britanie a cerut adoptarea sancțiunilor contra agresorului, Liga Națiunilor doar a condamnat oficial acțiunile Italiei, amenințând-o cu sancțiuni economice, care au fost insuficiente. În 1937, Italia a părăsit Liga Națiunilor. În mai 1938, Consiliul Ligii Națiunilor a permis membrilor Ligii să recunoască suveranitatea Italiei asupra Etiopiei.

Liga Națiunilor nu a reacționat la ocuparea din 7 martie 1936 a zonei Renane demilitarizată de către Germania. Consiliul Ligii Națiunilor, întrunit la Londra, a recunoscut că tratatele de la Versailles și Locarno au fost încălcate, însă Hitler a fost invitat să negocieze un nou aranjament pentru securitatea europeană, ceea ce a marcat sfârșitul conceptului de securitate stabilit prin Sistemul Versailles–Washington.

Agresiunea japoneză împotriva Chinei din iulie 1937 de asemenea a rămas nesancționată. China iarăși a apelat la Liga Națiunilor, care a transferat apelul către o Conferință a Marilor Puteri ce s-a desfășurat la Bruxelles. Însă, din cauza contradicțiilor dintre Marile Puteri privind modul de soluționare a crizelor, China a rămas fără sprijin. Pierderea definitivă a autorității și prestigiului Ligii Națiunilor a fost marcată de dezmembrarea Cehoslovaciei în 1938, în urma Cărdășiei de la München, și de Anshlussul Austriei de către Germania în 1938.

Ultima Adunare a Ligii Națiunilor a fost convocată la Geneva la 8 aprilie 1946.

- Exemplifică părțile slabe ale Ligii Națiunilor.
- Demonstrează că ocuparea Mancuriei a reflectat slăbiciunea Ligii Națiunilor.

Mărturiile contemporanilor

„Dacă Societatea Națiunilor nu a cunoscut succesul, nu e pentru că aceste principii [ale Societății-n.n.] au fost greșite, ci pentru că statele membre care au fondat-o au renunțat la acestea. Ea a eșuat pentru că guvernele de atunci nu au îndrăznit să privească lucrurile în față.”

Extras din Discursul lui Winston Churchill la Universitatea din Zürich, 19 septembrie 1946

- Reflectă asupra opiniei lui Winston Churchill privind cauzele eșecului Ligii Națiunilor.
- Expune-ți propriul punct de vedere.

Ultima sesiune a Ligii Națiunilor, aprilie 1946

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Elaborează propria definiție a termenului Societatea Națiunilor.
2. Identifică consecințe imediate și de durată ale refuzului SUA de a face parte din Liga Națiunilor.
3. Completează tabelul conceptual *Activitatea Ligii Națiunilor în păstrarea securității colective și a păcii*.

Activitate în echipă

4. Împreună cu colegul de bancă, examinați problema *Ocuparea Mancuriei de către Japonia*, conform algoritmului:
  - descrieți/definiți termeni, evenimente etc.;
  - comparați statutul Chinei și al Japoniei în contextul politic creat;
  - asociați concepte, teorii, date, personalități, state, principii, tangențe cu referire la problema discutată;
  - analizați legături cauzale ale precedentului în istoria relațiilor interbelice.
5. Argumentați/apreciați poziția personală față de problema studiată – pro/contra.

Formulare de concluzii

6. Elaborează un plan de idei, care ar arăta evoluția Ligii Națiunilor, subliniind realizările și eșecurile.
7. Emite o judecată de valoare față de realizările Ligii Națiunilor.
8. Susține prin 2-3 argumente ideea că „orice conflict poate fi soluționat”.

Sugestie de temă pentru acasă

9. Realizează o prezentare, în care vei arăta contribuția Ligii Națiunilor în problemele sociale.
10. Analizează conceptul de agresiune din diverse perspective: politice, teritoriale, economice, cu referință la un stat, instituție sau persoană.

România și Sistemul de la Versailles

Jurnal istoric

„Ah! Țara mea atât de puțin cunoscută, atât de puțin cunoscută de întreaga lume, vreau ca oamenii să o cunoască, să o iubească, să o salveze, ajutați-mă, toată lumea trebuie să mă ajute!... Această țară frumoasă, pe care nemții au ocupat-o... nu a încetat niciodată să creadă în eliberarea ei!”

Din interviul reginei Maria pentru „Le matin”, 1919

- Estimează rolul reginei Maria în susținerea și promovarea idealurilor românești.

Timp istoric

28 iunie 1919 – semnarea Tratatului de la Versailles.

10 septembrie 1919 – semnarea Tratatului de pace de la Saint-Germain-en-Laye.

10 decembrie 1919 – semnarea Tratatului de pace de la Saint-Germain-en-Laye de către România.

27 noiembrie 1919 – semnarea Tratatului de pace de la Neuilly-sur-Seine.

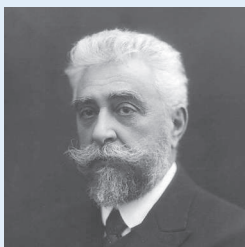
4 iunie 1920 – semnarea Tratatului de pace de la Trianon.

28 octombrie 1920 – semnarea Tratatului de la Paris.

Dicționar istoric

Cobeligerant – care se află în război alături de un aliat contra unui inamic comun.

Cariere în istorie

Ion I.C. BRĂȚIANU

(1864–1927)

Om politic român, liberal, președinte al PNL între anii 1909 și 1927. Prim-ministrul României în 5 mandate între 1909 și 1927, ministrul apărării naționale (1914–1916, 1922), ministrul afacerilor externe (1918–1919, 1927), ministrul de interne (1907–1909, 1910, 1923–1926). A susținut intrarea României în Primul Război Mondial alături de Antantă. A condus delegația României la Conferința de Pace de la Paris de la începutul lunii ianuarie și până la 2 iulie 1919.

Una dintre cele mai importante probleme ale statului român, după Primul Război Mondial, a fost recunoașterea internațională a Marii Uniri și apărarea statu-quo-ului teritorial. În acest context, esențială era recunoașterea statutului de putere cobeligerantă, alături de statele învingătoare: Marea Britanie, Franța, SUA, Italia, Japonia, Serbia și Belgia. Ținând cont de circumstanțele politico-militare, rămasă fără suportul militar și financiar al aliaților, cu $\frac{2}{3}$ din țară ocupată, la 7 mai 1918 România semnase cu Puterile Centrale Tratatul de la București, ceea ce poziționa nefavorabil România. Aliații considerau că România a încălcat art. 5 din Tratatul de alianță din 4/17 august 1916, prin care se angajase să lupte contra Puterilor Centrale și „să nu încheie pace separată”. Această atitudine din partea Puterilor Antantei pune sub semnul întrebării participarea României la Conferința de Pace de la Paris (18 ianuarie 1919–21 ianuarie 1920).

Argumente forte în favoarea României au fost faptul că Tratatul de la București n-a fost promulgat de rege, iar spre sfârșitul războiului a reintrat în război contra Puterilor Centrale, astfel aliații au acceptat statutul ei de țară cobeligerantă de partea Antantei. Totuși, a fost inclusă în rândul țărilor „cu interese limitate”.

În fruntea delegației României la Conferința de Pace de la Paris a fost numit Ion I.C. Brătianu, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru secretar de stat, la Departamentul Afacerilor Străine. Din delegație au mai făcut parte: generalul de corp de armată Constantin Coandă; Alexandru Vaida-Voevod, ministru de stat, reprezentant al Transilvaniei; Nicolae Mișu, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Londra; Victor Antonescu, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Paris; Constantin Diamandy, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Petrograd; George

Danielopol, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Washington, care erau ajutați de încă o întreagă echipă. Din partea Basarabiei în delegație erau Ion Pelivan, director al Justiției din Basarabia; Ion Codreanu, țaran din s. Ștefănești, județul Soroca; Sergiu Victor Cujbă, poet; Gheorghe Năstase, reprezentantul studențimii basarabene, și Emanoil Catelly. O parte a delegației a ajuns la aproape două săptămâni după ce conferința fusese deschisă, ceea ce a șubrezit poziția României. În ședința Conferinței de Pace din 19 ianuarie/1 februarie 1919, Ion I.C. Brătianu a prezentat memoriul „România în fața Conferinței de la Paris. Revendicările sale teritoriale”, în care a menționat contribuția României la victoria Antantei în Primul Război Mondial și a cerut recunoașterea internațională a Marii Uniri, argumentând prin dovezi istorico-juridice dreptul și dorința românilor de a trăi în granițele aceluiași stat și marile sacrificii făcute în timpul războiului.

- Elucidează problemele României în relațiile cu aliații înainte de Conferința de Pace de la Paris.
- Explică poziția fiecărei părți.

La 28 iunie 1919 a fost semnat **Tratatul de la Versailles cu Germania**. Din partea României tratatul a fost semnat de Ion I.C. Brătianu și generalul Constantin Coandă.

Conținutul tratatului a fost adus la cunoștința delegației române doar cu o zi înainte, fără a-i fi prezentat textul tratatului imprimat. Prevederi privind România erau în art. 244, prin care Germania renunța în favoarea României la toate drepturile pe care le avea asupra cablului submarin Constanța–Constantinopol, valoarea acestuia fiind considerată echivalentul despăgubirilor de război datorate de către Germania, și în art. 259, prin care Germania renunța la toate beneficiile stipulate de tratatele de la București și Brest-Litovsk și tratatele complementare. Speranțele României de a obține reparații pentru a recupera prejudiciile pricinuite de Puterile Centrale în timpul ocupației în 1916–1918 au fost deșarte.

Negocierea Tratatului minorităților și a Tratatului de pace cu Austria a dus la divergențe mari între Ion I.C. Brătianu și cei Patru Mari. Protestând împotriva nedreptăților față de România, la 2 iulie 1919 Ion I.C. Brătianu, însoțit de o mare parte a delegației române, a părăsit lucrările Conferinței, după care la 12 septembrie 1919 a demisionat din fruntea delegației române, iar la 27 septembrie a demisionat din postul de prim-ministru. Conducerea delegației a fost preluată de ministrul Mișu. Cu toate acestea, delegația română a continuat să lupte pentru recunoașterea Marii Uniri.

- Explică cauzele protestului delegației românești.
- Enumeră principiile securității colective încălcate la Conferință în raport cu România.

Viziuni istoriografice

„Punctele de vedere de la care am pornit mereu, puncte de vedere care au fost de altfel ale lui Ion I.C. Brătianu, erau următoarele: realizarea întregirii neamului; validitatea convențiilor din august 1916; interesul european, în general, și al Franței și Angliei, în special, ca la gurile Dunării să existe un stat destul de puternic spre a asigura ordinea și pacea.”

Generalul Radu Rosetti

„Brătianu a invocat argumente care mai de care mai variate, de la cele strict legale – României i se promisese Banatul în clauzele secrete ale Acordului de la București din 1916 cu care Aliții atrăseseră România în război – până la cele de tip wilsonian – toți românii trebuiau să trăiască uniți în cadrul unei națiuni. Pe parcursul perorării sale, a făcut apel la etnologie, istorie, geografie și a invocat sacrificiile făcute de România în timpul războiului.”

Margaret Macmillan, Făuritorii păcii: Șase luni care au schimbat lumea

- Enumeră prevederile Tratatului de alianță dintre aliați și România din august 1916.
- Explică argumentele evocate de Ion I.C. Brătianu în susținerea punctului său de vedere conform surselor.
- Exprimă-ți punctul tău de vedere referitor la opinia prim-ministrului român.

Documentar

„Art. 11. România consimte să acorde, sub controlul statului român, comunităților secuilor și sașilor, în Transilvania, autonomia locală, în ce privește chestiunile religioase și școlare.

Art. 12. România consimte ca, în măsura în care stipulațiile articolelor precedente privesc persoane aparținând unor minorități de rasă, de religie sau de limbă, aceste stipulațiuni să constituie obligațiuni de interes internațional și să fie puse sub garanția Societății Națiunilor. Ele nu vor putea fi modificate fără asentimentul majorității Consiliului Societății Națiunilor. [...]

România consimte ca orice membru al Consiliului Societății Națiunilor să aibă dreptul de a semnala atențiunii Consiliului Societății Națiunilor orice infracțiune sau temere de infracțiune la vreuna din aceste obligațiuni, și ca Consiliul să poată proceda în așa chip și să dea astfel de instrucțiuni ce-i vor părea potrivite și eficace în asemenea împrejurare.”

Tratatul minorităților semnat de Puterile Aliate și România la Paris în 9 decembrie 1919.

- Identifică obligațiile asumate de România față de minorități prin Tratatul de la Paris.

Documentar

„...Art. 59. În ceea ce o privește, Austria renunță în favoarea României la toate drepturile și titlurile părții din fostul Ducat al Bucovinei, alături de frontierele României, așa cum ele vor fi stabilite ulterior de principalele Puteri Aliate și Asociate.

Art. 60. România aderă la introducerea în Tratatul cu principalele Puteri Aliate și Puteri Asociate a stipulării că aceste puteri vor considera necesar să protejeze interesele locuitorilor din România care diferă de majoritatea populației prin rasă, limbă sau religie...”

Extras din Tratatul de pace de la Saint-Germain-en-Laye

- **Apreciază schimbările stipulate în art. 59 și 60 ale Tratatului de pace de la Saint-Germain-en-Laye pentru România.**

„Art. 59. Bulgaria declară de pe acum că recunoaște și acceptă fruntariile Austriei, ale Greciei, ale Ungariei, ale Poloniei, ale României, ale Statului Sârbo-Croato-Sloven și ale Statului Ceho-Slovac, astfel cum aceste fruntarii vor fi fixate de către principalele Puteri Aliate și Asociate. [...] Art. 121. [...] În consecință, Bulgaria se obligă a plăti și Puterile Aliate și Asociate se obligă a accepta suma de două mld. două sute cincizeci de mil. (2 250 000 000) de franci în aur, ca reprezentând reparațiunea a cărei sarcină Bulgaria este capabilă de a o lua asupra ei.” (*Extras din Tratatul de pace de la Neuilly-sur-Seine*)

- **Determină prevederile politice și economice ale Tratatului pentru România.**

Semnarea Tratatului de pace de la Neuilly-sur-Seine de către Aleksander Stambolijski, prim-ministru bulgar

În cadrul negocierilor legate de elaborarea **Tratatului de pace cu Austria**, Marile Puteri au informat delegațiile statelor mici aliate, precum România, Cehoslovacia, Polonia, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor și Grecia despre decizia de a impune un Tratat al minorităților, care ar oferi garanții pentru asigurarea protecției minorităților și care trebuia semnat împreună cu Tratatul cu Austria.

Textul preliminar al Tratatului cu Austria a fost înmănat delegației române, într-o versiune parțială, la 30 mai 1919. Obiecțiile delegației românești se refereau la câteva probleme abordate:

– *Cu privire la minoritățile naționale* Ion I.C. Brătianu a declarat că România deja a asigurat egalitatea completă a drepturilor și libertăților politice și religioase tuturor cetățenilor, fără deosebire de rasă sau religie, precizând totodată că România nu va accepta ingerințele altor state în aplicarea legislației sale interne.

– *Cu referire la comerțul de tranzit*, prin care Marile Puteri doreau să influențeze comerțul românesc, asigurându-și privilegiile economice, scutiri de taxe vamale sau de tranzit etc., delegația românească a declarat disponibilitatea României de a lua toate măsurile destinate să faciliteze tranzitul și dezvoltarea comerțului cu alte națiuni.

– *Cu referire la plata unor despăgubiri către Austria* pentru bunuri ce aparținuseră guvernului austro-ungar, delegația românească a subliniat că aceste despăgubiri reprezentau doar o parte foarte mică din datoriile de război cerute de către România pentru distrugerii și jafuri din perioada ocupației. În momentul adoptării textului final al Tratatului cu Austria, delegația română a constatat că nu s-a ținut cont de obiecțiile sale.

Tratatul de pace de la Saint-Germain-en-Laye cu Austria a fost semnat de aliați, cu excepția României, la 10 septembrie 1919. Însă România a semnat acest tratat, împreună cu Tratatul privind minoritățile, abia la 9 decembrie 1919, în condiții de presiune politică și amenințare cu eliminarea din rândul statelor aliate și asociate și cu ruperea relațiilor diplomatice. Semnatari au fost Nicolae Mișu, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Londra, și Alexandru Vaida-Voevod, ministru fără portofoliu. Tratatul cu Austria a recunoscut legitimitatea actului istoric de la 28 noiembrie 1918 prin care Bucovina se unea cu România.

- **Explică obiecțiile României.**
- **Utilizează noțiuni, fapte și date istorice pentru a argumenta afirmația: „România nu va accepta ingerințele altor state în aplicarea legislației sale interne”.**

Tratatul de pace cu Bulgaria s-a negociat în septembrie–octombrie 1919, timp în care Marile Puteri au făcut presiuni asupra delegației române, dar și asupra guvernului român de a reduce din condițiile înaintate.

Pe 15 noiembrie, României i s-a înaintat un ultimatum cerându-i să semneze „fără discuții, fără rezerve și fără condiții” Tratatul cu Austria și Tratatul minorităților, altfel nu va semna Tratatul cu Bulgaria. Tratatul de pace de la Neuilly-sur-Seine, semnat la 27 noiembrie 1919, prevedea restabilirea hotarului româno-bulgar conform prevederilor Tratatului de pace de la București din 10 august 1913, României fiindu-i restituite Dobrogea și Cadrilaterul ocupate în 1916 de către statul bulgar. România a primit de la statul bulgar reparații atât în sume de bani, cât și cărbune, lemn, locomotive, animale (tauri, vaci de lapte, cai, oi).

Bulgaria, ca și celelalte state învinse în Primul Război Mondial, fiind nemulțumită de prevederile tratatului, în perioada interbelică

a manifestat tendințe revizioniste, ceea ce va genera în 1940 Tratatul de la Craiova (7 septembrie 1940), prin care Bulgaria a obținut Cadrilaterul.

- Identifică lacunele relațiilor internaționale în contextul Conferinței de pace/Sistemului de la Versailles.
- Precizează problemele diplomatice ale românilor în cadrul semnării tratatelor de pace.

Semnarea Tratatului cu Ungaria. Guvernul de la Budapesta nu a recunoscut unirea Transilvaniei cu România și a contestat caracterul plebiscitar al Adunării de la Alba Iulia. Republica Ungară a Sfaturilor, instaurată în martie 1919, fiind un regim comunist, reprezenta un pericol pentru statele democratice și nou-constituite în Europa Centrală, dorind să restabilească și vechile frontiere. La 16 aprilie 1919, trupele ungare au atacat Armata Română din zona Munților Apuseni, însă atacul a fost respins. Un nou atac maghiar, început la 20 iulie, s-a încheiat cu ocuparea Budapestei de către Armata Română la 4 august și răsturnarea guvernului lui Bela Kun, înlăturând pericolul bolșevic. Acțiunile Armatei Române au ridicat prestigiul României și au întărit poziția acesteia la Conferința de Pace.

Tratatul de pace de la Trianon, din 4 iunie 1920, a fost semnat din partea României de către Ion Cantacuzino, ministru de stat, și Nicolae Titulescu, fost ministru. Prin articolele 27, 45, 46, 47, 74, Tratatul consfințește recunoașterea Declarației de Unire de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, respectiv unirea cu Vechiul Regat a Transilvaniei, Crișanei, Maramureșului și Banatului românesc, Ungaria renunța la toate drepturile și titlurile asupra acestor teritorii. România a făcut concesii referitoare la hotarele de vest și sud-vest, acestea fiind altele decât cele stipulate în Tratatul de alianță din 1916 și în Rezoluția de la Alba Iulia.

În perioada interbelică, Ungaria a manifestat o poziție revizionistă, care a culminat cu ocuparea nord-vestului Transilvaniei în urma Dictatului de la Viena din 30 august 1940.

- Apreciază acțiunile României în primăvara-vara anului 1919, făcând referire la menținerea stabilității în centrul Europei.
- Explică relația causală dintre evenimentele studiate și reversul/mesajul monedei.

Problema Basarabiei, discutată în cadrul Conferinței, a fost dificilă. Rusia Sovietică, deși nu era prezentă la Conferință, ducea o activă propagandă antiromânească. Poziția antiromânească era susținută de emigranții ruși la Paris, dar și de unii preinși reprezentanți din Basarabia, precum A.N. Krupenski, fost mareșal al nobilimii basarabene; A.K. Schmidt, fost primar de Chișinău; V. Tâganco, fost președinte al fracțiunii țărănești în Sfatul Țării. SUA au refuzat să semneze tratatul, argumentându-și poziția prin lipsa Rusiei.

Totodată, Marile Puteri foloseau problema Basarabiei drept mijloc de presiune și șantaj în alte chestiuni. Prima ședință referitoare la Basarabia a avut loc la 8 februarie 1919, urmată de cea din 22 februarie 1919, în care I.C. Brătianu a prezentat situația etnică în Basarabia, în care $\frac{2}{3}$ din populație era românească.

Un rol important în promovarea adevărului istoric l-a avut Ion Pelivan, care a dezmințit acuzațiile denigratoare ale preinșilor reprezentanți ai Basarabiei într-un șir de articole publicate în ziarele franceze

Documentar

„Art. 45. Ungaria renunță, în ceea ce o privește, în favoarea României, la toate drepturile și teritoriile asupra fostei monarhii Austro-Ungare situate dincolo de frontierele Ungariei, astfel cum sunt fixate la art. 27, partea a II-a (Frontierele Ungariei) și recunoaște prin prezentul Tratat sau prin orice alte Tratamente încheiate în scopul de a îndeplini prezenta încheiere, ca făcând parte din România...”

Art. 47. România recunoaște și confirmă, față de Ungaria, angajamentul său de a accepta inserarea, într-un tratat încheiat cu principalele Puteri Aliate și Asociate, a dispozițiilor socotite necesare de către aceste puteri, pentru a proteja în România interesele locuitorilor care diferă de majoritatea populației prin rasă, limbă și religie, precum și pentru a proteja libertatea de tranzit și un regim echitabil pentru comerțul celorlalte națiuni.”

Extras din Tratatul de la Trianon

- Compară art. 45 și 47 ale Tratatului de la Trianon cu art. 59 și 60 ale Tratatului de Pace de la Saint-Germain-en-Laye.
- Estimează valoarea schimbărilor teritorial-politice pentru dezvoltarea statului național România.

Monedă jubiliară emisă de BNR

Membrii delegației române în timpul Tratatului de la Paris, 1920

Le temps, La Figaro, Le matin, Le Journal etc., argumentând realizarea Unirii Basarabiei cu România din libera voință a populației basarabene în baza principiilor democratice și fără niciun amestec din afară, publicând și peste 10 lucrări de sinteză în limbile franceză și engleză privind dreptul istoric românesc asupra Basarabiei. Nicolae Titulescu, ministrul României la Londra, s-a implicat diplomatic și a contribuit la îmbunătățirea textului tratatului privind drepturile istorice și juridice ale României asupra Basarabiei.

Tratatul de la Paris, prin care principalele Puteri Aliate (Franța, Regatul Unit, Italia, Japonia) au recunoscut unirea Basarabiei cu România, a fost semnat la 28 octombrie 1920.

Din partea României, tratatul a fost semnat de ministrul de externe Take Ionescu și Dimitrie I. Ghica, ministrul României la Paris. Însă ratificarea tratatului a avut loc cu întârziere: Marea Britanie în 1922, Franța în 1924, Italia în 1927, SUA abia în 1933, iar Japonia nu l-a mai ratificat.

Problema Basarabiei a rămas o constantă a relațiilor româno-sovietice în perioada interbelică, încheiată cu ocuparea Basarabiei, nordului Bucovinei și a ținutului Herța de către URSS la 28 iunie 1940.

- Explică dificultatea problemei basarabene discutată la Conferința de Pace de la Paris.

Documentar

„Imperiul Britanic, Franța, Italia, Japonia, principalele Puteri Aliate, și România: Considerând că în interesul păcii generale în Europa trebuie asigurată încă de pe acum în Basarabia o suveranitate care să corespundă aspirațiilor populației și să garanteze minorităților de rasă, religioase sau limbă protecțiunea ce le este dorită; Considerând că din punct de vedere geografic, etnografic, istoric și economic unirea Basarabiei cu România este pe deplin justificată; Considerând că populațiunea Basarabiei a manifestat dorința de a vedea Basarabia unită cu România; Considerând, în sfârșit, că România, din propria ei voință dorește să dea garanții sigure de libertate și dreptate, fără deosebire de rasă, de religioase sau de limbă, conform cu tratatul semnat la Paris la 9 decembrie 1919, locuitorilor atât ai Vechiului Regat al României, cât și ai teritoriilor de curând transferate; Art. 1. Înaltele Părți Contractante declară că recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei, cuprins între frontiera actuală a României, Marea Neagră, cursul Nistrului de la gura sa până la punctul unde este tăiat de vechiul hotar dintre Bucovina și Basarabia, și acest vechi hotar.”

Extras din Hotărârea Consiliului suprem al Conferinței de Pace de la Paris, 28 octombrie 1920

- Argumentează dovezile în favoarea dreptului de suveranitate a României asupra Basarabiei prezentate în sursă.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Prezintă 3 probleme principale cu care s-au confruntat diplomații români în perioada interbelică, utilizând termenii din *Dicționarul istoric*.
2. Evaluează rolul lui Ion I.C. Brătianu la Conferința de Pace de la Paris.
3. Asociază anului 1920 nume de teritorii, termeni, concepte, personalități cu referire la activitatea diplomatică a României.

▶ Activitate în echipă

4. Imaginați-vă că sunteți reprezentanții Basarabiei la Conferința de Pace de la Paris. Realizați un discurs argumentativ pentru manifestarea atitudinii în problema unirii Basarabiei cu România, utilizând textul informativ și *Documentarul* de la pag. 54.

▶ Formulare de concluzii

5. Explică rădăcinile tendințelor revizioniste ale Ungariei, Bulgariei și ale URSS față de România.

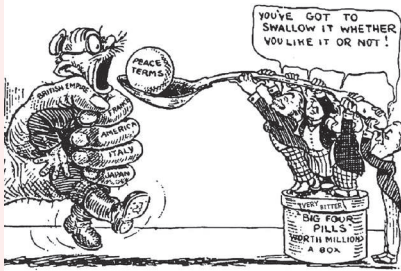
▶ Sugestie de temă pentru acasă

6. Elaborează un discurs în care să demonstrezi legitimitatea poziției și a cererilor României referitor la semnarea Tratatului de pace cu Austria.
7. Elaborează un *Dosar istoric/o Fișă documentară* (format hârtie sau digital, la alegere) cu subiectul: *Legitimitatea acțiunilor diplomației românești în cadrul semnării tratatelor de pace postbelice, incluzând următoarele* (documente, imagini, hărți, citate, personalități implicate, curiozități, controversate).

Sistemul de tratate în perioada interbelică. Politica conciliatoristă a Marilor Puteri*

12

Jurnal istoric

Inscripții: pe degete - Imperiul Britanic, Franța, America, Italia, Japonia; pe pastilă - condiții de pace; pe cutie - Patru pastile mari care valorează un milion cutia; în partea dreaptă sus - Trebuie să înghiți [pastila - n.n] indiferent dacă îți place sau nu!

- Identifică evenimentul reprezentat în caricatură.
- Determină mesajul caricaturii.
- Exprimă-ți opinia referitoare la originile revanșismului și revizionismului german.

Timp istoric

1920-1921 - crearea Micii Înțelegeri (Mica Antantă).

16 aprilie 1922 - semnarea Tratatului de la Rapallo.

11 ianuarie 1923 - ocuparea bazinului Ruhr de către francezi.

5-16 octombrie 1925 - conferința și Tratatul de la Locarno

27 august 1928 - semnarea Pactului Briand-Kellogg.

1931 - invadarea Manciuriei de către Japonia

9 februarie 1934 - încheierea Înțelegerii Balcanice.

octombrie 1935 - invadarea Etiopiei de către Italia

25 noiembrie 1936 - semnarea Pactului Anticomintern de Germania și Japonia.

7 iulie 1937 - declanșarea Războiului chino-japonez.

6 noiembrie 1937 - constituirea Axei Roma - Berlin - Tokio.

11-12 martie 1938 - anexarea Austriei de Germania nazistă (Anschlussul).

29-30 septembrie 1938 - cârdășia de la München.

Dicționar istoric

Securitate colectivă - stare a relațiilor dintre state, creată prin luarea pe cale de tratat a unor măsuri de apărare comună împotriva unei eventuale agresiuni.

Politica conciliatoristă - politică care, în fața unor divergențe de ordin principal, caută o soluție de compromis, o linie de mijloc.

Alianță politico-militară - un sistem de securitate colectivă, un aranjament formal (prin tratat și/sau organizație) între state membre care își asumă obligația de a veni în apărarea unuia dintre membri în cazul în care acesta este victima unui atac din partea unui stat din afara alianței.

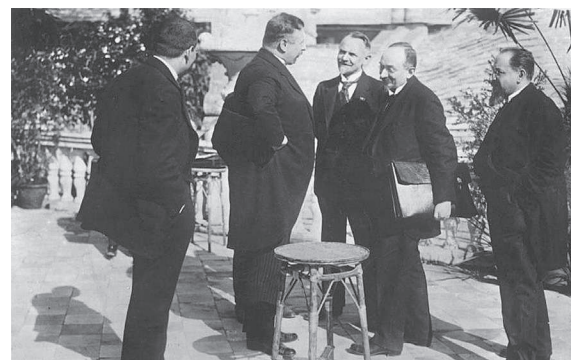
Mica Antantă (Mica Înțelegeri) - organizație politică defensivă creată în 1921 de către România, Cehoslovacia și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, ce a avut ca scop menținerea integrității teritoriale a celor trei state, în fața pretențiilor revizioniste ale Ungariei.

Anschluss - anexarea Austriei de Germania în 1938.

Evoluția relațiilor internaționale interbelice în 1920-1924.

Relațiile internaționale în epoca interbelică s-au orientat spre crearea securității colective și politicile de dezarmare în spiritul principiilor Ligii Națiunilor și bazându-se pe Sistemul Versailles-Washington. Însă tratatele de pace semnate la Conferințele de la Paris și Washington doar au fixat coraportul de forțe în Europa și în lume la acel moment, provocând tendințe revizioniste și revanșarde atât în țările învinse, cât și în rândul celor învingătoare, dar nemulțumite de rezultat. În mare parte, în întreaga perioadă interbelică relațiile au fost reglementate prin tratate.

În perioada interbelică, un rol aparte asupra relațiilor internaționale a avut problema reparațiilor, care a generat crize între statele occidentale. Astfel, în urma Conferinței de la Londra din 7-14 august 1919, chestiunea reparațiilor a dus la tensionarea relațiilor anglo-franceze, care aveau diferite viziuni asupra modului de plată și a sumei de

Cancelarul german și delegația sovietică la Rapallo, 1922

- Explică importanța semnării tratatului pentru statele semnatare.

Documentar

„Art. 1. Înaltele Părți Contractante garantează individual și colectiv, după cum este stipulat în articolele de mai jos, menținerea statu-quoului teritorial rezultând din frontierele dintre Germania și Belgia și dintre Germania și Franța, și inviolabilitatea ziselor frontiere astfel cum sunt fixate prin sau în executarea Tratatului de pace semnat la Versailles, la 28 iunie 1919, precum și observarea dispozițiilor articolelor 42 și 43 ale zisului Tratat privitoare la zona demilitarizată. Art. 2. Germania și Belgia și, de asemenea, Germania și Franța se obligă reciproc să nu se dedea de o parte și de cealaltă la niciun atac sau invaziune și să nu recurgă de o parte și de cealaltă, în niciun caz, la război. Art. 3. Luând în considerare angajamentele respective luate de ele în articolul 2 al prezentului tratat, Germania și Belgia și Germania și Franța se obligă reciproc să reguleze pe cale pacifică și în modul următor toate chestiunile, de orice natură, care ar veni să le despartă și care n-ar putea fi hotărâte prin procedeele diplomatice obișnuite. [...]”

Pactul Renan, 1 decembrie 1925

- Argumentează importanța semnării Pactului pentru Germania și pentru Franța.
- Numește un fapt istoric care demonstrează încălcarea acestuia de către Germania.

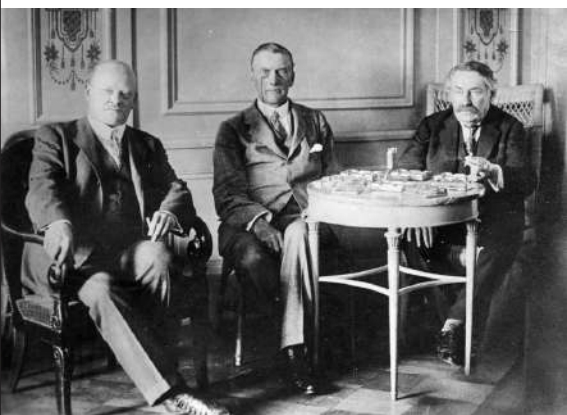
achitat. Refuzul Berlinului de a achita suma reparațiilor a condus, la 11 ianuarie 1923, la decizia Franței de a ocupa regiunea carboniferă Ruhr a Germaniei. Franța avea drept scop să se asigure că Germania își va respecta obligațiile fixate la Versailles, reușind relativ rapid să relanseze producția de cărbuni și livrările către Franța. Însă ocuparea Ruhrului s-a dovedit a fi pentru Franța un eșec strategic și diplomatic: negocierile s-au tergiversat, a creat Germaniei o imagine de victimă, Marea Britanie și SUA au preluat administrarea problemei reparațiilor.

Pentru evoluția relațiilor internaționale un impact deosebit a avut *Tratatul de la Rapallo*, din 16 aprilie 1922, încheiat între Germania și Rusia Sovietică. Tratatul prevedea restabilirea relațiilor diplomatice, stabirea procedurii de reglementare a litigiilor dintre cele două țări, clauza națiunii celei mai favorizate, colaborarea economică. Statele semnatare renunțau reciproc la datoriile de război. Prin semnarea acestui tratat, ambele state ieșeau din izolarea politico-diplomatică, au stabilit o colaborare economică și militară, iar Germania a găsit o cale de ocolire a prevederilor Tratatului de la Versailles, experimentând în URSS armament interzis și antrenându-și efectivele în cadrul unor manevre militare.

În paralel, statele nou-apărute care se simțeau vizate de puterile revanșarde au încercat să păstreze statu-quo-ul prin alianțe bilaterale sau încheierea de alianțe regionale. Dintre acestea s-a remarcat Mica Înțelegeră, formată de Cehoslovacia, Iugoslavia și România în 1921. Franța a susținut crearea alianțelor regionale de tipul Micii Înțelegeri, totodată semnând și ea tratate de alianțe: în 1921 cu Polonia, în 1924 cu Cehoslovacia, în 1926 cu România și în 1927 cu Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor.

- Explică consecințele Tratatului de la Rapallo pentru securitatea colectivă existentă.
- Evidențiază cauzele creării alianțelor bi/trilaterale și regionale în Europa.
- Menționează evenimentele care au demonstrat eșecul Ligii Națiunilor.

Perioada anilor 1924–1929 a fost una de destindere a relațiilor internaționale, marcată de relansarea economică și de stabilitate. Franța, ținând cont de realitățile economico-sociale, a început să manifeste față de Germania o politică de compromis și conciliere, apropiindu-se și de Marea Britanie, urmărind integrarea Germaniei în ansamblul internațional. La Conferința de la Londra, 16 iulie–15 august 1924, s-a adoptat „planul Dawes” – datoriile Germaniei fiind reeșalonate. Cedarea, prin reducerea sumei reparațiilor, a fost o primă revizuire majoră a Tratatului de la Versailles, devenind un precedent al abaterilor de la clauzele acestuia, încurajând Germania la încălcarea altor prevederi. La 5–16 octombrie 1925, la Conferința Internațională de la Locarno (Elveția), între reprezentanții din Marea Britanie, Franța, Germania, Italia, Belgia, Cehoslovacia și Polonia au fost semnate mai multe documente, printre ele fiind parafat și „Pactul de garanție renan”, semnat la 1 decembrie 1925 la Londra. Părțile semnatare garantau menținerea statu-quoului teritorial, inviolabilitatea frontierelor dintre Germania și Belgia și dintre Germania și Franța, așa cum au fost stabilite prin Tratatul de pace de la Versailles. Germania și Belgia, dar și Germania și Franța se obligau să nu recurgă la agresiune, cotropire sau război una împotriva celeilalte. Partea care ar cădea victimă unei acțiuni agresive urma să beneficieze

De la stânga la dreapta, Gustav Stresemann (ministru de externe al Germaniei), Austen Chamberlain (ministru de externe al Angliei) și Aristide Briand (ministru de externe al Franței) în timpul negocierilor de la Locarno

de ajutor. Marea Britanie și Italia erau garanții Pactului. Însă, garantând statu-quo-ul teritorial vest-european, frontierele polono-germane și cehoslovaco-germane rămăneau neasigurate.

Pe linia eforturilor diplomației franceze de a se asigura împotriva tendințelor revizioniste ale Germaniei s-a înscris și Pactul Briand-Kellogg, după numele inițiatorilor – ministrul de externe francez Aristide Briand și secretarul de stat american Frank Kellogg. Fiind semnat de 15 state la Paris, la 27 august 1928 a fost considerat apogeul destinderii. Prin Pact statele semnatare se angajau să renunțe la război ca instrument al politicii de rezolvare a conflictelor dintre state. Se propunea rezolvarea neînțelegerilor prin metode pașnice. Însă Pactul nu a fost însoțit de prevederi clare privind sancțiunile în cazul încălcării principiilor sale fundamentale. Pactul nu a reușit să-și atingă obiectivele de menținere a păcii și s-a dovedit a fi inefficient, deoarece în 1931 una dintre semnatare, Japonia, a declanșat invazia în Manciuria, iar în 1935 Italia, la fel semnată a Pactului, a invadat Etiopia. La 9 februarie 1929, Uniunea Sovietică a semnat cu vecinii ei vestici – Polonia, Letonia, Estonia și România – o extindere a Pactului Briand-Kellogg, cunoscută sub numele de Protocolul de la Moscova. Deși Protocolul de la Moscova, numit și Protocolul Litvinov, susținea ideea de menținere a păcii prin renunțarea la război ca instrument al politicii naționale, URSS a atenționat România că semnarea acestui protocol „nu lichidează chestiunile litigioase existente” între cele două state.

În ce privește problema reparațiilor, diplomația Franței a eșuat. Prin Planul Young, adoptat la 7 iunie 1930, datoria Germaniei era redusă la 38 mld. de mărci-aur achitate timp de 59 de ani. La Conferința de la Lausanne, 16 iunie și 9 iulie 1932, suma reparațiilor a fost redusă la 3 mld. de mărci-aur.

- Prezintă argumente că perioada 1924–1929 a fost una de destindere.
- Apreciază semnificația Pactului Briand-Kellogg în cadrul relațiilor internaționale interbelice.

Prăbușirea securității colective și politica conciliatoristă a fost vizibilă odată cu agresiunea Japoniei împotriva Chinei în 1931 și ocuparea Manciuriei, Marile Puteri doar condamnând acțiunea, și după venirea lui Hitler la putere în Germania.

La 9 februarie 1934, Grecia, Iugoslavia, România și Turcia au constituit o organizație regională de securitate – Înțelegerea Balcanică, îndreptată împotriva tendințelor revizioniste ale statelor vecine.

Criza sistemului de securitate colectivă a fost evidentă odată cu invadarea Etiopiei de către trupele italiene la 3 octombrie 1935. Deși Liga Națiunilor a condamnat Italia drept stat agresor, aplicându-i sancțiuni economice și financiare, ele nu și-au atins scopul, întrucât sancțiunile aplicate de Marea Britanie și Franța n-au fost suficient de aspre pentru a nu admite constituirea unei alianțe între Mussolini și Hitler. La 7 martie 1936, Germania a denunțat unilateral *Tratatul de la Locarno* și a ocupat zona demilitarizată renană. Democrațiile occidentale, care au pus bazele sistemului de securitate colectivă, n-au reacționat prompt la acțiunile Germaniei. A fost convocat Consiliul Ligii Națiunilor, care a hotărât că Germania a încălcat tratatele de la Versailles și Locarno, dar au invitat-o să negocieze un nou aranjament pentru securitatea europeană. Ultimele rămășițe ale sistemului securității colective dispăruseră.

Documentar

„Art. 1. Înaltele Părți Contractante [Franța, SUA, Germania, Marea Britanie, Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud-Africană, Irlanda, India, Italia, Japonia, Polonia, Cehoslovacia] declară solemn, în numele popoarelor lor respective, că condamnă recursul la război pentru reglarea diferendelor internaționale și renunță la el ca instrument de politică națională în relațiile lor mutuale.

Art. 2. Înaltele Părți Contractante recunosc că regularea sau rezolvarea tuturor diferendelor sau conflictelor de orice natură sau de orice origine ar fi ele, care se vor putea ivi între ele, nu va trebui niciodată urmărită decât prin mijloace pacifice.

Pactul Briand-Kellogg, 27 august 1928

- Identifică mesajul principal al acestui tratat.
- Enumeră schimbările prevăzute de Pactul Briand-Kellogg în relațiile dintre state.
- Argumentează răspunsul cu trimitere la un fapt istoric.

Semnarea Protocolului de la Moscova, 1929

- Explică importanța semnării Protocolului.

Viziuni istoriografice

„Un factor important a fost detașarea generală a Franței de partenerii săi din Europa Centrală și de Est. Problema Franței a fost că nu a reușit să ducă o politică multivectorială în această regiune în anii '20 și '30. Relațiile Franței cu diverse state erau exclusiv bilaterale, se bazau pe acorduri reciproce. Da, a existat o încercare de a construi un astfel de sistem multinațional („Mica Înțelegeră”) cu România, Iugoslavia și Cehoslovacia, dar acesta a fost îndreptat în primul rând împotriva Ungariei. ...În plus, au existat numeroase contradicții între potențialii parteneri ai Franței în această regiune - de exemplu, între Polonia și Cehoslovacia în problema regiunii Teszyn. Un alt factor important era situația politică internă din Franța. ...Maurice Gamelin, comandantul-șef al armatei franceze, nu a reușit să evalueze corect consecințele pe care, din punct de vedere strategic, le-ar avea pentru Franța pierderea Cehoslovaciei.”

Paul Lenormand, istoric francez

- Identifică factorii ce au generat o atitudine conciliatoare a Franței în perioada interbelică.
- Explică de ce Franța nu s-a opus în problema dezmembrării Cehoslovaciei.

Cele două state revizioniste, Germania și Italia, având planuri expansioniste asemănătoare, au format Axa Roma-Berlin (25 octombrie 1936). La ele a aderat și Japonia, semnând cu Germania la 25 noiembrie 1936 Pactul anticomintern; la 6 noiembrie 1937 s-a constituit Axa Roma-Berlin-Tokio. Era un semnal clar despre intenția statelor agresoare, pe care însă statele democratice nu l-au interpretat ca atare. La 7 iulie 1937, trupele japoneze au atacat China, astfel că au fost create două mari focare de război în Etiopia și China, însă Marile Puteri nu au luat atitudine.

În noaptea de 11/12 martie 1938 Germania a ocupat Austria, cu toate că Anschlussul era interzis expres prin Tratatul de pace de la Versailles. Guvernul austriac a încercat să se opună și să organizeze un plebiscit pentru a tranșa problema independenței sau a Anschlussului, cerând ajutor puterilor occidentale. Însă statele democratice doar au protestat. Responsabilii pentru politica Marii Britanii și a Franței, Arthur Neville Chamberlain și Edouard Daladier, au promovat față de aceste acte de agresiune o politică de conciliatorism. Marea Britanie și Franța nu au reacționat nici la pretențiile Germaniei față de Cehoslovacia. Din contra, la Conferința Internațională de la München (29-30 septembrie 1938), împreună cu Italia, au acceptat ca Regiunea Sudetă a Cehoslovaciei să fie încorporată Germaniei, punând începutul dezmembrării Cehoslovaciei. La 2 noiembrie 1938, prin Primul arbitraj de la Viena, 12 000 km² din Cehoslovacia au fost cedate Ungariei. La 15 martie 1939, când trupele germane au ocupat Praga, președintele cehoslovac E. Beneș, care se opunea secesiunii Slovaciei, a fost obligat să „accepte” intervenția germană, țara fiind transformată în „protectorat al Boemiei și Moraviei”. Slovacia și-a proclamat independența, cu un regim docil Germaniei. Dezmembrarea statului cehoslovac demonstra clar că Germania urmărea scopuri expansioniste și dominația continentului.

- Descrie consecințele politicii conciliatoriste a Marilor Puteri democratice din Europa.
- Demonstrează argumentat că politica de securitate colectivă a eșuat.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Identifică evenimente istorice și acțiunile statelor care demonstrează tendințele lor expansioniste.
2. Argumentează importanța semnării Tratatului de la Rapallo, 1922, pentru Rusia Sovietică și pentru Germania.
3. Demonstrează importanța semnării Protocolului de la Moscova pentru relațiile dintre state și pentru URSS, în parte.

Activitate în echipă

4. Organizați o masă rotundă la subiectul: *Tratatele-garant al menținerii păcii și al integrității teritoriale a unui stat.*

Formulare de concluzii

5. Argumentează interdependența dintre politica externă a Germaniei și politica conciliatorie a Marii Britanii, Franței și Italiei.

Sugestie de temă pentru acasă

6. Elaborează o prezentare despre activitatea lui Aristide Briand.
7. Demonstrează existența elementelor de conciliatorism european printr-o analiză comparativă a politicilor externe ale Franței și Marii Britanii în perioada interbelică.

13

Politica externă a României în perioada interbelică. Nicolae Titulescu – diplomat al păcii

Jurnal istoric

„[...] dacă România menține relații bune cu toți vecinii și dacă ea nu este un factor de tulburare a păcii, dacă evită ideologii exagerate, dacă urmează o politică conformă preceptelor moralității, dacă este strâns legată de statele care preocupă în mod direct Marea Britanie, cum este Franța, și dacă acționează în conformitate cu marile principii ale Societății Națiunilor, atunci ea poate obține sprijinul moral al Marii Britanii. Cine nu înțelege semnificația sprijinului moral al Marii Britanii ar face mai bine să înceteze să se mai amestece în politica europeană.”

Nicolae Titulescu.

Politica externă a României, 1937

- Identifică direcțiile politicii externe a României, trasate de N. Titulescu.
- Exprimă-ți opinia față de convingerile autorului.

Timp istoric

3 martie 1921 – semnarea Convenției de alianță dintre România și Polonia,

1 iunie 1921 – fondarea „Micii Înțelegeri”.

10 iunie 1926 – semnarea Tratatului de alianță dintre România și Franța

17 septembrie 1926 – semnarea Tratatului dintre România și Italia.

9 februarie 1929 – semnarea Protocolului de la Moscova.

3 iulie 1933 – semnarea de către România a Convenției de definire a agresiunii și a teritoriului.

10 octombrie 1933 – aderarea României la Pactul de neagresiune și conciliere.

9 februarie 1934 – încheierea alianței „Înțelegera Balcanică”.

23 martie 1939 – semnarea Tratatului economic româno-german.

Dicționar istoric

Diplomația preventivă – strategie de politică externă care se concentrează pe prevenirea conflictelor prin intermediul negocierilor, dialogului și al gestionării eficiente a tensiunilor.

Pact de asistență mutuală – acord sau un tratat internațional prin care două sau mai multe state se angajează să se sprijine reciproc în cazul unei agresiuni asupra uneia dintre ele.

Obiectivele și prioritățile politicii externe a României. După ratificarea internațională a actelor de Unire din 1918, politica externă a guvernelor românești în perioada interbelică s-a concentrat pe câteva obiective esențiale:

- Stabilirea unor relații de colaborare cu toate statele, promovând dialogul și cooperarea internațională pentru a-și proteja și avansa interesele naționale.
- Apărarea unității și integrității teritoriale a țării. România a căutat să își păstreze și să își consolideze granițele, să rezolve disputele teritoriale și să prevină revendicările teritoriale ale altor state asupra teritoriilor sale.
- Realizarea unui sistem de alianțe prin care a încercat să-și asigure sprijinul și securitatea internațională, în contextul unor tensiuni și amenințări regionale.
- Menținerea păcii și combaterea revizionismului, după experiența devastatoare a Primului Război Mondial.
- Asigurarea unui tratament corect și egal pentru toate națiunile în privința navigației pe Dunăre și prin strâmtoarele Mării Negre.
- Diversificarea partenerilor economici și dezvoltarea relațiilor comerciale internaționale, contribuind astfel la dezvoltarea economică a țării.
  - Justifică obiectivele și prioritățile politicii externe a României.

Cariere în istorie

Nicolae TITULESCU

(1882–1941)

Om politic și diplomat român, jurist, prestigioasă personalitate a vieții politice interne, dar și a politicii externe. Ministru de externe al României (1932–1936), președinte al Societății Națiunilor (1930–1931). În 1935 a fost propus laureat al Premiului Nobel pentru Pace.

Viziuni istoriografice

„Pe fundalul acestor mari probleme de interes mondial și european, se situau cu acuitate interesele particulare ale unor state mici și mijlocii care, asemenea României, doreau să-și apere ființa națională și unitatea lor statală! Aceste state luptau pe plan politic și diplomatic pentru statuarea unor norme de conduită internațională care să le îngăduie o dezvoltare pașnică, într-o atmosferă poluată încă de ideea forței sau a amenințării cu forța, în ciuda existenței Societății Națiunilor.

Incontestabil că micile state burgheze care, ca și România, căutau mijloace noi pentru a întări, pentru a consolida garanțiile incluse în tratatele de pace aveau puncte comune cu Marile Puteri burgheze aliate, semnate ale tratatelor de pace. În ciuda acestei stări de fapt, ele nu doreau să-și sacrifice interesele lor naționale vitale.

În consecință, divergențele dintre aceste state și marii lor aliați se manifestau uneori cu acuitate. Este suficient să ne referim, de pildă, la refuzul lor de a participa la intervenția Poloniei împotriva Rusiei Sovietice în anul 1920.”

Eliza Campus. *Din politica externă a României 1913-1947*

- Compară obiectivele politicii externe ale României cu ale altor state mici și mijlocii din Europa.
- Identifică instrumentele prin care țările mici și mijlocii încercau să-și apere interesele.

Cooperarea internațională. România a devenit membru fondator al Societății Națiunilor, înființată în iulie 1919. Pactul Societății Națiunilor, prin asumarea respectării hotarelor statelor semnatare, garanta și statu-quo-ul teritorial și politic al Statului Român. România a promovat activ obiectivele Societății Națiunilor în politica internațională, pledând pentru adoptarea unor măsuri concrete de dezarmare și descurajare a forțelor revizioniste. Rolul și politica externă a României au fost apreciate în cadrul Societății Națiunilor. Nicolae Titulescu a ocupat funcția de președinte al Adunării Generale a Societății Națiunilor în 1930 și 1931, fapt care a demonstrat respectul și aprecierea față de contribuția României la stabilitatea internațională.

Acționând în spiritul Pactului Societății Națiunilor, România a inițiat sau a contribuit la realizarea unor alianțe bilaterale și multilaterale. La 3 martie 1921 a fost semnată Convenția de alianță dintre România și Polonia, prin care cele două state s-au angajat să se ajute reciproc în cazul unui atac neprovocat la granița de răsărit. Tratatul a fost reînnoit la 26 martie 1926, când a primit și un conținut mai larg, prevăzând ajutorul mutual în cazul oricărei agresiuni externe.

Exponentul cel mai autorizat al diplomației românești din perioada imediat următoare Primului Război Mondial a fost Take Ionescu, care a susținut crearea unui sistem de alianțe cuprinzând Polonia, Cehoslovacia, România, Iugoslavia și Grecia – blocul „de la Marea Baltică la Marea Egee” menit să contracareze acțiunile revizioniste. Cu toate acestea, contradicțiile dintre Polonia și Cehoslovacia, precum și dintre Iugoslavia și Grecia au împiedicat reușita planului său. În această situație, ministrul român s-a alăturat lui Eduard Beneș și a contribuit la realizarea unui sistem de alianțe bilaterale între Cehoslovacia, România și Iugoslavia, cunoscut sub numele de „Mica Înțelegere”. Fondată în iunie 1921, Mica Înțelegere avea scopul de a promova o largă colaborare cu toate țările, bazată pe respectarea independenței și suveranității naționale, precum și pe menținerea statu-quo-ului teritorial stipulat în tratatele de pace de la Trianon și Neuilly-sur-Seine. Această alianță a fost prima cu caracter regional, formată în Europa după Primul Război Mondial și a urmărit crearea unui climat de pace și securitate în centrul și sud-estul Europei.

În urma Convenției de la Lausanne, semnată la 24 iulie 1923, privind regimul strâmtorilor Mării Negre–Bosfor și Dardanele, s-a stabilit demilitarizarea acestora și libera navigație pentru toate vasele comerciale ale tuturor statelor, atât în timp de pace, cât și în timp de război. România a fost inclusă în Comisia internațională a strâmtorilor, consolidându-și astfel poziția și implicarea în această zonă strategică.

- Apreciază eforturile diplomaților de a constitui blocul „de la Marea Baltică la Marea Egee” și alte alianțe regionale.

O altă coordonată fundamentală a politicii externe a României a fost continuarea orientării tradiționale către Franța și Marea Britanie. La 10 iunie 1926 a fost semnat Tratatul de alianță dintre România și Franța, în care cele două țări s-au angajat să se consulte în cazul unui atac neprovocat, în vederea „salvagărdării intereselor legitime naționale și menținerii ordinii stabilite prin tratatele de pace”.

În aceeași direcție, de apărare a păcii și menținere a statu-quo-ului teritorial, a fost semnat Tratatul din 17 septembrie 1926 dintre România și Italia, prin care cele două state s-au angajat să se ajute

Spațiul istoric

- Enumeră cauzele ce au contribuit la aderarea României la această alianță.
- Apreciază importanța constituirii organizației pentru România.

reciproc în cazul unui atac neprovocat din partea unei terțe părți. Cu toate acestea, semnarea Tratatului de alianță între Italia și Ungaria în 5 aprilie 1927, care aducea în discuție revizuirea granițelor, și sprijinirea revizionismului horthist de către Mussolini au redus eficiența Tratatului româno-italian și, în cele din urmă, l-au invalidat în 1934.

În contextul fluctuațiilor politice și al tensiunilor din perioada interbelică, România a căutat să promoveze stabilitatea și securitatea în regiune, urmărind interesele naționale și menținerea păcii în Europa. România a adoptat o politică orientată către stabilirea unor relații de bună vecinătate cu toate statele din regiune. Au cunoscut o dezvoltare semnificativă în special relațiile cu Iugoslavia, Cehoslovacia și Polonia. După încheierea Tratatului de pace cu Bulgaria, părțile au reluat imediat relațiile diplomatice și consulare, fiind încurajate de vizita prim-ministrului bulgar Stamboliyski în România în ianuarie 1921.

În octombrie 1920, relațiile cu Ungaria au fost restabilite și, deși existau progrese inițiale, politica revizionistă promovată de guvernul maghiar și propaganda ostilă României, desfășurată de revizionistii unguri pe plan internațional, au afectat dezvoltarea relațiilor dintre cele două țări, instaurând o atmosferă de suspiciune reciprocă.

Primul tratat internațional care a interzis recurgerea la război pentru rezolvarea conflictelor internaționale a fost Pactul Briand-Kellogg semnat la 27 august 1928. Statele semnatare, inclusiv România, s-au angajat să rezolve problemele dintre ele exclusiv prin mijloace pașnice. Guvernul român a aderat la acest pact și a semnat protocolul de la Moscova din 9 februarie 1929, prin care România, Uniunea Sovietică, Polonia, Estonia și Letonia s-au angajat să-l pună imediat în vigoare în relațiile reciproce.

Oficializarea politicilor revanșarde și revizioniste ale Germaniei, după venirea naziștilor la putere în Germania în 1933, a încurajat și celelalte state revizioniste, în special Ungaria. În noua conjunctură geopolitică, România a susținut în mod hotărât crearea unui sistem de securitate colectivă în Europa, având ca obiective întărirea rolului Societății Națiunilor și consolidarea alianțelor existente, precum și formarea altora noi. Un promotor de seamă al acestei orientări politice a fost Nicolae Titulescu, care a îndeplinit funcția de ministru de externe al României în perioada 1932–1936.

În februarie 1933, la Geneva, Nicolae Titulescu, Eduard Beneš și Bogoliub Jevtić, miniștrii de externe ai României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei, au semnat Pactul de reorganizare a Micii Înțelegeri. Acest pact a creat un Consiliu Permanent, asistat de un Consiliu Economic, consolidând astfel această alianță cu caracter antirevizionist.

La 3 iulie 1933, România a semnat, la Londra, Convenția de definire a agresiunii și a teritoriului, la care Nicolae Titulescu a avut o contribuție semnificativă. Acest document a consolidat situația internațională a României, întrucât a stabilit că teritoriul unui stat este acela asupra căruia statul respectiv exercită în fapt autoritatea. De asemenea, în efortul de consolidare a securității și a statu-quoului teritorial și pentru promovarea păcii generale, România a aderat la Pactul de neagresiune și conciliere semnat la Rio de Janeiro la 10 octombrie 1933.

La 9 februarie 1934, prin Pactul semnat la Atena, a fost încheiată Înțelegera Balcanică de către reprezentanții Greciei, României, Iugoslaviei și Turciei. Această înțelegeră a avut ca scop consolidarea secu-

Documentar

„[...]” Articolul I

Fiecare dintre Înaltele Părți Contractante se angajează să accepte în raporturile ei mutuale cu fiecare dintre celelalte și cu începere din ziua punerii în vigoare a prezentei Convențiuni definiția agresiunii astfel cum a fost explicată în raportul Comitetului pentru chestiunile de securitate cu data de 24 mai 1933 (Raportul Politic) la Conferința pentru reducerea și limitarea armamentelor, raport făcut în urma propunerii delegațiunii sovietice.

Articolul II

În consecință, va fi recunoscut ca agresor într-un conflict internațional, sub rezerva acordurilor în vigoare dintre părțile în conflict, statul care cel dintâi va fi comis una din acțiunile următoare:

- 1) declarațiune de război unui alt stat;
- 2) invaziune prin forțele sale armate, chiar fără declarație de război, a teritoriului unui alt stat;
- 3) atac prin forțele sale terestre, navale sau aeriene, chiar fără declarație de război, al teritoriului, navelor sau aeronavelor unui alt stat;
- 4) blocus naval al coastelor sau al porturilor unui alt stat;
- 5) sprijin dat bandelor armate care, formate pe teritoriul său, vor fi invadat teritoriul unui alt stat sau refuzul, cu toată cererea statului invadat, de a lua, pe propriul său teritoriu, toate măsurile în puterea lui pentru a lipsi zisele bande de orice ajutor sau protecțiune.

Articolul III

Nicio considerare de ordin politic, militar, economic sau alta nu va putea servi drept scuză sau justificare a agresiunii prevăzute la articolul II.”

Convenția de definire a agresiunii, 4 iulie 1933

- Explică necesitatea semnării acordului pentru România.
- Apreciază importanța documentului pentru părțile semnatare.
- Aplică prevederile tratatului într-o analiză a relațiilor Republicii Moldova cu vecinii.

Conferința miniștrilor Micii Înțelegeri de la Belgrad, 1932. De la stânga la dreapta: Eduard Beneš, ministrul cehoslovac de externe; Nicolae Titulescu, ministrul român de externe; și Bogoliub Jevtić, ministrul iugoslav de externe

Spațiul istoric

Înțelegerea Balcanică

Legendă:
 ■ Statele membre ale Înțelegerii Balcanice

- Explică importanța constituirii Înțelegerii Balcanice pentru România.

rității în regiune, eliminarea posibilelor tensiuni între statele balcanice și garantarea reciprocă a frontierelor.

- Reflectă asupra relației de interdependență dintre forma de guvernare și politica externă a statelor.

În anii 1936–1938, relațiile pe plan european s-au acutizat. Acțiunile agresive ale statelor revizioniste, precum ocuparea Etiopiei de către Italia și a zonei renane de către Germania, și politica conciliatoristă adoptată de guvernele Franței și Marii Britanii au avut consecințe negative asupra păcii mondiale.

În anii 1938–1939, diplomația românească a depus eforturi să obțină garanții din partea Angliei și Franței, dar și să îmbunătățească relațiile cu URSS, în același timp a păstrat discuția și cooperarea cu Germania. În vederea respingerii presiunilor diplomatice ale Germaniei, regele Carol al II-lea a vizitat Londra (15–18 noiembrie 1938) și Paris (19–21 noiembrie 1938), pentru a solicita sprijin economic și politic. La întoarcerea spre țară, Carol al II-lea s-a oprit în Germania, unde la 24 noiembrie a avut convorbiri și cu Hitler. Regele României a propus intensificarea cooperării economice româno-germane și a sugerat ca Reich-ul să nu mai sprijine pretențiile revizioniste ale Ungariei, dar Führerul nu a dat un răspuns pozitiv. Diplomații români și germani au negociat și semnat la 23 martie 1939 Tratatul economic româno-german.

Astfel, politica externă a României în perioada interbelică a urmărit să-și asigure securitatea, să consolideze cooperarea internațională și să contribuie la menținerea păcii într-o Europă marcată de schimbări și provocări și la asigurarea integrității teritoriale. Semnarea Pactului Molotov–Ribbentrop la 23 august 1939 a anulat aceste eforturi. La 1 septembrie 1939, Germania a atacat Polonia, act ce a marcat începutul Celui de-Al Doilea Război Mondial. Întrunit la 6 septembrie 1939, Consiliul de Coroană român a hotărât neutralitatea, dar și manifestarea solidarității cu Polonia.

- Numește trei succese diplomatice ale României în perioada democrației interbelice.
- Identifică pericolele și riscurile asupra securității statului român.
- Apreciază eforturile diplomației românești pentru păstrarea păcii în relațiile internaționale.

Nicolae Titulescu – diplomat al păcii. Nicolae Titulescu a fost unul dintre cei mai străluciți diplomați ai României în perioada interbelică, marcând istoria diplomației internaționale prin pregătirea sa intelectuală și prestigiul său extern. În anul 1913, în calitate de deputat, Nicolae Titulescu a ținut un discurs impresionant în Adunarea Deputaților, marcând debutul său remarcabil în viața politică. În contextul Primului Război Mondial, în anul 1916, Titulescu a pledat pentru intrarea României în război alături de Antanta, susținând eliberarea teritoriilor locuite de români, precum Transilvania și Bucovina. N. Titulescu a participat la negociere, apoi a semnat la 4 iunie 1920 Tratatul de pace de la Trianon cu Ungaria, legându-și numele de unul dintre cele mai importante acte din istoria României. În același an a devenit reprezentant al României la Societatea Națiunilor, participând activ la toate sesiunile Adunării Generale și contribuind la elaborarea unor rezoluții importante.

Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu și Savel Rădulescu la ieșire din Camera Deputaților, 1935

În anul 1930, N. Titulescu a fost ales în funcția de președinte al Adunării Generale a Societății Națiunilor, fiind reales în 1931, consolidând astfel statutul României ca țară cu o politică externă activă și constructivă.

Pe parcursul mandatului de ministru de externe (1932–1936), Titulescu și-a petrecut o mare parte a timpului în străinătate, a căutat să echilibreze politica externă a României, menținându-și angajamentul pentru securitatea colectivă și colaborarea cu marile puteri europene. El a avut un rol important în consolidarea relațiilor cu statele vecine, dezvoltând legături strânse cu Iugoslavia, Cehoslovacia și Polonia. De asemenea, a contribuit la normalizarea relațiilor cu Ungaria, Bulgaria și Uniunea Sovietică, promovând și alianța cu Franța, ca factor esențial în menținerea stabilității prin intermediul Sistemului de Tratat de la Versailles.

În fața provocărilor internaționale, N. Titulescu a adoptat o diplomatie preventivă pentru a evita situațiile în care România ar fi fost pusă în fața unui fapt împlinit. El a susținut politica de securitate colectivă și a încercat să încheie un pact de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică pentru a contracara agresiunile revizioniste ale altor state europene.

În contextul politic internațional tensionat, N. Titulescu a reacționat ferm la evenimentele care puneau în pericol pacea în Europa, cum ar fi ocupația Renaniei de către Germania și izbucnirea războiului civil în Spania. În ciuda recunoașterii sale internaționale ca diplomat cu o viziune amplă și personalitate remarcabilă, el s-a confruntat cu critici și opoziție din partea unor cercuri politice și forțe revizioniste. În țară, presa de dreapta și extrema dreaptă a cerut vehement demisia sa, acuzându-l că slujește interese străine.

Pe fundalul conspirațiilor politice, în special în urma acțiunii prim-ministrului Gheorghe Tătărescu de a-și depune mandatul, în anul 1936 Nicolae Titulescu a fost înlocuit în funcția de ministru de externe de Victor Antonescu. Această schimbare a marcat sfârșitul unei etape importante din istoria diplomației românești și restrângerea rolului României în politica internațională.

- Descrie cariera diplomatică a personalității.
- Apreciază prin trei argumente rolul istoric al personalității lui Nicolae Titulescu în păstrarea păcii și securității colective.

Timbru poștal emis de Poșta Română cu ocazia centenarului Tratatului de la Trianon

- Apreciază aportul diplomatului Nicolae Titulescu la negocierea și semnarea Tratatului de la Trianon.

+ Mărturiile contemporanilor

„ [...] Societatea Națiunilor este o asociație de state, ceea ce înseamnă că, atunci când criza lovește pe rând pe membrii săi, este normal ca, înainte de a acționa ca o colectivitate, aceștia din urmă să dorească să se sfătuiască între ei pentru a ști dacă drumul pe care se vor angaja este într-adevăr cel care duce la salvare.”

Extras din discursul lui Nicolae Titulescu la ședința de închidere a celei de-a XII-a Sesiune ordinare a Adunării Societății Națiunilor, în N. Titulescu. Pledoarii pentru pace, București, 1996, p. 317

- Definește misiunea Societății Națiunilor.
- Exprimă-ți opinia referitoare la necesitatea consultărilor dintre state în timpuri de criză.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Demonstrează că guvernele României în perioada interbelică au promovat o politică externă de apărare a intereselor naționale ale țării, selectând trei enunțuri din textul temei.
2. Clasifică alianțele semnate de România în perioada interbelică după cum urmează – bilaterale, tri- și multilaterale.

> Activitate în echipă

3. Proiectați o discuție diplomatică pe marginea unui acord încheiat de România cu alte state (Mica Înțelegere).
4. Organizați discuția cu colegii/diplomații țărilor semnatare.
5. Realizați Jocul de rol – Semnarea tratatului.

> Formulare de concluzii

6. Alcătuieste rezumatul temei în care vei include principalele idei și concluzii.
7. Emite judecăți de valoare cu referință la rolul personalității în istorie.

> Sugestie de temă pentru acasă

8. Realizează o prezentare tematică: *România și alianțele create.*
9. Elaborează un eseu pe tema: *Nicolae Titulescu – diplomat al păcii.*

Relațiile româno-sovietice în perioada interbelică

Jurnal istoric

„Iară atunci când organele rusești au început să pună la îndoială drepturile României asupra Basarabiei, nu ne-am pierdut răbdarea, nu am devenit insolenți față cu o puternică invazie, ci am răsfoit cărți, ne-am folosit de munca altora, am adunat dovezi și am arătat că poporul român niciodată nu a renunțat la drepturile sale asupra Basarabiei și că prin urmare nici astăzi nu are dreptul de a renunța.”

Mihai Eminescu, 30 aprilie 1878

- Exprimă-ți opinia dacă afirmațiile marelui poet erau actuale în perioada interbelică. Argumentează.

Timp istoric

1 noiembrie 1920 – publicarea declarației guvernului sovietic de contestare a Tratatului de la Paris.

9 aprilie–19 mai 1922 – Conferința de la Genova.

27 martie–2 aprilie 1924 – Conferința româno-sovietică de la Viena.

29 iulie 1924 – crearea RASSM.

9 februarie 1929 – semnarea protocolului de la Moscova.

26 iulie 1936 – parafarea Pactului de asistență mutuală între România și Uniunea Sovietică.

23 august 1939 – semnarea Pactului Ribbentrop–Molotov.

Dicționar istoric

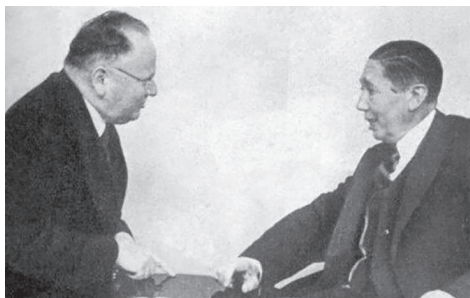
Protocol – document diplomatic cu valoarea unui acord internațional, care cuprinde hotărârile luate la o conferință internațională.

Tezaur de stat – totalitatea bunurilor de care dispune statul la un moment dat. Locul unde se păstrează depozitele de metale prețioase, bani sau efecte ale statului sau ale unei bănci; vistierie. Patrimoniu spiritual rezultat din munca culturală desfășurată de-a lungul veacurilor.

Însărcinat cu afaceri – diplomat care reprezintă guvernul său pe lângă un șef de stat străin, în absența sau în locul ambasadorului.

Gheorghe Cicerin și Maxim Litvinov

Maxim Litvinov și Nicolae Titulescu în timpul întâlnirii de la Montreux, iunie 1936

- Apreciază eforturile diplomaților de a ajunge la un acord româno-sovietic.

Declanșarea conflictului diplomatic. În urma realizării statului național unitar român, poziția României pe arena internațională s-a consolidat. Cu toate acestea, situația geopolitică a României era foarte complicată, pericolele nu au dispărut, trei dintre vecini – Ungaria, Rusia Sovietică și Bulgaria, aveau revendicări teritoriale față de România.

Relațiile cu Rusia Sovietică s-au deteriorat încă în timpul Primului Război Mondial, în ianuarie 1918, după intervenția Armatei Române în Basarabia la cererea Sfatului Țării pentru a menține ordinea în Republica Democratică Moldovenească. Disensiunile diplomatice au început la 13/26 ianuarie 1918, când guvernul bolșevic a trimis celui român o notă prin care anunța: „1. Toate relațiile diplomatice cu România încetează. Legația română și, în general, toți reprezentanții autorităților române se expulzează pe cea mai scurtă cale dincolo de frontieră. 2. Tezaurul României, aflat în păstrare la Moscova, se declară intangibil pentru oligarhia română. Puterea sovietică își asumă răspunderea de a păstra acest tezaur pe care îl va preda în mâinile poporului român. 3. (Dmitri) Șercbaciiov, fostul comandant-șef al frontului român, care s-a ridicat împotriva revoluției, este declarat dușman al poporului și pus în afara Legii”. Situația s-a agravat după adoptarea Declarației de Unire a Basarabiei cu România la 27 martie/9 aprilie 1918. Prin Declarația din 5/18 aprilie 1918, guvernul sovietic preciza că nu recunoștea actul Unirii Basarabiei cu România. În acest mod, Puterea sovietică și-a atribuit, în mod nelegitim, „dreptul” asupra teritoriului dintre Nistru și Prut. În situația creată, poziția României a fost expusă de prim-ministrul român Alexandru Vaida-Voevod, care a afirmat că

România nu se află în stare de război cu Rusia și că nu va săvârși nicio agresiune împotriva acesteia, dar își va apăra granițele sale. De asemenea, premierul român a menționat că problema Basarabiei a fost definitiv rezolvată în martie 1918.

- Identifică cauzele ruperii relațiilor diplomatice dintre România și Rusia Sovietică.
- Explică dacă pot fi justificate pretențiile URSS față de România în privința Basarabiei.

Discuții și negocieri diplomatice. La Copenhaga, în zilele de 9–14 februarie 1920, s-au dus tratative între D. Ciotori, însărcinat cu afaceri ale României, și M. Litvinov, reprezentantul Rusiei Sovietice. Delegatul român a propus ca la conferința care avea loc să figureze pe ordinea zilei două chestiuni de bază: recunoașterea oficială de către guvernul sovietic a intrării Basarabiei în componența României și restituirea tezaurului. Drept urmare a acestor discuții, la 24 februarie 1920, Gh. Cicerin, comisarul pentru afacerile străine al Rusiei Sovietice, a accentuat într-o telegramă că este dispus să negocieze orice problemă. Semnarea Tratatului de la Paris (28 octombrie 1920) de către Anglia, Franța, Italia și Japonia, prin care României i se recunoșteau drepturile asupra Basarabiei, a fost un eșec politic pentru Republica Sovietică Socialistă Federativă Rusă, deoarece chestiunea hotarului a fost discutată fără ea. La 1 noiembrie 1920, guvernul sovietic a dat publicității o declarație prin care contesta valabilitatea Tratatului din 28 octombrie 1920, precum și Actul Unirii Basarabiei cu România, din 27 martie 1918. În replică, la 10 noiembrie, guvernul român și-a reafirmat poziția și a menționat că Unirea Basarabiei cu România era o chestiune definitiv închisă, realizată prin voința populației și confirmată prin tratate internaționale.

În cadrul Conferinței de la Geneva din 10 aprilie–19 mai 1922, șeful delegației române, Ion I.C. Brătianu, a propus ca normalizarea raporturilor dintre România și Rusia Sovietică să aibă la bază următoarele principii: recunoașterea de către Rusia Sovietică a puterii suverane a statului român asupra teritoriului său; netolerarea pe teritoriul celor două state a organizării unor bande înarmate ce ar pregăti acțiuni ostile contra celuilalt stat; restituirea integrală de către guvernul sovietic a tezaurului confiscat. În ședința din 17 mai 1922, Gh. Cicerin a menționat că pentru Rusia Sovietică respectarea statu-quoului dintre RSS Ucraineană și România nu echivalează deloc cu recunoașterea statu-quoului teritorial actual al României și cu recunoașterea ocupării prezente a Basarabiei de către România. Astfel, negocierile s-au întrerupt, Rusia nerecunoscând integritatea teritorială a României.

După multiple negocieri, s-a convenit organizarea unei conferințe româno-sovietice la Viena (27 martie – 2 aprilie 1924). Deși obiectivul conferinței l-a constituit problema reluării „relațiilor normale dintre cele două țări”, Uniunea Sovietică a folosit-o pentru a-și impune propriile poziții și idei propagandistice precum organizarea unui plebiscit în Basarabia. Partea română și-a reafirmat punctul de vedere – tratativele trebuie să pornească de la principiul respectării statu-quoului teritorial. Conferința româno-sovietică de la Viena a eșuat.

La 29 iulie 1924, Biroul Politic al PC(b) a adoptat hotărârea cu privire la crearea RASS Moldovenești, în cadrul RSS Ucrainene. Se preconiza ca hotarul de vest al noii republici să fie pe râul Prut, ceea ce vădea intenția URSS de a anexa Basarabia. În presa sovietică a fost declanșată

Documentar

„3. Guvernul U.R.S.S. recunoaște că, în virtutea diferitelor sale obligații de asistență, trupele sovietice nu vor putea trece niciodată Nistrul fără o cerere formală în acest sens din partea Guvernului Regal al României, la fel cum Guvernul Regal al României recunoaște că trupele române nu vor putea trece niciodată Nistrul în URSS fără o cerere formală a Guvernului URSS.”

Protocolul întocmit de N. Titulescu și M. Litvinov privind Pactul de asistență mutuală româno-sovietic (21 iulie 1936)

- Demonstrează că documentul conține prevederi ce garantau frontierele și pacea între state.

Viziuni istoriografice

„Pentru cei mai mulți dintre români, Tezaurul înseamnă aurul Băncii Naționale a României. Și totuși, acesta reprezenta mai puțin de o zecime din valoarea bunurilor evacuate în Rusia în 1916 și 1917. Românii au expediat atunci tezaurul Băncii Naționale și ale Casei de Depozite și Consemnațiuni, ale băncilor private și ale instituțiilor publice, bijuteriile Coroanei, cele mai importante obiecte de artă din muzee și colecțiile private, odoarele mânăstirești, colecțiile numismatice, arhivele statului, arhivele diplomatice, manuscrisele, cărțile rare, în fine, tot ce reprezenta, ca patrimoniu, identitatea națiunii române, începând cu secolul al XVI-lea. Pentru români, rezolvarea problemei Tezaurului ar duce la îmbunătățirea relației bilaterale. Pentru ruși, îmbunătățirea relațiilor bilaterale ar duce la rezolvarea problemei Tezaurului. ...La Moscova se crede că rezolvarea problemei Tezaurului nu va duce la rezolvarea celorlalte neînțelegeri între cele două țări, deci gestul de bunăvoință ar fi inutil.”

Marian Voicu. Tezaurul României de la Moscova

- Apreciază valoarea tezaurului evacuat la Moscova pentru România.
- Exprimă-ți opinia referitoare la cauzele nerezolvării problemei tezaurului.

o campanie de discreditare a României; în localitățile Nicolaevca (11 septembrie 1924) și Tatarbunar (15 septembrie 1924) au fost organizate revolte, argumentând propagandistic că ar fi cauzate de „exploatarea burghezo-moșierească” din România Regală. Statul român a reacționat prompt și a stopat insurecția.

La 27 august 1928 a avut loc semnarea *Pactului Briand-Kellogg*, conform căruia războiul era exclus ca metodă de rezolvare a litigiilor dintre state. La 9 februarie 1929 a fost semnat *Protocolul de la Moscova*, o extindere regională a Pactului Briand-Kellogg, prin care Letonia, Polonia, România și URSS se angajau să respecte prevederile Pactului Briand-Kellogg în raporturile dintre ele, însă în problema Basarabiei atitudinea Moscovei a rămas neschimbată. La finele anului 1931 și începutul lui 1932, în spiritul Pactului Briand-Kellogg, la Riga, între guvernele României și URSS au avut loc tratative privind încheierea unui pact de neagresiune între cele două țări. Reprezentantul român Mihail Sturza a cerut excluderea dintr-un eventual document a oricărei mențiuni privind existența unui litigiu teritorial între cele două state. La rândul său, delegatul sovietic B.S. Stomoniakov a precizat că Uniunea Sovietică nu va încheia niciodată un pact de neagresiune cu România care să conțină termenii integritate, inviolabilitate, suveranitate. În urma acestei afirmații, tratativele s-au întrerupt. O ameliorare a relațiilor româno-sovietice s-a produs la 9 iunie 1934 când, la Geneva, a avut loc un schimb public de scrisori între N. Titulescu și M. Litvinov, care consemna reluarea raporturilor. Cei doi miniștri au confirmat un acord, care consemna că au convenit asupra următoarelor prevederi: guvernele României și Uniunii Sovietice își garantează mutual plinul și întregul respect al suveranității reciproce și abținerea de la orice imixtiune, directă sau indirectă, în afacerile interne și în

dezvoltarea fiecăruia dintre state și în special a oricărei agitațiuni, propagandă și a oricărui fel de intervențiuni sau de sprijin al acestora.

În vara anului 1934 a avut loc o conferință româno-sovietică privind dezvoltarea relațiilor economice. În 1935, România a ridicat orice prohibiție aplicată importului, antrepozitării sau tranzitului mărfurilor din URSS. Au fost recunoscute drepturile de proprietate pe care supușii sovietici le aveau în România. În 1935 a fost reconstruit podul dintre Tighina și Tiraspol, facilitându-se transportul de pasageri și mărfuri.

N. Titulescu a sprijinit diplomatic Uniunea Sovietică în vederea aderării la Liga Națiunilor (15 septembrie 1934), fapt prin care se obliga să respecte integritatea teritorială a statelor membre. La 21 iulie 1936, la Montreux N. Titulescu și M. Litvinov au convenit asupra unui protocol de asistență mutuală între cele două state, care prevedea și hotarul dintre ele, acesta fiind pe râul Nistru. La 26 iulie 1936, acest protocol a fost parafat. Din cauza tergiversărilor lui Litvinov și a demiterii lui Titulescu, acest protocol a rămas doar în faza de proiect.

În continuare relațiile româno-sovietice s-au deteriorat treptat până la ruperea lor completă. Apropierea Uniunii Sovietice de Germania, negocierile în vederea semnării unui tratat, înlocuirea lui Litvinov cu V. Molotov cu viziuni progermane, semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov la 23 august 1939 au dus în cele din urmă la anexarea Basarabiei, nordului Bucovinei și a ținutului Herța de către Uniunea Sovietică la 28 iunie 1940.

- Identifică trei etape în evoluția relațiilor diplomatice dintre România și URSS.
- Menționează argumentele evocate de diplomați referitoare la chestiunea Basarabiei.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Studiază textul utilizând Tehnica SQ3R Survey: Parcurge rapid textul pentru a crea o imagine de ansamblu. *Questions*: Pune-ți întrebări; în funcție de obiectivul tău (de exemplu, pentru a rezolva o sarcină), cum te ajută? De asemenea, pune întrebări: cine?, ce?, unde?, când?, cum? *Read*: Citește textul din nou, într-un mod concentrat și destul de rapid. *Recite*: Testează-ți memoria – relatează cele memorate, nu-ți face griji dacă nu-ți poți aminti prea multe detalii. *Review*: Recitește textul luând notițe. Folosește propriile cuvinte.

> Activitate în echipă

2. Elaborați un reportaj (video, audio sau textual) despre un eveniment relatat în temă.
3. Prezentați reportajul colegilor de clasă.

7 Formulare de concluzii

4. Extrage 3 idei esențiale din textul temei. Formulează o concluzie.
5. Argumentează interdependența dintre recunoașterea unirii Basarabiei cu România la Conferința de Pace de la Paris și înrăutățirea relațiilor cu URSS.

> Sugestie de temă pentru acasă

6. Elaborează un discurs pe tema: *Problema Basarabiei în relațiile româno-sovietice*.
7. Realizează o minicercetare istorică: *Diferențe și litigii între România și URSS – adevăr istoric, propagandă, decizii*.

Pactul Ribbentrop–Molotov și impactul lui asupra destinului popoarelor din Europa

15

Jurnal istoric

„Subliniind că fără consultarea populației din Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța, ocupate prin forță la 28 iunie 1940, precum și a celei din RASSM (Transnistria), formată la 12 octombrie 1924, Sovietul Suprem al URSS, încălcând chiar prerogativele sale constituționale, a adoptat la 2 august 1940 «Legea URSS cu privire la formarea RSS Moldovenești unionale», iar Prezidiul său a emis la 4 noiembrie 1940 «Decretul cu privire la stabilirea graniței între RSS Ucraineană și RSSM», acte normative prin care s-a încercat, în absența oricărui temei juridic real, justificarea dezmembrării acestor teritorii și apartenența noii republici la URSS.”

Extras din Declarația de independență a Republicii Moldova, 27 august 1991

Timp istoric

23 august 1939 – semnarea Pactului sovieto-german de neagresiune.

1 septembrie 1939 – invadarea Poloniei de către Germania. Declanșarea Celui de-Al Doilea Război Mondial.

17 septembrie 1939 – atacarea Poloniei de către URSS.

30 noiembrie 1939–13 martie 1940 – Războiul sovieto-finlandez.

28 iunie 1940 – ocuparea Basarabiei, nordului Bucovinei și a ținutului Herța.

17 iulie 1940 – invadarea țărilor baltice de către URSS.

Dicționar istoric

Linia Mannerheim – complexul de fortificații finlandez pe 100 km de front, între Golful Finic și lacul Ladoga, de-a lungul Istmului Karelian.

Pact – tratat internațional, bilateral sau multilateral, încheiat în special în scopul menținerii păcii sau al colaborării.

Pact de neagresiune – tratat prin care două sau mai multe state se obligă să nu întreprindă nicio acțiune armată între ele.

Protocol adițional secret – document cu valoarea unui acord internațional, semnat cu scopul completării unui tratat internațional cu prevederi și angajamente de împărțire a sferelor de influență și teritoriilor, și care nu este prezentat opiniei publice, fiind ținut în secret.

Semnarea Pactului sovieto-german de neagresiune. După dezmembrarea Cehoslovaciei, următorul obiectiv al Germaniei era Polonia. Însă Marea Britanie și Franța au refuzat să mai negocieze cedări teritoriale Germaniei, de aceea au purtat negocieri cu URSS pentru a încheia un Pact de asistență mutuală și o Convenție militară, în speranța că astfel se vor opune pericolului nazist. În același timp, pentru a-și atinge obiectivele din vestul Europei, Germania avea nevoie de încheierea unei alianțe temporare cu URSS. La 14 august 1939, Ribbentrop a anunțat Kremlinul că Germania dorea semnarea unui Pact de neagresiune. La ședința Biroului Politic al PC al URSS, din 19 august, Stalin a expus opinia că dacă URSS va accepta propunerea Germaniei, aceasta va ataca Polonia, iar implicarea Franței și Angliei în acest război va deveni inevitabilă. În aceste condiții, URSS avea mari șanse să rămână în afara conflictului și spera la o intrare ulterioară avantajoasă în război. În aceeași zi, URSS a remis un răspuns părții germane, condiționând semnarea Pactului de semnarea unui protocol secret ca parte integrantă a Pactului. Acest fapt a demonstrat că inițiativa elaborării și semnării Protocolului adițional secret a aparținut Uniunii Sovietice.

Mărturiile contemporanilor

„Acest pact permite nu numai înlăturarea pericolului unui război cu Germania; el reduce spațiul unor eventuale confruntări militare în Europa și, în felul acesta, servește cauzei păcii generale; el trebuie să ne asigure posibilități noi de creștere a forțelor, de consolidare a pozițiilor noastre, extinderea continuă a influenței Uniunii Sovietice asupra dezvoltării internaționale.” (V. Molotov, șeful guvernului și comisar al afacerilor externe al URSS)

- Analizează opinia lui Molotov despre importanța semnării pactului pentru URSS și pentru întreaga lume.
- Expune-ți opinia proprie referitoare la adevăratele scopuri ale încheierii acestui pact.

Documentar

„Cu ocazia semnării Tratatului de neagresiune dintre Reichul german și URSS, plenipotențiarilor semnatari din partea celor două părți au discutat, în cadrul unor convorbiri strict confidentiale, problema delimitării sferelor lor respective de interes în Europa Răsăriteană. Aceste convorbiri au dus la următorul rezultat:

1. În cazul unor transformări teritoriale și politice ale teritoriilor aparținând Statelor Baltice (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania), frontiera nordică a Lituaniei va reprezenta frontiera sferelor de interes atât ale Germaniei, cât și ale URSS. În legătură cu aceasta, interesul Lituaniei față de teritoriul Vilno este recunoscut de ambele părți.
2. În cazul unor transformări teritoriale și politice ale teritoriilor aparținând statului polonez, sferele de interes, atât ale Germaniei, cât și ale URSS vor fi delimitate aproximativ de linia râurilor Narew, Vistula și San. Problema dacă în interesele ambelor părți ar fi de dorit menținerea unui stat polonez independent și a modului în care vor fi trasate frontierele acestui stat poate fi soluționată definitiv numai în cursul evenimentelor politice ulterioare. În orice caz, ambele guverne «vor rezolva» această problemă pe calea unor înțelegeri prietenești.
3. În privința Europei Sud-Estice, partea sovietică subliniază interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană își declară totalul dezinteres politic față de aceste teritorii.
4. Acest protocol va fi considerat de ambele părți ca strict secret.”

Protocolul adițional secret, 23 august 1939

- Enumeră obiectivele urmărite de fiecare stat semnatar al documentului.

Parada comună a trupelor sovietice și germane, Brest, 22 septembrie 1939

La 21 august 1939, în urma a două luni de discuții purtate de delegații militari englezi și francezi la Moscova, s-a anunțat că URSS poartă negocieri pe aceeași temă cu Germania.

Pactul de neagresiune dintre Germania și Uniunea Sovietică, cunoscut și ca Pactul Ribbentrop–Molotov, a fost semnat la 23 august 1939, la Moscova, de către miniștrii de externe german și sovietic – Joachim von Ribbentrop și Veaceslav Molotov, pe o perioadă de zece ani. În tratat era stipulată obligația ambelor țări de a se abține de la violență, de la acțiuni agresive și orice atac una împotriva alteia. Articolul 4 sublinia faptul că niciuna dintre părțile contractante nu va participa la vreo grupare de puteri, care, direct sau indirect, este îndreptată împotriva celeilalte părți.

- Descrie contextul semnării Pactului de neagresiune.
- Identifică principalele prevederi ale Pactului.

Protocolul adițional secret reflecta sensul real al înțelegerii germano-sovietice, exprimând exact scopurile anexioniste ale celor doi dictatori. Prin acest document, Stalin și Hitler recroiau harta Europei de Est și delimitau cele două zone de influență: sovietică și germană, de la Marea Baltică până la Marea Neagră, convenind asupra „unor transformări teritoriale și politice” în Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia și România. Polonia urma să fie separată pe linia fluviilor Narew–Vistula–San. Prin Articolul 3 al Protocolului adițional secret al Pactului Molotov–Ribbentrop, URSS își manifesta interesul pentru Basarabia, iar Germania dezinteresul pentru acest teritoriu. La 31 august 1939, Sovietul Suprem al URSS a ratificat Pactul Ribbentrop–Molotov.

Efectul cel mai important a fost însă provocarea Celui de-Al Doilea Război Mondial, Hitler având certitudinea că nu va fi nevoit să lupte pe două fronturi, fiindu-i asigurată neutralitatea URSS-ului. Germania își putea concentra marea parte a forțelor armate la Vest, pentru a declanșa *Blitzkrieg*-ul asupra Franței și Angliei. URSS s-a asigurat că nu va fi implicată imediat într-un eventual conflict european, având timp să se pregătească de război.

La 24 august 1939, președintele SUA a sugerat trei căi concrete de soluționare a diferendului germano-polonez: inițierea de negocieri directe între cele două state, arbitrajul sau concilierea sub auspiciile unei a treia părți. Deși Polonia s-a declarat de acord cu ultima soluție, iar Marea Britanie a dat un semnal clar că nu mai este dispusă să cedeze în fața cererilor Germaniei, Führerul a solicitat ambasadorului britanic la Berlin, la 25 august, „mână liberă” în Polonia. La 29 august 1939, cancelarul german a cerut – ca și în crizele austriacă și cehoslovacă – sosirea unui plenipotențiar polonez la Berlin în termen de 24 de ore. Răspunsul Varșoviei a fost mobilizarea parțială a armatei la 30 august. Pentru rezolvarea crizei, la 31 august 1939 Berlinul a propus Poloniei 16 puncte „moderate”, dar documentul n-a fost remis Varșoviei, pentru că între cele două capitale comunicarea fusese deja întreruptă.

- Enumeră sferele de interes ale fiecărui stat semnatar al Protocolului adițional secret.
- Demonstrează argumentat că Germania nu era dispusă să negocieze în chestiunea Poloniei.

Invadarea Poloniei. La 1 septembrie 1939, Armata Germană a invadat Polonia, dezlănțuindu-se Cel de-Al Doilea Război Mondial. La 3 septembrie, Marea Britanie și Franța, aliatele Poloniei, au declarat

război Germaniei. În același timp, URSS pregătea opinia publică de o viitoare campanie în Polonia. La 4 septembrie 1939, în ziarul „Pravda” A.A. Jdanov, șeful Direcției Propagandă și Agitație a CC al PC(b) vorbea despre asuprirea minorităților naționale ucrainene și bieloruse din Polonia. Motivând că Polonia n-a putut face față atacului Germaniei și nu mai putea oferi siguranță cetățenilor săi, guvernul sovietic a anunțat că va interveni pentru a-i apăra pe ucrainenii și bielorușii care locuiau în părțile estice ale Poloniei. La 17 septembrie, în conformitate cu Articolul 2 al Protocolului adițional secret, Polonia a fost atacată din partea de est de către Armata Roșie. Invazia s-a încheiat la 6 octombrie 1939, cu împărțirea și anexarea totală a Poloniei. La 22 septembrie 1939, Armata Roșie și Armata celui de-al Treilea Reich au organizat o paradă comună. La 27 septembrie 1939, URSS și Germania au semnat *Tratatul de amiciție și frontieră*. În urma ocupării și împărțirii Poloniei, URSS-ului i-a revenit un teritoriu de 196 mii km² și circa 13 mil. de oameni. Teritoriile ocupate de URSS au fost împărțite între RSS Ucraineană și RSS Bielorusă, în care populația a fost supusă aceluiași măsuri represive ca și în întreaga URSS, inclusiv deportarea.

- Demonstrează motivul adevărat al invadării Poloniei de URSS.
- Compară situația din 1939 cu etapa actuală și evenimentele din 2014-2024 din vecinătatea noastră estică.

Războiul sovieto-finlandez. La 31 octombrie 1939, V. Molotov a făcut publice pretențiile URSS-ului față de Finlanda, propunând încheierea unui acord de ajutor reciproc între Uniunea Sovietică și Finlanda, prin care Finlanda să ofere dreptul URSS de a construi baze militare pe teritoriul ei, ar modifica granița pe Istmul Karelian și ar ceda unele insule din Golful Finlandez în schimbul compensării în altă regiune. Însă finlandezii au refuzat încheierea acordului. La 26 noiembrie 1939, sovieticii au înscenat un „incident”, bombardând localitatea de frontieră Mainila. Reprezentantul Finlandei la Moscova, Yrjö-Koskinen, a fost convocat la Kremlin, unde V. Molotov l-a anunțat că forțele finlandeze au atacat baza sovietică, fiind omorâți soldați sovietici. Ministrul sovietic a solicitat ca finlandezii să-și ceară scuze și să-și retragă forțele armate la 20–25 km depărtare de frontieră. La 28 octombrie 1939, URSS a anunțat că denunță tratatul cu Finlanda, deoarece aceasta punea în pericol Leningradul.

La 30 noiembrie 1939, URSS a atacat Finlanda, declanșând Războiul sovieto-finlandez (numit și *Războiul de iarnă*), care a durat până la 13 martie 1940. Atacul Armatei Roșii a fost oprit la Linia *Mannerheim*. Trupele finlandeze, fiind echipate corespunzător și bine pregătite pentru o luptă pe schiuri, în teritoriu împădurit, au zădărnicit planurile sovieticilor, deși aceștia îi depășeau numeric. La 14 decembrie 1939, pentru agresiunea împotriva Finlandei, URSS a fost exclusă din Liga Națiunilor. După Bătălia de la Suomussalmi din ianuarie 1940, soldații cu înfrângerea sovieticilor, URSS a hotărât inițierea unei ofensive puternice în Istmul Karelian. Trupele sovietice, conduse de mareșalul S.K. Timoșenko au reușit să treacă de Linia *Mannerheim*, iar Armata Finlandeză a fost înfrântă. La 12 martie 1940, la Moscova a fost semnat *Tratatul de pace cu Finlanda*, numit și *Tratatul Paasikivi-Voroșilov*, prin care Finlanda a fost obligată să cedeze 10% din teritoriu (Karelia, orașul Viipuri, Vâborg), o parte a raionului Salla, peninsula Kalasta, partea finlandeză a peninsulei Râbacii, insulele din Golful Finic (Suur-

Подать руку помощи братским народам Западной Украины и Западной Белоруссии – наша священная обязанность!

Poster propagandistic sovietic, 1939. Inscripție: Datoria noastră sfântă este de a da o mână de ajutor popoarelor Ucrainei de Vest și Bielorusiei de Vest!

Viziuni istoriografice

„Instaurarea guvernării comuniste (28 iunie 1940) a fost marcată de instituirea regimului totalitar, care anula practicile democratice și monopoliza toate domeniile: politic, economic, social. O luptă înverșunată s-a dat împotriva disidenței politice, iar represaliile sistematice sau periodice au devenit o formă a politicii interne. Pentru a fortifica regimul nedemocratic, a fost organizată la cel mai înalt nivel ideologizarea și politizarea totală a societății. Întregul sistem trebuia să contribuie la crearea omului sovietic, care ar fi avut o conștiință sovietică, fiind supus și dedicat totalmente noului sistem. Iar pentru ca procesele de cultură, identitate și politică să se desfășoare în unison, trebuia să fie reinterpretată identitatea națională și rescrisă istoria.”

L. Noroc, S. Balan, *Consecințele Pactului Ribbentrop-Molotov asupra politicii identitare din RSSM.*

- Selectează cel puțin trei consecințe pentru Basarabia ale aplicării Protocolului secret al Pactului.
- Demonstrează că aceste consecințe se resimt și astăzi.

saari, Tytärsaari, Lavansaari și Seiskari), peninsula Hangö fiind cedată URSS-ului prin concesionare pentru treizeci de ani, iar insulele Aland urmând a fi demilitarizate, și circa 1/10 din întreprinderi industriale. URSS îi restituia Finlandei orașul Petsamo. Guvernul lui Risto Ryti a fost nevoit să încheie o pace defavorabilă statului său, însă a putut menține independența și instituțiile democratice.

- Numește consecințele Războiului de iarnă pentru fiecare dintre părțile implicate.

Țările Baltice, conform Protocolului secret, au fost obiectul negocierilor între URSS și Germania, fiind stipulat faptul că Letonia și Estonia constituiau sfera de interes a URSS-ului, iar Lituania se afla în sfera de interes a ambelor state semnatare. Utilizând metode propagandistice și presiunea diplomatică asupra celor trei țări baltice, URSS le-a forțat să încheie tratate de asistență reciprocă, prin care acceptau stabilirea unor baze militare sovietice pe teritoriul Estoniei. Astfel de tratate au fost semnate la 28 septembrie 1939 de către Estonia, iar pe 5 și pe 10 octombrie 1939 de către Letonia și Lituania. În cele trei state staționau trupe sovietice. În vara lui 1940, URSS a dus o acțiune largă de denigrare a celor trei guverne, care ar fi recurs la provocări în relațiile cu unitățile Armatei Roșii, aflate pe teritoriul Estoniei, Letoniei și Lituaniei. La 17 iulie 1940, țările baltice au fost invadate de Armata Roșie. La 21 iulie 1940, au fost proclamate Republica Sovietică Socialistă Lituaniană, Republica Sovietică Socialistă Letonă și Republica Sovietică Socialistă Estonă, guvernele-marionetă ale cărora au declarat că doresc să devină parte a URSS-ului. Sovietul Suprem al URSS a admis cererile lor la 3, 5 și 6 august 1940. Ca și în cazul teritoriilor ocupate din Polonia de Est, în țările baltice au fost aplicate politicile social-economice și ideologico-culturale ale statului totalitar sovietic (colectivizarea, deportarea, intimidarea, rusificarea etc.).

- Elucidează evenimente și fapte istorice ce demonstrează politica externă agresivă a URSS.

Ocuparea Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța. Doar la câteva zile după terminarea Războiului sovieto-finlandez, Moscova a redeschis problema Basarabiei. La 29 martie 1940, în cuvântarea rostită în cadrul sesiunii a VI-a a Sovietului Suprem al URSS, V. Molotov amintea că Uniunea Sovietică nu avea un pact de neagresiune cu România, explicând aceasta prin existența chestiunii Basarabiei și nerecunoașterea Basarabiei drept parte a României. La 26 iunie 1940, guvernul URSS a înaintat Regatului României o notă ultimativă prin ambasadorul român la Moscova, Gh. Davidescu, prin care se cerea ca România să „înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia” și să-i transmită partea de nord a Bucovinei. Guvernul român a fost somat că, în cazul lipsei unui răspuns afirmativ la 27 iunie, „atacul va fi lansat în seara următoare”. După a doua notă ultimativă, rămasă fără sprijin occidental, deoarece Marea Britanie lupta cu Germania, iar Franța, la 22 iunie 1940, capitulase, Italia și Germania optau pentru satisfacerea cerințelor sovietice pentru evitarea unui război cu URSS, România a fost obligată să cedeze. La 28 iunie 1940, trupele sovietice au ocupat Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța. Consecințele aplicării Protocolului secret au fost tragice și dezastruoase pentru populația Basarabiei și nordului Bucovinei (deznaționalizare, rusificare, ideologizare sovietică, distrugerea simbolurilor credinței, deportări, foamete organizată, colectivizare etc.).

- Explică consecințele Protocolului adițional secret pentru Basarabia.

La 23 iulie 1990, Sovietul Suprem al Republicii Moldova a condamnat Pactul Ribbentrop–Molotov și Protocolul secret al aceluia pact. La Conferința Internațională „Pactul Molotov–Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia”, desfășurată la Chișinău, între 26 și 28 iunie 1991, au fost prezentate consecințele tragice ale aplicării pactului, care a fost declarat nul și neavenit. Aceeași hotărâre a fost adoptată de Parlamentul Republicii Moldova. În 2019, Parlamentul European a votat adoptarea unei rezoluții prin care UE a condamnat Pactul Ribbentrop–Molotov încheiat între URSS și Germania nazistă.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Explică de ce părțile semnatare au ținut în secret Protocolul adițional.
2. Exprimă-ți atitudinea față de împărțirea teritoriului Poloniei fără a ține cont de voința populației.

▶ Activitate în echipă

3. Elaborați un poster, în care veți arăta consecințele aplicării Protocolului adițional secret pe domenii: politic, economic, social, cultural.

7 Formulare de concluzii

4. Apreciază consecințele Pactului Ribbentrop–Molotov asupra popoarelor din Estul Europei.
5. Estimează consecințele Pactului Ribbentrop–Molotov asupra României și Basarabiei, în special.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

6. Elaborează un eseu structurat cu titlul: *Pactul Ribbentrop–Molotov – tragedia țărilor din Europa de Est.*

Diplomația românească. Take Ionescu și Alexandru Vaida-Voevod

Plan de idei:

1. Rolul diplomației în apărarea intereselor naționale ale României.
2. Activitatea diplomatică a lui Take Ionescu.
3. Activitatea diplomatică a lui Alexandru Vaida-Voevod

Take IONESCU
(1858–1922)

Alexandru VAIDA-VOEVOD
(1872–1950)

Rezumat. Diplomația este o activitate desfășurată de un stat prin reprezentanții săi și organele de stat specializate, în scopul realizării politicii sale externe. După obținerea Independenței, diplomația românească și clasa politică, în frunte cu suveranii României, și-au concentrat forțele pentru realizarea obiectivului formării României Întregite. În acest sens, un rol important a avut întărirea statutului Regatului România în Peninsula Balcanică, ce s-a realizat în timpul Primului și Celui de-Al Doilea Război Balcanic. În timpul Primului Război Mondial, în perioada 1914–1916, diplomația românească a activat în sensul unei intrări avantajoase în război, ceea ce s-a întâmplat în 1916. După Primul Război Mondial și unirea provinciilor înstrăinate cu Regatul României, principalul scop al diplomației românești a fost recunoașterea Marii Uniri. Prin Tratatul de pace semnat la Conferința de Pace de la Paris (1919–1920) s-a recunoscut Unirea Basarabiei, Bucovinei și

Transilvaniei cu România. În perioada interbelică, diplomația românească a acționat pentru menținerea statu-quoului Regatului România, orientându-se spre crearea alianțelor regionale și încheierea acordurilor cu alte state.

Take Ionescu, om politic și diplomat, a deținut pe rând mai multe portofolii de ministru. S-a implicat în procesul de dezvoltare economică și politică a României, contribuind la evoluția României în vederea întregirii regatului. În 1908, Take Ionescu a pus bazele celui de-al treilea partid politic al României moderne – Partidul Conservator Democrat. A acordat o deosebită atenție mișcării naționale a românilor din Transilvania, pentru care, sub diverse pretexte, trimitea subvenții, de multe ori fără știrea guvernului. În 1912 a intrat în guvernul lui Titu Maiorescu, format pentru a gestiona criza balcanică. La cererea prim-ministrului grec Elefterios Venizelos, Take Ionescu a întreprins acțiuni de mediere a păcii dintre Grecia și Turcia în urma Celui de-Al Doilea Război Balcanic. A militat pentru intrarea României în Primul Război Mondial în vederea îndeplinirii idealului național: Marea Unire. După încheierea Păcii separate de la București, Take Ionescu a plecat la Paris, unde a desfășurat o activitate propagandistică în cadrul țărilor Antantei, reușind să legitimizeze dreptul României de a participa la Conferința de Pace de la Paris cu statut de cobeligerant. Take Ionescu a fost inițiatorul Micii Înțelegeri.

Alexandru Vaida-Voevod, om politic și diplomat, a fost președinte al Consiliului de Miniștri (1919–1920; 1932; 1933), ministru. Unul dintre liderii marcantă ai mișcării naționale din Transilvania, membru al Partidului Național Român din Transilvania, contribuind semnificativ la unirea Transilvaniei cu România. A citit Rezoluția Comitetului Executiv în Parlamentul din Budapesta pe 5/18 octombrie 1918. La Congresul de Pace de la Paris, a semnat din partea României Tratatul de pace cu Austria, de la Saint-Germain-en-Laye.

„Alexandru Vaida-Voevod... Când Românii din Transilvania simțeau întreaga forță a opresiunii maghiare, el a fost dintre cei dintâi lideri ai politicii transilvănene. Un bărbat de un caracter demn și independent, posedând calități alese și o inteligență politică rară, a fost capabil să se împotrivescă tuturor eforturilor autorităților maghiare de a-l intimida sau de a-l discredita. Înzestrat cu o mare abilitate oratorică, a devenit un orator elocvent în românește, ungurește și nemțește.” (*The Times*, 29 ianuarie 1920)

- Identifică contribuția personalității descrise în procesul Unirii, în opinia presei din străinătate.
- Demonstrează importanța competențelor profesionale și trăsăturile personale în afirmarea unei personalități.

Documentar

„Acesta e război de cinci ani. Va intra Anglia, va intra Italia, vom intra noi și nu se poate să nu intre și America. Până și Japonia va intra. Va fi vai de omenire! Dar de un lucru sunt sigur: că Aliții vor fi definitiv victorioși și că voi vedea cu ochii România Mare. Și vom vedea alte lucruri mari. Vom vedea multe tronuri prăbușindu-se; vom vedea născând atotputernicia Americii... Dintr-o criză vom intra într-alta. Și ține bine minte: generația mea și a ta va vedea România Mare, dar nu va mai vedea zile bune!” (Take Ionescu. *Cascade tronurilor*, 1914)

- Numește evenimentul descris. Demonstrează că Take Ionescu a prevăzut anumite evenimente ce au urmat.

Bibliografie

Berindei, Dan. *Portrete istorice ale românilor. Domni, regi, eroi, cărturari, oameni politici, literați*, București: Editura Compania, 2009.
Iordache, Anastasie. *Take Ionescu*, București: Editura UNIVERSAL DALSI, 2008.
Maior, Liviu. *Alexandru Vaida-Voevod între Belvedere și Versailles*, Cluj-Napoca: Sincron, 1993.

I. Cunoaște și înțelege!

- Studiază sursele A-B și realizează sarcinile propuse.

Sursa A. „Politica acordului de la Versailles s-a bazat pe două concepte generale care s-au anulat unul pe celălalt. Primul a eșuat fiindcă a fost prea larg, al doilea fiindcă a fost prea marcat de animozități. **Conceptul de securitate colectivă** s-a dovedit a fi atât de general, încât nu a putut fi aplicat într-o conjunctură în care era mai posibilă tulburarea păcii decât menținerea ei; cooperarea neoficială franco-engleză, care i-a urmat, a fost prea fragilă și ambiguă pentru a rezista principalelor provocări din partea Germaniei. Și, înainte de a trece cinci ani, cele două puteri învinse în război au ajuns din nou umăr la umăr la Rapallo. Cooperarea din ce în ce mai puternică dintre Germania și Rusia a fost o lovitură decisivă pentru sistemul de la Versailles, iar democrațiile au fost prea demoralizate ca să conștientizeze imediat momentul la adevărata lui valoare.” (Henry Kissinger. *Diplomația*)

Sursa B. „[...] Ar fi fost oare posibil ceea ce se întâmplă astăzi, dacă Societatea Națiunilor n-ar fi existat? Nu e un spectacol înduioșător și reconfortant mai ales, ca acum, la numai câțiva ani după cel mai îngrozitor război care a zguduit lumea, acum când câmpurile de luptă sunt încă umede de sângele popoarelor, aceste popoare să se întâlnească la această ședință și, după ce s-au înfruntat cu îndârjire, să vrea acum să colaboreze pentru stabilirea păcii universale? [...] Care e semnificația acestei zile pentru Germania și Franța? Această zi înseamnă sfârșitul seriei de întâlniri dureroase și sângeroase de care sunt mângjite paginile istoriei până în prezent: s-a sfârșit războiul dintre noi, gata cu vălurile de doliu și cu suferințele ce nu se vor alina nicicând! Gata cu războaiele, cu rezolvările brutale, violente, sângeroase ale conflictelor dintre noi care cu siguranță n-au dispărut. De acum înainte, judecătorul va fi cel care va judeca. La fel ca toți cei care se duc să-și rezolve neînțelegerile în fața magistraților, și noi vom găsi soluții pașnice, în fața judecătorilor, pentru conflictele noastre. Să dispară puștile, mitralierele, tunurile! Faceți loc împăcării, arbitrajului, păcii [...]” (*Discursul lui Aristide Briand la primirea Germaniei la Liga Națiunilor [10 septembrie 1926]. Culegere de surse istorice. Lumea modernă. Lumea contemporană*)

1. Numește două cauze ale eșuării Tratatului de la Versailles conform sursei A.
2. Explică opinia lui Henry Kissinger referitor la atitudinea statelor democratice față de încălcarea Tratatului de la Versailles de către Germania.

3. Demonstrează în baza sursei B că în primul deceniu interbelic statele europene au renunțat la război ca mijloc de soluționare a conflictelor.
4. Apreciază importanța aderării Germaniei la Societatea Națiunilor.
5. Identifică contradicția dintre sursele A și B. Expune-ți opinia referitor la credibilitatea opiniei din sursa B.

II. Aplică și analizează!

- Studiază harta și realizează sarcinile propuse.

EXPANSIUNEA GERMANIEI NAZISTE 1933-1939

1. Identifică etapele expansiunii Germaniei naziste în anii '30 ai secolului XX, utilizând harta.
2. Numește regiunile/teritoriile, statele anexate/ocupate de către Germania.
3. Explică atitudinea Franței și Angliei față de rapturile teritoriale ale Germaniei.
4. Formulează o concluzie referitor la consecințele politicii expansioniste ale Germaniei în anii '30 ai secolului XX.

- **Utilizează cunoștințele și competențele obținute.**

Explică relația cauză-efect dintre nerecunoașterea de către Uniunea Sovietică a Unirii Basarabiei cu România și activitatea diplomatică a lui Nicolae Titulescu privind crearea alianțelor regionale.

III. Integrează competențe!

- **Utilizează cunoștințele anterioare pentru a redacta, într-o pagină, un eseu pe tema: Relațiile externe ale României în perioada interbelică: realizări și eșecuri.**

Politică, economie și societate în perioada interbelică

16

Caracteristici generale și specifice ale regimurilor politice din perioada interbelică

Jurnal istoric

„Democrația este guvernarea poporului, de către popor, pentru popor.”

Abraham Lincoln

- Comentează afirmația.

Timp istoric

7 noiembrie 1917 – lovitura de stat bolșevică (Revoluția din octombrie).

1918 – adoptarea Amendamentului al XIX-lea al Constituției SUA.

1922 – marșul fasciștilor spre Roma.

1926 – lovitura de stat a generalului J. Pilsudski.

1928 – reforma electorală în Marea Britanie.

1932 – alegerile parlamentare în Germania, victoria naziștilor.

30 ianuarie 1933 – numirea lui Hitler în funcția de cancelar.

1937-1938 – apogeul „Marii Terori” în URSS.

Dicționar istoric

Corporatism – doctrină social-politică și economică, apărută după Primul Război Mondial, care preconiza înlocuirea sindicatelor muncitorești cu corporații, organizații profesionale din care să facă parte atât muncitorii, cât și patronii, precum și înlocuirea parlamentului cu o reprezentanță națională a corporațiilor.

Deportare – strămutare forțată a unei persoane sau a unui grup de persoane dintr-o regiune în alta ca măsură represivă.

Gulag – direcția generală a lagărelor (*Glavnoe upravlenie lagherei*), creată în anii '30 ai secolului XX; termen folosit pentru a denumi sistemul represiv și rețeaua de lagăre în URSS.

Hortism – denumire dată regimului autoritar instaurat de M. Horthy în Ungaria.

Democrația a triumfat după Primul Război Mondial, devenind o vocație a secolului XX. Totuși, în perioada interbelică, statele lumii au oscilat între democrație și totalitarism.

Democrația reprezintă o formă politică de organizare a societății, în care puterea este exercitată de către cetățeni. Regimul politic democratic se caracterizează prin: suveranitatea poporului – participarea tuturor cetățenilor la viața politică prin libera exprimare – votul universal, asigurarea condițiilor egale de participare la viața politică; respectarea drepturilor și libertăților cetățenești; separarea puterilor în stat; pluralismul politic (pluripartidism); legitimarea puterii prin intermediul alegerilor libere, care permit schimbarea periodică a conducerii statului.

Democrația poate fi exercitată doar în cadrul statului de drept. În statele din Europa și în **SUA**, democrația liberală a îmbrăcat forma regimului parlamentar: puterea aparține unui guvern legitimat prin susținerea sa de către majoritatea deputaților. Puterea legislativă aparține Adunării legislative, iar cea executivă – guvernului, condus de un prim-ministru, și șefului statului (rege sau președintele republicii).

Inscripții: „Egalitate pentru femei”, „Voturi pentru femei”, „Dați-ne votul acum”

- Justifică necesitatea acordării dreptului la vot femeilor, având la bază principiile unui stat democratic.

Viziuni istoriografice

„Acum în ceea ce privește persoanele chemate spre a lua (sau pentru a colabora la luarea de) decizii colective, un regim democratic se caracterizează prin atribuirea acestei puteri (care, întrucât este autorizată de legea fundamentală, devine un drept) unui număr foarte mare de membri ai grupului, [...] În ceea ce privește modalitățile de decizie, regula fundamentală a democrației este regula majorității.”

Norberto Bobbio. *Viitorul Democrației*, Torino, 1991

- Numește principiile unui stat democratic în viziunea autorului sursei.
- Exprimă-ți argumentat opinia asupra principiului majorității în luarea deciziilor.

„Regimul democrației liberale [...] presupune participarea cetățenilor la viața publică și [...] garanția tuturor formelor de libertate. [...] Regimul democrației liberale este, în primul rând, un regim democratic, ceea ce înseamnă că cetățenii participă, direct sau indirect, la putere. Cea mai bună expresie a acestei democrații pare să fie votul universal, care permite tuturor cetățenilor adulți să-și desemneze reprezentanții. [...] Libertățile politice [vizează] libertatea presei, a întrunirilor, libertatea de conștiință, dreptul de a-și exprima în libertate opiniile, siguranța de a nu fi arestat fără motiv [...]”

P. Milza, S. Bernstein.
Istoria secolului XX

- Argumentează că autorii sursei vorbesc despre un regim democratic.
- Explică importanța libertății de opinie.

Tabel. Abrevieri ale Instituțiilor represive din statele totalitare

Denumirea	Statul	Explicația abrevierii
NKVD	URSS	<i>Народный комиссариат внутренних дел</i> - Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne
GESTAPO	Germania	<i>Geheime Staatspolizei</i> - poliția secretă de stat
OVRA	Italia	<i>Organo di Vigilanza dei Reati Antistatali</i> - Organ de supraveghere a crimelor împotriva statului

În perioada interbelică SUA a continuat să fie un stat cu un regim democratic, constituțional, păstrând ca formă de guvernare republica prezidențială. Viața politică a fost dominată de Partidul Democrat și de cel Republican. În 1920, în SUA au avut loc alegeri, fiind primele la care au participat femeile, conform Amendamentului al XIX-lea al Constituției SUA. În SUA, până la Marea Depresiune (1929–1933), statul nu intervenea în viața economică.

Regatul Unit al Marii Britanii în perioada interbelică era o monarhie constituțională. Prim-ministrul, fiind șeful majorității parlamentare, își alegea miniștrii, deținând puteri executive extinse. Cea mai importantă schimbare în politica internă a fost reforma electorală (prin legile din 1918, apoi 1928), care institua, practic, votul universal. Reforma electorală din 1918 a oferit dreptul de a alege de la 21 de ani pentru bărbați și de la 30 de ani pentru femeile care dețineau o locuință sau un venit anual de nu mai puțin de 5 lire sterline. Prin legea din 1928, femeile au obținut drepturi electorale egale cu cele ale bărbaților, fiind și un real succes al sufragetelor. Un eveniment important l-a constituit dispariția sistemului tradițional de două partide (Partidul Conservator și Partidul Liberal). La 23 ianuarie 1924 s-a constituit primul guvern laburist din istoria Marii Britanii, condus de James Ramsay MacDonald.

În anii 1918–1939, **Franța** a avut un regim democratic republican, caracterizat însă prin instabilitate guvernamentală (au funcționat 42 de guverne). În 1919 au avut loc alegeri parlamentare, câștigate de Blocul Național. În 1924, socialiștii și radicalii au constituit o nouă coaliție electorală numită „Blocul celor de stânga”, care a câștigat alegerile parlamentare din mai 1924, formând guvernul condus de Edouard Herriot. În iulie 1926, aceleași partide au format guvernul numit „Guvernul Unității Naționale”, în frunte cu Raymond Poincaré. În condițiile unei instabilități politice, s-au activizat forțele de extremă dreaptă, care, în februarie 1934, au organizat o lovitură de stat, dar au suferit eșec. În aceste condiții, liderii comuniști și-au revizuit tactica și s-au apropiat de socialiștii radicali. Astfel, în Franța a apărut ideea Frontului Popular, care a câștigat alegerile parlamentare din mai 1936.

În pofida multiplelor deficiențe în funcționare, democrația a rămas a fi regimul politic ce reflectă năzuințele umanității spre pace, bunăstare și respectarea valorilor general-umane.

- Numește principalele caracteristici ale unui stat cu regim democratic.
- Estimează valoarea sistemului pluripartidist în evoluția unui stat democratic.

Totalitarismul este un fenomen specific secolului XX. Conceptul *totalitarism* a fost introdus de Hannah Arendt în lucrarea *Originile totalitarismului* (1951), pentru a defini regimurile antidemocratice din secolul XX. În perioada interbelică, Europa a cunoscut două tipuri principale de regimuri totalitare: *fascist* (în Italia și în Germania, în ultima au fost cunoscute sub numele de *nazism* sau *național-socialism* etc.) și *comunist* (Rusia Sovietică [URSS]). Cauzele care au generat apariția ideologiilor și regimurilor totalitare au fost: crizele politice și sociale de după Primul Război Mondial, crizele economice, caracterizate prin șomaj ridicat și, în special, Marea Depresiune din 1929–1933, nostalgia societății comunitare străvechi în cazul fascismului italian, revolta împotriva liberalismului, considerat „vinovat” pentru situația grea a cetățenilor în cazul bolșevismului/comunismului în Rusia Sovietică, nemulțumirea față de regimul parlamentar considerat răspunzător

Postere propagandistice: a) URSS; b) Germania; c) Italia

- Identifică două trăsături caracteristice regimurilor totalitare, utilizând posterele.

pentru „umilnța națională”, în cazul nazismului în Germania. Avântul mișcărilor de stânga într-un șir de state europene, pericolul extinderii comunismului instaurat în Rusia, problemele social-economice cu care se confruntau statele europene, naționalismul popoarelor ce și-au redobândit independența, sentimentele revanșarde în urma Sistemului de tratate de la Versailles au dat naștere mișcărilor de extremă dreaptă și au dus la instaurarea regimurilor fascist în Italia și nazist în Germania. Acțiunile prin care s-au impus în plan politic regimurile politice totalitare sunt, de asemenea, diverse: revoluție (Rusia, 1917), marșuri asupra capitalei (Italia, 1922), alegeri parlamentare democratice, dar falsificate de către naziști (Germania, 1932).

Regimul totalitar se caracterizează prin:

- încălcarea drepturilor și libertăților cetățenești;
- prezența în fruntea statului a unui lider carismatic, puternic (în Rusia Sovietică/URSS – Lenin, apoi Stalin; în Italia – Mussolini, numit „Il Duce”; în Germania – Hitler, care s-a intitulat „führer”. Este caracteristic cultul personalității conducătorului. Imaginea liderului era creată cu ajutorul mașinilor propagandistice ale acestor state și al aparatului represiv;
- concentrarea puterii de stat în mâinile unui partid – Partidul Comunist al bolșevicilor (PC(b)) în URSS, Partidul Național Fascist (PNF) în Italia și Partidul Național-Social-Democrat Muncitoresc (PNSDM) în Germania;
- controlul absolut al statului asupra tuturor sferelor vieții societății, sprijinul pe mase de oameni îndoctrinați politic;
- controlul statului asupra mijloacelor de informare în masă; propagandă și cenzură;
- puterea exercitată prin teroare prin intermediul organelor de presiune – poliția politică (CEKA, Comisia Extraordinară pentru Combaterea Contrarevoluției în Rusia Sovietică, și NKVD în URSS, OVRA în Italia,

GESTAPO în Germania). Represiunile erau îndreptate împotriva persoanelor considerate periculoase pentru regim. În URSS, sub pretextul luptei de clasă contra burgheziei și a chiaburimii și căutarea „dușmanilor poporului”, teroarea și violența au fost legitimate ca politică de stat, iar gulagul a devenit spațiul detenției (lagăre de muncă din 1918, închisoare, deportare). Apogeul crimelor comuniste în URSS s-a produs în perioada „Marii Terori” (1937–1938). Regimul nazist, deși a reprimat și opoziția, orienta represiunile mai mult asupra evreilor (Holocaustul) și a populației teritoriilor nou-cucerite. Fasciștii și naziștii au utilizat metode similare sovieticilor prin crearea lagărelor de muncă și a lagărelor de concentrare, arestare, intimidare, exterminare etc. Cele mai grave atrocități ale regimului nazist s-au produs în timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial;

- lipsa controlului din partea instituțiilor reprezentative ale statului asupra guvernului;
- lipsa libertății cuvântului, presei și a libertății de asociere;
- o singură ideologie.

Comunismul presupunea făurirea unei societăți uniformizate, caracterizată prin proprietate colectivă, idee care trebuia să fie tradusă în viață prin lupta de clasă, obiectivul declarat era edificarea societății socialiste, ca primă etapă a comunismului, în care oamenii, eliberați de exploatare, să-și dezvolte în mod multilateral personalitatea. Temeiul acestor transformări o constituiau desființarea proprietății private, pentru eliminarea inegalităților economice între oameni, și instaurarea dictaturii proletariatului, ca modalitate de înfrângere, prin violență, a rezistenței împotriva noii societăți. În realitate, dictatura proletariatului a însemnat dictatura sângeroasă a unei singure persoane, care a adus incommensurabile suferințe pentru milioane de oameni. Deși comunismul a proclamat egalitatea deplină a oamenilor în societate, deținătorii de funcții importante în partid („nomenclatura”) au format o categorie privilegiată, al căror nivel de viață era superior celorlalți cetățeni. Fascismul, o ideologie politică radicală, naționalistă și autoritară, a apărut în Italia, dar și-a găsit răspândire și în Germania, Spania, Ungaria.

Fascismul presupunea o conducere puternică, o singură identitate colectivă și capacitatea de a comite violențe și război, cu scopul de a menține națiunea puternică.

Esența ideii naziste consta în promovarea ideilor superiorității rasei germane ariene și a xenofobiei, a antisemitismului, ce s-a manifestat prin tendința exterminării tuturor evreilor din Europa, dar și exterminarea altor rase și popoare, a unei politici agresive de expansiune la nivel mondial și a dominării lumii. Aceste scopuri și

idei au fost enunțate în cartea lui Adolf Hitler „Mein Kampf”;

- *crearea omului nou* devotat statului, partidului era o altă trăsătură. Statele totalitare acordau o mare atenție educației tinerei generații în contextul ideologiei promovate. Pentru aceasta au fost create organizații de copii și tineret. În URSS, la 29 octombrie 1918 a fost creată Uniunea Tineretului Comunist din Rusia (Comsomolul). În toamna lui 1918 a fost fondată și Organizația de copii a micilor comuniști. La 7 mai 1922, în Moscova a fost creat primul detașament de pionieri, iar organizația de pionieri, înființată în 1922, purta numele „Tinerii pionieri Spartacus”, iar din 1924 – „Organizația de pionieri V.I. Lenin”. Tot în 1922 s-a adoptat hotărârea de creare a detașamentelor de pionieri în toată URSS, stabilindu-se ierarhia: octombrei – pionieri – comsomoliști. În Italia, pentru tineretul de gen masculin, în 1926 a fost înființată Opera Nazionale Balilla (ONB) a Tineretului Național, care s-a numit „Balilla” (din 1937 – *Gioventu Italiana del Littorio*/Tineretul italian al Fascesului). Balilla era împărțită pe categorii de vârstă: *Balilla* (de la 8 la 14 de ani), *Avanguardisti* (de la 14 la 18 ani), din 1933 – *Balilla Moschettieri* (de la 7 ani) și *Giovani fascisti* (de la 18 la 21 de ani). În 1933 au luat naștere *Figli della Lupa*, în care erau înscrși copii, mai întâi de la 6 ani, apoi de la patru. În Germania pentru băieții și fetele cu vârsta cuprinsă între 6 și 8 ani s-a organizat *Deutsches Jungvolk*, pentru fete și femei tinere – *Bund Deutscher Mädel*, pentru băieți și bărbați tineri – *Hitler-Jugend*.

În același timp, sovieticii au promovat ideea unui cetățean ateu, în acest context bisericile și mănăstirile, au fost închise, distruse, transformate în depozite, grajduri, iar preoții și călugării au fost persecutați. Teroarea și violența erau aplicate față de credincioșii tuturor confesiunilor religioase. Spre deosebire de ei, fasciștii au mers la înțelegere cu Biserica Romano-Catolică. În Italia, prin Acordurile de la Laterano din 1929, a fost recunoscută oficial puterea Papei asupra Vaticanului, catolicismul – drept religie oficială, căsătoria religioasă a primit valoare legală, s-a acceptat predarea religiei în școală, iar Vaticanul a recunoscut Italia în frunte cu dinastia de Savoia.

Regimurile totalitare au conștientizat necesitatea recurgerii la militarizare pentru a-și atinge scopurile. Surse imense din bugetele acestor țări au fost alocate armatei pentru perfecționarea și pregătirea de o eventuală confruntare militară puternică. O trăsătură esențială a regimurilor nazist și comunist este similitudinea în pregătirea pentru război, materializată prin semnarea la 23 august 1939 a Pactului Ribbentrop–Molotov, Pro-

TOCOLUL SECRET prin care Europa era împărțită în sfere de influențe. Democrațiile occidentale imperfecte, cu lideri ce urmăreau mai mult supremația în plan intern și extern, nu au reacționat univoc la ascensiunea regimurilor totalitare, ceea ce a condus la declanșarea Celui de-Al Doilea Război Mondial.

- Enumeră factorii ce au contribuit la instaurarea regimurilor totalitare în Europa.
- Descrie metodele și mijloacele prin care avea loc crearea omului nou în societățile totalitare.
- Identifică asemănările și deosebirile regimurilor totalitare.

Regimuri autoritare. După Primul Război Mondial, în Europa Centrală și de Sud-Est au apărut state noi, iar altele au reușit să-și reîntregească teritoriile. Fragilitatea sistemului democratic interbelic a facilitat forțele radicale să obțină controlul puterii și a dus la instaurarea unor regimuri dictatoriale/autoritare, de obicei în urma unor lovituri de stat. Regimuri autoritare au fost instaurate atât în Europa de Est, cât și în cea de Vest.

Regimurile politice autoritare din perioada interbelică au avut următoarele trăsături:

- *puterea de stat deținută și exercitată de către o persoană sau de un grup de persoane, în unele cazuri puterea politică a fost preluată de militari.* În funcție de natura grupului aflat la putere, de interesele și orientarea acestuia, dictaturile au fost militare, personale, regale;
- era suspendată constituția, care era în vigoare la momentul preluării puterii, au fost anulate un șir de drepturi și libertăți democratice, era interzisă activitatea partidelor politice, cu excepția celor ce promovau interesul grupului/persoanei de la putere. Guvernanța se făcea prin decrete-legi;
- *aplicarea puterii nu se realiza în baza principiului separării acesteia sau, dacă acest principiu se menținea, el era formal;*
- *organe reprezentative ale puterii de stat lipseau sau, dacă acestea erau prezente în viața politică, atribuțiile și prerogativele lor erau considerabil restrânse;*
- *lipsa pluripartidismului politic și ideologic și a opoziției politice.* Se instaura dominația politică și ideologică a partidului aflat la putere, care promova interesele acestui partid sau ale grupului aflat la putere, impunându-se adeseori și prin forță;
- *utilizarea atât a mijloacelor și metodelor legale, cât și ilegale, de la manipulare „pașnică” până la violență deschisă.*

Ungaria. Regimul monarhic a fost reinstaurat, la 16 noiembrie 1919, de către amiralul Miklós Horthy. În ianuarie 1920, Parlamentul Ungariei a lichidat republica,

iar M. Horthy a fost ales regent al Regatului Ungariei. Uzurpând treptat puterea în stat, el a instaurat un regim autoritar, ce s-a menținut până în 1944, numit uneori *hortism*. În Ungaria activa un parlament bicameral, exista un sistem multipartidist și toate partidele puteau participa la alegeri, însă prin Legea electorală din 1925 a fost limitat dreptul la vot, impunându-se anumite condiții: pentru bărbați – vârsta minimă de 24 de ani, deținerea cetățeniei Ungariei de cel puțin 10 ani, loc de trai permanent de 2 ani, studii de cel puțin 4 clase primare; pentru femei – vârsta minimă de 30 de ani, cu studii de 6 clase etc. Totodată, se ducea o politică de teroare și violență cu ajutorul organelor de reprimare și al rețelei de spioni, erau organizate represii împotriva opozanților politici și împotriva minorităților naționale, alegerile erau falsificate, presa cenzurată etc.

Polonia. În mai 1926, după o criză politică în Republica Polonia, generalul Józef Piłsudski, primul președinte al țării a efectuat o lovitură de stat, instaurând un regim autoritar, pe care l-a menținut până în 1935, când a încetat din viață. Deja la 2 mai 1926, Piłsudski, dar nu Parlamentul, a constituit un nou guvern. La 2 august 1926 s-a aprobat noua Constituție, care oferea președintelui atribuții sporite, și s-a instituit un nou regim politic, cunoscut ca *Sanacja* (Vindecare). Regimul urmărea scopul de refacere a țării. Piłsudski intenționa să stabilizeze economia, să pună capăt nedreptăților sociale, să-i unească pe toți cetățenii polonezi sub semnul respectului față de stat și să facă din Polonia o mare putere europeană. În 1935 a fost adoptată o nouă constituție, prin care toate instituțiile statului se supuneau președintelui.

Iugoslavia. La 6 ianuarie 1929, regele Alexandru I a înfăptuit o lovitură de stat și a instaurat dictatura personală. El a anulat Constituția Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, a redenumit țara în Regatul Iugoslaviei, a dizolvat Parlamentul (*Scupștina* Populară), a interzis activitatea partidelor și organizațiilor politice. Regele a concentrat în mâinile sale puterea legislativă și executivă, iar guvernul era subordonat direct regelui. În 1931 a fost promulgată o nouă Constituție, ce prevedea instituirea unui parlament bicameral. Organele administrației publice locale au fost înlocuite cu instituția comisarilor de stat. A fost implementată reforma administrativă – împărțirea țării în nouă banate, fără a ține cont de tradițiile istorice și etnice. S-a efectuat „sârbizarea” aparatului de stat și s-a răspândit concepția ideologică de existență a unui popor iugoslav, format din sârbi, croați, sloveni. În octombrie 1934, la Marsilia, regele Iugoslaviei Alexandru I a fost asasinat de membrii mișcării teroriste a ustașilor. Rege a devenit fiul minor, Petru al II-lea, instituindu-se astfel un Consiliu de Regență, în frunte cu prințul Paul.

Bulgaria. După Primul Război Mondial, era un regim monarhic constituțional. La 9 iunie 1923, un grup de ofițeri – Alianța Militară – a efectuat o lovitură de stat. Noul guvern a fost format de Înțelegera Populară, în frunte cu Alexandăr Ţankov. În 1924 a fost adoptată Legea privind protecția statului, care limita libertățile civice și care a rămas în vigoare până în 1944. Au urmat un al doilea cabinet al Partidului Înțelegera Democratice (1926–1931) și două guverne ale Blocului Popular (1931–1934), cu un regim democrat. Însă la 19 mai 1934, a avut loc lovitură de stat realizată de Alianța Militară și *Zveno*. Grupul *Zveno* a lichidat toate partidele politice, invocând eșecul unor astfel de instituții, Adunarea Națională trebuia să reprezinte clasele societății, și nu partidele politice, presa era controlată, astfel că regimul a devenit autoritar, iar statul centralizat. În 1935, țarul Boris al III-lea, deziluzionat de rezultatele loviturii de stat din 1934, a devenit o forță politică activă și a luat măsuri pentru a-și recâștiga puterea. Țarul a folosit forțele militare și civile pentru a îndepărta grupul *Zveno* de la putere și a instaura o dictatură regală personală. Au fost luate un șir de măsuri: a fost suspendată Constituția, a fost dizolvată Adunarea Națională, interzisă activitatea partidelor politice, lichidată activitatea sindicală independentă. Puterea autoritară a evoluat, transformându-se într-o formă de monarhie autoritară.

Portugalia. La 28 mai 1926, după o lovitură de stat militară sub conducerea generalului Sinel de Cordes, s-a pus capăt primei republici, iar noul șef al guvernului a devenit generalul Antonio Oscar Fragoso Carmona. În același an, Carmona s-a autoproclamat și președinte al republicii. În 1928, el l-a numit ministru de finanțe pe Antonio de Oliveira Salazar, care, prin reforme, a reușit rapid să consolideze statul din punct de vedere economic. În 1930, Salazar a înființat partidul fascist *União Nacional*, care, sub conducerea lui, a dominat politica Portugaliei mult timp după Cel de-Al Doilea Război Mondial. În 1932, Salazar a devenit prim-ministru, iar în 1933, printr-o constituție nouă, a instituționalizat *Estado Novo* (Noul Stat), în care prim-ministrul avea puteri nelimitate. Toate partidele și formațiunile politice au fost scoase în afara legii. Unicul partid care activa a fost *União Nacional*. Regimul se baza pe aparatul represiv, existau lagăre de concentrare. Sindicatele au fost desființate și s-au constituit corporațiile, care îi uneau pe angajatori și angajați într-un sistem și o societate politică controlată de stat. Salariații nu aveau dreptul la grevă. O treime din cetățeni au fost lipsiți de dreptul la vot.

Spania. În 1923, după lovitură militară a generalului Miguel Primo de Rivera, s-a instaurat o dictatură personală. Prin Pactul de la San Sebastian din 1930, partidele politice republicane și intelectualii au reușit să

Viziuni istoriografice

„După preluarea puterii, Pilsudski a afirmat nu o dată că nu dorea introducerea în Polonia a unei dictaturi. Țara nu putea fi condusă «cu biciul», spunea el. De asemenea, nu avea un program politic sau un partid; pentru el, obiectivul era nu de a schimba sistemul politic, ci de a-l curăța.”

R.J. Crampton. *Europa Răsăriteană în secolul XX... și după*

- Scoate în evidență 2-3 caracteristici ale regimului instaurat de Pilsudski în Polonia.
- Determină tipul dictaturii instaurate de Pilsudski.

Înlătura monarhia, regele fiind obligat să părăsească țara. S-a înființat a Doua Republică, care a devenit ținta forțelor politice radicale, de stânga și de dreapta, urmând numeroase răscoale și mișcări sociale. De asemenea, s-a consolidat mișcarea fascistă, astfel că, în 1933, s-a înființat partidul Falanga Spaniolă. În 1936, puciul de extremă dreaptă a generalului Franco împotriva guvernului de stânga – Frontul Popular – a provocat un război civil de trei ani, ambele părți primind sprijin militar extern. În 1939, după cucerirea Barcelonei de către trupele lui Franco, Republica a căzut. Franco a instalat un regim dictatorial, a scos în afara legii partidele politice și a suprimat opoziția. Peste 350 mii de oameni au fost executați și sute de mii închiși. După modelul statului italian, a instituit un sistem corporatist, numit *sindicato verticale*, unind în organizații centralizate toate persoanele angajate într-un anumit domeniu de producție și servicii. Dictatura franchistă a continuat până în 1975.

România. Regimul autoritar s-a instaurat la 10 februarie 1938, în urma loviturii de stat efectuată de regele Carol al II-lea, fiind o dictatură regală, personală. Constituția din 1923 a fost abrogată, fiind înlocuită de una nouă, care limita drepturile și libertățile democratice, interzicea activitatea partidelor politice, singurul partid admis fiind Partidul Renașterii Naționale, prin care regele Carol al II-lea a concentrat în mâinile sale importante prerogative executive, legislative și judecătorești.

- Caracterizează regimurile autoritare din Europa.
- Evidențiază trăsăturile lor distincte.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Compară relația stat-cetățean din perspectiva unui stat democratic și a unui totalitar.
2. Determină schimbările produse de ordin: politic, economic, social, ideologic în statele unde s-au instaurat regimuri totalitare și dictatoriale.
3. Menționează 3 beneficii ale unui cetățean al statului democratic în comparație cu cel al unui stat totalitar.
4. Construiește o friză cronologică, care să reflecte evenimentele din tema lecției.

Activitate în echipă

5. Examinați în pereche cu colegul/colega de bancă problema *Regimurile politice autoritare*, conform algoritmului:
  - descrieți/definiți termeni, evenimente etc.;
  - comparați metodele de instaurarea a regimurilor dictatoriale în Ungaria, Iugoslavia, Portugalia și România, în contextul politic creat;
  - asociați concepte, teorii, date, personalități, state, principii, tangențe cu problema discutată;
  - analizați măsurile implementate de forțele autoritare;
  - argumentați/apreciați poziția personală față de rolul personalităților în instaurarea și menținerea regimurilor autoritare.

Formulare de concluzii

6. Analizează regimurile politice instaurate în URSS, Germania și Italia din perspectiva conflictului de valori/drepturi.
7. Emite judecăți de valoare referitoare la expresia „libertăți politice” în epoca contemporană.
8. Explică noțiunea „putere” în contextul regimurilor politice democratice versus cele totalitare.

Sugestie de temă pentru acasă

9. Elaborează un discurs pe tema: *Violența - semn distinctiv al regimurilor totalitare*, utilizând noțiunile studiate și informații suplimentare.
10. Realizează o agendă cu notițe paralele: *Viața unui cetățean într-un stat autoritar, totalitar*, pornind de la drepturile încălcate, conform tabelului:

Caracteristică a regimului	Comentariu despre schimbare
Ex. constituția suspendată	
11. Elaborează o carte de referință/studiu a (al) unuia dintre statele prezentate în temă, conform algoritmului: - regim politic; - forma de guvernare; - perioada democratică; - perioada dictatorială, cauzele instaurării; - dictator; - manifestări ale regimului; - consecințe.

România de la democrație la autoritarism*

Jurnal istoric

Români stând la coadă pentru a vota (1918)

- Distinge 2-3 mesaje reflectate de fotografia de epocă.
- Enumeră drepturile cetățeanului exprimate în acțiunea dată.
- Apreciază rolul alegerilor libere în regimurile democratice.

Timp istoric

noiembrie 1919 – primele alegeri generale pe baza votului universal.

15 octombrie 1922 – încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria.

martie 1923 – adoptarea Constituției României.

8 iunie 1930 – încoronarea regelui Carol al II-lea.

10 februarie 1938 – instaurarea Monarhiei autoritare.

27 februarie 1938 – promulgarea Constituției României din 1938.

6 septembrie 1940 – abdicarea de la tron a lui Carol al II-lea în favoarea fiului său Mihai.

Dicționar istoric

Vechiul Regat – denumire dată statului român (din anii 1881–1918) înaintea Marii Uniri.

Regență – instituție provizorie în timpul minoratului, absenței sau al lipsei monarhului.

Vot universal (sufragiul universal) – principiu de bază al democrației, conform căruia fiecare cetățean adult și cu discernământ are dreptul de a vota și de a fi ales indiferent de gen, rasă, religie sau avere.

Unificarea sistemului electoral – extinderea democrației în noile provincii. După 1918, România a continuat să fie un stat monarhic-constituțional. În sistemul politic al țării regele a ocupat o poziție centrală, cu atribuții destul de largi. La 15 octombrie 1922, la Alba Iulia, a avut loc încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria, act ce consfințea realitatea istorică: constituirea statului unitar român.

În noiembrie 1918, regele Ferdinand I a semnat decretul-lege cu privire la reforma electorală, care a avut efecte în Vechiul Regat și în Basarabia, ce se unise cu România la 27 martie 1918. În august 1919 au fost adoptate alte două legi, una pentru Bucovina și alta pentru Transilvania. Prin această reformă, pe etape, s-a introdus votul universal pentru cetățenii români de sex masculin în vârstă de peste 21 de ani, pentru Adunarea Deputaților și, în vârstă de peste 40 de ani, pentru Senat. Introducerea votului universal a fost un pas spre democratizarea deplină a sistemului politic românesc. În noiembrie 1919 au avut loc primele alegeri generale.

- Menționează două dovezi care reflectă procese democratice în România după 1918.

Regimul politic. Constituția din 1923. La 23 ianuarie 1922, regele a semnat Decretul de dizolvare a Parlamentului și s-au anunțat alegeri pentru Adunarea Națională Constituantă. Partidul Național Liberal (PNL) și-a asigurat majoritatea parlamentară și a adus în dezbatere în Parlament proiectul noii Constituții. Opoziția nu putea accepta inițiativa și a făcut tot posibilul pentru a o împiedica. Noua constituție a fost votată de majoritatea liberală din cele două Camere. La 28 martie 1923,

Documentar

„Programul partidului va cuprinde în mod firesc realizarea integrală a aspirațiilor și nevoilor țărănimii române: 1. Intrarea tuturor moșiilor în mâinile țăranilor care le muncesc [...]. 3. Subsolvul [este] proprietatea statului [...]. 4. Reforma administrativă, plecând de la autonomie, a comunei rurale [...]. 5. Intensificarea mijloacelor de pătrundere a culturii în popor [...]. 6. Reforma impozitelor cu așezarea dărilor potrivit cu averea fiecăruia. 7. Descentralizarea cooperativă [...]. 8. Autonomia bisericii. 9. Înlocuirea jandarmeriei. 10. Reforma serviciului sanitar. 11. Legea pentru justificarea averilor funcționarilor publici.”

Procesul-verbal de constituire a Partidului Țărănesc, 5/18 decembrie 1918

- Justifică schimbările propuse de Partidul Țărănesc.

Documentar

„Art. 33. Toate puterile statului emană de la națiune, care nu le poate exercita decât numai prin delegațiune și după principiile și regulile așezate în Constituțiunea de față.

Art. 34. Puterea legislativă se exercită colectiv de către rege și reprezentațiunea națională. Reprezentațiunea națională se împarte în două adunări: Senatul și Adunarea Deputaților. Orice lege cere învoirea a câtor trei ramuri ale puterii legiuitoare.

Nicio lege nu poate fi supusă sancțiunii regale decât după ce va fi discutată și votată liber de majoritatea ambelor adunări.”

Extras din Constituția Regatului României, 1923

- Identifică trei caracteristici specifice regimurilor democratice.
- Determină tipul regimului politic instaurat conform Constituției.

legea fundamentală a fost promulgată, iar la 29 martie a fost publicată în „Monitorul Oficial”. Constituția din 1923 corespundea unei reale necesități istorice. Preluând textul celei din 1866 și având la bază principiul separării puterilor în stat, Constituția din anul 1923 consfințește regimul democratic din România și fixa drept formă de guvernare a statului – *monarhia constituțională*.

Monarhia. Legea fundamentală avea la bază principiul potrivit căruia „regele domnește, dar nu guvernează”, însă prevederile concrete erau susceptibile de interpretări diferite. Căci, în fond, nu exista ramură a activității de stat în care regele să nu fie implicat. Regele era „capul puterii armate”.

Puterea legislativă. După 1918 s-a menținut Parlamentul bicameral, compus din Camera Deputaților și Senat. Pentru a fi eligibil în Camera Deputaților, se cerea a fi cetățean român, exercițiul drepturilor civile și politice, vârsta de 25 de ani împliniți, domiciliu în România.

Senatul se compunea din senatori aleși și senatori de drept. Candidații pentru Senat trebuiau să întrunească condițiile: cetățenie română, a avea exercițiul drepturilor civile și politice, vârsta de 40 de ani împliniți, domiciliul în România. Modul de numire a senatorilor de drept era stabilit prin lege, printre aceștia erau moștenitorul tronului, episcopii, mitropolii țării, generalii cu merite deosebite, foștii președinți ai parlamentelor în anumite condiții etc.

Parlamentul avea drept de control asupra puterii executive. Deputații și senatorii se bucurau de imunitate parlamentară.

Puterea executivă. Conducerea treburilor țării era asigurată de Guvern. De regulă, regele încredința unei persoane mandatul de a forma guvernul, iar acesta alcătua lista ministrilor, pe care o prezenta suveranului pentru aprobare prin decret. Faptul că regele era „capul puterii armate”, iar militarii nu aveau dreptul să facă politică, a creat obiceiul ca suveranul să-l propună pe ministrul apărării naționale.

Puterea judecătorească. Cea de-a treia ramură a puterii în stat era justiția. În iunie 1924 a fost adoptată *Legea pentru unificarea judecătorească*, prin care se prevedea organizarea de judecătoria urbane, rurale și mixte, de tribunale, 12 Curți de Apel, Înalta Curte de Casație și Justiție. Legea prevedea că magistrații nu puteau ocupa o altă funcție publică, nu puteau fi aleși în Parlament sau în alte organisme administrative.

- Identifică în sistemul politic al României trei caracteristici specifice regimurilor democratice.
- Explică principiul: „Regele domnește, dar nu guvernează”.
- Apreciază importanța separației puterilor în stat.

Viața politică internă a României (1919–1938). În perioada interbelică, scena politică românească a fost animată de o diversitate de partide, reflectând spectrul ideologic variat al vremurilor. Astfel, în România au activat mai multe formațiuni politice semnificative: Partidul Conservator-Democrat, care se poziționa pe dreapta, având ca platformă conservatorismul și democrația; PNL, reprezentând centrul politic, susținător al liberalismului clasic; Partidul Național-Țărănesc (PNT), situat pe centru-stânga, care promova interesele țărănimii și agriculturii; Partidul Socialist, cu orientare stângistă; Partidul Comunist din România, cu ideologie extremă-stângă; Legiunea „Arhanghelul Mihail”, reprezentantă a extremei drepte, și, de asemenea, diverse partide

Membrii guvernului PNL în frunte cu Ion I.C. Brătianu (1927)

ale minorităților naționale. Parcursul acestor partide a fost strâns legat de influența lor în alegeri. Partidul Conservator-Progresist și Partidul Conservator-Democrat și-au încetat existența în 1922. Liga (Partidul Poporului a avut o prezență politică puternică în anii 1919–1920, pentru a deveni ulterior mai puțin influentă. În această perioadă, PNL, condus de Ion I.C. Brătianu, a devenit un actor central. Partidul a guvernat în diferite coaliții timp de 11 ani între 1918 și 1937, cu o întrerupere între 1927 și 1930. Importanța PNL se manifesta în principal în Vechiul Regat, zona în care avea cea mai mare influență politică.

Perioada 1922–1926 a fost cea mai prolifică, fiind adoptată Constituția țării și un șir de reforme importante.

Alegerile din ianuarie 1922 au fost câștigate de PNL, care și a adus în dezbaterile Parlamentului proiectul noii Constituții, votată la 27 martie 1923.

În 1926, în urma fuziunii Partidului Țărănesc și Partidului Național din Transilvania, s-a constituit PNȚ, în frunte cu Iuliu Maniu. PNȚ a fost primul partid neregional, cu arie de acțiune și bază socială la nivelul întregii țări. PNȚ a câștigat alegerile din 1927 cu o majoritate zdrobitoare: 77,7% din voturi și 348 de locuri în parlament din 387. Iuliu Maniu a format guvernul, care a promovat un set de reforme democratice, ambițioase, însă s-a confruntat cu două impedimente majore: izbucnirea crizei economice mondiale și reînțoarcerea lui Carol al II-lea în țară. Fiind un adept al principiilor și al respectului pentru instituțiile democratice, I. Maniu a demisionat din fruntea guvernului.

Perioada anilor '30 a fost marcată de o intensificare a activității și influenței organizațiilor de extremă dreaptă, precum Garda de Fier și Liga Național-Creștină. Acest deceniu a fost caracterizat de confruntări între forțele democratice și cele extremiste, adesea escaladând în acte de violență. În 1933, Garda de Fier a fost interzisă, iar alegerile din același an au fost câștigate de PNȚ.

Evenimentul tragic al asasinării prim-ministrului I.G. Duca de către legionari a declanșat introducerea stării de asediu de către guvernul PNȚ. Această măsură a dus la arestări în rândurile legionarilor. Sub conducerea lui Gh. Tătărescu, guvernul a reușit să creeze o stabilitate relativă și a adoptat legi menite să sprijine industria națională și să consolideze capacitatea de apărare a țării.

Cu toate acestea, influența exercitată de Carol al II-lea asupra guvernului a adus o anumită toleranță față de acțiunile violente și anti-constituționale ale legionarilor. Aceștia au fost înregistrați ca partidul *Totul pentru Țară* și au manifestat comportamente alarmante, inclusiv amenințări la adresa personalităților și manifestări publice tensionate. Treptat rolul regelui în viața social-politică a crescut, iar al partidelor s-a redus.

- Clasifică partidele care au activat în România și liderii lor după orientarea lor politică.
- Compară idei sau obiective ale partidelor politice românești din anii 1918–1938 cu cele ale partidelor actuale.
- Justifică ideea: pluripartidismul este un element al democrației.

Lacunele democrației românești și premisele instaurării autoritarismului. După 1914, regele al României era Ferdinand I, iar moștenitor – fiul său mai mare, principele Carol. În 1918, 1919 și 1925, acesta a renunțat la calitatea sa de moștenitor. La 31 decembrie 1925, Consiliul

Carriere în istorie

Iuliu MANIU

(1873–1953)

Om politic român, lider al mișcării naționale și de eliberare națională a românilor din Imperiul Austro-Ungar. S-a implicat activ în realizarea Marii Uniri de la 1 decembrie 1918. Președinte al Partidului Național Român, devenit, din 1926, Partidul Național-Țărănesc, s-a manifestat ca un spirit democratic consecvent, respingând tendințele extremiste, de dreapta sau de stânga. A fost, pentru scurte perioade, prim-ministru al României (1928–1930; 1932–1933). S-a opus cu mijloace democratice ocupației sovietice și comunizării țării, a fost judecat într-un proces politic în 1947, fiind condamnat de comuniști la detenție pe viață. A murit în închisoarea de la Sighet, de tuberculoză și tratament inuman.

- Asociază personalității descrise alte 2 personalități din istoria interbelică a României.
- Apreciază rolul lui Iuliu Maniu în viața politică din România interbelică.

Mărturiile contemporanilor

„Astăzi, vineri, 24 iunie 1927 (Sf. Ioan Botezătorul), ora zece seara, se înființează Legiunea «Arhanghelul Mihail», sub conducerea mea. Să vină în aceste rânduri cel ce crede nelimitat. Să rămână în afară cel ce are îndoieli. Fixez ca șef al gărzii de la Icoană pe Radu Mironovici.”

Relatarea lui Corneliu Zelea Codreanu

- Identifică tipul formațiunii politice create.
- Exprimă-ți opinia referitor la cauzele succesului mișcării legionare în România.

Documentar

„Art. I. Gruparea «Arhanghelul Mihail», astăzi «Garda de Fier», este și rămâne dizolvată. Art. II. Locurile de întrunire ale membrilor acestor grupări vor fi închise, iar arhivele și orice corespondență vor fi ridicate de autoritățile respective, oriunde s-ar găsi. Art. III. Sunt interzise: a) întrebuintarea de semne distinctive, purtarea de uniforme, steaguri și orice simboluri sau forme exterioare.” (*Jurnalul Consiliului de Miniștri din 9 decembrie 1933 privind dizolvarea Gărzii de Fier*)

- Explică factorii ce au dus la dizolvarea mișcării legionare.
- Prezintă argumentat schimbarea dorită de autorii Jurnalului.

„Art. 30. Regele este capul statului. Art. 31. Puterea legislativă se exercită de rege prin reprezentarea națională, care se împarte în două adunări: Senatul și Adunarea Deputaților. Regele sancționează și promulgă legile. Înainte de a i se da sancțiunea regală, legea nu e valabilă. Regele poate refuza sancțiunea [...]. Inițiativa legilor este dată regelui.” (*Constituția din anul 1938*)

- Compară prerogativele regelui enumerate în Constituția din 1923 cu cele din Constituția din 1938.
- Demonstrează prin textul sursei că în România interbelică s-a schimbat regimul politic.

Personalitate istorică

CAROL al II-lea

Rege al României între 8 iunie 1930 și 6 septembrie 1940

- Stabilește rolul lui Carol al II-lea în suprimarea regimului democratic în România.
- Identifică 2 controverse în activitatea personalității descrise.

de Coroană a acceptat renunțarea principelui Carol la prerogativele de moștenitor al tronului. În ziua de 4 ianuarie 1926, Adunarea Națională Constituantă l-a proclamat succesor pe Mihai, dar, deoarece acesta era minor, s-a hotărât instituirea unei Regențe compuse din prințul Nicolae de Hohenzollern, patriarhul Miron Cristea și Gheorghe Buzdugan, președintele Înaltei Curți de Casație. La 20 iulie 1927, regele Ferdinand I a decedat și a intrat în funcțiune Regența. La 6 iunie 1930, principele Carol s-a reîntors în țară, iar la 8 iunie a devenit rege sub numele de Carol al II-lea. Obiectivul central al acțiunii sale politice – creșterea rolului monarhiei în viața de stat – a fost atins la 10 februarie 1938 când a recurs la o lovitură de stat, instituind o dictatură personală.

Regimul politic românesc, confirmat prin Constituția din 1923, s-a remarcat prin numeroase realizări democratice, însă avea și suficiente carențe: au fost preluate unele practici nedemocratice din trecut și au apărut unele noi; votul universal a fost acordat unor cetățeni fără experiență politică, iar o bună parte a electoratului nu știa să scrie și să citească. O carență fundamentală a democrației românești a fost menținerea vechiului sistem, introdus de regele Carol I, prin care „guvernul face parlamentul”. Regele destitua Guvernul și numea un altul, apoi dizolva Parlamentul și anunța organizarea de noi alegeri. Monarhia și-a adus propria contribuție la degradarea regimului democratic în România, mai ales prin folosirea abuzivă a dreptului de dizolvare a Parlamentului. În primul deceniu de după Marea Unire, la conducerea țării s-au perindat 11 guverne, iar în cel de-al doilea – 14. Altă deficiență a democrației românești a fost creșterea rolului puterii executive în dauna celei legislative.

Aceste lacune au creat în opinia publică o reacție negativă față de instituțiile democratice, fapt ce a permis ascensiunea forțelor de extremă dreaptă, în primul rând a Mișcării legionare și a puterii regale, în detrimentul altor puteri în stat.

- Menționează factorii ce au dus la suprimarea democrației românești.

Regimul de autoritate monarhică (1938–1940) din România interbelică își are originea în imperfecțiunea regimului democratic instituit prin Constituția din 1923 și în specificul evoluției vieții politice. La alegerile din decembrie 1937, niciun partid n-a obținut majoritatea pentru a crea guvernul. Carol al II-lea a profitat de slăbiciunea partidelor politice. Mai întâi, a constituit un guvern în frunte cu Octavian Goga, care, nefiind în stare să gestioneze situația, a demisionat. La 10 februarie 1938, regele a efectuat o lovitură de stat, a constituit un nou guvern, în frunte cu patriarhul Miron Cristea, și a introdus starea de asediu. *Noul regim* a fost instituționalizat prin Constituția promulgată la 27 februarie 1938, care menținea unele principii ca: suveranitatea națională, separarea puterilor în stat, responsabilitatea ministerială; recunoștea libertatea conștiinței, a învățământului, a muncii, a presei, a întrunirilor, de asociație, libertatea individuală, inviolabilitatea domiciliului, egalitatea în fața legii.

Elementele noi din Constituție se refereau la prerogativele regelui, care devenea un factor politic activ, implicându-se nemijlocit în activitatea guvernamentală. Regele era „capul statului”, exercitând puterea executivă prin guvern. Acesta era numit de suveran și răspundea numai în fața lui, miniștrii nemaiavănd o bază parlamentară. La 30 martie 1938 s-a constituit Consiliul de Coroană, organ consultativ permanent, alcă-

tuit din membri desemnați de rege. La 30 martie 1938, a fost publicat Decretul *Legii pentru dizolvarea tuturor asociațiilor, grupărilor sau partidelor politice*. Au fost dizolvate sindicatele, s-au creat breslele de lucrători, funcționari particulari și meseriași. Pentru a da suport politic regimului, regele a constituit Frontul Renașterii Naționale. A fost realizată reforma electorală: primeau drept de vot și femeile. La 22 iunie 1940, Carol al II-lea a decis transformarea FRN în *Partidul Națiunii*, declarat „partid unic și totalitar”.

Mișcarea Legionară s-a aflat într-o situație extrem de grea. Liderul legionar, Corneliu Zelea Codreanu, a fost judecat și condamnat la 6 luni închisoare, apoi la 10 ani, fiind executat la 29/30 noiembrie 1938. Drept răspuns, la 21 septembrie 1939, un grup de legionari l-a asasinat pe prim-ministrul Armand Călinescu.

Agravarea situației internaționale l-a determinat pe Carol al II-lea să inițieze în 1940 politica de reconciliere națională. Aceasta evidențiază incapacitatea regimului de a rezolva gravele probleme. Pierderea Basarabiei și a nordului Bucovinei, a Transilvaniei de nord-vest și a Cadrilaterului au marcat sfârșitul domniei regelui Carol al II-lea. În septembrie 1940, Ion Antonescu a fost numit prin Decret Regal prim-ministru, însărcinat cu formarea unui guvern de uniune națională. La 6 septembrie 1940, generalul Antonescu l-a forțat pe Carol al II-lea să abdice de la tron în favoarea principelui moștenitor Mihai. La 14 septembrie 1940 a fost format

Regele Mihai, minor

un guvern din antonescieni și legionari, iar România a fost proclamată stat național-legionar.

- Numește instituțiile politice ale monarhiei autoritare instituite în 1938.
- Prezintă exemple concrete prin care regele a suprimat drepturile și libertățile democratice.
- Descrie rolul partidelor politice în cadrul regimului de autoritate monarhică.
- Reflectează asupra cauzelor renunțării la tron a lui Carol al II-lea.
- Menționează 2-3 controverse în perioada autorității monarhice instituite de Carol al II-lea.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Descrie 2-3 realizări ale guvernelor democratice din perioada interbelică.
2. Realizează o analiză comparativă a regimului politic instaurat în Polonia interbelică și în România în anul 1938, prin tehnica diagrama Venn.
3. Completează tabelul conceptual *Partide și orientări politice în România interbelică*, după cum urmează:

Partid politic	Orientare politică	Personalitate marcantă	Program politic

Activitate în echipă

4. Explicați relația de cauzalitate dintre activizarea mișcărilor extremiste din România și instaurarea monarhiei autoritare a lui Carol al II-lea.
5. Interpretați realitatea/adevărul istoric printr-un studiu de caz: *Garda de Fier – între ideologie și confruntare politică*.

Puncte forte	Puncte vulnerabile
Oportunități/ realizări	Temeri/ eșecuri

Formulare de concluzii

6. Formulează concluzii și recomandări pentru societatea contemporană, care vor ajuta la consolidarea democrației.
7. Emite judecăți de valoare asupra subiectului: *A fi cetățean român în perioada: iunie 1938; iunie 1940; septembrie 1940.*

Sugestie de temă pentru acasă

8. Realizează un dosar istoric – *Mind mapping* – cu referință la *PNȚ în viața politică a României interbelice*.
9. Prezintă o carte digitală la subiectul: *Personalitățile notorii ale României interbelice*; sau *Monarhia constituțională românească în perioada interbelică*.
10. Realizează o prezentare în aplicația Power Point, Canva etc. pe tema: *Familia Regală a României în perioada interbelică*, în imagini.

Constituirea RASSM: politici și impact

Jurnal istoric

„Potrivit opiniei mai multor cercetători din Republica Moldova, în anii respectivi [1917-1924 - n.a.], Lenin nu făcea deosebire între români și moldoveni, ideea care prevala la Moscova, împărtășită și de C. Rakovski, fiind aceea că România trebuie bolșevizată în întregime. Drept urmare, diversele structuri improvizate în stânga Nistrului ori în Basarabia erau concepute doar ca puncte de sprijin și etape într-o mișcare mai largă, ce viza declanșarea revoluției proletare și instaurarea puterii sovietelor la scară regională. Intrarea trupelor germane în Odesa (27 februarie/12 martie 1918) a pus capăt, pentru moment, activității organizațiilor bolșevice din acest oraș.”

Ioan Popa și Luiza Popa. *România, Basarabia și Transnistria*

- Identifică obiectivele bolșevicilor privind România.
- Determină rolul structurilor politice create de bolșevici în stânga Nistrului.

Timp istoric

4 februarie 1924 – expedierea Memoriului cu privire la necesitatea creării RASSM CC PC(b) din toată Rusia.

29 iulie 1924 – adoptarea Hotărârii Biroului politic al PC(b) din Uniunea Sovietică cu privire la crearea RASSM.

12 octombrie 1924 – Hotărârea Sesiunii a III-a a Comitetului Executiv Central din Ucraina cu privire la constituirea RASSM în componența Ucrainei Sovietice.

23 aprilie 1925 – adoptarea de către Congresul I al Sovietelor de deputați ai muncitorilor, țăranilor și soldaților din RASSM a Constituției RASSM.

1932-1933 – foametea din RASSM.

7 august 1932 – adoptarea Legii „despre cele cinci spice de grâu”.

1937-1938 – perioada de vârf a „Marii Terori”.

Dicționar istoric

Colectivizare – acțiuni întreprinse de puterea sovietică de trecere a mijloacelor de producție în proprietate colectivă, prin naționalizare, expropriere etc., procese deseori însoțite de violență, deportări, condamnări.

Epurare – campanie de represiune din URSS, ce presupunea identificarea și lichidarea „dușmanilor poporului”.

Soviete – organe ale puterii de stat, centrale și locale, formate din deputați aleși de cetățeni.

NKVD (CPAI) – Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne.

PC(b) – Partidul Comunist (al bolșevicilor).

Viziuni istoriografice

Anul 1924 este un an crucial pentru destinul moldovenilor de pe malurile Nistrului, unii cetățeni ai României, alții supuși ai Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste. ...După Revoluția bolșevică din Octombrie, relațiile sovieto-române rămăneau blocate și tensionate. Motivele acestui blocaj erau pretențiile Sovietelor asupra Basarabiei, revenită în 1918 la vatra strămoșească.

Gh. Cojocaru. *Cominternul și originile moldovenismului*

- Identifică cauza tensionării relațiilor sovieto-române.

Regiunea transnistreană în anii 1918-1924. Destrămarea Imperiului Rus a marcat începutul mișcării de renaștere națională și a românilor transnistreni. Sfatul Țării a rezervat 10 locuri pentru românii din stânga Nistrului și și-a declarat sprijinul organizațiilor lor culturale. Incertitudinea anilor 1918-1922 a făcut ca teritoriul să treacă succesiv sub control austriac, apoi al armatei albgardiste, în cele din urmă al bolșevicilor. În primăvara anului 1920, Armata Roșie a ocupat toată regiunea transnistreană, în care au instaurat puterea sovietică. Revoltele populației nemulțumite erau înăbușite violent.

- Enumeră doleanțele naționale ale românilor din regiunea transnistreană.
- Descrie organizarea politico-administrativă a regiunii transnistrene în anii 1918-1924.

Formarea RASSM. URSS avea tendințe expansioniste, urmărind exportul comunismului. Concomitent cu procesul de consolidare a organelor sovietice, în decursul anului 1924 au fost întreprinse măsuri în vederea constituirii unei noi formațiuni statale în raioanele din stânga Nistrului. Un

grup format din zece comuniști (Pavel Tcacenko (I. Antipov), S. Timov (Sol. Tinkelman), Gr. Kotovski, toți originari din Basarabia, și Ion Dic-Dicescu (I. Canton), Al. Bădulescu, T. Diamandescu, A. Zalik, T. Popovici, A. Nicolau și T. Chioran, imigranți politici din România) a înaintat inițiativa de a crea o republică moldovenească în regiunea transnistreană. Ei au elaborat *Memoriul cu privire la Necesitatea creării Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești* (RASSM), urmărind scopul de a promova ideile comuniste bolșevice în Basarabia, cu speranța că populația regiunii dintre Prut și Nistru va dori să se alipească la această nouă republică. Un alt obiectiv al acestui demers a fost crearea unui „cap de pod” pentru expansiunea sovietică în direcția sud-vest, prin România în Balcani și Europa Centrală. La 4 februarie 1924, Memoriul a fost trimis pentru examinare la CC PC(b) din toată Rusia. Propunerea a fost acceptată și încredințată CC PC(b) din Ucraina pentru soluționare.

La mijlocul lunii septembrie 1924, diversiunea de la Tatarbuniar, prin care sovietele urmăreau reocuparea Basarabiei, a eșuat, ceea ce a accelerat procesul de formare a Republicii Moldovenești. La 19 septembrie 1924 s-a adoptat Hotărârea privind formarea RASSM. Documentul prevedea delimitarea teritoriului viitoarei republici, capitala, organele de conducere, se stabilea și dezvoltarea așa-zisei „limbi literare moldovenești”. La 12 octombrie 1924, Sesiunea a III-a a Comitetului Executiv Central din Ucraina a aprobat constituirea RASSM în cadrul Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene. La finele anului 1924, teritoriul RASSM cuprindea o suprafață de 8,1 mii km², împărțită în 12 raioane cu 392 de localități, organizate în 164 de soviete sătești, adăpostind o populație de 516-751 de locuitori. Componenta etnică era diversă și reflecta caracterul multicultural al regiunii: moldovenii constituiau 32%, ucrainenii – 38%, evreii – 11%, rușii – 11%, în timp ce reprezentanții altor naționalități constituiau 8% din total.

Capitala RASSM a fost stabilită inițial în orașul Balta (1924–1929), ulterior mutată în orașul Tiraspol (1929–1940). În RASSM au fost impuse structurile politice specifice regimului totalitar bolșevic în toată Uniunea Sovietică. Întreaga autoritate politică era concentrată în mâinile Partidului Comunist (bolșevic). Structura locală a PC(b) a fost Comitetul Regional Moldovenesc al PC(b) din Ucraina constituit în decembrie 1924. De asemenea, în RASSM au fost create sovietele de deputați, organizațiile bolșevice pentru tineret, sindicatele de tip sovietic. Represiunea și controlul social erau realizate de organul de securitate – NKVD, care exercita un rol determinant în menținerea ordinii și loialității față de sistem.

În luna aprilie 1925 au fost constituite organele executive supreme – Comitetul Executiv Central (CEC) și Consiliul Comisarilor Poporului (CCP). G. Starâi (Borisov) a fost ales președinte al Prezidiului CEC, în timp ce A. Stroev a fost numit președinte al CCP. Aceste instituții au avut un rol esențial în implementarea politicilor totalitare pe teritoriul RASSM. La 23 aprilie 1925, Congresul I al Sovietelor de deputați ai muncitorilor, țăranilor și soldaților din RASSM a adoptat Constituția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești. Conform Constituției RASSM, puterea legislativă era exercitată de: Congresul sovietelor de deputați ai muncitorilor și țăranilor din RASSM, iar în perioada dintre congrese, de CEC și Prezidiul său.

- Identifică etapele constituirii RASS Moldovenești.
- Numește organele de conducere a RASSM.

Documentar

„2. Republica Moldovenească ar putea juca același rol de factor politico-propagandistic pe care îl joacă Republica Bielorusă față de Polonia și Republica Cehă față de Finlanda. Ea ar focaliza atenția și simpatia populației basarabene și ar crea pretexte evidente în pretențiile alipirii la Republica Moldovenească a Basarabiei. Din acest punct de vedere, devine imperioasă necesitatea de a se crea anume o republică socialistă, și nu o regiune autonomă în componența URSS. Unirea teritoriilor de pe ambele părți ale Nistrului ar servi drept breșă strategică a URSS față de Balcani (prin Dobrogea) și față de Europa Centrală (prin Bucovina și Galiția), pe care URSS le-ar putea folosi drept cap de pod în scopuri militare și politice. [...] Ruperea Basarabiei de România, la rândul său, va avea o serie de consecințe, de ordin internațional:

- a. În primul rând, acest fapt va zdruncina unitatea «României Mari», național-consolidate și va lovi autoritatea morală a burgheziei, care mai bravează până în prezent cu realizarea idealului național român.
- b. Același fapt va servi drept un impuls suplimentar în tendința provinciilor nou-alăturate (la România) la autodețurarea lor națională. Iar organizarea (de stat) a minorităților naționale (a bulgarilor, a găgăuzilor), care vor trăi în limitele viitoarei Republici Moldovenești, va servi drept exemplu pentru minoritățile naționale, care populează Vechiul Regat român [...]"

Memoriu cu privire la necesitatea creării Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, Moscova, 4 februarie 1924

- Identifică obiectivele urmărite de bolșevici prin crearea RASSM.
- Exprimă-ți opinia referitoare la rolul propagandistic pe care urma să-l joace situația minorităților în Republica Moldovenească.

Membrii Comitetului Revoluționar Provizoriu al RASS Moldovenești (1924), cărora li s-a încredințat sarcina organizării republicii. De la stânga la dreapta: Gr.I. Kotovski, G.I. Buciușcanu, Gh.I. Starâi (președinte), I.N. Krivorukov, A.I. Stroeve, I.I. Badeev

Spațiul istoric

HARTA RASS MOLDOVENEȘTI

- Enumeră unitățile teritorial-administrative ale RASSM.
- Explică misiunea acestei structuri statale cu referire la vecinătatea României.

Manifestare de propagare a colectivizării și lichidării chiaburilor în calitate de clasă socială

- Exprimă-ți opinia dacă noul stat creat reprezenta voința populației.

Evoluția socioeconomică. Principala ramură economică în RASSM a fost agricultura. În perioada interbelică s-a lărgit suprafața cultivată și a sporit volumul producției agrare. Accentul s-a pus pe dezvoltarea legumiculturii și pomiculturii. Ca și în întreaga Uniune Sovietică, în RASSM din anul 1924 au început procesele social-economice specifice spațiului sovietic acestei perioade. În urma abuzurilor funcționarilor, a fiscalității excesive, a condițiilor climaterice dificile, a secetei – în 1925 a început foametea, care a cuprins întreg teritoriul RASSM. De la începutul campaniei de rechiziție a cerealelor până în decembrie 1924, pe teritoriul republicii autonome au avut loc 3 568 de cazuri de confiscare forțată a produselor agricole, au fost deschise dosare penale la 230 de țărani, dintre care 177 au fost condamnați.

Colectivizarea forțată. În anul 1927 au izbucnit primele conflicte între țărani și autorități în RASSM, generate de așa-numita criză a colectării cerealelor. Proprietarii de pământ au refuzat să predea produsele agricole la prețuri reduse impuse de guvern. În ciuda dificultăților și a absenței condițiilor favorabile, în 1929 autoritățile au început o campanie de colectivizare forțată în RASSM. Aceasta a implicat arestări individuale sau în grupuri ale proprietarilor de pământ, numiți „chiaburi”. Considerați principalul obstacol în calea procesului de colectivizare, ei au fost supuși deportărilor masive. Sute de familii au fost abuziv incluse în categoria „chiaburilor”, confiscându-li-se averile și deportându-le în regiuni îndepărtate, cum ar fi Arhanghelsk, Tomsk sau insula Solovki din Marea Albă. Metodele administrative, fiscale și fizice au accelerat ritmurile colectivizării: dacă în 1927 doar 8% din gospodăriile fuseseră colectivizate, în februarie 1930 această cifră crescuse la 30%, iar în martie al aceluiași an la peste 45%, adică 53 766 de gospodării. Această schimbare rapidă a dus la o reconfigurare radicală a modului de viață și a economiei rurale. În 1932, peste 80% din gospodăriile țărănești din RASSM fuseseră incluse în colhozuri, iar procentul a atins 98% în 1940.

Foametea. În a doua jumătate a anului 1932, a survenit o foamete devastatoare, soldată cu pierderea tragică a zeci de mii de vieți. Cauzele principale au fost: politica fiscală exagerată și rechizițiile forțate ale produselor agricole de la țărani; seceta și condițiile climatice nefavorabile din prima jumătate a anului 1932; abuzurile funcționarilor de implementare forțată a colectivizării. Foametea s-a agravat în vara lui 1932, aproximativ 60% din familiile țărănești din RASSM sufereau de foame, cele mai afectate fiind raioanele Ananiev, Balta, Bîrzula și Codâma. Aceasta a atins punctul culminant în primele șapte luni ale anului 1933. În acest context, autoritățile sovietice au ales să exporte cereale, în loc să salveze viețile oamenilor. Numărul estimativ al victimelor foametei variază între 20 000 și 35 000. Această tragedie a fost parte din Holodomorul din Ucraina Sovietică.

Industrializarea. În perioada NEP (1921–1929) a fost favorizată dezvoltarea industriei tradiționale, bazate pe materii prime locale. În 1925 existau 3 256 de întreprinderi și ateliere meșteșugărești, 31 de întreprinderi mari de stat, 174 cooperative și 3 051 particulare. Conducerea RASSM a pus accentul pe reutilizarea întreprinderilor existente și construirea unor noi fabrici și uzine. În 1926, Fabrica de Zahăr din

Râbnîța a fost restabilită, iar producția industrială a crescut la 20,4 mil. de ruble în 1927–1928.

Începând cu 1929, s-a introdus dezvoltarea planificată a economiei. În 1937 funcționau opt fabrici de vin și aproximativ 30 de puncte de vinificație. La sfârșitul anilor '30, în RASSM funcționau peste 2 500 de întreprinderi, inclusiv uzine și fabrici, alături de mori mici și alte ateliere. Treptat, 14 dintre cele mai mari întreprinderi, inclusiv cele de cărămidă și morărit, s-au unit în Combinatul Industrial Moldovenesc. În 1937, peste 120 de întreprinderi de stat au fost grupate în trei ramuri controlate de Comisariatele Poporului pentru industria alimentară, cea locală și a lemnului, cu o producție totală de 65,5 mil. de ruble. În 1937, industria de conserve a produs 38 mil. de unități, comparativ cu 15,1 mil. în 1932. Volumul producției industriale a crescut de opt ori în 1937 față de 1913. În 1939, întreprinderile industriale de stat au generat mărfuri de 73,8 mil. de ruble, de 14 ori mai mult decât în 1913.

Totuși, economia RASSM a rămas preponderent agrară. În 1926, 89,9% din populație era angajată în agricultură și doar 0,4% – la fabrici și uzine. Deschiderea unor întreprinderi industriale a determinat strămutarea mai multor locuitori din alte regiuni ale URSS-ului în RASSM. Numărul total de muncitori și angajați în economia republicii a crescut la 61 800 în 1939. Industrializarea a avut un cost ridicat pentru populație, cu impozitare excesivă și prețuri disproporționate. Regimul stalinist a introdus forme de exploatare indirectă, inclusiv „întrecerile socialiste”. Lucrătorii erau adesea prost plătiți și lipsiți de condiții adecvate de muncă.

- Explică modul în care țărani au finanțat industrializarea în RASSM.
- Apreciază consecințele politicilor de colectivizare și industrializare asupra populației RASSM.

Politica culturală din anii '30 a avut ca obiective atât construirea „omului nou” sovietic ateu, cât și încercarea de a impune o identitate inventată moldovenească, distinctă de cea română. Un proces semnificativ în această direcție a fost moldovenizarea, care a avut un caracter antinațional și antiromânesc. Sovieticii au susținut teza unei „națiuni” moldovenești distincte de cea română. Una dintre măsurile-cheie ale acestei politici a fost distrugerea instituțiilor religioase, a bisericilor și mănăstirilor, arderea icoanelor. O luptă contra tradițiilor a fost începută, fiind etichetate ca reminiscențe înapoiate ale trecutului.

Au fost înființate noi instituții de învățământ: Institutul Pedagogic din Tiraspol; Institutul de Învățători din Balta, și au fost deschise școli agricole și profesionale. De asemenea, au fost create peste 550 de case de cultură și peste 1 000 de biblioteci. Toate instituțiile urmăreau

Indicatori statistici

Tabel. *Întreprinderile industriale din RASSM (1932)*

Profilul întreprinderii	Nr. de întreprinderi	Nr. de muncitori
Energetic	1	40
Al materialelor de construcție	8	796
Metalurgic	1	120
De prelucrare a lemnului	3	366
Confecții	1	264
Pielărie	1	3
Alimentar	39	1 958
Inclusiv de producere a conservelor	3	1 141
În total	54	3 575

Sursa: Стратиевский К.В. *Промышленность Молдавской АССР (1924–1940)*, Кишинев, 2007, p. 64

- Apreciază gradul de industrializare a RASSM în anul 1932.
- Explică interdependența dintre politica economică a statului sovietic, industrializarea RASSM și realitățile sociale din RASSM în 1932–1933.

obiective politico-propagandistice de deznaționalizare a populației românești.

Presa a avut un rol semnificativ în formarea culturii sovietice și a identității sovietice în rândul copiilor. Începând cu anul 1924, au fost publicate ziare precum „Plugarul Roș” (din 1930 „Moldova Socialistă”) și reviste pentru copii și adolescenți („Tânărul leninist” și „Scânteia leninistă”).

Un moment important în această perioadă a fost trecerea scrisului la grafia latină din 1932. Această schimbare a contribuit la răspândirea valorilor naționale românești și la promovarea limbii române în regiune. Cu toate acestea, în 1938, grafia latină a fost interzisă sub pretextul că nu era cunoscută de majoritatea populației din RASSM și că a contribuit la românizarea limbii moldovenești.

- Identifică politicile culturale promovate de bolșevici în RASSM.
- Apreciază impactul cultural asupra identității populației RASSM.

Represiunile staliniste în RASSM. Regimul sovietic a adoptat o politică represivă în anii '30, cu teroare sistematică care a afectat toate categoriile sociale. În 1930, odată cu declanșarea colectivizării forțate a gos-

Documentar

„Pe malul stâng al Nistrului, de la Kamenet-Podolsk și până la Marea Neagră, locuiește o populație de 7 000 000 de români-moldoveni blânzi și umiliți... Moldovenii au ocupat aceste locuri încă de pe vremurile expansiunii romanilor de la munți spre răsărit și ale descălecatului Moldovei în veacul al XIV-lea.

Vicisitudinile istoriei au vrut ca acum 14 ani acești români să fie înglobați în Uniunea Sovietică... Sovietele urmăresc metodic distrugerea religiei, obiceiurilor și a familiei moldovenilor. Li se confiscă produsul muncii lor, li se sechestrează averea, oricât de mică ar fi ea, și îi silesc cu forța să se înscrie în gospodăriile colective «colhozuri», unde ei sunt sortiți unei existențe de sclavi... De la o vreme guvernul comunist al republicii a dispus ca moldovenii să fie deportați treptat în Siberia și în regiunea Arhanghelsk din nordul Rusiei, unde nu-i așteaptă decât moartea. Aceasta nu este decât aducerea la îndeplinire a planului infernal sovietic de a extermina completamente această populație neadaptabilă comunismului.”

(Memoriul românilor transnistreni înaintat Ligii Națiunilor, martie 1932)

- Identifică în document politicile totalitare ale statului sovietic utilizate în RASSM.
- Explică consecințele imediate și de durată asupra populației.
- Exprimă-ți opinia față de mobilizarea grupurilor de oameni pentru a propaga crearea de colhozuri.

podăriilor țărănești, conducerea partidului bolșevic a început să promoveze lichidarea „chiaburilor” ca pătură socială. În RASSM, peste 3 200 de gospodării țărănești au fost considerate „chiaburești”. Dintre acestea, 344 de familii au fost declarate „antirevoluționare și antisovietice”. Cei mai mulți „chiaburi” au fost deposedați de orice avere și deportați, cu familiile, în regiunile îndepărtate ale URSS. Alte 359 de familii au fost strămutate în interiorul RASSM. Deportarea țăranilor a continuat și în anii următori. În timpul „Marii Epurări” peste 10 000 de cetățeni au fost condamnați. Represiunile politice au afectat întreaga societate, cu denunțuri și învinuiri adesea nefondate. Apogeul terorii roșii a fost atins în anul 1937, printre victimele represiunilor în RASSM au fost adepții și promotorii grafiei latine, scriitorii, colaboratorii Editurii de Stat, redactorii de ziare: S. Lehtjir, T. Malai, D. Milev, N. Cabac, N. Marcov, R. Sănduță, M. Gruman etc., reprezentanți ai conducerii de vârf a RASSM: Gr. Starâi – președintele Consiliului Comisariilor Poporului, E. Voronovici – președintele Comitetului Executiv Central al RASSM, N. Golub – secretarul Comitetului regional de partid, comisarii T. Skuls, D. Moroz, A. Solomko și alții.

- Distinge categoriile de populație ce erau supuse represiunilor sovietice.
- Explică cauza distrugerii „chiaburimii” ca clasă socială.
- Apreciază consecințele politicilor represive asupra populației RASSM.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Explică controversa istorică, cu ajutorul surselor scrise și al celor cartografice, cu referire la componența etnică a republicii formate, dacă „Pe malul stâng al Nistrului, de la Kamenet-Podolsk și până la Marea Neagră locuiește o populație de 7 000 000 de români-moldoveni blânzi și umiliți”.
2. Elaborează o schemă a sistemului politic instituit în RASSM.
3. Completează un tabel cronologic pe tema: *Evoluția RASSM*, după cum urmează:

Data	Eveniment	Consecință

> Activitate în echipă

4. Redactează în pereche cu colegul/colega de bancă un demers, în numele populației RASSM din anii interbelici, către organizațiile internaționale, în care vei raporta încălcările drepturilor omului constatate. Aduceți argumente relevante.
5. Elaborați un discurs cu subiectul: *Violența – semn distinctiv al regimurilor totalitare*, utilizând noțiuni și termeni din temă.

7 Formulare de concluzii

6. Exprimă-ți atitudinea față de politicile represive ale autorităților comuniste în raport cu populația din RASSM.
7. Argumentează caracterul nejustificat al mijloacelor utilizate de regimul totalitar comunist în realizarea obiectivelor politicii sale externe.

> Sugestie de temă pentru acasă

8. Elaborează un eseu pe tema: *Impactul politicilor totalitare asupra populației RASSM*.
9. Realizează o fișă informativă/flyer cu referință la RASSM – *concept, ideologie, evoluție*.

Particularități și similitudini ale evoluției economice a statelor lumii între 1918 și 1939*

19

Jurnal istoric

„Dacă datorezi băncii o sută de lire, ai într-adevăr o problemă. Dar dacă îi datorezi un milion, cea care are probleme e banca.”

John Maynard Keynes

- Comentează afirmația economistului.

Timp istoric

1918–1921 – crize economice postbelice în Europa.

1918–1921 – politica comunismului de război în Rusia Sovietică.

1922 – semnarea Tratatului de la Rapallo.

1922–1929 – prosperitatea economică americană.

1929–1933 – Marea Criză Economică.

Dicționar istoric

Liberalism – doctrină politică și economică bazată pe ideea dreptului individului la egalitate, proprietate, libertate de expresie și acțiune, care proclamă principiul neintervenției statului în economie, existența economiei de piață etc.

Standardizare – reglementare tehnică organizată a producției prin specificare, tipizare și unificare.

Taylorism – sistem de organizare a muncii bazat pe descompunerea procesului de producție în cele mai simple operații, în vederea adaptării unui sistem stimulator de remunerare.

Caracteristici generale. Principalele sarcini ale statelor beligerante, după Primul Război Mondial, au fost refacerea economică și găsirea soluțiilor optime pentru trecerea economiilor de război la cele de pace, la producția dictată de necesitățile pieței în condiții de pace. După Primul Război Mondial, Europa și-a pierdut monopolul economic. Pierderea competiției economice în fața SUA și Japoniei a dus la faptul că țările europene au căutat noi modele economice de dezvoltare. Modelul spre care s-au îndreptat a fost cel american. Prin introducerea principiilor *taylorismului*, economiile europene au început să raționalizeze raporturile dintre folosirea cea mai bună a utilajului, divizarea lucrului după criteriul eficienței optime și consumul de materii prime, combustibil, finanțe și forță de muncă. În confruntarea de modele și doctrine în plan teoretic, cea mai mare șansă a avut-o liberalismul.

Din punct de vedere economic și social, perioada interbelică a fost destul de instabilă și, convențional, poate fi împărțită în câteva etape: 1918–1921 – criza postbelică; 1922–1928 – economie relativ stabilă, dezvoltare; 1929–1933 – criza economică mondială; 1934–1939 – eliminarea treptată a consecințelor crizei economice.

- Enumeră trăsăturile generale ale situației economice după Primul Război Mondial.

Prima etapă a evoluției economice mondiale (1918–1921) s-a remarcat prin criza condiționată de urmările Primului Război Mondial: economia de război, promovarea industriei grele, predominarea marilor întreprinderi în structura economiei naționale și consolidarea procesului de monopolizare a economiei, creșterea intervenției statului în viața economică. Criza a durat până în 1922 și a acoperit toate țările, însă cel mai acut s-a manifestat în Marea Britanie, SUA și Japonia. SUA, pe de o parte, au beneficiat economic în urma războiului, devenind mari creditori, dar au fost afectate și de criză, care s-a manifestat și în sectorul agrar, și în domeniul industrial. În Marea Britanie necesitățile din timpul Primului Război Mondial au impus accentuarea

Orașul belgian Leuven în urma represaliilor armatei germane din 1914

Muncitor pe șantierul unei clădiri zgârie-nori, anii '20, SUA

Documentar

„Principiul unei fabricații intensive și al fabricării diferitelor piese pe bandă rulantă [...] reglează diferitele operații în aceeași cadență, cu aceeași viteză, pentru a evita stocajele intermediare [...]. Reglând astfel toate operațiile, se înlătură utilajele necorespunzătoare și se poate ajunge la transformarea materiei (lingou de fontă, bară de oțel sau piesă de tablă) într-o mașină, în câteva zile [...]. Organizarea atelierului, poziția corespunzătoare a utilajelor au o importanță considerabilă [...]. E interesant să utilizezi cele mai perfecționate mașini, pentru operații precise, cu montaje nedereglabile, mașini extrem de robuste pentru a permite o producție de mare precizie și pentru a evita uzura anormală a utilajelor.” (André Citroen, conferință ținută în 1929)

- Numește ramura economică la care face referire sursa.
- Explică principiile de muncă utilizate în cadrul uzinei.

Mărturiile contemporanilor

„Patru ani ai planului cincinal au adus realizări cu adevărat remarcabile. ...Uniunea Sovietică a organizat producția în masă a unui număr infinit de obiecte, pe care Rusia nu le-a produs anterior: tractoare, combine agricole, oțel inoxidabil, cauciuc sintetic, rulmenți cu bile, motoare diesel puternice, turbine de 50 de mii. kW, echipamente de telefonie, utilaje miniere electrice, avioane, automobile, biciclete, precum și mai multe sute de tipuri de mașini noi... Pentru prima dată în istoria Rusiei se produce aluminiu, magnezit, apatit, iod, potasiu și multe alte produse valoroase.”

(Ziarul „The Nation”, noiembrie 1932)

- Explică noțiunea „plan cincinal”.
- Enumeră realizările obținute de URSS.

intervenționismului de stat, ilustrat prin protejarea pieței interne, prin măsuri vamale, protecția unor ramuri industriale și prin control deplin asupra căilor ferate și asupra sectorului minier. Franța, deși a ieșit învingătoare din conflagrație, a devenit dependentă financiar de Anglia și SUA. În 1921 a fost cuprinsă de o profundă criză de readaptare la economia de pace, depășită abia în anul 1924. Redobândirea Alsaciei și Lorenei au mărit potențialul industrial al Franței. Italia, în 1920–1921, s-a confruntat cu o criză gravă în domeniul industrial, inflație sporită, însoțită de creșterea numărului șomerilor. Germania a fost obligată prin Tratatul de la Versailles să plătească reparații de 132 mld. de mărci-aur, a fost lipsită de Bazinul carbonifer Saar și alte teritorii importante economic, războiul consumase sume uriașe, iar puterile învingătoare cereau plata reparațiilor, inflația luase proporții uriașe.

- Evidențiază trăsături comune ale dezvoltării economice a statelor în 1918–1921.
- Explică cauzele crizei postbelice.

A doua etapă (1922–1929) a fost caracterizată de ritmuri destul de stabile de dezvoltare economică, ceea ce le-a permis statelor să facă un pas semnificativ spre modernizare. Cele mai mari rate de creștere economică au fost observate în SUA, perioada fiind numită *prosperitate, perioada bunăstării*. Deja în 1923, indicele producției industriale din SUA era cu 42% mai mare decât nivelul de dinainte de război. Toate sectoarele economiei cunosc o dezvoltare importantă. Au progresat industriile auto, de cauciuc chimic, oțel, construcții de mașini, aviație, producția de echipamente radio. Cea mai dinamică a fost industria automobilului: de la 1 500 000 de automobile produse în 1921 s-a ajuns la peste 4 800 000 în 1929. Industria construcțiilor s-a dinamizat, apar blocurile „zgârie-nori”. Automobilele, industria electronică și aviația au stimulat dezvoltarea noilor surse de energie, electricitatea și petrolul. Producția de petrol a crescut de la 33 mil. de tone în 1913 la 138 mil. de tone în 1929. Sistemele de flux și transportoare au fost introduse cu succes în producție, s-a acordat multă atenție raționalizării procesului de muncă (*taylorism*), introducerea standardizării (*fordism*) etc. Abundența capitalurilor americane a facilitat plasamentul dolarilor în afara țării – de la 7 mld. de dolari plasați în străinătate în 1919 la 17 mld. în 1929. Americanii controlau surse de materii prime indispensabile: de petrol, cauciuc, cupru, nitrați. Însă în sectorul agrar situația era dificilă, în 1925–1926 fiind evidente semne de supraproducție. În 1925–1929 au fost vândute forțat pentru neplata datoriilor și impozitelor circa 8,7% din ferme.

Realizările Angliei, Franței, Germaniei, Italiei au fost mai puțin impresionante. Statele europene n-au putut să țină pasul cu economia americană, inclusiv din cauză că o mare parte a producției a fost orientată spre reconstrucția a tot ceea ce a distrus războiul. Creșterea economiei europene a fost întârziată. În perioada stabilizării economice, economia britanică a înfruntat mari dificultăți în folosirea brațelor de muncă demobilizate, restabilirea progresului în producția de cărbune și metalurgie. Producția de cărbune și producția în metalurgie au scăzut. Valoarea exportului britanic a reprezentat în 1929 doar 37% din nivelul anului 1913. Ponderea Angliei în comerțul mondial în 1928 era de 14%, pe când în 1913 – de 16%. În Franța, abia în 1926, guvernul Poincaré a reușit să stabilizeze francul. Politica promovată de guver-

nul francez a dus la înviorearea economiei, la creșterea rezervelor de aur ale țării. Progrese s-au înregistrat în metalurgie, industria constructoare de mașini, industria chimică, industria de mașini aeronautice etc. Producția de cărbune a crescut. În Italia, după instaurarea dictaturii fasciste, s-a creat un sistem echilibrat de impozite pe venit, s-au redus taxele vamale cu Franța, Austria și Germania, s-a promovat campania „Bătălia grâului”, cu scopul de a asigura Italia cu cereale, au fost inițiate munci publice: construcția de autostrăzi, electrificarea rețelelor ferate, marele tunel din Apenini, reconstruirea Romei etc., ceea ce a condus la relansarea economică. A fost introdus *corporatismul*. În Germania, după anul 1924, apăreau premise pentru o stabilizare a economiei, s-a instituit o monedă nouă și s-au reglementat plățile conform Planului Dawes. Stabilizarea economică s-a datorat ajutorului financiar acordat de SUA și de alte state occidentale. La renașterea potențialului economic al Germaniei și-a adus contribuția și semnarea Tratatului de colaborare economică sovieto-german din 16 aprilie 1922, la Rapallo, prin care cele două țări renunțau reciproc la despăgubiri de război. Pentru Germania, redresarea financiară din 1924 și investițiile străine au determinat creșteri importante ale economiei. În anii 1925–1929, Germania a produs mai mult cărbune și oțel decât Franța și Anglia luate împreună. Flota comercială germană a urcat rapid pe locul patru.

- Justifică diferențele în dezvoltarea economică a statelor în perioada 1922-1929.

Criza economică mondială (1929–1933) și depășirea ei (1934–1939). Marea Criză Economică, cunoscută și ca „Marea Depresiune”, a afectat practic toate țările, cu excepția URSS. Ea a cuprins toate sferile economiei: comerțul a scăzut la o treime din nivelul de dinainte de criză; sectorul agricol nu și-a revenit din criză până la izbucnirea războiului; moneda a 56 de țări a fost devalorizată etc. Șomajul a luat o amploare uriașă. Criza a căpătat un caracter deosebit de complex și prelungit în țările dependente din punct de vedere economic și politic de liderii economici mondiali. În țările nerefăcute pe deplin după război, cele trei puncte slabe au fost: criza agricolă de supraproducție însoțită de scăderea prețurilor și a veniturilor țărănimii; criza de suprainvestiții speculative în sectoarele-pilot ale economiei și criza financiară. Dintre țările-lider, cea mai puternic lovită a fost economia SUA. A fost resimțită dur în Germania.

Lupta împotriva crizei, căutarea unor noi metode și forme de contracarare a acesteia au determinat politica generală a guvernelor tuturor țărilor. Cea mai fulminantă politică anticriză a fost „*New Deal*”-ul președintelui SUA, F. Roosevelt. În Germania nazistă, implicarea sta-

tului în economie s-a făcut în numele național-socialismului, exprimând dirijismul de natură totalitară în timpul lui A. Hitler. În Italia, intervenționismul etatist s-a manifestat în varianta dirijismului corporativ cu grave încălcări ale democrației. În statele cu tradiții democratice, încercările extreme de control politic în economie nu au dat rezultate, întrucât chiar în condițiile aplicării modelului dirijist au continuat să practice o politică liberală.

- Argumentează necesitatea intervenției statului în economie.

Specificul dezvoltării economice a Rusiei Sovietice/URSS în perioada interbelică. După Primul Război Mondial, situația țării era catastrofală. Între 17 mai 1918 și 25 octombrie 1922/16 iulie 1923, statul sovietic s-a confruntat cu un *Război civil*. În perioada războiului guvernul bolșevic a implementat *politica comunismului de război (1818–1921)*, în scopul aprovizionării Armatei Roșii și a orașelor. Principalele acțiuni au fost: naționalizarea industriei; monopolizarea de stat a multor ramuri ale agriculturii; militarizarea muncii (orientare spre industria militară); lichidarea băncilor private și a depozitelor; interzicerea comerțului privat și restrângerea relațiilor mărfă–bani; monopolul comerțului exterior; serviciul de muncă forțată; *prodrazviorstka*, rechiziționarea forțată a produselor de la țărani fără compensare; plata salariului era efectuată în produse industriale, s-a introdus sistemul de cartele alimentare. Comunismul de război s-a caracterizat printr-un grad înalt de centralizare a întregii economii. În 1921–1922, în regiunile Volga, Caucazul de Nord, Ural, Kazahstan, centrul Rusiei Sovietice și Ucraina era foamete, victime fiind 2-5 mil. de oameni. Politica comunismului de război s-a dovedit a fi un eșec, deoarece nu și-a atins obiectivele economice: agricultura era distrusă, producția industrială a scăzut. În dorința sa de a forța poporul să se supună puterii sovietice, s-a aplicat teroarea. URSS rămânea în urma statelor lumii la capitolul implementării inovațiilor tehnice în uzul cetățenilor, modernizarea economică nu se realiza. La 22 decembrie 1920, Consiliul Comisarilor Poporului a adoptat o rezoluție „Cu privire la Planul de electrificare a Rusiei” – Planul GOELRO.

Noua Politică Economică (NEP) a fost cursul economic urmat în Rusia Sovietică din 1921, care a înlocuit politica „comunismului de război”. NEP a fost o încercare de a folosi relațiile mărfuri–bani, pentru a relansa economia. În sectorul agricol, *prodrazviorstka* a fost înlocuită cu un impozit mai mic pe produse, în 1923–1924 țărănilor li s-a permis să plătească un impozit în natură pe produse și bani. A fost admis comerțul privat. S-a realizat trecerea întreprinderilor din proprietatea statului în arendă privată, s-a permis deschiderea de mici întreprinderi

Prodravziorstka

Industrializarea

private. Era permisă forța de muncă angajată. Cele mai mari și mai avansate fabrici și uzine s-au unit în trusturi de stat. Sistemul de carduri pentru distribuirea alimentelor și mărfurilor a fost desființat. Salariile au început să fie achitate în bani. Au fost restaurate iarmaroacele mari din Nijni Novgorod, Baku, Irbit, Kiev etc. S-au deschis bursele comerciale. În 1921–1924 a fost realizată reforma financiară. A fost creat sistemul bancar. Au fost introduse impozite directe și indirecte (comerciale, venituri, agricole, accize la bunurile de larg consum, taxe locale). Toate aceste măsuri au revigorat economia.

A urmat *industrializarea* (1928–1937), un complex de reforme la scară largă, care vizau dezvoltarea industriei, în scopul modernizării țării. Politica de industrializare a fost aprobată la Congresul al IV-lea al Sovietelor din URSS, din aprilie 1927. Industrializarea socialistă era parte integrantă a celor „trei sarcini de reorganizare radicală a societății” (industrializarea, colectivizarea agriculturii și revoluția culturală), fiind realizată prin planuri cincinale de dezvoltare a economiei naționale. Primul

plan cincinal (1928–1932) a fost aprobat în mai 1929, având drept sarcini principale: crearea și dezvoltarea ulterioară a industriei grele; transformarea URSS-ului într-o țară industrială; reconstrucția tehnică a economiei cu ajutorul noii tehnologii. Au fost obținute rezultate excepționale: au fost construite șantiere imense, hidrocentrale și uzine (combinatele siderurgice din Ural și Siberia, calea ferată spre Asia Centrală, hidrocentrala electrică de pe Nipru, hidrocentrala de pe Volhov, Uzina de tractoare de la Moscova etc.). Ca urmare a celui de-al doilea plan cincinal, implementat în 1933–1937, care a avut drept scop continuarea implementării sarcinilor de amploare ale țării, precum și colectivizarea agriculturii, reconstrucția tehnică a economiei a fost finalizată. Creșterea industrială a fost realizată în baza gospodăriilor țărănești, distruse prin colectivizarea forțată, dar și prin munca gratis efectuată de către milioanele de deținuți.

- Identifică etapele principale ale dezvoltării economice a URSS.
- Explică specificul diferenței dezvoltării economice a URSS față de celelalte state.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Explică interdependența dintre Primul Război Mondial și criza postbelică.
2. Reflectă asupra modelelor de dezvoltare economică a statelor adoptate în perioada postbelică.
3. Determină consecințele Marii Depresiuni în SUA și în lume, în plan sociopolitic.

> Activitate în echipă

4. Organizați o dezbatere pe tema: *Dezvoltarea diferită a economiilor statelor este rezultatul factorilor interni sau externi?*
5. Creați o prezentare grafică a urmărilor *Marii Depresiuni* în SUA și statele europene, printr-un clustering.

1 Formulare de concluzii

6. Apreciază eficiența politicilor dirijate în economiile statelor democratice.
7. Estimează ritmurile creșterii economice ale statelor lumii în perioada anilor 1930–1938.
8. Concluzionează asupra urmărilor colectivizării forțate în URSS.

> Sugestie de temă pentru acasă

9. Elaborează un eseu fotografic din afișe propagandistice cu titlul: *Realizările industrializării în URSS versus rezultatele colectivizării.*
10. Realizează un studiu de caz: *Viața cotidiană a unui american, german, francez, sovietic în perioada Marii Depresiuni* (la alegere).

Marea Depresiune. „New Deal” – model pentru depășirea crizei economice

20

Jurnal istoric

- Explică sintagma *Joia neagră*.
- Asociază termeni și noțiuni în raport cu data de 24 octombrie 1929.

Timp istoric

1929–1933 – Marea Depresiune.

Dorothea Lange (fotografă americană), Mama migrantă. Imagine-emblema pentru Marea Depresiune

Dicționar istoric

Marea Depresiune – numele dat Crizei Economice Mondiale (1929–1933).

Fermieri distrugând laptele în timpul Marii Depresiuni, SUA, 1933

- Expune-ți opinia asupra realității prezentate de sursă.
- Explică care au fost cauzele acestor acțiuni.

În 1929 în SUA a izbucnit o puternică criză economică, care a durat până în 1933, cu impact mondial și consecințe nemaîntâlnite până atunci. Declanșarea ei a avut un șir de cauze: supraproducția de alimente și bunuri industriale, dezvoltarea spontană a pieței și suprasaturarea acestora cu mărfuri, incapacitatea populației de a cumpăra tot ceea ce a fost oferit de producător, speculația financiară, abuzul de credite de consum și de speculații bursiere, care s-a practicat în SUA în anii primului deceniu interbelic, derapaje financiare etc. În plus, dolarul era în declin pe fundalul revenirii Marii Britanii la standardul-aur de dinainte de război. Valoarea scăzută a dolarului a limitat exporturile din Marea Britanie, dar a stimulat importurile din SUA. Acest lucru a contribuit la „mișcarea” rezervelor de aur din Marea Britanie către Banca Rezervei Federale din New York.

Declanșatorul prăbușirii a fost *Marele Crah* din 24 octombrie 1929 la bursa din New York, cunoscut ca *Joia neagră*. *Marea Depresiune* a avut un caracter global, practic toate țările au resimțit consecințele sale negative, cu excepția URSS-ului, în care se desfășura industrializarea și colectivizarea, iar cel mai mult a lovit SUA; a fost de lungă durată, în unele țări prelungindu-se până în 1935; a avut impact și a afectat toate domeniile vieții: social, economic, politic, spiritual.

- Explică cauzele *Marii Depresiuni*.
- Numește caracteristicile specifice *Marii Crize Economice*.

Trăsături. Criza economică din anii 1929–1933 s-a manifestat prin falimentarea întreprinderilor, reducerea forței de muncă, scăderea salariilor, creșterea șomajului, scăderea exporturilor și a producției industriale, marșuri ale foamei etc. Țările subdezvoltate și în curs de industrializare au fost cele mai lovite, deoarece economia lor depindea de comerțul cu produse agricole și materii prime. Din 1929 și până în 1933, depresiunea a distrus cei trei piloni ai economiei mondiale:

Indicatori statistici

Tabel. Schimbările în indicatorii economici în perioada 1929–1932

	SUA	Marea Britanie	Franța	Germania
Producția industrială	-46%	-23%	-24%	-41%
Prețurile angro	-32%	-33%	-34%	-29%
Comerțul extern	-70%	-60%	-54%	-61%
Șomajul	+607%	+129%	+214%	+232%

Sursă: Jerome Blum, Rondo Cameron, Thomas G. Barnes. *The European world: a history* (2nd ed. 1970), pag. 885.

- Determină cele mai afectate domenii economice în cadrul *Marii Depresiuni*.
- Explică diferența indicatorilor economici de la un stat la altul.
- Interpretează argumentat raportul procentual al șomajului.

Viziuni istoriografice

„Din 1933, creșterea economiei [Germaniei – n.n.] fusese direcționată în principal către nevoile războiului și către consumul civil. În perioada cuprinsă între 1936 și 1939, peste două treimi din totalul investițiilor germane fuseseră îndreptate înspre obiective ținând de război.”

R. Overy

- Explică legătura cauzală dintre anul 1933 și economia de război în Germania interbelică.
- Asociază evoluția economică și politică a Germaniei în perioada 1936–1939.

Indicatori statistici

Tabel. Indicii producției industriale după criza din 1929 (1929 = 100%)

Statul/ anul	1930	1931	1932	1933	1934	1935
SUA	83	69	55	63	69	79
Marea Britanie	94	86	89	95	105	114
Franța	-	99	85	74	83	79
Germania	86	72	59	68	83	96
Austria	-	91	78	66	68	75
Italia	-	93	84	77	83	85
Cehoslovacia	-	91	64	60	67	70
Ungaria	-	87	82	88	99	107
România	-	-	105	82	101	126

Sursa: *Enciclopedie de istorie universală / De Agostine, București, All Educațional, 2003, p. 505.*

- Compară situația statelor în perioada 1932–1935 față de cea din 1929.

producția; circulația internațională de mărfuri și capital; sistemul monetar internațional.

Până în 1932, producția industrială din SUA a scăzut cu 46%. Criza a declanșat un val de falimente bancare. Nivelul de trai al populației a scăzut brusc. Au rămas șomeri 10-15 mil. de oameni, iar rata șomajului a crescut la 25%. Mulți și-au pierdut casele și au ajuns pe stradă, fiind cunoscute „Orașe Hoover”, construite din cutii și deșeuri de construcții. Criza industrială s-a împletit cu cea agrară. Recolta de grâu a scăzut cu 36% până în 1934, cea de porumb cu 45%. Prețurile la produsele agricole au scăzut cu 58%, iar circa 40% din venitul fermei erau îndreptate spre achitarea datoriilor și a impozitelor.

În *Marea Britanie* a avut loc căderea bursei și dezechilibrarea bugetului din cauza cheltuielilor sociale. Falimentul multor bănci din Germania și Austria, care aveau și capital englez, a dus la scăderea capitalurilor engleze, diminuarea rezervei de aur și amenințarea stabilității lirei. S-au închis întreprinderi. A crescut șomajul – de la 1,4 mil. în 1929 la 3 mil. în 1932.

Franța a fost afectată mult mai târziu de criza economică decât alte state. Scăderea producției industriale a fost resimțită abia la sfârșitul anului 1930, deoarece sectorul ei agricol era încă foarte extins. Această întârziere se datora și faptului că Franța primise teritorii industrializate, beneficia de reparații din partea Germaniei. Însă criza economică în Franța a fost mai îndelungată, fiind înregistrate două căderi economice: în 1932 și în 1935, ce au dus la slăbirea pozițiilor internaționale ale Parisului. Producția industrială a scăzut în 1932 cu 24% față de 1929, producția de automobile a ajuns la 69,6% față de 1929, comerțul extern a scăzut cu 54%. În 1935 erau 4,2 mil. de șomeri.

Criza a atins inițial economia din Germania, care era mai fragilă, fiind dependentă de creditul american. În primăvara anului 1931, falimentul băncii *Kredit Anstalt* din Viena a antrenat prăbușirea întregului sistem bancar austriac. Prin ricoșeu, băncile germane au intrat, la rândul lor, în criză. Cancelarul german Brüning a decretat închiderea tuturor băncilor și izolarea mărcii de lumea exterioară. Șomajul a atins un nivel înalt.

- Enumeră trăsăturile *Marii Depresiuni*.
- Descrie cum s-au manifestat aceste trăsături în diverse state.

Măsurile pentru depășirea crizei. În *Marea Britanie*, în septembrie 1931, a fost abandonată convertibilitatea lirei în aur. Această decizie a afectat grav Banca Franței și pe cea a Japoniei, care dețineau depozite de lire în calitate de monedă de schimb. S-a lansat campania publicitară pentru promovarea produselor autohtone – „Buy British”, s-au acordat credite ieftine, a fost favorizată concentrarea întreprinderilor miniere și siderurgice, s-au redus taxele pentru export, a fost subvenționat sectorul agricol, s-a creat un fond de stabilizare a schimburilor; s-a renunțat la politica liber-schimbului în favoarea protecționismului – au fost introduse taxe vamale protecționiste mari (10–33%), iar prin Acordul de la Ottawa din 1932 cu dominioanele au fost încheiate un regim preferențial reciproc. Economia Marii Britanii a luat avânt până în 1937, când producția a reprezentat 123,9% față de 1929.

Pentru a-și stabili sistemul financiar, *Franța* a recurs la devalorizarea monedei. În imperiul său colonial, Franța a constituit o zonă a francului. În 1939, nivelul economiei franceze nu atinsese încă nivelul din 1929. Această stare economică s-a manifestat printr-o insuficien-

ță a investițiilor, care au antrenat învechirea tehnologică și a frânat capacitatea de producție. Fenomenul a fost mai accentuat în uzinele de armament și tehnică militară, astfel că, la momentul declanșării Celui de-Al Doilea Război Mondial, Franța nu era economic pregătită.

În *Germania* și *Italia* s-au implementat modele dirijiste. Aceste țări, în 1938, au pus baza unei zone a mărcii în Europa, întreținând relații privilegiate cu Japonia. S-au luat măsuri pentru creșterea producției agricole și industriale și limitarea importurilor. Progresele industriei chimice au permis fabricarea produselor de înlocuire pentru benzină, cauciuc, fibre din bumbac. În Italia măsurile au fost dublate de o uriașă mobilizare a forței de muncă prin intermediul corporatismului. Din 1935, prestarea unei munci a fost obligatorie pentru toți tinerii de ambele sexe. În 1939, Germania a devenit a doua putere industrială a lumii după SUA.

- Identifică asemănări și deosebiri în politica statelor referitoare la combaterea urmărilor crizei.

Consecințele Marii Depresiuni. Criza din 1929–1933 a reprezentat eșecul tentativei și al efortului de a restabili componentele esențiale ale doctrinei liberale în economie și a orientat societatea spre alte modele economice. Urmările politice ale crizei au fost mai puternice și mai nefaste pentru omenire decât consecințele ei economice. În Germania ea a dus la istaurarea regimului totalitar nazist, în Franța și Anglia a dus la instabilitatea guvernelor, dar și la crize în interiorul partidelor, precum în cel liberal, care nu au putut gestiona situația. Preocupările pentru îndepărtarea consecințelor economice și financiare au distras atenția de la pericolele politice iminente – revizionismul și revanșismul, manifestate de statele totalitare.

- Exprimă-ți opinia asupra impactului politic al crizei economice.

Programul „New Deal” și redresarea economică. Inaugurarea președintelui SUA Franklin Delano Roosevelt, pe 4 martie 1933, a vestit „New Deal”-ul, una dintre cele mai faimoase și eficiente reforme menite să depășească criza din istorie. Au urmat celebrele *O sută de zile de noi inițiative*. Scopul principal al lui Roosevelt a fost intervenția activă a statului în procesul de producție socială. În implementarea „New Deal”-ului au fost remarcate două etape: prima – din 1933 până în 1935 și a doua etapă – din 1935.

În primul rând, a fost salvat *sistemul bancar*. Congresul a adoptat *Legea federală privind Banca de Urgență și Legea Glass-Steagall* pentru a oferi supraveghere bancară. Măsurile au dus la o reducere a numărului băncilor în 1933–1939 cu 15%, iar activele lor au crescut cu 37%. SUA au abandonat standardul-aur, au retras aurul din circulație și au devalorizat (depreciat) dolarul, au interzis exportul de aur. Al doilea domeniu de redresare economică a fost *politica fiscală sau cheltuielile federale*. În 1933–1934, Congresul a autorizat 3,3 mld. de dolari în cheltuieli de urgență pentru crearea de locuri de muncă și ameliorarea statelor.

Cea mai importantă parte a „noului curs” a fost cea de revigorare a industriei. A fost adoptată *Legea privind restabilirea industriei naționale*, 16 iunie 1933, fiind introdus un sistem de reglementare de stat a acesteia. A fost înființată *Administrația Națională de Recuperare Industrială*. Accentul a fost pus pe „coduri de concurență loială”, care determinau volumul producției, nivelul minim de preț, nivelurile salariale, durata

Cariere în istorie

Franklin Delano ROOSEVELT

Al 32-lea președinte al SUA (1933–1945), a condus SUA în anii grei de după Criza Economică Mondială și Cel de-Al Doilea Război Mondial (1939–1945). A fost inițial adeptul neutralității, dar evenimentele din anii '30 și ascensiunea URSS îl conving să redefinească politica externă conform liniilor trasate de Wilson. A lansat programul „New Deal” – „noul curs” prin care a înlăturat consecințele Marii Crize Economice. S-a implicat activ prin acțiuni diplomatice, acordare de ajutor aliaților în Cel de-Al Doilea Război Mondial, fiind adeptul organizării noi a lumii pe principii democratice, prin intermediul ONU. A participat la conferințele interaliate de la Teheran și Yalta.

- Apreciază rolul lui F.D. Roosevelt în istoria contemporană a SUA.

Poster „Aplicarea programului «New Deal»”, 1936

Documentar

„Eu propun [...] Congresului o lege menită să creeze o administrație a Văii Tennessee – o societate investită cu puteri guvernamentale, dar posedând suplețea și inițiativa unei întreprinderi private. Va trebui să-i fie încredințată o responsabilitate foarte mare pentru a face planuri în vederea folosirii adecvate, a salvării și dezvoltării resurselor naturale ale bazinului Tennessee și ale teritoriului limitrof pentru binele economic și social al națiunii. Această administrație va trebui să fie investită cu puterile necesare pentru a pune aceste planuri în execuție. Va fi însărcinată cu punerea în lucrare a instalațiilor de pe șirul de cascade și integrarea lor în acest vast plan.”

F.D. Roosevelt.
Mesaj prezidențial, 1935

- Identifică opinia autorului despre importanța creării administrației Văii Tennessee.
- Demonstrează argumentat că „New Deal” conține și măsuri de protecție a mediului.

Statuia Libertății

- Identifică în textul temei referințe la statuia din imagine.
- Reflectă asupra simbolismului acestui monument pentru un american.

săptămânii de lucru, piețele pentru produse și o politică unică de preț, condițiile de angajare. Nu a fost permisă nicio discriminare între membrii de sindicat. Pentru a depăși criza agrară, la începutul anului 1933 a fost adoptată *Legea de reglementare a agriculturii*, fiind creată și *Administrația de Reglementare Agricolă*. Legea prevedea măsuri de ridicare a prețurilor la produsele agricole la nivelul anilor 1909–1914, reducerea suprafeței terenurilor cultivate și a capetelor de animale. Pentru fiecare hectar neșemănat, fermierii au primit despăgubiri și un bonus, o taxă pe făină și o taxă pe fire de bumbac. Au fost luate măsuri de urgență pentru finanțarea datoriei fermelor de stat, care la începutul anului 1933 a ajuns la 12 mld. de dolari. În 1933–1935, fermierii au primit peste 2 mld. de dolari în calitate de împrumuturi, iar vânzarea fermelor falimentare la licitație a încetat. Implementarea acestei legi a dus la distrugerea a circa 10 mil. de acri de suprafețe însămânțate cu bumbac și 1/4 din toate culturile. Doar într-un an de funcționare au fost sacrificate 23 mil. de capete de bovine și 6,4 mil. de capete de porcine. Carnea animalelor sacrificate a fost transformată în îngrășământ. Astfel, a fost posibilă menținerea prețurilor și îmbunătățirea situației în sectorul agricol: până în 1936 veniturile fermierilor au crescut cu 50%. Datorită împrumuturilor, multe ferme au făcut față crizei. Cu toate acestea, aproximativ 10% din toate fermele (600 mii) au dat faliment și au fost vândute.

- Explică necesitatea măsurilor aspre ale programelor din agricultură.
- Apreciază importanța măsurilor din domeniul economic pentru depășirea crizei.

Domeniul social. În primele *O sută de zile* au fost puse în aplicare trei programe de creare a locurilor de muncă. Primul proiect era destinat tinerilor șomeri cu vârsta între 18 și 25 de ani, fără mijloace și anumite abilități, cărora li s-au oferit hrană, locuință, uniforme gratuite și au fost plătiți cu 1 dolar pe zi. Ei au fost angajați să lucreze la defrișarea pădurilor, la reîmpăduriri, reparația drumurilor și la restaurarea parcurilor. Numărul tinerilor care au trecut prin lagărele de muncă a fost de 3 mil. În 1933 a fost creată *Administrația Văii Tennessee (Tennessee River Valley Authority)*, drept urmare a activității căreia s-au construit centrale hidroelectrice, s-au efectuat împăduriri și controlul eroziunii solului, s-a controlat industria, alimentată de centrala din Tennessee. Au fost create locuri de muncă pentru 40 de mii de oameni. Rata șomajului a scăzut constant de la 25% în 1933 la 10% în 1937. Au fost adoptate *Legea Wagner*, *Legea privind angajarea echitabilă*, *Legea asigurărilor sociale*, prin care a fost recunoscută necesitatea lucrătorilor de a-și apăra interesele colective prin sindicate și prin încheierea de contracte colective cu angajatorii; muncitorilor li s-a acordat dreptul la grevă, erau prevăzute condiții echitabile de muncă, se interzicea folosirea muncii copiilor, se stabileau rate salariale uniforme la întreprinderile federale, niveluri minime și maxime ale acestora și săptămâna de lucru de 44 de ore. A fost introdus un sistem de ajutor de șomaj. Prin *Legea pensiilor* au fost stabilite pensiile de la vârsta de 65 de ani; asistență pentru bolnavi și invalizi. Fondurile de pensii s-au format din contribuțiile lucrătorilor și ale întreprinderilor.

- Enumeră măsurile luate în domeniul social.
- Justifică necesitatea aplicării acestor măsuri.

Lucrări publice și locuințe. A fost creată *Administrația Lucrărilor Publice*; pentru organizarea lucrărilor publice au fost alocate 3,3 mld. de dolari. „*New Deal*” a modificat peisajul Americii. Au fost construite baraje, străzi, autostrăzi, tuneluri, diguri și poduri, 80% din noile rețele de canalizare, 50% din instalațiile de apă, primării, spitale, aeroporturi și școli. S-a pus accent pe lucrări publice, o moștenire crucială a „*New Deal*”-ului devenind devotamentul față de idealul progresist al binelui public, mai degrabă decât interesul privat. Acțiunea rapidă a administrației Roosevelt a salvat piața imobiliară. În 1933 și în 1934 a fost reglementată ipoteca, cu scopul reducerii prețurilor la locuințe, prin care s-a restructurat datoria deținătorilor de credite ipotecare și s-au oferit garanții federale creditorilor ipotecari. Până la mijlocul anilor '30, prețurile caselor au revenit la nivelurile din anii '20.

Educație și cultură. Agențiile de lucrări publice au demonstrat o preocupare fără precedent pentru promovarea educației publice. S-au construit și s-au reparat clădiri educaționale și au fost angajați peste 50 000 de profesori. Au fost construite 5 900 de școli noi, 31 300 au fost renovate și au fost construite săli de spectacol, biblioteci, laboratoare și cantine. Administrația Lucrărilor Publice a construit 6 656 de școli primare și secundare și aproape 700 de colegii și clădiri universitare. În afară de școli, au fost construite 105 biblioteci publice noi. S-au reparat și renovat aproximativ 94 mil. de cărți. Au

fost construite și extinse muzee și au fost restaurate monumente, precum Statuia Libertății. Prin proiectele federale pentru scriitori, arte, teatru și muzică, cunoscute sub numele de *Federal One*, au fost angajați mii de artiști pentru a-și exprima creativitatea în folosul public, contribuind la decorarea clădirilor din diferite orașe.

- Demonstrează importanța acțiunilor în domeniile lucrărilor publice și ale educației și culturii.

Guvern și politică. Cea mai mare realizare instituțională a „*New Deal*”-ului a fost expansiunea autorității guvernului federal. Administrația Roosevelt a acționat rapid, implementând ideile progresiste privind finanțarea guvernamentală sistematică a lucrărilor publice, planificarea civică și reforma în numele binelui public. A extins competențele federale asupra difuzării radio prin *Legea federală de comunicații* din 1934. S-a ocupat de dezvoltarea transportului aerian prin *Legea aeronautică civilă* din 1938. „*New Deal*”-ul a subliniat superioritatea comunității în detrimentul câștigului privat, stabilind un nou standard pentru serviciul public, bunăstarea publică și preocuparea pentru toți oamenii.

În domeniul politicii externe a fost adoptată *Legea cu privire la neutralitate* și a fost implementată politica de bună vecinătate.

- Apreciază impactul „*New Deal*”-ului asupra societății americane.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Numește trăsături comune ale Marii Crize Economice manifestate în diferite state.
2. Identifică elemente de intervenție a statului în economia diferitelor țări pentru combaterea urmărilor Marii Depresiuni.
3. Completează tabelul conceptual *Legile „New Deal”-ului și acțiunea acestora*, după cum urmează:

Anul	Legea	Domeniul vizat	Schimbarea produsă

4. Demonstrează relația cauză-efect dintre promovarea Noului curs și revigorarea economică a SUA.

▶ Activitate în echipă

5. Redactați, împreună cu colegul de bancă, un discurs, în care vei arăta necesitatea aplicării unui program de reforme pentru depășirea Marii Depresiuni.
6. Exemplificați semnificația sintagmei *bunăstarea publică* printr-un clustering.

▶ Formulare de concluzii

7. Elaborează o sinteză a temei prin date, termeni, realizări.
8. Concluzionează asupra problemei: „*New Deal*”-ul a schimbat aspectul orașelor americane, utilizând metoda PRES:
  - punct de vedere,
  - raționament,
  - exemplu,
  - rezumat.
9. Emite judecăți de valoare asupra subiectului: *A fost oare afectată democrația americană în timpul crizei mondiale?*

▶ Sugestie de temă pentru acasă

10. Creează un album de imagini *Realizările reformelor „New Deal”* în format electronic (domeniu la alegere).
11. Redactează un eseu despre urmările Marii Depresiuni.
12. Studiu de caz: Un tânăr american în 1929 era fermier și nu avea unde să-și vândă carnea. Demonstrează argumentat că legile adoptate i-au oferit garanții de stat pentru a reveni în afaceri.

21

Politici de consolidare a statului național român. Noul cadru de dezvoltare economică a României interbelice*

Jurnal istoric

Vedere din București. Hotelul „Ateneu” anii '30 ai secolului XX

- Formulează trei enunțuri pe care le sugerează fotografia de epocă a orașului București.

Timp istoric

1920 – adoptarea *Legii pentru unificarea monetară*.

1921 – adoptarea *Legilor pentru reforma agrară* în Bucovina, Basarabia, Oltenia, Muntenia, Transilvania.

1923 – constituirea Societății Naționale de Credit Industrial.

Dicționar istoric

Balanța comercială – raportul dintre valoarea generală a importului și cea a exportului unei țări.

Curbe de sacrificiu – denumire dată în 1931–1933, în România, reducerii salariilor și pensiilor muncitorilor și funcționarilor publici.

Neoliberalism – curent al doctrinei politice contemporane care susține intervenția limitată a statului în economie, în vederea stabilirii cadrului juridic care să permită organizarea concurenței, funcționarea armonioasă a prețurilor etc.

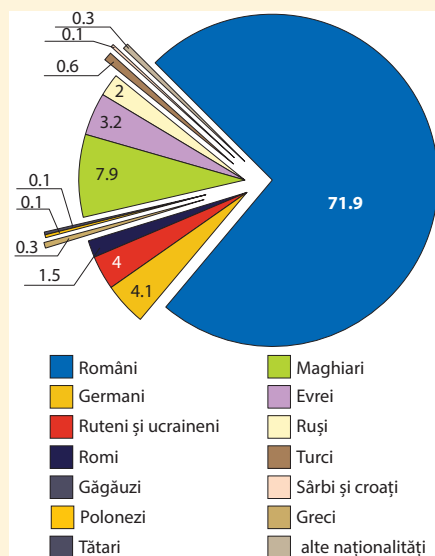

Indicatori statistici

Tabel. Populația României

Anul	Numărul populației
1920	17 393 149
1930	18 025 896
1940	19 933 802

Diagramă. Componenta etnică a populației României conform Recensământului din 1930 (%)

Noile realități ale statului român și căile de dezvoltare.

Marea Unire din 1918 a condus la constituirea unui cadru complet nou, teritorial, politic și social-economic de dezvoltare a statului și societății românești. Regatul României, întregit în hotarele sale firești, cuprindea peste 295 000 km² și peste 15 mil. de locuitori față de Vechiul Regat, care nu depășea 137 000 km² și circa 7,3 mil. de locuitori. În noile sale granițe, România era un stat de mărime medie în Europa, ocupând locul 10 după suprafață și locul 8 ca număr de locuitori. România devenise, în noile condiții istorice, o entitate economică, cu o piață internă unică, capabilă să tindă și să realizeze o dezvoltare de sine stătătoare. La rândul ei, independența economică conducea iremediabil la întărirea și afirmarea celei politice, ceea ce consolida poziția României în concertul statelor lumii.

În vederea sincronizării proceselor politice, economice, administrative a fost adoptat calendarul gregorian (stilul nou) pe întreg cuprinsul țării, ziua de 1 aprilie 1919, pe stil vechi, devenind 15 aprilie – stil nou.

Unificarea administrativă a României. Imediat după adoptarea actelor de Unire, a debutat acțiunea de integrare a provinciilor istorice în cadrul noului stat național unitar român. La 9/22 aprilie 1918 a fost publicat decretul prin care se ratifica unirea Basarabiei, la 13/26 decembrie 1918 – unirea Transilvaniei, iar la 19 decembrie 1918/1 ianuarie 1919 – unirea Bucovinei. În anii 1918–1925 s-a păstrat specificul organizărilor administrativ-teritoriale existente în provinciile istorice unite cu Vechiul Regat. *Legea de unificare administrativă* din 14 iunie 1925 stabilea o organizare administrativă unitară la nivelul întregului Regat. Teritoriul țării a fost împărțit în 71 de județe, 489 de plăși și 8 879 de comune. Ulterior această structură inițială a suferit modificări la nivel de localități și plăși. Prin reforma administrativă din 14 august 1938, s-a introdus o nouă unitate administrativă – ținutul.

Consolidarea potențialului economic al țării. Marea Unire a dus la întărirea potențialului economic al României, a creat condiții favorabile explorării bogățiilor solului și subsolului, a accentuat ponderea industriei în ansamblul economiei naționale.

În primii ani după încheierea Primului Război Mondial, România s-a confruntat cu o situație economică extrem de dificilă, fapt ce a influențat hotărâtor asupra stării materiale a națiunii. În fața economiei românești au stat două scopuri: *refacerea țării și integrarea la scară națională a tuturor ramurilor economice* din întreg teritoriul statului. Refacerea economică a țării a durat din 1818 până în 1923. În ce privește căile de dezvoltare a țării, s-au conturat două concepții de politică economică: politica „prin noi înșine”, promovată de PNL și burghezia financiară-liberală, ce urmărea dezvoltarea economică prin forțe proprii, fără a exclude participarea capitalurilor străine; și politica „porților deschise”, promovată de Partidul Național-Țărănesc, de burghezia sătească, de o parte a burgheziei industriale din Transilvania și Banat, legată de capitalurile germane și austro-ungare, ce urmărea ca, prin acordarea unor concesiuni capitalurilor străine, să se obțină piețe mai avantajoase pentru cerealele românești.

Tabel. Curenți și idei privind calea de dezvoltare a României

Neoliberalismul	PNL	Curentul „prin noi înșine”	Mihail Manoilescu, Ștefan Zeletin, Vintilă Brătianu, I.Gh. Duca
Țărănismul sau agrarianismul	PNȚ	Politică „porților deschise”	Constantin Stere, Virgil Madgearu, Gheorghe Zane, Ion Mihalache

În primul deceniu de după Unire (1918–1928), cu întreruperi, la guvernare s-a aflat PNL, de aceea politica guvernamentală s-a caracterizat prin aplicarea doctrinei „prin noi înșine”, care viza asigurarea independenței economice a României, modernizarea structurilor economiei naționale, prin creșterea intervenției statului în viața economică, fapt reflectat și în sporirea ponderii ministerelor economice în structura guvernamentală.

Fiecare provincie a avut elemente specifice ale structurii sociale: în Basarabia era numeroasă țărănimea, iar intelectualitatea redusă, dar activă din punct de vedere politic; în Bucovina, majoritatea întreprinzătorilor capitaliști era de origine străină germană sau evreiască; în Transilvania dominau burghezia mică, industrială și comercială, dar și țărănimea și lucrătorii industriali.

- **Apreciază potențialul uman al economiei României.**
- **Demonstrează că Marea Unire a crescut potențialul economic al țării.**
- **Compară viziunile liberalilor și țărăniștilor privind dezvoltarea țării.**

Reforma agrară din 1921. Deși agricultura constituia principala ramură economică, ea se găsea într-o situație grea, datorită slabei înzestrări tehnice, lipsei vitelor de muncă, concentrării terenurilor arabile în mâinile marilor latifundiari etc. Țărănimea reprezenta principala categorie socială a țării, însă în 1921, circa un milion de familii țărănești dețineau 46,7% din terenul arabil al țării, în timp ce numai 1 171 de mari proprietari stăpâneau 42,5%. Rezolvarea problemei agrare era o necesitate a societății. Legea s-a aplicat în mod progresiv, pe regiuni, astfel pentru Basarabia a fost adoptată în 1920, iar pentru Vechiul Regat, Transilvania și Bucovina în 1921.

Conform Recensământului din 1930, 78,9% din populație a continuat să trăiască la sat; 21,1% era concentrată în orașe, ca București, cu 630 000 de locuitori, sau Chișinău, Cernăuți, Galați și Iași, cu cca 100 000 de locuitori fiecare.

Ocupația	Locuitori antrenați
Agricultură	72,3%
Activități industriale	9,4%
Funcționari	4,8%
Comerț și credit	4,2%

- **Apreciază potențialul uman al României și ocupațiile economice principale.**
- **Analizează componența etnică a populației României.**
- **Exprimă-ți opinia referitoare la nivelul de urbanizare și industrializare a țării conform datelor Recensământului din 1930.**

Primul Guvern al României Mari, în care au intrat reprezentanți ai provinciilor unite cu Țara în 1918. Pe rândul întâi, primul din dreapta este Ion Inuceț, reprezentantul Basarabiei, MNIR

- **Asociază imaginii termenii istorici.**

Documentar

Tabel. *Reforma agrară – finalizată în anul 1921*

Etape și caracteristici

1918 (13 decembrie): Decret pentru exproprierea moșiilor de peste 100 ha din Vechiul Regat; 2 224 588 ha sunt date în arendă obștilor țărănești.

1919: România, tradițional exportator de grâu, a fost nevoită să importe grâu pentru populație.

1920–1921: Decret progresiv prin care sunt expropriate, în anul 1920, în Basarabia și, în anul 1921, în Transilvania, Banat și Bucovina cca 2 mil. ha din proprietățile particulare ale supușilor străini și ale absenteiștilor.

1921 (iulie): Legea agrară propriu-zisă: s-au expropriat 6 123 789 ha dintre care 3 998 753 ha de teren arabil, au beneficiat de aceasta aproximativ 1,4 mil. de familii țărănești; a asigurat redistribuirea proprietății funciare în favoarea țărănimii.

- Reflectă asupra etapelor Reformei agrare și ale schimbărilor realizate.

Prin implementarea reformei agrare, au fost confiscate aproximativ 66,1% din totalul proprietăților moșierești cu o suprafață de peste 100 ha, ducând astfel la o reducere a extinderii proprietăților mari. Un număr de 1,4 mil. de familii țărănești au fost împrăștiate prin răscumpărare cu un total de 3,7 mil. ha de teren arabil, la care s-au adăugat alte 2,7 mil. ha, ce au reprezentat izlazurile comunale. Această reformă a contribuit semnificativ la ameliorarea situației socioeconomice a țăranilor, a creat cadrul propice pentru activitățile de producție și a furnizat resursele de materie primă necesare pentru diverse sectoare, cum ar fi industria alimentară și cea textilă. Cu toate acestea, reforma agrară a prezentat și aspecte vulnerabile, vizibile prin utilizarea echipamentelor învechite și prin povara plății creditelor.

Direct urmare a reformei agrare:

- A fost deschisă calea către emanciparea economică a țăranilor.
- S-au consolidat gospodăriile mijlocii, care ajung să dețină 32% din suprafața agricolă a țării, cu loturi care depășeau, în medie, 10 ha.
- Lotul mediu al unei gospodării țărănești era de 3,8 ha; proprietatea mică, sub 10 ha, reprezenta 73,7% din totalul suprafeței agricole al țării.
- Moșierimea, prin reforma agrară a încetat să mai fie o forță economică și financiară. Din cele 9 242 930 ha cât reprezentau marile moșii de peste 100 ha, s-au expropriat 6 123 789 ha, adică 66,2%; investind sumele primite drept răscumpărare în întreprinderile legate de ramuri industriale. Prin legea electorală aplicată în anul 1919 și prin Constituția din 1923, a încetat să mai prezinte o forță politică.

Agricultura. În perioada 1921–1938, producția agricolă în România a cunoscut o creștere semnificativă. Producția de grâu a crescut de la 8,56 la 12,5 q (chintale) la ha, iar producția de porumb a crescut de la 8,1 q la 13,6 q. Cu toate acestea, producția rămânea sub media europeană. În ceea ce privește producția globală, aceasta a crescut de la 7,1 mil. de tone la 13,6 mil. de tone în 1929, nivelul maxim în perioada interbelică. România s-a poziționat pe primul loc în Europa și pe locul al cincilea în lume la producția totală de porumb. De asemenea, a ocupat locul al patrulea în Europa și locul al zecelea în lume la producția de grâu, iar în producția de floarea-soarelui a ocupat locul întâi în lume. În afară de culturile cerealiere, o pondere însemnată o constituia pomicultura și legumicultura.

- Apreciază importanța economică și socială a reformei agrare.
- Determină succesele în agricultură.

Industrializare și progrese economice. Industria a beneficiat de susținere din partea autorităților, ceea ce a condus la o creștere semnificativă în perioada 1923–1938, cu un ritm mediu de creștere anuală de 5,4%. Sectoarele dominante erau cele legate de industria alimentară. Un rol important și în creștere l-a avut industria petrolieră, rafinările naționale prelucrau 95% din țițeiul obținut din extracții. România a deținut o poziție de frunte în Europa, ocupând locul 1 la producția de petrol și locul 6 la nivel global pe parcursul perioadei interbelice. De asemenea, țara se plasa pe locul 2 în Europa la extracția de aur și gaze. Industria autohtonă a realizat o varietate de produse esențiale, precum negru-de-fum, cauciuc sintetic și o gamă extinsă de locomotive, vagoane (pentru pasageri, marfă, cisterne), autobuze, motoare

Uzina producătoare de mașini Malaxa-București, anii '30 ai secolului XX

- Demonstrează că activitatea uzinei contribuia la dezvoltarea industriei în România interbelică.

electrice, radiouri, cazane cu aburi de diverse tipuri, elemente specifice construcțiilor navale și instalații petroliere conform standardelor mondiale. În această perioadă au fost inaugurate mari unități metalurgice, cu procedee tehnologice avansate, precum Fabrica de Sârmă din Câmpia Turzii (în 1922), Uzinele Titan-Nădrag-Călan (în 1924), Copsa Mică-Cugir (în 1925), alături de fabrici producătoare de mașini, cum ar fi Malaxa-București (în 1926) și IAR Brașov (în 1926). Printre realizările notabile ale perioadei, se evidențiază avioanele românești construite la IAR-Brașov. În sprijinul dezvoltării industriale a jucat un rol semnificativ Societatea Națională de Credit Industrial, fondată în 1923.

În anii Marii Crize Economice, sute de întreprinderi au falimentat; în 1932, producția industrială a scăzut cu 50%, au avut loc greve și manifestații.

Începând cu anul 1933, economia României a cunoscut o revigorare semnificativă prin reabilitarea monedei naționale, comenzile guvernamentale și revigorarea schimburilor comerciale. Investițiile în sectoarele economice-cheie au condus la o creștere de aproximativ 22% a producției industriale. Industria metalurgică și cea petrolieră s-au dezvoltat considerabil în această perioadă.

În paralel, s-a realizat o modernizare semnificativă a infrastructurii rutiere, inclusiv introducerea transportului interurban cu autobuzul. S-au modernizat și construit noi trasee feroviare. O rețea importantă de conducte asigură transportul de petrol din Valea Prahovei către București, Constanța și Oltenița. S-a înregistrat, de asemenea, o modernizare a transportului aerian. Transportul pe apă a fost asigurat de Navigația Fluvială Română și de Serviciul Maritim Român, iar prin finalizarea construcției Palatului Telefoanelor, în 1933, țara era dotată cu echipamente la nivel mondial în domeniul comunicațiilor.

În anul 1938, economia României a atins apogeul dezvoltării sale. Ca urmare a schimbărilor survenite în structura economiei, exportul de cereale și-a pierdut poziția de frunte, fiind înlocuit de produsele petroliere. În acel moment, sectorul producător de mijloace de producție reprezenta aproximativ 45% din economie, în timp ce sectorul producător de bunuri de consum ocupa aproximativ 54%.

Producția autohtonă satisfacea 80% din cerințele interne de bunuri industriale. Sectoarele nonagricole contribuiau cu 51% la produsul intern brut și cu 41,7% la venitul național. România a devenit astfel un stat cu o economie agrar-industrială consolidată.

- Identifică factorii care au determinat dezvoltarea industriei grele.
- Explică legătura dintre dezvoltarea transporturilor și dezvoltarea economică a țării.
- Apreciază ponderea producției industriale în produsul intern brut către sfârșitul perioadei interbelice.
- Completează tabelul conceptual: *Principalele caracteristici ale evoluției economiei României în perioada interbelică.*

1918-1928	1929-1933	1934-1939
Caracteristici Refacere și accelerare	Caracteristici Criză economică	Caracteristici Progres economic
Priorități	Urmări	Constatări

Uzina de Locomotive Reșița, 1936

Uzina de Avioane IAR din Brașov, 1936

- Exprimă-ți opinia referitor la dezvoltarea industriei în România.

Palatul Telefoanelor, București, 1936

Spațiul istoric

ORGANIZAREA ADMINISTRATIVĂ A ROMÂNIEI (1918-1940)

- Numește județele Bucovinei și ale Basarabiei conform reformei administrative din anul 1928.
- Explică de ce era necesară o reformă administrativă în România după Marea Unire.
- Descoperă pe hartă județul din care făcea parte localitatea de baștină a bunicii și străbunicii tăi.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Enumeră schimbările generate de reforma administrativ-teritorială din România.
2. Numește doi factori ai dezvoltării economice a României după Marea Unire.
3. Descrie esența doctrinelor cu privire la perspectivele de dezvoltare a României în anii interbelici.

Activitate în echipă

4. Elaborați în echipă o prezentare pe tema: *Dezvoltarea economică a României în perioada interbelică*, utilizând diagrame, tabele statistice, ilustrații în aplicațiile PowerPoint, Canva etc.
5. Reprezentați schematic ramurile industriale ale României interbelice în baza textului temei.
6. Examinați un studiu de caz: *Industria petrolieră românească în perioada interbelică*.

Formulare de concluzii

7. Scoate în evidență trei succese economice în perioada interbelică.
8. Formulează două concluzii cu referință la reformele realizate în domeniile strategice ale economiei românești.
9. Demonstrează prin trei argumente că evoluția economică a României a fost afectată de *Marea Depresiune*.
10. Apreciază rolul economic și locul României interbelice la nivel european și universal.

Sugestie de temă pentru acasă

11. Redactează un discurs pe tema: *Impactul Marii Uniri asupra dezvoltării economice a României*.
12. Elaborează o carte de vizită pentru România interbelică printr-o prezentare în aplicație electronică la alegere.
13. Completează fișa de personalitate/bibliografică: *Activitatea lui Ion I.C. Brătianu și realizările în politica românească*.

Basarabia în componența României Mari*

22

Jurnal istoric

Vedere din Chișinăul interbelic

- Identifică semnificația transportului, reflectat în imagine, pentru binele public.
- Recunoaște edificiul din imagine. Explică ce semnificație avea pentru infrastructura Basarabiei.

Timp istoric

27 noiembrie 1918 – convocarea ultimei ședințe a Sfatului Țării.

2-4 noiembrie 1919 – primele alegeri parlamentare din România întregită.

11 martie 1920 – adoptarea Legii de reformă agrară pentru Basarabia.

mai 1920 – vizita regelui Ferdinand și a reginei Maria în Basarabia.

14 iunie 1925 – adoptarea Legii pentru unificarea administrativă.

Dicționar istoric

„Casa Noastră” – instituție de stat cu sediul la Chișinău, pentru implementarea Reformei agrare în Basarabia 1918-1924.

Mișcare cooperatistă – asocieri, uniune de persoane, în întreprinderi cooperatiste (de producție, de consum, de desfacere, de credit, prestări de servicii etc).

Teritoriul și populația Basarabiei. Unirea Basarabiei cu România în 1918 a condus la consolidarea stabilității vieții politice, democratizarea relațiilor sociale, accelerarea vieții economice în Basarabia. Ponderea Basarabiei în cadrul statului național unitar român era de 15,1% în privința populației și de 15,9% a teritoriului: Basarabia avea o suprafață de 44 422 km² și o populație de 2 864 402 locuitori, conform Recensământului din anul 1930, cea mai mare parte a populației locuia la sate – 87,1% și doar 12,9% în orașe. Dintre cei 370 109 locuitori ai orașelor basarabene, 114 896 domiciliau în Chișinău, devenit cel de-al doilea oraș ca mărime din România, după București, care avea 639 040 de locuitori. Conform recensământului din anul 1930, majoritatea populației o alcătuiau românii, numărând 1 610 757 de persoane (în anul 1930), reprezentând astfel 56,2% din întreaga populație a Basarabiei.

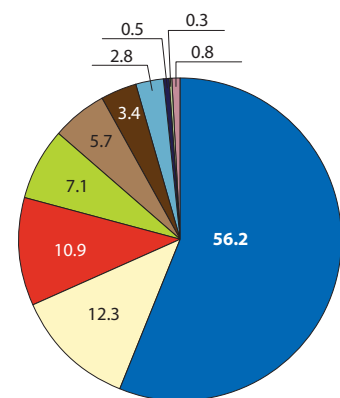
- Apreciază potențialul de dezvoltare al României, ținând cont de resursele principale ale țării: populația și teritoriul.

Participarea basarabenilor în viața politică a României. Sfatul Țării, organul legislativ al Basarabiei care a votat Unirea, s-a convocat pentru ultima ședință la 27 noiembrie 1918. Populația Basarabiei urma să fie reprezentată în Parlamentul României de 90 de deputați și 37 de senatori. Acești parlamentari basarabeni au jucat un rol activ în viața politică, participând la procesul de luare a deciziilor semnificative, inclusiv la adoptarea Constituției în luna martie a anului 1923, moment în care Basarabia a început să fie guvernată conform aceluiași legi care se aplicau în întreaga țară. De asemenea, și populația Basarabiei a participat activ la toate scrutinele parlamentare și senatoriale.

Unificarea structurilor politice și administrative a condus la integrarea tuturor curentelor politice în cadrul vieții politice a țării. În acest

Indicatori statistici

Diagramă. *Componența etnică a populației Basarabiei conform Recensământului din anul 1930 (%)*

Viziuni istoriografice

„În anii '30, când Basarabia era guvernată identic cu restul țării, era divizată administrativ în nouă județe, la rândul lor împărțite în plăși (subprefecturi). Încercând să adapteze organizarea teritorială la realitatea regională, după introducerea regimului de autoritate personală, Carol al II-lea a dispus o reformă prin care însă vechile provincii au fost dezmembrate. Județele Basarabiei s-au regăsit în patru ținuturi — denumirea noilor regiuni — diferite, din care doar unul era exclusiv pe teritoriul acesteia. Ținutul Nistru era compus din patru județe, totalizând 22 355 km² și 1 446 395 de locuitori. Reședința acestuia era la Chișinău.”

A-M. A. Mironov. *Basarabia interbelică. Evoluții sociale și culturale*

- **Explică cauza schimbărilor în problema împărțirii teritorial-administrative a României, cu referire la Basarabia.**

„Reforma justiției în Basarabia după votul Sfatului Țării din 27 martie 1918 s-a realizat în trei etape: 1. martie—octombrie 1918, când s-a menținut autonomia legislativă a Basarabiei, inclusiv a legislației ruse; 2. octombrie 1918 — septembrie 1923, perioada lui Vespasian Erbiceanu, care a fost principalul reformator al sistemului de justiție după model românesc și european; 3. perioada 1923—1928, când are loc definitivarea încadrării justiției basarabene în cea românească, prin introducerea procedurii civile și restului codului civil.”

O. Țicu. *Basarabia în cadrul României reîntregite: Reforma justiției partea 1*

- **Apreciază importanța reformei justiției pentru societatea basarabeană interbelică.**

sens, partidele politice din Basarabia au fuzionat cu cele din celelalte părți ale României sau au dat naștere unor formațiuni noi.

Partidul Țărănesc a fost înființat în 1918, sub conducerea lui Panteimon Halippa, printre membrii de vază erau Ion Incuț, Ion Pelivan și D. Ciugureanu. Partidul susținea împroprietărirea țăranilor cu terenuri și desproprietărirea moșierilor, egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii și dreptul la vot universal pentru ambele genuri. Conform rezultatelor alegerilor parlamentare din 1919, majoritatea locurilor alocate Basarabiei în Parlamentul României au fost câștigate de Partidul Țărănesc.

Până la sfârșitul anului 1923, fracțiuni politice semnificative din România și-au făcut cunoscută prezența în Basarabia. Acestea au inclus Partidul Național Liberal, Partidul Țărănesc, Partidul Popular și Partidul Național Român. Obiectivul lor a fost de a promova valorile și principiile democratice în rândul locuitorilor locali, aruncând, în același timp, lumină asupra intereselor naționale autentice ale societății românești.

În luna mai 1920, regele Ferdinand și regina Maria au efectuat prima vizită în Basarabia pe traseul Hotin (veneau din Bucovina)—Bălți—Chișinău—Cetatea Albă—Basarabeasca—Bolgrad—Reni, bucurându-se de o bună primire, atât din partea oficialităților, cât și a populației.

În temeiul *Legii pentru unificarea administrativă* din 14 iunie 1925, Basarabia era împărțită în 9 județe (România avea 71 de județe).

În aprilie 1920, o fracțiune, în frunte cu Sergiu Niță, s-a desprins din Partidul Țărănesc din Basarabia și a fuzionat cu Liga Poporului (devenită Partidul Poporului, condus de generalul Averescu), în iulie 1921, o masivă grupare, condusă de Pan Halippa, a fuzionat cu Partidul Țărănesc din Vechiul Regat, iar în ianuarie 1923, ultima grupare, reprezentată de Ion Incuț, s-a unit cu Partidul Național-Liberal condus de Ion I.C. Brătianu. Unii basarabeni au aderat la partidele extremiste.

Încă din 1917, în acest teritoriu se constituiseră diverse organizații de extremă stângă, care au aderat la Partidul Comunist din România. Acesta era o secție a Internaționalei a III-a Comuniste și se conforma directivelor acesteia. În decembrie 1923, PCR-ului i s-a cerut să militeze pentru autodeterminarea până la despărțirea de statul român a Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și Dobrogei, fapt ce ar fi dus la dezmembrarea statului național unitar român. Ca urmare, în decembrie 1924, acest partid a fost scos în afara legii. Organizația PCR din Basarabia era alcătuită aproape exclusiv din cetățeni români aparținând minorităților naționale (evrei, ruși, ucraineni, bulgari). Aceasta avea legături directe cu conducerea Internaționalei a III-a Comuniste de la Moscova, ale cărei interese le reprezenta.

Mișcarea legionară a reușit să câștige aderenți în urma „marșurilor” inițiate de Corneliu Zelea Codreanu în Basarabia.

După lovitura de stat a lui Carol al II-lea din 10 februarie 1938, a urmat interzicerea activității partidelor politice prin lege, iar Frontul Renașterii Naționale a fost declarat „unica organizație politică în stat”, în conducerea acestuia au fost numiți mai mulți basarabeni, între care Ion Pelivan, Alexandru Boldur, Grigore Cazaclu.

În perioada interbelică, toate guvernele României au cuprins miniștri din Vechiul Regat și din provinciile istorice unite în 1918, inclusiv din Basarabia. Funcții de ministru în guvernele de la București au ocupat basarabeni: Ion Incuț, Pan Halippa, Ion Buzdugan, Sergiu Niță, Dimitrie Bogos, Anton Crihan, Leon Scridon, Ștefan Ciobanu. Funcțiile deținute au fost de viceprim-ministru, de miniștri: de interne, de justiție,

al lucrărilor publice și comunicațiilor, al sănătății și ocrotirilor sociale, al cultelor și al artelor.

- Identifică formele de participare ale basarabenilor la viața politică.
- Numește personalități politice din Basarabia care au ocupat funcții importante în conducerea țării.
- Apreciază activitatea partidelor politice din Basarabia.

Viața social-economică. În Basarabia, conform Recensământului din 1930, 87% din populație locuia în mediul rural. Orașul Chișinău a reprezentat cel mai mare centru urban din Basarabia, având o populație de 114 896 de persoane. Burghezia reprezenta sectoarele comercial și bancar, o dezvoltare evidentă a cunoscut intelectualitatea. În perioada interbelică s-a constituit Inspectoratul Regional al Muncii, s-a aplicat legislația în domeniul social ca și în întreaga țară; s-a constituit Casa Asigurărilor Sociale; muncitorii primeau ajutor de boală, pensii de invaliditate și de bătrânețe.

Legea de reformă agrară pentru Basarabia, promulgată la 11 martie 1920, reprezenta un pas semnificativ în transformarea structurii agrare din regiune, având un caracter radical și inovator în comparație cu alte zone ale țării. Această lege prevedea exproprierea vaselor terenuri cultivate, acoperind o gamă largă de proprietăți, de la pământurile moșierești până la cele ale statului rus, a Băncii Tărănești și chiar a mănăstirilor din străinătate și ale Coroanei.

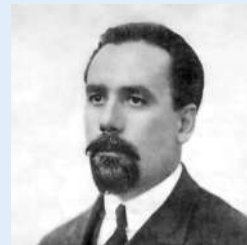
În cadrul reformei agrare din Basarabia, se prevedea ca țăranii să fie împrumozăriți cu loturi de 6–8 ha. Exproprierea a vizat pământurile moșierești în proporție de 80%, deschizând calea pentru redistribuirea acestor terenuri către țărani. Un aspect unic al reformei agrare în Basarabia a fost abordarea exproprierii pământurilor moșierești deja ocupate de țăranii în urma revoluției ruse. Aceasta a adăugat o dimensiune complexă procesului, întrucât proprietățile deja folosite de către țăranii au fost reevaluate și redistribuite, ținând cont de situația locală. De asemenea, pentru a facilita implementarea reformei, s-a înființat instituția „Casa Noastră”. Aceasta avea atribuții extinse, inclusiv coordonarea activităților legate de organizarea fondului rural, realizarea cadastrării, gestionarea lucrărilor tehnice de despăgubire și, în plus, rezolvarea litigiilor ce nu fuseseră soluționate de către comisiile județene de expropriere și împrumozărare.

Reforma agrară din Basarabia a avut un caracter mai radical și a abordat specificitățile regionale pentru a promova o distribuție mai echitabilă a resurselor agricole și a contribuit la schimbarea structurii de proprietate într-un mod care să favorizeze țăranii și să asigure o mai mare stabilitate în regiune. În realitate, mecanismul de aplicare a fost dificil, deoarece era insuficientă de pământ, dar o cerere ridicată pentru acesta datorată numărului mare de țăranii cu drept de împrumozărare, și lipseau măsuri de sprijin din partea statului pentru țăranul proprietar. Lotul de împrumozărare în Basarabia a fost mai mic decât prevedea legea.

La mijlocul anilor '30, deși a sporit ritmul de înzestrare tehnică a agriculturii, totuși multe gospodării țărănești nu aveau o dotare corespunzătoare unei agriculturi moderne.

Agricultura Basarabiei era specializată predominant pe producția de cereale. Datele statistice din 1939 arată că aproximativ 87% din suprafața totală cultivată era alocată culturilor cerealiere, și anume

Personalitate istorică

Pantelimon HALIPPA

(1883–1979)

Om politic și scriitor român. A desfășurat o activitate deosebită pentru unirea Basarabiei cu România. Fondator al Partidului Național Tărănesc din Basarabia (1917), președinte în ședința Sfatului Țării la care s-a votat (1918) unirea Basarabiei cu România, deputat și senator în Parlamentul României, ministru în mai multe rânduri.

Ion PELIVAN

(1876–1954)

Om politic, publicist, militant pentru eliberarea națională a Basarabiei și unirea ei cu România. Deputat în Sfatul Țării și în Parlamentul României. Ministru al justiției (1919–1920).

Ion INCULEȚ

(1884–1940)

Om politic, fizician, membru titular al Academiei Române. Primul Președinte al Sfatului Țării (21 noiembrie 1917 – 2 aprilie 1918). Militant al ideii eliberării naționale și unirii cu România. Ministru al Basarabiei, ministru al sănătății publice, ministru de interne, ministru al comunicațiilor și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al României.

- Apreciază rolul personalităților în promovarea valorilor național-culturale.

Documentar

„[...] În Chișinău criza economică a ruinat 163 de întreprinderi. Peste 8,5% din numărul muncitorilor Basarabiei erau șomeri. Fuseseră închise Fabrica de Tricotaje din Chișinău „Sfinx” (au fost concediați 400 de muncitori), atelierele feroviare din Tighina (700 de muncitori au devenit șomeri) etc.”

Anton Moraru. *Istoria Românilor, Basarabia și Transnistria 1812-1993*

- Estimează efectele crizei economice mondiale asupra economiei Basarabiei.

Regele Ferdinand I și regina Maria, în prima vizită oficială la Chișinău, 20 mai 1920

- Exprimă-ți opinia referitoare la importanța vizitei regelui și a reginei în Basarabia.

Chișinău. Zona din apropierea gării feroviare

Stradă comercială în Chișinăul interbelic

- Identifică în imagine informații referitoare la viața economică din Chișinău.
- Descrie o secvență din viața cotidiană a populației.

Deputații Sfatului Țării, participanți la ședința legislativului basarabean din ziua de 27 noiembrie 1918, când s-a votat Reforma agrară și unirea necondiționată a Basarabiei cu România.

porumbului, care ocupa o poziție distinctă în cadrul acestor culturi. Sectoarele viticulturii jucau un rol semnificativ în economia regiunii, cu exemple notabile, precum județul Cahul unde, în anul 1933, suprafața destinată viilor însumase 15 071 ha, generând o producție de 1 923 900 de decaltri de vin. Printre vinăriile celebre se numărau cele ale producătorilor Cealăcu, Cavaliotti, Tomov, Zahariadi și Micinici. O trăsătură definitorie a comunităților rurale din Basarabia, mai ales cele din valea Nistrului, consta în specializarea în pomicultură și legumicultură. De exemplu, zona de livezi din împrejurimile Tighinei, care includea sate precum Copanca, Chițcani, Talmaza și Hagimus, era adesea denumită „California României”, datorită contribuției semnificative la producția și aprovizionarea țării cu fructe.

Fructele, strugurii, tutunul și uleiul de floarea-soarelui constituiau principalele produse destinate atât comerțului intern, cât și exportului. În 1935, 41,27% din exportul de fructe al României provenea din Basarabia. Erau intens cultivate inul, cânepa, soia, rapița și muștarul. Importante rezultate au fost înregistrate în domeniul creșterii vitelor. Erau crescute preponderent cabaline, bovine (boi, vaci, tauri), ovine, caprine, porci. Erau crescute și păsări. Apicultura a reprezentat o ramură economică importantă. De exemplu, în anul 1935 doar în județul Cetatea Albă au fost colectate 44 000 kg de miere și 1 000 kg de ceară.

În ceea ce privește mișcarea cooperatistă, Basarabia se diferenția prin nivelul mai avansat al dezvoltării acestui sector.

În perioada interbelică, sectorul industrial al Basarabiei a fost subdezvoltat. Cauzele principale erau absența resurselor minerale, insuficiența investițiilor și a creditelor, lipsa măsurilor adecvate din partea statului și, în plus, adoptarea unei viziuni predominant agricole pentru dezvoltarea Basarabiei, cu o atenție limitată acordată industriei.

Deși economia Basarabiei a avut un caracter pronunțat agrar, observăm un șir de rezultate în dezvoltarea industriei: 54,5% din totalul întreprinderilor industriale, adică 15 252, au fost înființate în perioada dintre anii 1919 și 1930, în timp ce doar 8,8% au apărut în anii 1914-1918. În plus, 68,0% din totalul întreprinderilor comerciale și 67,8%

din totalul întreprinderilor de credit au fost înființate după anul 1919.

De la începutul anului 1919, numărul întreprinderilor industriale a crescut semnificativ, înregistrând o creștere de 147,1%. În același timp, sectorul metalurgic a înregistrat o creștere de 151,7%, industria textilă de 68,7%, iar cea chimică de 70%.

În anii 1920 și 1930 s-au înregistrat progrese în sectoarele industriale dependente de agricultură, care s-au concentrat pe satisfacerea nevoilor locale. Acestea au inclus diverse industrii, cum ar fi morăritul, care cuprindea aproximativ 1 000 de mori la scară mică, operate de țărani, precum și sectoarele de panificație, băuturi spirtoase, zahăr și ulei vegetal. S-au depus eforturi importante în producția de vin și conservarea fructelor. În localitățile Talmază, Copanca și Chițcani au fost întemeiate întreprinderi de uscare a fructelor, în timp ce în Tighina a fost construită o fabrică de preparare a magiunului. La întreprinderile menționate locuitorii puteau să usuce fructele pentru a fi păstrate și comercializate.

Au fost observate progrese în industria textilă, a pielii, a producției de unelte agricole și a prelucrării lemnului. În Basarabia erau numeroase cariere din care era extrasă piatra utilizată în construcție.

În 1925, 6,6% din producția industrială totală a României era produsă în Basarabia. Orașele Chișinău și Bălți sunt principalele centre industriale. Conform statisticilor din 1930, întreaga provincie avea 222 de întreprinderi industriale care funcționau. Economia Basarabiei a fost profund afectată de criza economică globală. Criza economică a dus la concentrarea producției industriale și la reducerea numărului de firme. În multe ramuri ale

economiei naționale Basarabia ocupa ultimul loc între provinciile României.

În perioada dintre cele două războaie mondiale, au fost implementate o serie de inițiative pentru a încuraja progresul și modernizarea infrastructurii și a rețelei de transport. O noutate modernă în Basarabia a fost apariția transportului aerian în 1926; pentru dezvoltarea ramurii au fost construite aeroporturile din Chișinău (în 1921), Cetatea Albă și Ismail (în 1935). În această perioadă s-au depus eforturi importante în construcția de drumuri interne și de legătură, cu aproximativ 600 km de drumuri naționale și aproximativ 200 km de drumuri regionale dezvoltate între Basarabia și restul țării. Numărul de poduri a cunoscut, de asemenea, o creștere substanțială, de la 620 în 1919 la 4 105 până în 1940. În plus, s-au depus eforturi pentru îmbunătățirea căilor ferate prin ajustarea ecartamentului și stabilirea de noi rute, precum porțiunea de 85 km între Chișinău și Bălți. Au fost introduse trenuri accelerate pentru a facilita conexiunea dintre capitala București și Chișinău. Transportul fluvial pe Dunăre, Nistru și Prut a jucat un rol important în transportul de mărfuri și călători.

- Enumeră succesele economice în Basarabia.
- Identifică importante elemente de infrastructură construite sau dezvoltate în Basarabia.
- Determină ramurile economiei Basarabiei.
- Explică specificul aplicării reformei agrare în Basarabia și apreciază impactul ei.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Completează tabelul conceptual: *Evoluția economică a Basarabiei în cadrul României interbelice*, după algoritm:

Etape	Ramura economică	Realizări	Dificultăți

2. Argumentează necesitatea realizării Reformei agrare în România după anul 1918.
3. Apreciază importanța exportului de mărfuri pentru dezvoltarea regiunii Basarabia.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

9. Redactează un eseu despre evoluția Basarabiei după Unire, utilizând expresiile: „Casa Noastră”, *specializarea industriei, zonă agrar-industrială*, „California românească”.
10. Elaborează un colaj de imagini care să reflecte *viața social-economică și politică în Basarabia interbelică*.

▶ Activitate în echipă

4. Lecturați împreună cu colegul/colega de bancă câte o subtemă.
5. Prezintă colegului/colegei tema studiată. Oferă întrebări, discutați la subiect.
6. Comparați realizarea Reformei agrare în Basarabia și în alte regiuni ale Regatului.

7 Formulare de concluzii

7. *Scrierea liberă*: Scrie timp de trei minute tot ce ai reținut despre tema studiată. Pentru un rezultat bun, e bine să formulezi minimum cinci propoziții.
8. Estimează nivelul dezvoltării economice a Basarabiei în raport cu alte regiuni ale țării.

Experimentele bolșevice în economia RASSM

Plan de idei:

1. Caracteristicile regimului totalitar în RASS Moldovenească.
2. Implementarea NEP și a planurilor cincinale în RASSM.
3. Colectivizarea și rechiziționarea forțată a produselor agricole. Legea „celor cinci spice de grâu”.
4. Industrializarea.
5. Exploatarea populației și a resurselor.

Ultima zi de treierat grâul în RASSM. Sărbătoare în colhoz

Viziuni istoriografice

„După formarea RASSM, se punea accentul pe reutilizarea întreprinderilor existente și construcția de noi fabrici și uzine. Congresul XV al PC(b) din Uniunea Sovietică a trasat drept sarcină principală în domeniul economic **industrializarea țării**. În 1926 a fost restabilită Fabrica de Zahăr din Râbnîța. Între 1927 și 1928, volumul producției industriale a constituit 20,4 mil. de ruble, comparativ cu 7,5 mil. de ruble în 1925. Cota-parte a sectorului de stat în producția industrială a crescut în această perioadă de la 4,8 la 76,1%. Din 1929, după ce autoritățile bolșevice au renunțat la Noua Politică Economică, este introdusă **dezvoltarea planică a economiei**. Congresul IV al Sovietelor din RASSM (28 aprilie—5 mai 1929) a adoptat primul plan cincinal pentru anii 1929—1933. În primul cincinal a fost lichidat sectorul privat în industrie, cel de stat devenind dominant. [...]

La fel ca în întreaga URSS, **industrializarea în RASSM** s-a realizat în ritmuri forțate, în detrimentul altor ramuri, precum sfera serviciilor și asigurarea populației cu mărfuri de primă necesitate, pe contul jefuirii țăranilor și a altor categorii de angajați din economia națională. Majoritatea resurselor financiare necesare construcției noilor întreprinderi și dotării lor cu tehnică nouă au fost stocate din contul gospodăriilor țărănești prin impozitarea excesivă și stabilirea unor prețuri derizorii la producția agricolă și a prețurilor exagerate la producția industrială. De asemenea, populației i s-a impus să subscrie împrumuturi de stat. [...]

Regimul stalinist a inspirat și diverse forme de **exploatare indirectă**, cu tentă politică, a țăranilor și muncitorilor:

întrecerea socialistă, mișcarea stahanovistă, apelul «la însușirea tehnicii!», îndeplinirea «cincinalului în 4 ani», utilizarea muncii deținuților politici etc. În fapt, angajații în întreprinderi erau lipsiți de condiții elementare de muncă și prost salariați.

În RASSM, ca și în alte regiuni ale URSS, **procesul de colectivizare** generalizată a fost anticipat, iar ulterior secondat de intensificarea campaniei de colectare a cerealelor și creșterea presiunii fiscale. [...] În 1929, în pofida inexistenței premiselor, a bazei tehnico-materiale și a specialiștilor în agronomie, în RASSM a fost demarată campania de colectivizare forțată. Pe lângă arestări și condamnări individuale sau în grupuri, se operează concomitent și deportări în masă ale așa-ziselor chiaburi, desfășurate sub lozinca lichidării culăcimii ca clasă, considerată principala piedică în procesul colectivizării. În 1932, 80,3% din gospodăriile țărănești din RASSM erau deja «incluse» în colhozuri, atingând cote maxime în 1940, când cca 98% din gospodăriile țărănești din stânga Nistrului erau colectivizate, media pe Uniunea Sovietică constituind 96,3%.”

Sursa: Valentin Burlacu, Gheorghe Cojocaru. *RASSM: formare și evoluție*. În: „Panorama comunismului în Moldova sovietică: context, surse, interpretări”. Editor: Liliana Corobca, Iași: Polirom, 2019, p. 99–136.

- Identifică politicile totalitare ale Statului Sovietic implementate în economia RASS Moldovenești.
- Argumentează că politicile economice totalitare nu erau conforme intereselor populației RASSM.
- Demonstrează argumentat că regimul politic instaurat în RASSM a fost unul totalitar și antiuman.

Bibliografie

Dragnev, Demir (coord.). *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*. Compendiu, Chișinău: Civitas, 2007.
Burlacu, Valentin. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924–1940)*, Chișinău, 2021.
Moraru, Anton. *Istoria românilor: Basarabia și Transnistria (1812–1993)*, Chișinău, 1995.
Popa, Ioan C.; Popa, Luiza. *România, Basarabia și Transnistria*, București: Editura Fundația Europeană Titulescu, 2009

Controversele lumii în perioada interbelică

Plan de idei:

1. Democrație și totalitarism.
2. Dezvoltarea economică și Marea Depresiune (1929-1933).
3. Colonialismul și lupta pentru independență.
4. Păstrarea păcii și securității în lume.
5. Politicile revanșarde și revizioniste.

Rezumat. Democrație și totalitarism. În perioada interbelică, a existat o confruntare între sistemul democratic și totalitarism. Pe de o parte, democrația a fost susținută și dezvoltată în anumite țări, în care s-a promovat respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor, o economie liberală etc., în timp ce, pe de altă parte, regimurile totalitare, precum fascismul și nazismul, au câștigat teren în Italia și Germania, sub conducerea lui Benito Mussolini și Adolf Hitler, sau cel sovietic în URSS, în care libertățile au fost suprimate, iar economia a fost una planificată de stat.

Dezvoltarea economică și Marea Depresiune (1929-1933). Perioada interbelică a fost marcată de o dezvoltare economică semnificativă în anumite regiuni, dar și de una dintre cele mai severe crize economice din istorie, cunoscută sub numele de Marea Depresiune. Criza a început cu prăbușirea bursei de la Wall Street, din 1929, și a avut efecte devastatoare asupra economiilor globale, provocând șomaj în masă, sărăcie și instabilitate socială. URSS nu a fost afectată de Marea Criză Economică.

Colonialismul și lupta pentru independență. În perioada interbelică, au avut loc mișcări puternice de eliberare națională în coloniile statelor europene, în care popoarele colonizate au luptat pentru independență și autonomie. Această luptă împotriva colonialismului a dus la conflicte și tensiuni între puterile coloniale și mișcările naționaliste, având un impact semnificativ asupra evoluției politice și sociale a multor regiuni.

Păstrarea păcii. După Primul Război Mondial, numeroase state, dar și oameni politici au fost preocupați de găsirea unor modalități eficiente de a preveni repetarea unui conflict major. În acest sens, s-au purtat dezbateri și au fost propuse diferite abordări pentru menținerea păcii și prevenirea unui nou război. Unele dintre aceste abordări au inclus crearea Ligii Națiunilor, demilitarizarea și tratatele de securitate colectivă. Deși au fost semnate o serie de tratate privind neaplicarea războiului și soluționarea pașnică a conflictelor, precum și asumarea anumitor angajamente din partea membrilor Ligii Națiunii, în unele cazuri acestea au fost încălcate de semnatarii (de ex., atacarea Chinei de către Japonia etc.).

Politicile revanșarde și revizioniste. După încheierea Primului Război Mondial, multe țări au fost afectate de sentimente de umilire și dorința de a se revanșa pentru pierderile suferite în timpul războiului. Aceste sentimente au fost specifice, în special, Germaniei, care a suferit consecințe dure în urma Tratatului de la Versailles. Totodată, nu toate statele au fost mulțumite de prevederile tratatelor semnate la Con-

ferința de Pace de la Paris (1919-1920), în perioada interbelică fiind evidentă o tendință revizionistă a acestora, de ex. în Ungaria, Italia, Germania. Politici de revanșă au fost promovate și adoptate în încercarea de a redobândi teritoriile pierdute sau de a obține compensații pentru daunele suferite în timpul războiului.

- Exprimă-ți opinia: de ce subiectele menționate au provocat dezbateri în contradictoriu?
- Organizați o dezbatere pe tema unei controverse la alegere. Expuneți argumente pro și contra.

Carte poștală japoneză, publicată în 1938

Viziuni istoriografice

„Viața independentă a statelor polonez și lituanian a început în 1921 și, respectiv, în 1922, odată cu adoptarea unei constituții democratice... Ambele țări au conferit cea mai mare parte a autorității unui parlament (Sejm, polonez, și Seimas, lituanian). Procesul de reconstrucție instituțională a funcționat în mod similar în Cehoslovacia după prăbușirea Imperiului Habsburgic. Cehoslovacia a adoptat o constituție în 1920 și a instituit o Adunare Națională bicamerală (*Národní shromázdění*). Principiul reprezentării proporționale a fost considerat, în general, că garantează cel mai înalt grad de egalitate în cadrul unor sisteme politice fragmentate, marcate de o eterogenitate etnică semnificativă și de polarizare politică.” (Stefano Braghiroli. *The Challenges to Democracy in the Interwar Period: Lessons from the Past Relevant Today*)

- Identifică caracteristici specifice regimurilor democratice în țările menționate în sursă.
- Explică contradicțiile principiului reprezentării proporționale.

Bibliografie:

Mazower, Mark. *Umbre peste Europa: Democrație și totalitarism în secolul XX*, București: Litera, 2018.

Stefano Braghiroli. *Challenges to Democracy in the Interwar Period: Lessons from the Past Relevant Today*. În: „CEU Political Science Journal” vol. 2, no 4, p. 370-371.

I. Cunoaște și înțelege!

Sursa A. „Reorganizarea statului modern al României întregite, începută de Partidul Național Liberal, va trebui desăvârșită având la bază descentralizarea și descongestionarea serviciilor publice în cadrul Constituției. [...] Cu stăruință, cu echitate și cu metodă însă, vom putea pune în concordanță diferitele sarcini publice cu nevoile statului și, prin organizarea rațională a muncii administrative, vom asigura bunul mers al acestor servicii.” (*Programul Partidului Național Liberal, despre organizarea statului* [1930].)

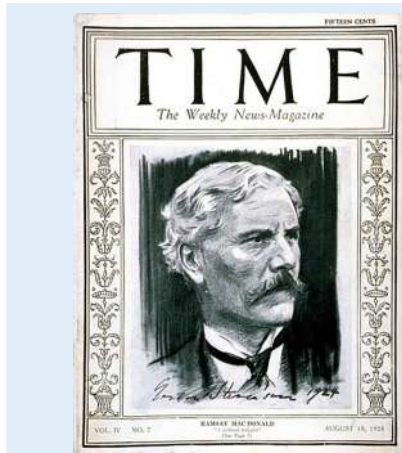
Sursa B. „Majestate, faceți o neiertată greșală, ale cărei consecințe sunt incalculabile. Acum, când se adună nori grei pe orizontul internațional, ar fi nevoie mai mult ca oricând să mențineți sistemul democratic parlamentar, lăsând răspunderea situației întregă

partidelor politice. Asumându-vă această răspundere personal, Majestatea Voastră vă expuneți inutil și riscați chiar tronul.” (*Iuliu Maniu, într-o discuție cu regele Carol al II-lea, despre instaurarea regimului monarhiei autoritare* [1938].)

1. Identifică în sursa A trei caracteristici ale regimurilor democratice.
2. Apreciază importanța participării la viața politică a mai multor partide politice. Argumentează prin două dovezi.
3. Numește evenimentul la care făcea referire Iuliu Maniu în discuția sa cu regele, conform sursei B.
4. Explică argumentat de ce Iuliu Maniu opta pentru menținerea regimului democratic în România.
5. Exprimă-ți opinia referitor la aportul PNL și PNTJ la viața politică în România interbelică.

II. Aplică și analizează!

- Studiază imaginile și realizează sarcinile propuse.

1. Numește domeniul în care s-a afirmat fiecare personalitate reprezentată în imaginile de mai sus.
2. Apreciază prin două argumente rolul personalităților din imagine în viața politică a țării pe care au reprezentat-o.
3. Exprimă-ți opinia despre posibilitățile de afirmare a unei personalități, în diverse domenii, într-un stat democratic și în cel totalitar.
  - Utilizează cunoștințele și competențele obținute.

Explică relația cauză-efect între politica externă promovată de Uniunea Sovietică și constituirea RASS Moldovenești.

III. Integrează competențe!

- Utilizează cunoștințele anterioare pentru a redacta, într-o pagină, un eseu pe tema: *Integrarea Basarabiei în Regatul României: problema agrară-problemă comună.*

Al Doilea Război Mondial – impact asupra contemporaneității

IV
Unitatea

Al Doilea Război Mondial. Strategii și acțiuni militare în război (1939–1945)*

23

Jurnal istoric

„Conflictul catastrofal, care s-a soldat cu deschiderea drumului Rusiei către inima Europei, a fost bine botezat de către Churchill «războiul nenecesar». [...] cele două țări (Franța și Anglia) au intrat în război în momente total nefavorabile pentru ele, precipitând un dezastru care putea fi evitat. Marea Britanie a supraviețuit printr-un miracol, deși aceasta s-a datorat faptului că Hitler a comis greșelile pe care toți dictatorii agresivi le-au repetat de-a lungul istoriei.” (Liddell Hart. *Istoria Celui de-Al Doilea Război Mondial*)

Explică sintagma „războiul nenecesar” în viziunea lui Churchill.

- Identifică o cauză a supraviețuirii Marii Britanii conform sursei.

Timp istoric

1 septembrie 1939 – declanșarea Celui de-Al Doilea Război Mondial.

17 septembrie 1939 – atacarea Poloniei de către URSS.

22 iunie 1941 – atacul Germaniei naziste asupra URSS.

8 decembrie 1941 – intrarea SUA în Război.

august 1942–2 februarie 1943 – Bătălia de la Stalingrad.

6 iunie 1944 – deschiderea Celui de-Al Doilea Front.

8–9 mai 1945 – semnarea finală (repetată) a Actului de capitulare a Germaniei.

2 septembrie 1945 – sfârșitul Celui de-Al Doilea Război Mondial, capitularea Japoniei.

Dicționar istoric

Wehrmacht – denumire oficială dată forțelor armate în Germania nazistă.

Blitzkrieg – „război-fulger”. Strategie militară de război ce include acțiuni rapide și concentrate ale trupelor blindate, motorizate, aeriene etc., folosită în special de către Germania nazistă în timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial.

Planul Barbarossa – plan secret semnat de Hitler, la 18 decembrie 1940, pentru invadarea URSS prin *blitzkrieg*.

Overlord – denumirea operației de debarcare a forțelor Coaliției Antihitleriste, la 6 iunie 1944, în Normandia.

Cauzele principale ale declanșării Celui de-Al Doilea Război Mondial au fost tendințe revizioniste și revanșarde, cauzate de deficiențele Sistemului de tratate de la Versailles, care au fost promovate de Germania, Italia, Japonia și alte state mai mici; politica expansionistă promovată de statele cu regimuri totalitare; eșecul Societății Națiunilor și al sistemului de securitate colectivă; politica de conciliere a Marilor Puteri; politica izolaționistă promovată de SUA în perioada interbelică etc. Semnarea de către Germania și Uniunea Sovietică, la 23 august 1939, a Pactului de neagresiune și a Protocolului adițional secret a condus la împărțirea Europei în zone de influență, permițând astfel Germaniei să poată evita conflictul pe două fronturi.

- Enumeră cauzele declanșării Celui de-Al Doilea Război Mondial.
- Numește statele și regimurile politice care au contribuit la declanșarea războiului.

Documentar

„1. Evoluția situației din Scandinavia cere să fie făcute toate pregătirile în vederea ocupării Danemarcei și Norvegiei de către o parte a *Wehrmachtului*. Această operație trebuie să devanseze o inițiativă britanică în Scandinavia și Baltica. Ea va garanta baza noastră de aprovizionare cu minereu suedez și va procura marinei și flotei aeriene o bază de plecare împotriva Angliei.”

Directiva lui Hitler, 1 martie 1940

- Identifică în text statele supuse agresiunii germane.

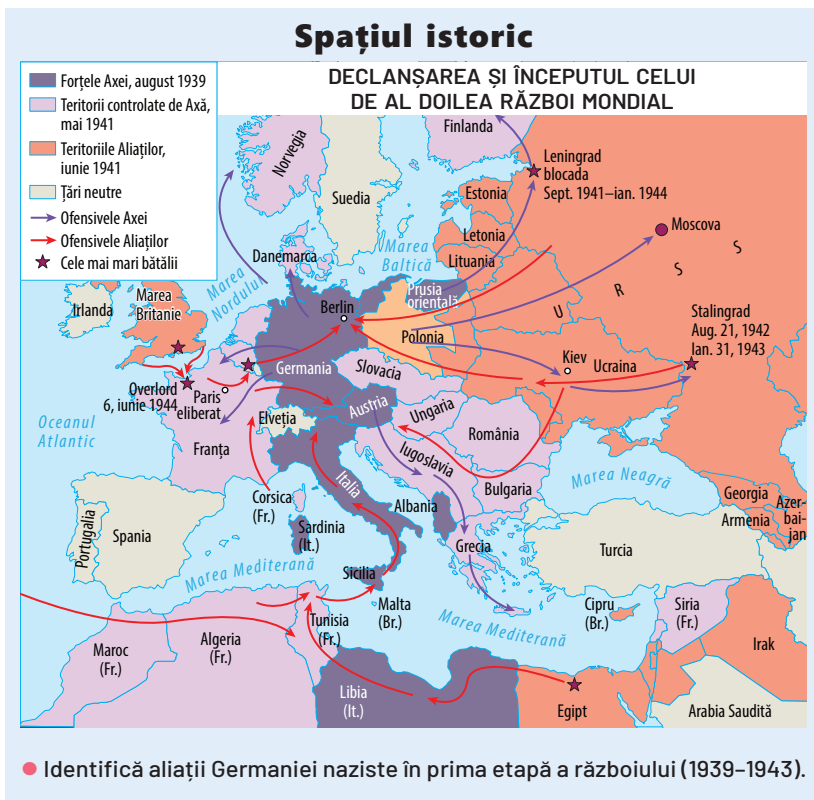

Soldații germani ai Diviziei 24 Panzer, Stalingrad, 15 septembrie 1942

O divizie de tancuri americane M3 General Lee, furnizate URSS în cadrul programului Lend-Lease, iulie 1943

Declanșarea războiului și primele operații militare. După semnarea Pactului de neagresiune sovieto-german, din 23 august 1939, Germania a cerut Poloniei „returnarea” orașului-port Danzig și a coridorului ce unea acest oraș cu Germania. Guvernul polonez, care miza pe sprijinul Marii Britanii și al Franței, a respins cererile. La 1 septembrie 1939, forțele germane au implementat „Planul Alb”, o inițiativă strategică care viza invadarea Poloniei. Drept răspuns, la 3 septembrie 1939, îndeplinindu-și angajamentele față de Polonia, Franța și Marea Britanie au declarat război Germaniei, după care și-au mobilizat armatele. Trupele au staționat de-a lungul Liniei Maginot, un sistem de fortificații pe lungimea graniței Franței cu Germania, unde au așteptat ca germanii să atace. Însă între 3 septembrie 1939 și 10 mai 1940 nu s-a desfășurat nicio acțiune. Soldații englezi și francezi, ca și cei germani, erau efectiv plictisiți de situația dată, care a fost numită în unele ziare „războiul fals” sau „război ciudat”.

Însă Polonia a căzut înainte ca Marea Britanie și Franța să înceapă acțiuni militare. Germania a utilizat tactica rapidă a *blitzkriegului*, reușind să înfrângă armata poloneză în primele zece zile ale conflictului. La 17 septembrie 1939, din direcția estică, Polonia a fost invadată de URSS. Acțiunea URSS-ului s-a soldat cu împărțirea teritoriilor ocupate între RSS Ucraineană și RSS Bielorusă. În continuare, Uniunea Sovietică și-a îndreptat atenția spre direcția nord-vest și, între 29 septembrie și 10 octombrie 1939, a încheiat tratate cu Estonia, Letonia și Lituania, stabilind astfel premisele unei ofensive îndreptate către Finlanda. Ca urmare, la 30 noiembrie 1939, URSS a atacat Finlanda, marcând începutul *Războiului Sovieto-Finlandez*. Poporul Finlandei a demonstrat un patriotism și vitejie cauzând pierderi enorme Armatei Roșii. Însă,

Indicatori statistici

Tabel. Raportul de forțe în Europa în anul 1939

Criteriul	Anglia și Franța	Polonia	Germania
Populația (în mil. oameni)	89,5	34,8	79,4
Producerea electricității (mld. kW/h)	48,8	4	66
Producția de fontă (mil. t)	16	1,0	17,5
Producția de oțel (mil. t)	21,7	1,5	23
Armata terestră la 1 septembrie 1939 (divizii)	85*	47	103
Avioane	1 400*	400	2 500
Tancuri	2 200*	220	3 200

* doar forțele orientate împotriva Germaniei

- Compară resursele forțelor implicate în ostilitățile de pe Frontul de Vest, pentru fiecare indicator menționat.
- Formulează o concluzie referitoare la coraportul de forțe.

la 12 martie 1940, a fost nevoită să semneze Tratatul de la Moscova, cedând mai multe teritorii, inclusiv Karelia.

La 9 aprilie 1940, Hitler a lansat o invazie-surpriză asupra Danemarcei și Norvegiei. La doar patru ore de la atac, Danemarca a căzut. Două luni mai târziu, s-a predat și Norvegia. După lansarea *Planului Galben*, la 10 mai 1940, trupele naziste au invadat Olanda, Belgia și Luxemburg, fiind parte din strategia de atac a Franței. Menținând atenția aliaților asupra acelor țări, Hitler, în timp de 10 zile, a reușit să pătrundă în nordul Franței, ocolind pe la nord Linia Maginot. Odată ajunse pe coasta Franței, forțele germane s-au îndreptat spre nord și au făcut joncțiune cu trupele germane din Belgia. Până la sfârșitul lui mai 1940, forțele aliate anglo-franceze au fost înconjurate de germani în vecinătatea orașului Lille, în nordul Franței. Având un număr mai mic de ostași decât germanii, echipament militar inferior și fără o cale de evacuare, aliații au fost forțați să se retragă pe plajele Dunkerque, un oraș-port francez, situat în apropierea graniței cu Belgia. Britanicii au trimis drept întărire o flotă de aproximativ 850 de nave, inclusiv vase de la Royal Navy, precum și bărci civile, cum ar fi iahturi, bărci de salvare, bărci cu motor, bărci de pescuit. Între 26 mai și 4 iunie 1940, în timpul atacurilor necruțătoare ale bombardierelor germane, această flotă improvizată a făcut navetă între Marea Britanie și Dunkerque, salvând cu succes aproximativ 338 000 de soldați.

La 22 iunie 1940, liderii francezi au semnat armistițiul cu Germania, care a preluat controlul asupra părții de nord a țării, iar partea de sud a fost lăsată sub conducerea unui guvern marionetă în frunte cu mareșalul Philippe Pétain, erou francez din Primul Război Mondial. Sediul acestui guvern era în orașul Vichy. După căderea Franței, Charles de Gaulle, general francez, a înființat un guvern în exil la Londra, de unde a organizat și a dirijat forțele militare franceze libere, care au luptat cu naștii până la eliberarea Franței în 1944. Prin intermediul emisiunilor de radio din Anglia, de Gaulle adesea se adresa poporului francez, chemându-l la luptă contra Germaniei.

În conformitate cu Planul operației militare „Leul de Mare”, Germania nazistă a atacat Marea Britanie. Operația a început la 8 august 1940 și s-a încheiat la 31 mai 1941. *Luftwaffe*, forțele aeriene germane, au lansat o serie de atacuri asupra aeroporturilor, fabricilor și a infrastructurii civile britanice. *RAF*, forțele aeriene britanice, au reușit să respingă ofensiva germană. După o campanie de cinci luni și atacul masiv asupra Londrei din 10 mai 1941, Germania a renunțat la ideea unei invazii terestre a Marii Britanii. Cu toate acestea, bombardarea Londrei a continuat.

În vara lui 1940, autoritățile sovietice au acuzat statele baltice de conspirație împotriva URSS și le-au prezentat ultimatumuri de schimbare a guvernelor. Statele baltice au fost nevoite să formeze guverne prosovietice. În urma acestor presiuni, Uniunea Sovietică a invadat Lituania, în data de 15 iunie 1940, iar Estonia și Letonia – în data de 16 iunie, ocupându-le. Această invazie a fost un moment important în istoria statelor baltice, marcând începutul ocupației sovietice, care a durat până în 1991. În lunile iunie-septembrie 1940, România a fost obligată să cedeze teritorii către Uniunea Sovietică (Basarabia și nordul Bucovinei), către Ungaria (Transilvania de Nord-Vest) și către Bulgaria (Cadrilaterul).

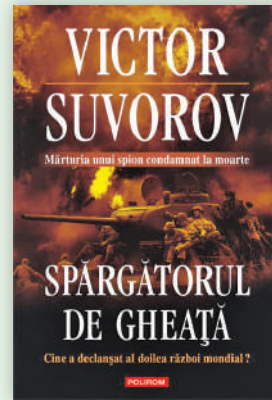

Viziuni istoriografice

„Eu demonstrez că Uniunea Sovietică este principalul vinovat și principalul instigator al Celui de-Al Doilea Război Mondial. Uniunea Sovietică este participantă la Cel de-Al Doilea Război Mondial din 1939, din prima zi. Comuniștii au ticluit legenda că am fost atacați și, din acel moment, a început «marele război». [...] Cine a declanșat Al Doilea Război Mondial? [...] Nu există o părere unică. [...] La 18 septembrie 1939, guvernul sovietic comunica într-o notă oficială că vinovată de izbucnirea războiului este Polonia. La 30 noiembrie 1939, în ziarul «Pravda», Stalin mai numea niște «vinovați»: «Anglia și Franța au năvălit asupra Germaniei, luând asupra lor răspunderea pentru actualul război». La 5 mai 1941, într-o cuvântare secretă, ținută în fața absolvenților Academiei Militare, Stalin numea încă un vinovat: Germania. După terminarea războiului [...] Stalin declară că «Al Doilea Război Mondial a fost început de toate țările capitaliste».”

Victor Suvorov. *Spărgătorul de gheață*

- Identifică principalul vinovat de declanșarea Celui de-Al Doilea Război Mondial, în opinia lui Victor Suvorov.
- Explică motivele schimbării opiniilor lui Stalin despre vina declanșării Celui de-Al Doilea Război Mondial.

Trupele Armatei Roșii în contraofensivă, Bătălia de la Kursk, iulie 1943

- Explică cauzele succeselor inițiale ale germanilor în Vest.
- Descrie contextul politic în care Franța a capitulat.
- Asociază prevederile Protocolului adițional secret cu acțiunile URSS.

Rezistența britanicilor a provocat o schimbare în strategia lui Hitler în Europa. El a decis să-și îndrepte atenția spre est, spre zona Mediteranei, Balcani și Uniunea Sovietică. În ciuda alianței sale cu Germania, Italia a rămas neutră la începutul războiului. La 10 iunie 1940, Mussolini a intrat în război. După declarațiile de război ale Franței și Marii Britanii, Mussolini a intervenit cu forțe militare în sud, a ocupat câteva regiuni de la hotarele italo-franceze.

Operațiile militare din Africa. În septembrie 1940, Mussolini s-a îndreptat spre Africa de Nord, atacând Egiptul controlat de britanici. Canalul Suez a fost cheia prin care se ajungea la câmpurile petroliere din Orientul Mijlociu. În decurs de o săptămână, trupele italiene au înaintat în interiorul Egiptului, forțând unitățile britanice să se retragă. Apoi ambele părți s-au oprit pe poziții. În decembrie 1940, britanicii au ripostat și, până în februarie 1941, au eliberat un vast teritoriu în Africa de Nord, capturând 130 000 de prizonieri italieni. Pentru salvarea și susținerea italienilor, Hitler a trimis în Africa corpul de tancuri germane, *Afrika Korps*, sub comanda generalului Erwin Rommel. La sfârșitul lui martie 1941, *Afrika Korps* a atacat, iar trupele britanice, luate prin surprindere, s-au retras spre Tobruk, Libia. După lupte aprige pentru Tobruk, britanicii au început contraofensiva, silindu-l pe Rommel să se retragă, la mijlocul lui ianuarie 1942, fiind pe pozițiile inițiale. Abia în iunie 1942, Rommel și-a regrupat forțele și i-a respins pe britanici, ocupând Tobrukul, astfel generând o pierdere zdrobitoare pentru aliați. Succesele lui Rommel în Africa de Nord i-au adus porecla „Vulpea deșertului”.

- Recunoaște cauzele ciocnirii britanicilor cu statele Axei în Africa.

Operațiile militare din Balcani și Europa de Sud-Est. Pentru atacul asupra Uniunii Sovietice, țările balcanice erau cheia planului de invazie al lui Hitler, deoarece dictatorul nazist urmărea să construiască baze militare în sud-estul Europei. În același timp, dorea să se asigure că britanicii nu se vor implica. La 28 octombrie 1940, Italia a atacat Grecia, deși aceasta era neutră, fiind sprijinită de un număr impresionant de trupe germane (70 de divizii, 2 000 de tancuri și circa 2 000 de avioane). La începutul anului 1941, prin amenințarea cu forța, Hitler a convins Bulgaria, România și Ungaria să se alăture puterilor Axei. În primele zile ale lunii aprilie 1941, Germania a invadat Iugoslavia și Grecia. Iugoslavia a căzut în 11 zile, iar Grecia, sub ocupația trupelor aliate germano-italiene, a capitulat la 30 aprilie

1941. În Atena, naziștii și-au sărbătorit victoria ridicând *svastici* pe Acropole.

- Enumeră încălcările de drept internațional comise de către Germania și Italia față de Grecia.
- Prezintă motivele agresiunii în Peninsula Balcanică și în Europa de Sud-Est a țărilor Axei.

Acțiuni pe Frontul de Est. La 18 decembrie 1940, Hitler a semnat Directiva nr. 21, cunoscută sub numele Planul „Barbarossa”, ce avea drept obiectiv invadarea URSS. Ofensiva asupra URSS a fost declanșată la 22 iunie 1941. În primele etape, Armata Sovietică a suferit o serie de înfrângeri, fiind în imposibilitatea de a opune rezistență invaziei, iar forțele germane au cucerit o mare parte din teritoriul sovietic, incluzând Ucraina și Bielorusia, și au avansat spre Moscova. Această vulnerabilitate era cauzată de faptul că Uniunea Sovietică s-a pregătit în principal pentru un război defensiv, iar în perioada anilor 1936–1938, a Marii Terori, numeroși ofițeri talentați fuseseră eliminați fizic sau internați în lagăre. În decembrie 1941, în apropierea Moscovei, trupele sovietice au reușit să stopeze înaintarea germană.

Pe Frontul din Extremul Orient. Japonia purta un război agresiv împotriva Chinei, începând cu invazia în Manciuria, din 1931, continuând apoi cu invazia din 1937. În Extremul Orient, Japonia s-a ciocnit și de interesele Uniunii Sovietice, astfel că, la 13 aprilie 1941, a fost semnat un pact de neagresiune dintre URSS și guvernul nipon. După masacrele populației civile chineze aplicate de niponi, societatea civilă americană a reacționat în defavoarea guvernului japonez, făcând ca administrația de la Washington să impună un embargo pentru resurse strategice importate de Japonia. În septembrie 1940, guvernul japonez a adoptat hotărârea de a finaliza pregătirile de război cu SUA și Marea Britanie. La 27 septembrie 1940, Imperiul Japonez a semnat Pactul Tripartit cu Germania și Italia. La 7 decembrie 1941, Japonia a lansat un atac asupra bazei militare americane de la Pearl Harbor, Hawaii. Acest eveniment a dus la intrarea SUA în război, în calitate de parte a Coaliției antihitleriste, începând cu data de 8 decembrie 1941.

- Analizează contextul politic intern ce a cauzat eșecul Armatei Sovietice în prima fază a războiului.
- Interpretează consecințele Pactului Tripartit pentru mersul războiului.

Bătăliile ce au hotărât soarta războiului. În anul 1942, Germania a lansat în URSS o ofensivă către râurile Don și Volga, având ca obiective cucerirea orașului Stalingrad și controlul resurselor petroliere din regiunea Caucazului. În timpul Bătăliei de la Stalingrad (august 1942–2 februarie 1943), civilii din Stalingrad nu au fost evacuați și au fost folosiți în mod tragic ca scut uman

Trupele americane apropiindu-se de plaja Omaha în timpul debarcării în nordul Normandiei în Ziua D, 6 iunie 1944

- Menționează o cauză și o consecință a acestei operații militare.

au debarcat în Normandia din nordul Franței, operațiunea fiind cunoscută sub numele de „Operațiunea *Overlord*”. Trupele aliate anglo-americane au debarcat și în sudul Franței. În august, aliații erau în preajma Parisului. Răscoala din oraș l-a ajutat pe generalul Charles de Gaulle să-l elibereze practic fără luptă. Până la sfârșitul lunii septembrie, forțele aliate anglo-americane au reușit să elibereze aproape în întregime teritoriile Franței și Belgiei ocupate de trupele germane.

- Expune-ți opinia privind deschiderea Celui de-Al Doilea Front abia în vara anului 1944.

Pe Frontul de Est. La 29 martie 1944, trupele sovietice au ocupat orașul Cernăuți, ajungând până la râul Prut, și au declanșat „Operația Iași-Chișinău”. În urma operațiunii, grupul german de armate „Ucraina de Sud” a fost distrus, Basarabia și nordul Bucovinei au fost reocupate de sovietici. În noua conjunctură, la 23 august 1944, România a părăsit Axa și a ales să adere la Națiunile Unite. Această decizie a Regelui Mihai I a jucat un rol important în prăbușirea Frontului German din Balcani, permițând accesul către Sofia, Belgrad, Viena și Budapesta. Armata Română a contribuit semnificativ la consolidarea Coaliției antihitleriste, oferind aproximativ 500 000 de soldați, precum și petrol, produse alimentare.

La 5 septembrie 1944, URSS a declarat război Bulgariei. La 9 septembrie, guvernul bulgar a fost înlăturat, fiind instalat un guvern comunist, care a anunțat aderarea Bulgariei la Coaliția antihitleristă. La 4 septembrie 1944, Guvernul finlandez a semnat Armistițiul cu URSS, întrerupând relațiile cu Germania. Ungaria a rămas a fi singura aliată a Germaniei. Confruntările pe teritoriul ungar au fost intense și s-au prelungit până în luna aprilie 1945.

Un rol important în eliberarea Europei au avut mișcările de rezistență. Astfel, Armata Populară de Eliberare a scos de sub ocupație Iugoslavia, fiind sprijinită de trupele sovietice. Eliberarea Iugoslaviei a determinat trupele germane să se retragă din Grecia și Albania.

- Apreciază importanța deschiderii Celui de-Al Doilea Front.

în fața invadatorilor. După luni de lupte crâncene, Armata Sovietică a reușit să încercuiască și să determine capitularea Armatei a VI-a Germane, în frunte cu feldmareșalul von Paulus, cu 90 000 de prizonieri, fapt care a marcat un punct de cotitură radicală în cursul Celui de-Al Doilea Război Mondial. Bătălia de la Stalingrad a semnalat începutul declinului inițiativei și ofensivei Germaniei naziste.

În aceeași perioadă, forțele aliate anglo-americane au obținut victorii de importanță majoră în Africa de Nord și în Pacific. Prima bătălie de la El Alamein (1–27 iulie 1942) a stopat avansarea trupelor Axei în Africa de Nord, în timp ce Bătălia de la Midway (4–7 iunie 1942) a marcat începutul diminuării influenței japoneze în regiunea Pacificului.

Coordonarea eficientă a eforturilor politico-militare în cadrul Coaliției Națiunilor Unite, evidențiată de Conferința de la Casablanca din ianuarie 1943, a contribuit la obținerea altor victorii cruciale în teatrele de operațiuni militare din Europa, în Africa de Nord și Pacific. Întreaga situație militară a început să se încline în favoarea aliaților antihitleriști.

- Propune explicații privind victoriile aliaților în defavoarea agresorilor.
- Identifică și datează bătăliile importante în care s-a hotărât soarta războiului.

Ofensiva Coaliției antihitleriste. În intervalul cuprins între 5 și 13 iulie 1943, Hitler a încercat o contraofensivă de mare amploare, concentrându-se în special asupra zonei sudice a Kurskului, unde s-a desfășurat cea mai amplă confruntare de tancuri din istorie, denumită Bătălia de la Prohorovka, în care sovieticii au obținut o victorie semnificativă. Începând cu 13 iulie, Armata Sovietică a trecut la ofensivă. Până la finele lunii noiembrie 1943, Armata a 17-a Germană a fost izolată în Peninsula Crimeea. Sovieticii au reușit să elibereze Kievul de sub ocupația germană. La 10 iulie 1943, forțele armate ale SUA și ale Regatului Unit au debarcat în Sicilia și au reușit s-o cucerească aproximativ o lună mai târziu. Cucerirea Siciliei a dus la pierderea puterii lui Mussolini. La 25 iulie, regele Victor Emmanuel al III-lea l-a arestat. La 3 septembrie, Italia s-a predat forțelor aliate anglo-americane. Deși germanii au preluat controlul asupra nordului Italiei și l-au repus la conducere pe Mussolini, în cele din urmă ei s-au retras spre nord, iar la 4 iunie 1944, aliații au intrat victorioși în Roma. Luptele în Italia au continuat până la capitularea Germaniei în mai 1945. La 27 aprilie 1945, partizanii italieni au organizat o ambuscadă, reușind să-l captureze pe Mussolini. Dictatorul a fost împușcat, iar cadavrul, spânzurat, expus în centrul orașului Milano.

La 6 iunie 1944, trupe engleze și americane, cu participarea francezilor, însumând aproape 3 mil. de oameni,

- Descrie traseul parcurs de Armata Sovietică până la Berlin.

Sfârșitul războiului. La mijlocul lunii decembrie 1944, trupele sovietice au pătruns pe teritoriul german. În februarie 1945, aliații au lansat o ofensivă generală. În aprilie, a înconjurat principalele forțe germane de pe Frontul de Vest, în Ruhr, înaintând mai departe fără a întâmpina rezistență organizată. Toate forțele germane au fost aruncate împotriva aliaților, însă Germania se afla într-o situație deosebit de dificilă. Axa a pierdut sprijinul din partea statelor-satelit, *Reichul* era bombardat în mod constant, iar forța de muncă era epuizată. Armata germană includea copii de 14 ani și bărbați în vârstă de peste 60 de ani. Speranțele lui Hitler în noi arme și bomba nucleară nu s-au realizat.

În ciuda rezistenței acerbe a inamicului, la 12 aprilie 1945, trupele sovietice au inițiat asaltul Berlinului, încercuirea finală fiind încheiată la 25 aprilie. La 30 aprilie 1945, Hitler și soția sa, Eva Braun, s-au sinucis în bucărul lor, au fost urmați de Goebbels, ceva mai târziu de H. Himmler. Pe 2 mai, trupele germane rămase au fost înfrânte, marcând sfârșitul rezistenței lor.

La 7 mai 1945, în orașul Reims, a fost semnat Actul de capitulare necondiționată a Germaniei. Însă Stalin, indignat de faptul că Actul nu s-a semnat la Berlin, a insistat ca actul de la Reims să fie considerat drept unul prealabil și a cerut germanilor să semneze altul. La Berlin, la 8 mai, ora 24 (ora locală) sau 9 mai ora 2 (ora Moscovei) a fost semnat tratatul repetat.

Frontul din Extremul Orient. În 1944, aliații, prin lupte grele și pierderi enorme, au cucerit de la japonezi insulele din Pacific. În octombrie 1944, americanii au debarcat în Filipine. Luptele pentru insulele japoneze Iwo Jima și Okinawa, în februarie–aprilie 1945, au fost complicate; pentru a captura o insulă, americanii au luptat 1-2 luni. În posesia Japoniei rămânea Manciuria, care era inaccesibilă bombardamentelor americane.

Documentar

„1. Acționând din ordinul și în numele împăratului, noi, guvernul japonez și Statul-Major general imperial japonez, prin prezentul [act de capitulare] primim condițiile Declarației publicate la 26 iulie la Potsdam [...]. 2. Prin prezentul, noi recunoaștem capitularea necondiționată, în fața puterilor aliate, a Statului-Major imperial japonez, a tuturor forțelor militare japoneze și a tuturor forțelor militare de sub control japonez, indiferent unde s-ar afla ele.” (*Extras din Actul de capitulare a Japoniei, 2 septembrie 1945*)

- Determină contextul în care a fost semnat acest act.

În iulie 1945, SUA, Marea Britanie și China au cerut capitularea necondiționată a Japoniei, însă ea a refuzat să se conformeze. Conform înțelegerilor dintre Aliați despre intrarea URSS în războiul împotriva Japoniei, în vara anului 1945, sovieticii au transferat trupe în Extremul Orient.

Pe 6 august 1945, asupra orașului japonez Hiroshima, iar pe 9 august, asupra orașului Nagasaki, au fost aruncate bombe atomice, astfel că două orașe, care nu aveau semnificație militară, au fost șterse de pe fața pământului. Peste 200 mii de oameni, majoritatea civili, au murit.

La 9 august 1945, trupele sovietice au lansat ofensiva în Manciuria și, câteva zile mai târziu, au spart apărarea japoneză. Armata Sovietică a fost susținută de unități militare mongole și chineze. La 14 august, împăratul Japoniei a anunțat predarea țării sale. La 2 septembrie 1945, la bordul cuirasatului american Missouri, care se afla în Golful Tokyo, a fost semnat Actul de capitulare necondiționată a Japoniei, punând capăt Celui de-Al Doilea Război Mondial.

- Exprimă-ți opinia referitoare la semnarea repetată a actului de capitulare a Germaniei. Cum poate fi justificată acțiunea? Apreciază modul în care aliații au impus Japonia să capituleze.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Elaborează un tabel conceptual „Al Doilea Război Mondial: planuri, strategii și consecințe”.

Plan strategic	Anul	Statul agresat	Consecințe

Activitate în echipă

2. Realizați o prezentare, formând echipe, conform genericului *Al Doilea Război Mondial*:
  - în 1939-1940;
  - în 1941-1942;
  - în 1943-1944;
  - în 1945.

Formulare de concluzii

3. Formulează trei concluzii referitoare la obiectivele urmărite de țările Axei în Al Doilea Război Mondial.
4. Estimează impactul creării Coaliției antihitleriste asupra desfășurării războiului.

Sugestie de temă pentru acasă

5. Cercetează problema: *Lansarea de către SUA a „Lend-Lease Act” și impactul acestuia asupra războiului.*
6. Realizează o prezentare tematică pe tema: *Bomba atomică – un nou tip de armă deucidere în masă, utilizând cunoștințe din diverse domenii (fizică, chimie, medicină etc.).*

Anul 1940 în istoria românilor. Formarea RSSM și instaurarea regimului comunist

24

Jurnal istoric

„La 2 dimineața, am fost deșteptat de un telefon de la Urdăreanu, zicând că Davidescu de la Moscova a telefonat că Molotov i-a remis o notă ultimativă, după care toate legăturile telefonice au fost întrerupte. La 7, un al doilea telefon, prin care s-au primit precizii. Ni se cere de către URSS să cedăm Basarabia și nordul Bucovinei și să dăm răspunsul în 24 de ore. Această știre m-a trântit ca o lovitură de măciucă și m-a revoltat în cel mai înalt grad.”

Regele Carol al II-lea despre nota ultimativă sovietică din 26 iunie 1940

- Explică motivele pe care le avea URSS ca să impună cedări teritoriale României.

Timp istoric

26 iunie 1940 – înmânarea notei ultimative de către V. Molotov ambasadorului român la Moscova, Gh. Davidescu.

28 iunie 1940 – ocuparea Basarabiei, Bucovinei de Nord și Ținutului Herța de trupele sovietice.

2 august 1940 – adoptarea Legii „Cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești.

30 august 1940 – *Al Doilea Arbitraj de la Viena.*

7 septembrie 1940 – semnarea *Tratatului de la Craiova.*

4 noiembrie 1940 – stabilirea hotarelor definitive dintre RSSM și RSSU.

Dicționar istoric

Dictat – act prin care un stat impune altui stat condiții împotriva voinței acestuia.

Anexare – alipire forțată a unui teritoriu.

Arbitraj – soluționare a unui litigiu de către un arbitru (arbitri).

Anexarea Basarabiei la Uniunea Sovietică. În contextul desfășurării Celui de-Al Doilea Război Mondial în Europa, al capitulării Franței, la 22 iunie 1940, al pregătirii de invadare a Marii Britanii de către Germania, al invadării Greciei de trupe italiene și germane și al pretențiilor teritoriale ale Ungariei și Bulgariei, la 26 iunie 1940, V. Molotov i-a remis o notă ultimativă ambasadorului român la Moscova, Gh. Davidescu, în care se cerea ca România să cedeze Basarabia. Nota revendica României să „înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia” și să-i transmită partea de nord a Bucovinei, cu frontiera potrivit hărții anexate. Răspunsul era așteptat în cursul zilei de 27 iunie. V. Molotov, președintele Consiliului Comisarilor URSS, a precizat verbal că, în cazul dacă răspunsul afirmativ nu va veni la timp, „atacul va fi lansat în seara următoare”. Germania a îndemnat guvernul român să satisfacă cerințele guvernului sovietic. Guvernul de la Roma, guvernele statelor aliate din cadrul Înțelegerii Balcanice au recomandat României să cedeze.

Consiliul de Coroană, după discuții grele, a ajuns la concluzia că o rezistență de lungă durată, bazată numai pe forțele românești, în lipsa unui ajutor din afară nu era posibilă. La 27 spre 28 iunie, Guvernul sovietic a mai trimis o notă prin care cerea ultimativ României să evacueze teritoriul Basarabiei și nordul Bucovinei de trupele românești în decurs de 4 zile, începând cu 28 iunie, ora 14, ora Moscovei. A fost convocat din nou Consiliul. Bucureștiul s-a confruntat cu o alegere: să cedeze pretențiilor teritoriale sau să opună rezistență militară timp de câteva săptămâni, care inevitabil avea să se încheie cu împărțirea țării între URSS, Ungaria, Bulgaria și chiar Germania. Împotriva acceptării

28 iunie 1940, zi de doliu național în Regatul România, în legătură cu ocupația Basarabiei

Defilarea Armatei Sovietice în Chișinău, pe 4 iulie 1940

- Elucidează, în contextul istoric creat, în interesul cui au fost realizate pozele.

Semnarea „Arbitrajului de la Viena”, 30 august 1940

- Evidențiază încălcări/abuzuri de drept internațional, prin actul dat, față de un stat suveran și independent.

Documentar

„[...] Guvernul Sovietic consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic de chestiunea transmiterii către URSS a acelei părți a Bucovinei, a cărei populație este legată în marea sa majoritate de Ucraina Sovietică. [...] Un astfel de act ar fi cu atât mai just, cu cât transmiterea părții de nord a Bucovinei către URSS ar reprezenta, este drept că numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei pierderi care a fost pricinuită URSS și populației Basarabiei prin dominația de 22 de ani a României în Basarabia.

Guvernul URSS propune Guvernului Regal al României:

- Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia;
- Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei, cu frontierele potrivit cu harta alăturată.

Guvernul sovietic își exprimă speranța că guvernul român va primi propunerile de față ale URSS și că aceasta va da posibilitatea de a se rezolva pe cale pașnică conflictul prelungit dintre URSS și România.”

Nota ultimativă a Guvernului Sovietic adresată Guvernului Român, 26 iunie 1940

- Exprimă-ți opinia referitoare la veridicitatea faptelor menționate.

ultimatumului au votat 6 membri (Ștefan Ciobanu, Silviu Dragomir, Victor Iamandi, Nicolae Iorga, Traian Pop, Ernest Urdăreanu), pentru acceptarea condițiilor sovietice și salvarea astfel a statalității României au votat 20 de persoane, s-a abținut – 1.

Încercările părții române de a negocia cu conducerea sovietică s-au ciocnit de un refuz tranșant, iar evacuarea trebuia finalizată în 4 zile, perioadă care nu a fost respectată de URSS.

În șase zile, 28 iunie–3 iulie 1940, România a cedat Uniunii Sovietice 50 762 km² (Basarabia – 44 500 km² și nordul Bucovinei – 6 262 km²), și 3 776 309 locuitori. La 3 iulie 1940, noua frontieră pe râul Prut a fost închisă. Pe teritoriul ocupat au fost dislocate forțele armate sovietice și ale NKVD-ului. Numeroși reprezentanți ai partidului bolșevic, ai Guvernului URSS, ai diferitelor structuri de stat sovietice au invadat teritoriul Basarabiei, toate având misiunea de a integra forțat noile teritorii și populația în sistemul administrativ de comandă din URSS.

- Descrie contextul internațional din luna iunie 1940.
- Explică pretențiile teritoriale ale URSS-ului față de România.
- Stabilește cauzele de ordin intern și extern ale cedării teritoriilor cerute prin ultimatum.

Presiunile Axei asupra României. În contextul internațional din regiune, în care Ungaria, în frunte cu Horthy, și Bulgaria s-au declarat aliați ai Germaniei, conducerea statului român a declarat, la 5 iulie 1940, orientarea spre Axă. Regele Carol al II-lea s-a adresat personal lui Hitler, dorind să obțină încheierea unei alianțe și eventual să evite cedarea altor teritorii. Cu toate acestea, Hitler a susținut satisfacerea pretențiilor teritoriale ale Ungariei și Bulgariei față de România. La 15 iulie 1940, Hitler i-a cerut lui Carol al II-lea pe un ton ultimativ să se încadreze definitiv în linia politică a *Reichului* și să consimtă la cedări teritoriale, subliniind că revizuirea devenise inevitabilă. Guvernului român i s-a comunicat să recurgă la discuții directe cu guvernele statelor vecine, pentru a ajunge la înțelegeri privind cedarea teritoriilor.

- Explică de ce conducătorul Germaniei a susținut pretențiile teritoriale ale Ungariei și Bulgariei.

Dictatul de la Viena. La cererea fermă a Berlinului, s-a convenit să fie organizate negocieri între România și Ungaria, care au debutat pe 16 august 1940 la Turnu Severin. Delegația română a propus să fie luată în considerare ideea unui schimb de populație, însoțit de ajustări mici ale frontierei, în timp ce delegația maghiară a solicitat cedarea a două treimi din teritoriul Transilvaniei, cu un total de 3,9 mil. de locuitori, dintre care peste 2,2 mil. erau români. Discuțiile au continuat cu întreruperi până pe 24 august, când au fost declarate nereușite. La 26 august, von Ribbentrop i-a propus lui Ciano organizarea unei întâlniri la Viena între miniștrii de externe ai României și Ungariei, pentru a primi „sfaturi prietenoase” din partea Axei, în vederea găsirii unei soluții.

La 27 august 1940, Hitler a decis hotărârea graniței dintre cele două țări, după ce cu o zi înainte dispusese măsuri de pregătire a unei posibile intervenții în România. Zece divizii de infanterie și două divizii de tancuri au fost puse în alertă în acest scop. La 28 august 1940, *führerul* a ordonat pregătirea a patru divizii blindate și două divizii motorizate pentru a ocupa rapid zona petrolieră din România. De asemenea, se plănuia deplasarea unor trupe de parașutiști și a unor forțe de desant aerian pentru a ocupa zonele strategice în țară.

La 29 august 1940, miniștrii de externe ai Germaniei și Italiei au informat delegațiile române și maghiare, prezente la Viena, că discuțiile erau inutile și că decizia va fi luată de „arbitri”. În discuțiile cu reprezentanții României, Ribbentrop și Ciano au afirmat cu fermitate că, dacă România nu va accepta cedarea unei părți din Transilvania, țara ar putea deveni subiectul unei acțiuni militare, fiind invadată și ștearsă de pe harta Europei. Ei au făcut o cerere ultimativă, solicitând guvernului român să accepte „arbitrajul”, care în realitate era un adevărat dictat impus României. În același timp, trupele sovietice s-au deplasat spre Prut, iar la granița dintre România și Uniunea Sovietică au avut loc incidente. Guvernul sovietic a exprimat susținerea sa pentru revendicările teritoriale ale Ungariei asupra României.

La 30 august 1940 a avut loc evenimentul cunoscut sub numele de „Al Doilea Arbitraj de la Viena”, în urma căruia miniștrii de externe ai Germaniei și Italiei au impus României cedarea părții de nord-vest a regiunii Transilvania către Ungaria. Statul român a fost silit să cedeze 43 492 km², cu 2,6 mil. de locuitori. După semnarea deciziei „arbitrilor”, miniștrii de externe ai Germaniei și Italiei au semnat declarații prin care garantau „integritatea și inviolabilitatea teritoriului statului român”.

- Identifică metodele prin care țările Axei au impus România să cedeze o parte din teritoriul Transilvaniei.

Cedarea Cadrilaterului. În ziua de 3 august 1940, Hitler a cerut guvernului român să cedeze Bulgariei partea de sud a Dobrogei – Cadrilaterul. Partea română a cerut păstrarea orașului Silistra și o suprafață de 2 000 km², pe care trăiau 37 500 de români și 14 500 de bulgari, ceea ce însemna ca România să rămână cu Balicul, Caliacra și Caverna. Dar guvernul bulgar a respins categoric această idee. De asemenea, nu s-a acceptat ca miniștri de externe să aibă o întâlnire și să discute. Ministrul român de externe, Mihail Manoilescu, a trimis câte un memoriu lui Ribbentrop și Ciano, miniștrilor de externe ai Germaniei și Italiei, în care argumenta punctul de vedere al României, dar atât la Berlin, cât și la Roma s-a considerat că orice demers era inutil. În consecință, la tratativele româno-bulgare, începute la Craiova la 19 august 1940, reprezentanții români au fost siliți să accepte integral cererile teritoriale ale Bulgariei, granița fiind stabilită pe linia trasată înainte de 1913, realitatea fiind confirmată prin Tratatul de la Craiova, semnat la 7 septembrie 1940.

- Compară modalitatea în care a fost cedată partea de nord-vest a Transilvaniei cu cea a Cadrilaterului.
- Apreciază paguba suferită de statul român prin pierderea părții de nord-vest a Transilvaniei și a Cadrilaterului.

Impactul pierderilor teritoriale asupra regimului politic din România.

În luna august 1940, țara a fost cuprinsă de acțiuni de protest ale populației împotriva acțiunilor de cedare a unei părți a Transilvaniei. Populația condamnă regimul lui Carol al II-lea, care se dovedise incapabil de a apăra integritatea teritorială a României. Aflat în criză de autoritate politică, Carol al II-lea l-a însărcinat pe generalul Ion Antonescu cu constituirea unui nou guvern la 4 septembrie. I. Antonescu a pretins ca Carol al II-lea să-i acorde puteri depline. După multe ezitări, la 5 septembrie 1940, regele l-a investit pe Ion Antonescu cu „depline puteri pentru conducerea statului român”. În aceeași zi, Antonescu a suspendat Constituția și a dizolvat Corpurile legislative punând capăt monarhiei autoritare instituite în 1938, iar în seara zilei de 5 septembrie i-a cerut regelui să abdice. Înțelegând că nu putea să preia din nou puterea și nu avea susținători, la 6 septembrie 1940 Carol al II-lea a semnat Actul de renunțare la tron în favoarea principelui moștenitor Mihai. Printr-un nou decret, semnat de regele Mihai, Ion Antonescu a fost reînvestit cu „drepturi depline”.

Mărturiile contemporanilor

„Protestez în numele Ardealului și al Banatului în contra oricărei încercări de a înstrăina Transilvania, Banatul, Maramureșul și Crișana de la corpul statului nostru și protestez că oricare părticică să fie înstrăinată.

Găsesc observațiunea dlui profesor Iorga foarte mângâietoare pentru noi și foarte la loc, când a spus pe de o parte că Ardealul s-a alăturat din libera sa voință și când a mai adăugat că în ceea ce privește Ardealul n-are dreptul să dispună nimeni afară de poporul românesc din Ardeal. [...] Asupra Ardealului n-are drept să dispună decât numai majoritatea lui. Majoritatea aceasta este categoric românească. 58,4 procente dintre locuitori sunt români, iar celelalte minorități sunt împărțite în mănunchiuri mici de oameni. [...] Procedura de arbitraj este o judecată convenită, prin urmare hotărârea de acolo izvorăște și din voința noastră. Or, ceea ce trebuie cu orice preț înconjurat este că orice hotărâre s-ar aduce, să nu aibă aparența că izvorăște și din voința poporului și a statului românesc”.

Luarea de cuvânt a lui Iuliu Maniu în Consiliul de Coroană, 30 august 1940

- Determină caracterul argumentelor menționate de Iuliu Maniu pentru respingerea dictatului.

Constituirea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM). După ocuparea Basarabiei de către URSS, la 28 iunie 1940, în perioada de până la 3 iulie

1940, împuternicirile Comitetului Regional Moldovenească al PC(b) al Ucrainei, ale Sovietului Suprem din RASSM au fost extinse și asupra teritoriului dintre Prut și Nistru. Prezidiul Sovietului Suprem al RSSU a aprobat componența comitetelor executive județene din Basarabia la 4 iulie 1940. Între 3 iulie și 10 iulie 1940, statutul teritoriului Basarabiei era incert, nefiind luate decizii cu privire la organizarea sa politico-administrativă.

La 11 iulie 1940, ziarul „Pravda” a detaliat planul de a forma RSSM, o republică extinsă cu o suprafață de 70 mii km² și o populație de peste 3 mil. și 700

mii de locuitori. Acest plan a avut ca scop punerea în aplicare a ideii de „reunificare a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești cu Basarabia”. Însă inițiativa a stârnit dezacordul Ucrainei. După o serie de dezbateri care au vizat aspectele teritoriale ale acestei chestiuni, au fost făcute concesii în favoarea Ucrainei.

În cadrul celei de-a șaptea Sesiuni a Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice, la 2 august 1940, a fost adoptată Legea „Cu privire la constituirea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești”. Legea prevedea constituirea republicii unionale RSSM și includerea în cadrul noii entități statale a orașelor Tiraspol și Grigoriopol, a raioanelor Dubăsari, Camenca, Râbnița, Slobozia și Tiraspol din RASSM, a orașului Chișinău și a județelor Bălți, Bender, Chișinău, Cahul, Orhei și Soroca din Basarabia.

Astfel, RSSM a fost formată în granițele proiectate de Kiev, dintr-o parte mai mare a Basarabiei și una mai mică a RASSM. Dezmembrarea atât a RASS Moldovenești, cât și a Basarabiei, la 2 august 1940, a fost un act ilegal, un dictat al Moscovei în baza propunerilor făcute de Kiev: nordul Bucovinei și județele Hotin, Cetatea Albă și Ismail ale Basarabiei au fost încorporate de Ucraina. În teritoriile anexate la Ucraina locuiau 959 115 de persoane, dintre care ucrainenii erau doar 25,4%. Pentru a demonstra că populația nu se opune unei astfel de divizări, a fost format un grup de 32 de persoane în frunte cu T.A. Konstantinov, 26 dintre care erau ruși și ucrainenii, care s-au deplasat la Moscova pentru „a mulțumi din inimă, în fața Sovietului Suprem al URSS, părintelui popoarelor I. Stalin”.

La 7 august 1940, prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS au fost formate regiunile Cernăuți și Akkerman incluse în componența RSS Ucrainene. În felul acesta, județul Hotin a intrat în componența regiunii Cernăuți, iar județele Cetatea Albă și Ismail – în regiunea Akkerman din Ucraina. În consecință, din regiunea Akkerman RSSM i-au fost restituite doar raionul Volontirovca, o parte din raioanele Olănești și Vulcănești, iar din componența regiunii Cernăuți – raioanele Edineț, Briceni, Lipcani și o parte din raionul Ocnitza. Toate celelalte teritorii ale fostelor județe Hotin, Cetatea Albă și Ismail din Basarabia au rămas în componența RSS Ucrainene. La 4 noiembrie 1940 a fost publicat Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, prin care hotărârile dintre RSSM și RSS Ucraineană au fost stabilite definitiv. Asupra teritoriului RSSM au fost extinse structurile partidului bolșevic, astfel, prin Hotărârea din 14 august 1940, CC al PC (b) din URSS a transformat organizația de partid din RASSM în Partidul Comunist (bolșevic) al Moldovei. Prim-secretar a fost numit Piotr Borodin, fost prim-secretar al Organizației de partid din RASSM. Actul final al instaurării regimului totalitar comunist dintre Nistru și Prut a fost constituirea

Documentar

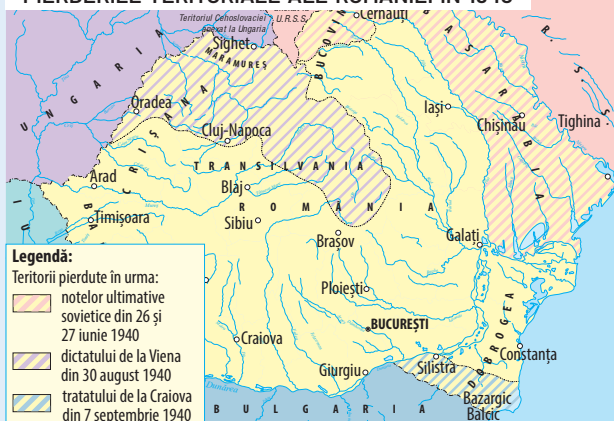
„Venind în întâmpinarea doleanțelor oamenilor muncii din Basarabia, ale oamenilor muncii din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească privind reunirea populației moldovenești din Basarabia cu populația moldovenească din RASS Moldovenească și călăuzindu-se de principiul dezvoltării libere a naționalităților, Sovietul Suprem al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste hotărăște: 1. Să formeze Republica Sovietică Socialistă Moldovenească unională. 2. În componența Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești unionale se includ orașele Tiraspol și Grigoriopol, raioanele Dubăsari, Camenca, Râbnița, Slobozia și Tiraspol ale Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, orașul Chișinău și județele Bălți, Bender, Chișinău, Cahul, Orhei și Soroca ale Basarabiei [...]”.

Legea URSS cu privire la formarea RSSM, Moscova, 2 august 1940

- Descrie consecințe imediate și de durată ale secesiunii teritoriului Basarabiei de către sovietici.

Spațiul istoric

PIERDERILE TERITORIALE ALE ROMÂNIEI ÎN 1940

- Identifică consecințele pierderilor teritoriale asupra regimului politic.
- Estimează suprafața teritoriilor pierdute de România în vara anului 1940.

organelor de conducere ale puterii de stat și adoptarea Constituției RSSM. La 10 noiembrie 1940, la Chișinău a fost convocată Sesiunea a IV-a extraordinară a Sovietului Suprem al RASSM, la care a fost adoptată Legea cu privire la alegerile în Sovietul Suprem al RSSM. Pentru a crea imaginea democrației, la 12 ianuarie 1941 au fost organizate alegeri în Sovietul Suprem, dar acestea au fost formale. În fiecare circumscripție a fost înaintat doar câte un singur candidat controlat de organele de partid și NKVD. La alegeri au participat 99,62% din populația RSSM. Constituirea RSSM, a organelor politice și a sistemului politico-administrativ s-a încheiat prin adoptarea, la 10 februarie 1941, a Constituției RSS Moldovenești, o copie fidelă a Constituției URSS.

- Enumeră un lanț de evenimente ce elucidează procesul constituirii RSSM.
- Exprimă-ți opinia referitoare la dezmembrarea Transnistriei și a Basarabiei.

Evacuarea germanilor și colonizarea satelor din sudul Basarabiei. La 28 septembrie 1939 a fost încheiat Acordul germano-sovietic de prietenie și frontiere, iar odată cu acesta a fost semnat și un „protocol secret” referitor la schimbul de populație dintre cele două părți, care prevedea evacuarea germanilor din Basarabia. Între 17 septembrie și 22 octombrie 1940, 133 138 de germani din Basarabia și nordul Bucovinei au fost evacuați și repatriați în diverse regiuni din Germania. Pământurile și gospodăriile lor nu au fost date țăranilor moldoveni, ci au fost populate cu aproximativ 16 000 de familii din Ucraina și 500 de familii din regiunile estice ale Transnistriei, predominant nemoldovenești. Colonizarea și strămutarea populației în sudul Basarabiei se încadra în politica de rusificare și de diminuare a ponderii românilor în teritoriile ocupate.

- Evidențiază aspecte ale politicii sovietice față de populația autohtonă din RSSM.

Represiunile. Odată cu desfășurarea operațiunii militare de ocupare a Basarabiei și Bucovinei, au debutat arestările și deportările în masă. Între 28 iunie și 4 iulie 1940, în județele Cernăuți, Bălți, Chișinău și Cetatea Albă au fost arestați 1 122 de persoane, care erau reprezentanți ai administrației românești, polițiști, intelectuali, preoți. În viziunea reprezentanților puterii sovietice, persoanele care au colaborat cu administrația românească erau persoane suspecte, care trebuiau trase la răspundere. La 9 iulie 1940, V. Molotov, președintele Guvernului sovietic, a semnat Hotărârea „Cu privire la activitatea tribunalelor militare pe teritoriul Basarabiei și al Bucovinei de Nord”, prin care structurile numite erau autorizate cu examinarea „crimelor contrarevoluționare” și a „banditismului” locuitorilor din aceste teritorii. În timpul verii anului 1941, numărul deținuților politici a atins

Viziuni istoriografice

„Cadrele venite în Basarabia din RSFSR și RSSU, după 28 iunie 1940, au fost repartizate în toate sectoarele. Conform informațiilor înregistrate de organizația județeană Bender a PC(b)M, la 1 februarie 1941, în județul Bender erau înregistrate 884 de cadre venite din afară: 107 lucrători de partid, 226 de cadre de conducere, 219 cadre antrenate în activitățile administrative, 10 – în organizația de tineret, 85 – angajați ai NKVD-ului, judecători, milițieni, procurori, 62 de specialiști în diferite domenii ale economiei și 253 de comsomoliști. [...] O situație similară se atestă și în celelalte județe.”

M. Țaranu. *Represiunea și rezistența din RSSM în perioada primei ocupații sovietice, 1940-1941*

- Determină o trăsătură a regimului comunist în RSSM.

cifra de 3 951. În noaptea de 12 spre 13 iunie 1941 a avut loc o acțiune specială desfășurată sub coordonarea NKVD-ului, care a condus la arestarea a 5 479 de oameni în întreaga regiune a Basarabiei și nordul Bucovinei. Acești oameni au fost identificați drept „membri ai organizațiilor contrarevoluționare și alte elemente antisovietice”. De asemenea, în urma acestei operațiuni, circa 24 360 de persoane au fost deportate. În timpul operațiunilor de deportare, sovieticii au făcut abuzuri de neimaginat. În vagoane de transportat vite erau aruncați, fără nicio evidență, copii, femei gravide, bătrâni, invalizi; părinții erau izolați de copiii lor, soțiile de bărbați. Din cele 6 județe basarabene care au rămas sub jurisdicția Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, au fost arestate 4 517 persoane, iar 13 885 de persoane au fost deportate. Această acțiune a reprezentat o măsură drastică luată de autoritățile sovietice pentru eliminarea presupuselor elemente contrarevoluționare și antisovietice din zonă, consolidând astfel controlul asupra teritoriilor recent anexate.

- Demonstrează argumentat că regimul sovietic în RSSM a fost unul totalitar.

Politica națională promovată în RASS Moldovenească a fost aplicată în continuare în RSSM. Politica de creare a *omului nou* care împărtășește în totalitate valorile și ideologia comunistă era aplicată pe larg prin intermediul propagandei și al educației, având misiunea să controleze ideologic populația nou-cucerită. Deznaționalizarea și promovarea conceptului de „popor moldovenesc” și „limbă moldovenească”, diferite de cea română, precum și a unui șir de mituri ideologice, urmăreau să transforme populația Basarabiei în cetățeni

Mărturiile contemporanilor

„[...] Acum cred că toți își dau seama de politica minciunoasă a cotropitorilor. Lor nu le trebuie noi, locuitorii acestui meleag, ci pământul nostru, ca să-l populeze cu lepădăturile lor. Arestările în masă, maltratarile, împușcarea fără vină a românilor basarabeni, ducerea zilnică din oraș cu camioanele în direcții necunoscute a sute și mii de oameni nevinovați ne conving ușor despre scopul ocupațiilor – distrugerea neamului nostru. Unei terori groaznice sunt supuși intelectualii, preoțimea, cei mai buni gospodari, țărani înstăriți, numiți «culaci».

Noi am făcut primii pași, dar nu ne putem opri aici, nu ne putem mărgini la cele făcute... Cred că și frații noștri se gândesc la noi și în curând ne vom descătușa din jugul sovietic. Noi să le ajutăm de aici. Deci la luptă, fraților!”

Dumitru Avramoglo, membru al grupului „Majadahonda”

- Reflectă asupra poziției civice a elevilor din această organizație anticomunistă.
- Asociază termeni/cuvinte ce ar reflecta starea de spirit a luptătorilor.

fideli ai Uniunii Sovietice. La 15 februarie 1941 a fost adoptată *Legea privind înlocuirea alfabetului latin cu cel chirilic*. A fost implementat sistemul de învățământ sovietic cu programe de studii sovietice, cu școli primare sovietice, apoi și medii de șapte clase. În toate școlile s-a impus studierea obligatorie a limbii și literaturii ruse și a altor discipline specifice școlii sovietice: Constituția URSS, Geografia URSS ș.a. A fost constituit un șir de organizații sovietice de octombrie și pionieri. Literatura românească a fost extrasă din școli și distrusă, urmele culturii românești în Basarabia (monumentele, inscripțiile în limba română etc.) erau, de asemenea, distruse sistematic. A fost creat sistemul de învățământ

superior cu instituții asigurate cu cadre rusolingve din afara RSSM.

Începând cu luna noiembrie 1940, în ziarul central „Moldova Socialistă” a fost instituită o rubrică permanentă „Clubul ateistului”, în care în mod regulat se aduceau „argumente” ale neexistenței lui Dumnezeu, luându-se în derâdere ritualurile creștine. Mitropolia Basarabiei a fost desființată, iar bisericile de pe teritoriul Basarabiei au fost trecute în subordinea Bisericii Ortodoxe Ruse. Preoții au fost persecutați. S-a estimat că în anii 1940–1941, în urma condamnării sau executării și-au pierdut viața în total 52 de slujitori bisericești. Continuu s-a dus o propagandă ateistă, bisericile erau închise sau transformate în săli de sport, grajduri, spitale etc. În noiembrie 1940, Mănăstirea Frumoasa din Orhei a fost transformată în casă de odihnă, Mănăstirile Suruceni, Hârjauca, Curchi au fost transformate în spitale. În spațiile Mănăstirii Hârbovăț a fost organizat un orfelinat.

Odată cu retragerea Armatei Sovietice din Basarabia (22 iunie–26 iulie 1941), autoritățile bolșevice au aplicat tactica „pământului ars”, nimicind tot ce prezenta valoare, aruncând în aer edificii și întreprinderi industriale.

Manifestări ale rezistenței. În anii 1940–1941, populația Basarabiei, în special intelectualitatea și preoțimea, prin forme de rezistență pasivă a refuzat colaborarea cu ocupanții, iar țărani nu au acceptat înscrierea în colhozuri. Cu toate acestea, au existat și mișcări de rezistență activă, deschisă, cum a fost organizația „Majadahonda”, condusă de un grup de tineri și adolescenți din Orhei, care a fost dur reprimată de NKVD, cu arestări și condamnări la moarte.

- Enumeră metodele de transformare a populației din RSSM în *omul nou*, al regimului instaurat.
- Numește formele de rezistență față de regimul totalitar comunist.
- Evidențiază categoriile sociale care erau supuse represaliilor.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Elaborează o scriere reflexivă de 5-7 enunțuri, care are următorul început: „Anul 1940 – anul tragediei naționale, din perspectiva mea, deoarece...”

Activitate în echipă

2. Desfășurați o dezbateră pe tema: *Nota ultimativă putea sau nu fi respinsă?*
3. Realizați trei postere asupra problemelor discutate în temă, după tehnica *Graffiti*. Fiecare grup reflectă o anumită problemă. De exemplu:
  - Rapturi teritoriale în vara anului 1940;
  - RSSM – manifestarea politicii represive sovietice;
  - Crearea *homo sovieticus* în RSSM etc.

Formulare de concluzii

4. Formulează o concluzie referitoare la consecințele pierderilor teritoriale, din anul 1940, asupra României.
5. Emite judecăți de valoare cu referință la politica culturală și națională în RSSM.

Sugestie de temă pentru acasă

6. Realizează un interviu cu o persoană represată în perioada sovietică, sau urmașii persoanei, cu subiectul: *Familia mea în perioada comunismului sovietic*.
7. Construiește un discurs la subiectul: *Eu, copilul din vagonul morții...*, în urma vizionării spectacolului „Dosarele Siberiei”.

Participarea României în Cel de-Al Doilea Război Mondial: cauze, evenimente și consecințe

25

Jurnal istoric

„Să nu facem niciodată o politică de frică. ...O asemenea închinare ar fi un act degradant și ar fi păcat de toate jertfele pe care le-am făcut în trecut și le facem și azi pentru țară. Am fi voit o altă politică, nu ne e dat s-o putem împlini. Deci vom păstra neutralitatea. Dar să fie o neutralitate demnă și onestă. Publicul nu vrea război, nu vrea însă biruința Germaniei. Dorim cu toții încetarea unui regim de teroare în Europa. Neutralitatea înseamnă onestitate – să păstrăm o neutralitate onestă. Nu trebuie să îngăduim mai mult ca alte state neutre. Este singura atitudine pe care o putem avea.” (Cuvântarea prof. Nicolae Iorga în cadrul Consiliului de Coroană din 6 septembrie 1939)

- Identifică opinia lui N. Iorga față de război.
- Desprinde din text explicația neutralității României.

Timp istoric

22 iunie 1941 – intrarea României în Al Doilea Război Mondial.

26 iulie 1941 – recuperarea Basarabiei și Bucovinei.

1 iulie 1942–februarie 1943 – participarea trupelor române în Bătălia de la Stalingrad.

20 august 1944 – începutul ofensivei armatelor sovietice pe frontul Iași-Chișinău.

23 august 1944 – Lovitura de stat, înlăturarea lui I. Antonescu de la putere, întoarcerea armelor, armistițiul cu Națiunile Unite.

12 septembrie 1944 – semnarea de către România a Convenției de armistițiu cu Națiunile Unite.

25 octombrie 1944 – eliberarea Transilvaniei.

Dicționar istoric

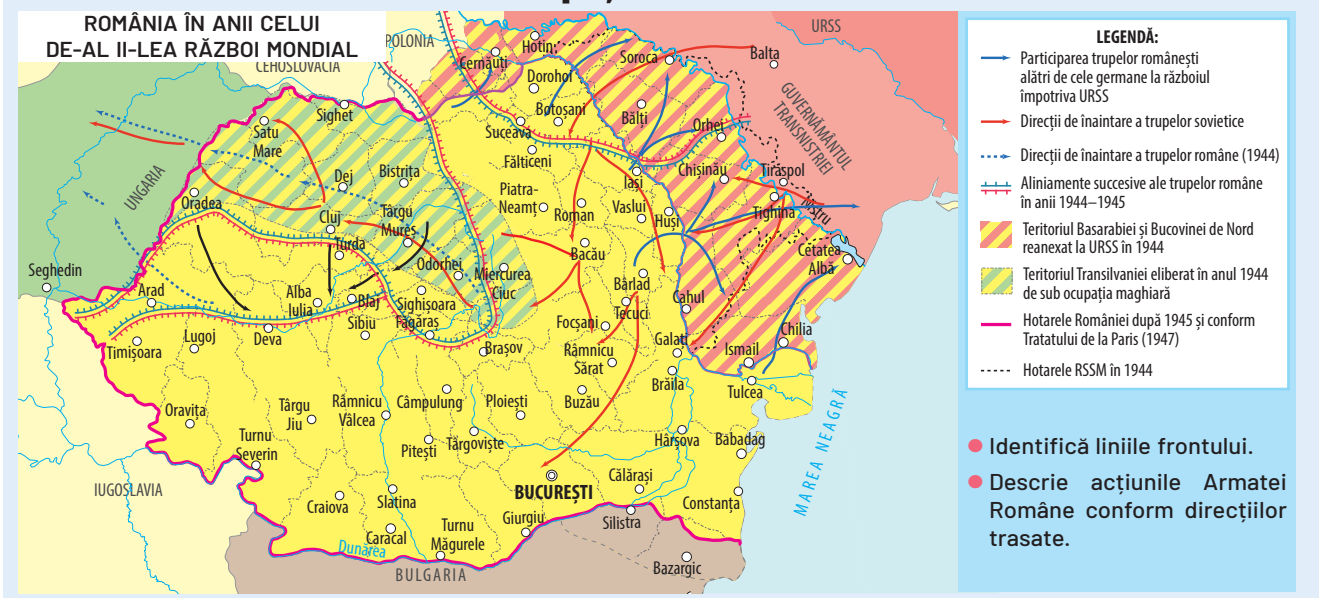
Convenție – înțelegere, acord între două sau mai multe state, instituții sau persoane cu privire la anumite probleme sau la anumite obiective.

Gubernământ – unitate teritorial-administrativă condusă de un împuternicit al șefului statului.

Regele Mihai și generalul Ion Antonescu la malul râului Prut urmăresc desfășurarea Armatei Române

Spațiul istoric

Viziuni istoriografice

„Antonescu a pus în afara legii Statul Național Legionar, pe care el și Garda îl întemeiaseră în septembrie 1940, ca dictatură militaro-fascistă. Dar dictatura sa, în destule puncte, a fost deosebită de cea a predecesorilor sau a corespondenților săi europeni. El a adoptat multe din trăsăturile corporatiste de breaslă ce caracterizaseră domnia lui Carol. A căutat sprijinul tuturor grupurilor politice conservatoare și al legionarilor responsabili în numele unei cruciade naționale, anti-comuniste, de factură proprie. Trebuie remarcat că Antonescu nu a revendicat moștenirea gardistă antisemită și rasistă și că a stârpit toate manifestările huli-ganice. Tendințele sale reformiste erau mai aproape de cele ale lui Carol, și nu de cele ale lui Codreanu, concentrându-se, deși pentru scopuri militare, pe modernizarea agriculturii și a industriei. Eroarea sa capitală, inerentă în rațiunea însăși a dictaturii sale, a fost canalizarea efortului național în realizarea campaniei militare, o campanie anticomunistă și antirusă. Pentru a înlătura comunismul și a recupera teritoriile pierdute în favoarea Rusiei, în 1940, el a angajat ferm România în războiul fatal împotriva Uniunii Sovietice, lansat de Hitler în iunie 1941, — ceea ce nu înseamnă că Antonescu ar fi apreciat greșit starea de spirit din România. Antonescu s-a bucurat de sprijinul copleșitor al națiunii române pentru activitățile sale militare împotriva Uniunii Sovietice.”

Stephen Fischer-Galați.

România în secolul al XX-lea

- Identifică argumentele lui Antonescu pentru intrarea României în Al Doilea Război Mondial de partea Germaniei naziste.
- Explică dacă poate fi justificată acțiunea lui Antonescu.

Indicatori statistici

Tabel. *Costuri umane ale recuperării Basarabiei și nordului Bucovinei, 1941-1944.*

Pierderi	În Basarabia și nordul Bucovinei	Între Nistru și Bug (Transnistria)
Morți	5 011	17 729
Răniți	14 898	63 345
Dispăruți	4 487	11 471
Total	24 396	92 545

- Enumeră două cauze ale diferențelor reflectate de statistică.

Premisele implicării României în război. Deși în perioada 1918–1938 România a fost unul dintre statele democratice ale Europei și a contribuit prin eforturi diplomatice importante la constituirea sistemului de securitate colectivă, declanșarea la 1 septembrie 1939 a Celui de-Al Doilea Război Mondial a anulat toate rezultatele atinse.

Pierderea Basarabiei, a nord-vestului Transilvaniei și a Cadrilaterului în 1940 a fost greu resimțită de societatea românească și a provocat daune enorme statului român. Reîntregirea țării a devenit dezideratul principal al politicii externe. Înfrângerea Franței, bombardamentele asupra teritoriului Angliei, dar și amenințările asupra țărilor balcanice, au determinat România să adere la Axă, la 23 noiembrie 1940, când generalul Ion Antonescu a semnat la Berlin adeziunea României la Pactul Tripartit împotriva Uniunii Sovietice.

Un rol important în alegerea cursului politicii externe l-a avut regimul de autoritate monarhică (1938–1940), ascensiunea legionarilor la putere, dar și instaurarea dictaturii militare a lui Ion Antonescu. Evenimentele din cadrul războiului, presiunile diplomatice din partea Germaniei naziste, dar și amenințările reale asupra integrității statale a României au determinat statul român să ia parte la operațiile militare, în speranța reîntoarcerii teritoriilor pierdute. I. Antonescu s-a alăturat războiului împotriva Uniunii Sovietice cu scopul eliberării Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei, precum și mizând pe revenirea părții de nord a Transilvaniei, problemă discutată în repetate rânduri cu Hitler. La începutul anului 1941, Hitler și-a exprimat intenția de a revizui Tratatul de la Viena. Hitler i-a cerut lui I. Antonescu să nu facă publică această declarație, pentru a nu provoca o mișcare partizană în Ungaria. În anii războiului, Ion și Mihai Antonescu au început să creeze o comisie pentru pregătirea documentelor necesare unei viitoare conferințe de pace. În 1942 a fost înființat Biroul pentru Pace.

Intrarea României în război de partea Axei. La 22 iunie 1941, Ion Antonescu a emis ordinul „Ostași, vă ordon treceți Prutul!”, angajând România în conflict fără să fi semnat o convenție militară cu Berlinul, fără să fi fixat termenii colaborării. El a fost numit comandant al Grupului de Armate Sud, care cuprindea 20 de divizii și 9 brigăzi românești (armatele 1 și 4), majoritatea forțelor aeriene și navale ale României – în total 473 103 oameni, plus Armata a II-a Germană (6 divizii). La 25 iulie 1941, Basarabia și nordul Bucovinei au fost eliberate de către Armata Română. Unul dintre obiectivele principale pentru care România a acționat împreună cu Germania pe Frontul de Est a fost astfel atins, dar la 27 iulie 1941 Hitler i-a cerut lui Antonescu să continue ofensiva dincolo de Nistru. În cursul unei întâlniri dintre ei, din 6 august, Hitler a pus în fața Armatei Române sarcina unei ofensive în direcția Odesei și a Peninsulei Crimeea. De asemenea, României i s-a dat dreptul de a-și forma propria administrație în Transnistria, iar I. Antonescu a primit gradul de mareșal.

- Numește factori interni și externi care au generat intrarea României în Războiul al Doilea Mondial.

România pe fronturile Celui de-Al Doilea Război Mondial. Prezența României pe fronturile Celui de-Al Doilea Război Mondial s-a extins pe o durată de 1 421 de zile – între 22 iunie 1941 și 12 mai 1945. Această perioadă, se împarte în trei etape: 1) Campania de Est (22 iunie 1941–23 august 1944) – timp în care România, împreună cu

Germania, a participat, mai întâi, la eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei, iar apoi a continuat operațiunile militare pe teritoriul Uniunii Sovietice; 2) Operațiuni militare desfășurate între 23 și 31 august 1944 pe teritoriul propriu, cu scopul de a îndepărta trupele germano-fasciste inamice din țară; 3) Campania de vest (1 septembrie 1944–12 mai 1945), în cadrul căreia România, care trecuse de partea coaliției antihitleriste, a participat la eliberarea părții nordice a Transilvaniei și apoi a luptat împotriva trupelor germane pe teritoriul Ungariei, Cehoslovaciei și în nordul Austriei.

Trupele române au luptat pe pământ românesc, eliberând Basarabia și nordul Bucovinei și restabilind, astfel, frontiera existentă, la 1 ianuarie 1940. Armata Română a luptat pentru cucerirea orașului Odesa (august–octombrie 1941), a Crimeii (octombrie 1941–iunie 1942), participând în continuare la marea ofensivă de vară. Aceasta s-a desfășurat pe două direcții: a) spre Stalingrad și b) spre Caucaz.

Acțiunile spre și la Stalingrad (august–noiembrie 1942), precum și cele din Caucaz (august 1942–primăvara 1943) au solicitat la maximum capacitatea forțelor Armatei Române. Confruntate cu puternica contraofensivă sovietică (noiembrie 1942–ianuarie 1943), trupele române au înregistrat foarte mari pierderi umane și materiale și s-au retras, ușurând acestora misiunea de a înconjura Armata 9 Germană.

Dezastrul de la Stalingrad a antrenat și retragerea din Caucaz. În cursul acesteia, trupele române au mai fost angajate în acțiunile din Crimeea (octombrie 1943–mai 1944), plătind și acolo un mare preț: din peste 60 000 de militari, au reușit să se retragă doar circa 30 000.

De la sfârșitul lunii martie 1944, conducerea României s-a confruntat cu o problemă gravă: armata sovietică a intrat pe teritoriul național. S-a făcut o nouă mobilizare, trupele fiind dirijate în Moldova.

- Enumeră etapele participării României în al Doilea Război Mondial.
- Explică dacă poate fi justificată jertfa Armatei Române în acest război.
- Menționează două-trei argumente în favoarea/defavoarea participării Armatei Române în război de partea Germaniei naziste.

Trecerea de partea Coaliției antihitleriste și consecințele politice ale participării în război. România a inițiat discuții cu puterile occidentale pentru a încheia un armistițiu. Negocierile au fost conduse atât de rege și partidele de opoziție, cât și de către I. Antonescu, dar nu au ajuns la niciun rezultat concret. În aceste condiții, Antonescu a amânat continuu ruperea alianței cu Berlinul, sperând în cele din urmă să obțină un armistițiu favorabil cu Națiunile Unite.

Evoluția ulterioară a evenimentelor și situația formată pe front la începutul verii anului 1944 (când trupele sovietice au ocupat o parte din Bucovina și Basarabia, și o parte din Moldova de Vest) au determinat forțele politice ale țării să ia măsuri urgente pentru a preveni ocuparea întregii țări și transformarea teritoriului românesc într-un teatru de operațiuni militare. Pe 23 august 1944, Ion Antonescu a fost chemat la Palatul Regal, unde regele i-a cerut să semneze un acord de încetare a focului. Refuzând să se supună acestui ordin, mareșalul Antonescu a fost arestat.

Apoi regele l-a numit prim-ministru pe generalul Constantin Sănătescu. Noul Guvern era compus, în principal, din militari, dar îi includea, de asemenea, pe Iuliu Maniu, Const. I.C. Brătianu, Const. Titel Petrescu, șeful Partidului Social Democrat, și Lucrețiu Pătrășcanu, din partea Partidului Comunist, ca ministru fără portofoliu. Pentru prima dată în

Viziuni istoriografice

„Nu toți cei care s-au aflat – ca să spunem așa – în umbra Mareșalului Antonescu l-au «văzut» din același unghi sau au dat aceeași forță impresiilor consemnate. [...] Cu mențiunea că, am preferat să-l

introducem pe cititor în perioada cea mai importantă, cea mai dificilă, cea mai controversată din viața și activitatea lui Ion Antonescu – aceea cât timp el a îndeplinit funcția de conducător al statului român, imprimând, în consecință, ritmul și convingerile sale desfășurării istoriei românești, și nu numai atât –, ne exprimăm convingerea ca este preferabil să-l lăsăm suveran pe cititor, făcând el singur selecția fericită dintre numeroasele «piese» sau «argumente» pro și contra ce i le oferă în continuare voluminosul, grandiosul și încă deschisul „dosar Ion Antonescu!»”

Gh. Buzatu. *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*

- Identifică două caracteristici ale perioadei elucidate în carte.

Documentar

„Români, în ceasul cel mai greu al istoriei noastre, am socotit, în deplină înțelegere cu poporul meu, că nu este decât o singură cale pentru salvarea Țării de la o catastrofă totală: ieșirea noastră din alianța cu Puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite. Români, un nou Guvern de Uniune Națională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voința hotărâtă a Țării de a încheia pacea cu Națiunile Unite. [...] Români, dictatura a luat sfârșit și cu ea toate asupririle.” (*Fragment din Proclamația regelui României Mihai I către țară la 23 august 1944*)

- Elucidează contextul politico-militar în care regele Mihai I s-a adresat poporului român.

B-24 – avioane sovietice în timpul Raidului asupra orașului Ploiești, 1 august 1943

Trupele sovietice au ocupat Bucureștiul la 31 august 1944.

istoria României au fost incluși în guvern reprezentanți ai Partidului Comunist.

În seara zilei de 23 august, la ora 22.00, postul de radio a difuzat proclamația regelui Mihai adresată națiunii, în care anunța ruperea relațiilor diplomatice cu Germania și încheierea armistițiului cu Națiunile Unite. El a declarat că România se alăturase aliaților împotriva Axei și își va mobiliza toate forțele pentru a elibera nordul Transilvaniei. În seara zilei de 23 august 1944, Armata Română a trecut de partea trupelor sovietice în războiul antihitlerist. În perioada septembrie–octombrie 1944, trupele române au participat la lupte pentru eliberarea județelor transilvănene ocupate de Ungaria în 1940, iar mai apoi, alături de Armata Sovietică, au luptat pe teritoriul Ungariei și Cehoslovaciei.

- Demonstrează argumentat că monarhia română s-a alăturat coaliției antihitleriste.

Încheierea Armistițiului. La 12 septembrie 1944, România a semnat Convenția de armistițiu cu Națiunile Unite. Documentul, printre altele, stipula că România

se alăturase coaliției Națiunilor Unite de bunăvoie, fără intervenția vreunei părți străine, și prevedea: ruperea totală de Germania și lupta comună a armatelor române și aliate împotriva Germaniei; restabilirea frontierei româno-sovietice de la 28 iunie 1941; plata despăgubirilor către Uniunea Sovietică; eliberarea tuturor prizonierilor de război aliați; mișcarea nestingherită a Armatei Roșii pe teritoriul României; anularea dictatului de la Viena și sprijinul sovietic pentru revenirea la România a nordului Ardealului; includerea Basarabiei și a nordului Bucovinei în componența URSS.

- Explică consecințele ieșirii României din alianță cu statele Axei, operând cu datele din text.
- Menționează consecințele politice, teritoriale, militare ale Armistițiului pentru România semnat la Moscova.
- Demonstrează argumentat că România, conform Armistițiului din aprilie 1944, practic a fost lăsată de aliați la discreția URSS-ului.
- Apreciază acțiunea regelui Mihai I de demitere a marșalului Antonescu.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Descrie contextul în care România a devenit stat național-legionar.
2. Selectează informații ce argumentează acțiunea din 22 iunie 1941 a României.
3. Enumeră schimbările de ordin politic și teritorial după 24 august 1944.
4. Completează tabelul conceptual *Participarea României în cadrul Celui de-Al Doilea Război Mondial*, după cum urmează:

Data	Eveniment	Consecință

> Activitate în echipă

5. Reflecți, prin cel puțin 3 argumente, asupra discuțiilor demnitarilor din cadrul Acordului de procentaj Stalin–Churchill, elucidând interesele statelor decidente.
6. Determinați impactul evenimentelor anilor 1943–1944 asupra României, utilizând expresiile: coaliție antihitleristă, contraofensivă, Frontul Doi în Europa, armistițiu.

7 Formulare de concluzii

7. Exprimă-ți atitudinea față de participarea Amatei Române în război, la est de Nistru.
8. Emite judecăți de valoare cu referință la Proclamația regelui Mihai adresată națiunii.
9. Estimează contribuția României la victoria împotriva nazismului.

> Sugestie de temă pentru acasă

10. Elaborează un album (digital) în imagini de epocă cu subiectul: *România în anii Celui de-Al Doilea Război Mondial*.
11. Realizează o prezentare tematică: *Regele Mihai – monarh în România beligerantă*.

Basarabia și Transnistria în perioada Celui de-Al Doilea Război Mondial

Jurnal istoric

„Înainte de ocupația românească, Transnistria nu a existat ca entitate administrativ-teritorială. Însemnând în română «teritoriul de dincolo de Nistru», termenul avea o conotație pe jumătate mistică, drept regiunea unde locuiau «frați» etnici români. În perioada interbelică, această noțiune a fost popularizată de emigranții etnici români din sudul Ucrainei care au scăpat din marasmul Războiului Civil Rus în România. Guvernul român sprijinea în secret propaganda acestora, probabil ca o contrapondere la pretențiile sovietice asupra Basarabiei, dar o făcea intermitent și fără entuziasm. România nu a emis niciodată pretenții oficiale față de regiune. Astfel, decizia de a ocupa militar regiunea și de a o administra în timpul războiului a venit ca o nouă etapă în politica statală românească.”

Vladimir Solonari. *Imperiul-satelit. Guvernarea românească în Transnistria, 1941-1944*

- Explică contextul istoric și politic în care a fost creată guvernarea românească a Transnistriei.

Timp istoric

22 iunie 1941 – intrarea României în Al Doilea Război Mondial de partea Germaniei naziste.

29 iunie 1941 – semnarea decretului-lege cu privire la organizarea Basarabiei și Bucovinei.

19 august 1941 – semnarea Decretului-lege cu privire la organizarea Transnistriei. Numirea prof. Gh. Alexianu guvernator civil al Transnistriei.

4 septembrie 1941 – semnarea Decretului-lege nr. 790 privind organizarea definitivă a Basarabiei și Bucovinei de Nord.

5 septembrie 1941 – generalii C.Gh. Voiculescu și C. Calotescu au devenit guvernatori ai Basarabiei și, respectiv, ai nordului Bucovinei.

29 ianuarie 1944 – administrația civilă românească din Transnistria și-a încetat activitatea.

20 august 1944 – începutul ofensivei armatelor sovietice pe frontul Iași-Chișinău.

Dicționar istoric

Transnistria – teritoriul cuprins între Nistru și Bug. Numele de „Transnistria” semnifică, cum arăta în 1941 acad. Nichita Smochină, Moldova de peste Nistru.

Ruine în Chișinău, Strada Armenească (colț cu Ștefan cel Mare), 1941

Reintrarea statului român în posesia deplină a drepturilor sale în Basarabia și Bucovina. Obiectivul războiului României de a elibera teritoriile anexate de Uniunea Sovietică în iunie 1940 a fost atins la sfârșitul lunii iulie 1941, odată cu restabilirea vechii frontiere de pe Nistru și Ceremuș.

După retragerea trupelor sovietice, în Basarabia numeroase localități au fost lăsate în ruină, cu clădiri incendiate, întreprinderi industriale distruse și infrastructură de transport, precum căile ferate, grav avariate. În special în Chișinău, impactul distrugător a fost deosebit de grav, incendiile au continuat timp îndelungat, afectând infrastructura urbană și resursele esențiale. Situația a fost amplificată de acțiuni deliberat distructive, cum ar fi demolarea unor edificii cu importanță strategică sau administrativă și întreprinderi industriale. Clădiri de mare importanță, precum Palatul Mitropolitan, Primăria orașului, Banca Comercială, tipografiile, Uzina Electrică și Stația de Pompă a Apei, au fost subminate și aruncate în aer, contribuind la adâncirea degradă-

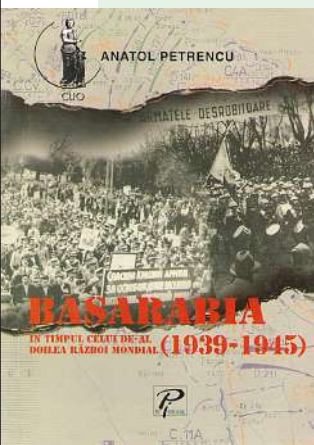

Trupele românești și germane trec Prutul pentru eliberarea Basarabiei.

Viziuni istoriografice

„În Basarabia regimul I. Antonescu s-a impus, în primul rând, ca un anticomunist. Forțele de interne din Basarabia, poliția și jandarmeria, au arestat persoane care au propagat ideologia comunistă, au servit slugarnic regimului bolșevic și au denigrat tot ce este românesc.

Organele polițienești din Basarabia au lucrat încontinuu la identificarea persoanelor ce s-au manifestat în public împotriva statului român, au adus prejudicii morale și materiale românilor rămași sub stăpânirea bolșevică, persecutându-i și contribuind la executarea și deportarea acestora, în urma denunțurilor făcute. Astfel, au fost arestați Ivan (Vanea) Brailov, Anton Kuzențov, Cosovaa, Hrișan Gufu, Gh. Fosteris, lucrători ai cantinei NKVD-ului din Chișinău, pentru desfășurarea unei intense activități antiromânești și comuniste. Poliția din Orhei a cercetat și a înaintat Curtții Marțiale din Chișinău pe Agripina Surguci, de 36 de ani, cameristă sub sovietici la Primăria Orhei. Având legături de prietenie cu comunistul Secară, vicepreședinte la primărie, i-a furnizat aceste informații despre foștii funcționari, între care și primarul orașului, Plăcintă, ultimii au fost deportați de către sovietici în Siberia.”

Anatol Petrencu. *Basarabia în timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial*

- Elucidează principiile de organizare a guvernământului românesc în Basarabia.
- Enumeră metodele utilizate de administrația românească pentru anihilarea ideologiei comuniste în Basarabia.

rii infrastructurii urbane și economice. De asemenea, cartiere întregi, găzduind sute de magazine și case particulare, au fost grav afectate de aceste acțiuni distructive. În eforturile de a prezerva resursele și de a împiedica capturarea sau deteriorarea lor de către trupele române, sovieticii au evacuat 19 întreprinderi industriale din Chișinău și le-au transferat în regiuni din adâncul Uniunii Sovietice.

Retragerea Armatei Roșii din Basarabia și nordul Bucovinei a făcut posibil ca statul român să-și reinstaureze autoritatea asupra acestor teritorii. În aceste teritorii au fost repuse în vigoare legile existente la 28 iunie 1940 și s-au extins actele legislative emise după această dată. Teritoriile românești au fost reintegrate în cadrul statului român.

Învestirea conducătorului statului român drept comandant al unui grup de armate germano-român a avut rațiuni politice, militare și juridice. Aceasta a prevenit cucerirea Basarabiei și nordului Bucovinei de către Armata 11 Germană și a asigurat că România deține puterea suverană. La 9 august 1941, conducerea Armatei Germane și ministrul de Externe al *Reichului* au decis să lase controlul asupra întregii regiuni administrației românești.

Au fost constituite două provincii autonome separate, conduse direct de conducătorul statului prin reprezentanți personali, fiecare cu administrație proprie, reședințele fiind la Chișinău și Cernăuți. La 5 septembrie 1941, generalul C.Gh. Voiculescu a fost numit guvernator al Basarabiei, iar C. Calotescu – al nordului Bucovinei.

- Descrie consecințele retragerii sovieticilor din Basarabia.

Conducerea administrativă a Basarabiei s-a exercitat în condiții dificile, generate de starea de război, precum și de mutațiile survenite în timpul ocupației sovietice: colectivizarea agriculturii, naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare etc.

La 4 septembrie 1941 a fost adoptată Legea nr. 790, care a stat la baza administrării teritoriului timp de peste trei ani. Conform legii, conducătorul aparatului administrativ era guvernatorul, cu atribuții civile și militare, având în subordine un secretar general și o echipă executivă. Fiecare domeniu de activitate era gestionat de un Directorat responsabil în fața guvernatorului. Această structură a creat o entitate administrativă distinctă în provincie, operând pe principiul descentralizării și oferind servicii esențiale comunității locale.

Atenția centrală a Directoratului și a directorilor s-a focalizat pe dezvoltarea agriculturii. În această sferă fundamentală, obiectivul principal a fost acela de a cultiva aproape întreaga suprafață arabilă. Producțiile agricole, în special cerealele, precum grâul, porumbul, orzul și ovăzul, au caracterizat o abordare extensivă, cu utilizarea sporadică a îngrășămintelor chimice. Statul român a furnizat sprijin financiar basarabenilor pentru a îndigui ostroavele Dunării, suma alocată atingând aproximativ 109 800 000 de lei. Cu același scop, a fost demarat proiectul de îndiguire a zonei pomicole de la Copanca, în care au fost investiți nu mai puțin de 126 000 000 de lei.

Războiul care continua și care cerea mari eforturi pentru aprovizionarea cu carne a frontului, a armatei cu mijloace de tracțiune – cai, boi, bivoli – a determinat concentrarea preocupărilor inclusiv asupra zootehniei. În ținut s-au construit 430 de grajduri bune. În 1942 s-au înființat 61 de stațiuni de montă pentru cabaline și 11 pentru ovine. În general, în Basarabia, eforturile vizând sporirea șeptelului și ame-

liorarea lui au impus următoarea dinamică: în 1941 s-au cheltuit, la acest capitol, 9 000 000 de lei, pentru ca în 1943 să se ajungă la un buget de 45 000 000 de lei.

Un amplu plan de împăduriri au adoptat silvicultorii. Prin lucrări speciale, s-au făcut amenajări care în 1943 însumau o valoare de 17 000 000 de lei.

Deși industria nu a constituit niciodată punctul forte al economiei basarabene, în contextul dificil creat de război și cu o lipsă de fonduri, s-a reușit ca și în acest domeniu să se realizeze un început de producție. În decursul celor trei ani de administrație românească, prin eforturile conjugate ale localnicilor și ale specialiștilor din dreapta Prutului, s-au refăcut și, în bună parte, s-au modernizat, folosindu-se utilaje germane, 1 037 de unități industriale, dispunând de cel puțin 5 cai-putere și încadrate cu minimum 10 lucrători.

Gubernurul Basarabiei și directorii desemnați de el au luat măsuri pentru ca viața comercială să revină la normalitate. În domeniul finanțelor s-a aplicat un regim de înlesnire, în scopul refacerii factorilor productivi.

- Identifică cauzele dezvoltării preponderent a domeniului agricol în Basarabia.
- Demonstrează argumentat că autoritățile românești au contribuit la refacerea economică a Basarabiei chiar și în stare de război.

O inițiativă ambițioasă a fost pusă în aplicare pentru revigorarea sistemului de învățământ și a instituțiilor școlare. Eforturile guvernărilor s-au concentrat în paralel pe promovarea identității naționale în educația copiilor și elevilor, pe combaterea analfabetismului în rândul populației adulte, și pe stabilirea unui învățământ secundar și universitar capabil să pregătească local resursele umane necesare.

Basarabia a cunoscut în acei ani un amplu program în domeniul lucrărilor publice. S-au reparat și adus în stare de întrebuințare drumurile, podurile, s-au introdus mijloace mai moderne de transport.

Deși regiunea nu era în mod direct subordonată autorităților centrale de la București, suflul național a pătruns în această zonă a României în acei ani. Guvernatorii și directorii au promovat procesul de românizare a forței de muncă, au orientat activitatea din mediul rural către ocupații practice, care în trecut erau asociate cu elemente străine, au oferit facilități fiscale inițiativelor economice și au coordonat interesele patronilor cu cele ale angajaților. S-au făcut eforturi de identificare, inventariere, administrare și valorificare a bunurilor intrate în posesia statului. De asemenea, s-au efectuat colonizări, atrăgând populație tânără din alte părți ale țării cu surplus de locuitori, pentru a prelua proprietățile părăsite de coloniștii germani sau pentru a umple locurile lăsate libere de război. Conducerea disciplinată a țării sub Ion Antonescu, cu accent pe curățarea morală și promovarea competenței a personalului, majoritatea având o carieră militară ilustră, a avut un impact pozitiv semnificativ asupra evoluției acestei regiuni între Prut și Nistru în acea perioadă. În anul 1944, Basarabia a devenit din nou teatru de război, cu consecințe grave pentru integritatea teritorială a României.

- Menționează obiectivele administrației românești în teritoriile eliberate.

Documentar

„Principiul de bază de la care și-au propus să pornească noile autorități românești, în organizarea administrativă a provinciei Transnistria, a fost de a crea din această administrație un organism viu, descătușat de spirit centralist și formalism steril. Organele locale erau investite cu puteri efective de inițiativă și libertate de acțiune. Un alt criteriu după care s-au condus factorii de decizie în organizarea administrativă a Transnistriei a fost acela că nu s-a căutat și nu s-a procedat la răsturnarea așezămintelor și structurilor găsite, ci mai întâi s-a repus totul în funcțiune în vechile condiții și abia după ce s-a examinat și prospectat modul cum funcționează sistemul existent, s-a procedat în chip general și unitar la modificări ce se impuneau.”

Ioan Silviu Nistor. *Istoria românilor din Transnistria: organizarea, cultura și jertfa lor*, Editura Eminescu, Galați, 1995, p. 89.

- Explică modalitatea de organizare a Transnistriei de către autoritățile române.

Indicatori statistici

Tabel. Persoane absente în Transnistria, conform datelor inventarierii din decembrie 1941

Deportați	39 200	17,1%
Executați	2 874	1,2%
Neîntorși din Armata Sovietică	165 679	72,4%
Plecați cu autoritățile sovietice	21 120	9,3%
Totalul	228 956	100,0%

- Estimează valoarea pierderilor umane ale regiunii în raport cu calitatea celor eliminați de regimul sovietic.

Spațiul istoric Guvernământul Transnistriei

● Explică conturarea teritorial-politică a Transnistriei în perioada 1941-1944.

Maria Antonescu, Gheorghe Alexianu, guvernatorul Transnistriei, Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, membri ai guvernului și ai Corpului Diplomatic la inaugurarea Expoziției Transnistriei, octombrie 1942

Organizarea și administrarea provinciei Transnistria în anii războiului (1941-1944). Primul pas în stabilirea administrației românești în Transnistria a avut loc la 19 august 1941, când mareșalul Ion Antonescu, conducătorul statului, a emis un decret prin care îl numea pe profesorul Gheorghe Alexianu, de la Universitatea din Cernăuți, în funcția de guvernator civil al provinciei cu reședința în orașul Tiraspol. Noul guvernator civil a avut atribuția esențială de a organiza și coordona aspectele administrative și economice ale provinciei, în strânsă legătură cu Comandamentul de Căpetenie al Armatei Române.

Provincia Transnistria avea o suprafață de 44 066 km², fiind împărțită în 13 județe și 64 de raioane (ulterior fiind înființat încă un raion), cu 2 municipii (Odesa și Tiraspol), 15 comune urbane, 18 suburbane și 1 363 de comune rurale, ultimele înglobând 2 568 de sate și 72 de cătune. În orașe au fost instalați primari și 1-2 ajutoari de primari, desemnați de prefectul județului, iar în comune – primari ajutați de un sfat sătesc din 3 persoane. În general, administrația civilă în Transnistria a fost asigurată de 7 800-8 000 de funcționari publici, detașați din România, și 52 000 de salariați, aleși dintre localnici.

În urma cercetărilor efectuate în Transnistria de un grup de 15 specialiști ai Institutului Central de Statistică, în frunte cu Anton Golopenția, s-a constatat o populație de 2 326 224 de locuitori, din care în orașe 15,9% sau 369 669 de locuitori, iar la țară 84,1% sau 1 956 555 de locuitori. În decembrie 1941, comparativ cu datele de până în iunie 1940, s-a depistat o lipsă a 228 956 de locuitori sau 9,8% din totalul populației Transnistriei, cauzată de deportări – 39 200 de persoane (17,1% din totalul celor 228. 956 de persoane lipsă), execuții operate de regimul sovietic – 2 874 de persoane (1,2%), precum și drept consecințe ale războiului, neîntorși din Armata Sovietică – 165 679 (72,4%), plecați împreună cu autoritățile sovietice – 21 120 (9,3%).

Guvernul român nu a formulat vreo revendicare teritorială dincolo de Nistru, ținând cont de faptul că Transnistria nu a făcut parte din granițele statonice prin Actul Unirii Basarabiei cu România din 27 martie 1918, recunoscute internațional prin Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920. Deși elementul românesc era preponderent în Transnistria, România nu putea avea și nici nu pretindea dreptul de suveranitate asupra unui teritoriu care nu-i aparținuse. Administrația românească și-a concentrat eforturile asupra refacerii și revigorării vieții economice din Transnistria. A luat inițial măsuri pentru a asigura aprovizionarea cu alimente și bunuri esențiale pentru populație și pentru menținerea ordinii publice. Pe lângă satisfacerea nevoilor alimentare locale, Guvernul Transnistriei a avut o politică economică generală axată pe furnizarea resurselor pentru armată și pe transferul cantităților semnificative de produse către România.

Eforturile guvernului s-au concentrat pe refacerea colhozurilor (comunelor de muncă) și sovhozurilor (fermelor de stat), menținând astfel caracterul colectiv al exploatării terenurilor, desi, pe termen lung, a existat o direcție spre revenirea la proprietatea privată, conform politicii agrare a regimului antonescian.

Pe lângă restructurarea administrativă și economică a regiunii, autoritățile românești au abordat diverse aspecte sociale, cum ar fi organizarea muncii, stabilirea regimului de pensii și de asigurări sociale, ocrotirea sănătății, furnizarea de bunuri esențiale, aprovizionarea populației cu produse de primă necesitate etc.

Activitatea administrației românești în Transnistria a fost umbrată de crime, legate de folosirea Transnistriei ca loc de deportare și suprimare a evreilor și romilor. I. Antonescu a avut o politică contradictorie față de problema evreiască, inițial a fost rezervat și nu a acceptat politicile naziste, dar treptat, din cauza presiunilor, a adoptat legi rasiale, a ordonat deportările evreilor și romilor în Transnistria, iar colaborarea cu naziștii a dus la numeroase victime și la săvârșirea crimelor împotriva umanității.

- Elucidează consecințele guvernării sovietice în Transnistria în perioada 1924–1940.
- Compară specificul guvernării românești în teritoriile Basarabia și Transnistria.

Viața cultural-educativă în Transnistria. De o atenție specială s-a bucurat învățământul în Transnistria, urmărindu-se eliminarea din școli a mijloacelor de propagandă comunistă. Conform Ordonanței nr. 94, învățământul în Transnistria avea trei trepte: primar (cu patru clase), secundar (cu două cicluri) și superior. La 1 octombrie 1941 s-au redeschis școlile primare. În perioada administrării românești, în Transnistria au funcționat 2 220 de școli primare (românești, ucrainene, rusești, germane și bulgare).

În ceea ce privește viața religioasă, după 23 de ani de regim sovietic, autoritățile române au găsit în Transnistria doar o singură biserică ce mai funcționa: cea a Cimitirului nr. 2 din Odesa, în timp ce 363 de biserici fu-

Grup de evrei deportați din Basarabia și Bucovina în drum spre Transnistria, 1941

seseră închise sau transformate în localuri profanatoare, 269 au fost distruse parțial, iar 258 distruse în întregime. În primul an de activitate a Misiunii Ortodoxe Române pentru Transnistria (înființată la 15 august 1941), au fost redeschise și sfințite peste 500 de biserici, în care au fost încadrați 263 de preoți, 15 diaconi și 67 de cântăreți. De asemenea, au fost redeschise Mănăstirile „Sf. Pantelimon” și „Sf. Maria Magdalena” din Odesa, „Sf. Antonie” din Osipovka, județul Dubăsari, „Sf. Treime” din Balta, precum și Mănăstirile Șargorod, jud. Moghilău; Florina, jud. Balta; Bolșoi Fontan de lângă Odesa etc.

- Explică necesitatea Ordonanței nr. 94 în Transnistria.
- Apreciază activitatea autorităților române în domeniul cultural-religios.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Alcătuieste o listă de cuvinte din *Dicționarul istoric*, care să reflecte tema studiată.
2. Demonstrează prin trei argumente caracterul administrației românești în Basarabia și Transnistria.
3. Apreciază rolul administrației românești la ridicarea nivelului de alfabetizare a populației din Basarabia și Transnistria.

▶ Activitate în echipă

4. Argumentați contribuția guvernării românești la evoluția economico-socială a Basarabiei și Transnistriei, utilizând metoda PRES.
5. Identificați acțiunile întreprinse de autoritățile statului român în vederea desovietizării societății din Basarabia și Transnistria:
  - politice;
  - economice;
  - sociale;
  - culturale.

7 Formulare de concluzii

6. Concluzionează printr-un lanț causal situația românilor din Basarabia și Transnistria în perioada Celui de-Al Doilea Război Mondial.
7. Exprimă-ți opinia cu privire la schimbările generate de administrația românească în teritoriile Basarabiei și Transnistriei.
8. Justifică printr-un argument afirmația: „Ion Antonescu – mareșalul controverselor”.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

9. Realizează *Cartea de vizită a Basarabiei/Transnistriei în anii 1941–1944* conform algoritmului:
  - forma de administrare;
  - evoluția economică;
  - evoluția învățământului;
  - viața cotidiană.
10. Elaborează o prezentare (în format electronic) la subiectul: *Crimele împotriva umanității generate de administrația Antonescu în cadrul Celui de-Al Doilea Război Mondial*.

27

Diplomație și alianții în perioada Celui de-Al Doilea Război Mondial

Jurnal istoric

„Scoate diplomația din război și lucrurile se vor liniști într-o săptămână.”

Will Rogers

- Comentează afirmația.

Timp istoric

27 septembrie 1940 – semnarea Pactului Tripartit.

14 august 1941 – semnarea Cartei Atlantice.

29 septembrie–1 octombrie 1941 – Conferința de la Moscova.

28 noiembrie–1 decembrie 1943 – Conferința de la Teheran.

4-11 februarie 1945 – Conferința de la Ialta.

17 iulie–2 august 1945 – Conferința de la Potsdam.

Dicționar istoric

Diplomație – activitate desfășurată de un stat prin reprezentanții săi diplomatici, în scopul realizării politicii sale externe.

Coaliție – alianță între state, încheiată în vederea unei acțiuni comune.

Semnarea Pactului Tripartit,
27 septembrie 1940

- Numește statele semnatare ale Pactului.
- Explică obiectivele geopolitice de constituire a alianței.

În perioada Celui de-Al Doilea Război Mondial, în funcție de interesele politice, diplomații statelor beligerante au dus o activă politică de atragere a aliaților stabilindu-se două Coaliții: tripartită și cea antihitleristă. În etapa inițială a războiului, Germania a obținut o serie de victorii pe Frontul de Vest. Acest fapt a condiționat încercarea Marii Britanii de a constitui o alianță cu Franța, care a eșuat după ocuparea Franței de către Germania. La 22 iunie 1940, Churchill a respins propunerea Germaniei de a încheia pace.

În etapa inițială a conflagrației, după o serie de reușite militare, la 27 septembrie 1940, Germania, Italia și Japonia au semnat **Pactul Tripartit**, numit și Pactul Axei sau Pactul celor trei puteri. Pactul a pus bazele unei alianțe militaro-politice, prin care cele trei state semnatare își recunoșteau reciproc sferele de influență și se obligau să-și asigure ajutor din punct de vedere politic, economic și militar în cazul în care una dintre ele ar fi atacate de o putere care nu era deja implicată în război, cu excepția URSS. La acest pact au aderat și sateliții Germaniei: Ungaria, la 20 noiembrie 1940; România, la 23 noiembrie 1940; Slovacia, la 24 noiembrie 1940, și Bulgaria, la 1 martie 1941, fără să poată influența în vreun fel situația politică.

URSS a fost invitată să adere la Pactul Tripartit, însă răspunsul Guvernului sovietic, dat la 25 noiembrie, condiționa aderarea prin retragerea trupelor germane din Finlanda, aprobarea construirii bazelor militare sovietice în Balcani și controlul strâmtorilor Bosfor și Dardanele. Aderarea nu s-a realizat, însă colaborarea sovieto-germană a continuat până la declanșarea operației „Barbarossa”.

- Identifică scopul constituirii Pactului Tripartit.
- Explică poziția URSS-ului față de aderarea la Pactul Tripartit.

Constituirea Coaliției antihitleriste. Începutul războiului germano-sovietic, la 22 iunie 1941, a creat condiții pentru constituirea

rea Coaliției antihitleriste. Premierul britanic, Winston Churchill, a anunțat imediat sprijinul pentru URSS, iar la 12 iulie 1941, între cele două puteri a fost semnat un acord privind acțiunile comune în războiul împotriva Germaniei, prin care URSS și Anglia s-au angajat să-și acorde asistență și sprijin reciproc, să nu negocieze, să nu încheie un armistițiu sau un tratat de pace, decât cu acordul reciproc. La 31 iulie 1941, prima navă de război engleză a sosit în Arhangelsk, furnizând echipament tehnic și muniție pentru URSS. Pe de altă parte, SUA se ghidau de Memorandumul Departamentului de Stat „Politica față de Uniunea Sovietică în cazul unui război între Uniunea Sovietică și Germania” din 21 iunie 1941, conform căruia guvernului SUA i s-a recomandat ferm „să nu faceți în prealabil orice promisiuni Uniunii Sovietice cu privire la asistență” și s-a precizat că SUA nu ar trebui să-și asume nicio obligație cu privire la politica față de URSS în timpul războiului cu Germania.

În iulie 1941, URSS a semnat acorduri cu guvernele emigrate din Cehoslovacia și Polonia cu sediul la Londra. Guvernul sovietic a recunoscut ca „nule și neavenite” tratatele sovieto-germane „cu privire la schimbările teritoriale în Polonia”, părțile s-au angajat să se ajute reciproc în războiul împotriva Germaniei, dar problema viitoarelor granițe poloneze a rămas deschisă. La 27 septembrie 1941, Guvernul sovietic, după exemplul Angliei, l-a recunoscut pe generalul de Gaulle drept conducătorul francezilor, obligându-se „a asigura restaurarea completă a independenței și măreției Franței” după obținerea unei victorii comune. Ca răspuns, generalul de Gaulle s-a angajat să „lupte de partea URSS și a aliaților săi până la victoria asupra unui inamic comun și să ofere asistență universală URSS”.

Carta Atlanticului, principalul document de politică al Coaliției antihitleriste, semnat de Roosevelt și Churchill la 14 august 1941, stabilea că SUA și Marea Britanie „nu urmăresc achiziții teritoriale sau de altă natură” și „respectă dreptul tuturor popoarelor de a alege pentru ele însele forma de guvernare sub care doresc să trăiască”, optează pentru restabilirea „drepturilor suverane și a autoguvernării acelor popoare care au fost lipsite de aceasta cu forță”, asigurarea accesului egal pentru toate țările la comerț și la sursele mondiale de materii prime, libera navigație „prin mări și oceane” etc., dezarmarea agresorilor și crearea unui sistem fiabil de securitate generală. Cei doi lideri au făcut apel către toate statele ca în viitor „să renunțe la folosirea forței”. Însă Carta stipula că aplicarea practică a principiilor sale urma „să fie în concordanță cu circumstanțele, necesitățile și caracteristicile istorice ale unei sau altei țări”. Deși Carta Atlanticului a fost adoptată fără consultare cu URSS, la 24 septembrie 1941, URSS a acceptat principiile acesteia. Sprijinul aliaților s-a materializat în toamna anu-

lui 1941. La *Conferința de la Moscova* (29 septembrie–1 octombrie 1941), SUA și Anglia s-au angajat să ofere suport URSS în lupta comună împotriva Germaniei, obligându-se, prin protocolul semnat, să transfere URSS în următoarele două luni avioane, tancuri, produse alimentare, alte obiecte, implementându-se Programul *Lend-Lease*. La 30 octombrie 1941, Roosevelt a ordonat să acorde URSS un împrumut fără dobândă de 1 miliard de dolari. Între 1 octombrie 1941 și 1 ianuarie 1942, în URSS au fost livrate 28 400 de perechi de cizme de armată. Armele, echipamentele și alimentele americane și britanice au început să sosească sistematic în URSS. Au mers pe 3 căi: nord – prin Arctica, până la Murmansk și Arhangelsk; sud – prin Iran; iar la est – prin Vladivostok.

Ținând cont de cerințele URSS, la 6 decembrie 1941, Anglia a declarat război aliaților Germaniei, care luptau împotriva URSS: Ungariei, României și Finlandei. Situația s-a conturat și mai clar după intrarea SUA în război în urma atacului japonez de la Pearl Harbor.

La 1 ianuarie 1942, la Washington, 26 de state au semnat *Declarația Națiunilor Unite*, stipulând importanța unei victorii complete asupra membrilor Pactului Tripartit, fiind esențială pentru a se putea apăra viața, libertatea, independența. Statele semnatare s-au angajat să contribuie cu toate rezervele sale militare sau economice, să coopereze și să nu facă armistițiu sau pace separată cu dușmanii.

- Descrie contextul constituirii Coaliției Antihitleriste.
- Explică esența Cartei Atlanticului.
- Argumentează importanța pentru URSS a protocolului semnat la Conferința de la Moscova.
- Justifică importanța semnării Declarației Națiunilor Unite.

Pierderea inițiativei strategice de către armatele germane în 1943 și coordonarea mai eficientă a acțiunilor politico-militare în cadrul Coaliției Națiunilor Unite (Conferința de la Casablanca din 14–16 ianuarie 1943) au asigurat obținerea altor victorii decisive pe teatrele de operațiuni militare din Europa și Pacific.

La *Conferința de la Teheran* (28 noiembrie–1 decembrie 1943), la care pentru prima dată s-au întâlnit cei trei lideri ai Coaliției Antihitleriste, F. Roosevelt, președintele SUA; W. Churchill, prim-ministrul Marii Britanii, și I. Stalin, președintele Consiliului Comisarilor Poporului al URSS, s-a discutat cea mai importantă problemă strategică de care depindea încheierea războiului în Europa: deschiderea Celui de-Al Doilea Front în Europa (Operațiunea *Overlord*) și coordonarea viitoarelor operațiuni militare. S-a luat o decizie comună ca Operațiunea *Overlord*, care implică debarcarea trupelor aliate în nordul Franței, să fie efectuată în mai 1944. S-a decis

Conferința de la Teheran, 1943, de la stânga la dreapta: I.V. Stalin, F. Roosevelt, W. Churchill

Documentar

„Nicio forță din lume nu poate să ne împiedice să distrugem armatele germane pe uscat, submarinele lor pe mare și uzinele lor de război prin bombardamente. Ofensiva noastră va fi necrutătoare și crescândă [...], noi așteptăm cu încredere ziua în care toate popoarele lumii vor putea trăi libere, neatînse de tiranie și în concordanță cu diferitele lor tendințe și propriile conștiințe. Noi am venit aici cu speranță și hotărâre. Noi plecăm de aici prieteni în faptă, în spirit și în țel.”

Declarația celor trei state de la Conferința de la Teheran, 1943

- Analizează sursa conform algoritmului agendei cu notițe:

Ideea   Comentariul

Mărturiile contemporanilor

„Deciziile Conferinței din Crimeea aduc speranță pentru viață milioanei de oameni... A fost una dintre cele mai importante întâlniri din istorie. Rezultatele conferinței sunt în total acord cu spiritul practic al popoarelor Rusiei, Statelor Unite și Imperiului Britanic, precum și cu aspirațiile și principiile democratice pentru care bărbații și femeile libere sunt gata să-și dea viața. Acest lucru oferă o speranță trainică că din oroarea actuală va apărea o demnă și pașnică comunitate a națiunilor.”

D. Davis, fost ambasador al SUA în URSS

- Reflectă asupra poziției autorului sursei față de hotărârile conferinței.
- Expune-ți opinia dacă s-au realizat așteptările autorului.

sprijinirea acestei operațiuni de debarcare și o ofensivă de amploare a trupelor sovietice pentru a-i împiedica pe germani să-și transfere trupele în Occident. Stalin a confirmat verbal promisiunea că, după încheierea războiului în Europa, URSS va intra în război împotriva Japoniei. La Teheran, s-a ajuns și la un acord preliminar privind stabilirea granițelor Poloniei: în est de-a lungul „Liniei Curzon” din 1920 și în vest de-a lungul râului Oder (Odra). Astfel, teritoriile Ucrainei de Vest și Bielorusiei de Vest au fost recunoscute ca fiind cedate URSS-ului. Conferința a adoptat Declarația privind soarta Iranului, țară în care se desfășura conferința, confirmând suveranitatea țării și integritatea ei teritorială. Prin „Declarația celor trei state”, liderii au convenit asupra planurilor de distrugere a forțelor armate germane în conformitate cu condițiile stabilite și amploarea operațiunilor întreprinse din est, vest și sud. Declarația a reafirmat hotărârea celor trei state de a coopera atât în timp de război, cât și în timp de pace. Deciziile luate au spulberat iluziile și speranțele diplomației Axei cu privire la neînțelegerile dintre marile puteri ale Coaliției și eventuala dizolvare a ei și au contribuit la ascensiunea mișcării de rezistență.

- Enumeră principalele probleme discutate la Conferința de la Teheran.
- Justifică necesitatea discutării problemei deschiderii Celui de-Al Doilea Front.

În octombrie 1944, premierul britanic Winston Churchill a întreprins o vizită la Moscova, pentru a discuta problema Poloniei și situația din Balcani. Prin așa-numitul „Acord de procentaj” s-a propus demarcația sferelor de influență a URSS și a Aliaților în zona Balcanilor:

Stat	Sfere de influență	
România	URSS 90%	alții - 10%;
Grecia	Marea Britanie în acord cu SUA - 90%	URSS - 10%;
Iugoslavia	50%	50%
Ungaria	50%	50%
Bulgaria	URSS - 75%	alții - 25%

- Desprinde ideea de bază a expresiei „Acord de procentaj”.
- Determină, prin termeni și noțiuni studiate, consecințele imediate și de durată ale prezentului act.

În etapa finală a războiului din Europa, pentru înfrângerea definitivă a Germaniei și a aliaților ei, a devenit necesară coroborarea planurilor elaborate de aliați și coordonarea acțiunilor tuturor forțelor aliate.

La *Conferința de la Ialta* (4–11 februarie 1945), desfășurată în Palatul Livadia, au participat I.V. Stalin, președintele Consiliului Comisarilor Poporului din URSS; F. Roosevelt, președintele SUA; W. Churchill, premierul britanic; miniștrii de externe ai URSS, SUA și Marea Britanie, reprezentanți ai statului-major, precum și consilieri politici și militari. Conferința a examinat un șir de probleme: a discutat situația politico-militară din Europa și Asia, a convenit asupra planurilor pentru înfrângerea finală a Germaniei și Japoniei, a stabilit principiile de bază ale ordinii mondiale postbelice și ale securității internaționale. Liderii celor trei mari puteri au convenit asupra planurilor de aplicare a termenelor de capitulare necondiționată și a principiilor generale pentru tratamentul unei Germanii învinse, au discutat despre statutul postbelic

Conferința de la Ialta, de la stânga la dreapta: W. Churchill, F. Roosevelt, I. Stalin

al Germaniei. La Conferință a fost adoptată „Declarația cu privire la Europa eliberată”, s-au confirmat acordurile „Cu privire la zonele de ocupație ale Germaniei și cu privire la managementul Berlinului” și „Cu privire la mecanismul de control în Germania”, conform cărora alianții urmau să ocupe zone strict definite și au acceptat participarea Franței cu propria zonă. S-a aprobat un program pentru dezarmarea Germaniei, s-a decis organizarea unui proces al criminalilor de război, interzicerea partidului nazist, a simbolurilor sale și a propagandei naziste. Un loc aparte l-a ocupat problema reparațiilor ce urmau să fie plătite de Germania. Valoarea totală a despăgubirilor a fost estimată la 20 mld. de dolari, dintre care URSS pretindea jumătate. Pentru a distruge potențialul militar al Germaniei, s-a planificat perceperea de despăgubiri prin retragerea bunurilor din averea națională (echipamente, mașini-unelte, nave, investiții germane în străinătate etc.).

În cadrul conferinței, a fost discutată și rezolvată chestiunea intrării URSS în războiul din Orientul Îndepărtat. Acordul secret, semnat la 11 februarie 1945, prevedea ca URSS să intre în război împotriva Japoniei la două-trei luni după capitularea Germaniei. În schimbul participării trupelor sovietice la războiul împotriva Japoniei, SUA și Marea Britanie i-au acordat lui Stalin concesii substanțiale: insulele Kurile și Sahalinul de Sud, pierdute în Războiul ruso-japonez din 1904-1905, au fost transferate URSS-ului, i s-a promis, de asemenea, restabilirea contractului de închiriere a Port Arthurului ca bază navală a URSS-ului și operarea în comun cu China a căilor ferate din Manciuria de Est și de Sud. Mongolia a primit statutul de stat independent.

În problema poloneză, șefii celor trei puteri au ajuns la un acord privind reorganizarea Guvernului Provizoriu pe o bază mai largă, cu includerea unor personalități democratice din Polonia și a polonezilor din străinătate, iar „granița de est a Poloniei să se desfășoare de-a lungul Liniei Curzon”. În chestiunea Iugoslaviei, conferința a adoptat o serie de recomandări privind formarea unui Guvern Unit Provizoriu din reprezentanți ai Comitetului Național pentru Eliberarea Iugoslaviei și ai Guvernului Regal în exil la Londra, precum și crearea unui Parlament Provizoriu pe baza Consiliului Antifascist pentru Eliberarea Populară a Iugoslaviei.

Documentar

„1. O Conferință a Națiunilor Unite privind organizarea mondială va fi convocată pentru miercuri 25 aprilie 1945 și va avea loc în Statele Unite ale Americii [...]. Stabilirea ordinii în Europa și reconstrucția economiei naționale trebuie să fie realizate prin mijloace care [...] corespund principiilor Cartei Atlanticului – dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernământ în care doresc să trăiască – restaurarea drepturilor suverane și de autogovernare în profitul popoarelor care au fost private de aceste drepturi prin acte de agresiune.”

Ialta, 4-11 februarie 1945

- Definește sintagma „Carta Atlanticului”.
- Numește două scopuri urmărite de Coaliția Națiunilor Unite.
- Justifică importanța documentului pentru lumea postbelică.

Carieră în istorie

Winston CHURCHILL

(1874–1965)

Prim-ministrul Marii Britanii (1940-1945, 1951-1955).

Liderul Marii Britanii în Cel de-Al Doilea Război Mondial, membru al Coaliției Antihitleriste, semnatar al Cartei Atlanticului. A scris lucrările *The Second World War, A History of English Speaking People*. A fost distins cu Premiul Nobel pentru literatură (1953).

- Scoate în evidență personalitatea lui Churchill din perspectiva competențelor profesionale.
- Menționează două-trei abilități personale care i-au fost necesare pentru a îndeplini funcțiile de stat enumerate mai sus.

De o importanță majoră a fost decizia Conferinței de a înființa o organizație internațională pentru menținerea păcii și securității – Organizația Națiunilor Unite (ONU) și un organism permanent în subordinea acesteia – Consiliul de Securitate. Părțile au convenit asupra structurii ONU, asupra rolului special al Consiliului de Securitate și asupra utilizării de către membrii săi permanenți – SUA, URSS, Marea Britanie, Franța și China – a „dreptului de veto”. S-a luat o decizie comună de convocare, la 25 aprilie 1945, la San Francisco, a conferinței fondatoare a ONU, la care puteau lua parte reprezentanți ai tuturor statelor care declaraseră război Germaniei și Japoniei înainte de 1 martie 1945. Membri ai ONU, cu acordul SUA și Marii Britanii, au devenit RSS Ucraineană și Bielorusă. La Ialta, Stalin a reușit să obțină de la Roosevelt și Churchill dreptul de a avea state democratice „prietenose” cu URSS la granițele lor vestice, care, firește, au căzut în sfera de influență a Uniunii Sovietice. În cadrul conferinței au fost semnate și acorduri bilaterale, care au determinat procedura de tratare a prizonierilor de război și a civililor statelor părți la acord în cazul eliberării acestora de către trupele țărilor aliate, precum și condițiile pentru a le asigura repatrierea.

- Enumeră principalele probleme discutate la conferință.
- Explică de ce SUA și Marea Britanie au acceptat cerințele URSS-ului.
- Prezintă dovezi despre reușitele diplomației sovietice în cadrul conferinței.

Conferința de Constituire a Organizației Națiunilor Unite a fost deschisă la San Francisco, la 25 aprilie 1945, în ajunul încheierii războiului din Europa. Cele 42 de state, care au semnat Declarația Națiunilor Unite și au declarat război Germaniei, au primit o invitație de a participa la lucrările conferinței. Foștii aliați ai Germaniei și țările neutre n-au fost invitate. La 26 iunie 1945, a fost adoptată Carta ONU, care a pus bazele relațiilor dintre națiuni pe principiile egalității suverane și autodeterminării popoarelor, cooperarea internațională și neamestecul în treburile interne ale altor state, menținerea și întărirea păcii și securității internaționale, soluționarea diferendelor internaționale prin mijloace pașnice. Carta ONU a definit componența, funcțiile și competențele principalelor sale organe: Adunarea Generală, Consiliul de Securitate, Consiliul de Tutelă Economică și Socială, Curtea Internațională de Justiție și Secretariatul.

- Explică dacă în secolul XX au mai existat asemenea organizații în relațiile internaționale.
- Justifică necesitatea creării ONU la finele Celui de-Al Doilea Război Mondial.
- Estimează importanța Conferinței de Constituire a Organizației Națiunilor Unite.

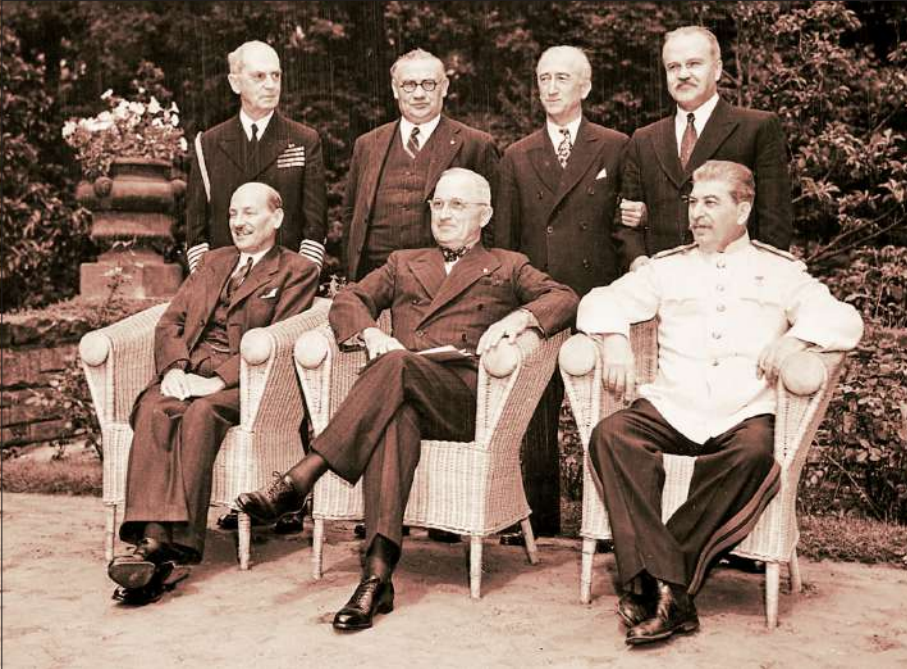
La Conferința de la Potsdam (17 iulie–2 august 1945) delegația sovietică a fost condusă de I. Stalin, cea americană – de H. Truman, cea britanică – de W. Churchill, înlocuit la 28 iulie de L. Attlee, liderul Partidului Laburist, care a câștigat alegerile parlamentare din 25 iulie. Principala problemă discutată la conferință a fost problema Germaniei. Teritoriul Germaniei urma să fie împărțit în patru zone de ocupație: americană, engleză, sovietică și franceză, supuse unui control din partea Comisiei Aliate de Control, alcătuită din reprezentanții celor 4 țări. Au fost stabilite principiile generale ale politicii puterilor învingătoare față de Germania în perioada controlului aliat – demilitarizarea (dezarmarea și lichidarea industriei sale militare), denazificarea (dizolvarea NSDAP și interzicerea tuturor organizațiilor naziste), democratizarea și demonopolizarea (cele 4 „de”). S-a decis, de asemenea, împărțirea după același calapod în patru zone de ocupație a Austriei, precum și a celor două capitale – Berlin și Viena. Aliații au decis ca principalii criminali de război să fie judecați de Tribunalul Militar Internațional. La fel, s-a decis: crearea Consiliului Miniștrilor de Externe, care trebuiau să elaboreze tratatele de pace cu fostele aliate ale Germaniei; chestiunea reparațiilor; soarta Austriei, Poloniei etc.

Declarația de la Potsdam, cu caracter secret, semnată de cei trei lideri, prevedea ca noua frontieră a Germaniei să fie stabilită pe linia râurilor Oder–Neisse, Germania pierzând astfel o bună parte a provinciilor sale istorice din Est: Silezia și Pomerania, estul Brandenburgului, Prusia Orientală și cea Occidentală.

La Potsdam a mai fost semnat și Acordul privind repațiile de război, estimate la 200 mld. de dolari SUA. La propunerea anglo-americanilor, Germania urma să achite doar 20 mld. în bunuri, utilaj și produse industriale, dar și prin prestarea unor munci. URSS și-a declarat dorința de a primi 10 mld. de dolari SUA, deși prejudiciul cauzat Uniunii Sovietice de către Germania a fost estimat la 128 mld. de dolari. URSS urma să primească plăți de reparații din zona de ocupație sovietică, precum și din investițiile germane în economiile Bulgariei, Ungariei, României, Finlandei și Austriei de Est. În plus, un sfert din echipamentele industriale confiscate în zonele de vest au fost transferate URSS (10% gratuit și 15% în schimbul unei cantități echivalente de alimente, materiale, combustibil etc.). Puterile învingătoare au convenit asupra unei împărțiri paritare a marinei de suprafață germane și a flotei comerciale.

Liderii SUA și Marii Britanii și-au reiterat interesul ca URSS să intre în război cu Japonia, iar Stalin a confirmat că Uniunea Sovietică va intra în război cu Japonia în condițiile convenite la Conferința de la Ialta. La 8 august 1945, V.M. Molotov l-a informat pe ambasadorul

Conferința de la Postdam, 1945. De la stânga la dreapta: prim-ministrul britanic K. Attlee, președintele SUA H. Truman, șeful Guvernului sovietic I.V. Stalin. În picioare: amiralul V. Logi, ministrul britanic de externe E. Bevin, secretarul de stat american D. Byrnes, comisarul poporului pentru afaceri externe al URSS V.M. Molotov

japonez că URSS declara război Japoniei. La 9 august 1945, URSS a atacat Japonia simultan pe trei fronturi – din estul, vestul și nordul Manciuriei.

- Enumeră principiile abordate la conferință în raport cu Germania.
- Explică cauza implicării URSS-ului în război împotriva Japoniei.
- Expune-ți opinia asupra volumului stabilit al reparațiilor și al distribuției lor.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Identifică cauzele constituirii Coaliției Anti-hitleriste.
2. Determină similitudini și sincronisme ale Ligii Națiunilor și ONU prin diagrama Venn.
3. Completează tabelul conceptual *Conferințele interaliatate și deciziile acestora* după algoritmul: conferința/date/state semnatare/ decizii/consecințe.
4. Argumentează impactul economic al conferințelor aliaților Națiunilor Unite asupra evoluției Germaniei și a sateliților ei.

▶ Activitate în echipă

5. Reflectați, pe postere, asupra deciziilor referitoare la cele 4 „de” vizând statul german în baza tehnicii *Graffiti*:
  - Grup 1: demilitarizarea;
  - Grup 2: denazificarea;
  - Grup 3: democratizarea;
  - Grup 4: demonopolizarea.

▶ Formulare de concluzii

6. Estimează valoarea practică a hotărârilor conferințelor interaliatate în instituirea unei noi ordini internaționale.
7. Construiește un clustering la subiectul: *Conferințele internaționale în cadrul Celui de-Al Doilea Război Mondial*, ținând cont de schimbările de ordin politic internațional.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

8. Elaborează un eseu structurat pe tema: *Cauzele și consecințele înfrângerii Coaliției Pactului Tripartit*.
9. Demonstrează impactul unui război lung și sângeros asupra unui stat/societate/om, utilizând jurnalul triplu:

Ideea	Comentariul	Emoții și sentimente

Viziuni istoriografice

„Probabil că cel mai semnificativ incident petrecut la Potsdam a fost cu privire la o chestiune ce nu s-a aflat pe agenda de lucru oficială. La un moment dat, Truman l-a luat pe Stalin deoparte pentru a-l informa despre existența bombei atomice. Stalin, desigur, știa deja de ea de la spionii săi sovietici, de fapt el aflase de ea cu mult înaintea lui Truman. Suferind de paranoia, fără îndoială că el a considerat înștiințarea lui Truman drept o încercare transparentă de intimidare. A ales să se prefacă inaccesibil pentru noua tehnologie și să o desconsidere, nearătând vreo curiozitate deosebită [...] aceasta avea să rămână tactica sovieticilor în privința armelor nucleare până când avea să și le dezvolte și ei pe ale lor.”

H. Kissinger, *Diplomație*, București, 1998, p. 396

- Explică poziția lui Stalin față de informația oferită.
- Exprimă-ți argumentat opinia despre consecințele aplicării bombei atomice în Japonia.

Crime împotriva umanității: gulag, Holocaust, Katyn

Jurnal istoric

„1. În scopurile prezentului statut, prin crimă împotriva umanității se înțelege una dintre faptele menționate mai jos, când aceasta este comisă în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac: a) omorul; b) exterminarea; c) supunerea la sclavie; d) deportarea sau transferarea forțată de populație; e) întemnițarea sau altă formă de privare gravă de libertate fizică, cu violarea dispozițiilor fundamentale ale dreptului internațional; f) tortura; g) violul, sclavajul sexual, prostituția forțată, graviditatea forțată, sterilizarea forțată sau orice altă formă de violență sexuală de o gravitate comparabilă; h) persecutarea oricărui grup sau a oricărei colectivități identificabile din motive de ordin politic, rasial, național, etnic, cultural, religios sau sexual, în sensul paragrafului 3, ori în funcție de alte criterii universal recunoscute ca inadmisibile în dreptul internațional, în corelare cu orice act prevăzut în prezentul paragraf sau orice crimă de competența Curții; i) disparițiile forțate de persoane; j) crima de apartheid; k) alte fapte inumane cu caracter analog cauzând cu intenție suferințe mari sau vătămări grave ale integrității fizice ori ale sănătății fizice sau mintale.”

Art. 7. Crime împotriva umanității din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale din 17.07.1998

- Enumeră valorile general-umane care sunt în contradicție cu crimele enumerate.
- Explică necesitatea adoptării prevederii date la nivel internațional.

Timp istoric

20 noiembrie 1945 – 1 octombrie 1946 – Procesul de la Nürnberg.

3 mai 1946–12 noiembrie 1948 – activitatea Tribunalului pentru Crime de Război din Tokyo.

Liderii nazisti pe banca acuzaților.
Tribunalul de la Nürnberg, 1946

Dicționar istoric

Antisemitism – atitudine (politică, socială etc.) ostilă față de evrei.

Crimă de război – acțiune săvârșită de membrii unor forțe armate în timp de război, împotriva normelor dreptului internațional care reglementează legile războiului.

Crimă contra umanității – atrocități recunoscute pe plan internațional ca violând legile elementare ale umanității.

Disident – persoană care nu este de acord cu un regim politic aflat la putere și expune păreri sau opinii deosebite față de colectivitate.

Holocaust – exterminarea populației evreiești, române, poloneze etc., a persoanelor cu dizabilități, minorități sexuale etc. de către nazisti și aliații lor; acțiunile antievreiești implementate de către regimul nazist din Germania și de aliații săi europeni.

Ghetou – cartier destinat exclusiv evreilor, în timpul persecuțiilor fasciste în țările ocupate de hitleriști, și pe care aceștia nu aveau permisiunea de a-l părăsi.

Crimele împotriva umanității sunt acte inumane de natură extrem de gravă, săvârșite în mod deliberat ca parte a unei terori larg răspândite și sistematice îndreptate împotriva populației civile pe motive politice, rasiale, naționale, etnice sau religioase. Cele mai grave dintre acestea sunt omorurile grupurilor întregi de oameni, de asemenea caracteristice genocidului. Pe lângă formele cele mai grave – omorul și exterminarea – crimele împotriva umanității includ înrobirea prin muncă forțată, expulzarea oamenilor din casele lor, torturarea adversarilor politici, violurile în masă, dispariții forțate de oameni, persecuții bazate pe legi și măsuri discriminatorii. Alături de agresiune, genocid și crime de război, crimele împotriva umanității se numără printre cele mai grave crime împotriva păcii și securității omenirii, afectând interesele comunității internaționale în ansamblu. Pentru a se asigura că cei responsabili de crime împotriva umanității nu vor scăpa de urmărirea penală și de pedeapsă pe baza normelor legale interne privind termenul de prescripție pentru infracțiunile obișnuite, în 1968 a fost

adoptată *Convenția privind neaplicabilitatea prescripției crimelor de război și crimelor împotriva umanității*.

- Prezintă 2 situații care au generat în societatea umană abuz și crime împotriva umanității.
- Realizează legături cauzale dintre regimul politic, ideologie și crimele împotriva umanității.
- Justifică necesitatea adoptării Convenției din 1968.

Gulag. O trăsătură a regimului totalitar sovietic, care s-a instaurat în Rusia în urma Loviturii de stat din 25 octombrie/7 noiembrie 1917, au fost represiunile și teroarea, manifestate prin arestări, deportări, execuții în masă, lupta constantă împotriva oricărui alt mod de gândire sau manifestare a unui spirit liber. Pentru realizarea acestei politici de stat, alături de organele de procuratură și instanțele de judecată, dependente de Partidul Comunist și care erau politizate la limită, activau organele represive de stat (CK, NKVD, OGPU). Acestea controlau, în primul rând, sistemul sovietic de lagăre de corecție, care a apărut ca o consecință inevitabilă a terorii în expansiune.

La baza politicii punitive sovietice a stat „abordarea de clasă”, implementată prin ordinul președintelui CK Felix Dzerjinski din 8 ianuarie 1921, care prevedea crearea lagărelor speciale de concentrare pentru burghezie. Decretul privind crearea *Lagărelor de muncă forțată* (lagăre de concentrare) a intrat în vigoare la 15 aprilie 1919. În 1920, în Marea Albă, pe teritoriul unei foste mănăstiri ortodoxe din Insulele Solovetsk, a fost constituit primul lagăr în care au fost internați oponenții bolșevicilor (membri ai partidelor antibolșevice, intelectuali, ofițeri din Gărzile Albe) și care era în subordinea GPU. În aprilie 1930, a fost creată Direcția Lagărelor de Muncă Corecțională (УЛАГ) a OGPU, care la 1 octombrie 1930 a devenit Direcția Principală a Lagărelor (GULAG – Главное управление лагерей), subordonată Comisariatului Poporului pentru Afaceri Interne al URSS și care exercita control asupra aproape a tuturor locurilor de detenție din țară. Abrevierea GULAG este utilizată atât pentru desemnarea totalității lagărelor, cât și a mecanismului de represiune a opoziției politice, devenind un simbol al crimelor statului sovietic, al abuzurilor, al muncii de sclavi a condamnaților. O parte semnificativă a deținuților din gulag erau oameni nevinovați, care ajungeau în lagăre din cauza „defăimării” pe criterii etnice, nesupunerii față de anumite politici sociale, precum colectivizarea, pentru apartenența socială sau fără niciun motiv. Deținuții „politici” purtau cea mai grea povară, deoarece erau obligați să îndure nu numai condiții extreme de muncă și abuzuri din partea gardienilor, ci și atacuri ale condamnaților criminali. Potrivit istoricilor, prin gulag au trecut de la 15 la 18 mil. de oameni, dintre care 1,5 mil. au murit din cauza condițiilor inumane de trai, a subnutriției, a abuzurilor gardienilor și recidiviștilor, a muncii forțate la care erau expuși. Cel mai mare număr de deținuți a fost înregistrat în perioada *Marii Terori*, când au fost exterminați o mare parte din ofițeri de armată, politicieni, intelectuali.

După ocuparea de către URSS a Poloniei de Est în 1939, a Kareliei (regiune din estul Finlandei până în 1939), apoi a Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța în 1940 și a statelor baltice, sovieticii au deportat zeci de mii de persoane: circa 14 542 de persoane din RSSM, 30 000 de polonezi, 9 000 de finlandezi. După atacul Germaniei asupra URSS în 1941, au fost deportați circa 2,3 mil. de cetățeni sovietici,

Deținuți din gulag, muncind la construcția Canalului Marea Albă – Marea Baltică (1932)

- Asociază mesajul imaginii cu dreptul la muncă.
- Menționează drepturile și libertățile persoanei încălcate de acest regim.

Studiu de caz

Vasili Vinogradov, 15 ani. A fost împușcat la 23 august 1937 în baza Ordinului NKVD al URSS nr. 00447 din 30 iulie 1937 „Cu privire la operațiunea de reprimare a foștilor culaci, criminali și alte elemente antisovietice”.

Vasili este unul dintre cei 69 de adolescenți minori împușcați la poligonul Butovo. Copiii împușcați erau fii de culaci sau copii ai străzii, calificați criminali, prinși furând câteva pâini, sau cei care aveau o istorie bogată de furturi, fie foști prizonieri ai închisorii Sretenskaia din Moscova condamnați la pedeapsă capitală pentru agitație contrarevoluționară sau activități contrarevoluționare.

- Explică dacă în cazul lui Vasili Vinogradov a fost realizat un proces de judecată echitabil.
- Menționează drepturile copilului și ale omului care au fost încălcate la adresa acestui adolescent.
- Realizează o analiză comparativă cu metodele de corecție actuale.

Documentar

„1) Dosarele a 14 700 de persoane din lagărele de prizonieri de război, ale foștilor ofițeri polonezi, funcționari, moșieri, polițiști, spioni, jandarmi, veterani polonezi și temniceri, 2) precum și dosarele a 11 000 de persoane arestate ce se află în închisorile din regiunile de vest ale Ucrainei și Bielorussiei, membri ai diferitelor organizații contrarevoluționare de spionaj și sabotaj, foști moșieri, proprietari de fabrici, foști ofițeri polonezi, funcționari și dezertori – să fie examinate în procedură extraordinară cu aplicarea pedepsei capitale – împușcarea.

II. Cazurile să fie judecate în lipsa inculpatului și fără înaintarea acuzației...”

Hotărârea Biroului Politic al PC(b) al URSS din 5 martie 1940

- Identifică faptul istoric descris în sursă.
- Enumeră acuzațiile sovieticilor la adresa „inculpaților” descriși.
- Demonstrează argumentat că prezumția nevinovăției în cadrul URSS-ului nu era posibilă.

Masacrul de la Katyn

- Relaționează mesajul imaginii cu textul temei.
- Demonstrează o consecință a evenimentului pentru societatea poloneză din perioada Celui de-Al Doilea Război Mondial.
- Asociază mesajul imaginii unor fapte actuale din secolul XXI.

considerați nesiguri, spioni sau învinuiți de colaborare cu dușmanul etc., din ei 1 209 000 de germani sovietici, 479 000 de ceceni și inguși, 191 014 tătari din Crimeea, 100 000 de ucraineni, 92 000 de kalmâci, 91 000 de turci meskhetini, 69 000 de karachai, 42 000 de greci, bulgari și armeni din Crimeea, 37 000 de balcari. Victime ale gulagului au fost atât popoarele URSS, cât și cetățenii altor țări: cehoslovaci, polonezi, maghiari, francezi, americani etc.

Destul de gravă era situația femeilor internate în lagăre. Unele erau însărcinate în momentul arestării, altele au fost violate în lagăre. Copiii, născuți în detenție, au fost nevoiți să îndure împreună cu mamele greutățile închisorii, ale transferurilor în etape și ale lagărelor de detenție. Mortalitatea în rândul nou-născuților și al copiilor mici era foarte ridicată. În 1934, instituțiile de muncă corecționale pentru minori au fost transferate NKVD-ului, iar copiii delincvenți puteau ajunge în ele de la vârsta de 12 ani. Copiii fără adăpost, copiii din satele înfometate, soarta lor a fost împărțită și de copiii „dușmanilor poporului”, în unele cazuri au ajuns criminali. Din 1934 până în 1940, prin gulag au trecut 155 mii de minori.

Deținuții, ca forță de muncă gratuită, au fost trimiși pe șantiere și în mine, asigurându-se astfel planurile economice naționale cincinale ambițioase ale URSS. Folosirea muncii forțate a deținuților a devenit un factor real în dezvoltarea economică a țării. În anii '20-'50 ai secolului XX, în URSS, deținuții au construit canale, autostrăzi și căi ferate, aerodromuri, construcții defensive, clădiri pentru industria nucleară, instalații de apărare aeriană în jurul Moscovei (sistemul Berkut), întreprinderi miniere și metalurgice. Ei au fost angajați în industria forestieră și extractivă (în extracția cărbunelui, petrolului, azbestului, uraniului, aurului, staniului, fierului și a altor minerale). Printre cele mai mari construcții realizate de deținuți se numără canalele Moscova-Volga, Marea Albă-Marea Baltică și Volga-Don, clădirea Universității de Stat din Moscova. Munca prizonierilor sovietici a fost folosită chiar și pe teritoriul altor țări, de exemplu calea ferată Naushki-Ulaanbaatar.

După moartea lui Stalin, în 1953, numărul prizonierilor a scăzut considerabil, iar în 1960 gulagul a fost desființat oficial. Cu toate acestea, chiar și mai târziu au existat o serie de colonii de muncă, unde erau trimiși disidenți sovietici, lagăre de muncă din Mordovia sau în regiunea Perm din Ural. O serie de disidenți au fost internați cu forța în spitale de psihiatrie, unde au fost supuși unor „proceduri de tratament” extrem de dure.

- Descrie tragedia deportărilor popoarelor mici cucerite de URSS.
- Demonstrează argumentat tipuri de abuz ale regimului sovietic față de individul învinuit.
- Estimează contribuția muncii deținuților asupra evoluției economice a URSS-ului.

Masacrul de la Katyn. După invadarea Poloniei, la 17 septembrie 1939, de către URSS și anexarea părții de est a Poloniei la RSS Ucraineană și RSS Bielorussă, circa 200 000 de militari polonezi s-au pomenit pe teritoriul sovietic. Dintre aceștia, peste 130 000 de soldați, precum și civili, erau considerați de autoritățile sovietice „elemente contrarevoluționare” și au fost internați în lagăre. În noiembrie 1939, Comisarul Poporului pentru Afaceri Interne, Lavrenty Beria, a decis să concentreze polonezii identificați (ofițeri, oficiali, polițiști, angajați ai

sistemului judiciar și penitenciar) în lagărele Starobelsk (lângă Harkov), Ostașkovsk (regiunea Kalininskaia, acum Tver) și Kozelsk. Timp de câteva luni, sovieticii au încercat să distrugă spiritul patriotic al prizonierilor, supunându-i unei intense propagande comuniste, însă au suferit eșec. Prizonierii au rămas loiali Republicii Polone, considerând statul sovietic un agresor.

La începutul lunii martie 1940, Beria, în memoriul său către Iosif Stalin, a propus ca NKVD să examineze într-o procedură extraordinară cazurile cetățenilor polonezi care se aflau în lagărele de prizonieri de război și în închisorile din vestul Ucrainei și Bielorusiei, cu aplicarea pedepsei capitale. La 5 martie 1940, prin rezoluția Biroului Politic al Comitetului Central al PC (b) din URSS, propunerea a fost aprobată. Potrivit extrasului din procesul-verbal al ședinței, peste 14 000 de ofițeri polonezi, polițiști, oficiali, proprietari de terenuri și alte „elemente contrarevoluționare”, care se aflau în lagăre și 11 000 din închisori, au fost condamnați la moarte. Prizonierii de război din lagărul Kozelsk au fost împușcați în pădurea Katyn, nu departe de Smolensk. În 1940, au fost omorâte în total 21 857 de persoane. Din lagărul Starobelsk, 3 820 de persoane au fost împușcate în clădirea Consiliului NKVD din Herson, iar cadavrele lor au fost îngropate lângă localitatea Peaticeatka. 6 311 de persoane din lagărul Ostașkov au fost ucise în clădirea Consiliului NKVD din Kalinin, iar cadavrele lor au fost înhumate în pădurea de lângă satul Mednoie. 7 305 persoane au fost împușcate în alte lagăre și închisori din Ucraina de Vest și Bielorusia de Vest.

În 1943, la doi ani după ocuparea regiunilor de vest ale URSS de către trupele germane, opiniei publice mondiale i-a fost prezentată informația că ofițerii NKVD au împușcat ofițeri polonezi în pădurea Katyn. Pentru prima dată, mormintele Katyn au fost examinate de Gerhard Butz, medic german, profesor la Universitatea din Breslau, care conducea Laboratorul de criminalistică al Centrului Grupului de Armate Centru. În perioada 28–30 aprilie 1943, la Katyn a lucrat o comisie internațională formată din reprezentanți ai statelor ocupate de Germania nazistă sau care erau aliate cu aceasta. Comisia a confirmat implicarea NKVD în execuția ofițerilor polonezi capturați. În ianuarie 1944, după eliberarea Smolenskului și a împrejurimilor sale, „Comisia specială sovietică pentru stabilirea și investigarea circumstanțelor execuției ofițerilor polonezi de război de către invadatorii nazști în pădurea Katyn”, condusă de academicianul Nikolai Burdenko, după exhumarea și audierea martorilor, a declarat că execuțiile au fost efectuate în 1941 de nazști. În 1946, la locul de înmormântare a fost ridicat un obelisc de granit cu o inscripție în rusă și poloneză: „Aici sunt înmormântați

Afiș sovietic din 1939, în partea de sus: un soldat al Armatei Roșii străpunge cu o baionetă vulturul de pe stema statului polonez; în partea de jos: un ucrainean cu un bielorus.

- Distinge din mesajul afișului adevărul istoric și/sau propaganda.
- Explică de ce în afiș sunt folosite figurile ucraineanului și a bielorusului.

prizonierii de război – ofițeri polonezi, torturați brutal de invadatorii nazști în toamna anului 1941”.

În timpul Procesului de la Nürnberg, inculpații au ridicat problema represiunilor sovietice la Katyn, dar aliații URSS-ului nu au acceptat discuția. Versiunea neimplăcării sovieticilor în Masacrul de la Katyn a fost susținută de propaganda oficială sovietică până în 1990, când președintele URSS-ului, Mihail Gorbaciov, a recunoscut responsabilitatea Uniunii Sovietice pentru acea crimă. Deși, la 22 martie 1990, pe faptul descoperirii gropilor comune ale rămășițelor militarilor polonezi a fost deschis un dosar, în 2004, a fost sistat din cauza morții făptuitorilor. În 1992, președintele polonez, Lech Walesa, a primit copiile documentelor de arhivă despre soarta ofițerilor polonezi care au murit pe teritoriul URSS-ului. Președintele Rusiei, Boris Elțin, a adus scuze oficiale poporului polonez. Polonia a insistat ca execuțiile KGB-ului să fie recunoscute ca genocid, dar, la 26 noiembrie 2010, Duma de Stat a Federației Ruse a adoptat o rezoluție „Cu privire la tragedia de la Katyn și victimele ei”, în care a dat vina pentru ceea ce s-a întâmplat pe Stalin și conducerea de vârf a sovieticilor.

- Distinge interdependența dintre politica statului totalitar sovietic și acțiunile represive.
- Demonstrează că Masacrul de la Katyn a fost pus pe seama nazștilor de propaganda sovietică.
- Menționează motivele obiective care i-au determinat pe aliații URSS să nu accepte învinuirea acesteia la Procesul de la Nürnberg pentru Masacrul de la Katyn.

Holocaustul s-a desfășurat între 1933 și 1945 și s-a bazat pe antisemitism și teoria superiorității rasiale a

arienilor proclamate de naziști. În această perioadă, persecuția evreilor de către Germania nazistă a evoluat și a devenit radicală. Evreii au fost declarați responsabili de înfrângerea Germaniei în Primul Război Mondial, au fost învinuiți de greutățile economice cu care se ciocnea națiunea germană, multe apărute pe fundalul acestei înfrângerii. Hitler a promovat în paralel teoriile rasiste, conform cărora germanii – arieni cu piele albă, păr blond și ochi albaștri – reprezentau rasa umană perfectă. Opusul rasial al germanilor au fost declarați evreii, învinuiți de implicare într-o conspirație internațională, care ar fi dorit să distrugă rasa supremă. Începând cu 1933, evreii au fost gradual excluși din activitatea politică, administrativă, socială etc. printr-o serie de legi și decrete. Legile rasiale de la Nürnberg, din 1935, i-au deposedat de cetățenia germană și le-au interzis căsătoria cu persoane de o altă etnie și religie decât cea evreiască. Evreii au fost excluși din școlile de stat, li s-a interzis accesul în funcțiile plătite de stat, nu puteau să îndeplinească serviciul militar, nu aveau dreptul de a sta pe aceeași bancă cu un neevreu sau de a ocupa un loc în mijloacele de transport în comun. Aceste măsuri erau însoțite de propaganda activă, care îi prezenta pe evrei drept principalii dușmani ai națiunii germane.

Evreii din Austria, în urma *Anschlussului* din martie 1938, au fost supuși aceluiași măsuri represive ca și ceilalți evrei din Germania. Primul val de represiuni ale evreilor a fost la 9–13 noiembrie 1938, când, în „Noaptea de Cristal”, 90 de evrei au fost omorâți, circa 30 000 de evrei au fost arestați și internați în lagăre de concentrare și au fost arse 500 de sinagogi. Daunele provocate de către naziști în timpul „Noptii de Cristal” au fost puse pe seama evreilor.

Hitler intenționa să-i acuze pe evrei de declanșarea noului război început la 1 septembrie 1939, odată cu intrarea trupelor germane în Polonia, țară în care trăiau peste 3 mil. de evrei. În Polonia, în Lodz, Cracovia și Varșovia, au fost create ghetouri, iar în primăvara anului 1940 a fost construit lagărul de concentrare Auschwitz, lângă orașul Oswiecim.

Războiul cu URSS a fost declarat de Germania drept o cruciadă împotriva iudeo-bolșevismului și, prin urmare, un necruțător război rasial dus împotriva evreilor. În ianuarie 1942, la Conferința de la Wannsee, s-au stabilit detaliile exterminării evreilor, fixându-se numărul de evrei sortiți morții – peste 11 mil.–, infrastructura de transport, costurile, atribuțiile fiecărei agenții. Evreii din Europa urmau a fi adunați, deportați pe teritoriul ocupat al Poloniei, în Rețeaua Morții, lagărele de exterminare de la Belzec, Sobibor, Treblinka și Auschwitz-Birkenau fuseseră deja construite. Oribila crimă a fost descoperită cu adevărat de către aliați abia în 1945. În urma Holocaustului, au fost persecutați și omorâți de că-

Indicatori statistici

Tabel. Estimarea numărului de victime ale Holocaustului

Țara sau aria geografică	Victime, nr.
Aria polono-sovietică	4 565 000
Germania	125 000
Austria	65 000
Cehoslovacia	277 000
Ungaria (cu Transilvania septentrională)	402 000
Franța	83 000
Belgia	24 000
Luxemburg	700
Italia	7500
Olanda	106 000
Norvegia	760
România (cu Transilvania sudică și Bucovina)	40 000
Iugoslavia	60 000
Grecia	65 000
Total	5 820 960

Enciclopedia Judaica, Jerusalem, 1971, vol.VIII, p. 890.

- Explică legătura causală dintre cifrele din tabel și noțiunile din tema studiată.

Eroii nu se uită!

Irena SENDLER (Krzyżanowska)

(1910–2008)

Asistentă medicală, care a întemeiat Organizația „Żegota”, în timpul ocupației naziste a Poloniei, a reușit să salveze și să adăpostească circa 75 000 de evrei polonezi, inclusiv 25 000 de copii evrei din ghetoul din Varșovia. Copiii erau evacuați prin sistemele de canalizare, subsoluri, în saci cu deșeuri, în genți cu instrumente, lăzi, cutii. Ei erau plasați în familii poloneze sau erau ascunși în mănăstiri. În 1943 a fost arestată, a fost torturată, dar nu a divulgat numele copiilor salvați, cartoteca cărora era într-un borcan ascuns în grădină, și condamnată la moarte. Prin mituirea unui gardian, a reușit să se salveze. După război a transmis datele copiilor salvați în Comitetul Central al Evreilor din Polonia. A fost declarată erou național al Poloniei post-mortem.

- Enumeră valorile morale de care a dat dovadă Irena.

Studiu de caz

„Holocaustul romilor în spațiul românesc”. Parte a Holocaustului în timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial a fost Holocaustul romilor. Primul val de deportări al romilor în România a avut loc între 25 iunie și 15 august 1942, când în Transnistria au fost „evacuați” 11 441 de țigani nomazi, inclusiv 2 352 de bărbați, 2 375 de femei și 6 714 copii. Între 12 și 20 septembrie 1942, a urmat un al doilea val de deportări: 12 176 de „țigani stabili”, dar care avuseseră condamnări, erau recidiviști sau nu aveau o ocupație pentru a se întreține. Din cauza condițiilor de existență foarte dure din locurile de deportare, îndeosebi a foamei, frigului și a bolilor, circa 11 000 dintre deportați au murit în Transnistria. În total, au avut de suferit 24 617 persoane, sau 9,38% din cei înscrși în Recensământul din 1930.

Supraviețuitorii s-au întors în țară în primăvara anului 1944, odată cu retragerea din Transnistria a armatei și autorităților române. La 2 august, anual, la nivel internațional, se comemorează Holocaustul romilor.

- Estimează consecințe imediate și de durată a Holocaustului romilor pentru România.
- Demonstrează impactul negativ al Holocaustului asupra romilor.
- Argumentează că acțiunea a fost un genocid și se încadrează în crime contra umanității.

tre naști și susținătorii lor aproximativ șase mil. de evrei europeni, inclusiv 1,5 mil. de copii. În timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial, Germania nazistă, aliații și susținătorii săi au ucis aproximativ două treimi dintre evreii europeni. Oamenii au murit din cauza condițiilor de viață insuportabile, abuzuri, împușcare în masă, precum și în lagărele speciale ale morții, prin gazare. Omenirii îi va lua aproape o jumătate de secol, pentru a putea evalua grozăvia acestei istorii, adesea imposibil de redat în cuvinte.

- Elucidează evenimente și fapte istorice ce demonstrează aplicarea antisemitismului.
- Exprimă-ți atitudinea față de necesitatea cunoașterii atrocităților comise de naști.

Manifestări ale Holocaustului în România. În Regatul României, Holocaustul a început în 1938, odată cu promulgarea primelor legi restrictive antievreiești ale guvernului Goga, când peste 220 000 de evrei au fost lipsiți de un șir de drepturi politice și civile, a continuat după intrarea României în război, inclusiv în teritoriile controlate de statul român, și s-a sfârșit în 1944. După intrarea României în război, un număr mare de evrei au fost deportați în lagăre din Basarabia și Transnistria. În Basarabia au fost create 49 de lagăre și ghetouri. Instrucțiunile de deportare prevedeau ca „evreii care nu se vor putea ține de convoaie, fie din neputință, fie de boală, să fie executați”. Cercetările estimează că numărul evreilor care au fost deportați în lagărele din Transnistria, în perioada 1941–1943, oscilează între 110 033 (55 867 din Basarabia, 43 798 din Bucovina și 10 368 din orașul și județul Dorohoi) și 119 000 de persoane. Conform raportului final al *Comisiei Internaționale pentru studierea Holocaustului în România*, în Regat, în Pogromul de la Iași și ca urmare a altor măsuri antievreiești, au fost uciși cel puțin 15 000 de

evrei, în Basarabia și Bucovina în 1941 – între 45 000 și 60 000 de evrei. Între 105 000 și 120 000 de evrei români deportați au murit ca rezultat al expulzării în Transnistria, iar în regiunea Transnistriei (în special la Odesa și în districtele Golta și Berezovca) au fost omorâți între 115 000 și 180 000 de evrei locali. Rămâne o certitudine și faptul că regimul antonescian nu a participat la deportarea în masă a evreilor, pe care oficialii naști au organizat-o în cadrul „soluției finale” a lui Hitler la problema evreiască în Europa, din cauza opiniei publice și a liderilor politici care s-au opus. Începând cu decembrie 1942, deportările, practic, au încetat, deoarece guvernul și-a schimbat politica față de evrei, în primul rând, ca reacție la deteriorarea situației militare pe Frontul de Est după Bătălia de la Stalingrad și pe măsură ce se făceau încercări pentru a se ajunge la o înțelegere cu Aliații occidentali.

- Identifică etape în aplicarea Holocaustului în România.
- Explică cauzele aplicării politicii de exterminare în perioada 1941–1944 pe teritoriul românesc.

Pedepsirea criminalilor de război. În conformitate cu înțelegerile avute între liderii statelor învingătoare în timpul conferințelor internaționale (la Teheran, Ialta, Potsdam), în 1945, prin Carta de la Londra a fost înființat Tribunalul Militar Internațional (cu sediul la Nürnberg) cu atribuții precis trasate „pedepsirea principalilor criminali de război din țările europene ale Axei”. În cadrul *Procesului de la Nürnberg* (20 noiembrie 1945–1 octombrie 1946) au fost identificate și examinate acte de agresiune comise împotriva a 12 țări (Cehoslovacia, Polonia, Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda, Franța, Luxemburg, Iugoslavia, Grecia, URSS, SUA). Principali lideri militari naști au fost acuzați de conspirație împotriva păcii prin pregătirea și desfășurarea războai-

ielor agresive, comiterea de crime de război și crime împotriva umanității. 12 inculpați au fost condamnați la moarte, iar ceilalți au primit pedepse cu închisoarea pentru diverse perioade de timp. Procesul de la Nürnberg a avut un impact semnificativ asupra societății europene de după război, contribuind la condamnarea fermă a fascismului și nazismului în întreaga lume și a servit drept instrument pentru eliberarea și purificarea Europei de aceste ideologii nocive. În Germania, s-au desfășurat peste 2 mil. de procese împotriva militarilor și criminalilor naziști. În alte țări europene s-au identificat și sancționat colaboraționiștii regimului nazist. De exemplu, în Belgia, au fost inițiate peste 600 000 de cazuri pentru colaborare cu ocupanții, în Olanda – peste 150 000 de cazuri, iar în Franța au fost pronunțate peste 120 000 de sentințe împotriva colaboraționiștilor, inclusiv pedepse cu moartea. Totuși, eforturile de curățare și pedepsire nu au fost întotdeauna consecvente în toate țările, mulți naziști și colaboraționiști au reușit să scape de pedeapsă și să rămână în funcții, iar o parte dintre ei și-au găsit refugiu în țările din America Latină.

Criminalii de război din Japonia au fost judecați de *Tribunalul pentru Crime de Război din Tokyo* (3 mai 1946 – 12 noiembrie 1948), care a pus sub acuzare 29 de persoane din conducerea militară și civilă a Japoniei. S-au analizat actele de agresiune împotriva a 7 țări (China, URSS, Franța, Marea Britanie, Olanda, SUA, Filipine) și a Comunității Națiunilor Britanice. În cadrul procesului au fost audiați 419 martori. Șapte inculpați au fost condamnați la moarte prin spânzurare, 16 inculpați au fost condamnați la închisoare pe viață, iar doi au fost condamnați la pedepse mai mici cu închisoare. Alte tribunale au judecat aproximativ 5 000 de japonezi vinovați de crime de război și 900 de criminali au fost executați.

Prin judecarea criminalilor de război și a colaboraționiștilor s-a căutat reafirmarea valorilor umaniste și asigurarea că atrocitățile trecutului nu vor mai putea avea loc în viitor.

- Determină și explică motivele care nu au generat un tribunal pentru judecarea crimelor comise de sovietici după Cel de-Al Doilea Război Mondial.
- Justifică necesitatea pedepsirii criminalilor de război.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Scrie o listă de crime ale regimurilor totalitare care sunt calificate drept crime împotriva umanității.
2. Distinge drepturile cetățenești abuzate de autoritățile sovietice care puteau genera pedeapsa capitală.
3. Elaborează un tabel conceptual la subiectul *Crime împotriva umanității* conform algoritmului:

Regim politic	Ideologie	Tipul crimei	Consecințe

▶ Activitate în echipă

4. Organizați o dezbatere despre *necesitatea studierii și promovării adevărului despre crimele împotriva umanității: „Istorie și actualitate”*.
5. Realizați în pereche, un studiu de caz, având drept repere tematice titlul romanului istoric și citatul: „Omul nu trăiește numai pentru sine. El trebuie să lupte pentru binele altora, tot atât de mult ca pentru binele propriu”. (Samuel Smiles)

▶ Formulare de concluzii

6. Concluzionează referitor la subiectul studiat:
  - 3 învățăminte pentru tine personal;
  - 2 sugestii pentru generația actuală;
  - 1 simbol pentru relațiile interumane actuale.
7. Reflectă asupra destinului popoului descris în prefața următoarelor lucrări:
  - *Cartea memoriei. Destine încarcerate*, autori E. Postică, V. Belous, V. Stăvilă;
  - *Scrisori către Stalin sau spovedaniile celor ocupați*, autor M.S. Țăranu;
  - *Lupii. Amintiri din copilărie*, autor Margareta Cemărtan-Spănu.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

8. Elaborează și prezintă o expoziție de fotografii de epocă la una dintre temele referitoare la crimele împotriva umanității.
9. Descrie într-un eseu starea de spirit, sentimentele, emoțiile trăite ale personajului principal din filmul artistic „Katyn”, regizor Andrzej Wajda.
10. Analizează mesajul filmului artistic „Lista lui Schindler”, regizor Steven Spielberg, reflectând asupra afirmației „Empatia înseamnă înțelegerea durerii sau pierderii unei alte persoane. Pune-te în locul celeilalte persoane și imaginează-ți cum te-ai simți”. (Byron Pulsifer)

Consecințele Celui de-Al Doilea Război Mondial

29

Jurnal istoric

„Oriunde priveam, vedeam dezolare. Era ca un oraș al morții. Suferința și șocul erau vizibile pe fiecare chip. Cadavrele rămase încă în canale și lacuri și erau scoase de sub ruinele provocate de bombardamente.”

Descrierea Berlinului, din primăvara anului 1945, de către un general american

- Exprimă-ți opinia față de imaginea dramatică a războiului, descrisă de autor.

Timp istoric

29 iulie–15 octombrie 1946 – Conferința de Pace de la Paris.

10 februarie 1947 – Tratatul de pace semnat de Puterile Aliate și Uniunea Sovietică.

Dicționar istoric

Demografie – știință care, prin metode cantitative, studiază fenomene și procese privitoare la numărul, repartiția geografică, structura, densitatea, mișcarea populației umane și compoziția ei pe grupe de vârstă, de sexe etc.

Al Doilea Război Mondial, care a durat șase ani și jumătate, pe parcursul a 2 174 de zile, a fost o perioadă sumbră din istoria umanității. A dus la suferințe imense și distrugerii la un nivel fără precedent. Bilanțul tragic al acestui conflict este de neimaginat, numărul victimelor și amploarea pagubelor materiale atingând cote alarmante.

Situația Germaniei la sfârșitul războiului. În mai 1945, majoritatea germanilor aveau impresia că s-a sfârșit lumea: Germania a fost complet înfrântă și lăsată la mila armatelor de ocupație ale aliaților. Schimbarea a fost atât de catastrofală, încât germanii au inventat expresia „ora zero”: țara lor era distrusă și ocupată de străini, care au preluat conducerea țării. Noii Germanii i-au fost impuse ideologiile și valorile învingătorilor.

Au fost eliberați supraviețuitorii lagărelor de concentrare, care împreună cu supraviețuitorii din orașele distruse erau numiți „persoane strămutate”. La începutul verii anului 1945, în Europa, în căutarea unei sorți mai bune și pentru a supraviețui, se deplasau peste 20 mil. de oameni. Oamenii călătoreau în diferite moduri: unii cu căruța, pe biciclete, pe jos, cu legătura de haine în mâini, alții se agățau de cele câteva trenuri care mai circulau. Migrația forțată cauzată de război a continuat încă 2-3 ani după 1945.

Din miile de străini de pe teritoriul Germaniei mulți erau bolnavi și incapabili să muncească. Au apărut tabere de refugiați, în care aceștia erau hrăniți din ajutoare umanitare. În 1945 și 1946, atât în Germania, cât și în Europa Centrală, datorită misiunilor umanitare, nu s-au răspândit foametea în masă și epidemiile. Însă rațiile distribuite în orașe erau mizere, atât doar ca să fie menținuți oamenii în viață. Prima iarnă de pace, una dintre cele mai reci înregistrate, a provocat multe victime în rândul bătrânilor și bolnavilor din Berlin, Hamburg, München și din alte orașe, unde adăposturile improvizate trebuiau să servească drept case.

- Explică semnificația expresiei „ora zero” în opinia germanilor.
- Apreciază impactul umanitar al războiului asupra Germaniei.

Dresden după bombardament, 1945

- Explică ce reflectă imaginea.
- Estimează pagubele materiale suportate de orașul Dresden în urma bombardamentelor.

Mărturiile contemporanilor

Vineri,
27 aprilie 1945.

Ziua catastrofei...

„Pe strada noastră e o vânzoleală de nedescris – soldații se foiesc fără încetare. [...] O sumedenie de ruși pedalează pe stradă pe biciclete furate de curând. Unii îi învață pe alții cum se merge, iar aceștia stau rigizi pe șa, la fel ca biciclista Suzi, femeia cimpanzeu de la zoo, apoi se lovesc de copaci și râd cu poftă.

[...] Pe când vorbeam afară verzi și uscate, adăpostul nostru a fost vizitat de nenumărați eroi, care nu se uitau după femei, dar care au adunat toate ceasurile. Mai târziu, vedeai câte-un rusnac cu o adevărată colecție pe ambele brațe – cinci, șase bucăți, pe care le tot compara, le tot întorcea, le tot potrivea, cu o bucurie copilărească și hoțeașcă. [...] Rachetele șuierau azi-dimineață pe deasupra mea, în timp ce stăteam la coadă la apă. Nori sângerii pe cer. Din centrul orașului se ridică fum și aburi. Lipsa apei ne scoate din toate vâgăunile. De pretutindeni vin, târându-se, civili jalnici și murdari, femei cu fețe cenușii, majoritatea în vârstă, cele tinere se ascund. Bărbați cu bărbi aspre și o cârpă albă legată de braț, ca semn al capitulării, stau pe loc și privesc cum soldații umplu găleată după găleată cu apă pentru caii lor.

Duminică, 10 iunie 1945

Se spune la radio că administrația militară a rușilor va fi instalată în cele din urmă și la Berlin și că Rusia se va întinde de-acum înainte până la Bavaria, Hanovra și Holstein; că englezii primesc Rinul și zona Ruhr, iar americanii Bavaria. O lume cu susu-n jos și o țară despăcată în bucăți. De o lună este pace. [...]”

Anonima. *O femeie din Berlin*

- Descrie modul cum a fost afectat orașul Berlin de ocupația sovietică.
- Determină comportamentele unor soldați sovietici în teritoriile ocupate.

Pierderi umane și consecințe sociale. Peste 60 de mil. de persoane și-au pierdut viața în acest război, depășind orice eveniment catastrofal anterior, aproximativ 25 mil. de ostași și circa 35 mil. de civili. Un element dezastruos al acestei tragedii au fost suferințele îndurate de persoanele internate în lagărele de concentrare, dintre care circa 12 mil. de oameni au pierit în lagăre sau din cauza persecuțiilor săvârșite de regimul nazist. Unele țări au pierdut o parte însemnată din populație. De exemplu, Polonia a pierdut aproximativ 20% din populație. Nicio altă țară nu a suferit mai multe pierderi umane decât Uniunea Sovietică. Din populația de 194 mil. înainte de război, 28 (după unele surse 24) și-au pierdut viața; mai mult de unul din patru sovietici a fost ucis sau rănit. Războiul a devastat Partea Europeană a URSS, adică RSS Bielorusă, RSS Ucraineană, RSFS Rusă, dar și republicile unionale baltice, RSS Moldovenească. În total, peste 25 mil. de oameni au rămas fără adăpost în zonele afectate de fronturile războiului.

- Identifică cauzele numărului exagerat de mare al pierderilor umane în URSS.

Impactul devastator al războiului a pătruns adânc în viața fiecărei persoane, lăsându-și amprenta în moduri variate. Fiecare familie a resimțit consecințele, fie sub forma lipsurilor, fie prin distrugerea locuințelor și a localităților afectate de bombardamente. Traumele au fost diverse, manifestându-se atât în formă fizică, cât și psihică. Perioada 1939–1945 a fost caracterizată printr-o mișcare masivă de populație, peste 30 mil. de oameni fiind forțați să-și părăsească zonele de rezidență. În urma războiului, mulți oameni au rămas fără o casă sau o țară. Această strămutare a fost accelerată de operațiunile militare și de concentrarea forțată, generând o realitate în care oamenii erau nevoiți să-și caute refugiul în locuri necunoscute. După încheierea conflictului, a urmat o perioadă dificilă pentru acești oameni, mulți dintre ei neavând posibilitatea de a reveni în fostele lor țări, căutând adăpost în alte țări, unde au fost adesea priviți cu reticență și respinși, chiar și în astfel de societăți precum Statele Unite, unde acești refugiați s-au confruntat cu noi provocări în procesul de integrare.

Printre cei care au trăit tragedia Holocaustului s-au aflat și sute de mii de evrei europeni, care au supraviețuit genocidului. Aceștia au trebuit să-și reconstruiască viața în medii total străine, cum ar fi America de Sud, Mexic, Statele Unite și Palestina. În special, pentru cei din Palestina a urmat o perioadă semnificativă, când o parte din acest teritoriu a devenit, în 1948, statul Israel. Astfel, evenimentele tragice ale războiului au dat naștere unui proces complex de dislocare și reînnoire, marcând istoria și identitatea unor popoare pentru decenii înainte.

În mai multe țări ale lumii, în Anglia, Germania, URSS, Polonia, Japonia, China, Coreea și în alte țări, un număr mare de cetățeni au suferit de subnutriție, de boli provocate de sărăcie (tifos, tuberculoză ș.a.). În timpul iernii extrem de reci a anilor 1945–1946, din cauza impactului financiar și economic al războiului, majoritatea locuitorilor din Europa au trecut prin perioade de foamă.

După victoria asupra Germaniei, suportul în provizii și în alte tipuri de ajutoare acordat URSS-ului de către SUA prin Programul „Lend-Lease” a fost redus, după înfrângerea Japoniei, fiind încheiat în august 1945 pentru toate țările. Cu toate acestea, ajutoare umanitare de produse occidentale au ajuns în Uniunea Sovietică până în 1946, prin Programul

Administrației Națiunilor Unite *pentru Ajutorare și Reabilitare* (UNRRA), finanțat în principal de SUA. Acest program a salvat de la foamete numeroase vieți în diferite regiuni ale globului, inclusiv în Europa și Uniunea Sovietică.

- Argumentează, cu exemple, că războiul a cauzat pierderi enorme de vieți omenești, numeroase victime și suferințe.
- Explică relația de cauzalitate dintre consecințele războiului și migrațiile unor mase mari de oameni în Europa.

Distrugeri de orașe, infrastructură și pagube materiale. Berlin, Praga, Dresda, Tokyo și numeroase alte orașe de pe tot globul au fost lăsate în ruine. După război, toate țările, cu excepția SUA, s-au confruntat cu distrugerea extinsă a resurselor, agriculturii, industriei, rețelelor de comunicații și a centrelor culturale.

Impactul distrugător s-a resimțit în toate domeniile, de la clădiri rezidențiale și clădiri publice până la rețelele de transport și industriale.

Au fost distruse 23,6 mil. de locuințe, 14,5 mil. de structuri publice și industriale și peste 200 000 km de linii de cale ferată în întreaga Europă. În Franța, consecințele au fost deosebit de resimțite, cu aproximativ 60 000 de întreprinderi industriale și agricole demolate, rezultând o pierdere de 25% din locomotive, jumătate din vagoanele de marfă și 20% din capitalul imobiliar al țării.

Cu toate acestea, pierderile materiale cele mai severe au fost suferite de Uniunea Sovietică. Devastarea a dus la distrugerea a peste 1 710 orașe, peste 70 000 de sate și așezări avariate, 6 mil. de clădiri. Iar 25 mil. de oameni au rămas fără locuință. Au avut loc distrugeri mari în industrie și transport, aproximativ 32 000 de fabrici, 4 100 de gări, în jur de 63 000 km de cale ferată și 1 870 de poduri de cale ferată și alte structuri au fost complet demolate. Pe lângă pierderile materiale, costurile financiare ale războiului au fost colosale, depășind 2 trilioane de dolari (calculați în termeni de valoare din anul 2000). Acest impact financiar a avut consecințe devastatoare, întrucât creșterea prețurilor a variat semnificativ între țări, crescând de la 30% în Germania până la 250% în Italia. De asemenea, a avut loc o creștere abruptă a datoriei publice, triplându-se în Marea Britanie și crescând de zece ori în Germania, ceea ce a complicat considerabil procesul de recuperare postbelică.

În ceea ce privește societatea, impactul războiului a adus o prăbușire a nivelului de trai și a producției industriale în multe țări europene. Inflația și penuria au exacerbat această situație dificilă, iar țările Europei s-au confruntat cu o perioadă de dificultăți semnificative în procesul de reconstrucție.

- Estimează costurile materiale ale războiului și pagubele suferite de statele beligerante.

Consecințe politice. Cel mai important rezultat al războiului a fost înfrângerea fascismului și a militarismului. Germania și Austria au fost împărțite în sectoare de influență distincte: sectorul sovietic și sectoarele aliate, reprezentate de Statele Unite, Regatul Unit și Franța. Această divizare a reflectat puterea și influența fiecărei țări asupra regiunii și a avut un impact semnificativ asupra direcției pe care o vor lua cele două țări în perioada postbelică. Japonia a fost ocupată militar de Puterile Aliate, conduse de Statele Unite.

Organizarea postbelică a lumii fusese discutată și înscrisă în documente importante, precum Carta Atlanticului (1941), Declarația Națiu-

Indicatori statistici

Tabel. Pierderi umane în Al Doilea Război Mondial (militari și civili)

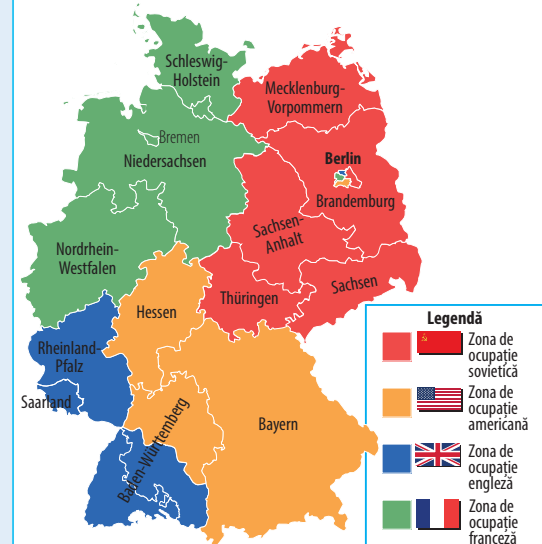
	Țară, fostă țară sau colonie	Nr. de morți
1	Uniunea Sovietică	24 000 000
2	China	19 500 000
3	Germania	7 700 000
4	Polonia	5 600 000
5	Indonezia	3 500 000
6	Japonia	2 850 000
7	India	2 087 000
8	Indochina Franceză (Cambodia/Laos/Vietnam)	1 250 000
9	Iugoslavia	1 000 000
10	România	833 000
11	Grecia	825 000
12	Filipine	807 000
13	Ungaria	580 000
14	Franța	567 600
15	Italia	457 000
16	Regatul Unit al Marii Britanii	450 700
17	Coreea	425 500
18	SUA	418 500
19	Austria	384 700
20	Lituania	353 000

worldatlas.com

- Formulează o concluzie referitoare la pierderile umane în timpul războiului.
- Elucidează ponderea pierderilor umane ale părților beligerante din numărul total al morților.

Spațiul istoric

ZONE ALIATE DE OCUPAȚIE DIN GERMANIA (1945-1948)

nilor Unite (1 ianuarie 1942), declarațiile conferințelor de la Moscova (octombrie 1943), Teheran (noiembrie 1943), Dumbarton Oaks (1944), Ialta (februarie 1945), Potsdam (iulie–august 1945). Însă fixarea hotarelor și a plății reparațiilor s-a făcut la *Conferința de Pace de la Paris*, (29 iulie–15 octombrie 1946), la care au participat delegațiile a 32 de state și care a avut scopul de a definitiva și semna tratatele de pace dintre puterile învingătoare și învinși, sateliții Germaniei, respectiv Italia, Finlanda, Bulgaria, România și Ungaria. Rolul conducător a revenit Marilor Puteri: Statele Unite, Marea Britanie, Franța, Uniunea Sovietică și China. Delegațiile a 16 țări aveau statut de invitat, iar altele – doar titlu consultativ. Din ultima categorie făceau parte și cele cinci puteri învinse. Semnarea tratatelor dintre puterile aliate și asociate și „sateliții” Germaniei naziste a avut loc la 10 februarie 1947 și au intrat în vigoare la 15 septembrie 1947. Conform tratatelor, se prevedea retragerea trupelor militare din Europa în termen de nouă luni, cu excepția celor sovietice din România și Ungaria.

- Enumeră conferințele de nivel înalt organizate și desfășurate cu scopul nimicirii nazismului și militarismului.

După încheierea războiului, multe dintre țările care fuseseră ocupate sau capturate de către statele agresoare au reușit să-și recapete suveranitatea. Odată cu sfârșitul conflictului, granițele multor țări europene au suferit modificări semnificative, iar teritoriile au fost transferate dintr-o țară în alta, într-un efort de a restabili stabilitatea și echilibrul în regiune.

Printre schimbările de granițe notabile s-au numărat acelea care au favorizat Franța în detrimentul Italiei, inclusiv transferul de teritorii în favoarea Franței. De asemenea, Grecia a primit Dedocanezul, iar orașul Trieste a fost declarat oraș liber. Bulgaria a păstrat Cadrilaterul, iar Finlanda a cedat Uniunii Sovietice localitatea Petsamo. Ungaria a fost readusă la granițele sale din 1938.

Un moment crucial a fost anexarea regiunii Königsberg (redenumită Kaliningrad în 1946) la Uniunea Sovietică. Cehoslovacia a reușit să-și reconstituie granițele de la începutul anului 1938. La insistența sovieticilor, o parte a teritoriului Germaniei a fost transferată Poloniei, iar anumite teritorii poloneze din est au fost cedate Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene și Republicii Sovietice Socialiste Bielorusie.

O consecință semnificativă a încheierii războiului a fost extinderea influenței Uniunii Sovietice în Europa de Est. URSS a promovat ideologia comunistă ca o alternativă la valorile democratice și capitaliste. Ca urmare, regiunea Europei de Est a devenit parte a sferei sovietice, transformându-se într-un lanț de democrații populare și state-sateliți sub influența Uniunii Sovietice.

Documentar

Tabel. Achizițiile teritoriale ale URSS în anii 1939-1941

Data	Evenimentul	Teritorii anexate
Septembrie 1939	Ocuparea Poloniei de Est de către Armata Sovietică	Pământurile Ucrainei de Vest și ale Bielorusiei de Vest
30 noiembrie 1939–martie 1940	Războiul sovieto-finlandez – „Războiul de iarnă”	O parte din Karelia, o parte a raionului Salla, peninsula Kalastajansaarento și patru insule din Golful Finic
1940	Aplicarea Pactului Molotov–Ribbentrop	Țările baltice: Letonia, Lituania, Estonia
28 iunie 1940	Agresiunea împotriva României	Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța

- Concluzionează asupra politicii externe a URSS-ului cu statele vecine.
- Actualizează informația din tabelul de mai sus cu date despre teritoriile Republicii Moldova și Republicii Ucraina.

Pe plan global, în Asia și Africa, s-a înregistrat o creștere semnificativă a mișcărilor anticoloniale. Țări precum India, Malaya, Vietnam și Indonezia au început să lupte pentru independență în fața puterilor coloniale. Până la sfârșitul războiului, patru state asiatice – Siria, Liban, Republica Democrată Vietnam și Republica Indonezia – și-au proclamat independența, semnificând începutul unei noi ere în decolonizarea globală și în reconfigurarea politică a lumii postbelice. Imperiile coloniale ale țărilor europene din Asia s-au destrămat. În anii postbelici și-au obținut independența Filipine (1946), Siria (1946), India (1947), Pakistan (1947), Sri Lanka (1948), Birmania (1948), Egipt (1952), Malaiezia (1957).

- Determină transformările de ordin politic în Asia și Europa în urma războiului.
- Exprimă-ți opinia față de achizițiile teritoriale ale Uniunii Sovietice în primii ani ai războiului și impactul asupra popoarelor ocupate.

Consecințele Celui de-Al Doilea Război Mondial pentru România și pentru Basarabia. Conform datelor oficiale prezentate de delegația României la Conferința de Pace de la Paris din 1946, Armata Română a suferit pierderi semnificative, reflectând impactul devastator al conflictului asupra resurselor umane ale țării. Aceste cifre furnizează o perspectivă detaliată asupra sacrificiilor pe care le-a făcut România în timpul războiului. În total, pierderile suferite de armata română au însumat 794 562 de soldați, dintre care 624 740 au fost pierduți în cadrul campaniei din Est și 169 822 în cadrul campaniei din Vest. Aceste cifre cuprind mai multe categorii, inclusiv morți, răniți, bolnavi și dispăruți.

Numărul soldaților dispăruți este estimat la 367 976, dintre care 309 533 s-au pierdut în campania din Est și

- Formulează o consecință a războiului pentru orașele București și Chișinău.
- Explică soarta acestor două capitale după 1945.

Case în ruine, București, 4 aprilie 1944

Ruine. Chișinău, august 1944

58 443 în campania din Vest. Aceste cifre includ și date incomplete, nu cuprind prizonierii dispăruți în lagărele de prizonieri sovietici. Pierderile pe teritoriul Basarabiei au fost semnificative, de aproximativ 60 000 de soldați căzuți în luptă. În 1944, sovieticii au reocupat Basarabia și au reinstaurat regimul comunist, restabilind RSS Moldovenească în interiorul granițelor sale în toamna anului 1940.

Cu toate că în data de 23 august 1944 România a rupt alianța cu Germania și a întors armele împotriva ei, aducând o contribuție semnificativă la eliberarea Europei și la victoria împotriva fascismului, și a suportat în același timp mari pierderi umane, dar și pierderi materiale, statul român a fost tratat drept o țară învinsă. În conformitate cu Tratatul de Pace semnat cu Puterile Aliate și Uniunea Sovietică, la 10 februarie 1947, au fost stabilite noile granițe ale României. Transilvania de Vest a fost restituită României, însă Basarabia și nordul Bucovinei au fost cedate Uniunii Sovietice, iar Cadrilaterul, cedat anterior Bulgariei prin Tratatul de la Craiova din

1940, a rămas sub controlul acesteia. Așadar, pierderea teritoriilor a fost o consecință directă a războiului. România a fost impusă să acorde despăgubiri în mărfuri Uniunii Sovietice în valoare de până la 300 mil. de dolari pe parcursul a opt ani; toate activele germane din teritoriul românesc au fost transferate către Uniunea Sovietică. De asemenea, a fost garantat liberul acces pe Dunăre pentru toate statele și au fost impuse limite asupra dimensiunii și dotării tehnice a armatei române. Prezența Armatei Roșii în România a fost justificată prin necesitatea asigurării comunicării cu zona de ocupație sovietică din Austria. Armata Sovietică a asigurat ascensiunea Partidului Comunist din România în cadrul alegerilor, ducând la instaurarea unui regim comunist după modelul sovietic.

- Estimează pierderile umane și materiale ale României.
- Apreciază consecințele politice ale războiului pentru România.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Identifică schimbările teritoriale pentru România după Conferința de Pace de la Paris.
2. Determină schimbările de ordin teritorial-politic pentru Basarabia după vara anului 1944.
3. Estimează pierderile umane ale statelor europene în cadrul Celui de-Al Doilea Război Mondial.

▶ Activitate în echipă

4. Elaborați o hartă conceptuală: *Al Doilea Război Mondial – consecințe imediate și de durată*, după cum urmează:
  - Grup 1: consecințe economice imediate;
  - Grup 2: consecințe sociale imediate;
  - Grup 3: consecințe politice imediate;
  - Grup 4: consecințe economice de durată;
  - Grup 5: consecințe sociale de durată;
  - Grup 6: consecințe politice/ideologice de durată.

7 Formulare de concluzii

5. Scrie 3 învățăminte care trebuie să le deducă omenirea pentru a nu repeta consecințele unui război mondial.
6. Emite judecăți de valoare ce ar reflecta dezastrul umanitar al unui război mondial.
7. Concluzionează referitor la schimbările teritoriale în Europa în urma Tratatului de pace de la Paris din 1946–1947.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

8. Elaborează un colaj de imagini *Dezastrul economic al războiului*, reflectând consecințele Celui de-Al Doilea Război Mondial în baza unui oraș/țară.
9. Redactează o pagină de ziar pe tema: *Chișinăul în cadrul operațiilor militare 1940–1944: consecințe*, utilizând imagini, surse documentare, amintiri ale martorilor oculari.
10. Scrie un discurs/chemare/scrisoare/foaie volantă (la alegere) pentru conducătorii statelor ce promovează o politică externă agresivă, pentru a le stăvili agresiunea față de alte state.

I. Cunoaște și înțelege!

- Studiază sursele A-B și realizează sarcinile propuse.

Sursa A. „Anexarea de către Uniunea Sovietică a Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța - teritorii care nu-i aparțineau și asupra cărora nu avea niciun drept, a constituit primul act al tragediei naționale – sfârtecarea României în anul 1940, punând la grea încercare întregul popor român, și aducându-i imense suferințe și incalculabile daune. Trecerea totală a acestor teritorii în componența URSS a avut consecințe dramatice pentru întregul popor român, îndeosebi pentru populația din teritoriile respective. Cedarea fără luptă a teritoriilor naționale românești – Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța, unele insule din Delta Dunării – a dus nu numai la noi rapturi teritoriale (nordul Transilvaniei și Cadrilaterul), dar și la o profundă criză politică internă și la activizarea anumitor forțe antirromânești, prosovietice din Basarabia și nordul Bucovinei. (Anatol Petrencu. *Basarabia în al II-lea Război Mondial*)

Sursa B. „Măsura în care generalii germani știau despre crimele de război și gradul în care participaseră la ele, mai ales pe Frontul de Est, a fost dată de o operațiune clandestină de proporții derulată de Serviciul Secret Britanic între 1942 și 1945. Un departament al SIS, denumit MI19, a înregistrat în secret nu mai puțin de 64 427 de conversații purtate între generalii germani capturați și alți ofițeri de rang înalt, totul realizându-se fără știința lor și fără ca aceștia să bănuiască. Aceste discuții lămureau ce anume credeau, în particular, membrii Înaltului Comandament despre război, despre Hitler, despre naziști și unii despre alții. De asemenea, după război, înregistrările au demontat cu totul pretenția înalților ofițeri ai Wehrmachtului că nu ar fi știut nimic despre ceea ce li se întâmplase evreilor, slavilor, țiganilor, celor cu handicap mintal și așa-numiților Untermenschen, crime pe care ei le-au pus numai în cărucia SS-ului.” (Andrew Roberts. *Furtuna războiului. O nouă istorie a Celui de-Al Doilea Război Mondial*, Litera, 2013)

1. Numește și datează evenimentul la care se referă sursa A.
2. Explică consecințele politice și culturale ale evenimentului pentru România.
3. Identifică în textul sursei B crimele de război comise de naziști.
4. Numește și explică termenul care definește realitățile prezentate în sursa B.
5. Demonstrează că săvârșirea crimelor de război și vinovăția soldaților naziști poate fi probată.

II. Aplică și analizează!

- Studiază imaginea și realizează sarcinile propuse.

1. Numește evenimentul reprezentat în imagine. Argumentează indicând personalitățile.
2. Explică termenul „Coaliție Antihitleristă”, făcând trimitere la imagine.
3. Apreciază importanța evenimentului pentru apropierea încheierii războiului.
4. Formulează o concluzie despre rolul evenimentului reprezentat pentru reglementarea postbelică a lumii.

- Utilizează cunoștințele și competențele obținute
- Explică relația cauză-efect între deschiderea Celui de-Al Doilea Front în Normandia și sfârșitul Celui de-Al Doilea Război Mondial.

III. Integrează competențele!

- Utilizează cunoștințele anterioare pentru a redacta, într-o pagină, un eseu pe tema: *Basarabia și Transnistria în anii Celui de-Al Doilea Război Mondial*.

Politică, economie și societate în perioada postbelică

V
Unitatea

State democratice în perioada postbelică

30

Jurnal istoric

„...Am un vis, și anume că într-o bună zi această națiune se va ridica și va trăi conform adevăratului sens al credințelor sale: toți oamenii sunt egali. Am un vis, și anume că într-o bună zi, pe dealurile roșii din Georgia, fiii foștilor sclavi și fiii foștilor proprietari de sclavi vor putea să se așeze împreună la masa fraternității. Am un vis, că cei patru copii ai mei vor trăi într-o bună zi într-o națiune în care nu vor mai fi judecați după culoarea pielii lor, ci după caracterul lor. Am astăzi un vis...”

Martin Luther King Jr. „I have a dream”

- Justifică în raport cu prevederile DUDO „visul” lui Martin Luther King Jr.

Timp istoric

1947 - adoptarea Constituției Japoniei.

1947 - adoptarea Constituției Italiei.

23 mai 1949 - constituirea Republicii Federale Germane (RFG).

1974 - restabilirea democrației parlamentare în Grecia.

3 octombrie 1990 - unificarea oficială a Germaniei

11 septembrie 2001 - atentatul terorist asupra Turnurilor Gemene din New York.

Dicționar istoric

Maccarthyism - represiune politică și persecuția persoanelor de stânga, o campanie de răspândire a fricii de presupusa influență comunistă și sovietică asupra instituțiilor americane și a spionajului sovietic în Statele Unite la sfârșitul anilor '40 până în anii '50.

Parlamentarism - sistem politic în care puterea executivă este derivată de la parlament, organul legislativ al țării și responsabil în fața acestuia.

Afacerea Watergate - scandal politic major care a avut loc în Statele Unite în anii '70, legat de utilizarea unor metode ilegale de luptă cu oponenții politici de către republicanii aflați la guvernare.

Caracteristici generale ale regimurilor democratice postbelice.

În perioada postbelică, țările vest-europene au cunoscut o renaștere socială și politică. Franța a restabilit regimul democratic pe tot întinsul țării, înlăturând reminiscențele ocupației naziste, iar în Germania și Italia au fost eliminate rămășițele nazismului și fascismului. Au fost instaurate guverne de coaliție, restaurându-se libertățile democratice și epurând aparatul de stat de foștii colaboratori ai naziștilor. Constituțiile adoptate în anii '40 ai secolului XX au inclus drepturile democratice și sociale, precum dreptul la muncă, odihnă, securitate socială și educație. În toate statele vest-europene, dar și în SUA, participarea populației la luarea deciziilor s-a consolidat, dezvoltând societățile și îmbunătățind bunăstarea generală.

- Numește tendințele ce demonstrează consolidarea democrației în statele occidentale.

Statele Unite ale Americii. După Cel de-Al Doilea Război Mondial, SUA au ajuns liderul economic și politico-militar al Occidentului,

Personalitate istorică

John Fitzgerald KENNEDY

Cel de-al treizeci și cincilea președinte al SUA, 1961–1963

Personalitate istorică

Martin Luther KING Jr.

1929–1968

Lider american al mișcării pentru drepturile civile, pastor baptist, lider în lupta împotriva segregării rasiale în Montgomery, Alabama. A luat doctoratul la Universitatea Boston. În 1957, M.L. King a înființat Conferința Comandamentului Creștin din Sud și a propagat acțiunile nonviolente pentru drepturile civile ale afro-americanilor în toată țara. În 1960 a fost arestat pentru proteste împotriva segregării. În 1963, King a condus Marșul pentru drepturi civile spre Washington, unde a pronunțat discursul „*I have a dream*” („Am un vis”), a influențat adoptarea Declarației Drepturilor Civile din 1964, iar în același an i-a fost decernat Premiul Nobel pentru pace. A fost asasinat în 1968 la Memphis.

- Demonstrează argumentat că activitatea lui Martin Luther King Jr. contribuia la democratizarea societății americane.
- Apreciază-i contribuția în lupta pentru drepturile persoanelor de culoare.

Studiu de caz

PROBLEMA ULSTER-ului

Premisele conflictului

- Conflictul dintre irlandezii-catolici și englezii-protestanți.
- Activitatea teroristă a armatei republicane irlandeze (IRA).

Evenimentele principale

1969 - Începutul confruntării armate în Ulster.

1968 - Semnarea înțelegerii cu privire la reglementarea pașnică. Oferirea unei autonomii largite Ulster-ului.

2005 - Finalizarea dezarmării IRA.

- Explică esența problemei Ulster-ului.

angajându-se în apărarea democrației și a lumii libere. Harry Truman a devenit președinte al SUA în 1945, a continuat direcția politică a predecesorului său, Franklin D. Roosevelt. Truman a inițiat lupta anticomunistă și a adoptat politica de „containment”. În plan intern a avut loc o campanie politică de urmărire a comuniștilor și simpatizanților ideilor socialiste numită „McCarthyism”. John F. Kennedy, ales președinte în 1960, a implicat Statele Unite într-o serie de inițiative interne și externe, inclusiv creșterea prezenței în Vietnamul de Sud. Asasinarea lui John F. Kennedy în 1963 l-a adus la putere pe Lyndon B. Johnson. Richard Nixon, ales în 1968, s-a concentrat pe inflație și criza dolarului și a elaborat „doctrina Nixon”. Președintele Nixon a încheiat Războiul din Vietnam. A eliminat serviciul militar obligatoriu (1973). Însă scandalul Watergate a condus la demisia sa în 1974.

Jimmy Carter, ales în 1976, a crescut asistența economică și umanitară pentru țările în curs de dezvoltare, a luat măsuri de protecție a mediului, măsuri de îmbunătățire a educației și a locuințelor, a reformat sistemul de sănătate. În 1980, președinte a devenit Ronald Reagan. El a redus impozitele pentru companii și persoane fizice. Economia americană a cunoscut o perioadă de creștere rapidă în timpul mandatului lui. Reagan a contribuit decisiv la sfârșitul războiului rece: a promovat o politică de înarmare masivă și a susținut mișcările de eliberare din blocul sovietic, ceea ce a dus la prăbușirea Uniunii Sovietice în 1991. Succesorul său, George Bush Sr., s-a confruntat cu dificultăți economice, dar a avut succese în politica externă, continuând apropierea de URSS, și a contribuit la democratizarea Europei de Est.

Bill Clinton, ales președinte în 1993, a susținut categoriile vulnerabile și a mărit implicarea statului în economie. El a fost reales în 1996, dar mandatul său a fost umbrat de un scandal personal. Alegerile din 2000 au adus victoria lui George W. Bush, ale cărui priorități s-au schimbat după atacurile din 11 septembrie 2001, când a proclamat războiul împotriva terorismului. Afacerile externe au dominat viața politică a SUA, iar migrația și măsurile de securitate au devenit subiecte importante.

În 2008, Barack Obama a devenit primul președinte afro-american al SUA, adoptând politici de investiții federale în sănătate, educație și infrastructură. În 2017, Donald Trump a abordat o politică conservatoare în privința migrației, comerțului internațional și a politicii fiscale. În 2021, Joe Biden a devenit președinte al SUA. După declanșarea la 24 februarie 2022 a invaziei Rusiei în Ucraina, la 9 mai 2022, președintele Statelor Unite, Joe Biden, a semnat „Legea de împrumut și închiriere pentru Ucraina”. Prin Programul „Lend-Lease”, SUA oferă Ucrainei ajutoare importante în tehnică, armament și alte tipuri de ajutoare care îi permite să reziste agresiunii.

- Demonstrează că regimul politic din SUA a fost unul democratic.

Marea Britanie. În urma câștigării alegerilor de către Partidul Laburist în 1945, sub conducerea lui Clement Attlee, Marea Britanie a intrat într-o perioadă de transformări semnificative, cunoscută sub numele de „revoluția silențioasă”. În această perioadă, au avut loc naționalizări majore în economie, inclusiv a Băncii Angliei și a industriei miniere în 1946, a transporturilor și telecomunicațiilor în 1946–1947, a gazului și electricității în 1947–1948 și a siderurgiei în 1949. Statul britanic a devenit principalul angajator, controlând sectoare-cheie ale economiei și implementând o serie de reforme sociale între anii 1945 și 1948.

În 1951, conservatorii conduși de Winston Churchill au preluat puterea și au guvernat timp de 13 ani (1951–1964). Ei au adoptat unele dintre ideile laburiștilor și au promovat conceptul de „stat al bunăstării generale”, în timp ce în anii '50 țara s-a îndreptat către o „societate a abundenței”. Cu toate acestea, Marea Britanie s-a confruntat cu dificultăți economice în urma obținerii independenței de către India, Pakistan, Birmania și alte colonii care au redus veniturile țării și influența în lume, impunând o relație strânsă cu țările din Piața Europeană Comună. În anii '60, Marea Britanie a cunoscut o creștere economică.

În 1964, laburiștii au revenit la putere, având în vedere obiective ambițioase de reformare economică și modernizare industrială. Guvernul condus de Harold Wilson a promovat dezvoltarea tehnico-științifică și a încercat să-și consolideze poziția în Comunitatea Economică Europeană. Totuși, absența reformelor structurale semnificative și eșecul în obținerea unei noi aderări la Piața Comună au favorizat revenirea conservatorilor la putere în 1970. Sub conducerea primei femei prim-ministru din istoria Marii Britanii, Margaret Thatcher, în 1979, guvernul a adoptat o abordare neoliberală, concentrându-se pe controlul monetar și privatizări. Thatcher a devenit cunoscută ca „Doamna de fier” datorită stilului său ferm de conducere și a influenței internaționale sporite. După zece ani de guvernare conservatoare a demisionat în 1990, fiind înlocuită de John Major, care a continuat politica de privatizare. În anul 1992, sub conducerea lui J. Major, Marea Britanie a părăsit sistemul monetar european, iar în 1997 Partidul Laburist condus de Tony Blair a încercat să găsească un echilibru între libertatea economică și responsabilitățile sociale. Blair a fost reales în 2001 și a devenit primul prim-ministru care a câștigat trei mandate consecutive. Următorii ani au adus schimbări politice și economice, printre prim-miniștri evidențiindu-se Gordon Brown și David Cameron. În 2016 a avut loc referendumul privind ieșirea Marii Britanii din Uniunea Europeană (Brexit), iar prim-ministrul Theresa May a fost responsabilă pentru negocierile și semnarea acordului. Din 2022, prim-ministru este Rishi Sunak.

- Evidențiază trei transformări în viața politică din Marea Britanie.

Franța. La sfârșitul Celui de-Al Doilea Război Mondial Franța era condusă de un guvern provizoriu în frunte cu generalul Charles de Gaulle. În toamna anului 1945 au avut loc alegeri și un referendum pentru a decide elaborarea unei noi Constituții. 96% dintre alegători au votat în favoarea unei noi constituții, ceea ce a condus la instaurarea celei de-a IV Republici Franceze. Alegerile au fost câștigate de trei partide provenite din Rezistență sau revitalizate de aceasta: Partidul Socialist, Partidul Comunist și Mișcarea Republicană Populară (MRP).

Criza politică a dus la demisia lui de Gaulle și la formarea unei alianțe compusă din socialiști, comuniști și MRP. Acest guvern a condus Franța în perioada ianuarie 1946–mai 1947. Însă diferențele în abordarea problemelor interne și, mai ales, cele externe, precum decolonizarea în Indochina și Războiul Rece, au dus la dezintegrarea acestei alianțe.

Presiunea din partea Partidului Comunist și a mișcării sprijinite de generalul de Gaulle a determinat celelalte partide să formeze o coaliție numită „A Treia Forță”, care a guvernat între 1947 și 1950. Dar această coaliție a avut dificultăți în a gestiona țara, ducând la imobilism și instabilitate.

Cariere în istorie Președinții Republicii a V-a Franceze

Numele	Mandatul
Ch. de Gaulle	1958–1969
George Pompidou	1969–1974
Valéry Giscard d'Estaing	1974–1981
Francois Mitterand	1981–1995
Jacques Chirac	1995–2007
Nicolas Sarkozy	2007–2012
François Hollande	2012–2017
Emmanuel Macron	din 2017–prezent

Personalitate istorică

Jacques CHIRAC

1932–2019

- Descoperă o legitime cu privire la postul prezidențial în Republica a V-a Franceză.
- Compară această caracteristică a politicii interne franceze cu actualitatea din Republica Moldova.

Cariere în istorie

Helmut KOHL

Cancelar al RFG din 1982 până în 1998

Războiul din Algeria a avut un impact semnificativ asupra evoluției politice, aducându-l pe generalul de Gaulle înapoi la conducere. La 4 septembrie 1958, de Gaulle a propus o nouă constituție pentru a crea a V-a Republică. Această constituție a fost aprobată prin referendumul din 28 septembrie 1958 și a intrat în vigoare la 4 octombrie 1958. Ea a adus o redistribuire a puterilor în favoarea executivului, în special a președintelui. El a deținut controlul asupra politicii interne și externe, recunoscând în cele din urmă independența Algeriei în 1962. De Gaulle a gestionat cu succes criza politică internă din 1968, realizând un șir de reforme de ordin social, dar încercarea sa de a impune în 1969 reforme corporatiste a fost respinsă prin referendum. Acest lucru a dus la demisia și la înlocuirea acestuia cu Georges Pompidou.

După 1974, Franța a trecut printr-o criză economică și politică. Valéry Giscard d'Estaing a fost ales președinte în 1974, dar a trebuit să gestioneze tensiunile dintre stânga politică, reprezentată de Partidul Socialist, și dreapta, condusă de Jacques Chirac. François Mitterrand a devenit președinte în 1981, marcând venirea la putere a partidelor de stânga și promovând un program de reforme.

Jacques Chirac, ales președinte în 1995, a promovat creșterea influenței Franței în Uniunea Europeană și în lume, dar țara a fost afectată de probleme economice și sociale. El a vizitat Republica Moldova în septembrie 1998. În 2007 președinte a devenit Nicolas Sarkozy, promovând politici de restricționare în ceea ce privește migrația și extinderea Uniunii Europene. În 2012, alegerile prezidențiale au fost câștigate de François Hollande, iar din 2017 președinte este Emmanuel Macron.

- Demonstrează prin trei argumente că transformările democratice din viața politică franceză au fost obținute prin luptă politică.

RFG. După 8 mai 1945, Aliații au împărțit Germania în patru zone de ocupație: engleză, americană, franceză și sovietică. Planurile de renaștere a Germaniei într-un cadru federal, susținute de anglo-americani, au fost respinse de URSS. La 1 ianuarie 1947, zonele engleză și americană au fost unite, formând Bi-Zonia, iar la 3 iunie s-a alăturat și zona franceză limită medie – Tri-Zonia. Reforma monetară în zonele vestice și blocada Berlinului Occidental impusă de sovietici (23 iunie 1948–12 mai 1949) au contribuit la separarea Germaniei în Republica Federală Germană (RFG) și Republica Democrată Germană (RDG).

În 1946, organizarea alegerilor locale în zona occidentală a reînviat viața politică. Consiliul Parlamentar de la Bonn, adunat în septembrie 1948, a dezbătut proiectul Constituției vest-germane, care a fost adoptată la 8 mai 1949. Această Constituție a stabilit o republică

Cancelarii Germaniei

Numele, mandatul	Coaliția partidelor
Konrad Adenauer 1949–1963	Uniunea Creștin-Democrată (UCD) / Uniunea Creștin-Socială (UCS) - Partidul Liber Democrat (PLD)
Ludwig Erhard 1963–1966	UCD/UCS - PLD
Kurt Georg Kiesinger 1966–1969	UCD/UCS - Partidul Social Democrat al Germaniei (PSDG)
Willy Brandt 1969–1974	PSDG - PLD
Helmut Schmidt 1974–1982	PSDG - PLD
Helmut Kohl 1982–1998	UCD/UCS - PLD
Gerhard Schröder 1998–2005	PSDG - „verzii”
Angela Merkel 2005–2021	UCD/UCS - PSDG
Olaf Scholz din 2021-prezent	PSDG

- Argumentează importanța alternanței partidelor politice la conducerea țărilor.

federală compusă din 10 landuri, fiecare cu propriul parlament și guvern, având o autonomie semnificativă în administrare. Puterea legislativă a fost împărțită între Bundesrat (reprezentanți ai landurilor) și Bundestag (ales prin vot universal, la fiecare patru ani), care alegea Cancelarul – șeful executiv. În 1949, primul cancelar ales a devenit Konrad Adenauer. În perioada 1962–1966, Partidul Creștin-Democrat a trecut prin schimbări profunde, iar coaliția de guvernare s-a restructurat.

Divergențele dintre socialiști și liberali au dus la o coaliție cu creștin-democrații în 1969, deși aceștia din urmă au rămas partidul majoritar în Bundestag. Sub conducerea lui Willy Brandt, guvernul a adoptat politici externe curajoase, recunoscând linia Oder-Neisse ca graniță cu Polonia și inițiind Ostpolitik – normalizarea relațiilor cu Republica Democrată Germană și alte țări din est. Perioada guvernării lui Helmut Kohl, începând cu anii '80, a fost caracterizată de dinamism economic și implicare activă în relațiile Est-Vest, culminând cu căderea Zidului Berlinului în 1989 și unificarea Germaniei în 1990.

În urma unificării, sub conducerea lui Kohl și a succesorilor săi, inclusiv Gerhard Schröder, care a fost cancelar între 1998 și 2005, dificultățile economice au fost depășite. Acesta a adoptat politici externe care promovau pacea și a susținut măsurile pentru gestionarea inundațiilor. În 2005, Angela Merkel a devenit prima femeie-cancelar din istoria Germaniei, promovând reforme în domeniul științific, energetic, fiscal și al protecției sănătății. Din 2021, funcția de cancelar a

fost preluată de Olaf Scholz, continuând tradiția liderilor puternici ai Republicii Federale Germane.

- **Apreciază importanța evenimentelor pentru viitorul poporului german.**

Italia. După încheierea războiului, Italia a început procesul de restaurare a democrației în prezența forțelor militare anglo-americane. Partidele politice, care au avut un rol important în rezistența antifascistă, au participat la acest proces de restabilire a guvernului democratic. La 2 iunie 1946 a avut loc un referendum pentru a determina forma de guvernare a Italiei, iar adepții republicii au obținut victoria. Constituția adoptată în 1947 a definit Italia drept o republică parlamentară. Aceasta a stabilit un sistem în care președintele era ales de cele două camere ale Parlamentului pentru un mandat de șapte ani. Ambele camere, Camera Deputaților și Senatul, au fost alese prin reprezentare proporțională a cetățenilor, iar constituția a garantat drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Italia a suferit și ajustări teritoriale semnificative, în conformitate cu prevederile Tratatului de Pace de la Paris din 1947: cedarea Istriei către Iugoslavia și a Dodecanezului către Grecia. În același timp, orașul Trieste a devenit un teritoriu liber sub protecția ONU.

Transformările politice din Italia au fost, de asemenea, evidente în sistemul de guvernare. Partidul Creștin Democrat (PCD) a dominat scena politică, adoptând o abordare centristă care a menținut echilibrul între stânga și dreapta. Cu toate acestea, centrismul a pierdut treptat din forță către începutul anilor '60.

În anii '70, Italia a trecut printr-o perioadă de instabilitate politică, cu schimbări frecvente ale guvernelor. În acest context, criza politică a fost accentuată de acțiunile teroriste ale Brigăzilor Roșii și de investigațiile privind corupția de la începutul anilor '90, cunoscute sub numele de campania „Mâinile curate”. Aceste evenimente au avut consecințe semnificative asupra peisajului politic italian, contribuind la scăderea influenței partidelor tradiționale. În următoarele decenii, Italia a cunoscut schimbări profunde în conducere și orientare politică. De la apariția lui Silvio Berlusconi și a partidului „Forza Italia”, la victoria forțelor de stânga și la apariția unor noi alianțe politice, cum ar fi „Olive” și „polul Libertății”. Aceste schimbări au reflectat dinamica complexă a societății italiene și au influențat cursul său politic și social. În prezent cu Giorgia Meloni la conducerea guvernului, reprezentând Partidul Conservatorilor, Italia continuă să se adapteze la provocările și oportunitățile secolului XXI.

- **Numește probleme cu care s-a confruntat societatea italiană postbelică.**

Japonia. În anii 1945–1952, Japonia a trecut printr-o perioadă de ocupație americană, în care guvernul japo-

nez a fost supus autorității Comandantului Suprem al Puterilor Aliate. În acest context, au fost implementate reforme importante – abrogarea Constituției Meiji și adoptarea unei noi Constituții în 1947; demilitarizarea; decentralizarea guvernului, care a transferat puterea de la guvernul central către guvernele locale; reforma sistemului economic, care a inclus naționalizarea băncilor și a industriei de transporturi, precum și desființarea monopolurilor; reforma sistemului social, care a inclus emanciparea femeilor, abolirea sistemului feudal de proprietăți și promovarea egalității sociale.

Japonia și-a redefinit statul ca o monarhie constituțională conform Constituției adoptate în 1947. Împăratul Hirohito a deținut o funcție predominant simbolică, în timp ce puterea reală se afla în mâinile poporului și ale Parlamentului bicameral, Dieta Japoniei. Dieta este alcătuită din Camera Reprezentanților și Camera Consilierilor, care lucrează

Împăratul Hirohito și împărăteasa Nagako sosind în Olanda (8 octombrie 1971)

împreună pentru a dezvolta și implementa politici. Puterea executivă, guvernul, este condus de prim-ministru și miniștri de stat, responsabili în fața Dietei. Prim-ministrul este selectat din rândurile Dietei și are autoritatea de a numi și destitui miniștri. În ceea ce privește drepturile fundamentale ale omului, Japonia a făcut eforturi pentru a le garanta, inclusiv promovarea egalității între bărbați și femei, reformele educaționale și agrare.

În această perioadă, peisajul politic japonez a cunoscut și schimbări semnificative. Partidele politice democratice și sindicatele muncitorești au luat amploare, iar anul 1955 a adus formarea Partidului Democrat Liberal. Acest partid a deținut puterea majoritară și a guvernat prin coaliții succesive.

În rândul prim-miniștrilor notabili s-au numărat Tanaka Kakuei, care a lansat planul de reconstrucție a insulelor japoneze în 1972, și Junichiro Koizumi, care a introdus reforme structurale și monetare pentru revitalizarea economiei între 2001 și 2006. Aceștia au fost urmați de alți lideri precum Shinzo Abe, Yasuo Fukuda, Taro Aso, Yukio Hatoyama, Naoto Kan, Yoshihiko Noda, care au condus Japonia în diverse perioade. Din 2021 prim-ministrul Japoniei este Fumio Kishida, PDL.

În anii postbelici, femeilor li s-a dat dreptul de vot și au fost încurajate să intre în politică, însă rolul subordonat al femeii în societatea japoneză nu a fost eliminat în totalitate. Deși femeile sunt acum protejate din punct de vedere legal împotriva discriminării în muncă, totuși foarte puține au atins niveluri superioare în afaceri, edu-

cație sau politică. Japonia nu a avut femei prim-ministru și a avut puține în funcția de miniștri. Femeile reprezintă 50% din forța de muncă, majoritatea lucrează în comerțul cu amănuntul sau în servicii.

- Descrie forma de guvernare a Japoniei.
- Demonstrează argumentat că Japonia a devenit un stat democratic în anii postbelici.

La mijlocul anilor 1970, în statele din sud-vestul și sudul Europei au avut loc schimbări politice semnificative. În urma Revoluției din aprilie 1974, regimul autoritar din **Portugalia** a fost înlocuit cu guverne postrevoluționare formate din liderii Juntei Salvării Naționale. În 1976 au avut loc primele alegeri democratice, iar prim-ministru, până în 1978, a devenit Mário Soares. Aceste guverne s-au concentrat pe defascizare, instaurarea democrației, decolonizarea posesiunilor africane, reforma agrară, adoptarea unei noi constituții și îmbunătățirea condițiilor de viață. A urmat naționalizarea întreprinderilor și băncilor importante și introducerea controlului muncitoresc. Blocul de dreapta „Alianța Democrată” a preluat puterea (1979–1983), urmat de un guvern de coaliție condus de liderul socialiștilor M. Soares (1983–1985). În 1986, Portugalia a aderat la Comunitatea Economică Europeană. Începând cu 2016, președintele Portugaliei este Marcelo Rebelo de Sousa, membru al Partidului Social-Democrat.

Grecia. În 1974, după revolte, democrația parlamentară a fost restabilită, punând capăt regimului dictatorial militar numit „coloneii negri”. La guvernare s-a aflat Mișcarea Socialistă Panelenică (PASOK), cu lideri precum Andreas Papandreu și Costas Simitis, aducând democratizare și reforme sociale. Grecia este o republică parlamentară. Din 13 martie 2020 președinte este Ekaterini Sakellaropoulou. Președinta Greciei a vizitat Republica Moldova în martie 2023.

Spania. După moartea lui F. Franco, în 1975, regele Juan Carlos I a început trecerea de la regimul autoritar la democrație. Guvernul condus de A. Suarez a restabilit libertățile democratice și în 1978 a adoptat Constituția, care proclamă Spania stat de drept social și democratic și acordă dreptul comunităților istorice să formeze regiuni autonome. Tentativa de lovitură de stat din 1981 a fost oprită de intervenția regelui în apărarea democrației. În perioada 1982–1996, țara a fost guvernată de Partidul Socialist Muncitoresc Spaniol, condus de F. Gonzalez, implementând măsuri de creștere economică și sociale. Politica socialiștilor a condus la o tranziție pașnică spre democrație. Spania s-a alăturat blocului NATO în 1982 și UE în 1986. Începând cu 2 iunie 2018, prim-ministru Spaniei este secretarul general al Partidului Socialist Muncitoresc Spaniol Pedro Sánchez.

- Formulează o caracteristică comună a vieții politice din Spania, Portugalia și Grecia din perioada postbelică.

Spre sfârșitul secolului XX, tot mai multe state au tins spre democrație, numărul statelor democratice în lume fiind în creștere.

Președinta Greciei Ekaterini Sakellaropoulou și președinta Republicii Moldova, Maia Sandu, 2023

- Determină o schimbare produsă în ultimele decenii cu referință la apartenența de gen a președinților aleși de societățile europene.

Consolidare și reflecție

➤ Activitate independentă

1. Determină contextul de formare a celei de-a V-a Republici Franceze.
2. Menționează diferențele politice și sociale ale celor două state germane postbelice.

➤ Activitate în echipă

3. Realizați cartea de vizită a SUA, Franței, RFG și a Marii Britanii, conform algoritmului:
  - regimul politic;
  - forma de guvernare;
  - conducători de stat în primul deceniu interbelic;
  - partidele politice;
  - participarea la viața politică a cetățenilor.

7 Formulare de concluzii

4. Formulează 3 concluzii referitoare la avantajele democrației pentru dezvoltarea societăților în statele lumii în anii postbelici.
5. Reflectă asupra democrației americane în raport cu prevederea demiterii președintelui.
6. Concluzionează în raport cu tradiționalismul japonez și egalitatea în drepturi de gen.

➤ Sugestie de temă pentru acasă

7. Elaborează un produs digital cu subiectul: *Italia postbelică în lupta cu Cosa Nostra.*
8. Construiește un clustering digital cu subiectul: *Japonia democratică în perioada postbelică.*

Fenomenul *miracolului economic*: Germania și Japonia

31

Jurnal istoric

„Prețul este ceea ce plătești. Valoarea este ceea ce primești.” (Warren Buffett)

- Comentează sensul expresiei omului de afaceri.
- Explică esența termenului „valoare” în context socioeconomic.

Timp istoric

1947 – lansarea *Planului Marshall*.

1951 – constituirea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului.

1960 – constituirea Asociației Europene de Liber Schimb.

Anii '50-înc. anilor '70 – *miracolul economic* german, italian, japonez.

Dicționar istoric

Boom – denumire dată perioadei de avânt economic, caracterizată prin creșterea producției, a profiturilor, scăderea șomajului etc.

Miracol economic – denumire dată creșterii economice rapide în unele state industrializate ca Germania, Japonia, Italia, în anii postbelici.

Tendențe în dezvoltarea economiei mondiale în perioada postbelică. Până la începutul anilor '50, țările europene au redobândit nivelurile de producție de până la război. Între 1948 și 1963, ratele anuale medii de creștere economică au fost remarcabile: Franța – 4,6%, Republica Federală Germania – 8%, Italia – 6%, Olanda – 4,7%, iar Marea Britanie a avut o creștere mai modestă, de 2,5%. În anii '50 și '60, economiile majorității țărilor occidentale au crescut semnificativ, unele, datorită ritmurilor de creștere mai mare, au fost denumite „miracol italian,” „miracol vest-german” și „miracol japonez”. Această dezvoltare a fost influențată de politici guvernamentale eficiente și condiții internaționale care au promovat modernizarea rapidă a economiilor occidentale. În timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial, țările capitaliste, în special SUA, au luat măsuri pentru a stabili financiar și valutar Europa postbelică. Prin Conferința de la Bretton Woods din 1944, s-a creat sistemul monetar Bretton Woods, care a ajutat la stabilizarea economiei globale prin fixarea ratelor de schimb față de dolarul american care era legat de aur; a promovat comerțul internațional prin eliminarea barierelor comerciale. Acest lucru a permis companiilor mai ușor să exporte produse și servicii în alte țări; a fost un instrument important pentru Statele Unite de a-și extinde influența economică și politică în lume. De asemenea, *Planul Marshall* a oferit asistență financiară de 13 mld. de dolari țărilor occidentale între 1948 și 1952. SUA au considerat că a fost de datoria lor să ajute țările europene să-și reconstruiască economiile și regimurile democratice, astfel consolidându-le în fața amenințării comuniste.

- Apreciază ritmurile creșterii economice în țările occidentale.

Miracolul economic german. Republica Federală Germania (RFG) a cunoscut o perioadă de prosperitate economică începând cu 1956, în anii de activitate a cancelarului creștin-democrat Konrad Adenauer (1949–1963) și a ministrului economiei Ludwig Erhard. Obiectivul principal al guvernului condus de Konrad Adenauer a fost stabilirea unei strategii de reconstrucție și progres economic. Inițial, guvernul federal și-a propus să treacă de la structura socioeconomică totalitară la o economie de piață, revenind la modelul economic tradițional german,

Midtown Manhattan, cel mai mare cartier central de afaceri din lume

Indicatori statistici

Tabel. *Planul Marshall*

Statul	Suma primită prin Plan (dolari)
Marea Britanie	3,176 mld.
Franța	2,706 mld.
Italia	1,474 mld.
Germania Occidentală	1,389 mld.
Olanda	1,079 mld.
Grecia	700 mil.
Austria	700 mil.

- Explică de ce în listă nu se regăesc statele din estul european.
- Apreciază aportul SUA la restabilirea economiilor europene de după Cel de-Al Doilea Război Mondial.

Cariere în istorie

Ludwig ERHARD

(1897–1977) Politician german

Studii academice în economie, a lucrat la Institutul de Cercetări Industriale din Nürnberg. În perioada nazistă nu s-a implicat în viața politică. După Cel de-Al Doilea Război Mondial, a ocupat funcția de ministru al economiei în Bavaria (1945–1946), ministru al economiei în cadrul guvernului federal sub conducerea lui Konrad Adenauer (1949–1963). A sprijinit inițiativa privată și economia de piață, fiind recunoscut drept arhitectul principal al „miracolului” economic german. În 1963 i-a succedat lui Adenauer la funcția de cancelar. Mandatul său a fost întrerupt în 1966 din cauza influenței în creștere a social-democrației și a provocărilor interne cu care se confruntau cele două partide creștin-democrate.

- Explică contribuția lui Erhard la evoluția economică a RFG.

Asamblarea Volkswagen Beetle la Wolfsburg, Germania (anii '60)

- Identifică în textul temei termenul economic potrivit imaginii.
- Determină schimbarea produsă în economia RFG.

anterior ascensiunii nazismului. Abordarea economică aprobată în RFG era cunoscută sub numele de „economia socială de piață”. Principiile care stau la baza acestei politici și model economic sunt că statul nu reglementează direct relațiile economice, ci mai degrabă stabilește cadrul și regulile în care își desfășoară activitatea actorii economici. Ministrul economiei, Ludwig Erhard, a comparat rolul statului cu cel al unui arbitru în fotbal, subliniind că statul nu participă la jocul economic, ci se asigură că regulile sunt respectate. În acest fel, statul are un rol în modelarea unei piețe specifice – economia socială de piață – și sprijină concurența atâta timp cât nu încalcă legile pieței. Liberalizarea societății a creat noi oportunități pentru inițiative și dezvoltare fără restricții. Aceste principii au fost completate de politici sociale de stat care susțineau toate segmentele societății pentru a preveni sărăcirea oricărui grup.

Modelul *economiei sociale de piață* s-a dovedit a fi eficient în Germania, ducând la o creștere industrială semnificativă cu o rată anuală de 8,5% în epoca imediat postbelică. S-a implementat modernizarea industrială de succes, care a dus la stabilirea unei baze economice solide pentru bunurile de folosință îndelungată. Pregătirea cuprinzătoare a populației țării în sectorul muncii a contribuit la încetarea grevelor și la o îmbunătățire generală a nivelului de trai. Afluxul de emigranți estici, foști prizonieri de război repatriați din Uniunea Sovietică, și vest-germani, care căutau oportunități economice, a facilitat disponibilitatea forței de muncă calificate la preț redus. În plus, Germania a reușit să păstreze organizatori talentați ai procesului de producție, permițând revitalizarea rapidă a întreprinderilor industriale robuste.

La începutul anilor '70, Germania Federală a cunoscut progrese semnificative. Prin creștere susținută și substanțială, cu excepția unei crize de recesiune din 1966–1967, economia Germaniei a devenit una dintre principalele forțe globale, alimentată de o monedă puternică și de o creștere notabilă a exporturilor. În această perioadă, Germania, care aproape dispăruse din exporturile globale după război (1,4% în 1948), a reușit să concureze cu Statele Unite (11,2% în 1972) și să stabilească marca germană ca una dintre monedele-cheie în sistemul financiar internațional.

Germania și-a transformat imaginea dintr-o națiune distrusă de război într-o țară dezvoltată și prosperă. Succesul economiei germane s-a datorat unei politici interne pragmatice și echilibrate. Deși Germania a primit un ajutor substanțial din partea Statelor Unite, 1 389 mld. de dolari pentru utilaje moderne prin *Planul Marshall*, a implementat strategii economice coerente și realiste care au adus avantaje semnificative: un sistem bancar eficient conectat la sectoarele productive, întreprinderi competitive și stabile care au atras investiții străine și o poziție favorabilă în Europa, integrarea în Comunitatea Economică Europeană.

PIB-ul a crescut cu aproximativ 8% anual în anii '50 și a continuat să crească în anii '60 și '70. Produsul intern brut (PIB) al RFG a crescut de la 60 mld. de dolari în 1950 la 1 000 mld. de dolari în 1970. Rata șomajului în RFG a scăzut de la 10% în 1950 la 2% în 1970. A avut loc o creștere a salariilor și veniturilor populației, fiind promovată politica „statului bunăstării”, de asemenea au fost adoptate prin legi garanții sociale pentru populație.

- Enumeră factorii care au determinat *miracolul economic* german.

- Apreciază ponderea mărfurilor de larg consum în producția industrială.

Miracolul economic nipon. Situația economică a Japoniei după Cel de-Al Doilea Război Mondial a fost dificilă. Orașele japoneze au fost distruse în proporții catastrofale. Infrastructura de comunicații era aproape imposibil de folosit. Industria, concentrată în marile centre urbane, fusese distrusă aproape în întregime de bombardamente, iar agricultura fusese grav afectată.

Începând cu suspendarea plății despăgubirilor de război ca prim pas, SUA și-a concentrat atenția asupra dezvoltării economice a Japoniei.

O serie de factori interni și externi au reușit să refacă imaginea Japoniei, precum și să ridice rata de creștere economică anuală de la 8,6%, în 1951–1955, la peste 9,1%, în 1955–1960. Printre acești factori se pot enumera: ajutorul acordat de SUA, o rată stabilă de schimb valutar yen/dolar și suportul oferit de Japonia, SUA și ONU în Războiul din Coreea, prin realizarea comenzilor militare, astfel relansându-și avântul industrial. În anii imediat postbelici au fost puse bazele viitorului „miracol” economic japonez, economia fiind orientată spre sectorul industrial și al serviciilor (în totalul producției, agricultura ocupa – 17,5%, industria – 25,5%, iar sectorul serviciilor – 57,3%). Cu o populație numeroasă (87 mil. în 1953) și disciplinată, Japonia s-a angajat într-un efort de durată, conștientizând că singura cale de a deveni o mare putere a fost dezvoltarea economiei. Întreprinderile mari, care erau organizate în carteluri și dețineau o influență economică semnificativă, s-au restructurat prompt. Economisirea și reinvestirea veniturilor a constituit cca 30% din volumul investițiilor. Nivelul relativ scăzut al cheltuielilor militare a favorizat investițiile în dezvoltarea industriei și tehnologiilor.

Din 1955 până la criza petrolului din 1973, economia Japoniei a înregistrat o creștere anuală medie de 9% a produsului intern brut (PIB). În perioada de cea mai mare expansiune economică, între 1965 și 1970, PIB-ul Japoniei a crescut cu 12% anual. Prin urmare, Japonia a devenit a treia economie mondială începând din 1970. În 1973, economia Japoniei a fost de cinci ori mai mare decât în 1955, înlocuind exporturile de jucării și îmbrăcăminte ieftină cu oțel, nave, mașini și televizoare de calitate superioară.

Comaniile japoneze au fost pionieri în adoptarea și comercializarea tehnologiilor din alte țări. Acest proces de industrializare a alimentat creșterea economică, permițând multor producători să-și schimbe atenția spre industriile moderne. Utilizarea pe scară largă a tehnologiilor electronice în toate domeniile a fost cheia industrializării postbelice a Japoniei. Marile succese obținute în diverse industrii precum electronică, telecomunicații, biotehnologie și robotică au fost posibile doar datorită investițiilor semnificative în cercetare și educație. Tsukuba, un oraș științific, se remarcă prin Universitatea din Tsukuba (înființată în 1973) și numeroase institute de cercetare și educație, făcându-l una dintre cele mai mari concentrații științifice la nivel global. În 1980 a găzduit Expoziția Internațională Științifică și Tehnologică, marcând începutul boom-ului roboticii.

Începând cu 1980, Japonia a încetat să-și protejeze industriile interne de concurența cu importurile străine. Sectorul agricol din Japonia se caracterizează prin metode de agricultură intensivă. Acest sector

Studiu de caz

Kaisha – fundament al dezvoltării economice japoneze

„(...) Managementul afacerilor japoneze adoptă o abordare umanistă, în care bunăstarea și dezvoltarea indivizilor sunt în prim-plan. *Kaisha* nu este doar o organizație economică, ci și una socială care prețuiește oamenii. Cultura corporativă japoneză subliniază faptul că afacerile sunt formate din oameni și că *Kaisha* este mai mult decât un loc pentru a face bani. În anii 1960, *Kaisha*, o structură organizatorică care producea bunuri extrem de competitive, s-a extins foarte mult. Expresia «*made in Japan*» a devenit sinonimă cu calitatea înaltă. *Kaisha* a devenit ca o a doua familie pentru poporul japonez, deoarece societatea lor a fost construită pe o competiție acerbă între afaceri, și nu pe conflictul dintre muncitori și angajatori. Această competiție a contribuit la dezvoltarea economică și a stimulat și o atmosferă socială puternică în cadrul *kaisha*.

Particularități ale managementului

***kaisha*.** În Japonia, afacerile sunt influențate de cultura japoneză. În companiile japoneze, atât conducerea, cât și angajații lucrează împreună și își împărtășesc responsabilitățile, riscurile și rezultatele. Luarea deciziilor se face prin consens și participare. Managementul japonez apreciază resursele umane și se concentrează pe dezvoltarea abilităților angajaților. Colaborarea și munca în echipă sunt foarte accentuate, iar rezolvarea problemelor se face în mod colectiv. Motivația și condițiile de muncă ale angajaților le pot afecta productivitatea. Promovările în funcții vin de obicei din cadrul companiei. Menținerea disciplinei la locul de muncă este importantă, iar absenteismul este puternic discursat. Încrederea între management și angajați este crucială pentru succesul unei companii.”

Sinteză după: Toma Sorin George.

Particularități ale managementului întreprinderii nipone

- Identifică rolul *Kaisha* în dezvoltarea economică a Japoniei. Enumeră valorile ce stau la baza unei companii japoneze.
- Actualizează mesajul sursei pentru economia din prezent a Republicii Moldova.

Nissan Sunny, low-cost (preț redus), a devenit un simbol al clasei de mijloc japoneze în anii 1960.

Televizoare fabricate în Japonia în timpul boom-ului economic

- Determină ramurile industriale în Japonia postbelică ce au contribuit la dezvoltarea economică.

angajează 5% din forța de muncă și contribuie cu 1,3% la PIB. În plus, statul oferă subvenții pentru sprijinirea industriei agricole. Japonia se mândrește cu o industrie diversă, incluzând sectoare notabile precum producția de oțel, construcțiile navale (primul producător din lume), producția de automobile (8,6 mil. de unități anual, clasându-se ca cel mai mare producător mondial), producția de motociclete, produse electronice, produse chimice (inclusiv produse farmaceutice) și textile.

În industria auto rezultate remarcabile au obținut companiile Toyota, Honda, Nissan. În domeniul producției de electrocasnice și aparate electronice cele mai de succes au fost companiile Sony, Panasonic, Sharp. În industria chimică se evidențiază Mitsubishi Chemical, Sumitomo Chemical. În domeniul tehnologiei de informații și electronice s-a remarcat Toshiba, NEC (Nippon Electric Company). În industria construcțiilor și ingineriei companiile specializate pe mașini, utilaje și echipamente industriale ce s-au evidențiat sunt Hitachi Construction Machinery, Kawasaki Heavy Industries. Aceasta din

urmă a fost implicată în producția de vehicule și echipamente industriale, inclusiv nave, trenuri și echipamente aeronautice.

Dezvoltarea infrastructurii a constituit un factor important al progresului. Mijloacele de comunicație din Japonia sunt diverse și moderne, cu o rețea extinsă de drumuri care se întinde pe 1,16 mil. kilometri, căi ferate – 23 705 km și opțiuni eficiente de transport naval, aerian și specializat. În special, sistemul feroviar se mândrește cu trenuri de mare viteză precum Hikari, capabile să atingă viteze de peste 200 km/oră, conectând diferite insule japoneze prin poduri și tuneluri impresionante. Un exemplu remarcabil este tunelul Seikan, care se întinde pe 54 km între Honshu și Hokkaido. Japonia se mândrește, de asemenea, cu unele dintre cele mai mari porturi din lume: inclusiv Kobe, Chiba, Nagoya, Yokohama, Osaka, Kitakyushu și Kawasaki, fiecare manipulând peste 100 mil. tone de mărfuri anual.

Japonia este a treia putere economică mondială, după Statele Unite și China. Japonia s-a confruntat cu o criză în martie 2011, când a suferit unul dintre cele mai devastatoare cutremure din istoria sa, ce a dus la suferințe umane imense și distrugerii materiale, reactoarele nucleare de la centrala Fukushima fiind de asemenea grav afectate. Guvernul japonez a fost nevoit să exploreze surse alternative de energie.

- Numește premisele dezvoltării rapide a Japoniei postbelice.
- Exprimă-ți opinia referitoare la nivelul de dezvoltare a economiei Japoniei.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Identifică factori care au stimulat dezvoltarea economică în lumea democratică postbelică.
2. Explică esența expresiei „statul bunăstării” cu referință la evoluția postbelică a statelor.
3. Estimează impactul Planului Marshall pentru Europa și SUA.

> Activitate în echipă

4. Realizați un clustering pe tema: *Dezvoltarea economică în perioada miracolului economic german și nipon*:
Grup 1: *Miracolul economic german*, după algoritm:
  - factorii ce au determinat miracolul;
  - strategii economice ale statului;
  - tipurile ramurilor industriale dezvoltate;
  - tehnologizarea economiilor;
  - companii, concerne de top;
 Grup 2: *Miracolul economic nipon*, după același algoritm.

1 Formulare de concluzii

5. Emite judecăți de valoare cu referință la evoluția economică a Japoniei în perioada postbelică.
6. Apreciază importanța Planului Marshall pentru dezvoltarea economică a statelor democratice postbelice.
7. Estimează contribuția societăților germane și nipone la dezvoltarea economică a statelor sale.

> Sugestie de temă pentru acasă

8. Elaborează un discurs însoțit de o prezentare la una dintre teme, la alegere: *Miracolul economic german*; *Miracolul economic nipon*.

Regimuri totalitare și autoritare în perioada postbelică*

32

Jurnal istoric

„Sunt numite democrații populare cele opt țări din Europa Centrală și de Răsărit care, între 1944–1945 și 1989, s-au aflat sub controlul direct al Uniunii Sovietice, au fost supuse unei sovietizări forțate și unei instaurări a totalitarismului de înaltă și, apoi, de mică intensitate. Zguduite de mai multe crize în 1953, 1956 și 1968 și în anii 1980, democrațiile populare și-au dobândit independența în toamna anului 1989, iar cele mai multe dintre ele sunt în prezent membre ale Uniunii Europene.”

Dicționarul comunismului.
Coord. Stephanie Courtois,
Iași: Polirom, 2008, p. 201

- Formulează un argument în favoarea studierii fenomenelor regimurilor totalitare comuniste din întreaga lume.

Timp istoric

2 septembrie 1945 – proclamarea Independenței Vietnamului și crearea Republicii Democratice Vietnam.

9 septembrie 1948 – proclamarea Republicii Democratice Populare Coreene.

1 octombrie 1949 – proclamarea Republicii Populare Chineze.

1958 – programul economic *Marele Salt Înainte*.

1966 – lansarea Marii Revoluții Culturale Proletare de către Mao Zedong.

1975–1979 – regimul khmerilor roșii în Cambodgia.

1950–1953 – Războiul din Coreea.

1955–1975 – Războiul din Vietnam.

1959 – Revoluția Cubaneză.

Dicționar istoric

Khmerii roșii – membrii Partidului Comunist din Cambodgia. „Khmer”, grupul etnic majoritar din Cambodgia.

Democrații populare – state cu regimuri comuniste, pretinse a fi democratice (ale poporului), instaurate în perioada postbelică în Europa de Est și Asia.

Socialism autarhic și autosuficient – formă de socialism care promovează autonomia economică și independența față de economia globală și care încearcă să-și satisfacă majoritatea sau toate nevoile economice interne fără a depinde de importuri sau de economiile străine.

În perioada postbelică, în diferite părți ale lumii, Europa de Est, Asia, America Latină, s-au instaurat regimuri totalitare și autoritare. Datorită victoriei Uniunii Sovietice în Al Doilea Război Mondial și extinderii influenței sale politice în Europa de Est și Asia a avut loc expansiunea ideologiei comuniste în lume. În urma influenței directe a Uniunii Sovietice și prezenței Armatei Roșii, în Europa de Est, în România, Iugoslavia, Polonia, Bulgaria, Cehoslovacia, Ungaria și Albania, partidele comuniste au preluat puterea și au instaurat regimuri după modelul sovietic, numite *democrații populare*. Republica Democrată Germană a fost constituită în zona de ocupație sovietică.

În unele țări din Asia (China, Coreea de Nord, Cambodgia și Vietnam), cu implicarea directă sau indirectă a URSS-ului, la fel au fost instaurate regimuri comuniste. Cu sprijinul direct al Uniunii Sovietice, în 1959, în Cuba, în urma revoltei conduse de Fidel Castro, s-a impus și s-a menținut regimul comunist. Regimurile totalitare s-au caracterizat prin încălcarea drepturilor, cenzură, propagandă, cultul personalității, dominația unicului partid, presiuni și violențe, implicarea statului în toate sferile vieții etc.

În afară de regimurile totalitare comuniste, în anii postbelici în lume au existat și un șir de regimuri autoritare și dictaturi militare. Printre ele se numără dictatura lui Francisco Franco (1936–1975) în Spania; dictatura lui António de Oliveira Salazar și Marcelo Caetano (1933–1974) în Portugalia, dictatura lui Augusto Pinochet (1973–1990) în Chile,

Personalitate istorică

Mao ZEDONG

Primul președinte al Partidului Comunist Chinez (1943–1976), conducător al statului chinez (1949–1976)

„Revoluția nu este o cină socială, un eveniment literar, un desen sau o broderie. Nu poate fi făcută cu eleganță și curtoazie. Revoluția este un act de violență prin care o clasă răstoarnă pe alta.”

Mao Zedong

- Demonstrează prin 2 argumente că instaurarea comunismului chinez a însemnat violență.

Mao Zedong. Mica Carte Roșie

- Asociază termeni, noțiuni, date statistice, simboluri autorului cărții.

Documentar

„Fiecare propoziție a președintelui Mao reprezintă adevărul și poartă mai multă înțelepciune decât zece mii de propoziții obișnuite. [...] Obiectivul fundamental al marii revoluții culturale socialiste din țara noastră este de a elimina complet vechea ideologie și cultură, vechile obiceiuri și tradiții folosite timp de mii de ani de către clasele exploatare pentru a otrăvi mintea poporului și de a crea o cultură și ideologie proletară cu totul nouă, precum și a forma tradiții și obiceiuri noi pentru masele populare. Aceasta se poate realiza prin studierea creativă și aplicarea gândirii lui Mao în formidabila luptă de clasă, prin popularizarea acestora și integrarea sa în masele de muncitori, țărani și soldați. [...] Faptele demonstrează că cei înarmați cu gândirea lui Mao sunt cei mai curajoși, înțelepți, uniți și puternici. [...]

Inamicul de clasă nu va cădea dacă nu îl vei mușca. Noi trebuie să urmăm instrucțiunile Comitetului Central al Partidului Comunist al Chinei și să nu uităm niciodată lupta de clasă, dictatura proletariatului, importanța politicii, ce înseamnă a fi alături de steagul roșu al gândirii lui Mao.”

„Gândirea lui Mao Zedong este telescopul și microscopul cauzei noastre revoluționare” - Editorial al cotidianului „Armata de Eliberare”, 7 iunie 1966

- Determină două caracteristici ale cultului personalității lui Mao Zedong.

dictatura militară în Argentina (1976–1983); regimul autoritar al huntei militare în Brazilia (1964–1985), regimul dictatorial militar – „Coloneii Negri” (Junta greacă) în Grecia în perioada 1967–1974 etc. Dictaturile militare și regimurile autoritare s-au remarcat prin suprimarea drepturilor, reducerea la tăcere a presei, interzicerea libertății cuvântului, reprimarea opozițiilor politici.

- Clasifică regimurile politice instaurate în lume după anul 1945.
- Explică sensul sintagmei „democrații populare”, utilizată de regimurile comuniste în perioada postbelică.
- Determină specificul regimurilor politice nedemocratice în lumea postbelică.

Regimul comunist din China. Între anii 1936 și 1946, comuniștii și naționaliștii au respectat armistițiul încheiat și au făcut front comun împotriva agresorului extern – armata japoneză. În această perioadă au existat două guverne chineze: Guvernul naționalist în frunte cu Chiang Kai-shek, care controla sudul și centrul Chinei și era susținut de SUA, și guvernul comunist sub conducerea lui Mao Zedong, care controla China de Nord. După capitularea Japoniei, în 1946, au reînceput ostilitățile între naționaliști și comuniști. Milioane de țărani au fost atrași de comuniști de partea lor prin promisiunile de a le oferi pământ. Până în primăvara anului 1949, mulți dintre ei s-au alăturat Armatei Populare de Eliberare a lui Mao, reușind să îi învingă pe naționaliști. La 1 octombrie 1949 a fost proclamată Republica Populară Chineză. Chiang Kai-shek și două mil. de adepți s-au refugiat pe insula Taiwan, unde au continuat să funcționeze Republica Chineză și conducerea ei.

Partidul Comunist, în frunte cu președintele Mao Zedong, a devenit conducătorul întregii Chine. În 1955, guvernul chinez a lansat un program de construire a unei societăți socialiste. Țăranii au fost împrăștiți pe seama pământului confiscat de la moșieri, după care majoritatea terenurilor agricole au fost colectivizate, iar întreprinderile industriale și comerciale au fost naționalizate. Liderii chinezi au sperat că gospodăriile colective vor crește producția de alimente, permițând mai multor oameni să lucreze în industrie. Însă producția de alimente nu a crescut.

Pentru a accelera creșterea economică, în 1958 Mao a început programul economic *Marele Salt Înainte*, care avea drept scop dublarea producției agricole și industrializarea rurală. Prin această politică Mao spera să atingă stadiul final al comunismului – societatea fără clase. Gospodăriile colective au fost combinate în comune vaste, astfel că o comună cuprindea între 5 000 și 100 000 de oameni care lucrau împreună. Producția, alocarea resurselor și distribuția alimentelor erau controlate de Partidul Comunist. Au fost inițiate proiecte de irigare, introduse noi tehnici agricole experimentale și dusă o campanie de exterminare a vrăbiilor, considerate dăunători ai cerealelor. Inovațiile au eșuat, terenurile agricole au fost deteriorate, cerealele au fost distruse de lăcuste, iar producția de cereale a scăzut drastic, drept urmare, după unele estimări, între 30–45 mil. de oameni au murit de foame, execuții, tortură, muncă forțată etc. Pentru creșterea producției industriale, au fost construite cuptoare din oțel în curțile fermelor și în cartierele urbane, iar pentru a alimenta producția suplimentară, au fost confiscate și topite echipamentele metalice existente, uneltele și bunurile de uz casnic. Milioane de țărani au fost mutați din comune la producția de oțel, iar în comune rămăneau în mare parte femei,

copii și bătrâni, ceea ce a dus la destrămarea familiilor și la creșterea populației urbane. *Marele Salt Înainte* a fost un dezastru și a acutizat situația economică: cei trei ani de foamete în China (1959–1961) au dus la moartea mai multor oameni (între 16,5 și 45 mil.). În 1961 guvernul a abandonat „Marele Salt” și a revenit la gospodăriile colective.

În viziunea lui Mao, doar o revoluție permanentă le putea permite chinezilor să depășească trecutul și să atingă stadiul final al comunismului. În 1966 Mao a lansat *Marea Revoluție Culturală Proletară* – o campanie complexă de promovare a cultului personalității, persecutare a posibilei opoziții, consolidare a puterii partidului și luptă cu reminiscentele trecutului. A fost promovată o luptă cu „cele patru lucruri vechi” – idei vechi, cultură veche, obiceiuri vechi și deprinderi vechi. O colecție de gânduri ale lui Mao, numită *Mica Carte Roșie*, a fost propagată drept cea mai importantă sursă de cunoștințe în toate domeniile. Gărzile Roșii, grupuri revoluționare compuse în mare parte din tineri care promovau într-un mod agresiv politica partidului, au distrus temple, cărți scrise de străini și muzică străină, au persecutat persoanele suspecte (artiști, intelectuali etc.), zeci de mii fiind omorâți.

În septembrie 1976, după moartea lui Mao Zedong, puterea a fost preluată de un grup de reformatori condus de Deng Xiaoping, care a pus capăt *Revoluției Culturale*. Guvernul a urmat o politică numită *Cele Patru Modernizări*, care s-a concentrat pe: industrie, agricultură, tehnologie și apărare națională, urmăreau construirea unui „socialism cu specific chinez” prin adaptarea marxism-leninismului la condițiile specifice ale Chinei. Pentru a depăși izolarea și înapoierea economică și tehnologică, guvernul a invitat investitori străini în China, mii de studenți au fost trimiși în străinătate pentru studii. Noua politică agrară permitea gospodăriilor colective să dea pământ în arendă familiilor de țărani. Țăranilor li se permitea să producă bunuri pe care le puteau vinde. În general, modernizarea a funcționat. Producția industrială a crescut rapid. Venitul pe cap de locuitor s-a dublat în anii '80. Nivelul de trai a crescut pentru majoritatea oamenilor.

În pofida progreselor economice, Deng Xiaoping nu a admis democratizarea societății și nu a permis criticile directe la adresa Partidului Comunist. Cei care au cerut democrație au fost adesea condamnați la pedepse cu închisoare. Problema a început să se intensifice la sfârșitul anilor '80. În mai 1989, protestatarii studenți au cerut încetarea corupției și demisia liderilor în vârstă ai PC din China. Aceste cereri au primit sprijin larg și au condus la demonstrații masive în Piața Tiananmen din Beijing. Deng Xiaoping a ordonat reprimarea violentă a demonstrațiilor. De-a lungul anilor '90, încălcările drepturilor omului în China și hotărârea de a alipi Taiwanul au tensionat relația cu Occidentul.

Deng Xiaoping și-a asigurat în primul rând succesiunea, instalându-l în secretariatul general al PCC pe Jiang Zemin. La începutul anului 1997, când Deng a decedat, Jiang Zemin a devenit liderul PC și conducătorul Chinei, după care a urmat Hu Jintao. Scenariul s-a repetat în 2012 când când Xi Jinping a devenit secretar general al PCC, iar în 2013 președinte al Republicii Populare Chineze. Datorită compromisului dintre principiile capitalismului și ale regimului autoritar, în China puterea comunistă a fost stabilă. China a devenit treptat lider mondial, urcând în top de la a patra putere mondială la sfârșitul secolului XX la al doilea loc în deceniul al doilea al secolului XXI. Cu toate acestea,

Gărzi Roșii în Piața Tiananmen din Beijing, 1966

- Explică rolul Gărzilor Roșii în promovarea politicii represive chineze.

Pol Pot, Noun Chea, Ieng Sary, Son Sen și Vorn Vet, în timpul unei întruniri a khmerilor roșii, 1975

- Identifică în baza textului rolul acestor personalități în evoluția statului cambodgian.

Spațiul istoric

STATELE COMUNISTE DIN ASIA DE SUD-EST

- Identifică pe hartă statele în care au fost instaurate dictaturi comuniste în anii postbelici.

Mărturiile contemporanilor

„Oamenii lui Pol Pot ucideau toate vitele, era interzis să se gătească în case, toată lumea mânca în bucătăriile comune, în care lucrau mai multe fete. Tot satul venea la o anumită oră la bucătărie și fiecare își primea porția de mâncare. Unii au fost uciși pentru că găteau acasă. Tot orezul, care era cultivat timp de 13-14 ore pe zi, era exportat la prețuri mizere în China, așa că nu exista decât «terci de orez». Uneori, cam o dată pe săptămână, în supă se adăuga o bucată mică de pește. Era toată mâncarea pe care am mâncat-o. Era interzis pescuitul, prinderea insectelor, rozătoarelor și a altor viețuitoare pentru hrană. Pentru aceasta, ucideau imediat. Oamenii mureau de foame, copiii sufereau de subnutriție, au apărut multe boli din care oamenii au murit. Mereu am purtat cu mine o mână mică de sare în buzunarul interior al pantalonilor sub centură, astfel încât să fie la îndemână la momentul potrivit. Am fost norocos să prind un crab mic, care a fost imediat mâncat de viu, dar ușor sărat.”

Regimul Khmerii Roșii: o relatare a unui martor ocular

- Enumeră drepturile omului încălcate de acest regim, conform DUDO.
- Apreciază impactul regimului lui Pol Pot asupra mentalităților colective.

China, cu o populație de 1,3 mld. de locuitori, întâmpină numeroase probleme sociale, multe localități și grupuri sociale trăiesc în sărăcie.

- Identifică caracteristici specifice regimului comunist chinez.
- Prezintă argumente că regimul comunist chinez a cunoscut cultul personalității.
- Demonstrează că regimul comunist din China a fost unul totalitar.

Cambodgia, o fostă colonie franceză, a obținut independența în 1953. În fruntea țării se afla regele Norodom Sihanouk, care practica o politică autoritară. În acest context, o parte a comuniștilor cambodgieni au început o luptă armată în junglă, beneficiind de sprijinul Partidului Comunist din Vietnam. Grupul conducător al acestor comuniști era format din indivizi care studiaseră în Franța și au activat în cadrul Partidului Comunist Francez: Pol Pot, Ieng Sary, Khieu Samphan, Hou Youn, Son Sen. Ei au fondat Partidul Comunist Cambodgian sau organizația Khmerilor Roșii. În 1970, cu sprijinul americanilor, generalul Lon Nol a preluat puterea în Cambodgia și l-a înlăturat de la putere pe regele Sihanouk, care s-a refugiat în China și s-a aliat cu Khmerii Roșii. Lon Nol a primit un sprijin masiv din partea SUA, în timp ce Khmerii Roșii au fost înarmați de China, URSS și Vietnamul de Nord.

La 17 aprilie 1975, Khmerii Roșii, sub conducerea lui Pol Pot, au intrat în capitala Phnom Penh, preluând controlul. Ideologia lor era bazată pe un comunism extrem, cu lichidarea totală a proprietății private, teroarea și controlul asupra populației. Începând cu evacuarea orașelor și distrugerea legăturilor sociale, Khmerii Roșii au introdus o serie de politici represive. Oamenii au fost strămutați forțat din orașe în regiuni agrare, au fost siliți să lucreze în colective agricole, toți intelectualii, profesorii, medicii și funcționarii, care își trădau prin înfățișare statutul, erau executați împreună cu familiile. Infirmii, bătrânii care nu puteau activa în colectivele agricole erau omorâți. Erau persecutați reprezentanții diferitelor confesiuni. Între 1976 și 1977, întreaga țară a fost transformată într-un sistem concentraționar și de exterminare, fiind organizate asasinat în masă, înfometare, dar și lipsă de asistență medicală. Se estimează că între 1,9 și 2,5 mil. de oameni au murit în acest timp, reprezentând aproximativ 25-32% din populație. Prin diverse metode, inclusiv foametea organizată și execuțiile, Khmerii Roșii au căutat să îndeplinească viziunea lor radicală.

În ianuarie 1979, Vietnamul a invadat Cambodgia și a înlăturat regimul Khmerilor Roșii de la putere. Aceasta a marcat căderea regimului totalitar comunist, dar Cambodgia a fost lăsată în ruine. Sute de mii de oameni au murit, iar infrastructura și societatea au fost devastate. Procesul de reconstrucție și vindecare s-a realizat treptat după căderea Khmerilor Roșii.

- Scoate în evidență metodele criminale și inumane ale regimului comunist cambodgian.

Coreea de Nord. În timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial, Kim Ir Sen s-a alăturat unui detașament de partizani chinezi, care după înfrângeri s-au retras în URSS, unde au fost acceptați. După ocuparea Coreei de Nord în 1945 de către trupele sovietice, Kim Ir Sen, devenit între timp căpitan, a fost numit secretar general al Comitetului Central al Partidului Muncitorilor din Coreea. În 1945, Coreea a fost împărțită în două părți: partea de Nord a fost ocupată de Uniunea Sovietică, iar partea de Sud de Statele Unite. În februarie 1946, Kim Ir Sen a fost

Paradă militară, Coreea de Nord, 2016

promovat președinte al unui guvern comunist nord-coreean. Cu sprijinul URSS-ului, Partidul Comunist condus de Kim Ir Sen a preluat puterea și la 9 septembrie 1948 a proclamat Republica Democrată Populară Coreeană. Deși a cerut sprijinul URSS, Stalin nu a aprobat declanșarea războiului din Coreea până în primăvara anului 1950, deoarece considera armata coreeană încă slab pregătită și a evitat confruntarea directă cu SUA.

În 1953, Coreea de Nord a invadat partea de Sud, obținând succese. SUA, care între timp crease în Coreea de Sud un guvern în frunte cu Syngman Rhee – un profesor american de origine coreeană, au intervenit în sprijinul Coreei de Sud pentru a contracara extinderea comunismului și în cadrul politicii de containment (politica de îngrădire). China a intervenit în favoarea Coreei de Nord cu trupe semnificative (300 mii de soldați). Războiul s-a încheiat prin Armistițiul de la Panmunjom, semnat la 27 iulie 1953, cu granița dintre cele două Corei păstrată la paralela 38.

După război, Kim Ir Sen a reconstruit Coreea de Nord după modelul stalinist: accent pe industrializare, cultul personalității exagerat, reprimarea oricărei opoziții, supraveghere a populației, lagăre de concentrare și propagandă omniprezentă. Pentru un membru al familiei condamnat era arestată întreaga familie. Persoanele cu handicap erau persecutate și izolate în lagăre speciale. A promovat în calitate de ideologie de stat doctrina „juche”, un socialism autarhic și autosuficient, înlocuind marxism-leninismul.

Izolarea diplomatică s-a agravat din cauza unor acțiuni teroriste și agresive față de alte state. Anii '90 au adus și mai multe dificultăți odată cu întreruperea ajutorului din URSS și a democrațiilor populare, ceea ce a dus la lipsuri și chiar foamete. Cu toate acestea, Kim Ir Sen a început să îmbunătățească relațiile cu lumea exterioară. După ce a murit, în 1994, a fost numit „președinte pentru eternitate” al Adunării Naționale Populare. A instaurat prima „dinastie comunistă” din istorie, transferând puterea fiului său, Kim Jong Il, care a menținut țara într-o dictatură comunistă strictă. Resursele țării au fost concentrate pentru menținerea celei de-a cincea armate ca mărime din lume, cu peste un milion de soldați în serviciul activ și peste 4 mil. de rezerviști. În 2012, Kim Jong-un a preluat conducerea Coreei de Nord.

- Enumeră consecințele imediate ale războiului coreean pentru populația la Nord de paralela 38.
- Stabilește relația de interdependență dintre declanșarea Războiului Rece și constituirea celor două Corei.

Vietnam. În 1945, comuniștii au proclamat Republica Democrată Vietnam în partea de Nord a țării, capitala fiind orașul Hanoi. Indochina a fost marcată de trei răz-

boaie distincte. În urma Primului Război din Indochina (1946–1954), când Franța a încercat să controleze întreg teritoriul Vietnamului, în partea de Nord a izbucnit o rebeliune care a dus la formarea mișcării Viet Minh. Conflictul s-a încheiat cu semnarea acordurilor de la Geneva în 20 iulie 1954, care a împărțit temporar Vietnamul în două părți, separându-l la paralela 17 nordică. Partea de Sud a devenit o monarhie cu orientare franceză, în timp ce în partea de Nord s-a format un stat comunist sub conducerea lui Ho Chi Minh. Ambele părți au primit sprijin extern, Nordul de la URSS, iar Sudul de la Franța și SUA. În octombrie 1955, în partea de Sud s-a constituit Republica Vietnam.

Comuniștii au continuat să lupte pentru reunificare. În urma cererii de ajutor a Vietnamului de Sud către SUA, aceștia s-au angajat masiv în conflict, extinzându-și bombardamentele dincolo de paralela 17. În iulie 1965, 275 000 de militari americani au fost desfășurați pe teren. Războiul a stagnat, transformându-se într-unul de uzură cu numeroase victime. În 1968, SUA au respins ofensiva Vietnamului de Nord. Președintele Johnson a propus negocieri, acceptate de Hanoi, iar Richard Nixon a aplicat „vietnamizarea războiului”, retrăgând trupele americane și lăsând apărarea independenței în mâinile trupelor sud-vietnameze. La 23 martie 1973 s-a declarat încetarea focului, iar Tratatul de pace a fost semnat la 27 ianuarie 1973 la Paris. La 29 martie 1973, ultimele trupe americane au părăsit Vietnamul. Sud-vietnamezii au rămas izolați și la 30 aprilie 1975 au capitulat, faptul conducând la reunificarea țării sub un guvern comunist.

În Vietnam este un regim politic autoritar. Partidul Comunist al Vietnamului (PCV) este singurul partid politic legal din Vietnam și controlează toate aspectele vieții publice, inclusiv guvernul, economia și media. Caracteristicile regimului comunist din Vietnam includ: controlul absolut al PCV asupra guvernului și a tuturor instituțiilor de stat; economia planificată caracterizată prin controlul guvernului asupra tuturor aspectelor economiei, inclusiv producția, distribuția și investițiile, cenzura. În 1986, regimul comunist a început reforme economice pentru a implementa o economie de piață capitalistă, păstrând totuși controlul asupra puterii. În 1995, Vietnamul și SUA și-au reluat relațiile diplomatice. În 2006, Nguyen Minh Triet a devenit președinte, fiind văzut ca un luptător împotriva corupției și un reformator economic. Partidul Comunist deține puterea reală în Vietnam.

- Identifică etapele evoluției regimului comunist în Vietnam.

Regimul comunist în Cuba. În anii '50, în Cuba a apărut o puternică mișcare de opoziție condusă de Fidel Castro, care urmărea să răstoarne guvernul dictatorului

Personalitate istorică

Ho CHI MINH

Președintele Republicii Democratice Vietnam (1945–1969),
prim-ministru (1945–1955)

- **Apreciază rolul lui Ho Chi Minh în instaurarea regimului totalitar în Vietnam.**

Castro și Camilo Cienfuegos, 1959

- **Menționează specificul regimului politic instaurat de Castro în Cuba.**

Secretarul de stat al SUA, Henry Kissinger, cu Pinochet, 1976

Liderii loviturii de stat din 1967: brigadierul Stylianos Pattakos, colonelul Georgios Papadopoulos și colonelul Nikolaos Macarezos

- **Numește în baza imaginii o caracteristică a regimului politic în Grecia în anii postbelici.**

Fulgencio Batista, ce conducea Cuba din 1934. Armata lui Castro a folosit războiul de gherilă, reușind la 3 ianuarie 1959 să ia sub control Havana. Fidel Castro a fost șeful statului și șef al guvernului din 1959 până în 2008, la început ca prim-ministru și după desființarea acestei funcții, în 1976, ca președinte al Consiliului de Stat și de Miniștri. Noul guvern cubanez a naționalizat toate proprietățile deținute de organizațiile religioase, inclusiv cele deținute de Biserică. Sute de membri ai Bisericii Romano-Catolice au fost expulzați din țară, noul guvern declarându-se oficial ateu. În urma legii reformei agrare, adoptată la 17 mai 1959, a confiscat proprietățile private. Școlile private au fost desființate. Folosind mass-media, s-a instaurat un cult al personalității.

Regimul lui Castro a implementat proiecte sociale, obținând și rezultate: a oferit servicii medicale gratuite pentru toți cetățenii, iar analfabetismul a fost aproape eliminat; a impus vaccinarea gratuită copiilor; în primele 6 luni de guvernare au fost construite 600 mile de drumuri; s-a ocupat de aprovizionarea cu apă potabilă. În fiecare lună în primii ani de guvernare au fost construite peste 800 de locuințe, s-au deschis centre speciale pentru copii cu dizabilități și bătrâni. Economia cubaneză a continuat să se bazeze pe producția și vânzarea zahărului, băncile și fabricile de zahăr au fost naționalizate. Problemele economice au forțat regimul Castro să depindă de ajutorul sovietic și de cumpărarea zahărului cubanez de către țările blocului socialist.

Mulți cubanezi care nu erau de acord cu politica lui Castro au fugit în SUA. Acceptarea ajutorului de la URSS a dus la deteriorarea relațiilor cu SUA. În Cuba erau furnizate arme și echipamente din Europa de Est. În octombrie 1960, Statele Unite au declarat un embargo comercial Cubei, iar la 3 ianuarie 1961 au rupt toate relațiile diplomatice. În aprilie 1961, președintele american, John F. Kennedy, a susținut o încercare de a răsturna guvernul lui Castro, însă această tentativă a eșuat. În decembrie 1961, Castro s-a declarat marxist, apropiindu-se tot mai mult de Uniunea Sovietică. În 1962, plasarea rachetelor nucleare ale URSS-ului în Cuba a dus la o confruntare cu Statele Unite, cunoscută drept Criza rachetelor. Dezamăgit de poziția URSS-ului, Castro a hotărât să înceapă o revoluție socială în restul Americii Latine și să exporte propriul model de socialism, provocând războaie de gherilă și încurajând țărani să răstoarne vechile regimuri. Ernesto Ché Guevara, un argentinian și aliat al lui Castro, a condus un astfel de război în Bolivia, dar a fost ucis de armata boliviană în toamna anului 1967. Strategia cubaneză de a provoca revoluții în America Latină a eșuat.

După prăbușirea regimurilor comuniste din Europa în 1989, Cuba și-a pierdut sprijinul, iar situația economică din Cuba s-a înrăutățit. Cu toate acestea, Castro a reușit să se mențină la putere. După 1991 a facilitat restricțiile privind emigrarea în SUA, a încurajat piața liberă și întreprinderile private mici, a susținut biotehnologia și turismul. În august 2006, Fidel Castro a transferat toate prerogativele sale fratelui său, Raúl Castro, care, în februarie 2008, a fost numit președinte al Cubei.

- **Realizează o analiză comparativă a regimului Castro cu cel sovietic.**
- **Apreciază cât de realiste erau obiectivele politice ale liderilor comuniști cubanezi.**

Dictatura lui Augusto Pinochet în Chile (1973–1990) a fost o perioadă definită de un set de caracteristici aparent contradictorii, cuprinzând numeroase încălcări ale drepturilor omului, practici ne-

democratice și represiuni severe. Dictatorul Augusto Pinochet a preluat puterea în urma loviturii militare din 11 septembrie 1973, înlăturând guvernul ales al președintelui socialist Salvador Allende. În această perioadă au fost reprimite toate libertățile democratice: partidele socialiste, marxiste au fost scoase în afara legii, Camera Deputaților și Senatul au fost dizolvate, libertatea presei, a cuvântului și sindicatele au fost suprimate, s-a instituit cenzura, rectorii universităților au fost înlocuiți cu generali, s-au distrus cărți și materiale considerate subversive, iar opoziția față de regim a fost brutal reprimată.

Politiția secretă, cu un personal de aproape 60 000 de oameni: agenți, informatori etc., a fost împuternicită să recurgă la execuții sumare. Victime ale represaliilor lui Pinochet au fost peste 3 200 de oameni, alți 35 000 au fost torturați, iar peste 200 000 au luat calea exilului. Au fost omorâți reprezentanți de valoare ai culturii, printre ei cel mai popular cântăreț chilian, Victor Jara, și poetul Pablo Neruda, laureat al Premiului Nobel.

În decursul anilor 1980–1988, prin introducerea unei noi constituții care îi asigura puterea până în 1996, Pinochet a implementat o politică economică drastică, bazată pe principiile liberalismului economic. Cu sprijinul puternic al SUA, aceasta a condus la o creștere anuală semnificativă a PIB-ului, cu peste 5%. În 1988, Pinochet a reinstaurat drepturile civile și a propus un referendum pentru sau împotriva continuării regimului, într-o surprinzătoare turnură de evenimente, pierzând acest referendum. În 1990, Pinochet a părăsit funcția de președinte, dar a rămas comandant al forțelor armate până în 1997.

La solicitarea unui judecător spaniol, în 1998 Pinochet a fost arestat în Londra și extrădat Spaniei, fiind acuzat de crime împotriva umanității. Ulterior, a fost trimis în Chile, unde a beneficiat de o amnistie.

- Demonstrează că regimul lui Augusto Pinochet era unul contradictoriu.

Regimul Coloneilor în Grecia (1967–1974) a fost rezultatul unei lovituri de stat militare declanșate la 21 aprilie 1967, având în aparență scopul de a proteja Grecia împotriva unei preluări comuniste. Acești lideri au ocupat poziții-cheie în guvern, administrație și armată, umplând aceste instituții cu susținătorii lor, care nu aveau calificările necesare pentru a conduce țara în mod eficient.

În timpul acestui regim, s-a instaurat un haos administrativ, care s-a caracterizat prin aplicarea represiunii și violenței față de opoziții politice (arestare, tortură, exil), cenzură, restricții ale libertăților civile și încălcări grave ale drepturilor omului, politici culturale de dreapta etc. Diviziunile interne din cadrul juntei militare au devenit evidente în 1973, atunci când liderul regimului, Georgios Papadopoulos, a fost înlăturat printr-o lovitură de stat organizată în același an de brigadierul Dimitrios Ioannides. Fiind supus presiunilor internaționale și demonstrațiilor interne, tentativa sa din 1974 de a stârni sprijin național în încercarea sa de a-l răsturna pe Arhiepiscopul Makarios al III-lea al Ciprului a eșuat. Această încercare a avut drept consecință directă invazia turcă a insulei și divizarea ulterioară a acesteia. Din cauza că regimul nu a fost unul sustenabil, Ioannides a fost nevoit să ceară intervenția lui Karamanlis, un politician cu experiență și cu reputație, pentru a supraveghea revenirea la guvernarea democratică.

- Numește o consecință de durată a loviturii de stat în Grecia din punct de vedere teritorial.
- Determină cauzele eșecului regimului dictatorial în Grecia.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Identifică cauzele comune și specifice ale instaurării regimurilor comuniste în Europa de Est și în Asia.
2. Stabilește rolul și locul Marilor Puteri în crearea și menținerea regimurilor în statele din Asia.
3. Evidențiază consecințele de durată ale instaurării regimului comunist chinez, coreean și cubanez.

> Activitate în echipă

4. Realizați un clustering: *Regimuri totalitare și autoritare în perioada postbelică*, având în vedere: anul instaurării, tipul de regim politic, 3-5 caracteristici ale regimului, 3 argumente de încălcare a drepturilor omului, un exemplu de politică economică a regimului.

1 Formulare de concluzii

5. Emite judecăți de valoare cu referință la efortul intern și sacrificiile de menținere a regimurilor.
6. Formulează 5 recomandări practice care ar ajuta societățile contemporane să nu admită instaurarea dictaturilor sau regimurilor totalitare.

> Sugestie de temă pentru acasă

7. Alcătuieste și prezintă un discurs despre un regim totalitar, la alegere.
8. Demonstrează argumentat că în perioada postbelică a avut loc expansiunea comunismului sovietic în statele Asiei, Americii și Europei.
9. Realizează un jurnal reflexiv al unui regim politic totalitar postbelic, din perspectiva politică, economică, socială, culturală, la alegere.

Jurnal istoric

„...Multe fapte din perioada interbelică au arătat cu claritate că Hitler urma să înceapă un război împotriva statului sovietic și pentru acest scop a concentrat mari unități armate, împreună cu unități blindate, la granițele sovietice. [...] În ciuda acestor avertismente, nu au fost luate măsurile necesare pentru a pregăti țara pentru apărare și pentru a nu fi surprinsă. [...] Dacă industria noastră ar fi fost mobilizată eficient și la timp pentru a aproviziona armata cu materialul necesar, pierderile ar fi fost cu mult mai mici. Consecințe foarte grave, [...] a avut anihilarea de către Stalin a multor comandanți militari și militanți politici, între 1937-1941, din cauza suspiciunii sale și prin acuzații scandaloase...”

Discursul lui Nikita Hrușciov la Congresul al XX-lea al PCUS, 1956

- Identifică caracteristici ale unui stat totalitar menționate de N. Hrușciov în discursul său.
- Enumeră crimele pentru care N. Hrușciov l-a acuzat pe I. Stalin.

Timp istoric

1946-1950 – adoptarea celui de-al patrulea plan cincinal.

1947 – foamete și răscoale țărănești în RSS Ucraineană, RSSM și în republicile baltice.

1951-1955 – al cincilea plan cincinal.

1953 – moartea lui Stalin și venirea lui N. Hrușciov la conducerea PCUS.

1956 – Congresul al XX-lea al PCUS, este anunțată destalinizarea.

1956-1960 – al șaselea plan cincinal.

1961-1965 – al șaptelea plan cincinal.

1964 – Hrușciov demisionează; Leonid Brejnev devine prim-secretar al PCUS.

1977 – adoptarea noii Constituții sovietice.

1982 – moare L.I. Brejnev.

1985 – M.S. Gorbaciov devine secretar general al PCUS. Începe *perestroika*.

1986-1990 – al doisprezecelea plan cincinal.

1991, 25 decembrie – demisia lui M. Gorbaciov din funcția de președinte al URSS.

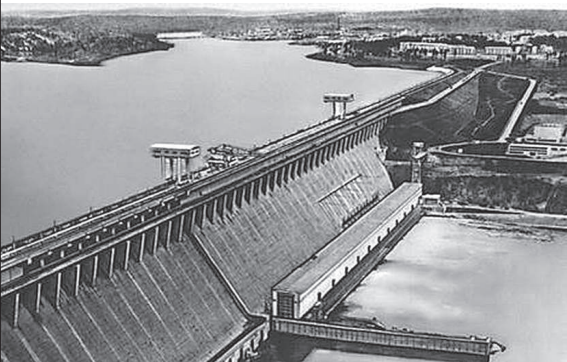
1991, 31 decembrie – destrămarea URSS.

Dicționar istoric

Perestroika (*restructurare*) – elementul central al politicii adoptate de Mihail Gorbaciov, în 1985, în vederea reformării economiei și societății sovietice.

Cosmopolitism – concepție potrivit căreia patria e lumea întreagă, iar omul, cetățean al ei; admirație manifestată față de tot ce este străin.

Stalinism – sistem politic autoritar în URSS, care s-a caracterizat prin regimul absolutist de putere personală a lui Iosif Stalin, sistem de comandă-administrativ, întărirea excesivă a funcțiilor represive ale statului, fuziunea organelor de partid și de stat, controlul asupra tuturor aspectelor societății, încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Construcția hidrocentralei din orașul Bratsk, 1954

Refacerea economică a URSS-ului după război. Uniunea Sovietică a fost grav afectată de Cel de-Al Doilea Război Mondial. Războiul germano-sovietic din 1941–1945 a redus populația URSS-ului cu circa 26-27 mil. de oameni. Milioane de oameni au rămas fără adăpost, iar 4-5 mil. de case erau în ruine. Distrugerile materiale au fost și ele teribile: numai în primele șase luni ale războiului, prin pierderile teritoriale, resursele de materie primă și numărul de vite s-au micșorat cu 50–75%. Nivelul primei recolte după război s-a situat doar la jumătatea celei din 1940. Numărul de vite a fost redus și mai drastic, de exemplu totalul porcinelor se diminuase de la 23 la 3 mil. Liniile de cale ferată, podurile etc. erau ruinate și s-au redus semnificativ.

Pentru a reconstrui economia distrusă de război, Stalin a folosit o strategie similară cu cea utilizată în anii '30 ai secolului XX – exploatarea forței de muncă ieftine a țăranilor și muncitorilor, rechizițiile forțate, utilizarea deportaților ca forță gratuită de muncă. Muncitorii sovietici

erau forțați să muncească în schimbul unor salarii mizere, rechizițiile forțate completau exporturile cu mărfuri agricole. Banii câștigați din aceste exporturi erau folosiți pentru achiziționarea de mașini și tehnologie din țările occidentale.

Redresarea economică în Uniunea Sovietică a fost spectaculoasă în unele privințe datorită, în mare parte, reparațiilor și contribuțiilor de război. Până în 1950, producția industrială sovietică depășise cu 40 la sută nivelurile de până la război. Au fost construite noi centrale electrice, canale și fabrici gigantice. O creștere importantă a cunoscut industria grea, însă ea a fost orientată în mod principal spre producerea mărfurilor destinate armatei. Rata de creștere pentru industria grea a fost de trei ori mai mare decât pentru bunurile de larg consum produse de industria ușoară și cea alimentară. În plus, deficitul de locuințe afecta grav nivelul de trai al populației.

- Enumeră măsurile de „redresare” economică a URSS-ului generată de Stalin.
- Identifică cauzele reconversiei rapide și a succesului economic sovietic postbelic.

Ultima față a terorii staliniste. În primii ani de după război conducerea de la Kremlin era mai mult preocupată de consolidarea poziției internaționale decât de satisfacerea necesităților populației. Soldații care au luptat în țările europene și au mers până la Berlin și-au dat seama că „ororile capitalismului” sunt un mit. De aceea Stalin și acoliții săi au intensificat propaganda și „educația patriotică”. În timpul războiului s-a consolidat cultul lui Stalin, care era de cele mai multe ori identificat cu victoriile Armatei Roșii. Treptat, s-a impus linia partidului bolșevic, conform căreia URSS a obținut victoria datorită „geniului militar și conducerii eroice a tovarășului Stalin”.

În contextul începerii Războiului Rece, organele centrale de partid au inițiat campaniile de educație a patriotismului sovietic, de luptă contra cosmopolitismului, de demascare a dușmanilor poporului. Victime au devenit în primul rând intelectualii, persoanele care au fost fără voia lor pe teritoriul ocupat de germani, cei care se împotriveau politicilor statului de colectivizare etc. Campania contra cosmopolitismului a afectat într-o mare parte și populația de origine evreiască, considerată cea mai cosmopolită și cu relații cu persoane din alte țări, prin intermediul lor fiind posibilă pătrunderea informației de peste hotare. Relația cu alte state era considerată periculoasă de regim, deoarece putea contribui la spulberarea mitului de „cel mai democratic stat din lume” sau „capitalismul este în putrefacție”.

În ultimii ani de viață a lui Stalin represiunile au cunoscut cote maxime, afectând toate popoarele conviețuitoare din republicile unionale. Au fost aplicate un șir de planuri de teroare comunistă în vederea „educării populației în stil sovietic”. Doar în RSSM, în 1946–1947, cu scopul de a grăbi colectivizarea a fost organizată o foamete îngrozitoare, în același scop, în vara anului 1949, au avut loc deportări în masă ale chiaburilor, ca în 1951 să fie deportați reprezentanții minorităților religioase din RSSM.

- Explică sintagma „cel mai democratic stat din lume”, folosită de propaganda sovietică în raport cu regimul de represiune politică.
- Enumeră cauzele luptei PCUS împotriva cosmopolitismului din societatea sovietică.
- Descrie patriotismul sovietic în viziunea lui Stalin.

Personalitate istorică

Nichita HRUȘCIOV pe coperta revistei TIME, 1953

Nichita Hrușciov a fost un personaj controversat. Pe de o parte, a contribuit la declanșarea criticii regimului stalinist, a scos la iveală unele fapte din acea perioadă, pe de altă parte, a rămas produsul sistemului, el însuși fiind de multe ori autorul unor decizii specifice regimului. A comis o serie de greșeli atât în politica internă, cât și cea externă, cum a fost în cazul crizei rachetelor din Cuba. Hrușciov s-a grăbit să condamne cultul personalității lui Stalin și crimele acestuia pentru a nu fi el însuși acuzat.

- Apreciază contribuția personalității lui N. Hrușciov în demitizarea lui Stalin.

N. Hrușciov în Prezidiul celui de-al XX-lea Congres al PCUS, 1956

„Dezghețul” hrușciovist și denunțarea cultului personalității lui Stalin. După moartea lui Stalin (5 martie 1953), învingător în lupta pentru putere a fost Nichita Hrușciov, care în septembrie 1953 a fost ales prim-secretar al PCUS. Odată ajuns la putere, Hrușciov a luat măsuri pentru a anula unele consecințe ale regimului lui Stalin: represiunile în masă, amnistiind și eliberând din Gulag milioane de oameni, inclusiv mulți deportați din RSS Moldovenească. Astfel, la 27 martie 1953 au fost amnistiați circa 1 200 000 de deținuți, majoritatea condamnați pe motive politice. Reabilitarea victimelor represiunilor staliniste a continuat și în anii următori, în special în perioada 1956–1961, când circa 737 200 de persoane acuzate fără niciun temei juridic au fost restabilite în drepturile cetățenești.

La 25 februarie 1956, în ședința secretă a delegaților Congresului al XX-lea al PCUS, Nichita Hrușciov a citit faimosul raport „Cu privire la cultul personalității și consecințele sale”. Din raport reieșea că înfrângerile dezastruoase ale Armatei Roșii în prima perioadă a războiului germano-sovietic se datorau în mare măsură erorilor de calcul ale lui Stalin, învinuit și de faptul că a jertfit 3,2 ostași sovietici pentru fiecare ostaș german căzut în luptă. Cu toate că „cultul personalității” a fost supus unei critici aspre, Hrușciov a continuat să-l considere pe Stalin drept „un marxist-leninist devotat, un revoluționar dârz”. Deși Hrușciov condamnase represiunile staliniste, a aplicat măsuri similare pentru a lichida revoltele și protestele. Astfel, în octombrie 1956, a înăbușit în sânge Revoluția ungară, cu numai câteva zile înainte rezistând tentației de a folosi trupe într-o situație similară în Polonia.

În perioada conducerii lui N. Hrușciov s-au produs și primele modificări ale politicii agrare a PCUS. Astfel, a fost ușurată povara impozitelor ce urmăreau lichidarea loturilor individuale, acestea au fost reduse de 2 ori, iar datoriile anterioare acumulate au fost anulate. Totuși, în pofida multiplelor reforme și reorganizări la care a fost supusă agricultura și întreaga economie sovietică în anii aflării la conducere a lui N.S. Hrușciov (1953–1964), acestea nu au depășit cadrul sistemului creat de Stalin în perioada interbelică.

Perioada hrușciovistă este cunoscută drept „perioada de dezgheț” în viața spirituală. Deși liberalizarea a fost limitată, au fost înregistrate importante realizări în mai multe domenii ale culturii: au apărut noi publicații, lucrări care încercau să spună adevărul (parțial) despre societatea sovietică, cucerirea spațiului cosmic etc. Scriitorul Aleksandr Soljenițan a relatat condițiile îngrozitoare din lagărele de muncă corecțională, arătând că în anii puterii sovietice au fost sacrificate viețile a 60 mil. de oameni, dintre care în Gulag au murit între 9,5 și 15 mil. de oameni.

Perioada de dezgheț s-a caracterizat și printr-un progres impresionant al științei: testarea bombelor cu hidrogen în 1953 și a primului satelit spațial „Sputnik I”, în 1957, lansarea primului satelit artificial (1957), a primei nave spațiale cu un cosmonaut la bord, lurii Gagarin (12 aprilie 1961), care au sporit reputația statului sovietic ca putere mondială.

- Explică expresia „persoane restabilite în drepturile cetățenești” în URSS.
- Determină caracteristici ale vieții politice externe hrușcioviste.
- Menționează efectele „perioadei de dezgheț” în viața spirituală a URSS-ului.

De la „dezghețul” hrușciovist, la „stagnarea brejnevistă”. La mijlocul anilor '60, în URSS se crease o situație identică celei de la începutul anilor '50. Noua conducere a URSS-ului, în frunte cu Leonid Brejnev, a explicat situația creată prin manifestarea unor trăsături „subiectiviste” și „voluntariste”, proprii stilului „hrușciovist” de conducere, fără a pune în discuție justetea sistemului stalinist ce forma temelia Uniunii Sovietice.

În economie, un anumit rol în redresarea situației create la mijlocul anilor '60 l-a avut Plenara din martie 1965 a CC al PCUS, care a examinat chestiunea „Cu privire la măsurile de neamânat în vederea dezvoltării de mai departe a agriculturii URSS”. Au fost analizate cauzele diminuării ritmurilor de creștere a producției agricole și adoptate o serie de măsuri ce vizau crearea unor condiții favorabile redresării situației. Un nou pas în direcția aprofundării reformelor economice a fost efectuat la Plenara din septembrie 1965 a CC al PCUS, care a proclamat independența administrării întreprinderilor industriale, păstrând totuși primatul economic și administrativ al ministerelor și departamentelor uni-onale asupra întreprinderilor. Din păcate, măsurile preconizate în cadrul reformei economice de la mijlocul anilor '60 nu vizau modificarea cardinală a sistemului comunist sovietic, ci doar ajustarea bazei economice a funcționării acestuia.

Leonid Brejnev la sărbătorirea a 50 de ani de la constituirea RSS Moldovenești. Chișinău, 1974

Deja din august 1968, ca urmare a Primăverii de la Praga, din teamă pentru contaminarea „virusului” liberalizării regimului comunist, în URSS a fost revigorat și consolidat regimul autoritar de conducere, în cadrul căruia un loc prioritar îl va ocupa proslăvirea „înțelepciunii” și „clarviziunii” „leninistului devotat” Leonid Brejnev.

Perioada a fost una de stagnare în toate domeniile vieții politice, economice, sociale și spirituale, constatându-se o serie de decalaje și inechități care, nefiind soluționate la timp, vor conduce în final la destrămarea Uniunii Sovietice.

- Enumeră realizările politicii interne ale URSS-ului pe timpul lui Brejnev.
- Demonstrează argumentat că Brejnev a readus cultul personalității la un alt nivel în perioada sa de guvernare.
- Explică de ce perioada guvernării lui Brejnev este considerată „stagnare”.

„Perestroika” gorbaciovistă – o ultimă încercare de reformare a Uniunii Sovietice. La 11 martie 1985, Plenara extraordinară a CC al PCUS l-a ales pe Mihail Gorbaciov în funcția de secretar general al CC al PCUS. Politica promovată de noua conducere s-a numit „restructurare” sau „perestroika”.

Mihail Gorbaciov, împreună cu echipa sa, a realizat unele reforme menite să revigoreze economia și societatea. La Congresul al XXVII-lea al PCUS (25 februarie–6 martie 1986) M. Gorbaciov a prezentat principalele teze ale poziției sale: atacând „epoca Brejnev”, a condamnat războiul din Afganistan și a propus restructurarea sistemului pe calea reformelor, ce trebuiau realizate de sus în jos. În viziunea lui Gorbaciov, sistemul sovietic deviasese de la „teoria leninistă” și avea nevoie de o restructurare pe baza reformelor ce trebuiau realizate în domeniul politic, economic și social. Obiectivul restructurării era demolarea consecințelor epocii „stagnării”. O componentă importantă a politicii de restructurare a fost „glasnostiul”, prin care erau acordate noi libertăți cetățenilor sovietici, o mai mare libertate a cuvântului, libertatea presei și lichidarea cenzurii. Controlul asupra presei a scăzut, iar mii de deținuți politici și disidenți au fost eliberați.

Cadrul instituțional s-a dovedit însă incapabil să reziste frustrărilor acumulate ale diferitelor grupuri, mai ales din cauza costurilor reformei înseși. Deosebit de virulente au fost problemele naționale – problema enclavei armene din Karabahul de Munte din Azerbaidjan, cea a tătarilor din Crimeea, relațiile dintre populația majoritară a republicilor unionale și minorități, eșecurile politicii de rusificare. Statele baltice au fost primele care și-au revendicat independența. În 1989–1991, Uniunea Sovietică a fost cuprinsă de o criză profundă.

Pe plan extern, M. Gorbaciov, împreună cu Eduard Șevarnadze, numit la 2 iulie 1985 ministru de externe, a inițiat o nouă gândire politică, bazată pe câteva componente: politica externă nu mai trebuia gândită și condusă prin prisma factorului ideologic; confruntarea dintre cele două puteri, URSS și SUA era neproductivă, iar puterea militară nu garanta automat securitatea; statul sovietic trebuia să-și revizuiască obiectivele în domeniul politicii externe. Între 19 și 21 noiembrie 1985 avea loc prima întâlnire a lui Gorbaciov cu Ronald Reagan, președintele SUA.

În perioada 7–10 decembrie 1987, Gorbaciov a întreprins prima sa vizită în SUA, ce s-a transformat într-un imens succes personal al liderului reformist. Asumându-și cele convenite în discuțiile cu Reagan, Gorbaciov a semnat la 14 aprilie 1988 ordinul de evacuare a Armatei

Personalitate istorică

Mihail GORBACIOV

(1931–2022)

Conducătorul URSS-ului în anii 1985–1991. La 15 martie 1990, Mihail Gorbaciov a fost ales primul (și unicul) președinte executiv al URSS-ului. Reformele lui cunoscute la început ca „uskorenie” (accelerare), mai apoi s-au încetățenit sub termenul „perestroika” (restructurare). Reformele au dus la încheierea Războiului Rece, la încetarea monopolului politic al PCUS și la prăbușirea URSS-ului. În 1990 a primit Premiul Nobel pentru Pace. Diplomația lui constructivă și promovarea libertății în propria lui țară și în fostele țări satelit ale Uniunii Sovietice i-au adus admirația statornică a întregii lumi. A fost apreciat în Occident, în special în Germania pentru că a permis reunificarea acesteia. Rusia contemporană îl acuză de dezintegrarea URSS-ului.

- Enumeră schimbările generate de reformele gorbacioviste la nivel de politică internă.
- Menționează schimbările de ordin extern ale programului de reforme „perestroika”.

Demonstrație în sprijinul perestroicii. Inscripție: „Perestroika suntem noi”, 1986

- Exprimă-ți opinia dacă „perestroika” a însemnat o democratizare deplină a societății.

Mărturiile contemporanilor

„Atunci când, în aprilie 1985, am acceptat să conduc Comitetul Central al PCUS în calitate de secretar general, știam că mă așteaptă o muncă uriașă de transformări. Angajată în cursa epuizantă a înarmărilor, țara se găsea în mod evident la capătul puterilor. Mecanismele economice funcționau din ce în ce mai rău. Randalamentul producției era în scădere. Nivelul de trai al populației se prăbușea din ce în ce mai evident. Corupția pătrundea pretutindeni, manifestându-se fără rușine în toate verigile sistemului de gestionare. Descompunerea atingea chiar și viața spirituală: aparentul monolit ideologic, care închidea societatea ca într-o carapace, izbutea din ce în ce mai greu să filtreze minciuna, ipocrizia și cinismul oficial. Este limpede că, în asemenea condiții, impulsul pentru schimbare trebuia să vină de sus. Și pentru că cel ce se afla «în vârful piramidei» eram eu, multe lucruri depindeau de alegerea mea.” (Mihail Gorbaciov. *Memorii*, București, 1994, p. 6-7)

- Enumeră problemele cu care se confrunta societatea sovietică în anii '80 în viziunea lui Mihail Gorbaciov.
- Identifică cauzele descompunerii vieții spirituale în URSS.

sovietice din Afganistan, iar la 15 februarie 1989, ultimele trupe sovietice au părăsit această țară. Gorbaciov a contribuit la normalizarea relațiilor cu China, după vizita efectuată la Beijing (15–19 mai 1989). La 6 iulie 1989, Gorbaciov, într-un discurs ținut la Consiliul Europei de la Strasbourg, a declarat că URSS nu se va opune reformelor din Europa de Est. În toamna anului 1989, întreg „lagărul socialist” a fost afectat de un val de schimbări, „revoluțiile de catifea”.

În martie 1990, Congresul Deputaților Poporului l-a ales pe Gorbaciov în funcția de Președinte al URSS, însă conservatorii din PC continuau să se opună măsurilor de liberalizare. La 19 august 1991, complotiștii din guvernul președintelui Gorbaciov, numindu-se pe ei înșiși Comitetul de Stat pentru Starea de Urgență din URSS, au inițiat un puci, plasându-l pe președinte în arest la domiciliu în Crimeea și pretinzând că instituie un regim temporar consacrat unității și refacerii naționale. Această acțiune a împiedicat semnarea Tratatului Uniunii, mecanism prin care Gorbaciov spera să păstreze URSS. La 22 august 1991, după ce lovitura de stat a eșuat, Gorbaciov s-a reîntors la Moscova, iar la 25 august a demisionat din postul de secretar general al discreditatului Partid Comunist al URSS. Republicile unionale și-au declarat independența începând cu luna august 1991. La 8 decembrie 1991, lângă Minsk, în pădurea Belovej, președinții Rusiei, Ucrainei și Bielorusiei au declarat dizolvarea Uniunii Sovietice și formarea Comunității Statelor Independente (CSI). Ulterior, la 21–22 decembrie, la Alma-Ata, 11 reprezentanți ai fostelor republici unionale sovietice semnavu actele de constituire a CSI. Gorbaciov a demisionat din funcția de președinte la 25 decembrie 1991, iar URSS a încetat să existe la 31 decembrie 1991. Spațiul sovietic constituit în 70 de ani de existență a URSS-ului s-a destrămat în 15 state independente.

- Enumeră obstacolele în calea reformării PCUS.
- Menționează problemele de ordin social-politic ce au fost generate de reformele restructurării.
- Demonstrează că Gorbaciov, practic, a revoluționat politica externă sovietică.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Enumeră caracteristicile distincte ale regimului politic în perioada postbelică în URSS.
2. Elaborează un tabel conceptual URSS în perioada postbelică, conform indicatorilor:

Perioada	Secretar general	Reforme propuse	Consecințe

3. Demonstrează argumentat că după 1985 statul sovietic și-a revizuit obiectivele în domeniul politicii externe.

Activitate în echipă

4. Elaborați o fișă informativă despre URSS în perioada fiecărei guvernări, conform algoritmului:

- politica internă;
- politica externă;
- reformele realizate;
- specificul guvernării;
- impactul guvernării asupra cetățeanului sovietic.

Formulare de concluzii

5. Formulează o concluzie despre evoluția statului sovietic în perioada postbelică.
6. Emite judecăți de valoare cu referință la denunțarea cultului personalității lui Stalin.
7. Elucidează impactul reformelor generate de M. Gorbaciov în URSS.

Sugestie de temă pentru acasă

8. Realizează un poster la subiectul: URSS - regim de teroare a propriului popor.
9. Elaborează un dosar istoric pe tema: Politică externă agresivă a URSS-ului în perioada postbelică, elucidând agresiunile militare ale acestuia.
10. Realizează o prezentare tematică cu genericul: „Homo sovieticus” și impactul educației patriotice în URSS.

Instaurarea regimului comunist în țările Europei Centrale și de Est*

34

Jurnal istoric

„Este cunoscută confidența pe care Stalin i-ar fi făcut-o lui Tito: «Acest război nu seamănă cu cel din trecut: cine ocupă un teritoriu își impune propriul sistem social atât de departe cât poate avansa armata sa». Or, începând cu 1944, Armata Roșie avansează mereu;... În toamna aceleiași an nu-și mai concentrează eforturile în direcția Poloniei și Germaniei, ci își orientează o mare parte din trupe spre Balcani și Europa Centrală, cu scopul de a-i devansa pe anglo-americieni.” (Jean-François Soulet. *Istoria comparată a statelor comuniste*)

- Identifică scopurile urmărite de sovietici.

Timp istoric

9-18 octombrie 1944 – înțelegerea dintre Churchill și Stalin – „Acordul de procentaj”.

30 decembrie 1947 – abdicarea Regelui Mihai I; declararea Republicii Populare Române.

4 decembrie 1947 – adoptarea Constituției Republicii Populare Bulgare.

februarie 1948 – lovitură de stat și preluarea controlului asupra țării de către Partidul Comunist Cehoslovac.

20 august 1949 – adoptarea Constituției Republicii Populare Ungare

22 iulie 1952 – adoptarea Constituției Republicii Populare Polone.

august 1968 – invazia sovietică în Cehoslovacia.

Dicționar istoric

Republică populară – stat care este guvernat de un sistem comunist. În teorie, o republică populară este o democrație în care puterea aparține poporului, dar, în practică, aceste state sunt de obicei dictaturi în care partidul comunist deține controlul total asupra guvernului și societății.

CAER – organizație economică a statelor comuniste europene, constituită în 1949.

Premisele instaurării regimurilor comuniste în Europa de Est. La sfârșitul Celui de-Al Doilea Război Mondial, forțele militare sovietice au ocupat toată Europa de Est și Balcanii (cu excepția Greciei, Albaniei și Iugoslaviei). Statele ocupate au ajuns sub control sovietic. Acest fapt a fost favorizat și de înțelegerea din 9-18 octombrie 1944 de la Moscova, dintre Churchill și Stalin, care prin așa-numitul „Acord de procentaj” au stabilit influența asupra țărilor din sud-estul Europei.

Prezența Armatei Roșii (numită Sovietică din 1946) într-un șir de state a avut un rol determinant în instaurarea regimurilor comuniste. Scenariul preluării puterii de către sovietici a variat de la o țară la alta. Între 1945 și 1947, în Germania de Est, Bulgaria, România, Polonia și Ungaria au fost constituite guverne comuniste, controlate de sovietici. În Cehoslovacia, unde exista o tradiție puternică de democrație și un sistem multipartid, sovieticii nu au reușit să instaleze controlul asupra guvernului până în 1948. Din momentul preluării puterii toate partidele politice, cu excepția celor comuniste, au fost dizolvate. Albania și Iugoslavia au fost excepții de la acest model de dominație sovietică, deoarece în timpul războiului, ambele țări au avut propriile mișcări comuniste de rezistență puternice, care s-au împotrivit naștilor.

- Identifică factorii care au determinat instaurarea regimurilor comuniste în țările Europei Centrale și de Est.

Partidul Comunist Român a preluat controlul asupra guvernului și a impus controlul în **România** cu sprijinul agenților armatei sovietice. În toamna anului 1944, împreună cu PSD, comuniștii au format Frontul Național Democrat (FND) și au lansat campanii virulente împotriva

Personalitate istorică

Andrei I. VÂȘINSKI

Om politic sovietic. Avocat, procuror general al URSS până în 1939

Adjunct al comisariatului poporului pentru relații externe (1940-1946), viceministru de externe (1946-1949), ministru de externe al URSS (1949-1953). A influențat instaurarea regimurilor comuniste în statele est-europene și sovietizarea lor.

- Apreciază rolul lui Andrei Vâșinski în instaurarea regimurilor comuniste în Europa de Sud-Est.

Documentar

Petru Groza (1946):

„[...] atunci când anglo-americanii au acceptat decizia de la Moscova, ei se gândeau la alegerile libere din Anglia sau America, în timp ce rușii se gândeau la alegerile libere din Rusia. Dacă avem în vedere prezența Armatei Roșii în România, se pare că alegerile se vor desfășura potrivit părerii rușilor despre ceea ce înseamnă liber și neîngrădit”.

Dennis Deletant. *Teroarea comunistă în România, 2011*

- Compară viziunile americanilor și englezilor cu cele ale sovieticilor referitoare la „alegerile libere”.

Mărturiile contemporanilor

„Se povestesc atâtea acte de samavolnicie comise de oamenii guvernului [...] că mă îngrozesc. Foarte mulți alegători au fost opriți de la vot. S-a votat fără identificarea aceluia care vota. În urnă s-au pus listele votate pe semnul soarelui (al blocului guvernamental) înainte de ora 8 dimineața când a început votarea. Camioane cu alegători au circulat de la o secție la alta votând la toate secțiile, adică de mai multe ori. După votare, s-au trimis comisiei centrale procesele-verbale în alb și, aici, s-au completat punându-se după ordinul guvernului numărul de voturi care convenea.”

Constantin Rădulescu-Motru. *Revizuirii și adăugiri, 1998*

- Enumeră metodele prin care comunistii au câștigat alegerile în România.

Gheorghe Gheorghiu-Dej cu Nikita Hrușciiov în timpul celui de-al III-lea Congres al Partidului Muncitoresc Român, București, 1960

guvernului, reușind să obțină o treime din portofoliile guvernului condus de generalul Nicolae Rădescu, 6 decembrie 1944–28 februarie 1945, precum și funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, încredințată liderului Frontului Plugarilor (mișcare politică de stânga din România în anii 1945–1946) Petru Groza.

A.I. Vâșinski l-a obligat pe Regele Mihai I să „accepte” formarea la 6 martie 1945 a unui guvern condus de Petru Groza, controlat de Frontul Național Democrat. Constituirea guvernului Groza a dus la o subordonare totală a forțelor de ordine față de comuniști, facilitând astfel procesul de eliminare a oponentilor politici. Partidele istorice au refuzat să participe la guvernare și au intrat în opoziție. Căutând să-și extindă influența în special în mediul rural, guvernul a legiferat, la 23 martie 1945, reforma agrară.

La 24 august 1945, guvernul a declarat că „este hotărât să rămână neclintit la postul său”, nedorind să demisioneze la solicitarea regelui. În consecință, regele a întrerupt orice comunicare cu guvernul și a refuzat să mai semneze decrete-legi. Perioada, denumită „greva regală”, a durat până la sfârșitul anului 1945, când la Moscova a avut loc Conferința Miniștrilor de Externe ai URSS, SUA și Marii Britanii, la care s-a luat decizia de a include în Guvernul României câte un membru al PNȚ și PNL și de a organiza alegeri parlamentare pe baza votului universal, la care să participe toate partidele democratice. Aceasta a fost o cedare a sovieticilor, în schimbul recunoașterii guvernului Groza de către Statele Unite ale Americii și Regatul Unit.

Comuniștii au câștigat alegerile din 19 noiembrie 1946 prin falsificări și fraude. În 1947, partidele democratice (PNL, PNȚ) au fost desființate, iar liderii acestor partide au fost arestați. La 30 decembrie 1947, Regele Mihai I a fost obligat să abdice și în aceeași zi Adunarea Deputaților a votat o lege prin care a fost declarată constituirea Republicii Populare Române. În februarie 1948, Partidul Comunist Român a „fusionat” cu Partidul Social Democrat, numindu-se Partidul Muncitoresc Român (PMR). Astfel, s-a ajuns la un sistem de guvernare unipartid care își impunea propria ideologie și linie politică. Secretar general al PMR a fost ales Gheorghe Gheorghiu-Dej.

- Descrie contextul politic în care partidele democratice nu au putut menține o guvernare prodemocratică în România.

În **Bulgaria**, în 1944, Partidul Comunist Bulgar (PCB) a format o coaliție cu alte partide de stânga și a preluat puterea în guvern. Kimon Gheorghiev, un politician moderat, a devenit prim-ministru, dar puterea reală se afla în mâinile liderului comunist Gheorghii Dimitrov. Până în 1946, comuniștii și-au consolidat puterea, eliminând opoziția și suprimând libertățile civile. Au fost înființate organizații sindicale controlate de stat și au fost adoptate legi care au restricționat libertatea presei și a opoziției politice. În 1946, printr-un referendum cu rezultate controversate, monarhia bulgară a fost abolită, iar Regele Simeon al II-lea a fost forțat să abdice. La 22 noiembrie 1946, după alte „alegeri”, coaliția condusă de comuniști a câștigat și mai multă putere. Gheorghii Dimitrov a devenit președinte al Consiliului de Miniștri al Bulgariei (1946–1949) și secretar general al Comitetului Central al PCB. La 4 decembrie 1947 a fost adoptată o nouă constituție, conform căreia Bulgaria a devenit o republică populară. Regimul comunist bulgar a fost în mare parte subordonat politicii sovietice.

- Determină cauzele abolirii monarhiei în Bulgaria.

În timpul ocupației germane a **Iugoslaviei**, în fruntea mișcării de rezistență s-a situat Josip Broz Tito. A înființat grupuri de partizani pentru a lupta împotriva nazismului, a promovat revoluția socială și eliberarea națională. În 1943, Tito a constituit un guvern provizoriu în teritoriile pe care le controla și a preluat titlul de „mareșal”, propagând un cult al personalității sale. Alegerile pentru Adunarea Constituantă a Iugoslaviei, care au avut loc la 11 noiembrie 1945, au fost dominate de Frontul Popular al Iugoslaviei (FPI), o coaliție condusă de Partidul Comunist din Iugoslavia (PCI). Partidele de opoziție au fost eliminate. La 29 noiembrie 1945, Adunarea Constituantă a proclamat oficial Republica Populară Federativă Iugoslavia (RPM). La 31 ianuarie 1946 a fost adoptată Constituția ce consfințea regimul comunist.

Partidul Comunist iugoslav a implementat un regim după modelul stalinist. Cu toate acestea, Tito a adoptat poziția de nealiniere, căutând să evite influența hegemonică atât a Uniunii Sovietice, cât și a SUA. În 1948, Stalin a organizat o conferință Kominform la București pentru a condamna naționalismul lui Tito și pentru a-l forța să se supună Moscovei. Tito a reacționat prompt, arestând și deportând mii de comuniști prosovietici, eliminând posibilitatea intervenției URSS-ului în afacerile interne ale Iugoslaviei. Stalin a lansat o campanie antititoistă în mișcarea comunistă internațională. După moartea lui Stalin și destalinizare, relațiile între URSS și Iugoslavia s-au normalizat. Iugoslavia deși avea un guvern comunist, nu era un stat satelit sovietic.

- Explică nealinierea lui Josip Broz Tito politicii URSS-ului.

În timpul ocupației naziste din **Albania**, comuniștii conduși de Enver Hoxha (Hodja) au organizat rezistență împotriva trupelor germane. Această luptă împotriva unei forțe de ocupație a adus comuniștii în atenția populației ca lideri ai rezistenței antifasciste. După înfrângerile suferite de forțele naziste în Balcani, în special la 23–24 octombrie 1944 la Barot, reprezentanții partizanilor, inclusiv comuniștii, au organizat o conferință la care s-a decis instaurarea unui guvern condus de Enver Hoxha. La 1 decembrie 1944 au avut loc alegeri pentru Adunarea Constituantă, care au fost controlate de comuniști și nu au permis participarea partidelor politice rivale. Comuniștii au obținut o majoritate covârșitoare în Adunare – 93,88%, ceea ce le-a oferit controlul deplin asupra procesului de luare a deciziilor. La 11 februarie 1946, noul for legislativ a proclamat Albania republică populară cu o constituție împrumutată de la Iugoslavia. Enver Hoxha a devenit liderul țării și a început să implementeze politici comuniste după modelul sovietic.

- Enumeră cauzele succesului mișcării comuniste în Albania.

Odată cu avansarea trupelor sovietice pe teritoriul **Ungariei**, mai multe forțe politice interne au format front comun împotriva ocupației naziste. În decembrie 1944, în Ungaria s-a constituit Frontul Național Ungar al Independenței, care a reunit nu doar comuniști, dar și social-democrați, țărăniști, mici gospodari și alte grupuri politice. La 21 decembrie 1944, Adunarea Națională Provizorie de la Debrecen s-a reunit, iar comuniștii au reușit să obțină o majoritate semnificativă în cadrul acesteia. Aceasta a marcat începutul consolidării influenței comuniste în cadrul structurilor politice provizorii ale țării. La 1 februarie 1946, Ungaria a fost proclamată republică, iar Tildt Zoltan a devenit președinte, în timp ce Nagy Ferenc, un reprezentant al mișcării țărănești, a preluat funcția de șef al guvernului.

Timbru sovietic din 1969, care comemora a 25-a aniversare a revoluției socialiste din Bulgaria. „Prietenia dintre popoarele sovietic și bulgar – indestructibilă pentru vecie.”

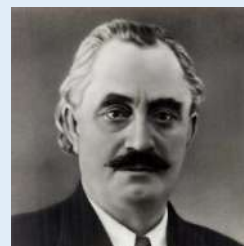
- Appreciază „valoarea prieteniei” sovieto-bulgară pentru poporul bulgar.

Timbru poștal din Albania, cu ocazia celei de-a 60-a aniversări a lui Enver Hoxha, 1968

- Identifică simbolismul timbrului.
- Determină prin comparație diferențele dintre timbrul albanez și cel sovietic despre Bulgaria.

Personalitate istorică

Gheorghe DIMITROV

Președinte al Consiliului de Miniștri al Bulgariei (1946–1947, 1947–1949)

Josip BROZ TITO

Prim-ministru (1943–1963) și președinte al Republicii Socialiste Federative Iugoslavia (1953–1980)

Rákosi Mátyás, la 11 iunie 1948 ține un discurs la deschiderea Târgului Internațional de la Budapesta.

- Descrie rolul lui Rákosi în procesul instaurării regimului comunist din Ungaria.

Cu toate acestea, în perioada următoare influența comuniștilor a continuat să crească. La alegerile generale din 31 august 1947, prin manipulare și falsificări, comuniștii grupați în cadrul Frontului Independenței au reușit să obțină o majoritate parlamentară. Astfel, a fost pusă baza unui guvern de coaliție în care comuniștii au deținut o poziție predominantă. Aceasta a facilitat implementarea politicilor lor și a marcat o tranziție semnificativă către un sistem de guvernare în care influența comunistă a fost din ce în ce mai pronunțată. La 20 august 1949 a fost adoptată o nouă constituție, în care denumirea oficială a țării a fost Republica Populară Ungară. Uniunea Sovietică l-a impus la conducerea țării pe Mátyás Rákosi. Regimul a implementat de asemenea modelul politic sovietic.

- Descrie contextul politic care a adus comuniștii ungari la putere.

În **Polonia**, cu susținerea activă a Uniunii Sovietice, încă din decembrie 1944 în Lublin a fost format un guvern democrat-popular provizoriu, deși acest guvern nu a fost recunoscut de puterile occidentale. În iunie 1945, Partidului Muncitoresc Polonez (PMP) a format guvernul de uniune națională prin integrarea unor membri din guvernul din exil de la Londra. Cu toate acestea, în pofida componenței de uniune națională, influența preponderentă a aparținut comuniștilor.

Comuniștii și-au consolidat puterea prin interzicerea treptată a drepturilor adversarilor ne-comuniști, în special prin reprimarea conducerii partidului opozant – Partidul Popular Polonez al lui Mikołajczyk. Până în 1946 toate partidele de dreapta au fost scoase în afara legii. La 19 ianuarie 1947 au avut loc primele alegeri parlamentare. PMP și câteva partide afiliate au obținut majoritatea locurilor în Seim. Președintele noului Parlament (Seimul) a devenit Boleslaw Bierut, un lider comunist bine cunoscut. Guvernul „democrat popular” a fost condus de Josef Cyrankiewicz. La 19 februarie 1947 a fost votată o Constituție temporară. Aceasta a marcat o tranziție oficială a Poloniei către un stat cu orientare comunistă. Polonia devenise de facto stat cu sistem politic monopartid și un stat satelit al Uniunii Sovietice. La 22 iulie 1952, Seimul a adoptat o nouă constituție (după modelul Constituției URSS-ului

Sărbătorirea Zilei Internaționale a Copilului în 1949, la Budapesta, Ungaria. Delegația cehoslovacă duce în stânga un portret al lui Gottwald, în dreapta, unul al lui Stalin.

- Explică ce reprezintă imaginea.
- Enumeră 2 caracteristici ale regimurilor conducătorii cărora sunt pe portrete.
- Expune-ți opinia, dacă într-un așa stat se respectau drepturile copilului.

din 1936) în care denumirea oficială a țării devenea Republica Populară Polonă.

- Enumeră metodele utilizate în procesul de instaurare a regimului comunist în Polonia.

Cehoslovacia. Trupele sovietice au eliberat Cehoslovacia de sub ocupația nazistă în 1945. Această eliberare a determinat reconfigurarea politică a țării. Partidul Comunist Cehoslovac (PCC) a câștigat popularitate în perioada postbelică, datorită contribuției sale la rezistența antinazistă și promisiunilor de schimbare socială și economică. Alegerile parlamentare din 1946 au fost primele alegeri libere după război. PCC a câștigat o poziție semnificativă, iar manevrele politice și eliminarea opoziției au permis formarea unui guvern de coaliție cu prezența masivă a comuniștilor. PCC și-a folosit poziția în guvern pentru a elimina treptat partidele de opoziție și pentru a controla instituțiile-cheie, inclusiv Ministerul de Interne. În februarie 1948, cu sprijinul trupelor sovietice, PCC a înfăptuit o lovitură de stat, încheind coaliția guvernamentală și preluând controlul deplin asupra țării. Aceasta a dus la înlocuirea democrației pluraliste cu un regim comunist. Noul regim comunist condus de Klement Gottwald a implementat politici similare cu cele din Uniunea Sovietică, inclusiv naționalizarea industriei, colectivizarea agriculturii și restricționarea libertăților civile.

- Explică de ce în Cehoslovacia comuniștii au preluat mai greu puterea.

RDG. Partidele politice din Germania de Est, printre care Partidul Socialist Unit din Germania (PSUG), au avut rolul principal în formarea Frontului Național, care a inclus și alte partide politice zonale – UCD, Partidul Liberal Democrat, Partidul Țărănesc etc.

Mișcările și partidele sociale au ales Congresul Populului German, care în ședința sa din 7 octombrie

1949 a proclamat Republica Democrată Germană pe teritoriul Germaniei de Est. La 10 octombrie, administrația militară sovietică a transferat funcții administrative Camerei Poporului Provizorii. Congresul (numit și cameră) l-a ales președinte al RDG pe O. Grotewohl. La 12 octombrie a format și a supus aprobării primul guvern al RDG. După finalizarea unui plan de doi ani pentru restabilirea economiei naționale în iulie 1952, congresul PSUG a decis să construiască „bazele socialismului” în RDG.

- Descrie contextul politic în care s-a creat RDG.
- Determină dacă partidele germane de stânga au exprimat voința poporului german.

Caracteristicile regimurilor comuniste est-europene. După ce au preluat controlul asupra puterii, partidele comuniste din țările Europei Centrale și de Est au luat calea spre construcția socialismului, adoptând modelul social-economic și politic constituit în Uniunea Sovietică, până în 1953 politicile staliniste: instaurarea monopolului Partidului Comunist și interzicerea altor mișcări și partide politice; naționalizarea întreprinderilor industriale și a băncilor; colectivizarea gospodăriilor agricole; instituirea economiei planificate (planurile cincinale cu accent pe industria grea, mai degrabă decât pe bunuri de larg consum); înființarea instituțiilor de represiune – a poliției secrete și a forței armate; instituirea cenzurii și intensificarea propagandei ideologiei comuniste în vederea constituirii unui mod de gândire și de viață comunist.

Drept rezultat, s-a constituit o comunitate a statelor socialiste (lagărul socialist) ce includea URSS-ul și peste

zece țări din Europa, Asia, precum și Cuba din 1959. O parte a acestor state (URSS, RDG, în 1950), Republica Populară Bulgară, Republica Populară Polonă, Republica Socialistă Cehoslovacă, Republica Populară Ungară, Republica Populară Română) au constituit în 1949 Consiliul de Ajutor Economic Reciproc, ca organizație economică a statelor comuniste europene și Organizația Tratatului de la Varșovia în 1955 (Uniunea Sovietică, RDG, Republica Populară Bulgară, Republica Populară Polonă, Republica Socialistă Cehoslovacă, Republica Populară Ungară, Republica Populară Română).

În majoritatea statelor, în primele decenii, prin concentrarea resurselor, utilizarea forței de muncă ieftine, cererea mare de mărfuri de larg consum în anii postbelici, industrializarea forțată ș.a., s-au obținut anumite rezultate: au fost construite numeroase uzine metalurgice, centrale electrice în Bulgaria, România, Ungaria, Polonia, cantitatea mărfurilor de larg consum s-a mărit, ceea ce a influențat creșterea nivelului de trai al populației. Transformările economice și sociale inspirau speranțe maselor largi ale populației de constituire a unei democrații și dezvoltare multilaterală a societății. Cu toate acestea, nivelul de dezvoltare și de trai în Ungaria, Cehoslovacia, Polonia și Republica Democrată Germană era inferior statelor vecine – Austria și Republica Federală Germană.

Calea de dezvoltare aleasă și cursul spre o economie planificată au cauzat daune țărilor mici și slabe din punct de vedere economic, făcându-le dependente de Uniunea Sovietică în ce privește asigurarea cu materie primă și resurse energetice. Obiectivul de a crea o societate socialistă prosperă a rămas nerealizat.

- Enumeră factorii care au generat realizări economice ale primei etape de construcție a socialismului.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Explică modelul comunist titoist prin 3 caracteristici.
2. Realizează un tabel conceptual la subiectul: *Instaurarea comunismului în statele europene*, după cum urmează:

Stat/ conducător	Timp	Metoda de instaurare	Modelul regimului

3. Demonstrează argumentat că monarhia constituțională românească a fost abolită.
4. Apreciază soarta statelor comuniste europene membre ale OTV.

Sugestie de temă pentru acasă

9. Reflectă asupra subiectului *Regimurile socialist-comuniste și impactul asupra societății europene*, utilizând tehnica SWOT.
10. Elaborează un discurs în sprijinul democrației dintr-o țară din perioada regimului comunist.

Activitate în echipă

5. Realizați o analiză comparativă a regimurilor comuniste, utilizând diagrama Venn (exemplu):
  - Grup 1: RDG-Iugoslavia;
  - Grup 2: Albania-Polonia;
  - Grup 3: Bulgaria-Cehoslovacia etc.

Formulare de concluzii

6. Emite judecăți de valoare cu referire la modul instaurării comunismului în Europa postbelică.
7. Stabilește dacă în perioada postbelică a avut loc extinderea comunismului.
8. Formulează concluzii cu referire la impactul regimurilor comuniste asupra societăților.

Puncte tari	Puncte slabe
Oportunități	Amenințări

Reinstaurarea regimului comunist în RSSM. Colectivizarea forțată, foametea și deportările

Jurnal istoric

„O persoană înfometată nu este o persoană liberă.”

Adlai Ewing Stevenson

- Explică termenul „foamete”.
- Expune-ți opinia asupra citatului de mai sus.

Timp istoric

1944, 12 septembrie – Convenția de armistițiu semnată de România, pe de o parte, și Națiunile Unite, de cealaltă parte. Frontiera sovieto-română a rămas fixată pe râul Prut.

1946-1947 – foametea organizată de regimul sovietic în RSSM.

1949, 5/6 iulie – Operațiunea „Sud”.

1951, 1 aprilie – Operațiunea „Nord”.

Dicționar istoric

Fisc – instituție de stat care stabilește și încasează contribuțiile către stat, urmărește pe cei care nu și-au plătit în termen aceste contribuții.

Colectivizare forțată – o contopire forțată a proprietăților funciare private și a forței de muncă individuală în cooperative numite ferme agricole colective (colhoz) și ferme agricole de stat (sovhoz).

Spațiul istoric

HARTA ADMINISTRATIVĂ A RSSM

- Identifică unitățile teritorial-administrative ale RSS Moldovenești.

Reinstaurarea regimului totalitar comunist în Basarabia post-belică. Concomitent cu trupele Armatei Roșii și sub protecția lor, începând cu aprilie 1944, în raioanele de nord-est ale Basarabiei au fost reinstalate structurile Partidului Comunist (bolșevic) și ale statului sovietic, temporar stabilite în orașul Soroca. În august 1944, puterea sovietică a fost reinstaurată pe întreg teritoriul Basarabiei. Reanexarea de către URSS a condus la profunde schimbări de ordin politic, social-economic, instituțional, național și cultural, s-a început un intens proces de sovietizare și comunizare, fiind reinstaurat regimul sovietic, un regim totalitar de tip bolșevic, trăsăturile caracteristice ale căruia au fost: concentrarea absolută a puterii politice, economice, sociale etc.; sistemul politic cu un singur partid; practicarea de către organele puterii politice și de stat a terorii în masă; centralizarea maximă a dirijării economiei de către stat. A fost declanșată confiscarea și naționalizarea proprietății private, create unități de producție de tip sovietic. A fost declanșat procesul de lichidare a „claselor exploataoare”, a intelectualității naționale (numite „burgheze”), ofensiva asupra conștiinței naționale.

Dintre metodele administrative, printre primele a fost folosită izolarea Basarabiei, prin suspendarea tuturor legăturilor cu România. După intrarea trupelor sovietice pe teritoriul României, în urma loviturii de stat de la 23 august 1944, o mare parte a celor aproximativ 62 000 de basarabeni și bucovineni refugiați în România în 1940–1941 și 1944 au fost repatriați cu forța de autoritățile bolșevice și trimiși în gulagurile sovietice.

Un alt mijloc prin care Basarabia a fost angrenată în componența imperiului sovietic l-a constituit ruperea unității administrative a provinciei. Astfel, inclusiv după 1944 a rămas în vigoare reîmpărțirea teritorial-administrativă a Basarabiei înfăptuită de sovietici în 1940, teritoriul RSSM era de 33,7 mii km², determinat în limitele frontierelor din 1940. Procedând astfel, Moscova și-a ușurat obiectivul rusificării populației băștinașe, aruncând, în același timp, în spiritul conduitei

comune oricărui imperiu – „*divide et impera*” – sămânța discordiei între români și ucraineni.

Politica regimului comunist în Basarabia postbelică a cunoscut două etape esențiale: *perioada stalinistă* (1944–1953), când au fost promovate metode preponderent violente și represive, și *perioada poststalinistă* (1953–1989), când politica sovietică a fost promovată mai mult prin mijloace administrative și relativ pașnice. Pentru prima etapă a fost caracteristică o politică fiscală excesivă, condamnări și deportări ale „dușmanilor de clasă”, foamete organizată, colectivizare forțată a agriculturii. Pentru etapa a doua, politica imperială sovietică s-a manifestat prin rusificare intensivă, marginalizare a intelectualității și culturii naționale, românofobie, prin crearea unei economii total dependente de alte republici unionale și în primul rând de RSFSR, încurajarea venirii migranților din diferite părți ale URSS-ului și organizarea emigrației populației băștinașe în alte republici unionale etc.

- Descrie schimbările teritorial-administrative survenite prin reanexarea Basarabiei de către sovietici.
- Exemplifică cazuri de deznaționalizare în raport cu expresia „*divide et impera*” în RSSM.

Sistemul fiscal sovietic. Prin hotărârea CCP al URSS „Cu privire la impozitele de pe gospodăriile țărănești din Basarabia și Bucovina de Nord”, începând din 15 august 1940, în satele din RSS Moldovenească a fost pusă în practică politica fiscală stalinistă. În conformitate cu hotărârea respectivă, gospodăriile individuale ale țăranilor, muncitorilor și slujbașilor cu venit din sursele agricole au fost supuse unui impozit agricol unic, care era calculat din suma totală de venit a gospodăriei, pe scară progresivă: cu cât venitul gospodăriei era mai mare, cu atât creștea și suma impozitului. Concomitent cu impozitul agricol, în raioanele din dreapta Nistrului a fost introdusă încă o lege specială, care prevedea livrarea obligatorie la stat a unor cote din producția agricolă, care era percepută la un preț mult mai redus decât cel de piață. Sistemul de livrare obligatorie a produselor agricole la stat consta în diferențierea țăranilor pe categorii după mărimea țarinii sau a lotului de pământ posedat și obligativitatea livrărilor în funcție de apartenența la o categorie sau alta.

Prin intermediul acestor impozite, regimul stalinist a promovat o politică de stoarcere a cât mai multor resurse materiale și financiare posibile din satul moldovenesc. Astfel, în anii 1944–1952, populația rurală din RSSM a plătit statului sovietic circa 400 000 000 de ruble impozit agricol, iar impozitul agricol unic plătit de o gospodărie colhoznică a crescut de 9,5 ori, al muncitorilor și slujbașilor cu venit din sursele agricole de 2,4 ori, al țăranilor cu gospodării individuale de 7,2 ori.

Introducerea unor impozite exagerate îi convingea pe țărani de nerezabilitatea extinderii producției gospodăriilor lor, de inutilitatea – ba chiar și absurditatea – acumulării de avere, mai ales după catalogarea „chiaburilor” într-o categorie socială aparte și etichetarea ei drept criminală. Din august 1947, tendința de înjghebare a unei gospodării înstărite și prospere echivala, practic, cu aspirația la un loc sigur în lista gospodăriilor „chiaburești”. Și viceversa, cu cât țăranul era mai sărac, cu atât trăia mai liniștit, simțea mai puțin presiunea fiscului sovietic. În așa mod, politica fiscală stalinistă, nimicind interesul țăranilor pentru roadele muncii lor, a contribuit la înstrăinarea țăranilor de pământ.

Documentar

„Invasia sovietică din 1940, operațiunile româno-germane din 1941 și recucerirea teritoriului în 1944 pustiiseră deja satele basarabene și dezrădăcinaseră sute de mii de basarabeni. Războiul de pe frontul estic presupusese rechiziționarea a jumătate din cai și porci și aproape o treime din oi și capre; secetele grele din 1945 și 1946 au redus și mai mult producția agricolă. Imediat după reocuparea regiunii, forțele de securitate sovietice...; refugiații din România au fost predați autorităților sovietice, mulți fiind împușcați sau deportați sub acuzația de a fi fost colaboratori ai fasciștilor români și germani. Pedepsele au fost aplicate persoanelor aparținând tuturor grupurilor etnice, nu numai vorbitorilor de limbă română. De exemplu, populația germană a Basarabiei, care număra peste 81 000 în 1930, scăzuse sub 4 000 până în 1959 ca rezultat atât al migrației din timpul războiului, cât și al represiunii împotriva celor considerați colaboratori după război.”

King Charles. *Moldovenii*, p. 96–97

- Enumeră consecințele economice ale reanexării Basarabiei.
- Elucidează măsurile utilizate de sovietici pentru supunerea populației Basarabiei.

Predarea cerealelor la stat de către țărani, 1946

Rechiziționarea grânelor de statul sovietic de la țăranii din Durlești, 1946

- Descrie procesul generat de sovietici în RSSM conform imaginilor.
- Enumeră două consecințe imediate și două de durată ale procesului pentru populația din RSSM.

Mărturiile contemporanilor

„Grozăvia foametei ...anii 1947-1948, ... un medic din Tighina povestea tremurând de emoție că, în urma rechizițiilor rusești, țărănimea din satele noastre a rămas fără cereale, fără vite, oi și cai; le rămăseseră țăranilor numai câinii și pisicile. Oamenii înfometați au mâncat toate vietățile, până și șobolanii de câmp, ziși «țistari». Apoi au început să usuce frunza-broaștei și o consumau sub formă de terci. În urma acestor «os-pături», oamenii se umflau și mureau... În satul în care m-am născut eu (Cubolta - n.n.), țăranii au prins de veste că vine la ei echipa de rechiziții și au fugit prin râpi și au îngropat o parte din cereale, cu toate acestea, au fost nevoiți să dezgroape borhotul în putrefacție din preajma fabricilor de zahăr și se hrăneau cu el, iar rezultatul a fost că au murit de foame 340 de oameni.” Pantelimon Halippa, *relatare făcută în 1967*.

- Descrie situația populației sub regimul totalitar sovietic.
- Identifică cauzele declanșării foametei.

„...Tata murise pe front, mama rămăsese singură cu doi copii și, fiindcă avea vreo 5 hectare de pământ (pe care, de altfel, n-o mai țineau puterile să le lucreze), trebuia să deie foarte multă pâine (grâu) la stat. Îmi amintesc cum veneau diferite comisii de la sovietul sătesc ca să ne ieie pâinea, să ne sechestreze lucrurile. Emisarii ceia bravi urcau curajoși la mama noastră văduvă în pod și măturau totul, până la ultimul grăunte. Primul nostru președinte a fost Sârghi Neniță, dar tot el a fost și primul trădător din sat. Când venea să ne ridice pâinea, nu se oprea la asta, mai făcea și alte porcării. Împreună cu secretarul sovietului sătesc, Anton Mihai, aveau arme de mic calibru și, intrând în ogradă la om, cum vedeau o pasăre, o și împușcau pe dată. Așa procedau și la noi și-i porunceau mamei să le facă mâncare - din găina pe care ei înșiși o împușcau. (Ion Stici, Vărătic, Râșcani. În: Larisa Turea, *Cartea foametei*)

- Explică comportamentul emisarilor sovietici și al acoliților lor față de populația supusă.

Aplicarea constrângerii administrative în vederea stoarcerii din gospodăriile contribuabililor a impozitelor și produselor agricole, de rând cu alți factori, a avut drept consecință instaurarea în satul moldovenesc a unui „subsistem al fricii”. Politica fiscală stalinistă i-a sărăcit pe țăranii nu numai material, ci și i-a demoralizat, subminându-le forța spirituală care de veacuri i-a ajutat să reziste intemperțiilor și vicisitudinilor vremii, să nu-și piardă identitatea.

- Enumeră cauzele ce l-au demoralizat pe țăranul din RSSM.
- Explică necesitatea declarării „chiaburilor” drept o categorie socială criminală.
- Demonstrează argumentat că statul sovietic a exploatat munca țăranului în detrimentul bunăstării acestuia.

Foamea din 1946-1947. Politica fiscală stalinistă a avut consecințe nefaste pentru populația RSS Moldovenești, provocând în anii 1946-1947 o foamete fără precedent în istoria ținutului. În anul 1946, ca urmare a unei secete devastatoare, recolta globală de cereale în republică a constituit doar 365 000 tone, ceea ce era de 2,5 ori mai puțin decât în anul 1945 și de circa 5 ori mai puțin decât în 1940.

În anul 1946, cantitățile minime necesare populației pentru hrană, întreținerea vitelor și semințe constituiau cel puțin 410 000 tone de cereale, deci o cantitate mai mare comparativ cu producția globală de cereale din acel an. În condițiile create, firesc ar fi fost ca republica să fie scutită de colectările de grâne și alte produse agricole, ba chiar ajutată suplimentar, în vederea evitării foametei și a consecințelor acesteia.

Ignorând realitățile, regimul stalinist a procedat tocmai invers, majorând atât impozitul chiar pentru cele mai sărace gospodării țărănești, cât și planul de predare a cerealelor către stat. Astfel, dacă în 1945 planul general de mobilizare a mijloacelor financiare de la populația republicii a constituit suma de 147 000 de ruble, atunci în anul 1946 - de 219 000 de ruble, ceea ce a însemnat un spor de 49%. În anul 1944, planul republicii de livrare a cerealelor a fost de 201 000 de tone, în anul 1945 - de 252 000, iar în anul 1946 - de 265 000 de tone. Cu toate că în august 1946 planul inițial de predare a cerealelor a fost redus până la 72 700 tone, posibilitățile populației erau chiar și sub acest nivel.

Drept urmare a rechizițiilor operate de autoritățile sovietice, mortalitatea populației RSSM cauzată de insuficiența alimentară a atins, pe parcursul anilor 1946-1947, cote fără precedent în istoria acestui ținut. Conform estimărilor bazate pe date documentare, numărul victimelor de pe urma foametei și a epidemiilor ce au însoțit-o variază între 200 000 și 350 000 de oameni.

- Demonstrează că foamea din 1946-1947 a fost o parte a politicii de represiune și teroare sovietică.

Deportările au fost o metodă de forțare a colectivizării gospodăriilor țărănești individuale și de reducere la tăcere a populației. Conform doctrinei bolșevice și practicii sovietice, în agricultura Basarabiei urmau a fi înfăptuite modificări radicale, iar țăranii - încadrați neapărat în colective agricole de producție (*colhozuri*), considerate drept „unica cale justă spre socialism a țăranilor muncitori”. Deoarece țărănimea basarabeiană nu manifesta dorința de a alege „calea gospodăriei mari socialiste”, autoritățile sovietice au declanșat „ofensiva decisivă a so-

cialismului" asupra satului dintre Prut și Nistru, prin intermediul unor deportări masive ale țăranilor care se opuneau acestui proces.

La 17 martie 1949, conducerea PC și a Guvernului RSSM a adresat un demers lui I.V. Stalin, solicitând „permisiunea” CC al PC(b) din toată Uniunea prin care cerea deportarea elementelor chibaturești naționaliste din RSS Moldovenească „complici ai ocupanților și a activiștilor partidelor profasciste”, în număr de 39 092 de persoane. Indicațiile Kremlinului au parvenit la numai două săptămâni de la solicitarea acestora. La 6 aprilie 1949, Biroul politic al CC al PC(b) din URSS a adoptat Hotărârea „Cu privire la deportarea de pe teritoriul RSS Moldovenești a chiaburilor, foștilor moșieri, marilor comercianți, complicilor ocupanților germani, persoanelor care au colaborat cu organele de poliție germane și românești, a membrilor partidelor și organizațiilor profasciste, a gardiștilor albi, membrilor sectelor ilegale, cât și a familiilor tuturor categoriilor enumerate mai sus”, ce prevedea deportarea pe veci a 11 280 de familii, sau circa 40 850 de persoane în regiunile Aktiubinsk, Kazahstanul de Sud și Djambul ale RSS Kazahă, în ținutul Altai, regiunile Kurgan, Tiumen și Tomsk ale RSFS Ruse. Ridicarea și deportarea „chiaburilor, a foștilor moșieri, marilor comercianți” și a familiilor acestora urma a fi efectuată potrivit listelor confirmate de Consiliul de Miniștri al RSSM, iar a celorlalte categorii – în baza hotărârii unui consiliu special, instituit de Ministerul Securității de Stat al URSS. A fost fixat și termenul desfășurării operațiunii: începutul la 6 iulie 1949, ora 2.00, urmând a se încheia pe 7 iulie, orele 20.00. În conformitate cu numita decizie și în vederea realizării ei, la 28 iunie 1949, Consiliul de Miniștri al RSSM a adoptat hotărârea secretă „Cu privire la deportarea din RSSM a familiilor de chiaburi, a foștilor moșieri și a marilor comercianți”, prin care erau confirmate listele a 11 342 de familii ce urmau a fi deportate. Soluționarea tuturor problemelor legate de ridicarea și deportarea celor incluși în liste a fost pusă în sarcina Ministerului Securității de Stat al RSSM.

În strictă conformitate cu hotărârile adoptate, în noaptea de 5 spre 6 iulie 1949 a fost declanșată operațiunea de ridicare și deportare a celor incluși în liste, purtând denumirea cifrată „Sud”. Rezultatul operațiunii „Sud” a fost deportarea a 35 796 de persoane, dintre care

Copii basarabeni deportați împreună cu părinții lor în Siberia, anii '50 ai sec. XX

Viziuni istoriografice

„Deși în mare parte operațiunea de deportare a avut loc în noaptea de 5 spre 6 iulie, eșaloanele cu deportați au pornit din stațiile de cale ferată a doua sau a treia zi, deoarece se

perfectau documentele, se verificau de câteva ori listele, se căutau cei care au reușit să evadeze etc. Familiile au fost îmbarcate în vagoane pentru vite. Peisajul uman care domina în sate și la punctele de îmbarcare era înfiorător: plâns, răcnete, disperare, durere, frică, neputință etc. Copii mici care nu înțelegeau, dar simțeau greutatea momentului și erau marcați de tot ce se întâmpla, bătrâni care se rugau printre lacrimi, femei disperate și îngrozite de soarta pe care aveau s-o aibă copiii pe care i-au născut, bărbați neputincioși de a-și apăra familiile. Și peste toate domina o teamă de nedescris: ce va fi în continuare?!”

Viorica Olaru-Cemîrtan. *Deportările din Basarabia: 1940-1941, 1944-1956*

- Explică de ce deportările în masă ale populației au devenit o metodă de presiune a sovieticilor.
- Reflectează asupra teroarei populației prin condamnări la deportare.

Munci silnice pe șantierele lagărelor staliniste, 1933

- Enumeră „crimele” posibile pentru care oameni sovietici ajungeau în Gulag.
- Elucidează condițiile de muncă și starea morală a acestora în lagărele de concentrare sovietică.

9 864 bărbați, 14 033 femei și 11 889 de copii. Prin formele în care a fost efectuată, numărul de deportați și, mai ales, consecințele ei, operațiunea „Sud” a constituit apogeul terorii în masă între Prut și Nistru. Deportarea din 6 iulie 1949, fiind o acțiune a regimului comunist efectuată mai întâi de toate cu scopul de a accelera ritmurile cooperării gospodăriilor țărănești, s-a efectuat în modul cel mai brutal, încălcându-se legile și constituția RSSM. Nu s-a ținut cont nici de starea socială, nici de starea sănătății și nici de vârsta celor deportați: au fost ridicați și copiii, și oameni în vârstă, ce nu prezentau vreun pericol pentru regim și pentru transformările socialiste din republică.

Ca și în restul URSS-ului, deportarea românilor basarabeni a avut efectul scontat: timp de câteva zile, populația republicii a trăit într-o stare de frică intensă, că va fi deportată în Siberia dacă nu va intra în colhozuri. În consecință, pe parcursul a două luni – iulie–august 1949 – numărul gospodăriilor colectivizate a sporit de 2,2 ori, de la 32,2 la 72,3%. Către finele anului 1950, în raioanele dintre Nistru și Prut erau deja colectivizate 433 923 de gospodării, sau 97,0% din total, colectivizarea fiind, astfel, considerată încheiată.

După deportarea din noaptea de 5 spre 6 iulie 1949 și înglobarea în colhozuri a satelor românești dintre Prut și Nistru, eforturile regimului totalitar comunist s-au orientat spre alte categorii de basarabeni. În conformitate cu Hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS din 3 martie 1951, a fost emis Ordinul privind deportarea din RSSM a 700 de familii, reprezentanți ai organizației „Martorii lui Iehova”. Astfel, la 1 aprilie 1951, ora 4.00,

Îmbarcarea persoanelor deportate în vagoane, Chișinău, 1949.

a fost declanșată operațiunea „Nord”, încheiată la ora 20.00: din 57 de sate basarabene au fost arestate și deportate în Siberia 723 de familii, membri ai sectelor religioase, cu un număr total de 2 617 persoane, dintre care 808 bărbați, 967 femei și 842 de copii.

În așa mod, după reanexarea din 1944, URSS a instaurat în Basarabia un regim totalitar bolșevic, având drept componentă esențială teroarea în masă a populației băștinașe. Acuzați fără judecată de antisovietism și, mai ales, de naționalism, românii basarabeni au fost arestați și deportați pe veci în partea asiatică a URSS-ului, capii familiilor fiind de multe ori împușcați.

- Identifică categoriile de populație ce trebuiau deportate de sovietici.
- Elucidează impactul „ofensivei decisive a socialismului” asupra populației din RSSM.
- Realizează o interdependență dintre procesele enumerate: *deportări, foamete, dominație străină, colectivizare, deznaționalizare, ateism.*

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Explică sensul politicii sovietice de „ofensivă asupra conștiinței naționale” din RSSM.
2. Menționează câte 2 cauze și 2 consecințe ale colectivizării forțate în RSSM, conform modelului:

Cauze		Consecințe
	Colectivizare forțată	

3. Demonstrează că în RSSM a funcționat un regim totalitar în perioada 1944–1991.

▶ Activitate în echipă

4. Realizați un studiu de caz pe tema: *Modul de viață al cetățeanului sovietic în RSSM în primii ani postbelici*, conform indicatorilor:
  - grup 1 – viața politică;
  - grup 2 – viața economică;
  - grup 3 – viața socială.
5. Reconstruiți viața unui copil din RSSM în perioada deportărilor, reflectând asupra drepturilor actuale ale copilului.

7 Formulare de concluzii

6. Concluzionează în raport cu afirmația „hotarele geografice nu mai coincid cu cele etnice, în procesul de creare a RSSM”.
7. Emite judecăți de valoare pornind de la afirmația: „A muri de foame este un eveniment minor, dar a pierde moralitatea este un eveniment mare”.
Confucius
8. Reflectează asupra impactului general-uman al perioadei staliniste în raport cu crearea *homo sovieticus*.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

9. Elaborează un dosar istoric al regimului sovietic în baza temei studiate și a monografiei „Scrisori către Stalin sau spovedaniile celor ocupați”, autor M. Țăranu: (imaginile de pe copertă, introducere, fragmente din scrisori etc.).
10. Realizează un discurs tematic la subiectul: *Politică fiscală stalinistă a înstrăinat țăranul de pământ.*

Politica „Centrului” în RSSM: economie, societate și mod de viață

36

Jurnal istoric

„Hrușciiov credea că socialismul este o societate când stă pe masă un pahar de ceai cu pâine, iar fiecare mănâncă pe gratis. Au fost făcute primele încercări în această direcție, numai că pe gratis ospătau vagabonzii, iar pâinea și zahărul erau furate de servitori.”

Boris Vizer. *Economia și starea socială a populației din Moldova în anii '40-'80 ai sec. XX*, 2012

- Caracterizează societatea descrisă de autor.
- Exprimă-ți opinia: În RSSM a fost construit socialismul?

Timp istoric

1953-1964 - perioada „dezghețului” hrușciovist

1969 - crearea Uzinei „Mezon”.

1972 - crearea Asociației Agricole și Industriale pentru Viticultura și Vinificație „Moldvinprom”.

Dicționar istoric

Nomenclatură - totalitatea posturilor de conducere în organele de partid și de stat din fosta URSS și țările satelit.

Periodă 1944–1991 a fost una contradictorie în ce privește dezvoltarea socioeconomică: pe de o parte, prin munca depusă de popor în diferite domenii de dezvoltare a economiei naționale au fost obținute succese, pe de alta, sistemul administrativ de comandă a comis un șir de denaturări și greșeli. Economia în RSSM a evoluat conform programelor de dezvoltare socialistă planificată a statului – cincinalele. A fost construită o economie întemeiată pe un centralism excesiv, în care rolul prioritar revenea industriei, mare consumatoare de materie primă, dar ineficientă. În anii de ocupație sovietică, economia a fost transformată într-o sursă de materii prime și brațe de muncă ieftine. Ea s-a confruntat cu probleme majore: producția industrială necompetitivă și cea agrară livrată/vândută Centrului pe prețuri minime. Prin intermediul politicii fiscale din republică erau colectate anual sute de mii de tone de produse: cereale, floarea-soarelui, carne, vin, lapte etc. În același timp, nu se ținea cont de necesitățile locale, iar populația era nevoită să trăiască în lipsuri, era deficit, salariile erau mizerabile, se înregistra criza spațiului locativ, pe când nomenclatura de partid, persoanele de la conducere aveau magazine specializate. Încălcarea celor mai elementare drepturi și libertăți cetățenești era însoțită de marginalizarea valorilor naționale și impunerea unui model străin.

- Numește trei caracteristici ale dezvoltării economiei RSSM în perioada 1944–1991.
- Explică esența politicii fiscale în RSSM.

Economie. După reocuparea Basarabiei și reinstaurarea autorităților sovietice, în primii anii de după război, s-a acționat în vederea restabilirii economiei și încheierii procesului colectivizării. În pofida situației dificile a populației, pe fundalul lipsurilor și distrugerilor

Poștașa Anastasia Nati și colhoznicii din colhozul „Kotovskî” din satul Jora de Sus, raionul Orhei, citind ziarul *Moldova Socialistă*, anul 1950

- Descrie procesul din imagine, făcând referire la lucrări și instrumentele de muncă.
- Demonstrează ineficiența inițiativelor Centrului în materie de industrializare, analizând imaginea.
- Exprimă-ți opina față de mesajul fotografiei.

Indicatori statistici

Tabel. Recolta medie la hectar a culturilor agricole, în q

Denumirea culturii / anii	1951-1955	1971-1975	1986-1990
Culturi cerealiere	12,3	32,0	34,8
Sfeclă-de-zahăr	165	279	290
Floarea-soarelui	10,1	17,6	19,6
Tutun	-	14,7	19,3
Cartofi	-	77	85
Legume	74	129	158
Fructe și pomușoare		65,9	74,7
Struguri	-	59,9	63,1

- Formulează o cauză a creșterii productivității culturilor.
- Explică creșterea productivității cerealelor, făcând trimitere la reducerea suprafețelor însămânțate.

Studiu de caz

La mijlocul anilor '60, industria vinului din republică era cea mai dezvoltată, reprezentând 49% din totalul industriei alimentare din RSSM. La începutul anilor '80, suprafața podgoriilor era de 240 mii de hectare. Se recoltau până la 1,5 mil. tone de struguri pe an. Ponderea producției vitivinicole a RSSM în URSS a reprezentat până la 20% din struguri, 20% din materialele vinicole, 20% din coniac și 4% din șampanie. Asociația „Moldvinprom” producea 123 de mărci de vin.

- Explică ponderea industriei vinului în industria alimentară din RSSM.

Elevi din Școala Medie din Ocolina, raionul Soroca, la cules mere, anii '80

provocate de Cel de-Al Doilea Război Mondial, calamități naturale și foamete, completate cu măsuri represive, inclusiv deportări, în anii 1944–1952, statul a colectat de la populația sătească 400 mil. de ruble, 21 812 000 tone de cereale, 444 000 tone de semințe de floarea-soarelui, 212 000 tone de lapte, 8 911 tone de lână etc. Planurile de impozit agricol erau realizate, uneori supraîmplinite.

În *agricultură*, atât în formele de organizare a producției, cât și în politica agrară a continuat impunerea directivelor de la Centru. Imediat după încheierea procesului de colectivizare, a început comasarea colhozurilor, astfel că, din iulie 1950 până în decembrie 1951, au fost comasate 1 132 de gospodării colective, proces ce s-a conturat în perioada dezghețului hrușciovist (1953–1964). La începutul deceniului al VII-lea a luat avânt procesul de transformare din gospodării agricole colective în cele de stat.

În anii 1960–1970, RSSM a cunoscut „experimentul moldav”, inițiatorul căruia a fost prim-secretarul CC al PCM, Ivan Bodiul, care considera că sporirea volumului producției agricole se putea realiza prin fondarea complexelor și a asociațiilor agroindustriale și pe calea intensificării exploatarei solurilor Moldovei, în special printr-o chimizare excesivă. Începând cu anii '60, în sectorul agrar s-a pus accentul pe concentrarea și specializarea producției. În acest sens s-au constituit mari complexe zootehnice și asociații agroindustriale. La începutul deceniului al IX-lea, în RSSM funcționau 179 de complexe animaliere intergospodărești. Cea mai mare asociație agroindustrială era „Moldvinprom”, care în 1985 era compusă din mai mult de 200 de sovhozuri-fabrică. Totodată, republica a fost împărțită în patru zone specializate. Însă această politică n-a dat rezultatul scontat. Nereușite au fost și experimentele de cultivare în RSSM a citricelor și a bumbacului.

La sfârșitul anilor '80, suprafața terenurilor însămânțate au fost micșorate comparativ cu anii '50: cele cu cereale mai mult de 2 ori, cele cu floarea-soarelui de 1,5 ori, dar au crescut cele cu sfeclă-de-zahăr de 9 ori și cu legume de 3,4 ori. În pofida acestui fapt, la sfârșitul anilor '80 recolta era mult mai mare: 2,3 mil. tone de cereale față de 1,4 mil. tone la sfârșitul anilor '50, 2,5 mil. tone de sfeclă-de-zahăr față de 0,5 mil. tone, 250 mii tone de floarea-soarelui față de 170 mii tone și 1, 2 mil. tone de legume comparativ cu 190 mii tone. Pe lângă faptul că terenurile agricole au fost reduse, ele au pierdut din fertilitate, răspândindu-se procesele de eroziune. Un factor important al creșterii productivității a fost chimizarea excesivă. Cantitatea îngrășămintelor minerale utilizate în agricultură a crescut de la 18 mii tone în 1960, la 118 mii tone în 1970 și la 410 mii tone în 1985. Aceasta a cauzat pagube mediului ambiant și sănătății populației. Un alt factor a fost introducerea lucrărilor de ameliorare. În anii 1976–1980 erau 78 mii ha irigabile, iar în 1981–1986 peste 86 mii ha. Pe de o parte, a influențat pozitiv, pe de altă parte, a dus la degradarea solului de cernoziom. În rândul măsurilor neefective s-au numărat: terasarea dealurilor, ararea luncilor, secarea bălților, cu impact negativ asupra ecologiei.

O direcție de bază a fost mecanizarea proceselor principale de muncă. La mijlocul anilor '80, în afară de mecanizarea lucrărilor de arat, semănat și recoltat de cereale, s-a aplicat mecanizarea la plantarea și strângerea legumelor, a sfeclei-de-zahăr, cartofilor, datorită creșterii numărului de mașini și tractoare de la 13,5 mii în 1960 la 53,2 mii în 1985; a numărului combinelor pentru recoltat cereale: de la 3,4 mii în

1960 la 4,5 mii în 1985. Însă numărul mașinilor pentru recoltat sfeclă a scăzut de la 1,3 mii în 1975 la 0,7 mii în 1980 și 1,0 mii în 1985. În zootehnie mecanizarea a depășit 80%, numărul instalațiilor de muls vacile a crescut de la 2,9 mii în 1980 la 3,6 mii în 1985. S-a mărit cantitatea de lapte muls de la 31 mii tone în 1950 la 1,2 mil. tone în 1990, iar producția de carne – de la 9 mii tone la 280 mii tone. În domeniul avicol, producția de ouă a crescut de la 12 mil. la 820 mil. de bucăți. Însă la începutul anilor '80 erau evidente semnele crizei.

- Caracterizează dezvoltarea agriculturii în perioada postbelică.
- Explică doi factori care au influențat negativ asupra dezvoltării agriculturii.

Industria RSSM s-a reconstituit treptat după distrugerile provocate de război. Era la început una preponderent de prelucrare a produselor agrare, ținând cont de specificul dezvoltării economice a republicii. La începutul anilor '50 au fost construite fabricile de zahăr de la Ghindești, Drochia, Dondușeni, Fabrica de Vinuri și Coniacuri din Bălți, fabricile de vin din Bender, Săseni, Căușeni. Către anul 1958, în republică funcționau 1 707 de întreprinderi mari. În comparație cu anul 1940, indicele producției industriale a crescut de 2,6 ori. Odată cu creșterea considerabilă a capacității de producție, în special a celei vinicole, s-au dezvoltat ramurile de producție a conservelor, zahărului, uleiului vegetal, grăsimilor, untului, brânzeturilor și de cofetărie. A crescut și ponderea industriei ușoare, astfel că la Chișinău, Bender, Orhei, Cahul au apărut noi întreprinderi ale ramurii. În anul 1958, ponderea industriei în structura produsului social alcătuia 47,5%, iar a agriculturii – 36,8%. După unii indici de producție (vinul, tutunul, conservele, uleiul vegetal ș.a.), RSSM ocupa un loc de frunte în URSS.

Centrul urmărea să-și consolideze influența în republică și prin sistemul de întreprinderi de subordonare unională. Pentru funcționarea întreprinderilor piesele erau aduse de dincolo de hotarele republicii, în RSSM erau doar asamblate. Din centrele industriale ale URSS-ului în RSSM se importau petrol, cărbune, fontă și oțel, mase plastice, metale neferoase, tractoare și automobile, mașini agricole, mașini-unelte etc. În 1969, în conformitate cu politica Centrului, RSSM a devenit o republică industrial-agrară, adică industria contribuia cu peste 50% la PIB. În 1970, în RSSM funcționau 115 întreprinderi, organizații și asociații intergospodărești, dintre care 37 de creștere a animalelor, 32 de construcție, 16 de producere a nutrețurilor concentrate și 28 cu alte genuri de activitate. Către anul 1984, volumul global al producției industriale a crescut de 62 de ori în comparație cu anul 1940. S-au obținut succese mari în producția de mașini, electrotehnică și alte ramuri, deși în republică lipseau materia primă, dar și specialiști. Anume în această perioadă au fost dați în exploatare giganții industriali pentru Moldova cum ar fi uzinele „Microprovod”, „Volna”, „Mezon”, „Moldavhidromaș” ș.a. – în total aproape 600. Au fost date în exploatare Uzina Metalurgică din Râbnița, Uzina de Producere a Cimentului din Rezina, Uzina „Komplektholodmaș” din Strășeni, Fabrica de Covoare din Ungheni. Unele dintre aceste întreprinderi, „Mezon”, „Microprovod”, „Sciotmaș”, „Topaz”, făceau parte din complexul militaro-industrial, stabilind astfel dependența Moldovei de forțele economice ale URSS-ului. Construcția și dezvoltarea unui șir de întreprinderi s-au făcut fără a se ține cont de specificul economiei, de prezența materiei prime, de

Viziuni istoriografice

„Clasa muncitoare în RSSM a fost creată în mare parte din oameni străini, de regulă neavând capacitatea de a munci asiduă, specialiști slabi în majoritatea cazurilor. În toată perioada au avut loc mutări masive de cadre ce afectau serios economia... Completarea clasei muncitoare și a funcționarilor pe seama migrațiilor din mai multe regiuni ale Federației Ruse și ale unor republici unionale [...] submina, în mare parte, calitatea de muncă a întregii populații. Desigur, din cei veniți erau muncitori și funcționari cinstiți. Însă în majoritatea cazurilor veneau oameni cu deprinderi neglijente față de muncă, escroci, vagabonzi și alcoolici.”

Boris Vizer. *Economia și starea socială a populației din Moldova în anii '40-80 ai sec. XX*, 2012

- Identifică două probleme abordate în sursă.
- Formulează două consecințe ale completării clasei muncitoare din RSSM cu cadre alogene.

Indicatori statistici

Tabel. Consumul produselor alimentare pe cap de locuitor, în kg, pe an

	1970	1985
Carne și produse din carne	35	54
Lapte și produse lactate	172	294
Ouă, în bucăți	128	209
Pește și produse piscicole	12,4	13,4
Zahăr	32,8	44,9
Ulei	10,8	12,3
Cartofi	75	79
Legume și bostănoase	84	129
Fruite, pomușoare, struguri	59	64
Produse de panificație	187	173

- Descrie rația alimentară a cetățenilor RSSM.
- Compară datele prezentate cu rația alimentară din prezent.
- Exprimă-ți opinia, exista o dietă sănătoasă în RSSM?

Mărturiile contemporanilor

„Și aș dori ca îmbrăcămintea ce o primim de la Casa de Mode din Chișinău și Fabrica de Confecții „40 de ani – RSSM” din Bălți să satisfacă cerințele consumatoarelor. [...] Cred că specialiștii fabricii trebuie să țină cont de faptul ca țesătura să corespundă măsurii paltonului. [...] Casa de Mode din Chișinău are mulți modelori, pictori. Și-i cam straniu să vezi pardesiurile lor cu linii demodate. Le avem de mai bine de o jumătate de an. Și nu le cumpără nici femeile de la oraș, nici cele de la sate.”

Femeia Moldovei, nr. 2, februarie 1968, p. 10

- Identifică două probleme ale societății din RSSM.
- Numește o cauză ce a provocat această problemă.

Studenti la paradă, 1984

- Explică o caracteristică a vieții în RSSM.
- Demonstrează că paradele erau o metodă de indoctrinare a populației.

cadrul geografico-climateric, de prezența specialiștilor, ceea ce a dus la grave prejudicii, în special ecologice. Pentru un șir de întreprinderi în Moldova nu era materie primă, dar aceste întreprinderi au schimbat orientarea industriei Moldovei.

O ramură importantă a economiei a fost energetica. În comparație cu anul 1940, indicele producției energiei electrice a crescut în 1958 de 28 de ori. Au fost construite Hidrocentrala de la Dubăsari, Termocentralele nr. 1 și nr. 2 din Chișinău și Bălți, s-au mărit capacitățile Termocentralei din Tiraspol. Către mijlocul anilor '80, producția energiei electrice în RSSM a sporit mai mult de 2 ori față de anii '50.

În anii '80, cu excepția industriei alimentare, în toate celelalte ramuri ale industriei ritmul de creștere a volumului total al producției a fost înalt, de exemplu, volumul producției complexului metalurgic a crescut de 3,7 ori în câțiva ani. Scăderea producției industriei alimentare reflecta situația reală din agricultură.

În RSSM industrializarea, care atrăgea și inițierea unui proces de urbanizare, nu a fost însoțită de o migrare naturală a populației de la sat spre oraș, ci era organizat unul artificial. S-au promovat cadre alogene, de la muncitor până la inginer, astfel rusificându-se orașele. Prin intermediul acestor cadre Centrul își consolida influența. Rămânea nerezolvată problema pregătirii cadrelor naționale.

- Determină particularitățile dezvoltării industriei în RSSM (aspectele pozitive și negative).

Mod de viață. Imediat după conflagrație, populația RSSM s-a confruntat cu grave probleme existențiale. După 1944, RSSM a fost integrată în sistemul totalitar, populația fiind obligată să renunțe la obișnuințele cotidiene, la ideea de bunăstare personală, proprietate privată, trebuia să accepte să trăiască la comanda statului și să se adapteze ideologiei comuniste, negând religia. Viața cotidiană a cetățenilor RSSM, ca și din întreg URSS, a fost influențată și de neajunsurile din economia planificată, de constrângerile asupra cetățeanului. Nivelul de viață în RSSM era mai redus decât media unională. Către anii '60-'70, consecințele războiului și ale foametei au fost atenuate.

Oficial, societatea comunistă din RSSM era alcătuită din două clase: cea a muncitorilor și cea a țăranimii, dar exista și categoria intelectualilor. Muncitorii și locuitorii din orașe erau comparativ mai bine aprovizionați cu produse alimentare și industriale, spațiu locativ etc. decât locuitorii satelor. Totodată, țăranii primeau produse (în special cereale) abia la sfârșitul anului, acestea fiind calculate în baza de zile-muncă și au fost salarizați abia după 1964. Prețurile la produsele alimentare au fost majorate, au crescut veniturile țăranilor, prin reformele implementate de Hrușciov (1953–1964). Însă la sfârșitul anilor '70, veniturile țăranilor provenite din salariu acopereau doar 40% din necesități, celelalte fiind asigurate din cultivarea loturilor de pământ de pe lângă casă. Salariul mediu în RSSM era cu 20–25% mai mic decât media pe URSS. Cel al muncitorilor, la mijlocul anilor '80, a crescut cu 53% față de începutul anilor '70, al muncitorilor din sovhozuri cu 80%, iar al colhoznicilor cu 117%. Comparativ cu mijlocul anilor '60, la mijlocul anilor '80 veniturile funcționarilor și muncitorilor au crescut de 2,2 ori, iar ale colhoznicilor – de 2,5 ori. Astfel, salariul mediu al muncitorilor și funcționarilor în RSSM era de 103 ruble în 1970 și de 182 de ruble în 1988. Colhoznicii și sovhoznicii primeau un salariu de 81 de ruble în 1970 și 171 de ruble în 1988. Creșterea

nivelului de trai s-a observat prin depunerile de rezerve în instituțiile Băncii de Economii, astfel, dacă în 1970 populația a depus 334,4 mil. de ruble, în 1980 – 1531,8 mil., în 1986 – 2577,0 mil. de ruble, în 1990 – 4648,8 mil. de ruble, depuneri care au fost pierdute de către populația RSSM odată cu detașarea de URSS.

Locul privilegiat în societate l-a ocupat nomenclatura de partid, care avea posibilitatea de a obține bunuri: mașini, locuințe, beneficiind de foi la sanatoriu etc. Asigurarea cu bunuri a oamenilor de rând era modestă. Economia planificată a dus la faptul că bunurile nu erau produse în conformitate cu necesitățile societății. Diferența enormă dintre cerere și ofertă se reflecta în toate ramurile industriale. Sortimentul de mărfuri în magazinele alimentare și în cele cu mărfuri industriale, de ex. în anii '80, nu era divers. O caracteristică a perioadei a fost statul la coadă, erau insuficiente atât produsele alimentare, cât și hainele, încălțăminte, mobila, electrocasnicele, dar și înscrierea la rând pentru a obține un bun.

În anii '80, motivată de condițiile de trai mult mai bune în orașe, o mare parte din populația rurală s-a îndreptat către oraș, atestându-se o creștere a migrației. Însă, conform legislației sovietice, nu puteai fi angajat în câmpul muncii dacă nu aveai viză de reședință, astfel că autoritățile nu acordau viză de reședință sau o acordau contra unei mite, ceea ce era o gravă încălcare a drepturilor omului. Unele dintre cauzele acestei politici a fost menținerea majoritară a populației alogene în orașe și păstrarea resurselor umane locale în sectorul agrar. În special, politica pe dimensiune etnică era vizibilă în industrie, astfel, în 1964, doar 2,3% din directorii de întreprinderi industriale erau moldoveni, în 1984 cota lor a fost de 10%. În domeniul agrar moldovenii ocupau 54% de funcții de conducere în 1964 și 70% în 1984.

Această politică demonstrează neîncrederea autorităților sovietice în moldoveni, manifestată prin politica de limitare a migrației moldovenilor de la sat la oraș, dar și prin politica de rusificare, de aducere de cadre din alte regiuni ale URSS-ului. Ideologizarea populației se făcea prin sursele mass-media, instituțiile de învățământ, lecții publice la locul de muncă, dar și prin impunerea de a participa la manifestări colective, precum parada de 1 Mai sau parada din 7 Noiembrie.

Unele reușite au fost obținute în domenii precum ocrotirea sănătății, care era gratis, învățământ, care, după 1956, a fost integral fără plată, acordarea pensiilor: pensia minimă în anii '70 era de 28 de ruble, cea maximă de 105 ruble. S-a promovat tratamentul în sanatorii, în special pentru frunțașii în muncă. Pentru copii au fost organizate tabere de pionieri în perioada vacanței de vară, statul achitând toate cheltuielile de întreținere. După anul 1970 au fost construite instituții preșcolare pentru 100 000 de copii și spitale, în total cu 11 000 de paturi. Cu toate acestea, asistența medicală în mediul rural era sub nivel. Pe segmentul de divertisment a crescut numărul cinematografelelor, caselor de cultură, bibliotecilor, al altor instituții de iluminare culturală, însă nu toate localitățile dispuneau de astfel de instituții culturale.

Au crescut investițiile în construcția de locuințe și obiecte social-culturale. Însă deși în 1976–1985 s-a dat în folosință spații locative cu suprafața de 15, 2 mil. m², acest fapt n-a rezolvat problema locativă, în special în mediul urban. În 1990, construcția locuințelor s-a redus cu 14 la sută, cea a obiectelor de menire social-culturală, școli, spitale etc. cu 19–37%.

- Numește domeniile în care s-au obținut succese.
- Explică fenomenul migrației de la sat la oraș.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Identifică caracteristicile dezvoltării agrare a RSSM.
2. Comentează sistemul economiei planificate implementate în RSSM.

▶ Activitate în echipă

3. Elaborați, în perechi, prezentarea: *Viața cotidiană în RSS Moldovenească*. Pentru aceasta:
  - Documentați-vă în presa vremii, din surse online, studii, enciclopedii despre perioada 1944–1991 în RSSM.
  - Selectați ce spuneau sursele oficiale.
  - Intervievați rudele, care au trăit în RSSM, despre modul de viață, activitate etc.
  - Colectați imagini care să reflecte cele spuse.
  - Confrunțați cele prezentate în sursele oficiale cu cele aflate de la rude.
  - Elaborați prezentarea și demonstrați-o colegilor.

▶ Formulare de concluzii

4. Explică în ce măsură întreprinderile construite în RSSM reflectau necesitățile populației, utilizau materia primă și forța de muncă locale.
5. Exprimă-ți atitudinea față de sistemul economiei planificate și centralizate din URSS.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

6. Elaborează un discurs pe tema: *Economia Moldovei Sovietice: aspecte pozitive și negative*.
7. Justifică necesitatea creșterii numărului de instituții culturale.

Politica conducerii sovietice din RSSM în domeniul culturii și științei

Jurnal istoric

„[...] Un instrument eficient al regimului sovietic de ocupație în menținerea acestui control riguros asupra spiritelor umane îl constituia și cenzura draconică asupra tipăriturilor, emisiunilor radio și cele difuzate de televiziunea sovietică. Vigilența cenzurii sovietice n-a slăbit nici pentru o clipă, ea fiind la fel de rigidă de-a lungul întregii perioade de ocupație sovietică. În această perioadă, cenzura sovietică din RSSM urmărea, în mod strict, ca în rețeaua bibliotecilor, în librării să nu ajungă cumva lucrări elaborate de autori din România și din emigrația românească. [...] cenzura draconică de tip comunist a făcut ravagii, decenii la rând, schilodind și mutilând destinele nu doar ale reprezentanților culturii, științei din RSSM. Prin privarea de dreptul de a accede, în mod nestingherit, la informația utilă, pe care cenzorii sovietici, acești «ostași ai frontului invizibil», au dosit-o cu multă «grijă», s-au comis alte multiple crime, deformându-li-se și conștiința sutelor de mii de basarabeni și ale căror consecințe le mai resimțim și în prezent.” (Ion Varta. *Cenzura sovietică din RSS Moldovenească în anii '70 ai secolului XX*)

- Analizează fenomenul prezentat în sursă, pornind de la perspectiva unui stat totalitar.
- Argumentează impactul negativ al cenzurii.

Timp istoric

10 februarie 1948 – Hotărârea CC al PC(b)U „Cu privire la fenomenele decadente în muzica sovietică”.

1946 – crearea Universității de Stat din Moldova.

1949 – organizarea Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a URSS.

1961 – crearea Academiei de Științe a Moldovei.

Dicționar istoric

Cenzură – control prealabil exercitat, în unele state, asupra conținutului publicațiilor, spectacolelor, emisiunilor de radioteleviziune și, în anumite condiții, asupra corespondenței și convorbirilor telefonice; organ care exercită acest control.

Ideologizare – acțiune de a da unui lucru caracter ideologic.

Caracteristici generale. După reanexarea Basarabiei de către URSS în anul 1944, politica culturală a guvernării sovietice a influențat întreaga activitate creatoare și științifică. În RSSM, ca și în alte republici sovietice, a fost promovată o cultură extrem de ideologizată și politizată, proces în care au fost antrenate structurile de partid centrale și cele locale, Ministerul Culturii, instituțiile de cultură autohtone. Subordonarea elitei culturale locale se făcea prin metode totalitare: pedepse, intimidări, dar și stimulare materială, corupere prin funcții, acces la valorile materiale și simbolice, însă unii o făceau din convingere. Prin subordonarea tuturor surselor informaționale (radio, literatură, televiziune, presă, existente la acea etapă), dar și prin învățământ, se acționa în scopul creării unei mentalități tipic socialiste a „omului nou” – cetățeanul sovietic.

Totodată, societății basarabene i-a fost impusă cu forța o ideologie străină aspirațiilor naționale și culturale ale poporului român – ideologia marxist-leninistă, care a dominat toate sferile de activitate spirituală. Activitatea regimului totalitar bolșevic urmărea să distrugă conștiința națională. Prin intermediul unei politici cultural-propagandistice, s-au implantat multor generații „valori” străine intereselor naționale, care au intensificat procesul de deznaționalizare a românilor basarabeni.

Majoritatea specialiștilor din domeniul culturii erau invitați din alte regiuni ale URSS-ului și doar 13,7% erau cadre autohtone. Creația artiștilor era supravegheată de uniunile de creație autohtone, care urmăreau și condamnau activitatea creatorilor de artă incoezi. În anii 1946–1956, lucrările de artă erau create la comandă, în corespundere cu principiile ideologice ale regimului. Cenzura este o caracteristică a politicii culturale, a colegiilor pentru repertoriu și redactare care limitau libertatea omului de artă. În urma activității sistematice a organelor de propagandă comunistă, se implanta ideea creării „omului nou sovietic”, care trebuia să se mândrească cu patria și cultura sovietică, să disprețuiască lumea occidentală, să nu dea importanță deosebirilor naționale, să cunoască limba rusă, să fie bine pregătit ideologic și devotat intereselor și sarcinilor construcției socialiste. În RSSM a fost

Universitatea de Stat din Moldova, anii '60

reluată ideea de creare a poporului moldovenesc și a limbii moldovenești distincte de poporul român și limba română, promovată anterior în RASS Moldovenească (1924–1940). Limba rusă, din limbă de comunicare între națiuni, s-a transformat în *lingua franca*, ea a devenit limba oficială în administrația centrală și locală, în toate instituțiile de stat, întreprinderi, organizații sindicale, sociale și în primul rând de partid. Limba română (cu denumirea utilizată de „moldovenească”) a fost marginalizată, dar se vorbea acasă în familii și la sate, deși a fost întinată cu calchieri din limba rusă.

După adoptarea hotărârii CC al PC(b)U „Cu privire la repertoriul teatrelor dramatice și măsurile de îmbunătățire a acestuia” din 26 august 1946, teatrele și filarmonica din RSSM au fost supuse unui control minuțios. Au fost înregistrate denunțuri anonime privind intelectualitatea de creație, fiind defăimați scriitorii Bucov și Istru, remarcabila cântăreață din RSSM Tamara Ciobanu, acuzată de relații antisovietice.

În același timp, pentru a-și întări pozițiile și a-și asigura dominația în noua republică sovietică, regimul comunist a avut nevoie ca populația să aibă un anumit nivel de pregătire profesională, instruire și cultură. Drept rezultat, în perioada postbelică în RSSM s-au produs schimbări esențiale cantitative și calitative în toate sferile de activitate culturală, învățământ, știință. În 1961 a fost creată Academia de Științe a Moldovei, în baza Filialei Moldovenești a AȘ a URSS. S-au constituit școli științifice cu renume: școala de chimie a academicienilor A. Ablon și G. Lazurievski, școala de matematică a lui V. Adrunachievici. Un aport esențial în dezvoltarea științelor naturii au avut cercetările savanților T. Malinovski, A. Andrieș, I. Bersuker, M. Bologa, D. Ghițu, A. Drumea ș.a.

Au fost retrase din biblioteci și librării cărțile autorilor care și-au pierdut loialitatea autorităților sovietice.

- Identifică trăsăturile caracteristice ale politicii Centrului în domeniul culturii și științei.
- Explică cum s-a manifestat cenzura.

Uniunile de creații erau o formă de reglementare de către stat a proceselor de creație, de control al procesului creativ și de asigurare materială a intelectualității. Uniunea Scriitorilor Sovietici din RSSM era o subdiviziune a Uniunii Scriitorilor Sovietici din URSS. La 1 octombrie 1950, în Uniunea Scriitorilor erau 17 poeți, 9 prozatori, 1 dramaturg și 2 critici, dintre ei 9 persoane din fosta RASSM, 15 persoane din Basarabia și 5 din RSFSR. Printre basarabeni se remarcă E. Bucov (Bâcov), B. Istru (I.S. Bodarev), L. Deleanu (L.S. Cligman), A. Lupan. Lui Bucov, împreună cu Istru, i-a fost dată misiunea de a scrie versurile imnului RSSM, aprobat în septembrie 1945, după care, la sfârșitul anului 1946, Bucov a fost numit vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al RSSM, iar I.S. Bodarev-Istru – șef al Direcției în problemele artelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

Sarcina principală a Uniunii Artiștilor Plastici Sovietici din RSSM ținea de „reeducarea” plasticienilor care și-au făcut studiile în România și în alte țări, deoarece, în opinia autorităților sovietice, nu aveau „legături reale cu poporul moldovenesc și își creau operele doar pentru un anumit grup restrâns”. Uniunii Plasticienilor i s-a impus sarcina „de a forma un colectiv unic de creație al plasticienilor, orientat spre reflecția realistă a vieții Moldovei eliberate, capabil să renască tradițiile naționale pierdute și să afirme școala realistă”, organizându-se diferite

La joc, de Valentina Rusu-Ciobanu, 1957

Legendă, de Eleonora Romanescu, 1986

Fetele din Ceadâr-Lunga, de Mihai Grecu, 1960

- Identifică temele abordate de pictorii din perioada sovietică.
- Argumentează importanța domeniului în promovarea culturii naționale.

Catedrala și Arcul de Triumf, Chișinău, 1990

- Examinează cu atenție imaginea. Identifică un element de arhitectură care a existat până în 1956, există în prezent, dar lipsește în imagine. Explică cauza.

Viziuni istoriografice

„Crearea «învățământului superior moldovenesc» era grăbită și din raționamente strategice de perspectivă, cu acțiuni de lungă durată: pentru «transformarea socialistă a economiei și culturii republicii», adică pentru crearea unei economii etatizate și instaurarea dominației partidului-stat în RSSM, regimul sovietic avea nevoie aici de un suport social, care urma să fie obținut prin «educarea» și «reeducarea» populației Basarabiei în sensul creării «poporului sovietic» – cu «o patrie socialistă comună și o bază economică unică, o structură socială și de clasă unică, o concepție marxist-leninistă, un scop comun – construirea comunismului, aceleași trăsături spirituale și psihologice». Tocmai în școala superioară identificase puterea sovietică unul dintre mecanismele de formare a acestui «om nou»: misiunea instituțiilor de învățământ superior era «de a pregăti specialiști sovietici cu studii superioare care au asimilat teoria marxist-leninistă» și, sudați și ferm legați de masele populare, să poată juca un rol important și responsabil în lupta poporului nostru pentru construcția societății comuniste.”

L. Rotaru. *Politică sovietică în domeniul învățământului superior din RSS Moldovenească*

- Explică două motive ale grăbirii creării învățământului superior moldovenesc de către autoritățile sovietice.
- Demonstrează că unul dintre scopuri era crearea omului de tip nou – „*homo sovieticus*”.

concursuri, de exemplu, concursul consacrat aniversării a 30-a a Revoluției din octombrie, în anul 1947. Dintre cele 14 expoziții, organizate în republică în anul 1952 și în prima jumătate a anului 1953, doar 5 au fost completate cu lucrări autentice ale plasticienilor.

La sfârșitul anului 1946, în conducerea Uniunii Compozitorilor Sovietici din RSSM s-au produs schimbări. Conducătorul acesteia, D.G. Gherșfeld, în 1946 a fost demis din toate posturile sub motivul că „persoane de naționalitate evreiască în condițiile Moldovei nu se pot afla la munca de conducere pe frontul ideologic”. În locul lui a fost ales Șt. Neaga, autor al imnului RSSM, al cantatei „Lenin – Stalin”, al imnului victoriei etc., considerate opere muzicale corecte din punct de vedere politic. Însă după hotărârea CC al PC(b)U „Cu privire la fenomenele decadente în muzica sovietică”, din 10 februarie 1948, s-a implementat cenzurarea repertoriilor teatrelor și ale colectivelor muzicale. Uniunile de creație au activat în întreaga perioadă sovietică.

- Argumentează scopul constituirii uniunilor de creație.
- Explică cererea, având drept reper politica Centrului față de RSSM.

În anii de relativă liberalizare a vieții culturale și științifice, a dezghețului hrușciovist, pentru repunerea în circuit a valorilor literare clasice, s-a reușit publicarea lucrărilor clasicii literaturii române: M. Eminescu (1954), Alecu Russo (*Opere alese*, 1955), George Coșbuc (1956), Vasile Alecsandri (1958) etc. La Chișinău, în cadrul conferințelor din 17–19 octombrie 1955 și 19–21 iunie 1961, organizate de Institutul de Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a AȘ a URSS, a fost recunoscută unitatea lingvistică a „limbii moldovenești” cu limba română. După Congresul Lingviștilor Sovietici (1955) de la Chișinău s-a adoptat o rezoluție susținută de peste 700 de academicieni, profesori și studenți, prin care se propunea deschiderea unei librării de carte românească în capitala RSSM (librăria „Drujba” în perioada sovietică). S-au întemeiat ziarul *Cultura* (1954), revistele *Chipăruș* și *Nistru* (1957), în ultima s-au publicat o serie de scriitori din RSSM, dar și interviuri cu scriitori și dramaturgi români.

După Congresul Scriitorilor din RSSM (octombrie 1965), la care s-a abordat problema limbii române, fiind considerat *congres naționalist*, autoritățile sovietice s-au axat pe lucrul politic în rândul intelectualilor și studenților. Campaniile propagandistice și ideologice antiromânești, inițiate de CC al PCUS, au fost dirijate de CC al PCM în frunte cu primul secretar, Ivan Bodiul (1964–1980). La 1 februarie 1966 a fost adoptată decizia CC al PCM „Despre măsurile CC al PC al Moldovei cu privire la propaganda și sărbătorirea datelor și evenimentelor marcante din istoria poporului moldovenesc”, în care se sublinia necesitatea promovării evenimentelor „din viața poporului moldovenesc, capabile să educe oamenii muncii în spiritul prieteniei popoarelor din URSS, al patriotismului sovietic și al internaționalismului proletar”. Erau alcătuite liste ale celor care în creația lor nu respectau cerințele impuse de partid, deviind de la realismul socialist. Printre ei s-au numărat scriitorii N. Costenco, A. Busuioc, P. Cărare, E. Loteanu, S. Saca, istoricul literar I. Vasilenko, pictorul Mihai Grecu, compozitorii Șt. Neaga, E. Coca ș.a., sculptorul L. Dubinovschi, cerându-li-se „să-și revadă opera și să creeze lucrări de calitate pentru poporul sovietic”.

- Descrie liberalizarea din perioada „dezghețului”.

Învățământul. Refacerea și înființarea învățământului superior de tip sovietic în RSSM făcea parte din politica Moscovei de creare a „omului

nou”, dar avea și scop economic, fiind necesară o forță de muncă calificată. Sovieticii au creat în RSSM o rețea exhaustivă de instituții de învățământ de toate nivelele și treptele. La 24 iulie 1944 a fost adoptată Hotărârea SCP al RSSM „Cu privire la restabilirea rețelei instituțiilor de învățământ superior și mediu de specialitate al sistemului Comisariatului Învățământului al RSS Moldovenesci” (1944–1945), astfel că, în 1946, în RSSM funcționau Institutul Pedagogic de Stat din Chișinău, Institutul Învățătoresc din Tiraspol și Institutul Învățătoresc din Bălți. A fost redeschis Conservatorul Moldovenesc, Institutul Agricol „M.V. Frunze”, stabilit la Soroca în iulie 1944 și transferat la Chișinău în septembrie 1944, și Institutul de Medicină din Chișinău, creat prin „exilarea” la Chișinău a Institutului nr. 2 de Medicină din Leningrad. În 1946 a fost întemeiată Universitatea de Stat din Moldova. Cadrele didactice erau în mare parte venite din alte regiuni ale URSS-ului, politica menținându-se pe întreaga perioadă sovietică, elementul autohton fiind circa 11%. În 1964 a fost deschis Institutul Politehnic din Chișinău în numele lui S. Lazo. În cele șapte școli superioare din RSSM formate în 1946, care au funcționat în întreaga perioadă sovietică, în anul de învățământ 1946–1947 erau înmatriculați 3 136 de studenți, dintre care puțin peste 26% erau vorbitori de limbă română.

În 1956 s-a trecut la învățământul obligatoriu de 8 clase, iar în 1970 la învățământul mediu general obligatoriu de 10 ani. Către anul de învățământ 1960–1961, în Moldova funcționau 1 800 de școli primare și de cultură generală, dintre care 485 construite între anii 1951 și 1960. S-a lărgit sistemul învățământului mediu special și cel superior. A fost creată o rețea întreagă de instituții de învățământ superior, mediu de specialitate și profesional-tehnic. La mijlocul anilor '80, RSSM dispunea deja de 51 de instituții medii speciale și 9 superioare. Au apărut noi școli speciale: *sovhoz-tehnicum*, studiile fiind îmbinate cu munca în agricultură.

Începând cu anii '60, s-a micșorat brusc numărul școlilor românești. Locul profesorilor români, după 1940 și 1944, l-au luat cadrele aduse din alte regiuni ale URSS-ului, vorbitoare de limbă rusă. În toate instituțiile de învățământ, unde lipseau specialiști vorbitori

de limbă română, cursurile erau predate în limba rusă. Orice manifestare a patriotismului era calificată drept naționalism local.

- Enumeră treptele învățământului în RSSM.
- Explică politica de cadre în RSSM.

Politica centrului față de biserică. Ampla campanie de deznaționalizare și ideologizare a populației din RSSM cuprindea și lupta contra religiilor, a identității religioase a populației. Religia, fiind considerată „opiu pentru popor”, era, în opinia autorităților comuniste, ostilă spiritului de partid și ideologiei. Era promovat ateismul, inclusiv prin propagandă. În 1944–1949, o parte din preoți și călugări a fost arestată, torturată, omorâtă sau deportată, iar cei lăsați la parohii erau supravegheați de NKVD. După 1960, în multe parohii au fost numiți preoți de alt neam, care oficiau slujbele divine numai în limba rusă. În 1946 funcționau circa 600 de biserici, iar în 1956 – 544. Către sfârșitul anului 1958, a fost elaborat un program de lichidare a bisericilor și mănăstirilor, în conformitate cu care în RSSM a fost desfășurată o campanie de închidere a lăcașurilor de cult în care au fost implicate conducerea organizației republicane de partid, organele de represiune și organele administrației locale. Drept consecință, organele represive au recurs la închiderea bisericilor sau transformarea lor în depozite, săli de sport, muzee sau chiar distrugerea lor. În 1988 au rămas deschise doar 193 de biserici. Printr-o hotărâre a ședinței biroului CC al PCM din 1959, din cele 15 mănăstiri și schituri a rămas să activeze doar mănăstirea Japca, în care trăiau călugărițe de naționalitate rusă și poloneză, adepți ale ideilor panslaviste. Răstignirile, troițele, crucile din timpul războiului erau aruncate sau adunate și arse. Bunurile Bisericii din Basarabia au fost trecute în proprietatea statului, o parte dintre obiectele de cult din biserici și mănăstiri au fost duse la muzee sau la Patriarhia Moscovei. În locul Mitropoliei Basarabiei a fost organizată o simplă episcopie, mai târziu arhiepiscopie subordonată Patriarhiei Moscovei, la conducerea căreia au fost numiți ierarhi ruși sau ucraineni.

- Enumeră metodele de luptă a autorităților sovietice cu biserica.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Enumeră metodele utilizate de Centru în RSSM în domeniul culturii și științei.
2. Exprimă-ți atitudinea față de distrugerea bisericilor în RSSM.
3. Explică relația de cauzalitate dintre aplicarea cenzurii și accesul la informație.

> Activitate în echipă

4. Elaborați, împreună cu colegul sau colega de bancă, un demers în numele participanților la Congresul Scriitorilor din 1965, în care veți arăta statutul limbii române în acea perioadă. Aduceți argumente relevante.

1 Formulare de concluzii

5. Formulează un plan de idei al temei.

> Sugestie de temă pentru acasă

6. Elaborează un eseu utilizând cuvintele din rubrica *Dicționar istoric*, pe tema: *Lupta Centrului cu identitatea românească în RSSM*.

Jurnal istoric

„O Cortină de Fier s-a lăsat asupra Europei: de la Stettin, la Marea Baltică, până la Triest, la Marea Adriatică. În spatele acestei cortine au rămas toate capitalele statelor din centrul și estul Europei: Varșovia, Berlin, Praga, Viena, Budapesta, Belgrad, București și Sofia. Toate aceste orașe celebre, precum și populația lor se află în sfera de influență sovietică.”

Winston Churchill. *Discurs rostit la Universitatea din Fulton*, 5 martie 1946

- Explică sintagma „Cortina de Fier”.
- Precizează ce impact asupra Europei a avut această zonare teritorială și politică.

Timp istoric

5 martie 1946 – discursul lui W. Churchill la Fulton.

5 iunie 1947 – lansarea *Planului Marshall*.

25 ianuarie 1949 – constituirea Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER).

4 aprilie 1949 – crearea Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO).

14 mai 1955 – crearea Organizației Tratatului de la Varșovia (OTV).

octombrie 1962 – criza rachetelor din Cuba.

20-21 august 1968 – intervenția sovietică în Cehoslovacia.

26-27 decembrie 1979 – intervenția sovietică în Afganistan.

1985 – accederea în fruntea URSS-ului a lui Mihail Gorbaciov.

1989 – prăbușirea regimurilor comuniste în Europa de Est.

1991 – autodizolvarea CAER și a OTV.

1991 – destrămarea URSS-ului.

Dicționar istoric

Cortina de Fier – bariera și diviziunea ideologică și politică care a separat Europa de Est, controlată de URSS cu regimurile sale comuniste, de Europa de Vest și țările democratice.

Război Rece – perioada de tensiune geopolitică și conflict ideologic între Statele Unite și Uniunea Sovietică și aliații lor în perioada postbelică, caracterizată prin rivalitatea puterilor, propaganda ideologică, cursele înarmărilor și competiția globală, fără a ajunge la un conflict militar deschis.

Destindere – perioadă de slăbire a încordării (de îmbunătățire) a relațiilor internaționale (1962-1979).

Arme convenționale – arme care nu implică utilizarea substanțelor chimice, biologice, nucleare sau radioactive.

Lume bipolară – context în care puterea mondială și influența globală sunt dominate de către două superputeri sau blocuri politico-militare, în opoziție sau concurență una cu cealaltă.

Președintele Harry Truman, George Marshall, Paul Hoffman și Averell Harriman, în biroul oval, discutând despre Planul European de Recuperare, 29 noiembrie 1948

- Estimează valoarea materială și umană a hotărârii adoptate pentru evoluția Europei postbelice.

Geneza Războiului Rece. Odată cu înfrângerea puterilor Axei, diferența dintre statele capitaliste și comuniste a devenit și mai evidentă. Stalin continua să privească cu suspiciune Occidentul capitalist, iar liderilor americani și vest-europeni le era frică de expansiunea comunismului. După înfrângerea Germaniei, guvernul sovietic n-a dorit să renunțe la controlul său asupra Europei de Est, iar liderii americani nu erau dispuși să cedeze puterea și prestigiul pe care SUA le câștigaseră. URSS și SUA erau suspicioase una față de alta, în special cu referire la scopurile urmărite, astfel că au devenit rivale. Între 1945 și 1949, o serie de evenimente au determinat confruntarea celor două superputeri.

SUA și Marea Britanie susțineau că țările eliberate din Europa de Est ar trebui să-și aleagă liber propriile guverne. URSS s-a opus planurilor Occidentului, deoarece credeau că în urma alegerilor libere țările est-europene vor deveni antisovietice. După eliberarea Europei de Est de naziști, Armata Roșie a rămas în zonele ocupate. Războiul civil din Grecia din 1946, între Armata Democratică a Greciei (aripă militară a

Partidului Comunist Grec) și forțele anticomuniste sprijinite de Marea Britanie, crea posibilitatea extinderii influenței URSS-ului asupra Greciei.

Începutul unei confruntări deschise între foștii aliați a fost marcat de discursul lui W. Churchill în orașul universitar american Fulton, la 5 martie 1946. După ce a acuzat URSS de aspirații expansioniste, ridicarea unei „Cortine de Fier” care îngrădea de lumea liberă o parte a Europei, controlată de Kremlin, liderul conservatorilor britanici a cerut SUA și Marii Britanii să se opună URSS-ului. Până în 1947, separarea Europei în două tabere a devenit o realitate. În iulie 1947, George Kennan, fiind șef al Departamentului de Planificare a Politicii Externe a SUA, a înaintat conceptul „politicii de containment”, de stăvilire a comunismului în limitele sale existente și de prevenire a acțiunilor agresive sovietice.

- Identifică cauzele Războiului Rece, utilizând definiția din dicționar și textul de bază.

Doctrina Truman, Planul Marshall, CAER. Președintele SUA, Harry Truman, îngrijorat de posibila expansiune sovietică în estul Mediteranei, dar și în general în lume, a adoptat, la începutul anului 1947, *Doctrina Truman*. Prin această doctrină Statele Unite își asumau angajamentul să acționeze contra extinderii comunismului, să acorde ajutor, inclusiv financiar, țărilor amenințate de expansiunea comunistă. *Doctrina Truman* a fost urmată, în iunie 1947, de Programul European de Recuperare, propus de George C. Marshall, secretarul de stat al SUA, cunoscut drept *Planul Marshall*. Programul a fost conceput în scopul restabilirii prosperității și stabilității Europei ruinate de război. Acesta a inclus un ajutor de 13 mld. de dolari pentru redresarea economică a Europei. *Planul Marshall* mai prevedea includerea Uniunii Sovietice și a statelor-satelit ale acesteia, însă ele au refuzat să participe. Potrivit conducerii URSS-ului, *Planul Marshall* era o încercare de a cumpăra sprijinul țărilor, de aceea SUA a garantat „împrumuturi americane în schimbul renunțării de către statele europene la independența lor economică și, mai târziu, și politică”. În 1949, URSS a răspuns *Planului Marshall* prin înființarea Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER) pentru cooperarea economică a statelor din Europa de Est. CAER a eșuat în mare măsură, deoarece Uniunea Sovietică nu a fost capabilă să ofere ajutor financiar în volume mari.

- Explică esența *Doctrinei Truman* și a *Planului Marshall*.
- Compară Programul European de Recuperare și CAER, utilizând diagrama Venn.

Constituirea alianțelor militare. În timpul Războiului Rece încercările statelor de a-și asigura securitatea a dus la formarea de noi alianțe politice și militare. La 4 aprilie 1949, zece țări europene (Belgia, Marea Britanie, Danemarca, Islanda, Italia, Luxemburg, Țările de Jos, Norvegia, Portugalia, Franța) și două țări nord-americane (SUA și Canada) au creat *Organizația Tratatului Atlanticului de Nord* (NATO). Primul comandant al forțelor armate unite ale blocului a fost generalul american D. Eisenhower. În 1952, Turcia, Grecia și, în 1955, RFG au fost admise în NATO.

În 1955, în opoziție cu NATO, Uniunea Sovietică a creat propriul bloc politico-militar – *Organizația Tratatului de la Varșovia* (OTV), decizia fiind luată după ce RFG a aderat la NATO. Includerea armatei vest-germane în forțele armate ale NATO a fost considerată de către conducerea URSS-ului drept o amenințare la adresa securității sale.

Documentar

„Art. 5. Părțile convin că un atac armat împotriva uneia sau mai multora dintre ele, survenind în Europa sau în America de Nord, va fi considerat ca un atac îndreptat împotriva tuturor părților și, în consecință, ele convin ca, dacă un astfel de atac se produce, fiecare dintre ele, în exercitarea dreptului de legitimă apărare, individuală sau colectivă, recunoscută prin articolul 51 al Cartei Națiunilor Unite, va asista partea sau părțile astfel atacate, luând imediat, individual și în acord cu celelalte părți, acea măsură (acțiune) pe care o va crede necesară, inclusiv folosirea forței armate, pentru a restabili și a asigura securitatea în regiunea Atlanticului de Nord.

Orice atac armat de această natură și orice măsură luată în consecință vor fi imediat aduse la cunoștința Consiliului de Securitate. Aceste măsuri vor lua sfârșit când Consiliul de Securitate va fi luat măsurile necesare pentru restabilirea și menținerea păcii și securității internaționale.”

Tratatul Atlanticului de Nord, Washington, 4 aprilie 1949

- **Apreciază obiectivele NATO și impactul organizației asupra relațiilor internaționale.**

„Art. 3. Părțile contractante se vor consulta între ele asupra tuturor problemelor internaționale importante care afectează interesele lor comune, călăuzindu-se după interesele întăririi păcii și securității internaționale. Ele se vor consulta neîntârziat în interesul asigurării apărării comune și menținerii păcii și securității ori de câte ori, după părerea oricăreia dintre ele, se va ivi primejdia unui atac armat împotriva unuia sau mai multor state semnatare ale tratatului. [...]

Art. 7. Părțile contractante se obligă să nu ia parte la niciun fel de coaliții sau alianțe și să nu încheie niciun fel de acorduri ale căror scopuri ar fi în contradicție cu scopurile prezentului tratat.

Părțile contractante declară că obligațiile decurgând din tratatele internaționale în vigoare nu sunt în contradicție cu prevederile prezentului tratat.”

Tratatul de la Varșovia, 14 mai 1955

- **Compară obiectivele NATO cu cele ale OTV.**

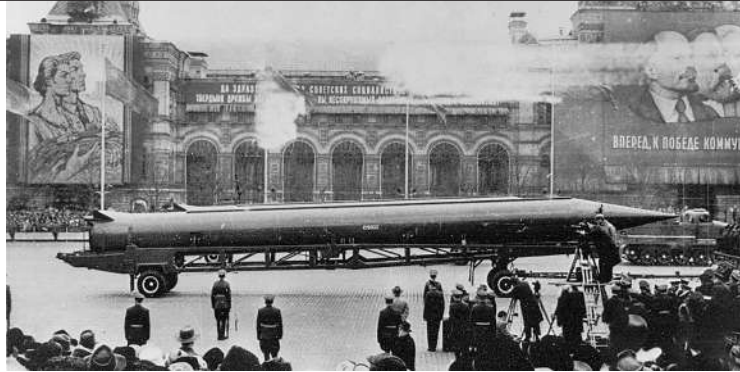
OTV a inclus URSS, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Bulgaria, Albania, România și RDG. Prezența militară sovietică pe teritoriul majorității țărilor participante la OTV a contribuit la menținerea regimurilor prosovietice în acestea. Comandanții-șefi ai forțelor armate unite ale OTV au fost întotdeauna generali sovietici.

Războiul din Coreea, început în 1950, în care Coreea de Nord era sprijinită de URSS, a confirmat temerile americane cu privire la expansiunea comunistă. Acest război a servit drept motiv pentru constituirea altor alianțe. În scopul de a opri agresiunea sovietică din Est, la 8 septembrie 1954, SUA, Marea Britanie, Franța, Pakistan, Thailanda, Filipine, Australia și Noua Zeelandă au înființat *Organizația Tratatului Asiei de Sud-Est* (SEATO). La 24 februarie 1955 a fost înființată *Organizația Tratatului Central* (CENTO), care includea Turcia, Irak, Iran, Pakistan, Marea Britanie și SUA. CENTO avea misiunea să împiedice extinderea URSS-ului spre sud. La mijlocul anilor '50, SUA avea încheiate alianțe militare cu 42 de state din întreaga lume.

- Enumeră alianțele politico-militare constituite și obiectivele lor.
- Explică ce a stat la baza creării NATO și OTV.

Cursa înarmării și criza din Marea Caraibelor. În 1949, Uniunea Sovietică a testat prima sa bombă atomică. La începutul anilor '50, URSS și SUA au dezvoltat bomba cu hidrogen, mai distrugătoare decât cea atomică. La mijlocul anilor '50, ambele state aveau rachete balistice intercontinentale, capabile să trimită bombe oriunde. Atât Statele Unite, cât și Uniunea Sovietică au pus accentul pe constituirea arsenalelor uriașe de arme nucleare. Ele considerau că deținerea unor astfel de arsenale va preveni declanșarea unui război și niciuna dintre părți nu ar lansa un atac nuclear, știind că cealaltă parte este capabilă să riposteze. La începutul anilor '60, a fost atinsă o anumită paritate nucleară. Din acel moment, armele nucleare au devenit principalul factor care a făcut imposibil un război pe scară largă între NATO și OTV.

Noi tendințe în relațiile internaționale au apărut în 1962, în timpul Crizei din Caraibe. Instalarea rachetelor cu rază medie de acțiune de către americani în Grecia și Turcia în 1957 a reprezentat o amenințare pentru sudul părții europene a URSS-ului. Ca răspuns, conducerea sovietică, folosind cererea de ajutor a liderului cubanez F. Castro, care a preluat puterea în 1959 și a instaurat în Cuba un regim comunist, a plasat în secret rachete cu rază medie de acțiune cu focoașe nucleare în Cuba. Americanii au aflat despre aceasta din fotografiile aeriene. Pentru prima dată de la sfârșitul Celui de-Al Doilea Război Mondial, teritoriul SUA era vulnerabil: distanța mică nu le oferea posibilitatea americanilor să utilizeze scutul antirachetă. În acel context, președintele american, John F. Kennedy, a anunțat instituirea unei blocade navale a Cubei. Vasele comerciale

Rachetă balistică sovietică cu rază medie de acțiune (SS-4, în documentele SUA, R-12, în documentele sovietice), în Piața Roșie, Moscova

- Determină simbolismul imaginii în viziunea sovieticilor.
- Explică ce reprezintă imaginea în raport cu relațiile internaționale postbelice.

Mărturiile contemporanilor

„Politica țării noastre va considera orice lansare a rachetelor nucleare din Cuba [...] drept un atac al Uniunii Sovietice împotriva Statelor Unite, apelând, drept represalii, la o ripostă completă împotriva Uniunii Sovietice. [...] Fac apel la președintele Hrușciov pentru a opri această amenințare clandestină, irațională și provocatoare față de pacea mondială și pentru a instaura relații stabile între țările noastre.”

J.F. Kennedy, *Povara și gloria*

- Apreciază atitudinea președintelui SUA cu referire la amenințarea cu rachete din partea URSS-ului.

sovietice care se îndreptau spre insulă erau însoțite de nave de război și submarine. Părea că o coliziune între cele două flote era inevitabilă, iar după aceea un război la scară largă. Cu toate acestea, posibilitatea de a se distruge reciproc a devenit un factor de descurajare. N.S. Hrușciov și J. Kennedy au încheiat un acord, prin care URSS și-a scos rachetele din Cuba, americanii și-au retras rachetele din Europa. Cuba a primit garanții de neagresiune din partea SUA. Criza din Caraibe a forțat puterile nucleare să caute modalități de a limita cursa înarmărilor cu rachete nucleare. În anii '60-'70 au fost semnate acorduri importante: în 1963, statele posesoare de arme nucleare au încheiat un acord privind interzicerea testelor de arme nucleare în atmosferă, spațiu și sub apă, iar în 1967 – un acord privind neproliferarea armelor nucleare.

Ambele state au desfășurat și o cursă a cuceririi spațiului cosmic, inclusiv în scopul de a plasa armament. În 1957, sovieticii au trimis în cosmos primul satelit spațial creat de om, „Sputnik 1”. În 1961, Iurie Gagarin a fost primul om care a zburat în cosmos. Paritatea în spațiul cosmic a fost restabilită la 20 iulie 1969, când astronautii americani, Neil Armstrong și Buzz Aldrin, au pășit pe suprafața Lunii.

- Elucidează prin exemple că tensionarea relațiilor dintre SUA și URSS a pus în pericol umanitatea.

Zidul Berlinului – un simbol al „Cortinei de Fier”.

Soarta Germaniei reprezintă un exemplu al divizării lumii prin separarea unei țări. Marea Britanie, Franța și Statele Unite au făcut publică intenția de a unifica cele trei secțiuni occidentale ale Germaniei (și Berlinul) și a crea un guvern vest-german. Sovieticii s-au opus creării unui stat separat al Germaniei de Vest și au încercat să împiedice prin blocarea Berlinului de Vest: au stopat aprovizionarea populației prin interzicerea circulației transportului și mărfurilor. Puterile occidentale s-au confruntat cu o dilemă: cum să asigure populația izolată cu provizii și să nu producă o ciocnire militară. Soluția a fost *Berlin Air Lift* (podul aerian) – transportarea proviziilor pe calea aerului – timp de peste 10 luni, în cele peste 200 000 de zboruri au fost transportate 2,3 mil. tone de provizii. Sovieticii, care doreau și ei să evite războiul, în cele din urmă au cedat și, în mai 1949, au ridicat blocada. În septembrie 1949 a fost creată oficial Republica Federală Germană. Capitala sa a devenit orașul Bonn. La o lună după aceasta și sovieticii au înființat un stat separat est-german, Republica Democrată Germană cu capitala Berlinul de Est.

Berlinul de Vest a rămas o „insulă vestică” a prosperității în mijlocul Germaniei de Est, afectată de sărăcie. Mulți est-germani, nemulțumiți de represiunea comunistă, au reușit să fugă în RFG prin Berlinul de Vest. Pentru a opri fluxul de refugiați, în august 1961, guvernul est-german, la indicația lui N. Hrușciov, a început să construiască un zid care despărțea Berlinul de Vest de Berlinul de Est și de restul RFG. Acesta a devenit o barieră masivă păzită de sârmă ghimpată, proiectoare, turnuri de mitraliere, câmpuri de mine și patruli de câini. Zidul Berlinului a devenit un simbol al diviziunii lumii.

- Descrie contextul în care se desfășoară operațiunea *Berlin Air Lift*.
- Exprimă-ți opinia față de măsurile de reprimare a sovieticilor în raport cu populația din estul Germaniei.

Destinderea relațiilor internaționale. La începutul anilor '70 au apărut condiții pentru slăbirea confruntării dintre superputeri. URSS și SUA au atins nivelul maxim al potențialelor nucleare capabile să se distrugă reciproc. Așa-numita „doctrină a răspunsului flexibil”, adoptată de conducerea SUA, prevedea utilizarea armelor nucleare numai în cazul unui atac atomic, precum și în cazul unei invazii sovietice la scară largă a Europei de Vest. Toate celelalte conflicte urmau să fie rezolvate în favoarea Statelor Unite, cu ajutorul forțelor armate și armelor convenționale. Eșecurile din timpul Războiului din Vietnam au dus la o scădere a prestigiului internațional al SUA, la polarizarea societății în interiorul țării și, din cauza creșterii cheltuielilor militare, au pus sub semnul întrebării implementarea politicii „noilor frontiere” și crearea unei „mari societăți” propuse de J. Ken-

Leonid Brejnev și Richard Nixon în timpul vizitei lui Brejnev la Washington, în luna iunie 1973

- Presupune care a fost tema discuției celor doi reprezentanți ai SUA și URSS.
- Explică ce urmări a avut întvederea în cadrul relațiilor internaționale.

Studiu de caz

SALT 1 și SALT 2

La 26 mai 1972, R. Nixon și L. Brejnev au semnat *Tratatul privind limitarea sistemelor de apărare antirachetă și Acordul între URSS și SUA privind anumite măsuri în domeniul limitării armelor strategice ofensive (SALT 1)*, care limita numărul de baze și rachete utilizate pentru apărarea antirachetă și restrângea numărul de lansatoare, rachete balistice intercontinentale și rachete balistice lansate de pe submarin.

Tratatul de Limitare a Armamentelor Strategice Ofensive (SALT 2) a fost semnat la Viena, la 18 iunie 1979, de către L. Brejnev și J. Carter, care limita numărul de purtători de arme nucleare la 2 125 de unități. Acordurile au contribuit la reducerea tensiunilor și la limitarea cursei înarmării nucleare dintre cele două superputeri în timpul Războiului Rece.

- Apreciază importanța acordurilor SALT 1 și SALT 2.
- Exprimă-ți opinia referitor la scopurile urmărite de părțile semnatare.

nedy și L. Johnson. Această situație a forțat conducerea Statelor Unite să ajungă la anumite înțelegeri cu principalul adversar. În anii '70, relațiile americano-sovietice au intrat într-o nouă etapă, cunoscută sub denumirea de *destindere*, marcată de o relaxare a tensiunilor și de îmbunătățire a relațiilor dintre cele două superputeri. În 1969, la Helsinki au început negocierile între URSS și SUA privind limitarea armelor strategice ofensive. Drept rezultat, în 1972, în timpul primei vizite oficiale a președintelui SUA la Moscova, R. Nixon și L.I. Brejnev au semnat Acordul SALT 1, iar, în 1979 au semnat Acordul SALT 2 de limitare a armamentului nuclear.

Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, semnat în 1975 la Helsinki de către liderii a 33 de țări europene, SUA și Canada, a devenit un succes al politicii de destindere. Au fost recunoscute principiile fundamentale ale relațiilor dintre state: egalitatea suverană, neutilizarea forței sau a amenințării cu forța, inviolabilitatea frontierelor postbelice în Eu-

ropa, integritatea teritorială a statelor, neamestecul în treburile interne. Alături de aspectele militaro-politice, documentul reglementa principiile cooperării economice reciproc avantajoase, problemele de schimb în domeniul culturii, educației, informării, contactelor între oameni. Simboluri ale cooperării în sfera economică au fost construirea de fabrici pentru producerea Pepsi-Cola în Uniunea Sovietică; în sfera științifică – zborul comun în spațiu; în sfera culturii – colaborarea la filmul „The Blue Bird”. Destinderea tensiunilor internaționale s-a dovedit însă a fi de scurtă durată.

- Numește cauzele destinderii relațiilor dintre blocurile politico-militare.
- Determină pașii întreprinși pentru îmbunătățirea relațiilor dintre state.

Antidestinderea. În 1979, Uniunea Sovietică a invadat Afganistanul. Statele Unite au calificat acțiunea drept un act de expansiune. Președintele Jimmy Carter a anulat participarea americană la Jocurile Olimpice din 1980, care aveau loc la Moscova, și a impus un embargo asupra transportului de cereale americane către sovietici.

Războiul Rece s-a intensificat și mai mult în 1980, după ce președinte al SUA a fost ales Ronald Reagan. Caracterizând URSS drept „imperiu răului”, Reagan a stimulat industria militară, începând o nouă cursă a înarmărilor. De asemenea, el a oferit ajutor militar rebelilor afgani.

Răsturnarea cu succes de către americani a regimului promarxist din Grenada (1983) a făcut posibilă depășirea sindromului „vietnamez” în societatea americană. În contextul ascensiunii partidelor neoconservatoare în țările occidentale, conducerea SUA a reușit să convingă structurile NATO de necesitatea dislocării rachetelor americane cu rază medie de acțiune în Italia, Marea Britanie, RFG, Danemarca și Belgia. URSS a luat decizia de a amplasa rachete mobile de tip SS-20 în RDG și

Cehoslovacia și submarine cu rachete nucleare în regiuni apropiate SUA. Pe la mijlocul anilor '80, lumea era din nou în pragul unui război nuclear.

- Descrie procesul tensionării relațiilor internaționale la sfârșitul anilor '70-începutul anilor '80.

Sfârșitul Războiului Rece. Accederea lui Mihail Gorbaciov la funcția de Secretar general al PCUS și la conducerea Uniunii Sovietice în 1985 a dus la încetarea treptată a Războiului Rece. „Noua mentalitate politică” a lui Gorbaciov, care presupunea depășirea confruntării ideologice cu Occidentul, încetarea cursei înarmărilor, renunțarea la utilizarea forței în politica externă, disponibilitatea lui de a regândi politica externă sovietică etc. – a dus la schimbări în relațiile cu țările democratice. În 1987, Gorbaciov a încheiat cu Statele Unite *Tratatul privind forțele nucleare cu rază medie de acțiune*, pentru a elimina armele nucleare cu rază medie, ambele state fiind motivate să încetinească cursa costisitoare a înarmărilor, deoarece marile lor bugete militare împiedicau rezolvarea problemelor interne. Gorbaciov a încetat să ofere sprijin militar sovietic guvernelor comuniste din Europa de Est și la întâlnirea cu G.W. Bush, din 2–3 decembrie 1989, pe insula Malta, a declarat că nu va folosi forța pentru menținerea regimurilor comuniste în Europa de Est. Această declarație, dar și politica promovată de Gorbaciov au deschis ușa către răsturnarea regimurilor comuniste din țările socialiste din Europa de Est, în 1989. Căderea Zidului Berlinului în 1989, apoi reunificarea Germaniei, la 3 octombrie 1990, au fost un simbol al sfârșitului Războiului Rece. Victoria forțelor democratice în fostele state ale „lagărului socialist” a dus, la mijlocul lui 1991, la autodizolvarea CAER și a OTV. În 1991 s-a dezintegrat și Uniunea Sovietică.

- Explică esența „noii mentalități politice” formulate de M. Gorbaciov.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Determină obiective imediate și de durată ale *Planului Marshall* pentru Europa.
2. Clasifică țările lumii din perioada postbelică în trei categorii: țări membre ale NATO, țări membre ale OTV.
3. Demonstrează argumentat că conceptul „politicii de *containment*” era inevitabil către anii '50.
4. Explică de ce URSS nu a permis statelor comuniste să accedă la finanțarea prin *Planul Marshall*.

> Activitate în echipă

5. Organizați o dezbatere pe tema: *Cine poate fi responsabilizat pentru acutizarea relațiilor internaționale în perioada postbelică.*

Formulare de concluzii

6. Emite judecăți de valoare cu referire la art. 5 din *Tratatul Atlanticului de Nord*.
7. Concluzionează în raport cu esența „noii mentalități politice” promovată de Gorbaciov.
8. Formulează 3 concluzii care ar fi valabile și în prezent pentru a evita încordarea relațiilor internaționale.

> Sugestie de temă pentru acasă

9. Compară OTV și NATO, utilizând indicatorii: concept, obiective, angajamente, calitatea de membru, tangențe, în diagrama Venn.
10. Reflectează asupra impactului cursei înarmărilor în domeniile: economic, social, cultural și politic.

Organizații internaționale și rolul lor în lume*

39

Jurnal istoric

„ ... este greu de ignorat concluzia sumbră că forța motrice care a stat la baza înființării ONU a fost un conflict armat la nivel mondial. Avem nevoie de un alt cataclism pentru a reaprinde imaginația, energia și cooperarea care erau în aer în anii 1940, sau suntem suficient de inteligenți pentru a ne adapta în anticipare? Sunt catastrofele singura monedă de schimb pentru transformarea instituțională? ...”

Thomas G. Weiss. *The United Nations: before, during and after 1945.*

- Reflectează asupra citatului. Exprimă-ți opinia ce ar trebui să întreprindă umanitatea pentru a preveni războaiele.

Timp istoric

25 aprilie–26 iunie 1945 – Conferința din San Francisco.

26 iunie 1945 – semnarea Cartei ONU de către reprezentanți ai 50 de țări.

5 mai 1949 – înființarea Consiliului Europei.

1 august 1975 – semnarea Actului Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, la Helsinki.

Dicționar istoric

Organizație internațională – asociație constituită prin acorduri sau tratate între mai multe state suverane sau guverne, cu scopul de a aborda și gestiona diverse probleme de interes comun la nivel internațional, de a coopera și coordona activitatea statelor în domenii precum securitatea internațională, economia globală, sănătatea globală, drepturile omului, mediu, comerț internațional ș.a.

Organizațiile internaționale reprezintă un element fundamental în peisajul politicii mondiale contemporane. Aceste entități au fost create pentru a facilita cooperarea între statele lumii în diverse domenii și au un rol important în modelarea relațiilor internaționale, promovarea păcii, dezvoltarea economică, protecția drepturilor omului și gestionarea problemelor globale.

Organizația Națiunilor Unite (ONU) este o organizație internațională care în prezent întrunește majoritatea statelor lumii. La Conferința din San Francisco, între 25 aprilie și 26 iunie 1945, cele 50 de delegații au aprobat Statutul ONU și cel al Tribunalului Internațional. La 26 iunie 1945, Carta ONU a fost semnată oficial și a intrat în vigoare la 24 octombrie 1945, considerată Ziua Națiunilor Unite. La 15 octombrie 1945, Polonia a semnat și ea documentele, devenind al 51-lea membru fondator al ONU. Carta ONU a definit obiectivele fundamentale ale organizației, inclusiv menținerea păcii și securității internaționale, cooperarea internațională, bazată pe principii precum egalitatea, suveranitatea, integritatea teritorială, independența statelor membre și dreptul popoarelor de a-și alege forma de guvernare.

Carta ONU a pus bazele unor organizații specializate, cum ar fi Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO), care a luat ființă la 16 octombrie 1945, și Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO), înființată la 16 noiembrie 1945. Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a fost înființată în anul 1946. Aceste organizații au contribuit semnificativ la dezvoltarea cooperării în domeniile lor. De la 27 decembrie 1945 au început să funcționeze Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare

Drapelul ONU

Delegația americană la San Francisco, 26 iunie 1945, inclusiv președintele Harry Truman, primul din stânga, și senatorul Tom Connally, care semnează Carta ONU

- Determină semnificația acțiunii într-un menținerea păcii și securității internaționale.

Documentar

„Scopurile Organizației Națiunilor Unite sunt următoarele:

1. Să mențină pacea și securitatea internațională și, în acest scop, să ia măsuri colective eficace pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor împotriva păcii și pentru reprimarea oricăror acte de agresiune sau a altor violări ale păcii și să înfăptuiască, prin mijloace pașnice și în conformitate cu principiile justiției și dreptului internațional, aplanarea ori rezolvarea diferendelor sau situațiilor cu caracter internațional care ar duce la o violare a păcii.
2. Să dezvolte relații prietenești între națiuni, întemeiate pe respectarea principiului egalității în drepturi al popoarelor și al dreptului lor de a dispune de ele însele, și să ia orice alte măsuri potrivite pentru consolidarea păcii mondiale.
3. Să realizeze cooperarea internațională, rezolvând problemele internaționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar, promovând și încurajând respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie.
4. Să fie un centru în care să se armonizeze eforturile națiunilor către atingerea acestor scopuri comune.”

Carta ONU, 26 iunie 1945

- Identifică rolul ONU în procesul de cooperare dintre state. Apreciază importanța prevederilor documentului pentru umanitate.

Căștile Albastre, forțele care servesc sub drapelul Națiunilor Unite

- Menționează câte trei acțiuni de pacificare reușite și nereușite ale Căștilor Albastre.

(BIRD) și Fondul Monetar Internațional (FMI), ca instituții specializate ale ONU, cu sediul la Washington.

Principalele instituții ale ONU sunt: Adunarea Generală: participă toți membrii ONU care au dreptul la un vot; Consiliul de Securitate, alcătuit din membri permanenți, respectiv cele cinci mari puteri desemnate chiar prin Cartă: China, Franța, Marea Britanie, SUA și URSS (beneficiară de drept de veto), și membri nepermanenți, aleși de Adunarea Generală pentru mandate de doi ani. Are misiunea de a menține pacea și securitatea internațională și de a preveni sau rezolva amenințările globale; Consiliul Economic și Social (ECOSOC) se ocupă de studierea problemelor internaționale; elaborează recomandări pentru Adunarea Generală a ONU; Curtea Internațională de Justiție abordează litigiile dintre statele care recunosc jurisdicția curții; Consiliul de Tutelă al Națiunilor Unite și-a suspendat activitatea la 1 octombrie 1994; Secretariatul ONU îndeplinește funcții administrative și este condus de secretarul general.

Menținerea păcii și securității în lume este principalul domeniu al activității ONU. După 1945, prin mijloacele aflate la dispoziția sa, Organizația a reușit să creeze condiții favorabile negocierilor dintre părțile aflate în conflict, evitând în acest fel declanșarea unor diferende care ar fi avut efecte dezastruoase. Prima operațiune de menținere a păcii și securității a fost organizată în 1948 în Palestina. Alte cazuri de notorietate: Kashmir, Congo, Cipru, Yemen, Republica Dominicană, Somalia, Bosnia-Herțegovina, Kosovo etc. La începutul mileniului trei, ONU are în desfășurare peste 20 de operațiuni de menținere a păcii. Organizația a activat intens și în sensul facilitării soluționării pașnice a diferendelor internaționale, contribuind la negocierea a peste 180 de soluții, care au pus capăt unor pericole reale de război sau chiar unor conflicte deschise. Organizația internațională a fost prezentă în rezolvarea unor evenimente precum Criza rachetelor din Cuba, Războiul iranian-irakian, retragerea trupelor sovietice din Afganistan, Războiul civil din Salvador, agresiunea Irakului împotriva Kuwaitului, Războiul din Bosnia-Herțegovina, criza din Kosovo. Trupele militare pacifatoare ale ONU se numesc *Căștile Albastre*. Rolul ONU s-a manifestat și prin promovarea dezarmării: informarea, educarea și obținerea suportului opiniei publice pentru scopurile ONU în sfera dezarmării și controlului armamentelor. Prin intermediul *Agenției pentru Energie Atomică*, ONU diminuează pericolele unui război nuclear.

Domeniul în care Națiunile Unite au obținut realizări deosebite este acela al încurajării autodeterminării și obținerii independenței. După adoptarea, în 1960, a Declarației privind garantarea independenței popoarelor și statelor coloniale, peste 80 de națiuni au constituit state independente, care, apoi, au devenit membre ale ONU.

După adoptarea, în 1948, a Declarației universale privind drepturile omului, Națiunile Unite au contribuit la elaborarea a peste 90 de acorduri privind drepturile politice, civile, economice, sociale și culturale.

ONU a parcurs și momente de criză în ce privește soluționarea diferendelor și conflictelor militare, diplomatice etc. În anii '70-'80, ONU a fost prezentă în Orientul Apropiat și în Cipru cu o serie de misiuni, dar nu au putut evita – în ambele zone de conflict – noi confruntări militare. N-a putut interveni eficient nici pentru aplanarea conflictelor mai noi din Nicaragua, din vestul Saharei, din Cambodgia și Afganistan și nici pentru aplanarea războiului de proporții din ce în ce mai mari dintre Iran și Irak.

În pofida conflictelor nesoluționate, a problemelor globale ce amenință umanitatea, ONU se dovedește a fi o organizație eficientă prin faptul că fiecare membru poate participa la luarea deciziilor, se poate implica în soluționarea dificultăților regionale și internaționale.

- Numește câte trei evenimente ce reflectă procesul de constituire a Societății Națiunilor și a ONU.
- Identifică obiectivele și misiunea ONU.

Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) este o organizație internațională a Națiunilor Unite, înființată pentru a promova colaborarea între națiuni în domeniile educației, științei, culturii și comunicării. UNESCO a fost creată în urma Conferinței Generale UNESCO, care a avut loc la Londra, în 1945. Organizația și-a început oficial activitatea pe 16 noiembrie 1945. UNESCO și-a asumat o misiune ambițioasă de a promova dialogul și înțelegerea între culturi, de a încuraja cooperarea intelectuală și de a contribui la eliminarea ignoranței și a prejudecăților. Obiectivele includ promovarea educației de calitate pentru toți, protejarea patrimoniului cultural și natural al lumii, încurajarea cercetării științifice și promovarea libertății presei și a accesului la informație. UNESCO desfășoară programe pentru promovarea alfabetizării, păstrarea patrimoniului mondial, protejarea limbilor și culturilor pe cale de dispariție, sprijinirea cercetării științifice, promovarea libertății de exprimare ș.a. UNESCO administrează Programul Patrimoniului Mondial, care are ca scop identificarea și protejarea siturilor culturale și naturale de o importanță deosebită pentru umanitate. Aceste situri sunt incluse în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO și beneficiază de o protecție specială.

Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (United Nations Children's Fund, UNICEF) este o organizație internațională a Națiunilor Unite care se concentrează pe protecția și promovarea drepturilor copiilor din întreaga lume, precum și pe îmbunătățirea bunăstării lor în ceea ce privește sănătatea, educația, nutriția, egalitatea de gen și protecția împotriva abuzului și a exploatarei. UNICEF a fost înființat în 1946 pentru a oferi ajutor copiilor afectați de consecințele Celui de-Al Doilea Război Mondial, dar de-a lungul anilor, misiunea organizației s-a extins prin a includerea sprijinului pentru copiii din toate colțurile lumii care se confruntă cu diverse forme de vulnerabilitate și dificultăți.

- Enumeră organizațiile din subordinea ONU.
- Identifică trei succese ale ONU.

Consiliul Europei (CE). Drept urmare a lucrărilor Congresului Europei (Congresul de la Haga), 7–11 mai 1948, ce a avut drept scop discutarea modalităților de integrare a Europei, la 5 mai 1949 a fost înființat Consiliul Europei (CE), o organizație internațională cu caracter

- Identifică în text domeniul de activitate al organizației simbolul căreia este în imagine.
- Numește scopul UNICEF.
- Explică dacă Republica Moldova a beneficiat de activitatea organizației.

regional, fiind creată inițial de un număr de 10 state membre fondatoare: Belgia, Danemarca, Franța, Irlanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Suedia. În prezent Consiliul Europei întrunește 46 de state membre. Republica Moldova este membru al Consiliului Europei din 1995. La 25 februarie 2022, Federația Rusă a fost exclusă din Consiliul Europei din cauza invaziei în Ucraina. Statutul de observator pe lângă organismele interguvernamentale ale Consiliului Europei revine statelor: Canada, Vatican, Japonia, Statele Unite, Mexic.

Obiectivul principal al Consiliului Europei este realizarea unei unități mai strânse între statele membre pentru protejarea libertăților individuale, libertăților politice și a statului de drept, principii care constituie fundamentul tuturor democrațiilor autentice și care influențează viața tuturor europenilor. Toate statele membre ale Organizației au obligația de a face ca libertățile, demnitatea omului și bunăstarea indivizilor să devină principii ferme ale acțiunilor guvernamentale. Printre celelalte obiective ale Consiliului Europei sunt: promovarea democrației pluraliste, problema securității cetățeanului, combaterea rasismului, xenofobiei, intoleranței, protecția minorităților naționale, coeziunea socială și calitatea vieții, cooperarea și coeziunea judiciară.

Pentru promovarea și realizarea obiectivelor propuse, în cadrul organismelor Consiliului Europei au fost adoptate o serie de convenții, carti, documente, printre care se numără: Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care reprezintă cel mai coerent și dezvoltat sistem din lume privind protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, ce a fost adoptat în 1950; Carta Socială Europeană a Drepturilor Omului, adoptată în 1965; Convenția-cadru privind protecția minorităților naționale, adoptată în 1994; Convenția privind prevenirea torturii, a pedepselor și a tratamentelor inumane sau degradante, adoptată în 1997; Carta Europeană a autonomiilor locale; Convenția Europeană privind participarea străinilor la viața publică la nivel local; Carta Europeană a limbilor regionale și minoritare.

Sediul Consiliului Europei este Palatul Europei din Strasbourg. Consiliul Europei este finanțat de guver-

Documentar

[...] **Articolul 1. Titlul I. Drepturi și libertăți: Articolul 2. Dreptul la viață** 1. Dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal când infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege; 2. Moartea nu este considerată ca fiind cauzată prin încălcarea acestui articol în cazurile în care aceasta ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forță: a. pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale; b. pentru a efectua o arestare legală sau a împiedica evadarea unei persoane legal deținute; c. pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecție.

Articolul 3. Interzicerea torturii

Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante.

Articolul 4. Interzicerea sclaviei și a muncii forțate.

1. Nimeni nu poate fi ținut în sclavie sau în condiții de aservire. 2. Nimeni nu poate fi constrâns să execute o muncă forțată sau obligatorie.”

Convenția Europeană a Drepturilor Omului, semnată la 4 noiembrie 1950

- Demonstrează argumentat că această convenție a fost grav încălcată de Rusia, în 2022, în raport cu Ucraina.
- Numește normele de drept internațional încălcate de Rusia contemporană (URSS în trecut), declanșând invazia asupra Republicii Moldova în 1991, în 2008 atacând Georgia, în 2014 anexând Crimeea, în 2022 declanșând război împotriva Ucrainei.

nele statelor membre ale căror contribuții la bugetul Organizației sunt calculate proporțional cu populația și bogăția lor. Limbile oficiale ale Consiliului Europei sunt franceza și engleza, dar se lucrează, de asemenea, în germană, italiană și rusă. Ca structură, Consiliul Europei este format din: Comitetul Miniștrilor; Adunarea Parlamentară; Congresul Puterilor Locale și Regionale; Secretariatul.

- Stabilește obiectivele CE.
- Identifică instrumentele Consiliului Europei.

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) este o organizație internațională care promovează cooperarea în domeniul securității și dezvoltării în Europa și Asia Centrală. A fost fondată la 1 august 1975, când 35 de state participante au semnat Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa la Helsinki, Finlanda. Această conferință a reprezentat un efort de a reduce tensiunile dintre blocul estic și Vestul capitalist și de a îmbunătăți relațiile dintre statele europene. Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE) și-a schimbat numele în OSCE în 1995. OSCE are sediul la Viena, Austria.

OSCE are ca obiective principale promovarea păcii și securității, consolidarea democrației, respectarea drep-

Semnarea Actului Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, Helsinki, 1975

turilor omului și a libertăților fundamentale, promovarea cooperării economice și protecția mediului înconjurător, gestionarea crizelor și prevenirea conflictelor. Principiile de bază ale OSCE includ respectarea suveranității statelor, dreptul la autodeterminare și obligația de a soluționa disputele prin mijloace pașnice.

OSCE desfășoară o gamă variată de activități, inclusiv monitorizarea alegerilor, promovarea dialogului interetnic și intercultural, gestionarea crizelor și rezolvarea conflictelor, precum și cooperarea în domeniul securității și controlul armamentului. Misiunile terestre ale OSCE sunt prezente în zone precum Ucraina, Kosovo, Afganistan și Asia Centrală. OSCE a jucat un rol semnificativ în gestionarea și rezolvarea conflictelor din Europa, inclusiv în procesul de pace din Bosnia și Herțegovina și în controlul armamentului nuclear în regiune. Misiunile terestre ale OSCE au adesea roluri-cheie în monitorizarea și menținerea păcii în zonele afectate de conflicte. De asemenea, OSCE are un rol important în Republica Moldova în încercările de reglementare a conflictului transnistrean.

- Evidențiază prevederile Actului final de la Helsinki din 1975.
- Apreciază importanța Actului Final al Conferinței de la Helsinki pentru Securitate și Cooperare în Europa în scopul păstrării păcii și securității în lume.

Organizația Statelor Americane (OSA) este o organizație interguvernamentală care reunește 35 de state membre din America de Nord, America Centrală, America de Sud și Caraibe, fondată în 1948 cu sediul la Washington. Misiunea sa principală este promovarea păcii, securității și cooperării în întreaga regiune americană, precum și promovarea democrației, drepturilor omului și dezvoltării durabile. OSA acționează ca forum pentru dialog politic între statele membre și are un rol important în soluționarea conflictelor și promovarea valorilor democratice în America.

OSA are mai multe agenții și organisme specializate, cum ar fi Comisia Interamericană pentru Drepturile

Omului și Comisia Interamericană pentru Femei. OSA joacă un rol important în consolidarea păcii și stabilității și în promovarea dezvoltării și bunăstării popoarelor din America.

Organizația Unității Africane (OUA), o organizație interguvernamentală regională (1963–2001) cu sediul la Addis Abeba, Etiopia, a avut drept scop principal promovarea cooperării politice și economice între statele africane și lupta împotriva colonialismului și a discriminării rasiale. Principalele obiective ale OUA au inclus consolidarea independenței naționale, promovarea unității și solidarității africane, soluționarea conflictelor regionale și dezvoltarea economică și socială a continentului. O realizare notabilă a OUA a fost *Planul Lagos* (plan economic și de dezvoltare pentru statele africane) și *Carta africană a drepturilor omului și popoarelor* din 1981. Cu toate acestea, OUA a fost criticată pentru incapacitatea sa de a preveni conflictele și pentru lipsa de eficacitate în rezolvarea problemelor regionale. OUA și-a încetat activitatea în 2001.

La 26 mai 2001 a fost înființată **Uniunea Africană (UA)**, având sediul la Addis Abeba, Etiopia. Uniunea Africană a preluat multe dintre obiectivele și responsabilitățile OUA, dar și-a propus să consolideze cooperarea și integrarea regională în Africa și să devină un organism mai puternic și mai eficient în promovarea păcii, securității și dezvoltării pe continent.

Cooperarea Economică Asia-Pacific (APEC) este un forum economic regional al cărui scop principal este de a sprijini creșterea economică durabilă și prosperitatea în regiunea Asia-Pacific. Forumul a fost constituit în 1989 pentru a facilita dezvoltarea economică, schimburile comerciale și investițiile pentru a promova libe-

rul schimb în regiunea Pacificului. Din APEC fac parte 21 de state, printre care Statele Unite ale Americii, Japonia, China, Australia, Noua Zeelandă, Canada, Mexic, Indonezia, Malaezia, Filipine, Federația Rusă, Thailanda și Vietnam.

Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC) este o organizație internațională alcătuită din Algeria, Angola, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Gabon, Guinea Ecuatorială, Iran, Irak, Kuwait, Libia, Nigeria, Republica Congo și Venezuela. Sediul central al OPEC este situat la Viena, Austria. Misiunea OPEC este de a coordona și unifica politicile petroliere ale țărilor sale membre și de a asigura stabilizarea piețelor petroliere, pentru a garanta o aprovizionare eficientă, economică și regulată cu petrol pentru consumatori, un venit constant pentru producători și o rentabilitate echitabilă a capitalului pentru cei care investesc în industria petrolieră.

GUAM, organizație regională interguvernamentală, a fost înființată în 1997. Denumirea „GUAM” reprezintă inițialele țărilor membre fondatoare: Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Moldova. Principalele obiective includ promovarea cooperării economice, comerciale și politice între statele membre, precum și abordarea problemelor comune, dezvoltarea infrastructurii regionale. În 2005, Republica Uzbekistan s-a alăturat GUAM ca observator. De-a lungul timpului, GUAM a continuat să funcționeze ca un forum pentru cooperare în regiunea Mării Negre și a Caucazului. Evoluția și influența sa au fost afectate de schimbările geopolitice și de relațiile bilaterale ale statelor membre cu alte organizații și grupuri regionale.

- Descrie obiectivele organizațiilor prezentate în text.
- Exprimă-ți opinia referitoare la rolul acestor organizații în relațiile dintre state.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Elaborează un tabel conceptual pe tema: *Istoricul creării ONU*.

Data	Conferința	State participante	Consecințe

2. Determină rolul OSCE în soluționarea conflictelor.
3. Explică relația de cauzalitate dintre elementele: Al Doilea Război Mondial, ONU, securitate, drepturile omului, păstrarea păcii.
4. Compară două organizații internaționale, la alegere, utilizând diagrama Venn.

Activitate în echipă

5. Elaborați în grup:
  - Grup 1: un poster despre activitatea unei organizații internaționale;
  - Grup 2: un clustering ce ar reflecta toate organizațiile internaționale create;
  - Grup 3: un clustering ce ar reflecta structura ONU.

Formulare de concluzii

6. Concluzionează cu referire la esența organizațiilor internaționale.
7. Reflectează asupra obiectivelor organizațiilor internaționale în lume.
8. Apreciază rolul unor organizații în păstrarea păcii și respectarea drepturilor omului.
9. Estimează rolul UNESCO în Programul Patrimoniului Mondial.

Sugestie de temă pentru acasă

10. Elaborează o comunicare despre activitatea ONU în Republica Moldova.
11. Realizează o minicercetare despre activitatea OSA utilizând pagina oficială a organizației.
12. Alcătuiește un dosar istoric pe tema: *Activitatea UNICEF în Republica Moldova*.

40

Integrarea economică europeană. Crearea și evoluția Uniunii Europene

Jurnal istoric

„Acest continent [...] este leagănul civilizației occidentale. Și totuși, din Europa au pornit toate teribilele dispute naționaliste care, de două ori în timpul vieții noastre, au spulberat pacea și au întunecat viitorul întregii umanități. Cu toate acestea, există un remediu care, dacă ar fi folosit peste tot și spontan, ar transforma ca un miracol întreaga scenă și ar face din Europa, în puțini ani, un pământ liber și fericit. [...] Care este acest remediu suveran? Este reformarea familiei europene [...] și asigurarea ei cu o structură la adăpostul căreia să poată trăi în pace și securitate. Noi trebuie să construim un fel de Statele Unite ale Europei.”

W. Churchill. *Discurs la Universitatea din Zürich, 1946*

- Determină contextul istoric și politic al problemei enunțate.
- Justifică necesitatea creării unei Europe unite.

Timp istoric

9 mai 1950 – discursul lui Robert Schumann.

18 aprilie 1951 – semnarea Tratatului Comunității Economice a Cărbunelui și Oțelului (CECO).

25 martie 1957 – semnarea tratatelor Comunității Europene a Energiei Atomice (CEE) și a Comunității Economice Europene (CEE).

17 februarie 1986 – semnarea Actului unic european.

7 februarie 1992 – semnarea Tratatului de la Maastricht.

noiembrie 1993 – denumirea oficială a CEE a fost schimbată în Uniunea Europeană.

ianuarie 1999 – punerea în circulație a noii valute – Euro.

31 ianuarie 2020 – Marea Britanie s-a retras din UE.

Dicționar istoric

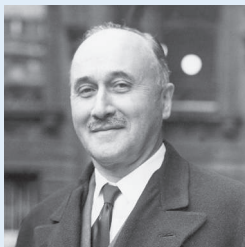
Zonă de comerț liber – grup de țări în care sunt înlăturate barierele din calea comerțului reciproc.

Uniune vamală – acord încheiat între mai multe state în vederea creării unui teritoriu scutit de taxe pentru circulația bunurilor.

Integrare economică – proces de eliminare graduală a frontierelor de orice tip între două sau mai multe state independente menit să permită statelor respective să funcționeze ca o unică entitate, cu un înalt nivel al schimburilor economice.

Federație – uniune a mai multor state autonome (care își păstrează propria organizare) în cadrul unui stat unitar, cu un guvern central și cu organe de stat comune.

Personalitate istorică

Jean MONNET

(1888–1979)

A rămas în istorie ca „Părintele Europei”. Pentru munca asiduă de 20 de ani în procesul de integrare europeană, a primit titlul de „Cetățean de Onoare al Europei”.

- Estimează valoarea afirmației lui Jean Monnet: „Crearea unei Europe unite înseamnă asigurarea păcii”.

Ideile de unificare europeană au apărut după Primul Război Mondial, constituirea unei federații europene fiind propusă, în 1922, de Rihard Coudenhove-Kalergi; în 1924, de Danois Heerfordt. Problema a fost dezbătută și la Congresul de constituire a Uniunii Paneuropene, în 1926, la Viena. La 7 septembrie 1929, în cadrul Adunării Societății Națiunilor, ministrul francez de externe, Aristide Briand, a lansat Proiectul de Uniune Europeană, o organizație de cooperare politică și economică paneuropeană. El a lansat conceptele „Uniune Europeană”, „Comunitate Europeană”, „Piață Comună”, „libera circulație a persoanelor, mărfurilor, serviciilor și capitalurilor”, „uniune politică”, „uniune economică”, preluate în limbajul comunitar postbelic. În timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial, ideea de „federație regională” a fost expusă de P.H. Spaac, ministrul afacerilor externe al guvernului belgian în emigrație; de Paul van Zeeland (prim-ministru), care se pronunța pentru o uniune vamală și monetară vest-europeană; de Carlo Sforza, ex-ministrul afacerilor externe al Italiei, activist al emigrației italiene, care opta pentru o federație central-europeană; iar guvernul francez în emigrație, sub conducerea generalului Charles de Gaulle a propus un proiect de federație regională. În 1943, Jean Monnet, care pleda

Documentar

„Noile instituții (ale Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului) vor provoca o breșă în zidul suveranității naționale, care blochează calea spre unitatea europeană. De o mie de ani, suveranitatea națională s-a manifestat în Europa prin afirmarea naționalismului și prin tentative zadarnice și sângeroase ale unor state de a-și impune hegemonia asupra altora. Stabilirea instituțiilor și a regulilor comune, care vor asigura fuziunea suveranităților naționale, îi va uni pe europeni sub o autoritate comună și va elimina cauzele fundamentale ale conflictelor. [...] Suntem decisi să unificăm Europa și să acționăm rapid.” (J. Monnet, 1952)

- Explică ce subînțelegi prin fuziunea suveranităților naționale.
- Descrie contextul creării autorității comune a Europei.
- Enumeră etapele și principiile de creare a comunității europene.

„Art. 1. Prin prezentul tratat, înaltele părți contractante instituie, între ele, o Comunitate Economică Europeană.

Art. 2. Comunitatea are ca misiune, prin stabilirea unei piețe comune și prin apropierea progresivă a politicilor economice ale statelor membre, să promoveze o dezvoltare armonioasă a activităților economice în ansamblul Comunității, o expansiune continuă și echilibrată, o stabilitate crescută, o dezvoltare accelerată a nivelului de viață și a relațiilor mai strânse între statele membre.” (Tratatul de la Roma, 1957)

- Explică necesitatea integrării economice a statelor europene.
- Enumeră obiectivele integrării economice europene.
- Apreciază importanța semnării *Tratatului* în procesul integrării.

pentru unitate europeană, a recomandat crearea unei federații europene care să se transforme într-o unitate economică comună. La cel de-al V-lea Congres Paneuropean de la New York, în martie 1943, Winston Churchill a vorbit despre Consiliul Europei.

În pofida tuturor acestor inițiative, după Cel de-Al Doilea Război Mondial încă nu se formase totuși o opinie unică privind viitorul Europei, care pierduse hegemonia mondială. Uniunea statelor europene era necesară pentru a contracara noile superputeri ale lumii, SUA și URSS.

Ideea unității europene a fost relansată în discursul lui Winston Churchill, ținut la Zurich (Elveția) în 1946, în care a vorbit despre „Statele Unite ale Europei”. După afirmația lui Winston Churchill, primul pas în crearea familiei europene trebuia să fie rezolvarea conflictului de secole dintre cele două rivale, adică crearea unui parteneriat dintre Franța și Germania. Un rol important

pe calea integrării a avut constituirea alianței militare Uniunea Europei Occidentale (UEO), la 17 martie 1948, a Organizației pentru Cooperare Economică Europeană, la 16 aprilie 1948, și a Consiliului Europei, în mai 1949: organizații europene ce au consolidat cooperarea europeană. Un impuls direct și chiar decisiv în demararea proceselor de integrare europeană postbelică l-au dat SUA, care și-au asumat rolul de „mare protector” al Europei, oferind ajutor prin *European Recovery Program*, cunoscut drept *Planul Marshall*, celor 16 state europene – Austria, Belgia, Danemarca, Elveția, Franța, Grecia, Irlanda, Islanda, Italia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Portugalia, Regatul Unit, Suedia și Turcia (plus Republica Federală a Germaniei, reprezentată de puterile ocupante), care s-au regrupat într-o *Organizație Europeană de Cooperare Economică*.

Printre premisele importante ale integrării europene se numără: valorile spirituale comune, idealurile sociale și politicile comune; reciprocitatea dezvoltării economice și tehnico-științifice; interacțiunea tradițională; tendința spre unitate; interesele comune cu privire la problemele principale ale relațiilor internaționale, cooperarea în alianțe militare și politico-militare, reglementarea litigiilor teritoriale; posibilitatea dezvoltării rețelelor de transport și comunicații rentabile.

- Numește personalitățile notorii ce au generat ideea de unitate dintre statele vechiului continent.
- Determină factorii ce au contribuit la crearea unei comunități de state europene.
- Explică relația de cauzalitate dintre *Planul Marshall* și crearea CEE.

Crearea Comunității Europene. În 1945, la întoarcere în țară din SUA, Jean Monnet a găsit o Franță slăbită de război. Împreună cu reprezentanți ai industriei, ai sindicatelor și agriculturii a conceput un plan ambițios pentru reconstrucția și modernizarea Franței. Planul Monnet avea următoarea concepție: „Modernizarea nu este o stare materială, ci o stare de spirit”. Totodată, Jean Monnet a conceput ideea creării unui organism suprastatal însărcinat cu controlul producției franco-germane de oțel și cărbune și a propus antrenarea Germaniei într-o zonă comună de pace și prosperitate, care să fie favorabilă și altor țări. La 6 mai 1950, Jean Monnet i-a prezentat lui Robert Schumann un plan de cooperare cu Germania. Cuvintele-cheie erau: *reconciliere și unificare*. Având în vedere acest scop, guvernul francez a propus ca întreaga producție de cărbune și oțel franco-germană să fie pusă sub controlul unei „Înalte Autorități”, prin intermediul unei organizații deschise participării și a altor țări ale Europei, care avea drept scop crearea unei baze comune pentru dezvoltarea economică, ca un prim pas în federalizarea Europei. Conform *Planului*

Personalitate istorică

Konrad ADENAUER

Cancelarul Germaniei în 1950

„Dacă această misiune reușește, înseamnă că nu mi-am irosit viața.”

- Determină despre ce misiune vorbește cancelarul.
- Enumeră consecințele politice și economice ale hotărârilor luate în 1950.

Schumann, solidaritatea în producție, astfel realizată, va face ca orice război între Franța și Germania să devină imposibil din punct de vedere material. După ce s-a asigurat de sprijinul cancelarului german Konrad Adenauer, Robert Schumann a lansat propunerea ca Franța și Germania să își unească rezervele de cărbune și oțel sub o înaltă Autoritate comună. Constituirea unei puternice unități de producție, deschisă tuturor țărilor doritoare să participe la ea și capabilă, la un moment dat, să ofere tuturor statelor membre, în condiții identice, elementele de bază ale producției industriale, va pune bazele pentru unificarea lor economică.

La 18 aprilie 1951, Franța, RFG, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburgul au semnat Tratatul de la Paris, creând astfel Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO). Instituțiile CECO (Înalta Autoritate, Consiliul de Miniștri, Adunarea și Curtea de Justiție) au servit drept bază a viitoarei Piețe Comune. Prin ratificarea acestui Tratat, parlamentele celor șase țări au creat prima organizație supranațională cu caracteristici federale. S-a realizat trecerea de la Europa „cooperării” la Europa „integrării”, căutându-se domeniile cele mai potrivite care să fie alăturate cărbunelui și oțelului.

Succesul economic al CECO a dat avânt pentru o nouă și mai largă integrare, în pofida eșecului Comunității Apărării Europene, în 1954. Planurile de integrare a tuturor sectoarelor economice au culminat cu Tratatul de la Roma, semnat la 25 martie 1957 de către cei șase membri ai CECO și intrat în vigoare la 1 ianuarie 1958, care a fondat Comunitatea Economică Europeană și Euratom. Tratatul a instituit o Adunare Comună și o Curte de Justiție pentru toate cele trei comunități, o Comisie și un Consiliu de Miniștri pentru cele două noi comunități. Tratatul de fuziune a celor trei comunități (CECO, CEE și Euratom), din 1965, a dat tuturor comunităților o Comisie și un Consiliu comune.

- Descrie rolul lui Jean Monnet în crearea contextului de integrare europeană.
- Enumeră statele fondatoare ale CEE.

Evoluția Comunității Europene în anii Războiului Rece. Comunitatea Europeană a înregistrat o considerabilă expansiune, ca număr de membri, odată cu intrarea Regatului Unit, Irlandei și Danemarcei în 1973, a Greciei în 1981, a Spaniei și Portugaliei în 1986.

Comunitatea Europeană a fost construită pe bază de tratate obligatorii, care o deosebesc de alte organisme internaționale. Astfel, articolele tratatelor și legislația care decurge din ele devin parte a legii naționale a statelor membre și trebuie să fie interpretate clar, pentru a fi aplicate, ceea ce oferă Curții de Justiție a Comunității Europene un rol foarte important. Curtea de Justiție, cu sediul la Luxemburg, are misiunea de a asigura respectarea dreptului comunitar în interpretarea și aplicarea tratatelor comunitare, ca și a dispozițiilor Consiliului și Comisiei.

Între 7 și 10 iunie 1979, cetățenii Europei integrate au ales pentru prima dată, direct, reprezentanții lor în Parlamentul European, organismul de exprimare democratică și de control politic al Comunităților Europene, care participă și la procesul legislativ. Rolul primordial al Parlamentului European este de a controla activitatea Comisiei, el fiind singura instituție față de care este responsabilă Comisia, ceea ce îi garantează independența și imparțialitatea. În Parlamentul European nu există secțiuni naționale, ci numai grupuri politice organizate pe plan comunitar, ceea ce conduce la depășirea preocupărilor strict naționale.

Studiu de caz

Drapelul UE

Din 1986, Uniunea Europeană are drapelul cu 12 stele aurii așezate în cerc, pe fond albastru, numărul stelelor simbolizând perfecțiunea. Imnul Uniunii Europene este „Oda bucuriei”, parte din Simfonia a 9-a a lui Beethoven. La 9 mai, anual, se consemnează Ziua Europei. Sunt acordate, de asemenea, premii anuale europene, este adoptat pașaportul european, permisul de conducere european etc.

- Explică simbolismul zilei de 9 mai pentru Europa.
- Enumeră valorile general-umane ce reprezintă această comunitate.

De la mijlocul anilor '80, mai multe inițiative interesante au relansat construcția europeană, care părea oarecum blocată.

În decembrie 1985, Consiliul European reunit la Luxemburg a adoptat „Actul Unic European”, a definit Europa ca „un spațiu fără frontiere interne, în care libera circulație a mărfurilor, persoanelor și capitalurilor va fi asigurată” prin eliminarea tuturor obstacolelor juridice, tehnice, fiscale și sanitare.

- Identifică trei caracteristici specifice procesului de integrare europeană.
- Demonstrează că CEE a devenit o organizație supranațională cu caracteristici federale.

Uniunea Europeană: între aprofundare și extindere. La 7 februarie 1992 a fost semnat Tratatul de la Maastricht, care, fiind bazat pe Actul Unic European din 1986, a propus o serie de amendamente la Tratatul de la Roma și la tratatele asociate ale Comunităților Europene, prin care au fost accelerate procesele de integrare europeană și au fost întărite instituțiile acesteia. Ca urmare a ratificării Tratatului de la Maastricht de către parlamentele țărilor membre, în noiembrie 1993, titlul oficial al Comunității Europene a fost schimbat în Uniunea Europeană (UE).

În 1994, la UE au aderat Suedia, Austria și Finlanda. În anul 1999, în urma întâlnirii la vârful de la Helsinki, s-a luat decizia să fie invitate și alte state, care își manifestă această dorință de aderare. Din 1999, în calitate de monedă unică a fost adoptat „Euro”. Ca o încununare a tuturor eforturilor de construcție europeană, la Summitul Uniunii Europene din iunie 2003, care a avut loc la Salonic, țările membre și cele candidate au aprobat proiectul Constituției Europene.

La 1 mai 2004, Uniunea Europeană a intrat într-o nouă fază istorică de dezvoltare, au fost acceptate drept membri Cipru, Cehia, Estonia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Slovacia, Slovenia, Ungaria, iar la 1 ianuarie 2007 au fost admise oficial România și Bulgaria. În 2013 a fost admisă Croația. Însă după referendumul din 23 iunie 2016 din Regatul Unit al Marii Britanii, s-a hotărât renunțarea la statutul de membru al UE, astfel că, la 31 ianuarie 2020, Marea Britanie s-a retras din UE (BREXIT).

- Apreciază importanța trecerii statelor comunitare la moneda unică.

Tratatul de la Maastricht, la o expoziție din Regensburg, 1992. Cartea este deschisă pe o pagină care conține semnăturile și sigiliile miniștrilor, reprezentând șefii de stat din Belgia, Danemarca, Germania și Grecia.

- Explică necesitatea semnării *Tratatului de la Maastricht*.
- Menționează schimbările prevăzute de acest tratat pentru statele semnatare.

+ Mărturiile contemporanilor

„Pentru europeni nu poate fi decât un singur răspuns, dacă se gândesc la binele lor și al copiilor lor: Europa trebuie să meargă înainte până la realizarea integrării. Căci toate statele membre ale Uniunii Europene, ca și cele care doresc să facă parte din ea, ar trebui să plătească un preț fatal dacă Europa ar face un pas înapoi sau ar fi imobilizată la nivelul actual.” (*Joschka Fischer, vicecancelar al Germaniei (27 octombrie 1998–22 noiembrie 2005), ex-ministrul de externe*)

- Explică, de ce autorul se îngrijorează de spiritul statelor din comunitate.
- Exprimă-ți opinia față de sintagma „prețul fatal”, pentru Europa evocată de autor.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Identifică premisele integrării europene.
2. Determină câte două cauze de ordin politic și economic ale integrării europene.
3. Completează tabelul CEE în extindere:

Anul	Tratat semnat	Stat/state aderate

> Activitate în echipă

4. Realizați un clustering la subiectul: *Integrarea europeană*, având în vedere:
  - Grup 1 – Uniune Europeană politică;
  - Grup 2 – Comunitate Economică Europeană;
  - Grup 3 – Piață Comună – libera circulație a persoanelor, mărfurilor, serviciilor și a capitalurilor;
  - Grup 4 – CECO; Grup 5 – Moneda Euro.

1 Formulare de concluzii

5. Emite judecăți de valoare în raport cu afirmația: UE a consolidat democrația pe bătrânul continent.
6. Estimează expresia lui Jean Monnet: „Modernizarea nu este o stare materială, ci o stare de spirit”.

> Sugestie de temă pentru acasă

7. Realizează o minicercetare la subiectul: *Jean Monnet – „părintele Europei”*, urmând indicatorii: *istoric, concept, obiective*.
8. Ilustrează printr-un dosar istoric procesul integrării europene de la CEE la UE.

41

Focare de război în a doua jumătate a secolului XX – începutul secolului XXI

Jurnal istoric

„Criza (războiul din Ucraina) are rădăcini adânci în incapacitatea Rusiei de a se împăca cu un stat ucrainean independent, în viziunea Moscovei despre revoluțiile Orange și Euromaidan ca fiind conspirații occidentale și, în cele din urmă, în incapacitatea ei de a înțelege că majoritatea ucrainenilor vorbitori de limbă rusă nu doresc să se alătore Rusiei.” (*Sursele politicii de mare putere a Rusiei: Ucraina și provocarea ordinii europene*)

- Identifică originile războiului din Ucraina.
- Enumeră factorii ce au dus la generarea războiului ruso-ucrainean.

Timp istoric

1948-1949, 1956, 1967, 1968-1972, 1973 – războaie israeliano-arabe.

1950-1953 – Războiul din Coreea.

1955-1975 – Războiul din Vietnam.

1979-1989 – Războiul din Afganistan.

1992 – Războiul pentru Apărarea Independenței și Integrității Teritoriale a Republicii Moldova.

24 februarie 2022 – declanșarea agresiunii militare a Rusiei asupra Ucrainei.

7 octombrie 2023 – declanșarea Războiului dintre Israel și organizația teroristă Hamas.

Dicționar istoric

Războiul cybernetic – un atac cibernetic (tentative de a obține acces neautorizat la sisteme de computere și de a fura, a modifica sau a distruge date) sau o serie de atacuri care vizează o țară, cu posibile urmări distructive asupra infrastructurii guvernamentale, civile și critice, putând duce chiar la pierderi de vieți omenești.

Război hibrid – conflicte actuale care combină intimidarea strategică a statelor cu arme de distrugere în masă, operațiuni comune care implică și unități speciale, și manevre de dezinformare la scară largă.

Documentar

„1. Congresul aprobă și susține decizia președintelui, comandant al forțelor armate, de a lua toate măsurile utile pentru a respinge orice atac împotriva forțelor militare americane și de a preveni o agresiune ulterioară.

2. Statele Unite consideră că menținerea păcii și a securității internaționale în Asia de Sud-Est este esențială pentru interesul național și pentru pacea lumii. În acord cu propria lor Constituție și cu Carta Națiunilor Unite, cu obligațiile lor reieșite din tratatele de apărare colectivă ale Asiei de Sud-Est, Statele Unite sunt deci gata să ia toate măsurile necesare, incluzând folosirea forței, pentru a asista oricare membru al acestor tratate să-și apere independența.” (*Decizia Congresului SUA de a interveni în conflictul din Vietnam, 7 august 1964*)

- Explică motivele invocate de SUA pentru a interveni în Vietnam.
- Determină contextul istoric în care a fost luată decizia.

Focare de război și conflicte armate. A doua jumătate a secolului XX a fost marcată de peste 350 de războaie locale și conflicte armate, la care au participat peste 12 mil. de militari din peste o sută de țări ale lumii, iar numărul morților a depășit 35 mil. de oameni. Aceste războaie au fost cauzate de probleme politice, economice și etnice. Cel mai adesea, războaiele locale au izbucnit în zone importante din punct de vedere strategic ale globului, unde, de regulă, se ciocneau interesele blocurilor politico-militare conduse de URSS și SUA. Agravarea relațiilor dintre superputeri a dus la crize, conflicte și războaie, care au amenințat să escaladeze într-o ciocnire de proporții, cu folosirea armelor de distrugere în masă. Majoritatea războaielor locale au început fără o declarație de război.

- Explică cauzele ce au generat ineficiența ONU în aplanarea conflictelor militare postbelice.

Războiul din Vietnam. Din perspectiva actualului stat suveran Vietnam, Războiul vietnamez a început în timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial, ca „luptă de eliberare națională” împotriva ocupației japoneze, și s-a sfârșit abia în 1975, după unele victorii și odată cu încorporarea prin forță a Vietnamului de Sud în Vietnamul de Nord.

După înfrângerea Japoniei în 1945, Franța a recăpătat controlul asupra Cambodgiei și Laosului, care căuta să impună dominația colonială în întreaga Indochină. Lupta împotriva japonezilor dezvoltase la vietnamezi un spirit de rezistență națională și propagase ideile comuniste, astfel că, începând cu 1947, ei s-au lansat într-un război îndreptat împotriva prezenței franceze. Comuniștii locali au format Republica Democrată Vietnam și au refuzat să se supună Franței. Războiul s-a

încheiat cu victoria vietnamezilor în Bătălia de la Dien Bien Phu, în primăvara anului 1954.

Conferința de la Geneva, 26 aprilie 1954, a însemnat sfârșitul *Primului Război din Indochina* și o serioasă înfrângere a Franței în regiune. Conform acordurilor semnate pe 21 iulie 1954, Vietnamul era divizat de-a lungul paralelei 17°: un Nord comunist (capitala Hanoi), plasat sub influența preponderentă a Chinei, și un Sud (capitala Saigon) marcat de o rivalitate franco-americană. La 9 octombrie 1954, francezii s-au retras din Hanoi, iar pe 15 mai 1955 și din Haiphong. Franța a pierdut 75 000 de persoane și, economic, 11 mld. de dolari.

După plecarea franceză, pe teritoriile noilor state au început războaie civile. Infiltrarea neîncetată în Vietnamul de Sud a unor elemente nord-vietnameze, venite să întărească gherilele comuniste din sud, a contribuit la luarea deciziei SUA de a implica forțe militare, care, în anii '60, a condus la cel de-al *Doilea Război din Indochina* (1955–1975). Americanii erau convingeți că o victorie comunistă în Vietnamul de Sud va provoca prăbușirea progresivă a tuturor regimurilor prooccidentale în Asia de Sud-Est. De aceea era vital să împiedice instalarea vietnamezilor din nord la Saigon (azi Ho-Chi-Minh). Ei au acordat sprijin urcării la conducerea Vietnamului de Sud a lui Ngo Dinh Diem. Strategia americană a „*containmentului*” a determinat URSS să se implice în Vietnamul de Nord. Al Doilea Război din Indochina s-a înscris și în cadrul rivalității chino-sovietice. Simultan, acest război s-a internaționalizat prin participarea unor contingente australiene, neozelandeze, sud-coreene, filipineze, thailandeze alături de cei din Sud și s-a răsfânt asupra Cambodgiei și Laosului.

Retragerea americană, în cadrul Acordurilor de la Paris din 1973, a marcat faza finală a războiului. În 1975, o eroare strategică importantă a coaliției vietnamezo-americane a permis ocuparea Saigonului și reunificarea țării sub conducerea comuniștilor din nord. Comuniștii au ajuns la putere în Laos și Cambodgia. În urma războiului și-au pierdut viața circa 2 mil. de civili vietnamezi, 1 mil. de militari nord-vietnamezi, 250 000 de morți sud-vietnamezi și 58 000 de militari americani. În condițiile în care implicarea SUA a durat până în 1973, războiul a costat Statele Unite aproape 2 mld. de dolari pe lună. Costurile sociale și psihologice au fost și ele enorme, întrucât războiul devenise cea mai mare sursă de dezbinări din istoria modernă a SUA. Pentru prima dată în istorie, programele de știri TV aduceau în fiecare zi ororile războiului în casele americanilor.

- Enumeră cauzele declanșării Războiului din Vietnam.
- Demonstrează argumentat că războaiele descrise reflectă conflictul dintre lumea superputerilor postbelice.

Războiul din Coreea. După înfrângerea militară a Japoniei în 1945 în Cel de-Al Doilea Război Mondial, Peninsula Coreeană a fost împărțită temporar de-a lungul paralelei 38 în două părți: de Nord, ocupată de sovietici, și de Sud, ocupată de americani. Atât partea de Nord, cât și cea de Sud, doreau unificarea Coreei, dar sub propria conducere. În contextul Războiului Rece și al conflictului dintre cele două sisteme mondiale opuse, confruntarea dintre părțile Coreei a devenit vizibilă.

În urma numeroaselor incidente de frontieră, în 1950, armata nord-coreeană a depășit linia de frontieră care o separa de Sud. Problema coreeană a fost discutată în ONU, Consiliul de Securitate al

Studentii de la Universitatea din Wisconsin-Madison protestează împotriva Războiului din Vietnam, 1965

- Asociază imaginii un termen care descrie acțiunea.
- Explică, de ce o parte a societății americane era împotriva războiului din Vietnam.

Mărturiile contemporanilor

„Comunismul a aplicat în Coreea exact metodele pe care Hitler, Mussolini și japonezii le utilizaseră cu zece, cincisprezece sau douăzeci de ani înainte. Eram convingeți că dacă Coreea de Sud era abandonată la rândul său, șefii comuniști vor fi încurajați să invadeze țări mai apropiate de țărmurile noastre; dacă lumea liberă le permitea să pătrundă prin forță în Republica Coreea fără rezistență, nicio națiune mică nu va mai avea apoi curajul de a se opune amenințărilor și agresiunii vecinilor comuniști mai puternici. [...] Atacul împotriva Coreei a demonstrat, de o manieră ce nu lasă urmă de îndoială, că actualul comunism a depășit stadiul subversiunii pentru cucerirea națiunilor independente și utilizează acum invazia armată și războiul.”

Harry S. Truman. *Years of Trial and Hope* (fragment). În: *Istoria lumii în texte. De la începuturi până în zilele noastre*, Universitas, 1999

- Determină pericolul asupra lumii al eventualei victorii a comuniștilor în Coreea.
- Argumentează necesitatea implicării SUA.

ONU a luat hotărârea să ofere asistență militară Coreei de Sud, cerând Coreei de Nord în mod ultimativ să-și retragă forțele militare din teritoriile sudice. Din punct de vedere militar, s-au confruntat o armată echipată de Moscova, care susținea Nordul, și armata americană, secondată de formațiuni militare venite din 16 țări, care susținea Sudul. Până în ianuarie 1951, operațiunile militare au continuat, dar niciuna dintre părți nu a obținut rezultate semnificative. În iulie 1951, trupele inamice au ocupat poziții aproximativ la paralela 38, acolo unde a început războiul. La 27 iulie 1953 a fost semnat *Armistițiul de la Panmunjon*, care a însemnat sfârșitul războiului și a condus la un *statu-quo* de-a lungul paralelei 38. Războiul din Coreea a făcut numeroase jertve: 1,5 mil. de militari care au luptat de partea Coreei de Nord, inclusiv 900 mii de chinezi, și circa un milion de militari ce au luptat de partea Coreei de Sud, dintre care peste 150 mii erau americani. Pierderile în rândul populației civile au ajuns la 3 mil. de oameni. Rezultatul războiului a fost împărțirea Coreei în două state: Coreea de Nord, comunistă, și Coreea de Sud, democratică.

- Asociază confruntărilor dintre cele două superputeri postbelice noțiuni și termeni studiați.

Conflictul israeliano-arab. Planul ONU de împărțire a teritoriilor arabo-israeliene prevedea două state: unul arab, aproape omogen din punct de vedere etnic – 750 000 de arabi și 10 000 de evrei – și altul evreiesc, din punct de vedere politic, în fapt bietnic – 500 000 de evrei și 400 000 de arabi. Palestinenii n-au acceptat planul de împărțire. În 1948, Ben Gurion a proclamat Statul Israel. Războaiele arabo-israeliene au început în anul 1948, fiind declanșat primul conflict armat, după care au urmat: 1956 – Războiul din Canalul Suez, 1967 – Războiul de Șase Zile, 1967–1970 – Războiul de uzură, 1973 – Războiul de Yom Kippur. Războiul din 1967, declanșat de Israel pentru a împiedica blocada sa în Golful Akaba, numit *Războiul de Șase Zile*, s-a soldat printr-o victorie-fulger a armatei israeliene, care, datorită portavioanelor americane, a putut surprinde trupele egiptene. Armata israeliană a ocupat Peninsula Sinai, malul estic al Canalului Suez, Podișul Golan sirian, Cisiordania și Ierusalimul de Est, adică o zonă strategică de mai bine de 95 000 km², locuită de o populație arabă, ce va fi cunoscută sub denumirea de „Teritoriile ocupate”.

Israelul era perceput drept capul de pod american în Orientul Apropiat, iar Uniunea Sovietică drept cel mai puternic sprijin al Lumii Arabe. În 1973, un *al patrulea război* a fost declanșat de țările arabe, vremelnic reconciliate între ele. În acest război, zis „Yom-Kippur”, armata israeliană a reușit să învingă coaliția siriano-egipteană. Washingtonul și Moscova au trebuit să impună atunci o încetare a focului cu scopul de a evita o extindere a

conflictului. Inițiativa unei schimbări a revenit Egiptului, care, în 1979, a semnat un Tratat de pace israeliano-egiptean. Între 1948 și 1992, conflictele armate ale Orientului Mijlociu au produs peste 3 mil. de victime umane, 14 mil. de persoane nevoite să se refugieze și un cost de 1,5 trilioane de dolari.

- Demonstrează argumentat legătura dintre procesul creării lumii bipolare și conflictele militare din lumea postbelică.

Războiul din Afganistan (1979–1989). După lovitură militară din aprilie 1978, în Afganistan la putere a venit Partidul Democrat al Poporului. În condițiile în care partidul era sfâșiat de dispute, în decembrie 1979, URSS a intervenit cu o armată de 500 000 de militari în sprijinul lui Babrak Karmal, devenit președinte. Instaurarea unui regim socialist într-o țară cu structuri feudale a declanșat un război civil de amploare. Puterea comunistă a fost grav amenințată în urma luptelor interne ce au opus tadjicii și paștii, pe de o parte, și dintre diversele fracțiuni paștune, pe de altă parte. Pe teren, schematic, trupele sovietice și regimul comunist afgan stăpâneau văile și orașele, în timp ce insurgenții se foloseau de munți, unde aflau refugiul, pentru a ataca sistematic forțele comuniste.

Armata sovietică nu a reușit să înfrângă rebeliunea afgană, formată din luptători redutabili și susținuți activ de Pakistan și SUA. Insuccesele militare l-au obligat pe Mihail Gorbaciov să anunțe în 1988 retragerea trupelor sovietice. În 1989, armata sovietică a părăsit Afganistanul. Regimul comunist a dăinuit totuși până în 1992. Acest război a provocat moartea unui milion de afgani, a zeci de mii de soldați sovietici și emigrarea mai multor milioane de afgani, refugiați în Pakistan și

Viziuni istoriografice

„O poziție aparte în Războiul Sovieto-Afgan au avut-o participanții din RSSM. Conform datelor statistice, cifra totală a acestora se estimează la 12 500 de militari, dintre care 301 și-au pierdut viața, 4 sunt dispăruți, iar 700 au rămas invalizi. Pentru participanții din RSSM, dar și pentru întreg spațiul sovietic, războiul din Afganistan a marcat o detașare de societatea sovietică (dimensiune extrem de dificil de realizat în contextul unui regim totalitar) și o interacțiune, în premieră, cu o altă civilizație, situându-se astfel în perimetrul unei mobilități geografice și sociale, considerent ce i-a plasat, după revenirea în URSS, drept o categorie aparte în comunitate.”

Ion Xenofontov. *Războiul din Afganistan (1979–1989)*, Iași, 2010, p. 13–14

- Enumeră consecințele războiului pentru RSSM.

Iran. În prezent Afganistanul este o țară condusă de talibani islamiști.

- Descrie motivul implicării URSS-ului în problemele interne ale Afganistanului.
- Evaluează situația internațională din perspectiva confruntărilor dintre marile puteri: SUA și URSS.

Războaie pe continentul african. După 1945 Africa a fost martorul unui număr semnificativ de conflicte și războaie, multe dintre ele având rădăcini în perioada colonială și în procesul de decolonizare. Țările africane au luptat pentru independență. De exemplu, Algeria s-a răzvrătit împotriva stăpânirii franceze, iar lupta sa pentru independență a durat între 1954 și 1962 și s-a încheiat cu obținerea independenței la 5 iulie 1962. Ghana, Kenya, Zimbabwe (atunci Rhodesia) și multe altele au urmat calea independenței în anii '50 și '60. Numeroase țări africane au fost afectate de războaie civile distrugătoare. De exemplu, Războiul Civil din Nigeria (1967–1970) a izbucnit ca urmare a declarației de independență a statului Biafra și a implicat o intervenție internațională semnificativă. Războiul Civil din Sudan (1983–2005) a dus la separarea Sudanului în două țări, Sudan și Sudanul de Sud, în 2011. De asemenea, Războiul Civil din Angola (1975–2002) a implicat mai mulți actori internaționali și a avut efecte devastatoare asupra populației civile.

Rivalitățile etnice și tribale au fost cauza a numeroase conflicte africane. Războiul din Rwanda (1994) a dus la un masacru enorm între etniile hutu și tutsi, cu peste 800 000 de victime. Conflictul din Sierra Leone (1991–2002) a implicat grupuri militante care au luptat pentru controlul resurselor naturale, inclusiv diamantele.

Războiul din Republica Democrată Congo, început în 1996, a fost unul dintre cele mai sângeroase conflicte din lume, implicând numeroase grupuri militante, forțe străine și exploatarea resurselor naturale.

- Descrie contextele istorico-politice ale conflictelor civile din zona Africii.

- Demonstrează argumentat că războaiele regionale din Africa și Asia au fost declanșate în lupta de eliberare colonială.

Agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei. La 24 februarie 2022, după ce în 2014 anexase Crimeea, Federația Rusă a declanșat o amplă invazie armată în Ucraina cu peste 150 000 de soldați. Agresiunea (numită de VI. Putin „operațiune militară specială”) s-a transformat într-un război total, în care Rusia a atacat nu numai infrastructura militară a Ucrainei, ci și zone civile din orașe – spitale, școli, clădiri locative. Până în septembrie 2023, au fost distruse masiv Bucea, Mariupol, Irpeni, Bahmut etc., un număr mare de orașele și sate, înregistrându-se zeci de mii de victime. Se estimează că până în mai 2023 peste 8,2 mil. de persoane au fugit de urgia războiului din Ucraina, generând o mare criză a refugiaților. Deteriorarea excesivă a mediului, inclusiv a barajului Kahovka, calificată drept ecocid, a dus la declanșarea unor crize alimentare în întreaga lume.

Invazia Rusiei în Ucraina a fost condamnată internațional pe scară largă. Adunarea Generală a ONU a cerut în mod imperativ retragerea completă a forțelor rusești din Ucraina. Curtea Internațională de Justiție a cerut Rusiei să suspende operațiunile militare, iar Consiliul Europei a expulzat Rusia din rândurile sale. Numeroase țări au impus sancțiuni Rusiei și aliatului său, Belarus, și au oferit ajutor umanitar și militar Ucrainei. În întreaga lume au avut loc proteste în timp ce în Rusia acestea au fost întâmpinate cu arestări în masă și cu o cenzură sporită a mass-media. Curtea Penală Internațională a deschis o anchetă privind posibilele crime împotriva umanității, crime de război, răpiri de copii și genocid în timpul invaziei, în martie 2023, emițând un mandat de arestare pe numele lui VI. Putin.

- Numește două cauze ale agresiunilor militare ale Rusiei asupra Ucrainei.
- Estimează valoarea implicării comunității internaționale în sancționarea Rusiei agresoare.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Explică relația de cauzalitate dintre Războiul Rece și conflictele locale din perioada postbelică.
2. Completează tabelul conceptual: *Războaie locale*.

Data, perioada	State în confruntare	State implicate	Consecințe

▶ Activitate în echipă

3. Enumerați cauzele generale și particulare ale conflictelor locale din anii 1945–2023:
  - Grup 1: Cauzele generale;
  - Grup 2: Cauzele particulare.

7 Formulare de concluzii

4. Exprimă-ți atitudinea față de consecințele războaielor pentru statele implicate.
5. Estimează dezastrul războiului asupra omului.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

6. Elaborează un raport despre un război local/regional (la alegere) prin imagini, făcând referință la consecințe și încălcarea drepturilor internaționale.

Războaiele și declinul civilizațiilor

Plan de idei:

1. Primul Război Mondial (1914–1918)
2. Al Doilea Război Mondial (1939–1945)
3. Războiul Rece (1947–1991)
4. Războaiele post-Război Rece.
5. Războiul Rusiei împotriva Ucrainei (24 februarie 2022–prezent).

Case distruse în urma atacurilor cu rachete rusești, dintr-un cartier rezidențial din or. Dnipro, 23 ianuarie, 2023

Rezumat: Perioada 1914–prezent a fost marcată de o serie de războaie și conflicte care au avut un impact semnificativ asupra civilizațiilor și societăților din întreaga lume. Iată câteva exemple notabile:

1. *Primul Război Mondial (1914–1918)*. Acest conflict global a implicat puterile majore ale lumii și a avut consecințe devastatoare. Milioane de oameni au fost uciși, teritoriile au fost distruse, economiile au fost afectate și ordinea politică a fost perturbată. Războiul a avut un impact semnificativ asupra Europei și a contribuit la declinul imperiilor coloniale și la apariția unor noi ordini politice și geopolitice.
2. *Al Doilea Război Mondial (1939–1945)*. Acesta a fost un alt conflict global major care a implicat puterile aliate și Axele, cu un impact devastator asupra civilizațiilor. Holocaustul, bombardamentele masive, distrugerea orașelor și pierderea vieților umane au avut consecințe dezastruoase. Războiul a dus la schimbări semnificative în echilibrul puterilor mondiale și la formarea Organizației Națiunilor Unite.
3. *Războiul Rece (1947–1991)*. Acesta a fost un conflict ideologic și geopolitic între Statele Unite și Uniunea Sovietică, care a influențat lumea întreagă. Cursele înarmărilor, competiția în spațiu și implicarea în conflicte regionale au avut un impact semnificativ asupra dezvoltării și evoluției societăților din această perioadă. Războiul Rece a dus la divizarea lumii în blocuri politice și economice, cu consecințe pe termen lung asupra relațiilor internaționale.
4. *Războaiele post-Război Rece*. De la sfârșitul Războiului Rece, au avut loc numeroase conflicte regionale și războaie, cum ar fi cele din fosta Iugoslavie, Războiul din Golful Persic, războaiele din Orientul Mijlociu și conflictele din Africa. Ele au avut un impact semnificativ asupra civilizațiilor și societăților implicate, cu distrugereri masive, pierderi umane și instabilitate politică și socială.
5. *Războiul Rusiei împotriva Ucrainei*. Declanșat la 24 februarie 2022, a cauzat numeroase victime, distrugereri de orașe, clădiri de locuit, administrative și obiecte de infrastructură

ră economică și socială. Războiul a provocat migrația a numeroase persoane din Ucraina în țările vecine, inclusiv în Republica Moldova, apoi o parte s-a deplasat în alte țări. De asemenea, războiul a avut un efect economic la nivel regional, dar și mondial în ce privește prețurile la resursele energetice și numeroase mărfuri de larg consum. O consecință importantă a războiului a provocat-o chiar însuși agresorului, regimul politic în Rusia s-a transformat în unul autoritar, drepturile și libertățile fundamentale ale populației sunt lezate, opoziția este lichidată, oponenții politici au fost arestați sau înlăturați, libertatea presei a fost restricționată, presa independentă a fost lichidată, iar celelalte catalogate „agenți străini”, propaganda regimului și a războiului este difuzată la toate posturile publice de televiziune și radio.

Este important de menționat că războaiele contribuie la declinul civilizațiilor în funcție de contextul specific și de factorii implicați în fiecare conflict. Studiarea istoriei și analiza detaliată a acestor evenimente pot oferi o imagine mai clară a influenței războaielor asupra evoluției societăților în ultimul secol.

- Demonstrează că războiul duce la degradarea societății umane. Argumentează.
- Exprimă-ți atitudinea față de consecințele demografice și sociale ale războaielor.
- Explică: ce drepturi ale omului sunt încălcate de agresorii care declanșează războaie?

Bibliografie:

- Berndl, Klaus; Hattstein, Markus; Knebel, Arthur; Udelhoven, Hermann-Josef. *Marea istorie ilustrată a lumii*. Vol. 6. *Războaiele Mondiale și perioada interbelică*. București [s.n.], 2008.
- Brucan, Silviu. *Secolul XXI: Viitorul Uniunii Europene. Războaiele în secolul XXI*. Iași, 2005.
- The War in Ukraine*. Edited by Tim Haesebrouck, Servaas Taghon & Hermine Van Coppenolle. Ghent University, 2022. E-book gratuit.
- Chaliand, Gérard. *A global history of war: from Assyria to the Twenty-First Century*. Oakland: University of California Press, 2014.

Modele de sisteme economice contemporane

Plan de idei:

1. Trăsăturile definitorii ale sistemului economic.
2. Exemple de modele contemporane ale sistemelor economice.

Rezumat: Un sistem economic reprezintă ansamblul relațiilor economice determinate istoric, al instituțiilor, al organismelor și al altor elemente ale suprastructurii politice, juridice și ideologice, cu rol economic, al mijloacelor, al pârghiilor și al mecanismelor prin intermediul cărora se derulează viața economică. Economia contemporană se prezintă ca un sistem economic mixt, în care se îmbină elemente ale sistemului de piață cu implicarea statului în economie. Cele mai cunoscute modele din lume sunt următoarele:

Modelul neoamerican – tipul anglo-saxon, prezent în SUA, Marea Britanie, Belgia, Canada. Se caracterizează prin: intervenția redusă a statului în economie; nivelul înalt al productivității muncii și orientarea populației spre atingerea succesului personal; stimularea totală a activității de antreprenoriat, piața având un rol dominant în circulația bunurilor și serviciilor; nivelul scăzut al impozitelor, clasa de mijloc fiind de aproximativ 50% din totalul populației; gradul redus de securitate economico-financiară față de riscuri; problema protecției sociale: păturilor vulnerabile li se acordă indemnizații. Statul elaborează cadrul legal și veghează respectarea acestuia, încurajează concurența și dezvoltarea businessului. Tipul anglo-saxon de piață este foarte eficient din punct de vedere economic, dar generează o diferențiere socială fără precedent.

Modelul economiei sociale de piață, modelul german, prezent în Germania, Austria, Olanda. Se caracterizează prin: îmbinarea exigențelor pieței cu protecția socială a populației. Statul are misiunea să asigure egalitatea de șanse și să protejeze cetățenii împotriva abuzurilor și nedreptăților. Sectorul de stat în economie este până la 25–30% din PIB. Sistemul bancar are un rol important, banca centrală, deținând autonomie deplină, este mecanismul decisiv de reglementare a activității economice. Statul influențează procesul de formare a prețurilor, susține dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, a gospodăriilor de fermieri.

Modelul nordic al economiei de piață, modelul suedez, prezent în Suedia, Norvegia, Finlanda, Danemarca. Se caracterizează prin: cooperare între sectorul privat și cel de stat, asigurarea echității sociale și reducerea inegalității de avere din contul redistribuirii veniturii naționale în favoarea păturilor vulnerabile, prin intermediul unei taxe înalte de impozitare, asistență socială tuturor membrilor societății, accesul echitabil la toate serviciile sociale, inclusiv gratuitatea unora dintre ele

etc. Statul deține 60–65% din tot PIB-ul, jumătate din care este utilizat în scopuri sociale. Cea mai mare parte a serviciilor este gratuită. În asigurarea unei anumite echități sociale, un rol deosebit îl joacă confederațiile patronale și confederațiile muncitorești, care sunt organisme permanente de negociere cu instituțiile statale.

Modelul francez, prezent în Franța, Italia. Se caracterizează prin: îmbinarea sectorului privat cu un puternic sector public, aparut în urma mai multor valuri de naționalizare a averilor private.

Modelul japonez se caracterizează prin: rolul decisiv al marilor corporații, susținute de stat și aflate într-o competiție între ele, și nivelul de trai al populației scăzut în raport cu nivelul productivității muncii, prioritatea intereselor națiunii față de interesele unei persoane concrete. Aceasta permite reducerea sinecosturilor producției și, ca urmare, o competitivitate sporită a marfurilor japoneze pe piețele mondiale.

Viziuni istoriografice

„În Suedia, ca și în alte țări din vest și nord-europene... Acționând mai puțin prin intermediul sectorului public, statul intervine în mecanismele de repartitie și în relațiile sindicate–uniuni patronale, favorizând o limitare a concentrării bogăției și, respectiv, a polarizării societății. Intervenția statului este deosebit de pronunțată în economie, prin utilizarea unor instrumente fiscale (impozite progresive mari) și bugetare și promovarea creșterii serviciilor sociale.”

Svetlana Ciurmac. *Tipuri ale economiei de piață în societatea contemporană*

- Numește o caracteristică a modelului nordic al economiei de piață.
- Expune-ți argumentat opinia despre acest model economic.

Bibliografie:

- Dogan M., Pellassy, Dominique. *Economia mixtă*. București: Editura Alternative, 1992.
- Dobrota N. *Economie politică*. București, 1997.
- Rugina A. *Principia economica: Fundamente noi și vechi ale analizei economice*. București, 1993.

Represiuni politice în regimurile dictatoriale

Plan de idei:

1. Regimuri dictatoriale: caracteristici de bază.
2. Represiuni politice – manifestări de bază.
3. Represiunile politice în regimurile dictatoriale.

Rezumat: Termenul „dictatură” provine din latină „dictare” – a afirma, a porunci, desemnând dominația nelimitată a unui grup social, a unei persoane. Dictatura este un regim în care puterea unei persoane sau a unui grup de persoane este nelimitată de legi, de niciun factor intern, și necontrolată de societate și instituțiile acesteia. În același timp, regimurile dictatoriale diferă foarte mult unele de altele, iar în unele dintre ele instituțiile democratice continuă să existe, chiar dacă formal, dar sub controlul strict al autorităților și nu au vreo influență politică semnificativă. Principalele trăsături ale unui regim dictatorial includ utilizarea diverselor metode de violență în absența controlului din partea societății și a structurilor autorizate, represiunea împotriva oponenților politici și încălcarea oricăror drepturi ale cetățenilor care contrazic într-un fel sau altul tipul de guvernare stabilit în stat. Funcționarea efectivă a unei dictaturi depinde în mod direct de percepția acesteia în societate, de formulele ideologice de justificare a acesteia și de situația din cadrul statului însuși. Se disting următoarele tipuri de dictatură: regimul de dictatură personală, dictatură militară și regimul unipartidist.

Represiunea presupune intoleranța politică, ideologică, religioasă și socială și este însoțită de violență, prin pedepșă urmărind a răspândi frica în societate, cu scopul de a reprima în sine exercitarea libertății. Represiunea politică se manifestă prin: presiuni psihologice, hărțuiri, intimidări, epurări, arestări, deportări, tortură etc.

Bibliografie:

Aron, Raymond. *Democrație și totalitarism*. București: Editura ALL, 2001.

Tismăneanu, Vladimir. *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*. Iași: Editura Polirom, 2007.

Gorun, Adrian. *Puterea politică și regimurile politice*. Târgoviște: Bibliotheca, 2006.

Viziuni istoriografice

„Prima fază a represiunii a durat de la căderea Republicii Sovietice și a regimului social-democrat provizoriu, de la începutul lui august 1919 până la alegerea amiralului Miklós Horthy ca regent, în prima săptămână a lunii martie 1920. Prima fază a violenței contrarevoluționare a luat mai multe vieți decât cele trei faze ulterioare la un loc. Deși nu există cifre exacte, forțele paramilitare au ucis între 3 000 și 5 000 de oameni, zeci de mii de răniți, interogați și abuzati. Regimul a închis între 50 000 și 70 000 de oameni în închisori și lagăre de internare. Din cauza represiunii, aproximativ 100 de mii au fugit din țară, în principal în Austria vecină. Zeci de mii de angajați guvernamentali au fost concediați pentru sprijinul lor perceput pentru regimul democratic și experimentul comunist. Bibliotecile publice au fost curățate de literatura socialistă și «subversivă»; multe ziare de stânga și liberale au fost interzise, iar restul au fost supuse unei cenzuri severe. Violența politică în prima etapă a luat diferite forme: de la pedepse publice și «instanțele populare» (proces simulate și pedepse organizate pentru divertisment și cu participarea elementelor întunecate) până la răpiri, urmate de crime, torturi în închisori, violuri și pedepse.”

Béla Bodó. *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London: Routledge, 2019

- Determină regimul dictatorial la care se referă sursa.
- Identifică manifestările represiunii politice în Ungaria.
- Explică cum se manifestă represiunea politică în statele contemporane. Argumentează cu exemple concrete de la începutul secolului XXI.
- Efectuează o minicercetare a represiunilor politice în RSSM.

Civilizația contemporană: unitate, diversitate, integrare

Plan de idei:

1. Promovarea valorilor umane comune.
2. Protejarea și promovarea drepturilor omului.
3. Diversitatea etnică și culturală.
4. Integrarea și colaborarea internațională, o necesitate.
5. Abordarea problemelor globale prin cooperare internațională.

Rezumat: Civilizația contemporană este o realitate complexă, caracterizată prin unitate și diversitate, dar și prin necesitatea integrării. Într-o lume interconectată, în care oamenii și culturile se intersectează și se influențează, este esențial ca persoanele și comunitățile să-și concentreze atenția asupra valorilor umane comune. Indiferent de originea etnică, religie sau limbă, există anumite principii fundamentale care ne unesc ca omenire. Respectul față de demnitatea umană, libertatea individuală, justiția, egalitatea și solidaritatea sunt valori universale, care transcend frontierele culturale și etnice. Aceste valori umane comune stau la baza drepturilor omului, un concept central al civilizației contemporane. Indiferent de statutul nostru social sau de apartenența la o anumită comunitate, toți oamenii au drepturi fundamentale, precum dreptul la viață, libertate, egalitate, dreptul la exprimare și la un proces echitabil. Aceste drepturi sunt recunoscute la nivel global și reprezintă un angajament comun pentru protejarea demnității umane și a libertăților individuale.

Într-o lume caracterizată de schimbări climatice, degradarea mediului înconjurător și de sărăcie, preocuparea pentru problemele globale devine din ce în ce mai importantă. Conștientizăm că aceste provocări nu cunosc granițe și necesită eforturi comune pentru a le soluționa. Cooperarea internațională și inițiativele de sustenabilitate reflectă unitatea noastră în fața provocărilor comune și dorința de a proteja și conserva planeta pentru generațiile viitoare.

Cu toate că suntem martorii unor conflicte și tensiuni în lumea contemporană, aspirația către pace și cooperare internațională rămâne puternică. Organizațiile internaționale, precum Organizația Națiunilor Unite, și tratatele internaționale demonstrează angajamentul nostru pentru rezolvarea conflictelor prin dialog, diplomație și negocieri. Schimburile culturale, turismul și colaborarea academică promovează înțelegerea și respectul între diferitele culturi și națiuni.

Integrarea este un aspect crucial în dezvoltarea și evoluția civilizației contemporane. În era globalizării și a interconectivității, integrarea presupune îmbinarea diferitelor elemente și grupuri dintr-o societate sau chiar din întreaga lume. Aceasta poate fi realizată prin colaborarea între culturi și comunități, promovarea dialogului intercultural și crearea de politici și structuri care să faciliteze coexistența și cooperarea între diferite grupuri. Colaborarea între culturi și comunități diverse aduce beneficii semnificative, ea conduce la dezvoltarea unor soluții inovatoare și la crearea unor medii de lucru și învă-

țare mai incluzive. Prin promovarea schimburilor culturale, oamenii au oportunitatea de a învăța și de a se îmbogăți reciproc, prin cunoașterea și înțelegerea diferitelor tradiții, valori și perspective. Prin încurajarea dialogului și a cooperării între diverse grupuri, putem depăși barierele și stereotipurile culturale, promovând în schimb înțelegerea și respectul reciproc. De asemenea, integrarea necesită crearea de politici și structuri care să faciliteze coexistența și cooperarea între diferite grupuri. Aceasta poate implica adoptarea unor legi și reguli care să promoveze egalitatea de șanse și nediscriminarea. Sunt, de asemenea, esențiale în promovarea integrării instituțiile și organizațiile care facilitează dialogul și colaborarea între diverse comunități. Prin asigurarea accesului la resurse și oportunități egale pentru toți, integrarea poate contribui la reducerea inegalităților și la crearea unei societăți mai echitabile și mai incluzive. Beneficiile integrării în civilizația contemporană sunt numeroase. Prin conectarea și îmbinarea diferitelor grupuri și perspective, se poate genera un mediu propice inovației și dezvoltării. Diversitatea culturală și experiențele variate aduse de diferitele grupuri pot contribui la generarea de idei noi și soluții creative pentru problemele contemporane. Integrarea poate, de asemenea, să conducă la creșterea înțelegerii și a respectului reciproc între diferitele culturi și comunități, promovând coeziunea socială și consolidând unitatea în diversitate.

Într-o lume interconectată și diversă, unitatea și diversitatea stau la baza civilizației contemporane. Valorile umane comune, drepturile omului, preocuparea pentru probleme globale, aspirația către pace și cooperare internațională sunt elemente care ne unesc ca omenire și ne definesc progresul în această lume asociată. Prin angajamentul nostru pentru integrare, putem construi o lume mai unită și mai înțelegătoare, în care toți oamenii să aibă oportunitatea de a contribui și de a se dezvolta în deplinătatea lor.

- Identifică valorile comune ale umanității și soluțiile pentru integrarea diversității.

Bibliografie:

Florian, Radu. *Controversele secolului XX*. București: Editura Diogene, 1997.

Hobsbawm, Eric. *O istorie a secolului XX. Era extremelor. 1914–1991*. Trad. din engleză de Liliana Ionescu. Chișinău: Editura Cartier, 1999.

Frevort, Ute, Heinz-Gerhard, Haupt. *Omul secolului XX*. Traducere de Maria-Magdalena Anghelescu. Iași: Editura Polirom, 2002.

I. Cunoaște și înțelege!

- Studiază sursele A-B și realizează sarcinile propuse.

Sursa A. „Prin amenințare și subversiune, URSS-ul a reușit implantarea dominației sale totale în țările din Europa Centrală și Orientală. Acest stat a anexat țările baltice, o porțiune din Finlanda, din Polonia, din Cehoslovacia, România și Germania. [...] În 1947, mișcarea s-a accelerat: partidul comunist a preluat puterea în Ungaria, după demisia impusă a guvernului Nagy; în Bulgaria, unde șeful opoziției, Petkov, a fost spânzurat; în România, unde Maniu, președintele partidului țărănesc, a fost condamnat la detenție pe viață; în Polonia, unde Mikolajczik, de asemenea șeful opoziției țărănești, a trebuit să se refugieze în Occident. Rămânea Cehoslovacia, unde un regim încă democratic întreținea legături de prietenie strânse cu URSS: în februarie 1948, operațiunea montată de ambasadorul sovietic, M. Zorin, s-a încheiat cu capitularea președintelui Beneș care a remis puterea comuniștilor. [...]” (*Diviziunea lumii în blocuri militare în viziunea ministrului de externe al Belgiei Paul-Henri Spaak (1949)*)

Sursa B. „13 țări au solicitat să devină noi membri: Cipru, Republica Cehă, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Slovacia și Slovenia ni se vor alătura la 1 mai 2004, [...] Bulgaria și România speră să facă același lucru în 2007, în timp ce Turcia nu este pregătită pentru negocierea parteneriatului, [...] UE asistă aceste țări în adoptarea legilor UE și asigură o linie de asistență financiară pentru îmbunătățirea infrastructurii și economiei lor. [...] Comisia Europeană propune «foi de parcurs» (roadmaps) pentru a ajuta Bulgaria și România pe drumul lor de a deveni membri UE.” (*„Foaia de parcurs” a României, Bruxelles, 13 noiembrie 2002. În: Istoria lumii în texte*)

- Numește, conform sursei A, statele din Europa de Est în care au fost instaurate regimuri comuniste în perioada postbelică.
- Explică modul în care partidele comuniste au preluat puterea în țările Europei de Est.
- Identifică etapele extinderii UE, conform sursei B.
- Justifică necesitatea calității de membru al UE pentru dezvoltarea unui stat.

II. Aplică și analizează!

- Studiază harta și realizează sarcinile propuse.

1. Localizează pe hartă statele democratice și comuniste din Europa în perioada postbelică.
2. Explică noțiunea „Cortina de Fier”, utilizând harta.
3. Numește statele din Europa de Est care au făcut parte din OTV.
4. Formulează o concluzie despre importanța Planului Marshall în refacerea postbelică a Europei, făcând referire la hartă.

- Utilizează cunoștințele și competențele obținute.

Explică relația cauză-efect dintre democratizarea societății Germaniei de Vest în anii postbelici și „miracolul economic” german.

III. Integrează competențele!

- Utilizează cunoștințele anterioare pentru a redacta, într-o pagină, un eseu pe tema: *Manifestările regimului totalitar comunist în RSS Moldovenească.*

Mișcări de emancipare social-politică în secolul XX

VI
Unitatea

Mișcări anticomuniste în Europa postbelică

42

Jurnal istoric

„Nagy a făcut pasul final, irevocabil, de a declara neutralitatea Ungariei și retragerea sa din Tratatul de la Varșovia. Iar prin acest act, el a mers mult mai departe decât orice încercase Gomulka în Polonia. Într-o declarație solemnă, care avea să-i servească drept act de condamnare la moarte, Nagy a anunțat pe postul de radio ungar: Guvernul național maghiar, pătruns de înalta responsabilitate față de poporul și istoria Ungariei și dând glas voinței unanime a milioaneilor de maghiari, declară neutralitatea Republicii Populare Ungare. Poporul maghiar, în temeiul independenței și egalității și în concordanță cu spiritul Cartei Națiunilor Unite, dorește să trăiască în relații de adevărată prietenie cu vecinii săi, cu Uniunea Sovietică și cu toate popoarele lumii.”

H. Kissinger. *Diplomația*

- Identifică în sursă manifestări democratice. Demonstrează că Nagy a încercat să se detașeze de controlul sovietic.

Timp istoric

17 iunie 1953 – răscoala anticomunistă din Berlinul de Est.

1956 – Revoluția din Ungaria.

iunie 1956 – manifestări protestatere începute la Poznań.

1968 – Revoluția de la Praga.

6 ianuarie 1977 – constituirea inițiativei civice în Cehoslovacia.

1980 – organizarea sindicatului *Solidaritate* în Polonia.

Dicționar istoric

Disidență – mișcare de contestare din interior a sistemului comunist, intrat în criză sub impactul destalinizării și al revoltelor din Ungaria și Polonia; atitudine politică opusă celei oficiale, în special sub regimurile totalitare, opoziție.

Doctrina Brejnev – model de politică externă sovietică, conform căreia „atunci când forțele care sunt ostile socialismului încearcă să direcționeze dezvoltarea unei țări socialiste către capitalism, aceasta nu devine numai o problemă a țării în discuție, dar și o problemă și o preocupare comune a tuturor țărilor socialiste”.

Mișcare anticomunistă – organizații și acțiuni cu caracter anticomunist.

La 25 februarie 1956, într-o ședință secretă a delegaților Congresului al XX-lea al PCUS, noul lider de la Kremlin, Nikita Hrușciov, a citit faimosul raport „Cu privire la cultul personalității și consecințele sale”. Deși multe dintre crimele odioase ale lui I.V. Stalin erau cunoscute și până în februarie 1956, din mărturiile tragice ale supraviețuitorilor gulagurilor de pe cuprinsul URSS-ului ori din Europa Centrală și de Est, ori din informațiile capturate pe cele mai diverse căi de Washington, Londra, Paris, Roma și Bonn, de data aceasta erau dezvăluri oficiale, făcute de cea mai reprezentativă persoană din ierarhia URSS-ului de după moartea lui Stalin. Raportul secret al lui N. Hrușciov a fost cunoscut rapid în întreaga Uniune Sovietică și chiar peste hotarele ei. Îmbogățit cu intervențiile delegaților la Congresul al XX-lea, raportul era discutat la reuniunile locale ale partidului, obiectul dezbaterilor devenind, implicit, nu numai Stalin și crimele sale, ci și sistemul sovietic ca atare. În același timp, dezvăluirile lui Nikita Hrușciov au deschis o perioadă de incertitudine în întreaga Europă de Est, exprimându-se prin apariția primelor caracteristici ale destalinizării. În anii „dezhgetului

N. Hrușciov prezintă Raportul secret la Congresul al XX-lea al PCUS, în care condamnă cultul personalității și crimele săvârșite de I. Stalin, 1956

Tancuri sovietice pe străzile din Berlin, iunie 1953

- Elucidează semnificația prezenței tancurilor sovietice pe străzile Berlinului.

Demonstrații antisovietice împotriva controlului Ungariei de către URSS, 25 octombrie 1956

Eroii nu se uită!

Monumentul lui Péter Mansfeld

- Exprimă-ți opinia, dacă condamnarea crimelor staliniste a însemnat o liberalizare reală a regimurilor comuniste.
- Apreciază jertfa lui Péter Mansfeld.

hrușciovist” doar Stalin, ca autocrat totalitar și arbitrar, a fost făcut direct responsabil de moartea a milioane de oameni și de „devierile de la socialism” care s-au produs sub conducerea sa, însă fără a-l identifica cu regimul sovietic ca atare. Odată declanșat, procesul de destalinizare a cuprins, în proporții diferite, majoritatea țărilor „democrației populare”, în care modelul stalinist de societate a fost „exportat” cu forța, fiind însoțit de epurări, lagăre de concentrare după schema sovietică. Credința opiniei publice în „fața umană” a comunismului sovietic a intrat într-o fază de degradare ireversibilă.

- Explică importanța raportului citit de Nikita Hrușciov pentru URSS și pentru statele din lagărul socialist.
- Demonstrează impactul acestui raport asupra statelor din Europa Centrală și de Est.

La numai trei luni de la moartea dictatorului sovietic Iosif Stalin, s-a constatat o primă puternică sfidare la adresa controlului comunist exercitat de Moscova, caz fără precedent în Europa Centrală și de Est. Pe 16 iunie 1953, muncitorii din **Berlinul de Est** s-au răscolit spontan împotriva guvernului est-german și a forțelor sovietice de ocupație. Luați prin surprindere, sovieticii au intervenit în oraș cu forța militară. Luptele s-au soldat cu omorârea a 25 și rănirea a 378 de demonstranți. Însă protestele nu s-au mărginit doar la Berlin, ci s-au răspândit în toată Germania de Est. Mulțimile au luat cu asalt posturile de poliție și au smuls steagurile roșii, chiar și de pe Poarta Brandenburg. În urma tulburărilor, circa 25 000 de persoane au fost arestate. Dosarele est-germane redeschise în 1992 au relevat că din 109 persoane ucise în întreaga Germanie de Est 41 au fost soldați sovietici executați pentru refuzul de a trage asupra nemților care protestau. Președintele Consiliului de Miniștri al Germaniei de Est, Otto Grotewohl, în urma tragicilor evenimente, a fost nevoit să recunoască că protestele au fost cauzate și de lipsurile alimentare serioase și de alte probleme economice. La rândul său, șeful NKVD-ului sovietic, Lavrenti Beria, întors dintr-o inspecție la fața locului, a dat o definiție foarte sugestivă a Germaniei de Est. „Ce este Republica Democrată Germania?”, a întrebat Beria retoric: „Nu este chiar un stat real. Ea este ținută în viață numai de trupele sovietice”.

- Identifică două cauze ale protestelor din Berlinul de Est în 1953.
- Precizează reacția autorităților sovietice față de proteste.

În același climat al destalinizării, în **Ungaria** s-a declanșat o adevărată revoluție. Cauzele nemulțumirii populației ungare erau excesele conducerii maghiare staliniste, în special represiunile: zeci de mii de persoane arestate, mii de oameni exilați în provincie, având interdicția de a se întoarce la Budapesta, eliberări din serviciu etc. Începută ca o demonstrație pașnică a studenților, la care s-au alăturat atât locuitorii Budapestei, cât și o parte din militarii ungari, în urma deschiderii focului asupra protestatarilor de către Securitatea maghiară, s-a transformat în revoluție. Dictatorul stalinist al Ungariei, Mátyás Rákosi, unul dintre cei mai detestați liderii ai Blocului Răsăritean, a fost constrâns să demisioneze. La 30 octombrie 1956, Imre Nagy, noul prim-ministru desemnat de Partidul Comunist Ungar, devenit pe neașteptate simbolul revoluției maghiare, a anunțat că guvernul său va aboli sistemul partidului unic și că Ungaria se va desprinde din Tratatul de la Varșovia și, asemenea Austriei, va deveni un stat neutru.

În ripostă, URSS a declanșat împotriva Ungariei *Operațiunea Vârtejul*, în care s-au utilizat bombardamente de artilerie coordonate cu intervenția a circa 6 000 de tancuri sovietice. A fost invadată întreaga Ungarie, iar trupele sovietice au pătruns în Budapesta, instalându-l la putere pe János Kádár (1956–1989). La 22 noiembrie Imre Nagy a fost arestat și dus în România, însă la cererea comuniștilor ungari, în urma insistenței Moscovei, a fost readus în Ungaria, fiindu-i simulat un proces, în urma căruia a fost condamnat la moarte prin spânzurare. Au fost condamnate la moarte 350 de persoane, printre care fiind și elevul Péter Mansfeld, care, deoarece era minor, a fost executat după ce a împlinit vârsta majoratului. În urma intervenției în forță cu tancurile sovietice, câteva mii de cetățenii ai Budapestei au fost omorâți, mai multe mii răniți, 16 000 de persoane au fost deportate și peste 200 000 de unguri au fugit în Vest.

- Demonstrează că sovieticii au utilizat metode represive pentru a înăbuși Revoluția din Ungaria.

Republica Populară Polonă. Concomitent cu Revoluția ungară, în dimineața zilei de 28 iunie 1956, sub lozincile „Vrem pâine!” și „Jos comunismul!”, s-au răscolat muncitorii de la o uzină de locomotive din Poznań, ceea ce a atras represiunea brutală din partea armatei poloneze comandate de mareșalul sovietic Konstantin Rokossovski. Nemulțumirea polonezilor s-a răspândit în toată țara. A urmat, în octombrie 1956, vizita la Varșovia a liderului sovietic Nikita Hrușciov. Din fericire pentru polonezi, situația s-a liniștit, astfel că nu a fost folosită forța militară, însă Rokossovski a fost demis, iar un fost proeminent comunist polonez, Władysław Gomułka, a fost repus în funcție, devenind și prim-ministru.

La sfârșitul anilor '70, prețurile mari la alimente au dus la proteste populare. De la mijlocul lui august 1980, începând cu Șantierul Naval „Lenin” din Gdańsk (Polonia, fostul oraș german Danzig), în Polonia s-a declanșat un val de greve. Aceasta a determinat guvernul lui Edward Gierek să acorde muncitorilor nemulțumiți substanțiale sporuri de salariu. Însă greviștii optau pentru recunoașterea dreptului de a crea sindicate independente de controlul comunist. Drept consecință, în septembrie 1980, la Gdańsk, a fost creat sindicatul național *Solidaritatea (Solidarność)*, condus de electricianul de șantier Lech Walesa. Solidaritatea a câștigat sprijinul muncitorilor și al Bisericii Romano-Catolice, care se afla sub conducerea Papei Ioan Paul al II-lea, primul papă polonez. Solidaritatea a valorificat valul spiritului național alimentat de vizita papei în iunie 1979 și a devenit rapid o forță influentă pentru schimbare, o importantă mișcare anticomunistă din Polonia. Simțind o amenințare la adresa monopolului de putere, generalul Wojciech Jaruzelski, devenit premier al Poloniei în 1981, în calitate de lider al regimului, a scos în afara legii sindicatul, a instituit în 1981 legea marțială și a arestat mii de membri ai *Solidarității*, a mobilizat trupe și tancuri, dar mișcarea a continuat să aibă sprijinul popular. Însuși Walesa a petrecut în închisoare cea mai mare parte a anului 1982.

- Numește o cauză a nemulțumirii polonezilor.
- Identifică forța politică din Polonia opusă regimului comunist.

Republica Socialistă Cehoslovacia. Alexander Dubček, devenit în ianuarie 1968 prim-secretar al Partidului Comunist cehoslovac,

Protestele de la Poznań din (28 iunie – 30 iunie) 1956. Inscripția: „Noi cerem pâine!”

- Explică legătura dintre Congresul al XX-lea al PCUS și protestele anticomuniste din anul 1956 în țările Europei de Est.

Coadă la intrarea într-un magazin, scenă tipică în Polonia anilor 1980

+ Mărturiile contemporanilor

„[...] Este de mirare faptul că poporul e într-o stare de disperare? Ei sunt nevoiți să stea la coadă în fața măcelăriei de dimineață devreme, și, cu toate acestea, pot descoperi că nu există carne... Dorim să realizăm o mișcare sindicală a comerțului liber care va permite muncitorilor să controleze economia prin colaborarea cu guvernul.”

Lech Walesa despre cauzele nemulțumirilor sociale în Polonia, 1980

- Argumentează că regimul comunist din Polonia se afla în criză. Explică semnificația cozii la produsele alimentare.

Demonstrație la Praga împotriva ocupației, 1968

- Apreciază curajul cehilor de a protesta contra invaziei sovietice în Cehoslovacia.

Mărturiile contemporanilor

„Invadarea Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia constituie o gravă greșeală și o amenințare pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume. [...] Este de neconceput ca astăzi [...] state socialiste să încalce libertatea și independența altui stat. Nu există nicio justificare, nu poate fi acceptat niciun motiv de a admite, pentru o clipă numai, ideea intervenției militare în treburile unui stat socialist frățesc. [...] S-a spus că în Cehoslovacia există pericolul contrarevoluției.”

Discursul lui N. Ceaușescu, 21 august 1968

- Determină cauza invocată de URSS pentru intervenția în Cehoslovacia.
- Explică poziția liderului comunist român față de această intervenție.

a început să promoveze politica unui „socialism cu față umană”, căutând totodată și libertatea în care Cehoslovacia să-și desfășoare propria ei politică internă și externă, independentă de dictatul sovietic. Programul de liberalizări și reforme lansat de A. Dubček prevedea libertatea presei, posibilitatea unei guvernări multipartinice și planuri pentru federalizarea Cehoslovaciei în două națiuni cu drepturi egale. Era stipulat că reformele vor fi îndeplinite sub conducerea Partidului Comunist. A urmat crearea cluburilor politice independente, inițierea formării unui partid separat de către social-democrați etc. Un manifest întocmit de un grup de intelectuali, numit manifestul celor „Două mii de cuvinte”, care cerea democrație completă, s-a dovedit apropiat sentimentelor populației, astfel încât cetățeni de toate categoriile s-au grăbit să-l semneze. Cursul luat de evenimentele din Praga, intrat în istorie ca *Primăvara de la Praga*, a deranjat importanți lideri cehi

din tabăra antireformistă. Aceștia au trimis în secret autorităților sovietice două scrisori, în care semnalau „o psihoză anticomunistă și antisovietică”, cerând sovieticilor să intervină de urgență cu forță militară pentru a combate „pericolul iminent al contrarevoluției”.

În noaptea de 20 spre 21 august 1968, forțele armate ale statelor Tratatului de la Varșovia au invadat Cehoslovacia, utilizând până la 7 000 de tancuri. Câteva săptămâni mai târziu, liderul sovietic Leonid Brejnev a declarat că URSS avea „datoria” să intervină, fără a ține cont de frontiere naționale, oriunde „socialismul” era amenințat de „restaurarea capitalismului” („*Doctrina Brejnev*”). A. Dubček împreună cu alți membri de partid susținători au fost arestați și duși la Moscova. Au fost omorâte circa 72 de persoane, sute au fost rănite, au emigrat circa 300 000 de persoane. Crimele sovieticilor s-au păstrat în fotografii și în filme depozitate în arhivele din întreaga lume.

În pofida represiunii *Primăverii de la Praga*, scriitorii și alți intelectuali au continuat să se opună guvernului, deși la început au avut puțin succes. În 1977, intelectualii-disidenți, inspirați de semnarea Acordurilor de la Helsinki, au constituit o coaliție cehă pentru drepturile omului și au prezentat guvernului republicii Carta 77, prin care se cerea respectarea standardelor de libertate expuse în Declarația universală a drepturilor omului. Membrii coaliției au format organizația numită *Carta 77*. Aceasta a fost un exemplu important de activism pentru drepturile omului și de apărare a libertății de exprimare într-un regim totalitar. În octombrie 1977, liderii grupului, inclusiv Václav Havel, au primit pedepse cu închisoarea, iar ulterior semnarii Cartei 77 n-au putut găsi decât slujbe mizere, fiind ponegriți și în presă.

- Explică specificul mișcării antisovietice în RS Cehoslovacia.
- Identifică metode de răfuială cu cei nesupuși regimului.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Explică cauzele mișcărilor anti-comuniste din statele Europei Centrale și de Est.
2. Formulează o caracteristică a mișcărilor protestatere din Europa Centrală și de Est, utilizând termenii din Dicționarul istoric.

Activitate în echipă

3. Elaborează un dialog cu colega sau colegul despre importanța personalităților în mișcările anticomuniste.

Formulare de concluzii

4. Compară prin diagrama Venn Revoluția din Ungaria din 1956 și cea din Cehoslovacia din 1968.
5. Emite judecăți de valoare cu referință la impactul intervenției sovietice pentru înăbușirea protestelor.

Sugestie de temă pentru acasă

6. Elaborează un eseu la subiectul propus: *Mișcări democratice în Europa de Est în timpul regimurilor comuniste.*

Rezistența anticomunistă în RSSM*

43

Jurnal istoric

„Ostașii roșii ne-au luat pâinea, ne-au distrus gospodăriile, împușcă în icoane. Cine dorește să plece de bunăvoie în Siberia, acela poate să se strămute.”

Sătenii din Basarabia în contextul strămutărilor, 1944, după E. Postică, Rezistența armată

- Identifică atitudinea populației din Basarabia față de sovietici.
- Demonstrează că acțiunile sovieticilor erau în contradicție cu valorile țaranului român.

Timp istoric

1944 – restabilirea puterii sovietice în Basarabia.

octombrie 1965 – Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din RSSM.

Dicționar istoric

Rezistență – mișcare populară anticomunistă, antisovietică.

Începând cu constituirea RSSM, regimul sovietic a demonstrat că teroarea este instrumentul cel mai adecvat atât prin implantarea noii organizări, cât și pentru formarea „moldovenilor sovietici”. Unul dintre scopurile sovieticilor era lichidarea „elementelor străine de clasă”, deoarece altfel națiunea moldovenească nu era consolidată din interior.

Mișcarea de rezistență a început în anul 1940 și a continuat începând cu anul 1944, odată cu reinstaurarea puterii sovietice în teritoriul dintre Prut și Nistru. Mișcarea de rezistență din RSSM a cunoscut diverse forme de exprimare: de la lupta armată în anii imediat postbelici până la rezistența prin cultură, care a fost o prezență constantă pe tot parcursul dominației sovietice. În primele luni ale reocupării, autoritățile sovietice s-au ciocnit cu problema rezistenței populației și proteste împotriva strămutărilor. Locuitorii satelor Bocancea-Schit, Dumbrăvița, Flămânzeni, Ghiliceni din raionul Chișcăreni, și Condrătești din raionul Cornești, au refuzat să plece și au protestat înarmați cu ciomege, sape, furci, topoare. Armata Roșie a răspuns prin forță, astfel că s-au înregistrat morți și răniți. Acțiuni de nesupunere au avut loc în satele Malovata, rn. Susleni, și Măgura, Chișcăreni, lezăreni, rn. Chișcăreni. O altă formă de protest a fost eschivarea de la serviciul militar, semnalată în special în raioanele de nord: Soroca, Ocnița, Otaci, Telenești, dar și în Orhei. Printre formele pașnice ale rezistenței se numără: neachitarea impozitelor, refuzul de a executa dispozițiile organelor de stat cu privire la *postavcă*, nimicirea produselor agricole, devastarea depozitelor, zădărnicierea transportării pâinii la punctele de colectare, deteriorarea inventarului agricol și a unităților de transport.

În primii ani postbelici rezistența a avut o formă activă, inclusiv armată, până la mijlocul anilor '50, când au fost lichidate ultimele mici grupuri de rezistență armată. Metodele de rezistență erau diferite de la o organizație la alta, fiecare grup alegându-și propria strategie de

Documentar

„1) Cu Dumnezeu înainte pentru neam și pentru cruce; 2) Jos partidul comunist; 3) Dragi creștini, la luptă pentru libertate; 4) Cu sape, cu topoare, cu coasa la luptă pentru distrugerea bolșevicilor care sunt cotropitorii norodului moldovenesc, care ne-au supt sângele nostru, ne-au luat credința, părinții, frații și surorile și pâinea de la gură și acum vreau să ne ia și pământul; 5) Distrugeți fiara bolșevică care ne-a prefăcut în robi săraci și flămânzi; 6) Dragi creștini, nu vă lăsați stăpâniți de duhul necurat. La luptă pentru libertate și credință, căci Dumnezeu este cu noi. Vrem dreptate.”

Foaie volantă elaborată de Organizația Național-Creștină Antisovietică din satul Schineni, județul Soroca. În: M. Tașcă, Mișcarea de rezistență în Basarabia: Organizația Național-Creștină Antisovietică

- Identifică valorile promovate de organizație.
- Justifică acțiunile organizației.
- Demonstrează importanța evenimentului la care se referă sursa.

Viziuni istoriografice

„La 2 septembrie 1944, I. Mordoveț a prezentat într-o notă informativă pentru CC al PC (b)M primele rezultate ale activității CPSS (Comisariatului Poporului pentru Securitatea de Stat) din RSSM. În document se menționa că în Chișinău există mai multe «organizații naționaliste românești, care au dus activitatea de românizare a populației». În lista lor CPSS a inclus: 1) «Fundația regelui Carol» (conducător – învățătorul L. Boga) edita ziarul «fascist» «Cuvânt Moldovenesc»; 2) «Asociația corpului didactic»; 3) Asociația profesorilor școlilor populare, care făcea parte din secția locală a Partidului Național-Liberal al României; 4) «Munca și lumina», în frunte cu un oarecare Antoniadă, activitatea căreia era coordonată de profesorul universitar Rambi – «organizația antisovietică naționalistă», activa în cadrul întreprinderilor or. Chișinău. Totodată, existau și funcționau: Societatea Tinerilor Creștini (pentru băieți), în frunte cu profesorul universitar Stegariov (Stegaru), Societatea Femeilor Creștine, în frunte cu E. Alistar. ...Ei organizau adunări și răspândeau o literatură diferită de cea a politicii sovietice, inclusiv lozinci și placcarde. În componența lor activau cercuri de cor și dramă. Au fost depistați mulți membri ai acestor organizații care au rămas la Chișinău. În consecință, au fost arestați de către organele securității sovietice.” R. Șevcenco. *Rezistența antisovietică în RSS Moldovenească: anul 1944*

- Enumeră grupurile de rezistență identificate de autoritățile sovietice.
- Descrie modul și strategia de luptă a acestor organizații.

luptă. Printre acțiunile armate ale rezistenței se numără atacuri armate împotriva activiștilor sovietici, care aveau drept scop fie nimicirea fizică a activiștilor de partid și sovietici, fie intimidarea lor pentru a-i determina să renunțe la activitatea de sovietizare a regiunii. Autoritățile raportau despre activitatea organizațiilor de luptă împotriva sovietelor în raioanele Otaci, Drochia, Briceni, Florești, Soroca, Cornești, Chișcăreni, Telenești, Călărași, Bravicea, Râșpopeni, Strășeni, Kotovsk, Baimaclia, menționând că sunt doar o parte. Despre intensitatea mișcării dovedesc rapoartele autorităților sovietice. Astfel, din aprilie 1944 până în mai 1945, organele sovietice au raportat arestarea a 2 911 persoane, inclusiv „agenturi ale inamicului” – 487 persoane, „trădători și complici” – 1 974, „teroriști” – 37. Totodată, se organizau operațiuni de lichidare a organizațiilor considerate „antisovietice”, din aprilie 1944 până în mai 1945 fiind „descoperite și lichidate” 45 de „organizații și grupuri naționaliste antisovietice” cu un număr total de 229 de persoane. În 1949 și în primul trimestru al anului 1950 au fost arestate 435 de persoane, au fost lichidate 14 grupuri

de rezistență antisovietice, iar 110 persoane au fost arestate pentru participare la activitatea lor.

Printre organizațiile de rezistență se numără „Partidul Libertății”, „Armata Neagră” și „Uniunea Democratică a Libertății”, „Arcașii lui Ștefan”, „Sabia dreptății”, grupurile de rezistență conduse de Vasile Verejan și Grigore Oprea (rn. Edineț), Filimon Bodiu (rn. Telenești) etc., Mihail Șestacovschi (rn. Baimaclia), Mihail Bordeianu (rn. Cimișlia). Partidul Libertății (1948–1950), o organizație de rezistență anticomunistă din anii '50, avea stabilite relații cu alte organizații naționaliste din Moldova și cu grupurile Organizației Naționaliștilor Ucraineni. Membrii organizației Ivan și Nicolae Istrate, Victor Andreev, Ivan Papukciu, Vasile Darii, Semion Kalistredi și preotul Mihail, la 5 iunie 1950 au fost arestați în urma unui denunț, după mai multe luni de urmărire cu instalări de microfoane, infiltrări de noi agenți și filaje. Pe lângă documentele partidului, le-au fost confiscate arme și literatură „antisovietică”. Printre organizațiile care au luptat armat era „Armata din Pădure”, condusă de Fă-nase Magari, ce activa în centrul Basarabiei. Membrii grupului dețineau echipament militar și distribuiau informații sătenilor din localitățile apropiate. Luptătorii, în număr de 15-20, s-au ciocnit de nenumărate ori cu trupele regulate ale NKVD-ului.

Toți membrii rezistenței antisovietice au fost condamnați în cadrul unor procese judiciare înscenate de autorități, invocându-li-se prevederile art. 54-1 (a) din Codul penal al URSS „trădare de patrie”. Liderii grupurilor au fost condamnați la pedeapsa capitală, iar membrii activi – la 25 de ani de detenție. Printre cei condamnați la moarte au fost: liderii organizației antisovietice „Armata Neagră”, Ion Borș și Teodor Coșcodan; liderul „Uniunii Democratice a Libertății”, Anatol Miliutin; membrii „Partidului Democrat Agrar”, inclusiv liderii acestuia, Simion Zlatan și Vasile Odobescu; liderii organizației antisovietice „Partidul Libertății”, Constantin Condrat și Ion Istrate; șapte membri ai organizației „Majadahonda” din Orhei, în frunte cu Anatol Guma, care activase în 1940 etc.

- Numește cauzele mișcării de rezistență în RSSM.
- Enumeră formele de rezistență în RSSM.
- Demonstrează că activitatea organizațiilor crea probleme autorităților sovietice.

Rezistența prin cultură. Deși s-a manifestat permanent, această formă s-a impus în special după moartea lui Stalin. La baza *mișcării de rezistență prin cultură* au stat intelectualii basarabeni, care s-au expus asupra politicii lingvistice, asupra termenului „limba moldovenească”. Printre aceștia se numără Em. Bucov, A. Lupan, V. Coroban, G. Bogaci, V. Comarnițchi etc. care, în baza dovezilor lingvistice, au combătut „moldo-

venismul”, demonstrând originea latină a limbii și relațiile ei cu limba română. Conferința științifică din 17–19 octombrie 1955, organizată de Filiala Moldovenească a Academiei de Științe a URSS, a recunoscut identitatea lingvistică și culturală „româno-moldovenească”, fără a se nega termenul „limba moldovenească”. În urma activității lor, s-a obținut editarea operelor clasicilor români, în mare parte a celor născuți în Moldova de peste Prut. O importanță deosebită a avut Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din RSSM (14–15 octombrie 1965), în cadrul căruia participanții Ion Druță, Aureliu Busuioc, Mihai Cimpoi, Pavel Boțu, Grigore Vieru, Gheorghe Malarciuc, Vasile Levițchi, profesorul universitar Petre Osmătescu etc. au abordat situația dezastruoasă a limbii române, destinul științei și culturii naționale, probleme referitoare la patrimoniu, problema revenirii la alfabetul latin. Congresul a fost considerat „naționalist”, însă mișcarea de rezistență a avut impact major, educând generația care a susținut mișcarea de eliberare națională de la sfârșitul anilor '80.

Au fost înregistrate de asemenea acțiuni împotriva deznaționalizării și rusificării, pentru păstrarea tradițiilor și valorilor naționale, precum au fost cazurile lui Nicolae Dragoș, Zaharia Doncev, Mihai Moroșanu, Lilia Neagu, Gh. David, Nicolae Testemițanu, Gheorghe Moroziuc, Alexandru Șoltoianu, Leonid Cemortan, Sergiu Rădăuțanu etc. Unele personalități au luat atitudine față de politica națională, contestând hotărârile sovietice, însoțite de cereri la ieșirea Basarabiei și Bucovinei de Nord din componența URSS-ului și unirea cu România. Printre aceștia s-au remarcat: la sfârșitul anilor '50, un grup de studenți, Vasile Andronachi, Nicolae Bătrânu, Vasile Badiu, Ion Ababii, Alexandru Tecuci și alții, dirijați de Vasile Coroban, de la USM, care se pronunțau în apărarea românismului; Frontul Național Patriotic, fondat în 1967, la inițiativa lui Alexandru Usatiuc-Bulgăr, care împreună cu Gheorghe Ghimpu și Alexandru Graur au combătut miturile sovietice de eliberare și de națiune moldovenească. Au fost arestați în 1971 și condamnați în lagăre de corecție prin muncă cu regim sever: Usatiuc – 7 ani, Ghimpu – 6 ani și Graur – 4 ani. Regimul a pedepsit persoanele care au protestat, condamnându-le la pușcărie, exil sau internare în spitale psihiatrice.

- Explică ce înseamnă *rezistență prin cultură* și *rezistență prin naționalism*.
- Argumentează justetea revendicărilor.

Consolidare și reflecție

➤ Activitate independentă

1. Justifică denumirile organizațiilor de rezistență.
2. Demonstrează că participarea la *mișcarea de rezistență* s-au jertfit în numele dreptății și pentru poporul român.

➤ Activitate în echipă

3. Realizați în echipă un dosar istoric al unei organizații de rezistență din RSSM, prin tragere la sorți: Majadahonda, „Partidul Libertății”, „Armata Neagră”, „Uniunea Democratică a Libertății”, „Arcașii lui Ștefan”, „Sabia dreptății”, Organizația Național-Creștină Antisovietică, grupurile de rezistență conduse de Vasile Verejan și Grigore Oprea (rn. Edineț), Filimon Bodiș (rn. Telenești) etc., Mihail Șestacovschi (rn. Baimaclia), Mihail Bordeianu (rn. Cimișlia).

➤ Sugestie de temă pentru acasă

6. Elaborează o prezentare, însoțită de un discurs, la una dintre temele: *Rezistența armată în RSSM*, *Rezistența prin cultură în RSSM*.

Culegere de materiale. Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească (14–15 octombrie 1965), Vasile Bahnaru și Gheorghe E. Cojocaru, Editura Tehnica-Info, 2016

Personalitate istorică

Gheorghe GHIMPU

(1937–2000)

Om politic, lider al mișcării de renaștere națională, membru al Comitetului Executiv al Frontului Popular din Moldova, deputat în primul Parlament al Republicii Moldova ales în mod democratic (1990). A fost deținut politic în perioada sovietică.

- Subliniază importanța personalității în mișcarea de rezistență.

7 Formulare de concluzii

4. Formulează acțiunea de interdependență dintre *acțiunile de sovietizare a Basarabiei și mișcarea de rezistență*.
5. Estimează valoarea *mișcării de rezistență* în RSSM pentru păstrarea suflului românesc.

44

Acțiuni de emancipare în Asia și Africa. Problemele țărilor decolonizate*

Jurnal istoric

„Am parcurs împreună un drum foarte lung. Am călătorit împreună, încercând să atingem un scop comun. Scopul determină însăși existența acestei organizații mondiale. Scopul pe care am căutat să-l atingem a fost să realizăm dorința întregii umanități de a asigura demnitatea umană și autorealizarea.”

Nelson Mandela la Adunarea Generală a ONU în septembrie 1993

- Determină scopul de bază urmărit de Nelson Mandela.
- Explică dacă și-a atins acest scop.

Timp istoric

1960 – adoptarea Declarației privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale de către Adunarea Generală a ONU.

Dicționar istoric

Decolonizarea – procesul de eliberare de dependența colonială, procesul de acordare a independenței și suveranității depline dominațiilor, teritoriilor mandatate, coloniilor și protectoratelor.

Apartheid – un sistem de segregare rasială instituționalizat în Africa de Sud de-a lungul secolului XX.

Anul Africii – anul 1960, când 18 state din Africa și-au declarat independența.

Documentar

„Conferința parlamentarilor din Europa de Vest privind Embargoul petrolier asupra Africii de Sud, organizată de Comitetul special împotriva apartheidului, de la Bruxelles în perioada 30-31 ianuarie 1981, a primit cu furie și tristețe vestea raidurilor sabotajului sud-africani, care a avut ca rezultat moartea a nouă persoane. Acest atac barbar și încălcarea suveranității Mozambicului demonstrează clar caracterul agresiv al guvernului sud-african și contrazice dorința declarată a acestuia de a trăi în pace cu vecinii săi. Statele membre ale ONU nu pot accepta asemenea acte de terorism în tăcere și pasiv. Exprimându-ne simpatia Guvernului Mozambic, CNA și rudelor victimelor, ne angajăm în continuare pentru cauza libertății și justiției în Namibia și Africa de Sud.”

Oliver Tambo. Conferința parlamentarilor din Europa de Vest privind Embargoul la petrol către Africa de Sud, 30 ianuarie 1981

- Identifică o problemă cu care se confruntau statele din Africa.
- Demonstrează politica ONU în privința apartheidului.

Înainte de Cel de-Al Doilea Război Mondial, mai mult de o treime din populația lumii trăia în colonii. Războiul a schimbat această situație, impulsivând brusc mișcările de eliberare națională. Procesul de decolonizare a început după cel de-Al Doilea Război Mondial. Printre motivele declanșării procesului se numără: apariția celor două blocuri de confruntare, care și-au sporit influența în detrimentul regiunii afro-asiatice (atât URSS, cât și SUA au susținut mișcarea de eliberare națională și au încercat să aducă țările eliberate în orbita lor de influență); dezvoltarea forțelor de producție și economiilor în Occident, care a redus rolul coloniilor; opinia publică care înclina să aprecieze exploatarea coloniilor drept o situație inadecvată, în special cu referire la servituțiile umane, recunoașterea pe scară largă a principiilor umanismului, libertății, egalității popoarelor din întreaga lume, respectarea drepturilor fiind o condiție și o sarcină a democrației; utilizarea resurselor umane și a potențialului economic de către metropole în război, ce a dus la schimbări socioeconomice și la creșterea identității naționale în statele din Orient. Metropolele au reacționat diferit la dorința coloniilor de a obține independența, dar toate au încercat să încetinească procesul de prăbușire a sistemului colonial. Astfel, Anglia și Franța au încercat să-și păstreze imperiile sub forme noi – Commonwealth-ul Britanic al Națiunilor, Uniunea Franceză – și să adapteze relațiile cu coloniile la noile condiții. Anglia a fost mai dispusă să facă concesii, deoarece chiar înainte Cel de-Al Doilea Război Mondial a parcurs un drum lung în construirea relațiilor cu mișcarea de eliberare națională indiană condusă de M. Gandhi. Franța și Olanda au încercat inițial să reziste forțelor de eliberare ale coloniilor, dar ulterior au fost forțate să accepte pierderea lor. Italia și Japonia și-au pierdut coloniile ca urmare a înfrângerii în Cel de-Al Doilea Război Mondial.

- Enumeră cauzele decolonizării.
- Explică reacția metropolele la mișcarea de eliberare a coloniilor.

În procesul de decolonizare au fost trei etape:

a) 1945 – *Sfârșitul anilor '50*. S-a consolidat independența fostelor semicolonii – China, Turcia, Iran –, iar principalele colonii din Asia și-au câștigat independența: Filipine, Indonezia, India, țările Indochinei, Birmania, Egipt, Iran, Siria, Liban. Marea Britanie a acordat independența Indiei și Pakistanului în 1947, Birmaniei (Myanmar) și Ceylonului (Sri Lanka) în 1948. În Asia de Sud-Est, sistemul colonial al puterilor occidentale s-a prăbușit în 1941–1942, în timpul ocupației japoneze. Înfrângerea Japoniei a accelerat mișcarea acestor țări către independență. În august 1945, în Indonezia a fost proclamată independența țării de către liderul mișcării naționale A. Sukarno (1901–1970). În septembrie 1945, șeful Partidului Comunist din Indochina, Ho Chi Minh (1890–1969), a anunțat crearea Republicii Democrate Vietnam. Franța și Olanda au încercat să-și returneze coloniile prin mijloace armate. Dar în 1950 Olanda a trebuit să se împace cu crearea Republicii independente Indonezia. Francezii, în urma Războiului din Indochina, au recunoscut independența Republicii Democrate Vietnam (la nord), a statului Vietnam (la sud), a Laosului și Cambodgiei. În 1957, Marea Britanie i-a acordat independența Malaieziei. În Orientul Mijlociu, până în 1945, Franța nu-și mai controla teritoriile mandatate – Siria și Liban. Marea Britanie și-a păstrat aici încă ceva timp poziția predominantă. În 1948 a anunțat abandonarea Mandatului pentru Palestina, dar a controlat Canalul Suez și a avut baze militare în Egipt, Irak și Iordania, care și-au câștigat independența în 1946. După 1957, în Asia au rămas doar posesiuni coloniale minore.

De la mijlocul anilor '50 a început procesul de eliberare a Africii. În 1956, Tunisia, Marocul și Sudanul și-au câștigat independența. În același an, după ce au depășit criza de la Suez, britanicii și francezii și-au retras complet trupele din Egipt. În 1957–1958, Ghana și Guineea au devenit state independente.

b) *Sfârșitul anilor '50 ai sec. XX–1975*, decolonizarea s-a desfășurat, în primul rând, în Africa. În februarie 1960, Adunarea Generală a ONU a adoptat Declarația privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, subliniind necesitatea de a pune capăt colonialismului și a oferi tuturor popoarelor din țările coloniale dreptul la libertate și independență. În 1960, 17 țări din Africa Centrală și de Vest și-au declarat suveranitatea statului, printre care Congo, Nigeria, Camerun, Senegal, Ciad și altele, astfel anul a fost numit „anul Africii”. Dar nu toate țările europene au urmat această declarație; altele au încercat să păstreze unele dintre coloniile lor. Totuși, chiar și atunci era evident că epoca colonialismului ajunsese la sfârșit. După războiul din 1954–1962, dintre Franța și Algeria, în 1962 Franța a recunoscut independența Algeriei, ceea ce a avut impact asupra obținerii pașnice a independenței statelor Africii.

c) 1975–1980 – lupta de eliberare națională a coloniilor portugheze în Africa tropicală. Ultima țară vest-europeană care și-a pierdut coloniile a fost Portugalia după răsturnarea regimului său autoritar de dreapta. Portugalia, deși cea mai slabă putere colonială, și-a păstrat multă vreme vastele sale posesiuni coloniale. Lipsită de propriile capacități economice de a dezvolta resursele naturale din Angola și Mozambic, Lisabona a permis puterilor mari să intre în coloniile sale. În urma Revoluției din 1975, Angola și Mozambic au ieșit victorioase în lupta de eliberare, în 1980 – Zimbabwe. Sfârșitul erei colonialismului a fost căderea regimului de

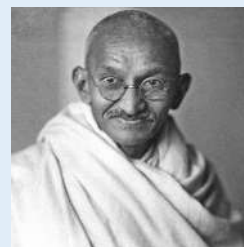
Personalitate istorică

Nelson MANDELA

(1918–2013)

Om politic sud-african, președinte al Africii de Sud între anii 1994 și 1999

Mohandas Karamchand GANDHI

(1869–1948), cunoscut și sub supranumele de Mahatma, a fost un avocat, politician, activist social și scriitor indian, care a devenit liderul mișcării naționale de eliberare de sub dominația colonială britanică din India.

- **Apreciază rolul personalităților în obținerea independenței țărilor.**

Indira Gandhi, prim-ministrul Indiei, și Richard Nixon, președintele SUA, la Casa Albă, 1971

- **Numește o caracteristică a politicii statelor decolonizate.**

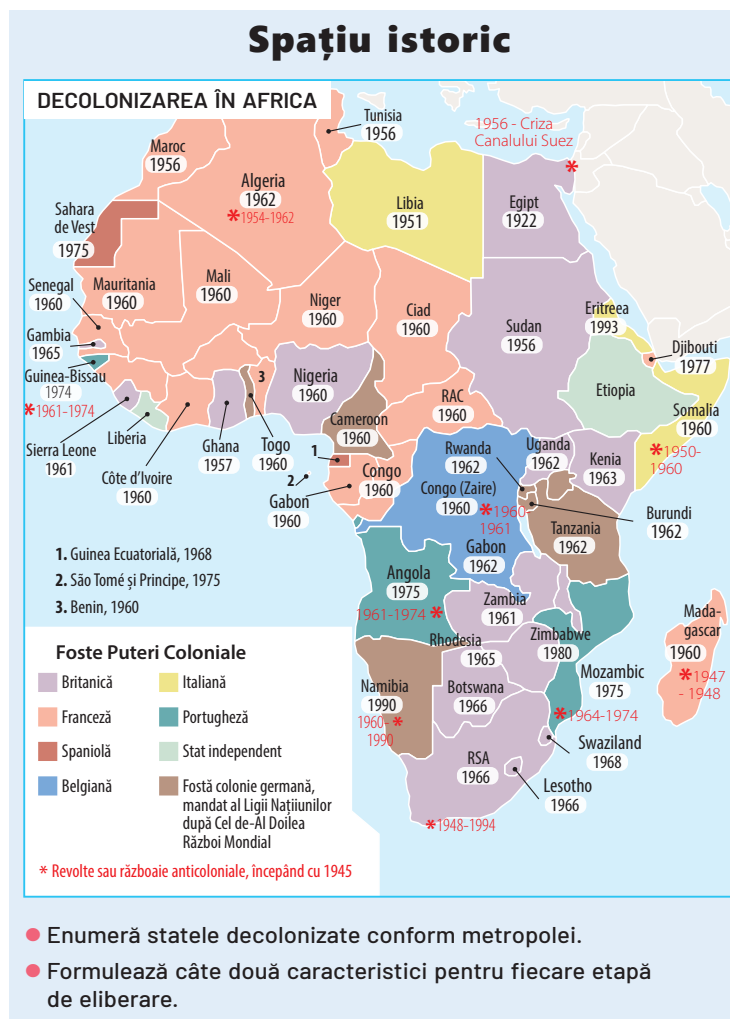

apartheid din Republica Africa de Sud și a stăpânirii minorității albe din Rhodesia de Sud. Regimul lui Ya. Smith din Rhodesia de Sud a existat timp de 15 ani cu sprijinul Africii de Sud și nu a fost recunoscut de comunitatea mondială. Sub presiunea mișcării de gherilă, europenii de origine, în 1980, au cedat puterea reprezentanților populației indigene, care au câștigat alegerile și au proclamat Republica Zimbabwe. În Africa de Sud, regimul de segregare rasială a durat până la mijlocul anilor '80, în ciuda rezistenței din partea populației locale africane. În 1989, președintele sud-african, Frederik de Klerk, a început negocierile cu opoziția, Congresul Național African. În 1990, liderul CNA, Nelson Mandela (1918–2013), a fost eliberat din închisoare după 27 de ani, iar în 1994 a câștigat alegerile și a devenit președinte al țării. În 1990, Namibia, o fostă colonie germană, devenită protectorat al Africii de Sud după Primul Război Mondial, a obținut independența.

Ca urmare a procesului de decolonizare, au apărut țări care au ajuns să fie numite „lumea a treia” sau țări în curs de dezvoltare. Acest grup de state era foarte divers în ceea ce privește nivelul de dezvoltare socio-economică, caracteristicile sistemului politic, tradițiile religioase și culturale. Ceea ce noile state aveau în comun era un trecut colonial, ale cărui consecințe au avut un impact de lungă durată asupra dezvoltării lor. După obținerea independenței, țările din Asia și Africa s-au confruntat cu problema alegerii unei căi pentru dezvoltarea ulterioară, dar și cu probleme socioeconomice. Depășirea înapoierii economice și modernizarea economică s-a produs în două moduri: 1. dezvoltarea antreprenoriatului privat și a pieței; 2. impunerea de către statul de sus a unor metode moderne de management. Modernizarea a fost mai dificilă în țările din Asia de Sud, în India, de exemplu, o piedică a fost sistemul de caste. Țările din Africa tropicală până la mijlocul anilor '90 au rămas în afara modernizării. Acolo s-a păstrat modelul economic tradițional: o economie multistructurată, lipsa de legături interne între industrii, o economie dezzechilibrată, o datorie financiară în creștere, producție și exporturi monoculturale, ceea ce a dus la dependența de piața externă. Structurii sociale îi erau caracteristice: conservarea comunității, educația religioasă; stratul principal a rămas țărănimea, un procent mare din stratul marginalizat.

O problemă a fost și situația politică: instabilitatea politică, lipsa tradițiilor democratice, structurile guvernamentale, adesea copiate pe modele occidentale, erau neadaptate la condițiile locale, alfabetizarea și cultura politică scăzute, influența factorilor externi, rolul exagerat al statului în toate sferile societății, intervenția armatei în viața politică, caracterul autoritar al guvernării. Au fost înregistrate câteva tipuri de stat:

1. De tip parlamentar occidental (țări cu democrație limitată). În aceste state s-a acordat o mare atenție dezvoltării antreprenoriatului privat și consolidării relațiilor comerciale cu țările occidentale. Multe dintre aceste state au avut deja anumite rezultate în dezvoltarea industriei și se bazau pe burghezia națională, de exemplu în India, unde economia consta din sectorul capitalist, reprezentat de firme indiene, și agricultura tradițională, meșteșuguri și comerț. Politica economică a guvernelor din astfel de state conținea politici protecționiste și stimularea investițiilor în sectoare promițătoare ale economiei. În primele decenii după prăbușirea sistemului colonial, nici calea capitalistă nu a putut asigura țărilor eliberate atingerea rapidă a nivelului de dezvoltare a țărilor avansate ale lumii. În țările din Africa o caracteristică a fost tribalismul și a dat propriile caracteristici regimurilor politice ale statelor africane: majoritatea covârșitoare a acestora sunt dominate de o formă republicană de guvernare, deoarece proclamarea unui reprezentant al unui trib ca monarh va provoca un

protest puternic din partea altora, pentru care el este un „străin”. În multe state africane, parlamentele au fost create sub formă de adunări naționale, consiliile revoluționare, în unele locuri au fost alese democratic, iar în altele au fost formate la voința dictatorilor. În același timp, un alt element important al sistemului politic al democrației occidentale – sistemul multipartid – a dus aici doar la instabilitate și criză. Partidele din statele africane au devenit tribale și s-au transformat în organizații etnopolitice care pretindeau putere și influență maximă. Activitățile mai multor astfel de partide (pluralismul politic) au condus la dezorganizarea completă a vieții politice și s-au încheiat de obicei cu o lovitură de stat militară și interzicerea activităților partidelor.

2. Cu regim militar-birocrațic – regim nepartid sau monopartid, de exemplu de orientare socialistă. În anii '60 Ghana, Guineea, Mali, Egipt, Somalia, Tanzania, Algeria și Birmania au ales cursul orientării socialiste. În anii '70–'80, acest curs a fost urmat de Angola, Mozambic, Benin, Congo, Etiopia, Irak și Siria. Modelul de dezvoltare socialistă s-a dovedit a fi ineficient din punct de vedere economic. Formele colective de agricultură cu tehnici primitive de cultivare a pământului au dus la o scădere a productivității muncii. Naționalizarea întreprinderilor care aparțineau anterior colonialiștilor și transferul conducerii acestora către funcționari a provocat abandonarea industriilor înainte prospere. Declinul economiei, criza agricolă și foametea au fost rezultatul urmării ideilor comuniste. Deja în 1960–1970 a apărut criza. Refuzul de a construi socialismul a avut loc în Algeria, Egipt, Irak, Siria și Birmania. După prăbușirea URSS-ului și încetarea ajutorului, multe țări în curs de dezvoltare s-au aflat în situații dificile. Treptat și-au abandonat orientarea socialistă și au început să dezvolte o economie de piață.

3. Cu regim monarhic sau teocratic (EAU, Kuwait).

- Descrie problemele cu care s-au confruntat statele decolonizate.
- Explică problemele economice.

La sfârșitul secolului XX, după nivelul de dezvoltare economică, s-au distins trei grupuri de țări:

A) Statele cel mai puțin dezvoltate din „lumea a treia”: statele din Africa tropicală, Cambodgia, Laos, Myanmar, Nepal, Bangladesh, Afganistan. Se caracterizează prin rate de creștere foarte scăzute, predominanța sectorului agricol în structura economiei – până la $\frac{2}{3}$ din PIB, produsele agricole sunt adesea insuficiente pentru a satisface nevoile alimentare ale propriilor populații, situația demografică acută crește șomajul.

B) A doua grupă include țări cu un nivel mediu de dezvoltare economică: Egipt, Algeria, Tunisia, Filipine etc., cu o structură economică echilibrată, alături de producția agricolă s-au dezvoltat industria, comerțul intern și extern, burghezia națională ocupă o poziție puternică, statul are un rol important în sectorul financiar, dar au datoria externă mare.

C) Țările producătoare de petrol din Asia de Sud-Vest: Kuwait, Bahrain, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite etc., care, datorită rezervelor de petrol și gaze descoperite, au reușit să modernizeze economia, au devenit unele dintre cele mai bogate de pe planetă. Al treilea grup conține și așa-numitele țări nou industrializate: Coreea de Sud, Singapore, Taiwan, Hong Kong, Malaezia, Thailanda, Indonezia și Filipine, în care s-a pus accentul pe atragerea de capital privat, inclusiv străin, în economie, reducerea sectorului de stat și public, liberalizarea economiei și a pieței muncii. Dezvoltarea intensivă a industriei și a producției le-a permis să-și consolideze influența pe piața mondială și să atragă corporații transnaționale.

- Caracterizează fiecare grup de țări în parte.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Explică de ce anul 1960 este numit „anul Africii”.
2. Demonstrează legătura causală dintre adoptarea modelului socialist de către unele state decolonizate și eșecurile economice.

> Activitate în echipă

3. Alcătuiește, împreună cu colegul/colega, un tabel în baza hărții și textului, în care vei prezenta numele coloniei, metropolei, anul obținerii independenței, tipul regimului.

1 Formulare de concluzii

4. Compară metodele de obținere a independenței țărilor-colonii din Asia și Africa.
5. Enumeră 3 succese economice și 3 eșecuri (sau limite ale dezvoltării) ale statelor decolonizate.

> Sugestie de temă pentru acasă

6. Redactează o prezentare Power Point despre evoluția unui stat care și-a obținut independența, la alegere.
7. Elaborează un poster: *Realizările economice și tehnologice ale statelor decolonizate, parte a grupului al treilea de dezvoltare.*

45

Căderea regimurilor comuniste în Europa*

Jurnal istoric

„Perestroika din URSS a avut un impact profund asupra Europei de Est și a schimbat întreaga situație. A trezit un interes enorm și sprijin în rândul populației. [...] Imediat după alegerea sa ca secretar general al Comitetului Central al PCUS, Gorbaciov s-a întâlnit cu liderii țărilor socialiste care au sosit la Moscova pentru înmormântarea lui Cernenko. Laitmotivul întâlnirii a fost ideea de a combina continuitatea și schimbarea, respectul pentru suveranitatea fiecărei țări și cooperarea reciproc avantajoasă.”

Răspunzând provocării timpului.
În baza conversațiilor lui
M. Gorbaciov cu oameni politici

- Numește un factor cu impact asupra statelor din Europa Centrală și de Est.
- Explică argumentat însemnătatea declarației respectului sovietic pentru suveranitatea țărilor din lagărul socialist.

Timp istoric

6 iunie 1989 – primele alegeri libere în Polonia.

7 octombrie 1989 – abandonarea „rolului conducător al PC” în Ungaria.

9 noiembrie 1989 – deschiderea graniței dintre RFG și RDG.

29 noiembrie 1989 – abolirea rolului conducător al PC în Cehoslovacia.

decembrie 1989 – Revoluția în România.

18 martie 1990 – primele alegeri libere din Germania de Est.

6 iunie 1990 – primele alegeri libere în Bulgaria.

3 octombrie 1990 – reunificarea Germaniei.

1991 – primele alegeri libere din Albania.

6 iunie 1991 – declarațiile de independență ale Sloveniei și Croației.

1991 – Declarația de independență a Macedoniei.

1992 – Declarația de independență a Bosniei și Herțegovinei.

Dicționar istoric

Colaps – faliment, prăbușire.

Implozie – dezintegrare, prăbușire.

Revoluție de catifea – revoluția non-violentă (pașnică) de transformare a regimurilor politice în unele țări ale Europei Centrale și de Est.

Suveranitate – (atribut al statului), independența unui stat față de alte state în ce privește afacerile interne și relațiile externe.

Demonstrație în fața sediului televiziunii de stat, Budapesta, Ungaria, 15 martie 1989

Criza sistemului totalitar comunist și înrăutățirea situației economice din țările est-europene a dus în cele din urmă la apariția unor probleme sociale: șomajul, inflația, care a devalorizat salariile, dereglarea sistemului de aprovizionare cu alimente. Acele trăsături ale modului de viață socialist: absența șomajului, stabilitatea socială, prețurile fixe, care erau propagate în conștiința masei ca „victorii ale socialismului”, au început să dispară. Socialismul totalitar a epuizat ultimele argumente în apărarea sa ca sistem mai „avansat”. Metodele anterioare de control asupra conștiinței de masă, fără de care existența unei societăți totalitare este imposibilă, au devenit ineficiente. Dezamăgirile și nemulțumirile au luat diferite forme. Populația RDG a ales să fugă în Republica Federală Germania, în ciuda represiunii autorităților și a supravegherii totale. În Polonia, nemulțumirea a dus la o mișcare de grevă, în alte state aveau loc adunări și discuții privind modernizarea sistemului. Dezintegrarea treptată a Uniunii Sovietice a avut un impact imediat. Când Gorbaciov a decis că sovieticii nu vor mai trimite trupe pentru a sprijini guvernele comuniste ale țărilor satelite, au izbucnit revoluții în Europa Centrală și de Est.

- Numește două cauze generale care au dus la căderea regimurilor comuniste în Europa Centrală și de Est.

Polonia a fost una dintre primele care a reacționat la evenimentele reformatoare din URSS-ului. Mișcarea anticomunistă din Polonia a continuat și în condițiile arestării membrilor *Solidarității*. După declarația lui Mihail Gorbaciov că Moscova nu se va implica pentru salvarea regimurilor în țările Europei Centrale și de Est, liderii comuniști au acceptat inevitabilul și, în 1988, regimul polonez a fost de acord cu alegerile parlamentare libere. În iunie 1989 au avut loc primele alegeri libere în Europa de Est, după 40 de ani. A fost ales un nou guvern polonez, punând capăt celor 45 de ani de guvernare comunistă. În decembrie 1990, Lech Walesa a fost ales președinte (1990–1995). Însă noua cale a Poloniei nu a fost ușoară. Reformele rapide ale pieței libere au dus la șomaj sever și nemulțumire populară.

- **Apreciază rolul sindicatului *Solidaritate* în extinderea mișcării democratice în Polonia.**

În **Ungaria**, ca și în Polonia, procesul de tranziție a început cu mulți ani în urmă. După zdrobirea revoluției maghiare din 1956, guvernul comunist al lui Janos Kadar a încercat să liniștească opinia populară prin adoptarea unei serii de reforme economice de anvergură (etichetate „comunism cu chip capitalist”). Dar economia a scăzut, iar în 1989 regimul a permis formarea de partide politice de opoziție. La 7 octombrie 1989 a fost abandonat „rolul conducător al partidului comunist”. În octombrie 1989, Partidul Muncitoresc Socialist Ungar și-a ținut, de fapt, ultimul său congres. Partidul s-a transformat în Partidul Socialist Maghiar (PSM). În ședința din 16–20 octombrie 1989, Parlamentul ungar a adoptat o lege care prevedea alegeri parlamentare pe baza principiului multipartidist și alegeri prezidențiale directe. Republica Populară Maghiară a fost declarată Republica Ungaria. Constituția Republicii garanta drepturile politice și cele civile, și a creat o structură organizatorică care asigura separarea puterilor în stat: judecătorească, legislativă și executivă.

- **Enumeră transformările pe calea tranziției de la totalitarism spre democrație.**

„Revoluția de catifea” din Cehoslovacia. Tranziția în Cehoslovacia a fost mai bruscă. După ce trupele sovietice au zdrobit mișcarea de reformă în 1968, iar guvernul comunist din Cehoslovacia a folosit o represiune masivă pentru a-și menține puterea, mișcarea anticomunistă a crescut în intensitate, luând amploare în anii '80. În 1988–1989 au avut loc demonstrații în masă. Până în noiembrie 1989, la Praga se adunau deja mulțimi de 500 000 de persoane. Greva generală din 27 noiembrie 1989 a paralizat conducerea politică și a obligat guvernul să accepte cererile opoziției. La 29 noiembrie 1989, Adunarea Federală a abolit prevederea constituțională ce asigura Partidului Comunist cehoslovac rolul conducător în societate. Sub presiunea străzii, la 10 decembrie 1989, s-a format o coaliție guvernamentală cu majoritate necomunistă. La sfârșitul lunii, Václav Havel a devenit noul președinte.

Cele două grupuri naționale, cehii și slovacii, au convenit asupra unei împărțiri pașnice a țării. La 1 ianuarie 1993, conform deciziei politice anterioare a Parlamentului Cehoslovaciei, aceasta a fost împărțită pașnic în Republica Cehă și Republica Slovacă, proces cunoscut sub

Cariere în istorie

Václav HAVEL

(1936, Praga, Cehia)

Dramaturg și disident ceh, unul dintre autorii Cartei 77. În anii '70–'80 piesele sale, inclusiv *Memorandumul* (1965), au fost interzise de autoritățile comuniste, iar Havel a fost arestat și întemnițat în repetate rânduri. În timpul demonstrațiilor antiguvernamentale din 1989, el a devenit personajul principal al Forumului Civic, o coaliție de grupuri care opta pentru reforme democratice. Havel a fost ales președinte al Cehoslovaciei în 1989. În 1993 a fost ales primul președinte al Republicii Ceha. Havel a fost un purtător de cuvânt elocvent al democrației ceha și al unei noi ordini în Europa.

- **Argumentează prin două dovezi contribuția lui Havel la instaurarea democrației în Cehoslovacia.**

Manifestație de protest la Praga, noiembrie 1989

Viziuni istoriografice

Jean-François Soulet

Istoria Europei de Est de la al doilea război mondial până în prezent

„Căderea neașteptată a Zidului, care a marcat desateliizarea «democrațiilor populare» în 1989 și apoi implozia URSS în 1991, a reprezentat o dublă revoluție. Revoluție, desigur, pentru țările eliberate de sub tutela sovietică; dar și revoluție în raporturile dintre cele două părți ale Europei. Imaginea miilor de berlinezi din

Est năvălind, pe 9 noiembrie 1989, începând cu ora 22, pe Bornholmer Strasse, care făcea legătura dintre Pankow și Wedding, primul punct de trecere unde barierele dintre partea de Est și cea de Vest au fost ridicate, au rămas în memorie drept simbolul dorinței populare de a reface unitatea distrusă: Unitatea Germaniei, dar și unitatea Europei.”

Soulet, Jean-François. *Istoria Europei de Est de la Al Doilea Război Mondial până în prezent*, p. 223

- **Apreciază impactul căderii Zidului Berlinului asupra țărilor democrației populare.**
- **Demonstrează importanța căderii Zidului pentru RDG și RFG.**

numele „Divorțul de Catifea”. În 1993, Havel a devenit primul președinte al Republicii Cehe, iar Michal Kováč – primul președinte al Slovaciei.

- **Describe procesul transformărilor democratice din Cehoslovacia.**

RDG. În anul 1989, nemulțumirea față de regimul dur al lui Erich Honecker, care a condus RDG în perioada 1971–1989, a crescut în intensitate, alimentată de dorința de schimbare și de o mai mare libertate. S-au înregistrat nemulțumiri în masă, iar un număr semnificativ de germani au părăsit țara în căutarea unei vieți mai bune în Occident. În toamna aceluiași an, protestele au devenit tot mai frecvente, iar presiunea populară a devenit copleșitoare. La 9 noiembrie 1989, guvernul comunist a cedat sub presiunea populației și a deschis complet granița cu Germania de Vest.

Sute de mii de germani din Est au traversat granița și s-au reunit cu familiile și prietenii lor. Oamenii au început să demoleze Zidul Berlinului, simbol emblematic al Războiului Rece și al divizării. Guvernul comunist a ordonat ulterior demolarea completă a zidului. În urma evenimentelor din 1989, în martie 1990 au avut loc primele alegeri libere în Germania de Est. Partidul Creștin-Democrat a obținut aproape 50% din voturi și a susținut ferm unirea politică cu Germania de Vest. Reunificarea istorică a Germaniei de Est și de Vest a avut loc la 3 octombrie 1990, punând capăt separării de mai mult de patru decenii.

- **Exprimă-ți opinia referitoare la dorința germanilor de a uni țara.**

România. Politicile economice ale lui Nicolae Ceaușescu, secretar general al PC din România, din 1965, au dus la scăderea bruscă a nivelului de trai, inclusiv penuria de alimente și raționalizarea pâinii, făinii și zahărului. Planul său de urbanizare rapidă, în special programul care pretindea sistematizarea satelor întregi, de fapt distrugerea acestora, a înfuriat mult poporul român. În anii '80, opoziția față de regimul lui Ceaușescu a crescut. Revoluția a pornit de la un incident din 16 decembrie 1989, când la Timișoara s-a încercat evacuarea din oraș a pastorului Bisericii Reformate (calvine), Laszlo Tökes. Credincioșii, dar și alți locuitori ai orașului, s-au opus, iar protestul s-a transformat într-unul anticeaușist și anticomunist. La 18 decembrie 1989, zeci de mii de muncitori timișoreni au organizat proteste pașnice în curțile fabricilor, iar la 20 decembrie protestele s-au revărsat pe străzi și au pus efectiv capăt stăpânirii regimului comunist în oraș. Mulțimea a proclamat Timișoara oraș liber. În zilele următoare a urmat represiunea forțelor de ordine, soldată cu zeci de morți și sute de răniți și arestați. 40 de cadavre ale protestatarilor au fost incinerate fără bază legală și fără ca familiile victimelor să fie anunțate.

La 21 decembrie 1989, la București, Ceaușescu a convocat un miting în care condamna acțiunile populației din Timișoara și a pretins apărarea în continuare a cuceririlor socialismului. Adunarea însă a fost întreruptă, iar o parte a participanților s-a regrupat în Piața Universității, unde s-au baricadat. Forțele de securitate și miliție, sprijinite de unități ale armatei, au reprimat violent manifestarea și i-au dispersat pe protestatari. În rândul manifestaților s-au înregistrat morți și răniți. A doua zi mulțimea s-a adunat din nou în Piața Universității. Sub presiunea mulțimii, Nicolae Ceaușescu și cu o parte din apropiații săi au părăsit sediul CC al PC din România, la bordul unui elicopter. La 22 decembrie, Puterea a fost preluată de Frontul Salvării Naționale (FSN) în frunte cu Ion Iliescu.

Căderea Zidului Berlinului, 1989

Cuplul dictatorial a fost capturat și ținut într-o unitate militară din Târgoviște. Tribunalul Militar Excepțional, instituit de FSN improvisat, i-a acuzat pe soții Ceaușescu de genocid și subminarea economiei naționale și i-a condamnat la moarte, fiind executați la 25 decembrie 1989, în ziua de Crăciun.

În mai 1990 au fost organizate alegeri pentru parlament și președinție. Ion Iliescu a fost ales președinte, FSN a câștigat controlul legislativ. În următoarele luni, au fost întreprinse măsuri de organizare democratică a vieții politice și revenire la economia de piață.

- **Identifică cauzele vărsărilor de sânge în timpul Revoluției din România.**

Bulgaria. Todor Jivkov, liderul comunist al Bulgariei, de la 4 martie 1954 până la 10 noiembrie 1989, a declarat că va urma politica de reforme inițiată de Mihail Gorbaciov în Uniunea Sovietică. În 1987 el a afirmat că monopolul unui singur partid asupra puterii trebuie să ia sfârșit, optând pentru un nou model al socialismului, care să implice reforme economice și administrativ-teritoriale.

În 1988, în Bulgaria s-a constituit un grup pentru apărarea drepturilor omului. Cu toate că liderii acestui grup au fost arestați sau forțați să se exileze în primăvara anului 1989, totuși grupul a reușit să câștige susținere din partea populației. Alte organizații disidente s-au unit în Uniunea Forțelor Democratice care a cerut reforme democratice. În vara anului 1989, nemulțumirea populației a atins punctul culminant, iar poziția liderului comunist Todor Jivkov a devenit fragilă. Pe 10 noiembrie 1989 el a fost înlocuit cu un grup de membri ai aparatului de partid, condus de Petar Mladenov. Acesta, susținut de Moscova, a anunțat începerea unor reforme menite să transforme Bulgaria într-o „țară modernă, democratică și bazată pe statul de drept”.

După demisia lui Todor Jivkov, în orașele din Bulgaria s-au desfășurat ample demonstrații de stradă. Oamenii cereau înlăturarea dictaturii și instituirea unui sistem multipartidist care să le asigure drepturile democratice. La 13 decembrie 1989, Comitetul Central al Partidului Comunist a hotărât să-l excludă pe Todor Jivkov din rândurile sale, semnalând o schimbare fundamentală în cadrul partidului. În ianuarie 1990, Todor Jivkov a fost pus sub arest la domiciliu, iar Partidul Comunist din Bulgaria și-a schimbat numele în Partidul Socialist Bulgar, marcând o separare simbolică de dogmele leniniste. Această transformare a deschis calea pentru reforme democratice profunde în Bulgaria și a contribuit la căderea comunismului în țară. În iunie 1990 s-au desfășurat primele alegeri libere după 1931, câștigate de Partidul Socialist Bulgar.

- **Explică importanța atitudinii civice a populației și a mișcărilor politice disidente în transformările democratice din Bulgaria.**

Albania. În 1990, Albania era încă sub controlul Partidului Comunist Albanez și se bucura de puține schimbări sau contacte cu lumea exterioară. Ramiz Alia, care i-a succedat lui Enver Hoxha în 1985, a respins inițial ideea de reformă și a menținut Albania izolată de restul lumii. Cu toate acestea, presiunea evenimentelor din jurul lumii și nemulțumirea crescândă a populației au forțat regimul comunist să facă pași spre schimbare.

În ianuarie 1990, liderii comuniști au hotărât să facă unele concesii. Au început să relaxeze controlul în domeniul economic, în special în agricultură. În plus, au luat măsuri pentru a aborda problemele legate de drepturile omului, iar cetățenilor li s-a permis să călătorească în străinătate. O decizie semnificativă a fost abolirea interdicției asupra religiei, permițând oamenilor să practice credința în mod deschis. Una dintre schimbările notabile a fost restabilirea relațiilor diplomatice cu alte țări, inclusiv Moscova și capitalele est-europene. Albania a ieșit astfel din autoizolare și a început să stabilească relații externe, un pas important spre deschiderea țării către lumea exterioară. Cu toate că Albania a renunțat la stalinism, nu și-a abandonat complet ideologia comunistă. Regimul a acceptat în cele din urmă sistemul multipartinic și a permis apariția partidelor politice de opoziție și a ziarelor critice la adresa guvernului. Aceste schimbări au dus la apariția liderilor opoziției, cel mai notabil fiind Sali Berisha.

Primăvara anului 1991 a adus primele alegeri libere în Albania, marcată de participarea partidelor politice și libertatea de exprimare. În iunie 1991 a fost constituit primul guvern de coaliție, care a inclus și comuniștii redenumiți în socialiști. Aceste evenimente au fost indicatori clari ai faptului că Albania traversa o tranziție semnificativă către democrație și liberalism politic. Vechii ideologi ai Albaniei au fost înlăturați odată cu alegerile din martie 1992.

- **Exprimă-ți opinia, dacă transformările din Albania au avut loc la inițiativa clasei politice sau sub presiunea unor factori. Argumentează.**

Iugoslavia. Deși Iugoslavia, în perioada postbelică, a avut un guvern comunist, nu fusese niciodată un stat satelit sovietic. După moartea lui Tito în 1980, un guvern federal colectiv compus din reprezentanți ai republicilor și provinciilor separate a ținut Iugoslavia sub conducerea comunistă. La sfârșitul anilor '80, Iugoslavia a fost prinsă în mișcările de reformă din Europa de Est. Până în 1990 au apărut noi partide, iar autoritatea Partidului Comunist s-a prăbușit.

În 1990, mișcările politice din Slovenia, Croația, Bosnia-Herțegovina și Macedonia promovau în interior, dar și pe plan extern, ideea independenței față de Iugoslavia. Slobodan Milošević, care a devenit lider al Republicii Iugoslave Serbia în 1987, a respins aceste eforturi. În

Viziuni istoriografice

„Trei diferențe majore pot fi observate între parcursul revoluționar al evenimentelor din România și tranziția pașnică a puterii, așa cum s-a produs în alte țări membre ale Pactului de la Varșovia: 1. folosirea forței; 2. execuția șefului de partid și de stat; 3. implicarea activă în proces a unor actori externi. [...]

Revoluția Română s-a soldat cu un mare număr de pierderi de vieți omenești. În total, 1 116 persoane – civili, ofițeri și recruți din armată – au fost ucise și 4 089 rănite. În timp ce revolta populară împotriva lui Ceaușescu a costat viața a 159 de persoane și a dus la rănirea altor 1 502, un număr mult mai mare de victime (957 de morți și 2 587 de răniți) a fost înregistrat după 22 decembrie, ziua în care Ceaușescu a plecat pe calea aerului din București și a fost arestat. Mulți români cred că aceste victime au murit în zadar, deoarece revolta anticomunistă a poporului a fost „furată” și „deturnată”. [...] Mai mult, se consideră că cei care au acaparat puterea în 1989 au făcut tot ce au putut pentru a împiedica ancheta, urmărirea și condamnarea penală a adevăraților vinovați pentru vărsarea de sânge.”

Anneli Ute GABANYI. *Revoluția Română. În: Revoluția din 1989: învinși și învingători*, p. 283-301

- Enumeră diferențele desfășurării Revoluției în România față de celelalte țări ale lagărului socialist.
- Expune-ți opinia față de aplicarea forței asupra protestatarilor.

opinia lui Milošević, republicile ar putea fi independente doar dacă granițele lor ar fi redesenate pentru a include minoritățile sârbe într-un nou stat sârb mare. După ce negocierile au eșuat, în iunie 1991 Slovenia și Croația și-au declarat independența. Slovenia a reușit să-și mențină independența relativ fără sânge. În septembrie 1991,

Semnarea Acordului de la Dayton de către președinții Bosniei și Herțegovinei, Alija Izetbegovic, și Croației, Franjo Tuđman, 1995

- **Apreciază importanța Acordurilor.**

armata iugoslavă a început un atac complet împotriva Croației, iar luptele au continuat până în 1995. Cu sprijin internațional, inclusiv implicarea ONU și a altor puteri occidentale, Croația a reușit să-și păstreze independența.

În 1991, Macedonia și-a declarat independența și a evitat un război sângeros. Cu toate acestea, au existat tensiuni cu Grecia referitoare la numele țării. În 2019, a fost redenumită în Republica Macedonia de Nord.

În 1992, Bosnia și Herțegovina și-a declarat independența, dar acest gest a fost urmat de un război devastator între diferite grupuri etnice și naționaliste. Comunitatea internațională a intervenit și a negociat un acord de pace, cunoscut sub numele de Acordul de la Dayton din 1995, care a pus capăt oficial conflictului și a recunoscut independența Bosniei și Herțegovinei.

Serbia și Muntenegru au format rămășițele federației iugoslave. În 2006, Muntenegru și-a declarat independența în urma unui referendum. Astfel, s-a pus capăt statului unionist Serbia și Muntenegru, iar cele două țări au devenit națiuni independente.

- Numește statele care și-au proclamat independența de Iugoslavia.
- Identifică cauzele dezintegrării violente a Iugoslaviei.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Elucidează impactul reformelor generate de M. Gorbaciov asupra țărilor din Europa Centrală și de Est.
2. Evidențiază consecințele imediate și cele de durată ale răsturnării regimului comunist în țările din Europa Centrală și de Est.

Activitate în echipă

3. Elaborați în grup un poster: *Căderea regimului comunist dintr-o țară din Europa Centrală sau de Est*, la alegere.

Formulare de concluzii

4. Compară prin diagrama Venn Revoluția din România cu cea din Polonia.
5. Formulează o concluzie referitoare la urmările căderii regimurilor comuniste în Europa de Est.

Sugestie de temă pentru acasă

6. Redactează un eseu cu subiectul: *Anul 1989 în istoria Europei*.
7. Elaborează un dosar istoric pe tema: *Revoluțiile de catifea din Europa Centrală și de Est*, elucidând caracteristicile acestora.

Proclamarea suveranității și independenței Republicii Moldova. Simbolurile de stat

46

Jurnal istoric

„REAMINTIND că în ultimii ani mișcarea democratică de eliberare națională a populației din Republica Moldova și-a reafirmat aspirațiile de libertate, independență și unitate națională, exprimate prin documentele finale ale Marilor Adunări Naționale de la Chișinău din 27 august 1989, 16 decembrie 1990 și 27 august 1991, prin legile și hotărârile Parlamentului Republicii Moldova privind decretarea limbii române ca limbă de stat și reintroducerea alfabetului latin, din 31 august 1989, drapelul de stat, din 27 aprilie 1990, stema de stat, din 3 noiembrie 1990, și schimbarea denumirii oficiale a statului, din 23 mai 1991 [...]”

Declarația de Independență a Republicii Moldova, 27 august 1991

- Identifică aspirațiile populației din Republica Moldova.
- Determină denumirea limbii menționate în Declarația de Independență.

Timp istoric

20 mai 1989 – constituirea Frontului Popular din Moldova.

27 august 1989 – Marea Adunare Națională, Adoptarea Legii cu privire la revenirea „limbii moldovenești” la grafia latină.

1 septembrie 1989 – adoptarea Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești, consfințirea statutului de limbă de stat al „limbii moldovenești”.

27 aprilie 1990 – adoptarea Legii privind Drapelul de Stat – tricolorul.

23 iunie 1990 – adoptarea Declarației cu privire la Suveranitatea RSS Moldova.

27 august 1991 – Marea Adunare Națională, adoptarea Declarației de Independență a Republicii Moldova.

Dicționar istoric

Renaștere națională – proces sau mișcare socială și culturală în care o națiune sau un grup de oameni își redescoperă și își revigorează cultura, tradițiile, identitatea și valorile istorice.

Suveranitate – independența unui stat față de alte state în ce privește afacerile interne și relațiile externe.

Independență – stare de libertate politică, economică, națională a unui stat sau popor.

Mișcarea de renaștere națională (1985–1989). Criza social-economică din URSS, politica statului sovietic față de republicile unionale, marginalizarea limbilor naționale, implementarea politicii de restructurare a lui M. Gorbaciov, *glasnostiul* au fost factori declanșatori ai mișcărilor naționale din republicile unionale, inclusiv în RSS Moldovenească, după lansarea de către M. Gorbaciov a proiectelor de restructurare și liberalizare a vieții social-economice și culturale. În presa de la Chișinău și de la Moscova au început să apară materiale semnate de scriitori, jurnaliști, istorici și pedagogi basarabeni care au abordat teme interzise anterior, precum discriminarea națională a moldovenilor, statutul inferior al limbii „moldovenești” față de limba rusă, falsificarea istoriei Moldovei și Basarabiei, anexarea Basarabiei de către Rusia în 1812 sau ocupația sovietică din 1940.

La 3 iunie 1988, în Sala Mare a Uniunii Scriitorilor din Chișinău, a avut loc o adunare a intelectualității, care a constituit Grupul de Inițiativă al Mișcării Democratice pentru Susținerea Restructurării. În același timp, au apărut cenacluri literare, precum Cenaclul „Alexei Mateevici” și alte grupuri de intelectuali, care au devenit tot mai critici față de regimul sovietic.

Marea Adunare Națională, 27 august 1989

Mărturiile contemporanilor

„Era anul 1988... De la Rădoia veneam în fiecare sâmbătă și duminică la Cenaclul *Alexei Mateevici*. Pe 21 august 1988 m-au luat de pe Aleea Clasicilor. Eram în preajma lui Eminescu și tocmai recitam *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*. Rămăsesem câțiva care am refuzat să plecăm de pe Aleea Clasicilor, argumentând că poporul nu trebuie ascuns prin subsoluri, ci lui, poporului, ar trebui să îi aparțină centrul capitalei. Am fost închis pentru 10 zile în arest administrativ, pentru huliganism. [...]”

Interviu cu Valentin Gologan.
„Ziarul de Gardă”, 27 august 2022

- Identifică aspirațiile naționale ale românilor basarabeni.

Marea Adunare Națională, 27 august 1991

- Apreciază impactul Marilor Adunări Naționale pentru mișcarea de renaștere.

Cariere în istorie

Mircea SNEGUR

(1940–2023)

Primul președinte al Republicii Moldova (3 septembrie 1990 – 15 ianuarie 1997)

Mircea Snegur a susținut independența Republicii Moldova și a luptat pentru recunoașterea acesteia de către Comunitatea Internațională.

- Apreciază rolul istoric al lui Mircea Snegur.

În aprilie 1988, într-un articol publicat în revista *Nistru*, lingvistul Valentin Mândăcanu a cerut pentru prima dată revenirea la grafia latină. Aceasta a fost o măsură semnificativă pentru consolidarea identității naționale. La 17 septembrie 1988, oamenii de știință și cultură au publicat *Scrisoarea celor 66*, în care cereau revenirea la alfabetul latin și statutul de limbă de stat pentru „limba moldovenească”, după cum era numită limba română în spațiul public și documente oficiale în RSSMoldovenească. Aceste acțiuni au fost încurajate de creșterea influenței Mișcării Democratice.

Din a doua jumătate a anului 1988 au avut loc mitinguri de masă în Chișinău, la care au participat zeci de mii de oameni. Aceste adunări au abordat probleme legate de limba, istoria, cultura națională și drepturile naționale. Au fost cerute recunoașterea simbolurilor naționale românești și măsuri pentru protecția mediului. Un moment-cheie a avut loc la 27 august 1989, când la Marea Adunare Națională din Chișinău, întrunind circa 500 000 de reprezentanți ai populației românești din majoritatea localităților Republicii Moldova, s-a cerut revenirea „limbii moldovenești” la grafia latină și statutul de limbă de stat, precum și reintroducerea simbolurilor naționale românești. La 31 august 1989, Sovietul Suprem al RSSMoldovenești a fost forțat să adopte aceste cereri. Sub presiunea voinței populare s-a adoptat „limba moldovenească” drept limbă de stat și revenirea la alfabetul latin.

La 20 mai 1989, Mișcarea Democratică pentru Susținerea Restructurării a devenit Frontul Popular din Moldova (FPM). În urma alegerilor în Sovietul Suprem din 25 februarie 1990, FPM a obținut aproximativ 80 de mandate dintr-un total de 380, iar majoritatea o constituiau deputații Partidului Comunist. Președinte al Sovietului Suprem al RSS Moldovenești a fost ales Mircea Snegur. Deși numeric erau puțini, FPM a avut o mare autoritate și activitate în această perioadă, ce a determinat ca deciziile Sovietului Suprem să fie influențate în mare măsură de voința deputaților FPM. La 27 aprilie 1990, Sovietul Suprem a adoptat Legea privind Drapelul de Stat – tricolorul (albastru, galben, roșu).

În mai 1990, Parlamentul a numit un nou guvern condus de Mircea Druc. Întreaga populație a țării era cuprinsă de un mare entuziasm și speranțe de transformări democratice, iar ședințele Parlamentului erau transmise în direct la radio și televiziune, fiind urmărite pe larg. La 23 iunie 1990, Sovietul Suprem a adoptat Declarația cu privire la Suveranitatea RSS Moldovenești. Cu toate acestea, reformele politice s-au produs doar la nivelul vârfulilor de putere, iar puterea reală a rămas în mâinile președinților de colhozuri și directorilor de sovhozuri, a comuniștilor care dețineau majoritatea în Sovietul Suprem. Guvernul a rămas în mare parte neschimbat și era condus de persoane fără experiență guvernamentală sau economică. În general, Republica Moldova se confrunta cu lipsa unei tradiții politice solide. Această lipsă de experiență și de structuri politice solide a avut un impact negativ asupra evoluției politice din acea perioadă.

- Numește factorii declanșatori ai mișcării naționale.
- Enumeră manifestările renașterii naționale de la sfârșitul anilor '80.
- Descrie procesul de revenire la simbolurile naționale.

Primele manifestări ale separatismului. Ca reacție la mișcarea de renaștere națională a populației majoritare, au apărut conflicte politico-etnice în Transnistria și în sudul Republicii Moldova, locuită în

principal de găgăuzi. La 12 noiembrie 1989, la primul Congres al poporului găgăuz, a fost proclamată RASS Găgăuză ca parte componentă a RSS Moldovenești, și care cuprindea raioanele Comrat, Ceadâr-Lunga, Vulcănești. La 19 august 1990 a fost proclamată o republică separatistă în jurul orașului Comrat, numită „Republica Găgăuză” (Gagauz-Yeri). La 2 septembrie 1990, „Congresul al II-lea extraordinar al deputaților poporului din Transnistria” a proclamat „republica sovietică socialistă moldovenească nistreană”, cu centrul la Tiraspol. Acest lucru a dus la o separare politico-administrativă între aceste teritorii și RSSM, iar mai târziu de Republica Moldova. Negocierile pentru rezolvarea conflictelor, mediate de ruși, nu au avut succes, „republica moldovenească nistreană” va rămâne ca o entitate politică autoproclamată, separatistă și nerecunoscută de comunitatea internațională.

- Exprimă-ți opinia referitoare la scopurile urmărite de separatiști, în contextul mișcării de renaștere națională din Republica Moldova.

Respingerea unui nou Tratat Unional. Conducerea și clasa politică de la Moscova depunea eforturi pentru păstrarea URSS-ului. La 22 decembrie 1990, prin decretul „Despre măsurile de normalizare a situației în RSS Moldovenească”, președintele M. Gorbaciov promitea garantarea integrității RSS Moldovenești doar în cadrul URSS-ului. Decretul cerea Sovietului Suprem să-și anuleze aprecierea dată actului de constituire a RSSM din 2 august 1940, să renunțe la statutul de limbă oficială acordat prin lege „limbii moldovenești”, la supremația legilor republicii asupra legilor URSS-ului și la dreptul Republicii Moldova la autodeterminare. De asemenea, la 22 decembrie 1990, M. Gorbaciov a propus un nou Tratat de Uniune și constituirea Uniunii Republicilor Sovietice Suverane.

FPM a apreciat declarația lui M. Gorbaciov ca fiind o reactualizare a notelor ultimative ale lui Molotov din 26–27 iunie 1940, pronunțându-se ferm pentru obținerea independenței. La 27 decembrie 1990, Congresul al IV-lea al Deputaților de la Moscova a adoptat decizia de organizare a referendumului cu privire la consultarea opiniei populației referitor la păstrarea Uniunii Sovietice, pentru data de 17 martie 1991. Sovietul Suprem de la Chișinău însă nu a aprobat această decizie. Boicotarea referendumului a fost decisă, de asemenea, și de alte republici unionale: țările baltice, Georgia și Armenia.

- Explică modalitatea prin care conducerea URSS-ului încerca să păstreze Uniunea Sovietică.
- Apreciază acțiunile conducerii RSS Moldovenești referitoare la organizarea referendumului.

Proclamarea Independenței Republicii Moldova. Un moment semnificativ în procesul obținerii indepen-

denței a fost Conferința Internațională privind „Pactul Ribbentrop–Molotov și consecințele sale pentru Basarabia”, care a avut loc la Chișinău la 26–28 iunie 1991. Participanții au condamnat Pactul Ribbentrop–Molotov, au evidențiat injustițiile cauzate de acest pact și au pledat pentru anularea consecințelor lui.

Între timp, în Uniunea Sovietică aveau loc evenimente majore. Forțele reacționare din Partidul Comunist doreau revenirea la regimul totalitar comunist și anularea reformelor lui M. Gorbaciov și, la 19 august 1991, au organizat un puci la Moscova. În această situație, Republica Moldova a condamnat puciul, numindu-l o „lovitură de stat a forțelor reacționare”. Această poziție a consolidat hotărârea Republicii Moldova de a urma propriul său drum către independență și suveranitate. La fel cum în statele Europei Centrale și de Est a fost abolit monopolul Partidului Comunist, la 23 august 1991 activitatea PC din Moldova a fost suspendată.

Eșecul loviturii de stat a determinat o adevărată „paradă a independențelor”, republicile sovietice unionale proclamându-și independența: Estonia la 20 august, Letonia la 21 august, Ucraina la 24 august. Pentru a se asigura că voința populară era pentru independență și că au suportul cetățenilor, autoritățile moldovene au hotărât să convoace o nouă adunare națională. La Marea Adunare Națională din 27 august 1991 au participat peste 600 000 de reprezentanți din toată țara care au cerut în unanimitate proclamarea independenței Republicii Moldova. În aceeași zi, Parlamentul s-a întrunit și a adoptat Declarația de Independență a Republicii Moldova.

Declarația de Independență a Republicii Moldova a fost documentul fundamental adoptat în această perioadă, prin care Republica Moldova a solicitat tuturor statelor și guvernelor lumii recunoașterea independenței sale. De asemenea, declarația a exprimat dorința de a stabili relații politice, economice, culturale și în alte domenii de interes comun cu statele europene și cu toate statele lumii. Cererea de admitere ca membru cu drepturi depline în Organizația Națiunilor Unite (ONU) și agențiile sale specializate a fost, de asemenea, parte a acestui document. Acest pas a confirmat angajamentul Republicii Moldova de a se integra în comunitatea internațională și de a coopera cu alte state pentru dezvoltarea sa.

România a fost prima țară care a recunoscut independența Republicii Moldova. Timp de un an, peste o sută de state din întreaga lume au recunoscut și ele independența Moldovei. Acest lucru a consolidat statutul de stat suveran și i-a deschis calea pentru a dezvolta relații diplomatice și comerciale cu alte țări. La 8 decembrie 1991, în urma alegerilor, primul președinte al Republicii Moldova a devenit Mircea Snegur.

La 27 aprilie 1990, Sovietul Suprem al RSS Moldovenești a adoptat Legea privind Drapelul de Stat – tricolorul

(albastru, galben, roșu). La 3 noiembrie 1990, Sovietul Suprem a adoptat Stema de Stat a Republicii Moldova. La 27 august 1991, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat în calitate de Imn de Stat al Republicii Moldova cântecul „Deșteaptă-te, române!” (imnul de stat al României). La 7 iunie 1994, Parlamentul a stabilit că, până la aprobarea unui nou Imn de Stat, în calitate de imn să se intoneze cântecul „Limba noastră”, versuri de Alexei Mateevici, muzică de Alexandru Cristea. La 17 iulie 1995 a fost adoptată Legea prin care a fost aprobat în calitate de Imn de Stat al Republicii Moldova cântecul „Limba noastră”.

Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, este Legea Supremă și nicio lege și niciun alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică. Conform Constituției, drapelul, stema și imnul sunt simbolurile de stat ale Republicii Moldova și sunt ocrotite de lege.

- Enumeră factorii interni și externi care au determinat adoptarea Declarației de Independență a Republicii Moldova.

Stema de Stat a Republicii Moldova

Imnul de Stat al Republicii Moldova

Versuri: Alexei MATEEVICI
Muzică: Alexandru CRISTEA
Aranjament: Valentin DÂNGA

*Limba noastră-i o comoară
În adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.*

*Limba noastră-i foc, ce arde
Într-un neam, ce fără veste
S-a trezit din somn de moarte,
Ca viteazul din poveste.*

*Limba noastră-i frunză verde,
Zbuciumul din codrii veșnici,
Nistrul lin, ce-n valuri pierde
Ai luceferilor sfeșnici.*

*Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor cazanii,
Care-o plâng și care-o cântă
Pe la vatra lor țării.*

*Răsări-va o comoară
În adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.*

De la proclamarea suveranității, la 23 iunie 1990, statul s-a numit RSS Moldova, iar de la adoptarea Declarației de Independență, la 27 august 1991 – Republica Moldova. Simbolurile de stat ale Republicii Moldova reflectă idealurile naționale la care aspiră poporul țării.

Documentar

Constituția Republicii Moldova. Articolul 12

„(2) Drapelul de Stat al Republicii Moldova este tricolor. Culorile sunt dispuse vertical, în ordinea următoare, începând de la lance: albastru, galben, roșu. În centru, pe fâșia de culoare galbenă, este imprimată Stema de Stat a Republicii Moldova. (3) Stema de Stat a Republicii Moldova reprezintă un scut tăiat pe orizontală având în partea superioară cromatică roșie, în cea inferioară – albastră, încărcat cu capul de bour având între coarne o stea cu opt raze. Capul de bour este flancat în dreapta de o roză cu cinci petale, iar în stânga de o semilună conturnată. Toate elementele reprezentate în scut sunt de aur (galbene). Scutul este plasat pe pieptul unei acvile naturale purtând în cioc o cruce de aur (acvila cruciată) și ținând în gheara dreaptă o ramură verde de măslin, iar în cea stângă un sceptru de aur. (4) Imnul de Stat al Republicii Moldova se stabilește prin lege organică. (5) Drapelul, stema și imnul sunt simbolurile de stat ale Republicii Moldova și sunt ocrotite de lege.”

Drapelul de Stat al Republicii Moldova

- Numește simbolurile de stat ale Republicii Moldova.
- Apreciază importanța stemei și a drapelului pentru Republica Moldova.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Identifică etapele parcurse de Republica Moldova pentru obținerea independenței.
2. Enumeră situațiile când se arborează drapelul Republicii Moldova și se intonează imnul țării.

Activitate în echipă

3. Elaborează, împreună cu colegul/colega, un poster pe tema: *Mișcarea de renaștere națională*.

Formulare de concluzii

4. Apreciază rolul personalităților de cultură și al oamenilor politici pe parcursul obținerii independenței.
5. Formulează trei concluzii referitoare la importanța adoptării Declarației de Independență a Moldovei.

Sugestie de temă pentru acasă

6. Realizează un interviu real sau imaginar cu un participant la Marile Adunări Naționale din 27 august 1989 și 27 august 1991.
7. Elaborează un discurs, însoțit de o prezentare, pe tema: *Simboluri de stat ale Republicii Moldova: caracteristici, semnificație, istoric*.

I. Cunoaște și înțelege!

Sursa A. „Sindicatul «Solidaritate» a fost înființat oficial la Gdańsk la 17 septembrie 1980, în urma unei serii de greve muncitorești coordonate la nivel național în a doua jumătate a lunii august 1980 și a negocierilor cu Partidul Comunist aflat la putere. Grevele, care au fost aproape de a paraliza economia regimului, au fost extrem de eficiente și au contribuit la crearea unei organizații, care, în următoarele 15 luni, a ajuns la aproape 10 milioane de membri. În acest moment, a devenit în mod evident mult mai mult decât un sindicat și o amenințare reală pentru un regim bazat în mare măsură pe conducerea autocratică a Partidului Comunist.

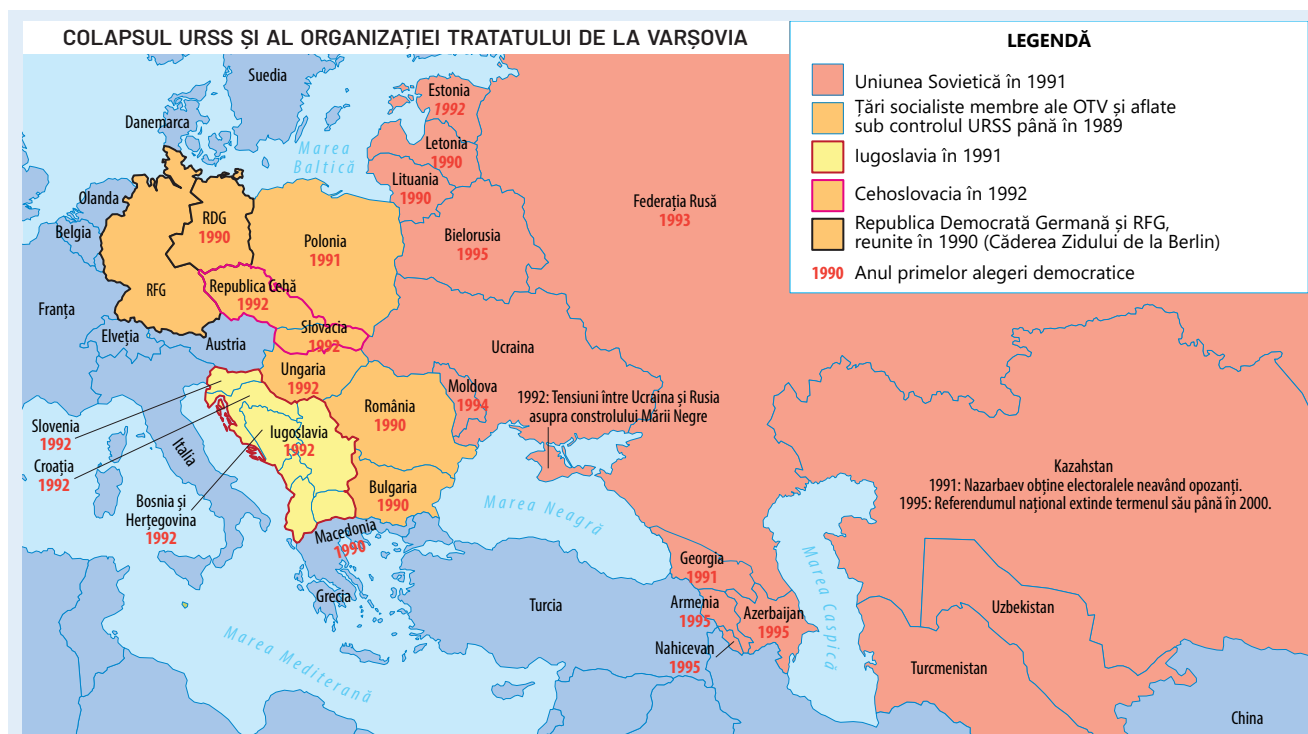
Ca urmare, organizația a fost declarată ilegală (...). Activitatea sa a fost reluată abia în a doua jumătate a anilor '80, când a devenit o forță-cheie în spatele desființării pașnice a regimului în timpul discuțiilor de la masa rotundă – dar de data aceasta, era o organizație cu totul diferită.”

Mikołaj Gliški. *The Solidarity Movement: Anti-Communist, Or Most Communist Thing Ever?*

1. Identifică o cauză a mișcării anticomuniste în Polonia.
2. Explică scopul constituirii Sindicatului.
3. Exprimă-ți opinia despre relația statului totalitar comunist cu un sindicat independent.

II. Aplică și analizează!

- Studiază harta și realizează sarcinile propuse.

1. Numește statele în care au avut loc „Revoluții de catifea”.
2. Localizează pe hartă țările care și-au proclamat independența de URSS.
3. Formulează o concluzie cu referire la consecințele politice ale „Căderii Zidului Berlinului”.

- Utilizează cunoștințele și competențele obținute.

1. Identifică statele în care au avut loc revoluții anticomuniste în anul 1989.
2. Numește țările și anii în care au avut loc primele alegeri libere după căderea regimurilor comuniste.
3. Apreciază importanța alegerilor libere pentru societățile democratice.

III. Integrează competențele!

- Utilizează sursele și cunoștințele anterioare pentru a redacta, într-o pagină, un eseu pe tema: *Mișcarea de renaștere națională și obținerea independenței – manifestare a spiritului civic și a identității naționale.*

47

Democratizarea vieții politice.* Constituția Republicii Moldova

Jurnal istoric

„Guvernele moldovenești vin și trec. [...] În aprilie 2017, barometrul opiniei publice al IPP din Chișinău arăta că numărul susținătorilor integrării eurasiatice (49%) l-a depășit pe cel al susținătorilor integrării europene (45%). Cu toate acestea, tensiunile dintre europeni și ruși fac dificilă menținerea unei poziții de mijloc, fără ca o alegere anume să poată câștiga sprijinul majorității. Prin urmare, relația euro-rusă e structurantă pentru dezvoltarea politică a Republicii Moldova. [...] Orice guvern proeuropean va trebui să evite o criză frontală cu Moscova, la fel cum orice guvern prorus va trebui să ia în considerare eforturile de integrare europeană.”

J. Durrieu, F. Parmentier.
Republica Moldova la răscruce de lumi

- Explică interdependența dintre nivelul de democratizare în Republica Moldova și alegerea vectorului geopolitic.

Timp istoric

1989 – adoptarea Decretului „Cu privire la modul provizoriu de înregistrare a formațiunilor obștești ale cetățenilor din RSS Moldovenească”.

22 august 1991 – suspendarea activității partidelor politice în instituțiile de stat.

29 iulie 1994 – adoptarea Constituției Republicii Moldova.

21 iulie 2000 – instituirea regimului parlamentar de guvernare în Republica Moldova.

4 martie 2016 – modificări operate de Curtea Constituțională, revenirea la alegerea președintelui Republicii Moldova prin vot universal egal, direct și secret al poporului.

Dicționar istoric

Regim parlamentar – regim republican sau monarhic în care parlamentul deține rolul preponderent. Șeful statului, dacă este rege, are un rol nesemnificativ în viața politică. În cazul unei republici, președintele este ales de parlament, parlamentul poate demite guvernul.

Regim prezidențial – regim republican în care președintele republicii este și șef al guvernului.

Opoziție politică – ansamblul grupărilor sau partidelor politice care se opun partidului aflat la putere; politica pe care o duc acestea față de cei aflați la putere.

De la stânga la dreapta: Valeriu Muravschi, Mircea Snegur, Alexandru Moșanu, Ion Hadârcă, 1991

Din momentul adoptării Declarației de Suveranitate la 23 iunie 1990, dar, în special, prin proclamarea independenței Republicii Moldova la 27 august 1991, Republica Moldova a pășit pe calea afirmării și consolidării propriei identități statale. Dezintegrarea URSS-ului și proclamarea independenței însemna detașarea de trecutul totalitar și demararea acțiunilor de democratizare. Orientarea spre crearea unui stat democratic a fost unul dintre obiectivele centrale ale politicii interne.

Primele acțiuni orientate spre democratizarea vieții politice au fost întreprinse anterior proclamării independenței Republicii Moldova. Prin adoptarea Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești din 1989 „Cu privire la modul provizoriu de înregistrare a formațiunilor obștești ale cetățenilor din RSS Moldovenească” se

recunoștea dreptul cetățenilor la libera asociere în diverse formațiuni social-politice și partide. Drept urmare, în numai câteva luni, în RSS Moldovenească s-au constituit circa 20 de organizații obștești, partide politice și asociații culturale, printre care Frontul Popular din Moldova, Partidul Democrat, Partidul Național Creștin, Partidul Social-Democrat, societățile „Limba noastră cea română”, „Dunărea și Marea”, „Liga Democrat-Creștină a Femeilor din Moldova” etc. Reformarea sistemului politic a continuat cu suspendarea activității structurilor partidelor politice în instituțiile de stat, prin Decretul prezidențial din 22 august 1991, ulterior fiind depolitizate și structurile Forțelor Armate, de interne și de securitate. Adoptarea *Declarației de Independență* a constituit pasul hotărâtor pe calea constituirii statului de drept independent – Republica Moldova.

La alegerile prezidențiale din decembrie 1991 a învins candidatul Mircea Snegur, care a devenit primul președinte al Republicii Moldova independente. În condițiile întăririi puterii prezidențiale, regimul politic din Republica Moldova poate fi calificat ca unul semiprezidențial sau chiar prezidențial. A urmat o perioadă anevoioasă, controversată, caracterizată de succese și reculuri în procesul de consolidare a valorilor statului de drept, de elaborare a legii fundamentale a țării.

- Explică importanța Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești din 1989 „Cu privire la modul provizoriu de înregistrare a formațiunilor obștești ale cetățenilor din RSS Moldovenească”.
- Demonstrează importanța detașării de trecutul totalitar.

Constituția Republicii Moldova a fost adoptată la 29 iulie 1994, reprezentând un moment crucial în consolidarea drepturilor, libertăților și responsabilităților fundamentale ale cetățenilor prin prisma legislației. Prin art. 1, Constituția stabilește că Republica Moldova este un „stat suveran și independent, unitar și indivizibil”, „un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile sale, dezvoltarea liberă a personalității umane, justiția și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate”. În art. 2 se afirmă că suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, exercitată direct și prin organele sale reprezentative. Prin urmare, nicio entitate individuală sau grup social nu poate exercita puterea de stat în numele său, iar uzurparea acestei puteri constituie cea mai gravă crimă împotriva poporului.

Constituția a pus accentul pe pluralismul politic, fundament al valorilor democratice supreme, respingând dictatura și totalitarismul.

Constituția Republicii Moldova a consfințit principiul separării puterilor în stat (art. 6) și a adoptat un regim politic semiprezidențial. Puterea legislativă era reprezentată de un Parlament unicameral, care, prin majoritate parlamentară, desemna Guvernul, acesta fiind responsabil în fața Parlamentului. Președintele prezida ședințele Guvernului și avea competențe extinse în domeniile politicii externe, militare și de securitate, în timp ce Guvernul se ocupa de problemele economice, sociale și interne. Puterea judecătorească era atribuită instanțelor judecătorești independente, iar Curtea Constituțională reprezenta autoritatea unică în jurisprudența constituțională.

Constituția a consacrat în întregime drepturile, libertățile și responsabilitățile fundamentale, stipulând că toți cetățenii sunt egali în fața legii și justiției. În cazul unor discrepanțe între tratatele privind drepturile

Cariere în istorie

Alexandru MOȘANU

(1932–2017)

Primul președinte al Parlamentului Republicii Moldova

- Explică contribuția lui Alexandru Moșanu la crearea statului democratic Republica Moldova și la consolidarea democrației în Republica Moldova.

Documentar

„Articolul 16: Egalitatea (1) Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului. (2) Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.”

Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994

- Exprimă-ți atitudinea față de necesitatea garantării prin lege a egalității dintre toți cetățenii Republicii Moldova.

Spațiu istoric

ÎMPĂRȚIREA TERITORIAL-ADMINISTRATIVĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Viziuni istoriografice

„Frământările politice actuale din Moldova au fizionomia lor aparte, inconfundabilă. Factorii cei mai relevanți care au creat și care mai lucrează încă la această imagine sunt: trecutul rusesc și cel sovietic comunist al ținutului. Aceasta explică nostalgia față de realitățile de până la 1989, ce se face resimțită la o parte a lumii politice și a electoratului, o anumită simpatie față de Rusia și valorile rusești în rândul unei mari părți a populației basarabene, predispoziție al cărei revers este reticența și chiar ostilitatea în raport cu România și față de românism, ca fenomen spiritual în sensul cel mai larg al acestui cuvânt; statutul colonial al ținutului ca fostă periferie subdezvoltată a Imperiului Rus și Sovietic, ce o limita la obiective economice complementare, în raport cu complexul economic imperial, iar, în rest, restrânse la necesitățile locale, frânarea dezvoltării culturii naționale, interzicerea românismului ca manifestare a conștiinței și spiritualității naționale, rusificarea.”

Ion Țurcanu. *Republica Moldova independentă. 1991-2001*

- Enumeră factorii care determină realitățile politice din Republica Moldova, rezultând din viziunile autorului sursei.
- Explică situația creată cu denumirea limbii de stat a Republicii Moldova.

omului la care Republica Moldova este parte și legile interne, prioritate au reglementările internaționale (art. 4, al. 2). Deși a inclus o formulare falsă referitoare la limba de stat, numind-o „limba moldovenească” (art. 13), adoptarea Constituției a reprezentat un pas crucial în consacrarea democrației liberale, a statului de drept și a drepturilor, libertăților și responsabilităților fundamentale ale cetățenilor, contribuind la admiterea Republicii Moldova în rândul statelor membre ale Consiliului Europei.

- Demonstrează argumentat, conform Constituției adoptate în 1994, că Republica Moldova este un stat democratic.

În perioada 1994–2000, Republica Moldova a consolidat sistemul pluripartidist. După dizolvarea Parlamentului, la 27 februarie 1994, au fost organizate alegeri anticipate. PDAM (Partidul Democrat Agrar din Moldova) a reușit victorie, obținând 43,18% din voturi și 56 de mandate de deputat din 104. Partidul Socialist din Moldova și Mișcarea „Unitate-Edinstvo” a obținut 22%, Blocul Țăranilor și Intelectualilor 9,2% și Alianța Frontului Popular Creștin Democrat 7,53%. PDAM și-a asumat actul guvernării, propunând la funcția de prim-ministru pe Andrei Sangheli, care a fost aprobat de Parlament, aflându-se la guvernare practic până în anul 1998. Guvernele agrariene au deturnat procesul de revenire la valorile și tradițiile naționale. În urma greve-

lor studenților din 1995, s-a reușit păstrarea denumirii Limba română și Istoria românilor pentru disciplinele școlare și universitare.

O etapă semnificativă în consolidarea statului democratic a fost înființarea, la 23 februarie 1995, a Curții Constituționale, care reprezintă principala autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova. Curtea Constituțională garantează respectarea Constituției, asigură aplicarea principiului separării puterilor legislative, executivă și judiciară și garantează responsabilitatea reciprocă între stat și cetățeni. Pentru consolidarea respectării drepturilor omului, Republica Moldova a instituit, în 1996, funcția de avocat parlamentar și a creat Centrul pentru Drepturile Omului. Un alt pas important în promovarea drepturilor omului a fost aderența la Convenția Europeană a Drepturilor Omului în 1997, oferind cetățenilor accesul la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO).

În noiembrie 1996, președinte al Republicii Moldova a fost ales Petru Lucinschi. La alegerile parlamentare din martie 1998 a obținut majoritatea Partidul Comunistilor, repus în legalitate la inițiativa lui P. Lucinschi. Noul guvern, în frunte cu prim-ministrul Ion Ciubuc, nu a fost eficient în promovarea reformelor, fiind înlocuit de guvernul condus de Ion Sturza, care a întâmpinat multiple dificultăți. La 8 noiembrie 1999 a fost înlocuit cu un cabinet de miniștri în frunte cu Dumitru Braghîș.

- Delimitază caracteristicile de bază ale perioadei.
- Justifică importanța creării Curții Constituționale.

Perioada 2000–2009. La 21 iulie 2000, Parlamentul Republicii Moldova a votat Legea cu privire la modificarea și completarea Constituției, prin care Republica Moldova a devenit republică parlamentară, producându-se o limitare a prerogativelor președintelui republicii în favoarea Parlamentului și a Guvernului, precum și alegerea președintelui de către Parlament. Reforma constituțională din iulie 2000 a reprezentat un eveniment cu un impact puternic asupra vieții politice. Încercările din decembrie 2000 de a alege un nou președinte al țării s-au soldat cu eșec și Parlamentul a fost dizolvat. Scrutinul din 25 februarie 2001 a adus în Parlament majoritatea absolută a PCR. Președinte al statului ales de noul parlament a devenit Vladimir Voronin, liderul PCR. Noul guvern, în frunte cu Vasile Tarlev, a guvernat țara până în anul 2008. Alegerile parlamentare din martie 2005 s-au încheiat cu victoria PCR, aceștia obținând 46,10% din voturi. Parlamentul l-a reales în funcția de președinte al țării pe V. Voronin. În această perioadă a fost revăzută politica internă și externă din perioada anterioară, a fost adoptat un șir de legi și hotărâri, care au blocat procesul de democratizare a societății, s-a optat pentru centralizarea puterii de stat, lipsa transparenței în acțiuni.

Tendința de a introduce cursul de Istoria Moldovei „în spiritul istoriografiei sovietice”, apoi a Istoriei integrate, a afectat grav educația istorică. Au fost întreprinse acțiuni împotriva presei independente, de subordonare a mijloacelor publice de informare în masă.

La alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 au participat 21 de concurenți electorali (la finele campaniei au rămas 17). Mandatele de deputat au fost distribuite în felul următor: PCRM – 60 mandate, PL și PLDM – câte 15 mandate fiecare și AMN – 11. Cercuri largi de populație au contestat rezultatele alegerilor, acuzând PCRM de fraudarea alegerilor, în consecință au avut loc proteste în masă la 6 și 7 aprilie 2009. Parlamentul de legislatura a XVII-a nu a reușit să aleagă președintele republicii și a fost dizolvat, fiind stabilite alegeri parlamentare anticipate pentru 29 iulie 2009.

- Numește partidul aflat la guvernare în 2000–2009.
- Identifică trei caracteristici ale perioadei, având drept reper principiul democratizării societății.

Perioada 2009–2023. După alegerile din 29 iulie 2009, partidele de orientare democratică au constituit Alianța pentru Integrarea Europeană, formând guvernul în frunte cu Vlad Filat. În funcția de președinte al Parlamentului a fost ales deputatul PL, Mihai Ghimpu, care a exercitat și funcția de președinte interimar al Republicii Moldova. Prin programul de guvernare, AIE-1 și-a propus să transforme Republica Moldova „într-o țară eligibilă pentru aderarea la Uniunea Europeană”.

Deoarece Parlamentul ales la 29 iulie 2009 a fost dizolvat, pe motiv că nu a reușit alegerea președintelui Republicii Moldova, în 2010, în scopul depășirii crizei constituționale generate de imposibilitatea alegerii șefului statului prin votul Parlamentului, s-a desfășurat un referendum privind alegerea președintelui republicii prin vot direct, care însă a eșuat. La 28 noiembrie 2010, în Republica Moldova au avut loc alegeri parlamentare (anticipate), în cadrul cărora a fost aleasă noua componență a Parlamentului. Partidele de orientare democratică au reconstituit Alianța pentru Integrarea Europeană

Liderii Alianței pentru Integrare Europeană. De la stânga la dreapta: Mihai Ghimpu, Serafim Urechean, Vlad Filat, Marian Lupu

(AIE-2). Președinte al Parlamentului a devenit deputatul PD, Marian Lupu, prim-ministru – președintele PLDM Vlad Filat. La 12 martie 2012, Președinte al Republicii Moldova a fost ales Nicolae Timofti. Deși guvernele prodemocratice și proeuropene și-au concentrat acțiunile pe reforme ambițioase și integrarea în structurile europene, consolidând relațiile cu Uniunea Europeană, în perioada guvernelor formate de coalițiile din anii 2009–2016 s-au înregistrat numeroase acte de corupție, remarcându-se „furtul miliardului”.

La 4 martie 2016, Curtea Constituțională a decis ca președintele Republicii Moldova să fie ales prin votul direct al cetățenilor. Președinții Republicii Moldova – Igor Dodon (23 decembrie 2016–24 decembrie 2020) și Maia Sandu (din 24 decembrie 2020) au fost aleși în conformitate cu modificările operate de Curtea Constituțională.

Guvernul lui Pavel Filip (20 ianuarie 2016–8 iunie 2019) a activat într-un context tensionat, marcat de proteste și o opoziție vehementă, PD fiind acuzat de monopolizarea puterii politice și de implicare în scheme de corupție. În alegerile parlamentare anticipate din 2021, Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS) a câștigat majoritatea locurilor în Parlament. Începând cu 2020, guvernele Republicii Moldova au activat în condițiile unor crize regionale și internaționale, precum pandemia de COVID-19 și invazia Rusiei în Ucraina, declanșată la 24 februarie 2022.

- Identifică schimbările din perioada 2009–2023 în viața politică a Republicii Moldova.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Argumentează că în Republica Moldova în anii 1991–2016 a avut loc un progres al democrației.
2. Analizează procedura de alegere a președintelui conform Constituției Republicii Moldova în perioadele: 1994–2001; 2001–2009; 2016–2020; 2021–2024.

> Activitate în echipă

3. Elaborați un clustering care să reflecte subiectul *Republica Moldova este un stat democratic*.

7 Formulare de concluzii

4. Exprimă-ți atitudinea față de evoluția democrației în Republica Moldova.
5. Rezumă, care sunt barierele/obstacolele ce limitează democrația în Republica Moldova.

> Sugestie de temă pentru acasă

6. Elaborează un eseu pe tema: *Importanța pluripartidismului în Republica Moldova*.
7. Analizează Drepturile și îndatoririle fundamentale cetățenești conform Constituției, în baza Graficului T.

Jurnal istoric

„Republica Moldova a obținut un sistem economic mixt de tranziție... melanj (combinație) de forme instituționale caracteristice atât capitalismului, cât și socialismului. Câțiva factori esențiali... moștenirea instituțională din sistemul socialist-constrângere bugetară slabă, agricultură neocolectivizată, caracterizată de sistemul de brigăzi, de regimul salarial etc. ... moștenirea comportamentală: ierarhie de putere, valori, norme sociale și de comportament.”

Dorina Roșca. *Economia mixtă de tranziție în Republica Moldova*

- Numește factorii constituirii sistemului mixt de tranziție a economiei Republicii Moldova.

Timp istoric

25 iunie 1990 – Hotărârea Parlamentului „Cu privire la Concepția trecerii la economia de piață a Republicii Moldova”.

25 decembrie 1991 – începutul reformei agrare în Republica Moldova, adoptarea Codului funciar.

12 august 1992 – aderarea Republicii Moldova la Fondul Monetar Internațional și Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare.

29 noiembrie 1993 – introducerea în circuit a monedei naționale, leul moldovenesc.

27 iunie 2014 – semnarea Acordului de Asociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, incluzând Acordul de Liber Schimb.

Dicționar istoric

Economie de piață – sistem de organizare economică în care echilibrul dintre cerere și ofertă (de bunuri și servicii) se face prin mecanisme de piață, prin preț, iar banii îndeplinesc rolul unui mijloc universal de schimb.

Viziuni istoriografice

„Politica social-economică trebuie să fie receptivă la piața specifică de interese a diverselor comunități (la interesele cererii și interesele ofertei), să manifeste o atitudine diferențiată față de ele (de încurajare a păturilor mijlocii, de protejare a segmentelor social-vulnerabile, de sancționare a grupărilor criminale). În acest context, tranziția spre democrație are nevoie de o politică social-economică care să se decică de practica adaptării intereselor la anumite hotărâri, politică care să se conducă de aceste interese, să le consolideze și să elaboreze în baza lor deciziile politice.”

Republica Moldova pe calea modernizării, Chișinău, 2015, p. 82

- Identifică direcțiile de orientare a politicii social-economice.
- Explică care sunt momentele de care trebuie să se țină cont în perioada de tranziție.

Cadrul legislativ necesar implementării reformelor economice în Republica Moldova a început a fi creat încă din 1990, după primele alegeri parlamentare democratice. Primul document oficial de instituire a noilor instrumente juridice, economice și funcționale a fost Hotărârea Parlamentului nr. 186 din 25 iunie 1990 „Cu privire la concepția trecerii la economia de piață în RSS Moldovenească”. De la acea dată, reformarea economiei naționale a Republicii Moldova a parcurs câteva etape importante.

Prima etapă (1990–1992) a fost marcată de falimentul politic și social-economic al fostei URSS, cu toate repercusiunile inerente unei zone periferice, integrate rigid în sistemul planificării centralizate a producției, repartiției, raporturilor economice interne și externe. Prăbușirea URSS-ului ca sistem politic și economic a zguduit și destrămat vechile mecanisme de reglare, generând un declin brusc al producției în toate sectoarele economiei naționale, o inflație galopantă și o scădere respectivă a nivelului de trai al populației. Astfel, comparativ cu anul 1989 (100%), volumul produsului intern brut (PIB) al Republicii Moldova s-a redus cu 57,1% în 1992 și a ajuns la 38,3% către mijlocul anilor '90. În consecință, salariul real al populației s-a redus la 64,4% în 1992 comparativ cu anul 1989 (100%), ajungând la nivelul minim în anul 1994 (33,8%), după care se înregistrează o creștere nesemnificativă. În același timp, au fost formulate principiile strategice ale tranziției la economia de piață social orientată, a început formarea cadrului legislativ necesar funcționării noului sistem economic. În 1992, pe baza

Codului funciar, a demarat reforma agrară, care instituia dezvoltarea proprietății private asupra pământului.

A doua etapă (1993–1994) a fost caracterizată de acțiuni mai energice și mai ample de tranziție graduală la economia de piață. S-au stabilit, totodată, relații comerciale externe și raporturi mutuale directe cu organizațiile financiare internaționale (Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional cu sediul la Washington), cu ajutorul cărora s-a realizat stabilizarea macroeconomică, s-a instituit sistemul bancar național. În consecință, leul moldovenesc s-a stabilizat, iar inflația s-a redus considerabil, în 1994 constituind 329,7% comparativ cu 1 276,4% în 1992. Însă măsurile în cauză nu au stopat declinul economiei naționale: producția a continuat să scadă, iar rata inflației să crească, scumpirea mărfurilor și a serviciilor pe piața internă a depășit tot mai mult veniturile bănești ale populației. Dimensiunile șomajului au luat amploare, iar nivelul de trai al populației a degradat continuu și a luat amploare fenomenul migrației populației.

- Explică contextul istoric în care a avut loc trecerea la economia de piață.
- Caracterizează primele două etape din punctul de vedere al dezvoltării economice.

Etapa a treia (1995–2001) a fost marcată de aprofundarea reformelor în toate sectoarele economiei naționale. S-a încheiat privatizarea proprietății de stat contra bonuri patrimoniale, a început privatizarea contra plată, a continuat reforma agrară. Au fost privatizate rețelele electrice: RED Sud, RED Centru, RED Chișinău (de Firma spaniolă „Union Fenosa”) și alte întreprinderi industriale. Ponderea sectorului privat în PIB s-a ridicat, în proprietatea exclusivă a statului rămânând complexul energetic, transportul, telecomunicațiile, toată infrastructura sferei sociale. Statul mai deținea o parte din industrie. La această etapă, guvernelor Sturza și Braghiș le-au revenit cele mai mari sume de plată a datoriei externe, ceea ce a complicat finanțarea internă. Corupția din domeniul economic, neînțelegerile dintre grupările politice din parlament, care frâneau procesul adoptării legilor necesare promovării reformelor, a creat o situație complicată în toate sectoarele. La finele etapei respective, salariul mediu lunar în termeni reali constituia cca 25% din nivelul anului 1990, iar pensia medie – cca 17%. Nivelul șomajului, calculat conform metodologiei Biroului Internațional al Muncii, atinsese cota de 11,1%.

- Enumeră două caracteristici de bază ale etapei.
- Stabilește două probleme social-economice grave cu care s-a confruntat Republica Moldova.

Etapa a patra (2001–2009) a fost caracterizată de promovarea reformelor economice prin prisma ideologiei PCRM ca partid de guvernământ. Conform unei analize a celor opt ani ai guvernării PCRM, efectuate de Centrul analitic independent „Expert Grup”, PCRM a pus la punct un sistem rigid de luare a deciziilor de politică economică (bazat pe „verticala puterii”), „rolul sporit al statului” în economie, acceptarea proprietății private „doar în limite rezonabile”, „năzuința nu numai spre libertate, ci și spre egalitate socială”. În cadrul acestei etape, pentru prima oară de la proclamarea independenței, în Republica Moldova au fost înregistrate anumite îmbunătățiri ale indicatorilor economici și sociali. Au fost înregistrate și multe tendințe pozitive, printre acestea

Studiu de caz

Problema demografică

După 1991, Moldova a cunoscut o scădere semnificativă a populației. Motivele includ migrația în străinătate, scăderea natalității și îmbătrânirea populației. O parte a populației a emigrat în căutarea unor condiții de viață mai bune. Migrația economică a fost un factor major care a contribuit la scăderea populației. În 1991, Republica Moldova avea aproximativ 4,3 mil. de locuitori, în 2000 a ajuns la aproximativ 4 mil., iar în 2020 la circa 2,6–2,7 mil. În ceea ce privește structura demografică, numărul persoanelor în vârstă a crescut în comparație cu populația tânără. Acest fenomen este asociat cu scăderea natalității și cu faptul că o parte a populației tinere a emigrat. Scăderea populației și îmbătrânirea acesteia au avut un impact negativ asupra economiei și sistemului de securitate socială, generând provocări legate de forța de muncă și de sustenabilitatea sistemului de pensii.

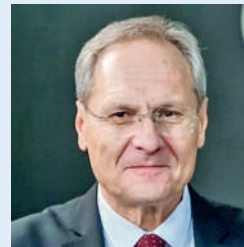
- Numește cauzele problemei demografice din Republica Moldova.

Personalitate istorică

Ion STURZA

Prim-ministru al Republicii Moldova
(12 martie–21 decembrie 1999)

Dumitru BRAGHIȘ

Prim-ministru al Republicii Moldova
(21 decembrie 1999–19 aprilie 2001)

Evenimentul de transmitere a echipamentului agricol, oferit fermierilor în cadrul Programului „Compact” al Guvernului SUA, 25 februarie 2015. Participanți: prim-ministrul Republicii Moldova, Valeriu Streleț, vicepreședinta Corporației Provocările Mileniului (SUA), Nancy Lee, și Ambasadorul SUA în Republica Moldova, James D. Pettit

- **Apreciază importanța sprijinului SUA pentru consolidarea statului Republica Moldova.**

Semnarea Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană, 27 iunie 2014

Protestul fermierilor în Republică Moldova, 2020

- **Apreciază amploarea problemei.**

Natalia Gavrilă, prim-ministru al Republicii Moldova, și Anthony Blinken, secretarul de stat al SUA, 19 iunie 2022

implicarea mai activă a Moldovei în comerțul regional cu mărfuri și servicii, dezvoltarea sectorului bancar și atragerea băncilor străine pe piața locală, creșterea treptată a veniturilor populației și moderarea presiunilor inflaționiste. În ultimii câțiva ani ai guvernării comuniste, putem vorbi și despre atragerea unor fluxuri mai semnificative de investiții străine directe. Astfel, în anii 2001–2003, în termeni reali, PIB-ul a crescut cu 21,6%, salariul mediu lunar – cu 70,1%, iar pensia medie lunară – cu 93%. Pe ansamblu, în anii 2001–2008, PIB-ul nominal a crescut de 3,9 ori, iar PIB-ul real – de 1,6 ori. În aceiași ani, PIB calculat pe locuitor în lei a crescut de 4 ori, iar în dolari SUA – de 4,8 ori. Rezultatele respective au fost o consecință a reformelor structurale și instituționale inițiate în anii '90, care au început să se manifeste abia la începutul noului mileniu. Creșterea economică a fost una necalitativă. Începând cu anul 2004, rata de sărăcie generală nu a mai scăzut, iar în 2008 chiar a crescut, inegalitatea veniturilor în Moldova a rămas la fel de înaltă ca și până la preluarea puterii de către comuniști.

- **Numește succesele obținute în politica social-economică în această perioadă.**
- **Identifică pe ce s-a bazat politica social-economică.**

Etapa a cincea (2009–2019) a fost marcată de transferul democratic de putere de la un partid politic către o coaliție de partide, având ca priorități europenizarea și integrarea Republicii Moldova în spațiul european, depășirea crizei economico-financiare și asigurarea creșterii economice incluzive. Stabilizarea bugetului de stat este unul dintre succesele majore, ce a permis evitarea unui scenariu macroeconomic dezastruos, însoțit de creșterea explozivă a inflației și colapsarea monedei naționale.

Evoluțiile economice negative s-au temperat la începutul anului 2010, Banca Națională a Moldovei a adoptat măsurile necesare pentru stabilizarea sistemului bancar și prevenirea escaladării creditelor neperformante. În anul 2010, ajutorul extern fără precedent a permis atât stabilizarea bugetului, cât și începerea unor importante proiecte investiționale. Astfel, conform Programului „Compact” al Corporației Provocările Mileniului a Guvernului SUA, aprobat la 30 noiembrie 2009, Republicii Moldova i s-a oferit o asistență nerambursabilă în valoare de 262 mil. de dolari SUA. Realizarea acestui program a fost periclitată de tergiversarea reformării profunde a sistemului judiciar, a celui financiar-bancar, a elaborării unor măsuri eficiente pentru reprimarea fraudelor bancare și pentru lupta cu corupția. Problema cea mai gravă cu care s-a confruntat în continuare populația Republicii Moldova a fost fenomenul sărăciei, care a atins cote alarmante. Din cauza consultărilor limitate și a comunicării politice ineficiente, o serie de decizii adoptate au fost contestate de societatea civilă. Recuperarea economică din 2010 a reprezentat o „creștere fără dezvoltare”, nefiind însoțită de multiplicarea locurilor de muncă, silind populația să emigreze. Rata șomajului a atins 7,4%, iar 10% dintre cei care aveau un loc de muncă se plângeau că ar fi subocupați. În această perioadă a avut loc furtul a 13,3 mld. de lei din sistemul bancar, fapt ce a dezzechilibrat sistemul economic și financiar al țării.

- **Identifică problemele cu care s-au confruntat guvernele în această perioadă.**
- **Demonstrează că în această perioadă au fost înregistrate atât succese, cât și insuccese.**

Etapa a șasea (2019–prezent) a fost inaugurată de alegerile parlamentare din 24 februarie 2019, conform sistemului electoral mixt. Criza politică a fost depășită treptat, ca urmare a alegerilor prezidențiale din 15 noiembrie 2020, câștigate de Maia Sandu (57,72% din totalul voturilor), și a alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021, câștigate detașat de Partidul Acțiune și Solidaritate (63 de mandate din totalul de 101), ceea ce a deschis inclusiv calea unor reforme social-economice așteptate de întreaga societate.

La 3 martie 2022, după ce Federația Rusă la 24 februarie a declanșat un atac armat de amploare asupra Ucrainei, Republica Moldova a depus o cerere oficială de aderare la Uniunea Europeană, obținând statutul de candidat cu perspective reale de a deveni, către 2030, membru cu drepturi depline al mării comunități europene. Astfel, în șirul momentelor pozitive ale acestui demers se numără creșterea substanțială a suportului financiar extern: în 2023, bugetul de stat a fost suplinit cu un suport de circa 11–12 mld. de lei, plus granturi de 3 mld. de lei din partea partenerilor externi. În acest context, în luna iunie 2022, de la începutul războiului din Ucraina, SUA a alocat Republicii Moldova aproape 75 mil. de dolari ca asistență umanitară și aproape 124 mil. de dolari drept asistență economică și de securitate. În rândul altor elemente pozitive se înscriu astfel de măsuri precum crearea fondului de reducere a vulnerabilității energetice, instituționalizarea șomajului tehnic ș.a. S-au creat noi instrumente de suport în politica socială și economică a statului, s-au fortificat capacitățile statului de a interveni cu măsuri de susținere a populației și a firmelor economice și comerciale. Sunt întreprinse măsuri concrete în vederea compatibilizării legislației social-economice naționale cu cea europeană și implementării *acquis-ului comunitar*, ceea ce va contribui la asigurarea unei creșteri economice durabile.

- Identifică trei succese în dezvoltarea economică a Republicii Moldova.
- Numește problemele din evoluția social-economică a Republicii Moldova.

În același timp, rămân în continuare de soluționat o serie de probleme de o complexitate și dificultate deosebite. Odată cu proclamarea independenței Republicii Moldova și proclamarea reformelor economice, satul, sfera agrară în general, au fost considerate acea pârgie importantă prin intermediul căreia urma a fi facilitată tranziția la economia de piață și relansată întreaga economie națională. Republica Moldova rămâne și în prezent o țară predominant agrară, agricultura constituind coloana vertebrală a economiei naționale. În mediul rural locuiesc 54% din întreaga populație a republicii, iar în agricultură este ocupată jumătate din populația economic activă a acesteia. Agricultura asigură circa 50% din PIB-ul republicii. Prin urmare, știindu-se că „gestiunea prin proprietar este cea mai potrivită și cea mai rentabilă”, singura cale de înlocuire a sistemului comunist falimentar și de redresare a economiei naționale a fost privatizarea agriculturii și susținerea de către stat a gospodăriilor agricole individuale. Din nefericire, declanșarea oficială a reformei agrare (25 decembrie 1991), ca urmare a adoptării de Parlamentul Republicii Moldova a Codului funciar, în conformitate cu care membrilor gospodăriilor agricole colective li se recunoștea dreptul la așa-numitele „cote-echivalente”, nu a reușit să asigure o privatizare reală a sectorului agrar. Agricultura a avut de suportat toate consecințele distructive ale acestor tergiversări, la care s-au adăugat lipsa de experiență a organelor de conducere în reformarea vechiului sistem, lipsa de înțelegere și de cooperare a Guvernului cu Parlamentul și cu Președinția, lipsa asistenței tehnice și financiare din partea organismelor internaționale etc.

Un alt șir de probleme derivă din necesitatea asigurării cetățenilor cu un standard decent de viață, elaborării și promovării unui sistem coerent și eficient de măsuri cu scopul de a influența variabilele demografice în sensul pe care statul îl consideră dezirabil, pe termen scurt, dar, mai ales, pe termen mediu și lung.

- Demonstrează că Republica Moldova se confruntă cu probleme socioeconomice.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Elaborează un tabel al etapelor evoluției economice a Republicii Moldova, indicând caracteristicile principale.
2. Demonstrează că în Republica Moldova s-a făcut trecerea către o economie de piață.

> Activitate în echipă

3. Organizați o discuție în grup despre succesele și insuccesele dezvoltării Republicii Moldova în plan economic și social.

7 Formulare de concluzii

4. Elaborează un plan de idei al temei.
5. Propune trei soluții pentru depășirea problemelor sociale și economice.

> Sugestie de temă pentru acasă

6. Redactează un text coerent cu titlul: *Realizări și probleme ale dezvoltării socioeconomice a Republicii Moldova*.
7. Identifică din sursele mass-media problemele socioeconomice actuale ale Republicii Moldova.

49

Războiul pentru Apărarea Independenței și Integrității Teritoriale a Republicii Moldova

Jurnal istoric

„Sfidarea legitimității statului de către rușii și ucrainenii rusificați din regiunea transnistreană nu a putut fi anihilată nici de acordarea cetățeniei inclusive și nici de amânarea implementării Legii cu privire la funcționarea limbilor pe teritoriul Republicii Moldova. Aceasta ne face să presupunem că însăși destrămarea URSS a fost considerată de majoritatea rusolingvă din Transnistria, dar și din centrele urbane din raioanele de pe malul drept, o greșeală istorică, după cum a susținut mai târziu însuși președintele rus Putin. Este semnificativ faptul că rmn și-a declarat independența imediat după ce Chișinăul a adoptat Declarația de Independență a Republicii Moldova.”

Iulian Frunțașu. *Eseu asupra încremerii. O istorie subiectivă a Republicii Moldova*

- Prezintă opinia autorului în ce mod a fost sfidată legitimitatea statului Republica Moldova de unii cetățeni.
- Explică legătura dintre nostalgia după URSS și mișcarea secesionistă din Transnistria.

Timp istoric

19 august 1990 – proclamarea „republicii sovietice socialiste găgăuze” la Comrat.

2 septembrie 1990 – proclamarea „republicii sovietice socialiste moldovenesti nistrene” la Tiraspol.

2 noiembrie 1990 – acțiuni violente ale forțelor separatiste la Dubăsari împotriva organelor constituționale ale puterii de stat.

1 martie 1992 – ocuparea de către cazaci și gardiști înarmați a secției raionale de poliție Dubăsari. Începutul Războiului pentru Apărarea Independenței și Integrității Teritoriale a Republicii Moldova.

21 iulie 1992 – semnarea „Convenției cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova”.

9 mai 1997 – semnarea Memorandumului privind bazele normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria.

Dicționar istoric

Autonomie – drept al unor subdiviziuni teritoriale ale unui stat de a se administra sau a governa prin organe proprii.

Secesiune – acțiunea unui grup de a se separa, de a se despărți de o colectivitate, de un teritoriu, de un stat din care a făcut parte, în vederea reunirii cu alt stat sau a întemeierii unui stat nou.

Războiul pentru Apărarea Independenței și Integrității Teritoriale a Republicii Moldova a fost un conflict militar între Republica Moldova, pe de o parte, și Federația Rusă, în susținerea autoproclamatei, la 2 septembrie 1990, republicii moldovenesti nistrene, pe de altă parte, drept rezultat al acțiunilor neconstituționale de uzurpare a puterii pe malul stâng al Nistrului. Pentru Republica Moldova acesta a fost un război pentru apărarea independenței și integrității. Pentru Federația Rusă a fost o continuare a intereselor sale imperialiste și geostrategice. În cadrul acestui conflict regional, obiectivul major urmărit de Rusia a fost menținerea Republicii Moldova sub tutela ei politică. În special, după înțelegerile de la Belovejsk și Alma-Ata din decembrie 1991, Rusia a pretins în mod unilateral să-și asume rolul de unic moștenitor al fostei Uniuni Sovietice (în plan patrimonial și istoric), declarându-și, respectiv, „interesele specifice geostrategice” asupra fostelor entități sovietice.

Originile războiului declanșat de separatiști în primăvara anului 1992 sunt multiple, cu rădăcini implantate adânc în istorie. Deși s-a produs ca o reacție la procesul de declin și descompunere a URSS-ului, conflictul transnistrean, ca și cel găgăuz, a apărut ca acțiunea unei mine

Secvență din luptele din orașul Bender, 1992

istorice cu efect întârziat, plasată de regimul stalinist în 1924, când a fost constituită entitatea autonomă moldovenească de la Balta – Tiraspol (RASSM), apoi în 1940 la temeliiile RSS Moldovenești.

Dincolo de considerentele geopolitice ale declanșării conflictului din Transnistria, a mai existat și o puternică componentă emotivă și psihologică, ce a dus la intervenția forțelor separatiste anume în momentul admiterii Republicii Moldova în Organizația Națiunilor Unite. Orientarea proeuropeană a politicii externe a Republicii Moldova în primul an de independență, precum și intențiile conducerii acesteia de a fi tratată pe picior de egalitate în cadrul CSI, dar și în raport cu Moscova, au iritat în mod vădit forțele proruse, determinându-le să recurgă la „pedepsirea” acestei republici „rebele”.

- Identifică principalele cauze ale declanșării Războiului pentru Apărarea Independenței și Integrității Teritoriale a Republicii Moldova.

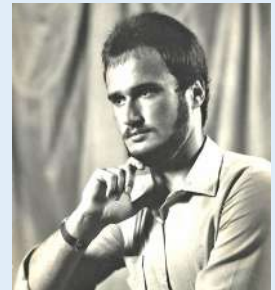
Încă în noiembrie 1990, liderii separatiști de la Tiraspol provocaseră vărsări de sânge. După adoptarea Declarației de Independență a Republicii Moldova, la 6 septembrie 1991, Sovietul Suprem al așa-zisei *rmn* a emis un ordin, prin care toate instituțiile, întreprinderile, organizațiile, unitățile de forță și cele judiciare, cu excepția unităților militare aparținând forțelor armate sovietice, trec sub jurisdicția așa-zisei *rmn*. La 14 noiembrie 1991, Moldova a anunțat prin decret că toată proprietatea unităților militare sovietice de pe teritoriul Republicii Moldova devine proprietatea Moldovei, după care autoritățile Moldovei l-au arestat pe liderul transnistrean Igor Smirnov. Drept răspuns, *asa-zisa rmn* a amenințat Republica Moldova cu întreruperea furnizării de gaze și electricitate, astfel că Smirnov a fost eliberat. La 3 decembrie 1991, Armata a 14-a rusă a ocupat orașele Grigoriopol, Dubăsari, Slobozia, Tiraspol și Râbnîța.

Adevăratul război împotriva Republicii Moldova a fost declanșat în noaptea de 1 spre 2 martie 1992, la ora 22.00, când s-a produs o provocare a gardiștilor și cazacilor împotriva Secției raionale de poliție Dubăsari, folosită de autoritățile ilegale separatiste pentru a lichida pe „teritoriul transnistrean” și ultima secție de poliție subordonată Chișinăului. Gardiștii și cazacii au încercuit Secția raională de poliție Dubăsari, au pătruns în sediul ei, dezarmând și arestând 34 de polițiști. În dimineața zilei de 2 martie, pe toate podurile și șoselele de pe malul stâng al Nistrului au fost instalate posturi de gardiști și cazaci, având în dotare armament și transportoare blindate. În doar câteva zile, conflictul armat s-a extins asupra satelor Coșnița, Cocieri, Pohrebea, Doroțcaia, Speia, Tocmagiu, Mălăiești etc., riscând să degeneze dintr-un conflict local în unul regional. Lăsându-se antrenată într-un conflict ce se anunța a fi de uzură, cu implicarea iminentă a Armatei a 14-a a Federației Ruse de partea separatiștilor, șansele Republicii Moldova de soluționare pe cale militară a diferendului transnistrean nu puteau fi decât iluzorii, în timp ce forțele armate ale Republicii Moldova se aflau doar în faza incipientă de constituire. În primăvara anului 1992, forțele transnistrene au fost întărite de cazaci și luptători voluntari din alte părți ale fostei Uniuni Sovietice. La 19 iunie 1992, în Bender au fost introduse trupele Ministerului Afacerilor Interne și ale armatei Republicii Moldova. Drept urmare a acțiunilor militare s-au înregistrat pierderi umane și pagube materiale, iar mii de cetățeni au fost nevoiți să se refugieze.

Eroii nu se uită!

Soldați ai Forțelor Armate ale Republicii Moldova pe câmpul de luptă, 1992

Anatol Popovici
(16 martie 1962,
Boghenii Vechi,
Ungheni–20 iunie
1992, Tighina),
judecător, comba-
tant căzut în luptă
pentru integritatea
Republicii Moldova

- Apreciază eroismul ostașilor moldoveni în lupta pentru menținerea integrității și independenței Republicii Moldova.

Semnarea Convenției moldo-ruse privind reglementarea pașnică a diferendului transnistrean, 21 iulie 1992

Viziuni istoriografice

„Cele mai importante evenimente legate de confruntările militare țin de prima jumătate a anului 1992. ...,aprecierile date evenimentelor sunt foarte contradictorii, în funcție de locul publicării studiilor. Situându-se pe pozițiile regimului separatist, autorii din enclava secesionistă și din Rusia, de regulă, caracterizează evenimentele din 1992 drept o «agresiune» a Republicii Moldova împotriva «republicii nistrene moldovenești». Acestor abordări se opun numeroase lucrări ale autorilor care apreciază evenimentele din 1992, din Moldova, ca fiind un război dus de Rusia cu scopul de a-și păstra pozițiile geopolitice în această zonă a Europei. Studiile publicate în Occident adoptă o poziție de mijloc, împărțind vina pentru conflictul transnistrean între elitele politice de la Chișinău și cele de la Tiraspol.”

Anatol Țăranu, Mihai Gribincea. *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale (1989–2012)*

- Explică divergențele de opinii ale autorilor diferitelor studii referitoare la Războiul pentru Apărarea Independenței și Integrității Teritoriale a Republicii Moldova.

Documentar

„Scoaterea trupelor ruse din Transnistria se târăgănează sub tot felul de pretexte tehnice de evacuare a armamentului. Realitatea este că Rusia nu își poate permite renunțarea la un obiectiv considerat strategic și dezangajarea flancului său sudic, respectiv pierderea capului de pod către Balcani pe care îl reprezintă Transnistria. Federația Rusă a avut și are în continuare nevoie de o conducere în Republica Moldova care să-i asigure legalizarea fără probleme a prezenței militare în zonă.”

Geopolitica integrării europene/Centrul de geopolitică și antropologie vizuală. Editura Universității din București, 2003, p. 290–291

- Explică impactul tergiversării retragerii armamentului rus din regiunea transnistreană asupra negocierilor de pace.

Autoritățile de la Chișinău aveau la dispoziție un spațiu de manevră extrem de limitat. Republica Moldova nu se bucura, în acea perioadă, de susținerea organismelor internaționale. De partea separatiștilor transnistreni erau Armata a 14-a, care s-a implicat plenar în acțiunile militare împotriva tânărului stat independent Republica Moldova, Duma de Stat, televiziunea și presa din Federația Rusă.

Conștientizând pericolul escaladării conflictului armat, conducerea Republicii Moldova a întreprins acțiuni energice pe plan politico-diplomatic în vederea restabilirii păcii în regiunea nistreană. La 21 iulie 1992, de către Președintele Republicii Moldova, M. Snegur, și Președintele Federației Ruse, B. Elțin, a fost semnată Convenția moldo-rusă privind reglementarea pașnică a diferendului transnistrean, care prevedea încetarea completă a ostilităților și dezangajarea părților aflate în conflict prin crearea unei zone de securitate.

Speculând dificultățile și încetineala procesului de reglementare a conflictului, liderii tiraspoleni au jucat cu succes cartea „faptului împlinit”, realizând strategia de „apărare a independenței câștigate în luptele din 1992”, aceste acțiuni fiind însoțite de radicalizarea constantă a pozițiilor Tiraspolului. Dacă la începutul anului 1991 liderii tiraspoleni își doreau să obțină un statut destul de limitat de autonomie teritorială, de zonă economică liberă etc., atunci după 1992 și în continuare aceștia au declarat în repetate rânduri că vor accepta doar statutul de republică independentă sau că, „luând în considerare existența *de facto* a două state independente, problema este cum să conviețuiască aceste două entități”. În acest scop, conducerea Tiraspolului și-a asumat un curs consecvent spre consolidarea și adâncirea disparităților structural-instituționale față de Republica Moldova, punând un accent deosebit pe întărirea ministerelor de forță, extinderea stării de autonomizare economică și financiară. Strategia de înstrăinare continuă și de desconsiderare a unității teritoriale a Republicii Moldova a fost legiferată prin „constituția *rmn*” (1996), în care această așa-zisă *rmn* era proclamată „stat independent și suveran”.

- Identifică acțiunile agresive ale separatiștilor față de Republica Moldova.
- Apreciază eforturile conducerii Republicii Moldova de a reglementa pașnic războiul.

Consecințele războiului. Crearea, cu concursul direct al Moscovei, a unei formațiuni teritoriale separatiste, autoproclamată *rmn*, a redus cu 1/6 teritoriul Republicii Moldova și cu 16% populația totală a acesteia. În perioada de la 2 martie și până la 21 iulie 1992, și-au pierdut viața circa 1 000 de oameni din ambele părți, 320 de persoane din partea Moldovei, mii de persoane au fost rănite și au devenit invalide, iar alte mii de persoane au devenit refugiați, mii de case au fost distruse. Circa 1/5 din populația Republicii Moldova până în prezent este sub ocupația forțelor străine, fiind supusă persecutării. În așa-zisa *rmn* sunt încălcate drepturile elementare ale omului, dreptul la libera circulație, dreptul constituțional de a alege și a fi ales în organele de stat în perioada alegerilor locale și parlamentare. Pe Nistru sunt stabilite posturile de control ale administrației de la Tiraspol, care supun controlului și intimidării cetățenii Republicii Moldova. Copiii moldoveni sunt lipsiți de dreptul de a studia în limba română, fie că trebuie să studieze în școli cu scris în baza grafiei chirilice, fie cu predare în limbă rusă. Învățământul este organizat după programe și manuale editate la Moscova.

Separatismul transnistrean a destabilizat substanțial economia națională a Republicii Moldova, reducându-i producția industrială cu 36,0%, producția energiei electrice cu 87,5%, producția mărfurilor de consum popular cu 28,0%, producția de legume cu 38,0%, producția de fructe cu 23,0% și cu 24,0% suma totală a veniturilor formate pe teritoriul republicii.

- Determină urmările războiului pentru Republica Moldova.

Încercări de soluționare. Problema transnistreană s-a încercat să fie reglementată de mai multe ori. La 7 februarie 1996, la Tiraspol, a fost semnată Hotărârea Protocolară „Cu privire la soluționarea problemelor din domeniul activității serviciilor vamale ale Republicii Moldova și Transnistriei”, prin care Republica Moldova a eliminat orice control vamal la punctele de trecere dinspre Transnistria, în timp ce Tiraspolul a introdus un control riguros la punctele de trecere dinspre Moldova.

Utilizând lozinca „misiunii sale pacifatoare”, Rusia a insistat asupra integrării cât mai ample a Republicii Moldova în „spațiul unic” din cadrul CSI. În plus, față de factorul militar și politic, Rusia a recurs la acțiuni metodice în vederea adâncirii dependenței economice a Republicii Moldova: lărgirea dependenței energetice a acesteia prin manipularea prețurilor la carburanți și gaze, achiziționarea în contul datoriilor pentru energie a celor mai eficiente și prospere întreprinderi din Transnistria și Republica Moldova, manipularea accizelor și tarifelor vamale pentru a limita exporturile Republicii Moldova în Rusia etc.

Nedefinitivarea statutului juridic al Transnistriei reprezenta un factor major de nesiguranță, instabilitate și risc pentru Republica Moldova. Conform articolului 11 al Memorandumului, „Părțile [Republica Moldova și Transnistria – n.n.] își dezvoltă relațiile în cadrul statului unic în frontierele RSS Moldovenești din ianuarie 1990”. Textul Memorandumului conținea, de asemenea, o serie de prevederi care declarau acordarea drepturilor de entitate federativă Transnistriei, inclusiv „participarea

la promovarea politicii externe”, „menținerea contactelor în domeniile economic, tehnico-științific și cultural”, standarde net superioare celor caracteristice unei autonomii. Memorandumul, pe care Moscova a insistat ca Chișinăul să-l semneze cu autoritățile secesioniste de la Tiraspol, la 9 mai 1997, a contribuit la conservarea structurilor interne, de securitate și paramilitare ale Transnistriei.

Un anumit optimism față de perspectivele soluționării statutului Transnistriei insufla deciziile summitului OSCE din noiembrie 1999 de la Istanbul (Turcia), conform căreia Rusia își asuma obligația de a-și retrage trupele și armamentul de pe teritoriul Republicii Moldova până la finele anului 2002. „Planul Kozac” propus de D. Kozac, consilierul președintelui rus, ce prevedea constituirea federației moldovenești, în care Transnistria și Autonomia Găgăuză căpătau dreptul la referendum, dacă mai doresc sau nu doresc să aparțină Republicii Moldova, și drept de veto asupra chestiunilor de politică internă sau externă, a eșuat.

La 22 iulie 2005, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat *Legea cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului*, revendicând onorarea obligațiilor asumate de către Federația Rusă la reuniunea OSCE de la Istanbul din 1999. Legea prevede constituirea unității teritoriale autonome cu statut juridic special Transnistria – „parte inalienabilă a Republicii Moldova”. Pe parcursul celor peste trei decenii de la Războiul de pe Nistru, au fost examinate, practic, toate variantele posibile de soluționare a acestui conflict, conducerea Republicii Moldova este dispusă să examineze și astăzi, inclusiv în cadrul formatului „5+2” (Rusia, Ucraina, Republica Moldova, OSCE, regiunea transnistreană, și SUA, UE, ca observatori), orice proiect de statut special al regiunii transnistrene, care să nu-i afecteze independența, suveranitatea și integritatea teritorială.

- Explică în ce mod s-a încercat soluționarea conflictului transnistrean.
- Determină lacunele Memorandumului, care nu sunt în interesul național al Republicii Moldova.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Analizează implicarea actorilor externi în Războiul pentru Apărarea Independenței și Integrității Teritoriale a Republicii Moldova, conform algoritmului: numele actorului extern implicat; acțiuni de implicare; rolul și impactul actorilor externi.

▶ Activitate în echipă

2. Elaborați un tabel al eforturilor de reglementare a păcii, care să cuprindă date, evenimente, personalități, rezultate.

▶ Formulare de concluzii

3. Formulează o concluzie referitoare la perspectivele de încheiere definitivă a conflictului și de reintegrare a Republicii Moldova.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

4. Elaborează o prezentare care să elucideze cauzele, etapele și starea actuală a conflictului.
5. Ia un interviu de la un participant la război, referindu-te la viața unui apărător al independenței în condiții de luptă.

Jurnal istoric

„Atitudinea noastră față de minorități trebuie să se orienteze după interesele superioare ale statului și ale viitorului său. Orice sentiment de ură și răzbunare pentru suferințele din trecut trebuie să dispară din sufletele noastre, pentru ca îndrumarea ce vom da-o să fie dreaptă și trainică. Concesiunile ce s-au făcut și ce se vor mai putea face în viitor trebuie să izvorască dintr-o judecată dreaptă a problemelor politice și a planurilor de viitor. Ele trebuie să apară ca o emanație liberală din spiritul tolerant, pașnic și iertător al poporului român, și nicidecum ca stoarse și impuse prin tratate internaționale sau prin hotărâri ale Societății Națiunilor. [...] În niciun caz însă nu este îngăduit amestecul națiunilor străine de aceeași rasă cu minoritățile etnice în administrația internă a statului sub cuvânt de protecție a conaționalilor lor.”

Ion Nistor. *Politica de stat față de minorități*

- Explică opinia autorului față de problema minorităților.
- Expune-ți argumentat opinia *pro* sau *contra* acestei opinii.

Timp istoric

22 februarie 1991 – decretul prezidențial „Cu privire la asigurarea dezvoltării culturii naționale ucrainene în republică”.

9 iulie 1991 – Hotărârea Guvernului „Cu privire la măsurile de asigurare a dezvoltării culturii naționale ruse în republică”.

12 august 1991 – decretul prezidențial „Privind măsurile pentru asigurarea dezvoltării culturii naționale evreiești și satisfacerea necesităților sociale ale populației evreiești din Republica Moldova”.

30 martie 1992 – decretul prezidențial „Cu privire la măsurile pentru dezvoltarea culturii naționale bulgare”.

1 iunie 1996 – începutul activității Casei Naționalităților/Biroul Relații Interetnice.

16 februarie 2001 – Hotărârea Guvernului „Cu privire la unele măsuri de susținere a țiganilor din Republica Moldova”.

Dicționar istoric

Minoritate etnică – grup de oameni de aceeași limbă și etnie, care se deosebesc de cele ale majorității locuitorilor unui stat.

Minoritate națională – grup care poate fi etnic, dar are o identitate națională distinctă și este definit de apartenența la o anumită națiune.

În Republica Moldova, pe lângă populația majoritară românească, circa 82%, care se identifică fie români, fie moldoveni, locuiesc și minorități etnice. În Republica Moldova există 18 etnii minoritare, cele mai numeroase dintre ele fiind ucraineni, ruși, bulgari, găgăuzi. Conform Recensământului din 1989, în RSSM locuiau 4 335 360 de persoane, dintre care moldoveni 64,5%, ucraineni – 13,8%, ruși – 13,0%, găgăuzi – 3,5%, bulgari – 2,0%, evrei – 1,5%, romi – 0,3%, alții – 1,3%. Datele Recensământului din 2004 indică faptul că minoritățile naționale din republică reprezintă 23,9% din populație, dintre care ucraineni cu 2,9% mai puțini decât în 1989; ruși cu 4% mai puțini etc. De asemenea, conform recensământului din 2004, în Republica Moldova locuiau 12 271 de cetățeni romi, reprezentând circa 0,3% din populație, aceasta fiind o rată cu mult mai mică decât în alte țări din regiune, cum ar fi România, Bulgaria, Ungaria etc. Romii sunt etnia care se confruntă cu cele mai grave probleme sociale din țară, în parte din cauza integrării în societate, a stereotipurilor populației, a discriminării etc. Societatea civilă și autoritățile depun eforturi în depășirea problemelor menționate.

Garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Politici interne. Prin Declarația de Independență a Republicii Moldova din 27 august 1991, se „garantează exercitarea drepturilor sociale,

Festivalul naționalităților, Comunitatea ucraineană, Chișinău, 2022

- Demonstrează importanța acestor festivaluri în promovarea culturii etniilor conlocuitoare din Republica Moldova.

Indicatori statistici

Tabel. Structura națională/etnică a populației Republicii Moldova

Naționalitatea/ etnia	1989		2004		Rec. 2014 (fără regiunea Transnistreană)	
	mii pers.	%	mii pers.	%	cifre abs.	%
Total	4 335,4	100	3 383,3	100	2 998 235	100
Moldoveni	2 794,8	64,5	2 564,9	75,8	2 068 058	75,1
Ucraineni	604,4	13,9	282,4	8,3	181 035	6,6
Ruși	562,1	13,0	201,2	5,9	111 726	4,1
Găgăuzi	153,5	3,5	147,5	4,4	126 010	4,6
Evrei	65,8	1,5	3,6	0,1	1 600	0,06
Bulgari	88,4	2,0	65,7	1,9	51 867	1,9
Bieloruși	19,6	0,4	-	-	-	-
Romî	11,5	0,3	12,3	0,3	9 323	0,3
Polonezi	4,7	0,1	2,3	-	1 400	0,05
Români	2,4	0,1	73,3	2,2	192 800	7,0
Alte etnii	11,3	0,5	30,2	1,0	10 900	0,45

- Enumeră minoritățile etnice ce locuiesc pe teritoriul țării noastre.
- Compară datele tabelului referitoare la evoluția sau involuția numărului populației din 1989 până în 2014.
- Explică diminuarea numărului de persoane din anumite etnii.

economice, culturale și a libertăților politice ale tuturor cetățenilor Republicii Moldova, inclusiv ale persoanelor care aparțin grupurilor naționale, etnice, lingvistice și religioase, în conformitate cu prevederile Actului Final de la Helsinki și ale documentelor adoptate ulterior, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă". În același context se înscrie declarația Parlamentului din 26 iulie 1992, în care se menționează că „alinarea legislației interne la standardele internaționale în materia drepturilor omului este singura cale aptă să consolideze democrația și să asigure persoanelor care aparțin minorităților etnice, lingvistice și religioase drepturile legitime de a-și apăra și dezvolta identitatea”.

Un pas important pe calea consacării juridice a drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor a fost adoptarea Constituției Republicii Moldova, intrată în vigoare la 27 august 1994. Potrivit Constituției Republicii Moldova, la temelia statului este pusă unitatea poporului, inclusiv a minorităților etnice, cărora li se garantează dreptul de a-și manifesta, păstra și dezvolta cultura, limba, conștiința. În titlul doi al Legii Supreme sunt consacrate în volum deplin drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale.

În textul Constituției, precum și în legile, propunerile legislative ulterioare s-a căutat, mai întâi, să se includă, apoi să se reglementeze cât mai adecvat, întregul spectru de drepturi și libertăți ale omului, conform practicii mondiale și, îndeosebi, a celei europene.

Pentru gestionarea relațiilor interetnice, în Republica Moldova a fost format cadrul instituțional de asigurare a menținerii relațiilor de parteneriat și colaborare a populației titulare cu minoritățile naționale/etnice. La 19 decembrie 2003, Parlamentul a adoptat Legea cu privire la Concepția politicii naționale a Republicii Moldova, care include principii, obiective și sarcini prioritare referitoare la integrarea și consolidarea populației prin armonizarea intereselor naționale generale cu interesele tuturor comunităților etnice conlocuitoare.

Documentar

„Art. 16. (2) Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.

Art. 32. (3) Sunt interzise și pedepsite prin lege contestarea și defăimarea statului și a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional.

Art. 35 (2) Statul asigură, în condițiile legii, dreptul de a alege limba de educare și instruire a persoanelor.”

Constituția Republicii Moldova, 1994

- Explică importanța fiecărui articol pentru respectarea drepturilor cetățenilor de diferite etnii din Republica Moldova.

Viziuni istoriografice

„În prezent, în republică funcționează mai multe instituții de stat a căror activitate are menirea de a contribui la asigurarea intereselor cetățenilor în realizarea drepturilor lor etnoculturale. Acestea sunt Biroul de Relații Interetnice al Republicii Moldova, Centrul de Etnologie din cadrul Institutului Patrimoniului Cultural al AȘM (anterior – Institutul de Cercetări Interetnice al AȘM), care și-a păstrat subdiviziunile structurale, ce se ocupă de cercetarea problemelor de istorie, limbă și cultură ale moldovenilor, ucrainenilor, rușilor, găgăuzilor, bulgarilor, evreilor, țișanilor și ale reprezentanților altor naționalități care locuiesc în țara noastră. Tot aici menționăm și Centrul pentru Drepturile Omului în Republica Moldova ș.a.”

Stepanov Veaceslav. Ucrainenii din Moldova: dinamica identității etnice și civice (anii 1989–2005)

- Enumeră instituțiile de stat care contribuie la asigurarea intereselor cetățenilor, reprezentanți ai minorităților etnice.
- Studiază site-ul uneia dintre organizațiile menționate și numește câteva direcții de activitate.

Bustul lui Mihail Ciakir, în fața Casei de cultură din Ceadâr-Lunga

Biblioteca Literaturii și Culturii Ucrainene „Lesea Ukrainka” din Chișinău

Teatrul Dramatic Rus de Stat „A.P. Cehov”

La realizarea reformei administrativ-teritoriale au fost luate în calcul inclusiv interesele specifice ale minorităților naționale. Anterior, la 24 decembrie 1994, Parlamentul a adoptat Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri), iar prin Legea din 27 decembrie 2001 a prevăzut înființarea raionului Taraclia, compact populat de bulgari. În așa mod, au fost asigurate toate condițiile necesare unei participări active a minorităților etnice la viața social-politică a Republicii Moldova, atât la nivel local, cât și la cel național.

Documente internaționale. Pentru realizarea obiectivelor propuse pe parcursul anilor 1990–1994, Republica Moldova a aderat la mai multe documente internaționale ce prevedeau direct protecția drepturilor minorităților naționale: Declarația universală a drepturilor omului, adoptată la 10 decembrie 1948; Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16 decembrie 1966; Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, adoptat la 16 decembrie 1966 etc. În continuarea racordării legislației naționale la domeniul protecției drepturilor minorităților etnice, la 22 octombrie 1996 Parlamentul Republicii Moldova a ratificat Convenția-cadru a Consiliului Europei privind protecția minorităților naționale.

- Numește drepturile și libertățile de care se bucură cetățenii Republicii Moldova, reprezentanți ai minorităților naționale.
- Identifică principalele documente ce garantează și protejează drepturile minorităților naționale.

Organizații politice și culturale ale minorităților etnice. În contextul unui cadru legislativ și instituțional favorabil, etniile conlocuitoare au marcat mai multe realizări de ordin sociocultural. Prima formațiune a minorităților naționale din Republica Moldova a fost Organizația Etnoculturală a Bulgarilor „Vozrojdenie”, în 1989. Activitatea ei era orientată spre renașterea valorilor spirituale și culturale ale bulgarilor din Republica Moldova, a tradițiilor lor lingvistice și culturale, și prevedea consolidarea eforturilor în vederea realizării și apărării drepturilor și libertăților cetățenești, economice, sociale și culturale, participarea la

elaborarea concepțiilor și strategiilor privind problemele bulgarilor din republică, precum și stabilirea și lărgirea relațiilor de colaborare cu Bulgaria. În mai 1990 a fost constituită Societatea Culturii Poloneze.

O altă organizație etnoculturală a fost Centrul de Cultură Rusă din Republica Moldova. Scopurile organizației erau crearea unui sistem integral, real și eficient de dezvoltare și menținere a culturii și limbii ruse, în vederea satisfacerii cerințelor culturale și spirituale ale rușilor din republică; contribuirea la stabilirea și dezvoltarea relațiilor de prietenie între reprezentanții etnilor conlocuitoare din Republica Moldova; desfășurarea activității editoriale; contribuirea la crearea condițiilor civilizate de emigrare a persoanelor solicitante în Rusia.

La 27 aprilie 1991 s-a constituit Societatea de Cultură Greacă „Elefteria”. Preocupările esențiale ale organizației erau orientate în următoarele direcții: studierea trecutului istoric al Greciei și al grecilor; propagarea culturii și tradițiilor populare grecești; studierea limbii materne; renașterea sărbătorilor naționale și religioase; înființarea unor comunități religioase, precum și stabilirea unor relații de colaborare cu diferite organizații și societăți din Grecia și Cipru.

În 1994, în Republica Moldova existau 32 de organizații etnoculturale a reprezentanților minorităților etnice, printre care: Asociația Culturii Evreiești (constituită în 1989), Fondul Scrisului și Culturii Slavone (1989), Asociația Culturii Ucrainene (1990), Societatea Social-Culturală „Romii Moldovei” (1990), Centrul de Cultură Germană „Hoffnung” (1990), Asociația Național-Culturală a Găgăuzilor din Republica Moldova „Kardașik-Frăție-Bratstvo” (1992), Centrul Cultural al Azerilor din Republica Moldova „Azeri” (1992), Comunitatea Armeană din Republica Moldova (1992), Comunitatea Bielorusă din Republica Moldova (1993), Societatea Științifică de Bulgaristică din Republica Moldova (1994) etc. Toate aceste organizații se orientează spre păstrarea moștenirii spirituale a poporului, reprezentanții căruia locuiesc pe teritoriul Moldovei.

De asemenea, după 1991 s-au realizat acțiuni care, treptat, au devenit tradiționale atât pentru Republica

Moldova, cât și pentru diasporă. La 4 iunie 2000, în municipiul Chișinău, dar și în județe, s-a desfășurat primul festival etnofolcloric al minorităților etnice. Prin Hotărâre de Guvern, la 29 ianuarie 2002 s-a decis organizarea anuală a acestui eveniment cultural. Alte acțiuni vizând relațiile interetnice se desfășoară în cadrul Zilelor Culturale Europene, sub patronajul Biroului de Informare al Consiliului Europei în Republica Moldova, cu susținerea Ministerului Culturii. De asemenea, în fiecare an au loc serbări specifice tradițiilor și culturilor naționale – festivaluri multietnice ale copiilor (ianuarie și iunie), serbări de întâmpinare a primăverii (Mărțișor, Maslenița, Toponie Mojanî, Novruz Bairam (toate în luna martie), sărbători interculturale – Zilele scrisului și culturii slave (mai), Limba noastră (august).

Minoritățile etnice au posibilitatea să-și dezvolte cultura tradițională. Astfel, în baza rețelei de stat a bibliotecilor, muzeelor și teatrelor, a fost constituit un subsistem al instituțiilor de profil aparținând minorităților culturale. În Chișinău funcționează 6 biblioteci ale etniilor minoritare și Teatrul Rus de Stat „A.P. Cehov”, la Ceadâr-Lunga – Teatrul Dramatic Găgăuz „Mihail Ciakir”, la Taraclia – Teatrul Bulgarilor din Basarabia „Olimpii Panov”. Un șir de televiziuni la nivel național și local difuzează emisiuni în limbile minorităților naționale. Accesul la tehnologiile informaționale și mobilitatea populației înlătură barierele în schimbul cultural și dezvoltarea culturală.

- **Apreciază posibilitățile de manifestare și dezvoltare culturală a etniilor conlocuitoare.**

Dreptul la instruirea în limba maternă. Unul dintre drepturile de bază ale minorităților etnice este organizarea și desfășurarea procesului de instruire în limba maternă, fapt care asigură dezvoltarea personalității, cultivarea conștiinței naționale, păstrarea culturii minorităților etnice. Până în anul 1989, doar copiii de etnie rusă au avut posibilitatea să învețe în limba maternă, iar majoritatea copiilor de etnie ucraineană, bulgară,

găgăuză, polonă etc. au învățat în limba rusă. Legislația Republicii Moldova garantează fiecărei etnii conlocuitoare dreptul la instruire și educație a copiilor în limba maternă la grădinițe și în școli, precum și la studierea limbii materne ca disciplină școlară obligatorie în școlile în care predarea se face în limba română sau în limba rusă. Spre exemplu, în urma acțiunilor întreprinse de Societatea Culturii Poloneze, unul dintre scopurile primordiale ale căreia este crearea condițiilor pentru studierea limbii materne în școlile din așezările locuite de polonezi, în anul 1992, în Școala Medie nr. 37 din Chișinău s-au deschis clase cu limba de studiu polonă. La Grădinița nr. 129 din Chișinău a fost înființată o grupă pentru copiii de etnie polonă. În același an, în capitală, a fost deschisă o școală serală în scopul învățării limbii și literaturii polone.

Conform datelor Ministerului Învățământului din Republica Moldova, în anul de studii 1994–1995, limba ucraineană se studia în 75 de școli și 2 licee (cu aproximativ 71 110 elevi); limba găgăuză se studia în 27 de localități, unde funcționau 46 de școli și 3 licee (cu aproximativ 27 579 de elevi); limba bulgară se studia ca obiect școlar în 32 de școli din 25 de localități ale republicii și în Liceul Teoretic din Taraclia (în total 10 868 de elevi). Copiii de origine bielorusă, lituaniană, greacă, georgiană, armenească și germană se familiarizează cu limba maternă și cultura lor națională în cadrul școlilor duminicale, instituite de societățile etnoculturale respective. În Republica Moldova există programe de pregătire a cadrelor pedagogice pentru școlile și grădinițele de copii cu instruire în limbile minorităților naționale. În acest scop, în ultimele decenii au fost înființate Universitatea de Stat și Colegiul Pedagogic din Comrat, Colegiul Pedagogic din Taraclia, Filiala Colegiului de Muzică „Ștefan Neaga” din Tvardița.

- **Demonstrează că în Republica Moldova minoritățile etnice își realizează dreptul la studii în limba lor maternă.**

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Explică dacă în societățile democratice diferențele naționale, culturale, religioase pot constitui cauze ale divergențelor în societate.
2. Apreciază accesul reprezentanților minorităților etnice la educație, servicii medicale, justiție, produse culturale etc. în Republica Moldova.

> Activitate în echipă

3. Organizați o masă rotundă cu tema: *Cazurile de discriminare pe principiul etnic în Republica Moldova: cauze și soluții.*

7 Formulare de concluzii

4. Propune soluții ca toți cetățenii Republicii Moldova să conviețuiască pașnic, să se bucure de diversitatea și bogăția culturală a tuturor popoarelor conviețuitoare.

> Sugestie de temă pentru acasă

5. Elaborează, în baza resurselor din internet – paginile web ale unor diaspore, ale ambasadelor în Republica Moldova etc., o comunicare și o prezentare despre istoria unei minorități etnice din țara noastră.

Unitatea Teritorială Autonomă cu statut special Găgăuzia (Gagauz-Yeri)*

Jurnal istoric

„În procesul de constituire a etniei, un rol important îi revine procesului de formare a simbolurilor și markerilor etnici. [...] Categoria markerilor etnici include limba, religia, elementele culturii materiale și spirituale (portul tradițional, alimentația, locuința, obiceiurile, ritualurile etc.). [...] Printre elementele tradiționale relevante se numără cojocul (keptarul), vasul ritualic ciotra (plosca), felurile de bucate tradiționale, precum kaurma și bahur etc. Concursul consacrat preparatului din carne kaurma, ce se desfășoară în cadrul Congreselor Mondiale Găgăuze, demonstrează că găgăuzii se identifică ca păstori, a căror ocupație tradițională a fost, de mult timp, creșterea oilor. În decorul covoarelor de suvenir, cel mai frecvent se întâlnesc imagini ale vasului ritualic ciotra, imagini de struguri, de biserici cu cupole.”

D. Nicoglo. *Cultura tradițională găgăuză ca sursă de formare a markerilor etnici*

- Enumeră elementele care definesc o etnie.
- Numește elementele etnice ale găgăuzilor.

Timp istoric

august 1990 – constituirea „republicii sovietice socialiste găgăuze”.

23 decembrie 1994 – adoptarea Legii privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri).

Dicționar istoric

Autonomie – drept al unor subdiviziuni teritoriale ale unui stat de a se administra sau governa prin organe proprii.

Zonele economice libere/zonele antreprenoriatului liber (ZEL) – părți ale teritoriului vamal al Republicii Moldova, separate din punct de vedere economic, strict delimitate pe tot perimetrul lor, în care pentru investitorii autohtoni și străini sunt permise, în regim preferențial, genuri ale activității de întreprinzător, în condițiile legii. ZEL sunt create în scopul accelerării dezvoltării social-economice a anumitor teritorii.

Unitatea Teritorială Autonomă cu statut special Găgăuzia (Gagauz-Yeri) este situată în partea de sud a țării. Distanța de la orașul Comrat până la Chișinău constituie 104 km. Teritoriul Găgăuziei cuprinde 1 848 km², sau 5,5% din totalul teritoriului Republicii Moldova. Împărțirea teritorial-administrativă a UTAG este reglementată în corespundere cu Legea „Despre statutul juridic special al Găgăuziei” și „Despre împărțirea teritorial-administrativă a Găgăuziei”. Autonomia are 3 raioane: Comrat, Ceadâr-Lunga și Vulcănești, un municipiu: Comrat, care este și centrul administrativ al autonomiei, două orașe: Ceadâr-Lunga și Vulcănești, douăzeci de sate și trei comune. În UTA Găgăuzia locuiesc circa 155,6 mii de cetățeni, sau 4,6% din populația țării, dintre care găgăuzi sunt 82,1% din populație, bulgari – 5,1%, moldoveni/români – 4,8%, ruși – 3,8%, ucraineni – 3,2%, alte naționalități – 1%.

Istoricul evoluției. La 19 august 1990, în sudul Republicii Moldova găgăuzii au proclamat *republica sovietică socialistă găgăuză*, o republică separatistă cu sediul la Comrat. La 31 octombrie 1990, în funcția de președinte al Sovietului Suprem al autoproclamatei rrs găgăuze a fost ales Stepan Topal. A urmat alegerea lui Stepan Topal în funcția de președinte al rrs găgăuză, la 1 decembrie 1991.

În Constituția Republicii Moldova din 1994, prin art. 111, se prevede că „localităților din stânga Nistrului, precum și unor localități din sudul Republicii Moldova, le pot fi atribuite forme și condiții speciale de autonomie după statute speciale”. În conformitate cu doleanțele populației găgăuze, pornind de la necesitatea contracarării unei mișcări separatiste în sudul Republicii Moldova, la 23 decembrie 1994, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea privind statutul juridic

Sediul Comitetului Executiv al Găgăuziei, mun. Comrat

special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) – „unitate teritorială cu un statut special, care, fiind o formă de autodeterminare a găgăuzilor, este parte a Republicii Moldova” (art. 1, alin. 1). Ca parte componentă a Republicii Moldova, UTA Găgăuzia s-a creat „în scopul satisfacerii necesităților naționale și păstrării găgăuzilor, dezvoltării lor plene și multilaterale, prosperării limbii și culturii naționale, asigurării autostatorniciei politice și economice”. În limitele competenței sale, Găgăuzia poate soluționa de sine stătător și în interesele întregii populații toate problemele dezvoltării politice, economice și culturale. Toate drepturile și libertățile prevăzute de Constituție și legislația Republicii Moldova, cu excepția celor prevăzute de legea în cauză, sunt garantate și în Găgăuzia.

În pofida avertizării Consiliului Europei, precum că Chișinăul „a mers prea departe în satisfacerea cererilor de separatism ale minorităților”, Parlamentul Moldovei a acceptat autonomia regională pe principii etnice drept o soluție specifică, locală.

Deși beneficiază de o largă autonomie teritorială, autoritățile UTA Găgăuzia și-au declarat, în repetate rânduri, intenția revizuirii relațiilor cu Chișinăul în vederea stabilirii unor „relații statal-juridice în cadrul unui stat comun”, pe principiile expuse în Memorandumul semnat la Moscova în 1997.

- Numește o cauză a constituirii UTA Găgăuzia.
- Explică scopul formării UTA Găgăuzia.

Organele de conducere ale UTA Găgăuzia. În conformitate cu Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei, art.14: „Persoana oficială supremă este guvernatorul sau bașcanul, căruia i se subordonează toate celelalte autorități ale administrației publice din Găgăuzia. La funcția de bașcan poate pretinde doar un cetățean/cetățeancă al (a) Republicii Moldova, de la 35 de ani, care cunoaște limba găgăuză. Guvernatorul poate fi ales pe o perioadă de 4 ani și doar pentru două mandate consecutiv. Bașcanul UTAG este membru al Guvernului Republicii Moldova, fiind confirmat în această funcție de către președintele Republicii Moldova. În atribuțiile guvernatorului Găgăuziei intră: conducerea activității autorităților administrației publice, emiterea hotărârilor și dispozițiilor executorii în Găgăuzia, numirea membrilor cabinetului. Guvernatorul poate fi suspendat din funcție înainte de termen dacă nu respectă Constituția Republicii Moldova, Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri), legile locale și hotărârile Adunării Populare sau în cazul în care a comis o infracțiune”. În funcția de guvernator au fost: Gheorghe Tabunșic (1995–1999, 2002–2006), Dumitru Croitor (1999–2002), Mihail Formuzal (2006–2015), Irina Vlah (2015–2023). La 14 mai 2023, în funcția de bașcan a fost aleasă Evghenia Guțul.

Autoritatea reprezentativă și legislativă a UTA Găgăuzia, compusă din 35 de deputați, este Adunarea Populară aleasă prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat pentru 4 ani. Deputat poate deveni orice cetățean al Republicii Moldova de la 21 de ani, care în momentul alegerilor locuiește pe teritoriul circumscripției electorale pe care o va reprezenta. În competența Adunării Populare intră: „adoptarea actelor normative în domenii prestabilite, a căror executare este obligatorie pe teritoriul UTA Găgăuzia; soluționarea problemelor organizării teritoriale a Găgăuziei, stabilirii și modificării categoriei localităților, a hotarelor raioanelor, orașelor și satelor, denumirilor lor; participarea

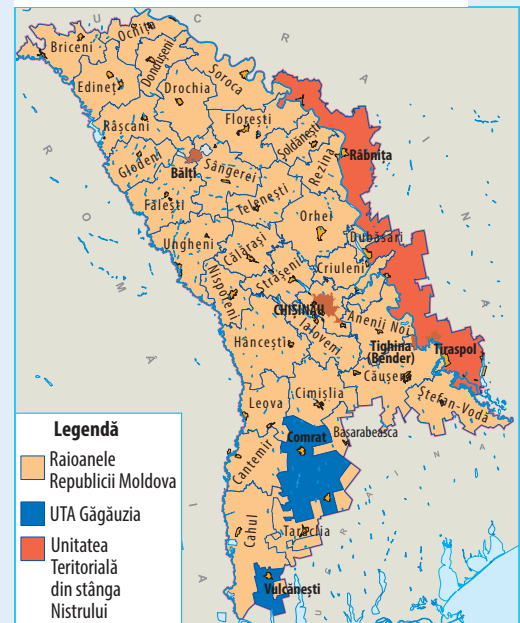
Drapelul UTA Găgăuzia

Stema UTA Găgăuzia

Spațiu istoric

HARTA ADMINISTRATIV-TERITORIALĂ A REPUBLICII MOLDOVA, UTA GĂGĂUZIA, UNITATEA TERITORIALĂ DIN STÂNGA NISTRULUI

- Descrie așezarea geografică a UTA Găgăuzia.
- Expune contextul istoric al creării UTAG.

Irina Vlah, bașcan al UTAG (2015–2023)

la promovarea politicii interne și externe a Republicii Moldova în problemele care privesc interesele Găgăuziei; stabilirea modului de organizare și de activitate a autorităților administrației publice locale ale Găgăuziei și a asociațiilor de cetățeni, cu excepția partidelor și altor organizații social-politice; fixarea, organizarea și efectuarea alegerilor de deputați în Adunarea Populară și aprobarea componenței Comisiei Electorale Centrale pentru efectuarea alegerilor; fixarea alegerilor în autoritățile administrației publice locale din Găgăuzia; exercitarea dreptului de inițiativă legislativă în Parlamentul Republicii Moldova etc.”

- Numește prerogativele guvernatorului Găgăuziei.
- Demonstrează că atribuțiile guvernatorului și ale Adunării Populare a UTAG se referă strict la teritoriul Găgăuziei.

Economia și infrastructura UTA Găgăuzia formează circa 2% din economia Republicii Moldova. În producția agricolă cea mai mare pondere le revine produselor cerealiere (41%), după care urmează tutunul, floarea-soarelui, strugurii, fructele și leguminoasele. Găgăuzia asigură circa 10% din producția de cereale din Republica Moldova, 24% din producția de tutun, 15% din producția de struguri, 11% din producția de floarea-soarelui, 25% din producția de vinuri în vrac, 17% din producția de băuturi alcoolice tari, 19% din producția de făină, 11% din producția de conserve și 8% din producția de sucuri.

Domeniul industrial este reprezentat de producerea alimentară (morăritul, vinificația, pomicultura și legumicultura, producerea conservelor, pastelor făinoase și a produselor lactate), producerea materialelor de construcții, prelucrarea petrolului, industria textilă, farmaceutică, de parfumerie, producerea mobilei și a produselor din materiale plastice. 56% din numărul total de întreprinderi din UTAG revin comerțului și serviciilor, 14% – sectorului industrial, serviciilor publice – 9% și transportului – 4%. În regiune, din anul 1999, funcționează Parcul de Producție „Valkaneș”. În UTA Găgăuzia activează 12 întreprinderi vinicole, 2 fabrici de ulei, 2 fabrici de covoare, o fabrica de carne etc. Din regiune

Studiu de caz

Zona Economică Liberă „Valkaneș” a fost înființată în 1998, pentru o perioadă de 37 de ani. Ea administrează 4 subzone cu o suprafață totală de circa 200 hectare, și anume: în municipiul Vulcănești (2 subzone – 107 hectare); municipiul Comrat (50,3 ha) și municipiul Ciadâr-Lunga (42 ha). Reprezintă o platformă excelentă pentru companiile producătoare orientate spre export, care beneficiază de regim vamal și fiscal preferențial. Cea mai mare întreprindere din ZEL de la Vulcănești este Uzina de Producere a Plasei pentru Construcții din Fibră de Sticlă, în care muncesc 210 angajați. Volumul de producție ajunge la 25 mil. m² pe an.

- Explică importanța zonelor economice libere pentru dezvoltarea socioeconomică a UTAG.

se exportă băuturi alcoolice, ulei de floarea-soarelui, lână, piele și textile, articole din sticlă, conserve din legume etc. Importurile cuprind: articole de îmbrăcăminte, cazane și echipamente; combustibil și lubrifianți, cauciuc și mase plastice, hârtie.

Rețeaua de transport a regiunii include transportul aerian, rutier și feroviar (un aerodrom la 2 km de orașul Ceadâr-Lunga, rețeaua de căi ferate și o rețea de drumuri de importanță interrepublicană, republicană și locală). Lungimea totală a drumurilor publice din regiune constituie 417,9 km.

- Descrie dezvoltarea economică a UTAG.

Domeniul sociocultural. În UTAG accesul copiilor la educație este asigurat de 159 de instituții educaționale, inclusiv 61 de instituții de învățământ preșcolar. Educația profesională este reprezentată de 3 școli profesionale, un centru de formare pentru tineri cu 6 filiale, 2 colegii și Universitatea de Stat din Comrat. La dispoziția cetățenilor sunt 38 de biblioteci și 6 muzee, printre ele remarcându-se Muzeul Regional din Comrat și Muzeul din satul Avdarma. În UTAG funcționează trei spitale.

- Estimează coraportul dintre numărul de localități din UTAG și instituțiile socioculturale și educative.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Explică relația UTAG–Republica Moldova.
2. Determină schimbările de ordin politic și economic în UTAG după 1994.
3. Justifică preponderanța sectorului agrar în economia UTA Găgăuzia.

Activitate în echipă

4. Împreună cu colegul/colega de bancă, examinați UTA Găgăuzia, conform algoritmului:
  - definiți termeni, evenimente etc.;
  - descrieți modul de constituire a UTAG;
  - asociați concepte, teorii, date, personalități, tangențe cu referire la problema discutată.

Formulare de concluzii

5. Redactează un plan de idei al temei.
6. Emite judecăți de valoare referitoare la acordarea autonomiei regiunii Găgăuzia.

Sugestie de temă pentru acasă

7. Elaborează o prezentare PowerPoint despre tradițiile și obiceiurile găgăuzilor.

Politica externă a Republicii Moldova. Perspectivele integrării europene*

52

Jurnal istoric

„Statutul de stat membru al OMC (Organizația Mondială a Comerțului), precum și semnarea Acordului de Asociere cu UE, oferă condiții favorabile de promovare a mărfurilor moldovenești și de majorare a volumului exporturilor pe piețele țărilor membre respective. Totodată, acest statut deschide noi posibilități Guvernului Republicii Moldova în ceea ce privește protecția intereselor exportatorilor pe piețele țărilor membre ale acestei organizații, precum și accesul la mecanismul internațional de rezolvare a litigiilor comerciale.”

Marica Dumitrașco.
Politica externă comercială liberală a Republicii Moldova

- Explică importanța statutului de membru în OMC pentru Republica Moldova.
- Numește prioritățile economice ale Republicii Moldova expuse în sursă.

Timp istoric

21 decembrie 1991 – Republica Moldova a devenit membru CSI.

2 martie 1992 – Republica Moldova a devenit membru ONU.

14 iulie 1995 – Republica Moldova a devenit membru al Consiliului Europei.

23 iunie 2022 – acordarea statutului de țară candidată la aderarea Republicii Moldova la UE.

Dicționar istoric

Politică externă – activitatea statului de reglementare pe arena internațională a relațiilor sale cu alți subiecți ai politicii externe: state, partide politice și alte organizații sociale de peste hotare, organizații mondiale și regionale internaționale.

Charles Michel, președintele Consiliului European confirmând decizia în vederea avizului pozitiv pentru deschiderea negocierilor aderării Republicii Moldova și a Ucrainei la Uniunea Europeană, 14 decembrie 2023

Recunoașterea internațională și stabilirea relațiilor diplomatice.

Politica externă a reprezentat în anul 1991 o noutate pentru elita politică a Republicii Moldova. În perioada sovietică acesta era domeniu de activitate exclusiv al autorităților unionale. Primele obiective pe plan extern ale Republicii Moldova a fost recunoașterea internațională a independenței și stabilirea relațiilor diplomatice cu țările lumii.

Primul stat care a recunoscut independența Republicii Moldova a fost România. Până la sfârșitul anului 1991, Republica Moldova a fost recunoscută de Ucraina, Rusia, Kazahstan, Elveția, Argentina și alte țări. Către sfârșitul anului 1992, Republica Moldova a fost recunoscută oficial de 112 state ale lumii, a stabilit relații diplomatice cu 60 de state. La Chișinău s-au deschis 8 ambasade: ale României, Rusiei, SUA, Chinei, Ungariei, Bulgariei, Turciei și Israelului; o reprezentanță a Bielorusiei. Au fost acreditați prin cumul încă cinci ambasadori, reprezentând interesele Australiei, Canadei, Danemarcei, Filipine și Mexicului.

Aderarea la organizațiile internaționale. La 21 decembrie 1991, conducătorii a 12 state, foste republici sovietice (cu excepția statelor baltice: Lituania, Letonia și Estonia), au semnat Protocolul la Acordul privind crearea Comunității Statelor Independente (CSI) și Declarația de la Alma-Ata, astfel Republica Moldova a devenit membru în struc-

Ceremonia de întoarcere a primului contingent al Armatei Naționale din misiunea de menținere a păcii UNIFIL în Liban, 30 august 2023

- Identifică o obligație a Republicii Moldova în calitate de membru ONU.

Viziuni istoriografice

„România întotdeauna a stimulat și a salutat dorințele Republicii Moldova de integrare europeană nu doar la nivel declarativ, dar și prin acțiuni concrete. România a acordat și acordă sprijin politic, diplomatic și economic Republicii Moldova, venind în întâmpinarea necesităților statului vecin și în sensul amplificării legăturilor Moldovei cu statele dezvoltate, cu organismele europene și euroatlantice. [...] Colaborarea dintre cele două state s-a materializat prin consacrarea juridică a unor mecanisme de lucru, fiind create, în cadrul guvernelor Republicii Moldova și României, structuri guvernamentale distincte, care să se ocupe de gestionarea relațiilor bilaterale. Important este faptul că între cele două state au fost semnate documente bilaterale, care reglementează și favorizează cooperarea dintre ele pe toate planurile (politic, economic, cultural, internațional).”

Svetlana Cebotari, Gheorghe Căldare. *Politica externă a Republicii Moldova: Note de curs*

- Enumeră direcțiile de colaborare dintre Republica Moldova și România.
- Demonstrează importanța relațiilor cu România pentru Republica Moldova.

turile CSI. Paralel, au fost inițiate primele contacte cu OSCE și Consiliul Europei. La începutul lunii decembrie 1991, Republica Moldova a făcut demersul de a fi admisă ca observator *ad-hoc* la lucrările Adunării Parlamentare a Consiliului Europei. La 30 ianuarie 1992, Republica Moldova a devenit membră a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). La 26 februarie 1992, Mircea Snegur a semnat la Helsinki Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa.

Un eveniment important în afirmarea Republicii Moldova pe arena internațională a fost admiterea ei, prin vot unanim, la 2 martie 1992, ca membră a Organizației Națiunilor Unite. La 25 iunie 1992, la Istanbul, a fost semnată Declarația de constituire a Cooperării Economice a Țărilor Riverane Mării Negre. Moldova este una dintre statele fondatoare ale acesteia.

La 27 iunie 1995, în cadrul sesiunii Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (CE) s-a propus admiterea Republicii Moldova în CE. Începând cu 14 iulie 1995, Republica Moldova este membră a Consiliului Europei. De asemenea, Republica Moldova participă la programul NATO „Parteneriatul pentru pace”, iar la 10 octombrie 1997 a aderat la grupul de state GUAM (Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Moldova), reunite de interese comune economice, politice și de securitate în spațiul CSI. Din anul 1997, Republica Moldova și-a extins colaborarea cu NATO.

- Numește trei evenimente de importanță majoră din relațiile externe ale Republicii Moldova.
- Enumeră organizațiile internaționale din care Republica Moldova face parte.

Direcții de politică externă. La 8 februarie 1995, Parlamentul de la Chișinău a adoptat Concepția Politicii Externe a Moldovei. Conform acestui document, Republica Moldova promovează politica neutralității permanente, angajându-se să nu ia parte la conflicte armate, la alianțe politice, militare sau economice care au ca scop pregătirea războiului; să nu folosească teritoriul pentru amplasarea bazelor militare străine; să nu dețină, producă sau experimenteze arme nucleare. Concepția declară „prioritare relațiile bilaterale cu Federația Rusă, Ucraina și Republica Belarus”. În document se sublinia că pentru Republica Moldova „sunt foarte importante relațiile cu România”, „în scopul depășirii dependenței economice unilaterale a Republicii Moldova”. O direcție prioritară a politicii externe a Moldovei a fost participarea la activitatea organismelor internaționale, în special în cadrul ONU. Activitatea în cadrul OSCE este considerată „una dintre direcțiile de bază ale politicii externe a Republicii Moldova”. Republica Moldova și-a continuat relațiile tradiționale cu statele vecine și cele membre ale CSI, dictate de interesele economice și amplasarea piețelor de desfacere a mărfurilor.

În anul 2001, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova a declarat în campania electorală prioritară direcția de aderare a Moldovei la Uniunea Rusia–Belarus. După deteriorarea în câteva rânduri a relațiilor Republicii Moldova cu Federația Rusă, după refuzul președintelui V. Voronin de a semna Memorandumul „Kozak” în 2003, în 2005 au fost introduse interdicții la exportul de vinuri din republică spre Rusia. În campania electorală din 2005, Guvernul Republicii Moldova a

Liderii statelor CSI la Summitul Comunității Statelor Independente desfășurat la Chișinău, 8 octombrie 2009

declarat drept prioritară integrarea europeană a Republicii Moldova, dar, în situația stagnării reformelor interne, nu a obținut succese în apropierea republicii de UE.

Cu venirea la putere a Alianței pentru Integrarea Europeană, direcția prioritară în politica externă a devenit integrarea europeană. Acțiunile întreprinse, reformele interne, deși desfășurate încet, vizitele frecvente ale demnitarilor europeni la Chișinău au arătat o apropiere reală a țării de structurile europene. Dacă în direcția europeană guvernarea democratică a obținut un șir de succese, atunci în relațiile cu Federația Rusă au avut loc un șir de deficiențe, culminate cu interzicerea exporturilor de vinuri și legume din Republica Moldova, care au fost soluționate parțial, prin fixarea unor cote precise de export și a unor standarde de calitate controlate de ambele părți. Nesiguranța partenerilor estici, prin aplicarea pârghiilor economice pentru realizarea obiectivelor politice, a reorientat o parte dintre producătorii de mărfuri spre alte piețe, prioritar spre cea europeană.

- Explică direcțiile politicii externe a Republicii Moldova.
- Exprimă-ți atitudinea față de oscilarea direcțiilor politicii externe a țării în perioada de după Declarația de Independență.

Republica Moldova pe calea integrării europene. Republica Moldova și-a declarat cursul spre integrare europeană încă în anul 1992. Cu toate acestea, acțiunile practice și demararea negocierilor în vederea semnării unor documente au decurs anevoios. Primul pas în intensificarea dialogului cu UE l-a constituit semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare (APC), la 28 noiembrie 1994, care a intrat în vigoare în 1998 și consacră Republica Moldova în calitate de partener direct al UE. Republica Moldova s-a angajat să respecte valorile democratice, ale dreptului omului, ale economiei de piață, toate fiind declarate elemente esențiale ale APC, iar UE s-a angajat să susțină eforturile Republicii Moldova orientate spre consolidarea democrației sale și finalizarea tranziției spre economia de piață.

La 27 octombrie 1997, președintele Republicii Moldova, P. Lucinshi, a adresat Comisiei Europene solicitarea cu privire la semnarea unui acord de asociere la UE, însă ea a fost calificată drept prematură și nerealistă. La 22 februarie 2005, la Bruxelles, Republica Moldova a semnat Planul de Acțiuni RM–UE în cadrul Politicii Europene de Vecinătate (PEV).

La 24 martie 2005 a fost adoptată Declarația Parlamentului Republicii Moldova privind parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene, care prevedea consensul larg al celor patru fracțiuni parlamentare în ceea ce privește promovarea consecventă și ireversibilă a cursului strategic spre integrarea europeană. Drept urmare a acestei declarații, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat un șir de măsuri legislative importante pentru consolidarea democrației și statului de drept în Republica Moldova, care au fost elaborate cu participarea societății civile și a opoziției. La 4 mai 2006, Republica Moldova a fost acceptată în calitate de membru cu drepturi depline în cadrul Procesului de Cooperare în Europa de Sud-Est (SEECP), ceea ce deschidea noi perspective cadrului de relații între Republica Moldova și UE. Rapoartele Comisiei Europene privind implementarea Planului de Acțiuni Republica Moldova–UE (PAUERM), în pofida faptului că au atestat și unele progrese, au scos în evidență mai multe lacune:

Documentar

1. Promovarea unei politici externe dinamice și coerente în scopul asigurării intereselor naționale ale Republicii Moldova și creării unei imagini pozitive a țării.
2. Intensificarea dialogului și cooperării cu statele membre ale Uniunii Europene în vederea dinamizării reformelor politice, economice, sociale și juridice orientate spre alinierea la standardele europene în vederea obținerii statutului de candidat pentru aderare la UE.
3. Impulsionarea relațiilor bilaterale și cooperării multilaterale, promovarea raporturilor de bună vecinătate și edificarea unor parteneriate strategice cu UE, România, Ucraina, Federația Rusă și Statele Unite ale Americii.
4. Valorificarea plenară a potențialului de cooperare cu China, Japonia, India, Turcia, Coreea de Sud și cu alți actori globali și regionali în ascensiune.
5. Promovarea intereselor de securitate națională pe plan internațional.
6. Efectuarea reformelor interne în domeniile relevante și realizarea demersurilor politico-diplomatice la Consiliul Europei în vederea încheierii procedurii de monitorizare a Republicii Moldova și trecerii la etapa de postmonitorizare.
7. Promovarea unei diplomații economice active în vederea creării condițiilor pentru dezvoltarea economică durabilă a țării.
8. Protejarea drepturilor și intereselor cetățenilor Republicii Moldova peste hotare.
9. Consolidarea cadrului instituțional necesar pentru promovarea eficientă a politicii externe.

Programul de Activitate al Guvernului Republicii Moldova, 2011–2014

- Elaborează un comentariu, în baza sursei, cu privire la direcțiile politicii externe a Republicii Moldova.

Șefa Politicii Externe a Uniunii Europene, Federica Mogherini, și Pavel Filip, prim-ministrul Republicii Moldova, susțin o conferință de presă, Bruxelles, Belgia, 3 mai 2018

Comprehensiv de Consolidare Instituțională pentru anii 2011–2013, care era un instrument de asistență pentru Republica Moldova în efortul său de a consolida capacitatea instituțională în cadrul unui șir de instituții relevante, responsabile de pregătirea și implementarea viitorului Acord de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova.

La 27 iunie 2014, la Bruxelles, a fost semnat Acordul de Asociere între Republica Moldova și UE. Acordul prevedea cooperarea în domenii precum comerț, politică de securitate și cultură. Acordul includea și un Acord de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător. După invazia rusă în Ucraina, la 24 februarie 2022, Republica Moldova a depus cererea de aderare la UE. La 23 iunie 2022, la Bruxelles, la Consiliul European, 27 de țări UE au votat în unanimitate pentru acordarea statutului de țară candidată la aderare la UE pentru Republica Moldova și Ucraina, ceea ce presupune și asumarea unui șir de angajamente de a continua reformele. La 1 iunie 2023, în Republica Moldova, la „Castelul Mimi”, s-a desfășurat cea de-a doua ediție a Summitului Comunității Politice Europene, la care au participat 49 de șefi de state, guverne și instituții europene. În cadrul Summitului au fost discutate perspectivele Republicii Moldova de a se integra în UE până în anul 2030

- Numește acțiunile concrete întreprinse de Republica Moldova pe calea integrării europene.

capacitatea redusă de implementare a strategiilor formulate de UE; libertatea redusă a mass-media; corupția endemică și de o amploare îngrijorătoare; intervențiile nejustificate ale statului în sfera businessului; lipsa priorităților clare de acțiune; respectarea insuficientă a drepturilor omului; independența limitată a justiției; prerogativele extinse și nedefinite ale procuraturii etc. La 12 ianuarie 2010, la Chișinău a demarat prima rundă a negocierilor privind semnarea tratatului de Asociere între UE și RM. La 24 noiembrie 2010, șeful Delegației Uniunii Europene în Republica Moldova, ambasadorul Dirk Schuebel și prim-ministrul Republicii Moldova, Vlad Filat, au semnat Documentul-Cadru privind Programul

Liderii statelor și instituțiilor europene participanți la Summitul CPE, 1 iunie 2023, Bulboacă, Republica Moldova

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Argumentează necesitatea integrării europene a Republicii Moldova.
2. Analizează pagina web a Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova. Apreciază principalele activități ale ministerului.

> Activitate în echipă

3. Organizați un club de dezbateri: *Opțiunea cetățenilor de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Vamală: Rusia, Kazahstan, Belarus versus opțiunea cetățenilor pentru integrarea în UE.*

1 Formulare de concluzii

4. Apreciază colaborarea Republicii Moldova cu organizațiile internaționale.

> Sugestie de temă pentru acasă

5. Elaborează un eseu argumentativ cu titlul: *Perspectivile aderării Republicii Moldova la UE.*
6. Cercetează paginile web ale structurilor europene, ale Centrului de Informare al UE în Republica Moldova. Identifică direcțiile de colaborare.

Eroi necunoscuți din localitatea mea

Plan de idei:

1. Monumente și însemne memoriale în localitatea mea.
2. „Eroii trăiesc doar prin noi.”
3. Cinstirea eroilor neamului – pilonii reafirmării adevărului istoric.
4. Rememorarea trecutului istoric ca șansă a integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Rezumat. Existența și evoluția unei civilizații se realizează prin abnegația, devotamentul, jertfirea și munca oamenilor. Un erou/o eroină este o persoană care se distinge prin vitejie și prin curaj excepțional într-o luptă sau într-o situație de pericol, prin abnegație deosebită în muncă sau în anumite împrejurări. Unii eroi rămân necunoscuți pentru posteritate din cauza scurgerii timpului, dar, poate, și a indiferenței umane. De exemplu, mulți dintre cei căzuți pe câmpul de luptă în Primul și Al Doilea Război Mondial au rămas anonimi, fără a li se putea stabili identitatea, deși și-au jertfit viața. Acești eroi sunt necunoscuți, dar le datorăm prețuire și recunoștință. În același timp, o persoană care face un efort extraordinar într-o situație dificilă poate fi destul de modestă, astfel că doar persoanele apropiate îi pot cunoaște acțiunile.

O datorie civică, patriotică, dar și morală a fiecărui cetățean este eternizarea memoriei tuturor celor care au căzut în lupta pentru existența neamului românesc, pentru libertate, pentru independență și unitate. Cinstirea memoriei eroului necunoscut înseamnă „glorificarea sufletului poporului, păstrător de datini și virtuți, apărător firesc al graiului și pământului străbun, umilul, tăcutul și totuși uriașul erou din toate vremurile și făuritorul tuturor faptelor mari” de-a lungul veacurilor. În același timp, descoperirea și cinstirea eroilor în viață este o datorie a fiecărui cetățean, pentru a-i aduce un omagiu celui care a contribuit la dezvoltarea comunității, țării. Un erou pentru o persoană poate fi și un membru al familiei, care și-a manifestat dragostea și devotamentul total pentru ceilalți membri ai familiei, fiind un exemplu demn de urmat. Orice erou trebuie scos din anonim, pentru a crea valori în educația tinerelor generații.

Monumente de cinstire și comemorare a eroilor. Cimitirul din satul Micleușeni, raionul Strășeni, este cel de-al cincilea proiect de reconstrucție a cimitirelor militare românești din Republica Moldova, după cele din Țiganca, Niculăieuca, Feștelîța și Vărvăreuca. Reinaugurat la 23 octombrie 2008, după mai bine de 60 de ani de uitare forțată, Cimitirul de Onoare al Eroilor Români constă din 11 morminte comune, în care și-au găsit locul de veci 223 de militari români căzuți în luptele de pe Valea Dolnei, între Micleușeni și Vărzărești, în ziua de 8 iulie 1941. Potrivit localnicilor, chiar în primii ani de după război, cimitirul a fost nivelat, pentru ca, ulterior, pe același loc să fie construit un atelier de cherestea. „În 1952, când am venit în sat să lucrez profesor de matematică, cimitirul deja nu mai era”, spune Elisei Balta. „Oare nu s-a știut că în această bucată de pământ au fost îngropați laolaltă ostași români, care s-au avântat în luptă pentru că asta le-a

cerut patria? Totul s-a știut, totul s-a văzut, totul s-a auzit, dar s-a procedat contra credinței”, califică Ion Munteanu, președintele raionului Nisporeni, acțiunile puterii sovietice. El consideră că inaugurarea cimitirului constituie „o restanță rușinoasă a istoriei noastre naționale” și, „dacă nu ar fi tăbărit comunismul peste copilăria, tinerețea și maturitatea noastră, eram astăzi o națiune integră, care-și onorează la timp datoriile față de cei trecuți în lumea de dincolo”. Oficialii de pe ambele maluri ale Prutului, prezenți la evenimentul inaugurării, au afirmat că, prin amenajarea unor astfel de cimitire, „au fost clădiți adevărați piloni ai reafirmării noastre naționale și ai reafirmării adevărului”.

Așa cum ziua reînăunurării Cimitirului de Onoare al Eroilor Români din satul Micleușeni a coincis cu Ziua Armatei Române, oficialii din dreapta Prutului i-au asigurat pe cei prezenți că ostașii necunoscuți înhumați în localitatea dată purtau numele de Ion, Gheorghe, Ilie, Nicolae, Vasile, menționând că aceștia au fost țărani, cărora demnitatea le-a fost redată prin amenajarea cimitirului. La rândul său, atașatul militar la Ambasada României în Republica Moldova a îndemnat „să ne amintim cu pioșenie de acești soldați care au pierit într-o acțiune militară nereușită, dar parte a unei ofensive militare reușite”.

Viziuni istoriografice

„Răspunsul la întrebarea dacă e neapărat nevoie să-ți amintești de trecut și să-l abordezi în vreunul dintre diversele moduri posibile, sau dacă e mai bine să încerci să uiți și să te gândești la viitor, a fost și rămâne univoc: «Firește că trebuie să ne amintim! Firește că trebuie să ne confruntăm cu istoria dictaturii comuniste în toate modurile posibile!» Această rememorare este mereu chinuitoare, uneori o povară insuportabilă, dar o asemenea rememorare nu este doar inevitabilă, ci și productivă, deoarece nu are un efect paralizant, ci mobilizator. Rememorarea motivează angajamentul politic în vederea evitării unor situații asemănătoare, devenind elementul component central al identității democratice.”

Jürgen Kocka. *La cumpăna dintre milenii: ce luăm cu noi spre viitor? // Flux (Chișinău)*, anul V, nr. 4 (235), 28 ianuarie 2000

- Explică de ce trebuie să cunoaștem și să ne asumăm trecutul.
- Expune-ți opinia, cine poate fi considerat un erou. Identifică eroii din localitate sau din familie. Elaborează o prezentare la subiect.

Bibliografie:

Descoperă eroi în localitate la noi. Responsabil de ediție: Lucia Sava. Chișinău: F.e., 2020.

Postică Elena. *Rezistența antisovietică în Basarabia. 1944–1950.* Chișinău: Editura Știința, 1997.

Presă Republicii Moldova după anul 1991 – reflecții despre Renașterea națională

Plan de idei:

1. Ziarele din Republica Moldova (1991–prezent).
2. Problemele limbii de stat și ale istoriei naționale în presa Republicii Moldova.
3. Identitatea etnică, lingvistică și religioasă ca factori de consolidare a independenței de stat.
4. Presă în limbile minorităților etnice din Republica Moldova.

Rezumat. După anul 1991, presa Republicii Moldova a avut un rol semnificativ în promovarea identității naționale, culturii naționale și limbii române, cu un impact considerabil atât în promovarea valorilor culturale și istorice specifice poporului român, cât și în reflectarea și susținerea diversității și bogăției culturale a etniilor conlocuitoare.

Ziarele și revistele din Republica Moldova au contribuit la afirmarea și consolidarea identității naționale prin abordarea temelor legate de istoria românilor din Basarabia, tradițiile și obiceiurile locale, arta și literatura populației, precum și de aportul personalităților marcante ale culturii naționale. Printre ziarele și revistele cu impact se numără „Literatura și Arta”, „Contrafort”, „Timpul”, „Flux”, „Ziarul de Gardă” și multe altele. Presa a susținut utilizarea și recunoașterea limbii române ca limbă oficială și limbă de comunicare în Republica Moldova. De-a lungul anilor, dezbaterile privind identitatea lingvistică au fost reflectate în articole, interviuri și editoriale, care au promovat importanța păstrării și dezvoltării limbii române. Revista „Limba română” a jucat un rol semnificativ în această promovare, oferind un spațiu de discuție și informare despre evoluția limbii române în Republica Moldova. Presa a avut, de asemenea, un rol activ în susținerea și promovarea artei și culturii naționale, evidențiind diversitatea și bogăția culturală a populației majoritare. Publicațiile au dedicat spațiu pentru articole, interviuri și recenzii despre artiști, muzicieni, scriitori și alte personalități culturale din Republica Moldova.

Totodată, presa din Republica Moldova a acordat o atenție deosebită identității naționale și culturii naționale a etniilor conlocuitoare. Au fost abordate teme legate de identitatea și istoria găgăuzilor, ucrainenilor, rușilor, bulgarilor, evreilor, romilor și a altor etnii. Articolele, interviurile și reportajele au evidențiat tradițiile, obiceiurile, valorile culturale și contribuțiile acestor comunități la dezvoltarea societății moldovenești. Minoritățile etnice din Republica Moldova au ziare și reviste în limbile lor. De regulă, ele sunt editate de organizații obștești: «Український голос» (ziar în limba ucraineană), «Русское слово» și «Община» (ziare în limba rusă), «Ana Sosu» (ziar în limba găgăuză), «Родно слово» (ziar în limba bulgară),

«Български хоризонти» (almanah în limba bulgară), «Наш голос» și «Еврейское местечко» (ziare evreiești în limba rusă), „Jutrzenka” (revistă pentru copii în limba poloneză), „Araz în Moldova” (ziar al azerilor în limba rusă). Sunt realizate emisiuni radio și TV în limbile minorităților etnice: „Unda Bugeacului”, „Petalo Romano”, „Renaștere”, radio-magazin.

Viziuni istoriografice

„Marcând la 1993 pentru prima dată în perioada post-belică aici, la Chișinău, în modul cel mai solemn aniversarea jubiliară a Actului Unirii din primăvara anului 1918, am omagiat, în primul rând, fapta patrioților neamului, care nu și-au precupețit eforturile, sacrificându-și și viața, pentru a restabili adevărul istoric. Căci la 1918 s-a rezolvat, în speranța că definitiv, una dintre cele mai stringente chestiuni național-teritoriale din istoria politică a Europei ce purta numele generic «problema basarabeană». Generația românilor moldoveni de la acel început de veac a reîntregit Țara, care fusese scindată cu un secol mai înainte – la 1812. Fapta lor edificatoare se prezintă astăzi și mai actuală, deoarece în situația când Moldova de la Est de Prut, ca și la 1917, și-a dobândit din nou independența – în fața noastră stau aceleași sarcini: realizarea idealului național al restabilirii echității istorice, grav încălcată pentru întâia oară la 1812, iar apoi repetată la 1940.” (V. Mischevca, 1812: geneza problemei basarabene, în „Limba română”, 2018)

- Expune ideea centrală a fragmentului.
- Demonstrează că revista „Limba română” promovează ideea identității naționale a românilor.

Bibliografie:

Republica Moldova de la perestroikă la independență, 1989–1991. Editori: Igor Cașu, Igor Șarov. Chișinău: Editura Cartdidact, 2011.
Republica Moldova în căutarea identității. Coord.: A. Petrencu, I. Negrei. Chișinău: Editura Cartdidact, 2022.

Nume de străzi, prenume, patronimic – dovezi ale schimbărilor politice**

Plan de idei:

1. Nume de străzi – dovadă a istoriei.
2. Prenumele și patronimicul în acte și adresări către persoană în Republica Moldova.

Bd. ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT

Просп. ЛЕНИН (1952–1990)

стр. ЛЕНИН (1944–1952)

Bd. REGELE CAROL II (1931–1944)

Bd. ALEXANDRU CEL BUN (1924–1931)

ул. АЛЕКСАНДРОВСКАЯ (1877–1924)

Rezumat. Denumirile stradale sunt elemente constitutive ale peisajelor urbane. Evenimentele politice au influență directă asupra modificării denumirilor. Alături de instalarea unor alte însemne ale puterii, precum monumentele, denumirile de străzi servesc unei finalități politice concrete, aceea de legitimare a ordinii sociale curente. Astfel, denumirea strădală materializează în teritoriu valorile și regulile promovate într-un regim politic. Odată cu desemnarea unor denumiri stradale comemorative, acestea devin surse ale cercetării istorice, în special denumirile stradale comemorative, cele care celebrează specificul cultural-ideologic al unui anumit regim politic și eroii acestui regim.

În Republica Moldova, după obținerea independenței, în orașe au fost schimbate denumirile unui șir de străzi, renunțându-se la denumiri care au glorificat trecutul totalitar-sovietic. Doar în UTA Găgăuzia și în regiunea din stânga Nistrului a rămas până în prezent strada Lenin.

După obținerea independenței Republicii Moldova și trecerea la scrierea corectă, conform regulilor limbii române, pentru numele de origine rusească în cazul femeilor s-au utilizat variantele masculine. Astfel, dacă în RSSM se scria Zinaida Pșenicinaia, după 1991 se scria Zinaida Pșenicinai, iar pentru Sofia Ivanova – Sofia Ivanov. De asemenea, pentru prenume poate fi constatată nefolosirea consoanelor duble în unele prenume (în varianta rusă, aceste prenume se scriu Anna, Alla, Chiril, în varianta română – Ana, Ala, Chiril). O altă caracteristică este lipsa patronimicului în actualele acte de identitate, dar și în adresare, pentru că în limba română patronimicul nu este utilizat. În limba rusă patronimicul este o formă derivată de la un prenume de bărbat, care se formează cu ajutorul unor sufixe „-ovici”, „-evici”, de obicei, de la prenumele tatălui, fiind și o formulă a stilului oficial – Vladimirovici, Vladimirovna. În limba română nu există asemenea tradiție.

Viziuni istoriografice

Sursa A. „Repetând ce s-a petrecut în «Moscova roșie» de după Revoluția bolșevică, până în 1948 nomenclatorul stradal al Bucureștiului a înregistrat 150 de redenumiri, la care trebuie adăugate multe alte nume de instituții publice și de stat (școli, spitale, teatre), fabrici și stadioane. Revoluția toponimică socialistă nu s-a restrâns doar la capitală și s-a desfășurat la nivelul întregului teritoriu al țării. În Sibiu, spre exemplu, în 1947 autoritățile locale au schimbat numele a 120 dintre cele 299 de străzi existente ale orașului, iar anul următor a adus un al doilea val, cuprinzând 153 de redenumiri. După 1989, în Sibiu au fost redenumite puțin peste zece la sută din străzi. Ultimele simboluri ale Uniunii Sovietice (strada Moscova, strada Yalta, strada Sevastopol, strada V.I. Lenin) au fost epurate alături de elementele identificatoare ale vechiului regim comunist (bd. 23 August redenumit după Avram Iancu, Pieței 6 Martie i-a fost restituită vechea denumire de Piața Mică, Strada Gh. Gheorghiu-Dej a fost rebotezată după Generalul Vasile Milea, sinucis în timpul Revoluției din 1989).”

Mihai Stelian Rusu. *Schimbarea denumirilor de străzi după 1989. O analiză cantitativă la nivel național*, p. 94

Sursa B. „SIMEON MURAFĂ, strada. A fost redenumită prin decizia Primăriei Orașului Chișinău nr. 16/21 din 22.07.1992. Denumiri anterioare: ул. Рылеева (str. Râleev), din 06.03.1958. NICOLAE TITULESCU, strada. A fost redenumită prin Hotărârea Comitetului Executiv al Consiliului Municipal Chișinău de Deputați ai Poporului nr. 11/77 din 25.07.1991. Denumiri anterioare: ул. Пограничная (str. Grănicerilor), până la 28.04.1965; ул. Маршала Толбухина (str. Mareșal Tolbuhin), 29.04.1965–1991. Din data de 14.04.1983, în componența str. Mareșal Tolbuhin a intrat și ул. Александра Матросова (str. Alexandru Matrosov), care exista din 22.01.1952.”

Chișinău: bulevarde, străzi, piețe, parcuri. *Ghid enciclopedic*. Chișinău, 2017

- Identifică modificările denumirilor stradale în România după Cel de-Al Doilea Război Mondial și după 1989, din sursa A.
- Stabilește modificările în denumirile străzilor din Republica Moldova, din sursa B.
- Compară situația în domeniu în România și Republica Moldova.

Bibliografie:

Chloupek, Brett R. *Public Memory and Political Street Names in Kosice: Slovakia's Multiethnic Second City*. In *Journal of Historical Geography*, 64 (2019), p. 25–35.

Stan, Lavinia; Vancea, Diane, coord. *România postcomunistă: Trecut, prezent și viitor*. Iași: Editura Polirom, 2017.

Chișinău: bulevarde, străzi, piețe, parcuri. *ghid enciclopedic*. Chișinău, 2017.

I. Cunoaște și înțelege!

- Studiază sursele A și B și realizează sarcinile propuse.

Sursa A. „În martie 1992, miniștrii de externe ai Moldovei, Ucrainei, României și Rusiei au avut o întâlnire în cadrul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa la Helsinki, prin intermediul căreia au adoptat o declarație de principiu pentru soluționarea pașnică a conflictului, ce stabilea o comisie de monitorizare formată din patru membri. În cadrul Comunității Statelor Independente s-a pus problema unor forțe de menținere a păcii, Parlamentul Moldovei invitând trupe din partea Rusiei, Ucrainei și Belarusului, dar și ale României și Bulgariei, însă această propunere nu s-a materializat. Deoarece o încetare propriu-zisă a focului nu avusese loc, forțele de menținere a păcii din partea CSCE și ONU nu puteau fi deplasate în zonă, după cum rezultă din studiul lui Marius Vahl și Michael Emerson. După epuizarea tuturor posibilităților, Moldova trebuie să recurgă la ajutorul Rusiei, astfel că, pe 21 iulie 1992, este semnat un acord între președintele Mircea Snegur și Boris Elțin, care stabilea încetarea imediată a focului, precum și crearea unei zone demilitarizate de câte 10 kilometri pe fiecare mal al râului Nistru. Același acord a pus bazele unei Comisii Comune de Control pentru monitorizarea și implementarea acordului de încetare a focului și stabilirea totodată deplasarea unor forțe mixte de menținere a păcii, rusești, moldovenesti și transnistrene.” (Ana-Maria Anghelescu. *Conflictul din Transnistria: între soluții și inconsecvențe*)

Sursa B. „Republica Moldova trebuie să păstreze un mediu constructiv și nonconflictual atât cu vecinii săi, cât și cu regiunea în general. Acest lucru înseamnă menținerea unor relații de bună vecinătate cu România și Ucraina, precum și cu alte state care au aici interese de securitate directe sau indirecte legate de amplasarea regională a țării noastre. Pentru a putea asigura o astfel de stabilitate regională, Republica Moldova trebuie să colaboreze îndeaproape cu vecinii săi atât pentru depășirea problemelor existente, cât și pentru valorificarea unor oportunități de interes comun pe viitor. [...] Nu putem rămâne doar beneficiari de asistență, expertiză, servicii și practici internaționale, e timpul să devenim parteneri de încredere care contribuie la crearea și diseminarea acestora. Putem contribui mai mult la prioritățile globale, de exemplu la adaptarea la consecințele schimbărilor climatice și contribuind la menținerea eforturilor de pace pe glob. Aceste aspecte presupun, de asemenea, dezvoltarea și menținerea unor relații și interese comune cu partenerii strategici și tradiționali de dezvoltare care pot și sunt interesați să sprijine agenda internă și regională a Republicii Moldova. Aceste relații trebuie să se bazeze pe încredere și respect reciproc, interese comune, cooperare și comunicare transparentă. (Prioritățile politicii externe prezentate de Președintele Maia Sandu: „O politică externă activă pentru o Moldova puternică și bine guvernată”, Chișinău, 16 iulie 2021)

1. Identifică 2 evenimente ce reflectă procesul de reglementare a războiului din regiunea transnistreană.
2. Explică dacă acțiunile întreprinse au dus la soluționarea conflictului.

3. Numește obiective de politică externă propuse de președintele Republicii Moldova.
4. Argumentează necesitatea unei politici externe pașnice, coerente și civilizate pentru dezvoltarea democratică a țării.

II. Aplică și analizează!

- Studiază harta și realizează sarcinile propuse.

1. Numește unitățile administrative existente în anii 1998-2003 indicate pe hartă.
2. Explică statutul regiunii transnistrene.
  - Utilizează cunoștințele și competențele obținute.
  - Explică relația cauză-efect dintre destrămarea Uniunii Sovietice și declanșarea războiului în regiunea transnistreană.

III. Integrează competențe!

- Utilizează sursele și cunoștințele anterioare pentru a redacta, într-o pagină, un eseu pe tema: *Respectarea drepturilor și libertăților tuturor etniilor conlocuitoare și colaborarea eficientă între ele – elemente esențiale ale dezvoltării democratice a Republicii Moldova.*

Cultură și civilizație în secolul XX – începutul secolului XXI

53

Realizările tehnice și științifice din epoca contemporană

Jurnal istoric

„[...] Unii își imaginează ziua în care clădirile vor avea ferestre din celule fotovoltaice și astfel ar genera energie electrică, diminuând nevoia de a folosi electricitate dintr-o sursă exterioară. Moleculele fotovoltaice, un produs al nanotehnologiei, pot forma într-o zi un strat subțire, discret pe acoperișuri, generând energie electrică pentru casă. Energia nucleară ar fi o altă sursă de electricitate, dar James Martin prevede o nouă generație de centrale nucleare mici atât de eficiente, încât ar fi mai ieftin de exploatat decât o centrală electrică pe gaz sau pe cărbune. O altă sursă comună de energie electrică va fi turbina eoliană.”

*Science and Technology in
20-th Century American Life*

- Identifică inovațiile tehnico-științifice. Argumentează utilitatea lor.
- Stabilește care dintre tehnologiile inovaționale menționate sunt utilizate în prezent.

Timp istoric

1937 – construcția primului calculator programabil.

1939 – realizarea primului avion cu reacție.

1947 – a fost depășită viteza sunetului.

1949 – construcția televizorului în culori.

1951 – intrarea în funcție a primului reactor atomic producător de energie electrică în SUA.

1957 – lansarea primului satelit artificial al Pământului (URSS).

1961 – primul zbor al omului în spațiul cosmic.

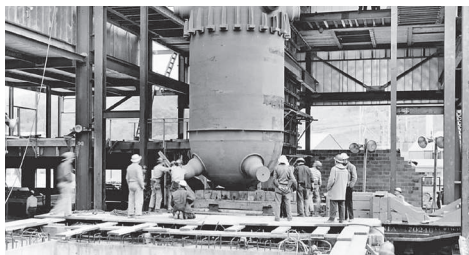
1999 – prima cunoaștere completă a secvenței unui cromozom uman.

Dicționar istoric

Revoluție tehnico-științifică – etapă caracteristică secolului XX, în care marile descoperiri științifice coincid cu realizările în domeniul tehnicii, făcând să dispară intervalul dintre descoperirile științifice și aplicarea lor în practică.

Ecologie – știință care studiază mediul de viață al organismelor vii.

Știință – pregătire intelectuală, ansamblu de cunoștințe dintr-un anumit domeniu al cunoașterii. Științe umaniste – științe academice, care au drept scop studiul activității umane și al comportamentului uman sub diverse aspecte (istorie, limbă, literatură etc.).

Instalarea unuia dintre primele reactoare nucleare de energie (60 MW).
Shippingport NPP, SUA, 1956

- Apreciază importanța explorării energiei atomice în scopuri pașnice.

Dezvoltarea științei și tehnicii se înscrie într-o lungă continuitate, iar secolului XX, în special perioada de după Cel de-Al Doilea Război Mondial, i-a dat un nou impuls. Este perioada de mobilizare a tehnologiilor de avangardă, o „vârstă de aur” a științei și tehnicii. Transformările produse în dezvoltarea materială și științifică a omenirii, „șocurile” pe care le-a cunoscut lumea – prima și a doua conflagrație mondială, revoluția bolșevică, fascismul și nazismul, criza economică din 1929–1933, Războiul Rece etc. – au afectat evoluția culturii și științei.

În secolului XX știința a progresat atât prin cercetări individuale, cât și prin activitatea echipelor de cercetare, membrii *Manhattan project*, care au creat prima bombă atomică, constituind prototipul în acest sens. Fiind costisitoare, cercetarea științifică poate fi practică eficient în țările unde statul este dispus să aloce un important procent din PNB. Astfel, SUA, care din 1960 consacră cercetării 2-3% din PNB, sunt cele mai bine plasate în acest sens, de exemplu programul spațial *Apollo* a costat 24 mld. de dolari. Pentru a putea concura cu aceste programe de cercetare, celelalte țări sunt obligate să-și pună resursele în comun

Modulul de comandă și servicii „Apollo 15” pe orbita Lunii

- Exprimă-ți opinia despre necesitatea cunoașterii și explorării spațiului cosmic.

Timbru poștal dedicat împlinirii a 25 de ani de la lansarea primului satelit artificial al Pământului din 1957 – „Sputnik 1”

- Demonstrează impactul realizării tehnice și științifice menționate în imagine.

(de exemplu, în cazul Agenției Spațiale Europene, care în 1975 a lansat proiectul *Ariane*) sau să aleagă între mai multe variante. Țările din *Lumea a treia*, care nu dispun de resursele necesare cercetării (0,125% din PNB în Pakistan, în 1984), asistă la exodul de creiere spre Statele Unite sau Europa. Știința devine, așadar, din ce în ce mai mult o „producție” monopolizată de țările bogate, inițiată de stat și orientată către o creștere a puterii economice sau militare. Din aceste motive, progresele înregistrate sunt distribuite în mod inegal.

- Enumeră două caracteristici ale dezvoltării științei și tehnicii în epoca contemporană.
- Justifică necesitatea finanțării proiectelor de cercetare.

În domeniul **fizicii**, Max Planck a lansat teoria cuantică, demonstrând că energia este discontinuă și se propagă sub formă de cuante, a căror valoare variază în funcție de frecvență și radiație. Ca rezultat al cercetărilor lui Albert Einstein și al descoperirii fisiunii atomului, de către soții Curie, a fisiunii nucleului de uraniu, în 1938 a fost revelată *energia nucleară*. În 1942, la Chicago, Enrico Fermi a reușit prima scindare controlată a atomului. Ea a fost exploatată în două domenii total diferite. În domeniul militar, a fost produsă prima bombă atomică (bomba A), lansată de SUA asupra Hiroshimei, apoi Nagasaki, Japonia, în 1945. Cercetările au continuat, culminând cu crearea bombei H (1952), apoi a bombei cu neutroni (1980). În 1954, în SUA a fost construit primul submarin atomic „Nautilus”. Începând cu 1951, energia atomică este folosită și în domeniul civil: în 1951, în SUA a intrat în funcție primul reactor atomic producător de energie electrică; la începutul anilor '60 au fost construite primele centrale nucleare. Din 1973, confruntându-se cu ampla creștere a prețului hidrocarburilor, țările industrializate au lansat politica echipamentelor nucleare.

- Formulează două consecințe ale descoperirii energiei atomice.

- Estimează valoarea descoperirii energiei atomice.

O revoluție tehnică a secolului XX a fost marcată de realizarea visului celui mai îndrăzneț al omenirii – zborul de pe propria planetă. **Cucerirea spațiului** a debutat la sfârșitul anilor '50. La 4 octombrie 1957, URSS a lansat primul satelit artificial al pământului, „Sputnik 1”, un obiect cu un diametru de numai 56 cm și o greutate de 84 kg. A urmat, în același an, „Sputnik 2”, care ducea în cosmos și prima ființă, cățelușa Laika, rămasă în istorie, deși nu a supraviețuit testului, fiind găsită moartă la întoarcerea pe Pământ.

Tot sovieticii au fost cei care, la 17 septembrie 1959, au atins Luna cu satelitul „Luna 2”, iar, la 12 aprilie 1961, lurie Gagarin a devenit primul om care a zburat în cosmos. Înconjurând Pământul la o altitudine de 300 km, a demonstrat posibilitatea suportării călătoriilor spațiale. În anul 1963, Valentina Tereșkova a devenit prima femeie care a zburat în spațiu. La 18 martie 1965, cosmonautul sovietic Aleksei Leonov a ieșit în spațiul cosmic din modulul „Voshod 2” pentru 10 minute.

Șocați de succesele URSS-ului, americanii au recurs la o sporire imensă a cheltuielilor pentru dezvoltarea sectorului rachetelor și al celui de învățământ științific, reușind în scurt timp să reducă decalajul și chiar să se plaseze în topul cuceririi spațiului cosmic. Apogeul a fost atins, în 1969, prin zborul navei cosmice americane „Apollo,” când astronautul Neil A. Armstrong a fost primul om care a pășit pe suprafața Lunii. În anii '70, obiectivele cuceririi spațiului cosmic s-au diversificat prin crearea unor stații orbitale, permițând stabilirea unor recorduri de durată în spațiu, trimiterea sondelor de observație către destinații îndepărtate (Jupiter, Venus, Marte, Saturn), iar din anii '80, trimiterea de sateliți de teledifuzare și telecomunicație, observații meteo etc. și utilizarea navelor spațiale, capabile să efectueze călătorii dus-întors (1985). În 1984, în timpul zborului navei „Challenger”, pentru prima dată astronautii au planat liber în spațiu, fără legătură cu nava cosmică.

În domeniul aviației, în 1939, constructorul de avioane Ernst Heinkel a realizat primul avion cu reacție din lume „Heinkel 176”; în 1944, rachetele germane „V2” s-au ridicat la 175 km în atmosferă. În 1947 a fost depășită viteza sunetului. Dezvoltarea motorului cu reacție a condus la apariția avioanelor de linie supersonice. În prezent, cel mai mare avion de pasageri este „Airbus A380”, cu o capacitate de circa 800 de pasageri.

În 1999, europenii au pus în funcție cel mai puternic telescop din lume, prin care Universul poate fi cercetat până la o distanță de 12 mld. de ani-lumină.

- Demonstrează necesitatea cercetării și cunoașterii spațiului cosmic.
- Explică concurența URSS-ului și SUA în cucerirea spațiului cosmic.

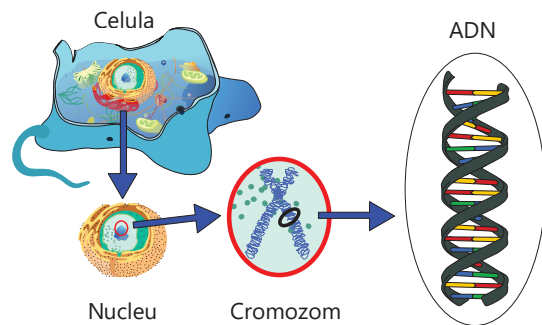
În domeniul **biologiei** și al **medicinii**, progresele au fost remarcabile. În prima jumătate a secolului XX s-au dezvoltat endocrinologia, hormonologia, oftalmologia, citologia, au fost descoperiți microbii și virusurile, noi medicamente: *insulina* pentru tratarea diabetului zaharat, în 1929 – *penicilina*, antibiotic, urmată de noi invenții – *streptomicina*, *cloramincina* etc.

După Cel de-Al Doilea Război Mondial, crearea noilor mijloace de investigare (microscopul electronic în 1965, scannerul în 1968, ecograful în 1979) a permis progresul în domeniul cunoașterii materiei vii și fixarea mai precisă a diagnosticelor. Descoperirea noilor medicamente (*cortizonul* în 1943, *psihotropii* în 1952, *rimifonul* împotriva tuberculozei în 1954), perfecționarea noilor tehnici chirurgicale (chirurgia pe cord deschis în 1955, laser în 1960, transplantul cardiac în 1967) a contribuit la scăderea sensibilă a ratei mortalității. Cunoașterea aprofundată a mecanismelor ereditare (descoperirea ADN-ului în 1953, izolarea genei în 1972), noile tehnici de contracepție (pilula contraceptivă în 1960) sau de naștere („copii în eprubetă” în 1978) au permis controlul fecundității. Reușita unei experiențe de clonare efectuată pe un mamifer (oaia Dolly, 1997) a deschis drumul unor noi tehnici de reproducere nesexuală. În 1999, la Cambridge (Marea Britanie), oamenii de știință au obținut prima cunoaștere completă a secvenței unui cromozom uman. Medicina a înregistrat operații pe creier, inclusiv coordonate prin internet, utilizarea implanturilor, transplantul de organe, care au mărit speranța de viață.

- Argumentează contribuția descoperirilor medicale în creșterea speranței de viață.

Dar cel mai mare salt a fost făcut în domeniul **inteligenței artificiale**. În 1937, Konrad Zuse a construit un calculator programabil, după sistemul binar. În 1940 a apărut primul computer denumit *CNC (Complex Number Calculator)*, proiectat de cercetătorul american George Robert Stibitz, iar în 1942, în SUA, a fost construit primul calculator electronic, *ENIAC*, cu o suprafață de amplasare de 135 m². În noiembrie 1954, compania *International Business Machine (IBM)* a anunțat vinderea primei serii de computere electronice sub o marcă ce a devenit în scurt timp celebră. Primul procesor IBM era, de fapt, un calculator gigantic alcătuit din 15 000 de tuburi electronice, ocupând o cameră de mărime mijlocie. Crearea tranzistorului (1947), apoi a circuitelor integrate (1959), care permiteau stocarea informațiilor datorită siliciului, au deschis calea informaticii. Progresele s-au făcut în patru direcții: creșterea vitezei de prelucrare a datelor, creșterea numărului de date stocate și generate, miniaturizarea aparatelor în paralel cu punerea la punct a microprocesoarelor (1971) și, în fine, diminuarea costurilor. Au fost create rețele care permit circulația informațiilor (*minitel*, bănci de date). Constituirea unei rețele informatice mondiale accesibile, *Internet*, plecând de la circa 13 mil. de calculatoare (în 1996) și în creștere exponențială, constituie o veritabilă revoluție, asemănătoare cu cea produsă de inventarea tiparului, în ceea ce privește circulația și difuzarea informației. În domeniul miniaturizării suporturilor informației s-au înregistrat multiple realizări: robotizarea activității industriale, utilizarea *chipurilor* în viața cotidiană (discuri cu memorie, aparate electrocasnice etc.), dar și în alte domenii precum medicina, industria etc.

- Numește domeniile de aplicare ale IT.
- Exemplifică utilitatea practică, aducând exemple din prezent.

Localizarea ADN-ului nuclear eucariot în cromozomi

- Numește domeniile științifice care au fost revoluționate prin descoperirea ADN-ului.

Viziuni istoriografice

„Invenția «bebelușului în eprubetă».

«Ultima oară când am văzut-o, avea 8 celule. În tubul ei de sticlă, ea era tot așa de drăguță cum este astăzi», doctorul Roger G. Edwards rosti această butadă, chiar după ce asistase la nașterea Louisei Brown, primul copil conceput în eprubetă și reintrodus, în stadiul de embrion, în uterul mamei sale, înainte de aceasta steril. Cu cele 2 688 g, Louise Brown este nou-născutul cel mai celebru de pe planetă.

Biolog, cercetător, Roger Edwards lucrează din 1965 cu doctorul Steptor, chirurg, la obținerea fecundării în afara uterului.

Louise Brown s-a născut la 25 iulie 1978, la ora 23.47, la spitalul din Oldham, în apropiere de Manchester. Este primul «copil în eprubetă».

După nașterea fetei, foarte curând, între anii 1979 și 1981, a avut loc venirea pe lume a altor 6 bebeluși concepuți în eprubetă – printre care și gemeni de sexe diferite – în Scoția, la Calcutta și la Melbourne. În anii care au urmat, această tehnică a ajuns să fie pe deplin stăpânită, devenind astăzi obișnuită.”

Istoria lumii de la origini până în anul 2000. Editura Olimp, București, 2000, p. 658–659

- Exprimă-ți opinia despre realizare. Formulează opinii *pro* și *contra*.

Primul sistem de telefon mobil de tip A (MTA), 1956, Suedia

Un sistem IBM/360 în uz la Universitatea din Michigan, 1969

- Compară telefonul din imagine cu telefoanele mobile contemporane.

- Descrie modul în care s-au transformat calculatoarele până în prezent.

- Numește domeniile în care sunt folosite computerele.

În domeniul telecomunicațiilor, în 1910, inventatorul și omul de afaceri L.M. Ericsson a aplicat în practică conceptul de telefonie mobilă, instalând un astfel de dispozitiv în mașina sa. Telefonie-radio a fost folosită prima dată în 1926. Conceptul de bază de *telefonie celulară* a apărut în 1947. Primul telefon mobil complet automat, numit *MTA (Mobile Telephone System A)*, a fost dezvoltat de către Ericsson, fiind lansat în 1956. Inaugurarea telefoanelor celulare a avut loc în 1979, la Tokio. În prezent e a cincea generație de telefoane mobile.

În 1949, firma americană *RCA* a realizat televizorul în culori. Dezvoltarea tehnicii, tehnologiilor și a științei a dus la existența a 5 tipuri de televizoare: cu CRT (*Cathode Ray Tube*), cu tub cinescop, cu un tun de electroni; cu ecran LCD (*Liquid Crystal Display*), la care ecranul este alcătuit dintr-un număr de pixeli monocromi, așezați în fața unei surse de lumină; LED, cu ecran alcătuit dintr-un număr de pixeli monocromi, așezați în fața unei surse de lumină alcătuită din leduri; plasmă, la care ecranul este alcătuit din celule diferite ce conțin un amestec special de gaze; LED-uri organice, cu cea mai nouă tehnologie cu ecrane de tip LCD.

- Explică care este rolul telefoniei mobile.

Consolidare și reflecție

> Activitate independentă

1. Explică două cauze ale progresului științei și tehnicii.
2. Realizează asocieri ale noțiunilor: *descoperiri științifice* și *tehnologii noi* cu alți termeni, date, evenimente, personalități.
3. Justifică exodul de creiere din țările cu economii mai puțin dezvoltate.

> Activitate în echipă

4. Completează împreună cu colegul/colega de bancă tabelul - *Descoperiri științifico-tehnice*, conform algoritmului: descoperire, anul descoperirii, aplicare practică.

7 Formulare de concluzii

5. Estimează valoarea practică a descoperirii energiei atomice.
6. Argumentează interdependența dintre concurența statelor dezvoltate și dezvoltarea științifico-tehnică.

> Sugestie de temă pentru acasă

7. Elaborează un eseu structurat pe tema: *Implementarea realizărilor științifico-tehnice în viața cotidiană.*
8. Prezintă o realizare științifică sau tehnică (sub formă de machet, poster, ilustrație) la o expoziție școlară din cadrul instituției de învățământ.

- Expune-ți opinia referitor la utilizarea televizorului în prezent.

Transformări în gândirea filosofică mondială. Re-prezentanții *pozitivismului logic* (K. Popper, L. Wittgenstein, R. Carnap etc.) considerau că obiectul filosofiei este și trebuie să rămână analiza logică a științei și ple-dau pentru reconcilierea, împăcarea filosofiei cu știința, susținând principiul noncontradicției. *Existențialismul*, reprezentat de Jean-Paul Sartre (1905–1989), a refuzat să accepte existența supraomnesului, propagând o concepție tragică, vorbind despre o existență dominată de griji, anxietate. Continuatorii și susținătorii *fenomenologiei* au fost Merleau-Ponty și P. Ricoeur – care au propus o nouă modalitate de a gândi datele experienței, debarasându-le de concluziile științei. K. Barth a susținut necesitatea existenței și înțelegerii lui Dumnezeu ca o ființă transcendențială și s-a străduit să indice o apropiere posibilă între știință și realitatea divină. H. Günther, Alfred Rosenberg, Oswald Spengler au fondat teoria rasei superioare ariene, ierarhizarea și subordonarea popoarelor pe criterii rasiste, tratarea discriminatorie a indivizilor și raselor, ce a cunoscut o afirmare pregnantă în Germania interbelică. *Structuralismul* a fost promovat de R. Jakobson, Noam Chomsky și de istoricul A. Toynbee, care a propus o structură de reguli ce puteau conduce la explicarea modului cum apar, se dezvoltă, înfloresc și se prăbușesc civilizațiile. G. Ryle, în *Conceptul spiritului* (1949), și J. Austin, în *Sens și sensibilitate* (1962), au extins structuralismul la studiul filosofiei, lingvisticii și la întreg ansamblul gândirii logice, ca o modalitate de a descoperi sensul adevărat al lucrurilor.

- Enumeră trei curente filosofice din Epoca Contemporană.

Contribuția poporului român la dezvoltarea patrimoniului universal*

Jurnal istoric

„Fac parte din generația cea mai norocoasă din istoria României. Nici înainte, nici după generația noastră, România n-a mai cunoscut libertatea, belșugul și disponibilitatea de care ne-am bucurat noi, cei care am scris între 1925 și 1940.”

Mircea Eliade

- Explică afirmația lui Mircea Eliade.
- Justifică afirmația, prezentând două dovezi.

Timp istoric

1945 – fondarea Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO).

1972 – adoptarea Convenției privind patrimoniul mondial cultural și natural.

16 mai 1990 – România a acceptat Convenția privind patrimoniul mondial cultural și natural.

27 mai 1992 – Republica Moldova a devenit membru UNESCO.

1994 – lansarea de către UNESCO a Strategiei Globale pentru Lista reprezentativă a Patrimoniului Mondial.

1 decembrie 2022 – ia românească a intrat în patrimoniul mondial imaterial UNESCO.

Dicționar istoric

Patrimoniu – totalitatea bunurilor materiale și spirituale care aparțin unui popor, unei colectivități, care sunt administrate de către organele statului, moștenite din generație în generație.

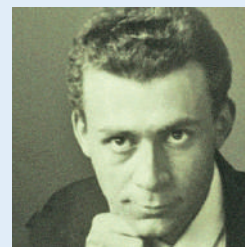
Patrimoniu universal – ansamblul bunurilor culturale de o valoare universală excepțională, totalitatea celor mai importante situri naturale, vestigiile culturale subacvatice, precum și expresii culturale artistice orale, tradiții, ritualuri, meșteșuguri tradiționale, moștenite din Antichitate.

Pentru români, Epoca Contemporană, inaugurată de realizarea Marii Uniri, a deschis noi orizonturi vieții spirituale, înregistrându-se o dezvoltare fără precedent în acest domeniu. Înlăturarea completă a barierelor politico-naționale a permis accesul larg la valorile culturii românești, iar noul spațiu statal a beneficiat de contribuția neîngrădită a tuturor provinciilor istorice, creându-se, în pofida unor obstrucții și neîmpliniri, o solidarizare a provinciilor istorice și o participare la viața culturală a tuturor cetățenilor, indiferent de etnie, limbă și religie. Cartea și scriitorii au putut circula liber pe întreg spațiul românesc. Accelerarea procesului de modernizare a Regatului României a avut ca efect creșterea rolului învățământului, științei, culturii și artei. Atât în perioada interbelică, cât și în perioada postbelică, cercetările științifice și tehnice s-au dezvoltat în cadrul Academiei Române, al institutelor Academiei, al instituțiilor din învățământul superior și al institutelor de cercetare departamentale. În perioada postbelică, cercetările din toate domeniile, dar în mod aparte din cele umanistice, au fost supuse cenzurii, fiind în vizorul autorităților comuniste.

Participarea activă a României la viața internațională, circulația de valori au asigurat prezența activă a oamenilor de știință români la marile congrese și conferințe internaționale, obținerea unor brevete și traducerea unor lucrări în limbi de circulație internațională, care au putut astfel intra în patrimoniul intelectual al Europei și al lumii.

- Numește factorii care au contribuit la dezvoltarea culturii interbelice.
- Comentează situația în domeniul științei în perioada postbelică.
- Explică cum își diseminează rezultatele cercetărilor oamenii de știință și cultură.

Personalitate istorică

Lucian BLAGA

(1895–1961)

Filosof, dramaturg, traducător, diplomat
Personalitate de prim rang a culturii române și universale. A publicat placheta de versuri „Poemele luminii” (1919), culegerea de aforisme „Pietre pentru templul meu”, dramă, „Zamolxe” (1920). Începând cu 1926, a ocupat succesiv posturi de atașat cultural la legațiile României din Varșovia, Praga, Lisabona, Berna și Viena. Din 1937 este membru al Academiei Române. Profesor universitar până în 1948, după care a activat ca bibliograf, cercetător la Institutul de Istorie și Filosofie, apoi bibliotecar-șef și director-adjunct la filiala Cluj a Bibliotecii Academiei.

- Apreciază contribuția lui Lucian Blaga în dezvoltarea patrimoniului național și universal.

În domeniul filosofiei contribuții valoroase au adus lucrările lui Constantin Rădulescu Motru („Personalismul energetic”, „Vocația – factor hotărâtor în cultura popoarelor”, „Psihologia poporului român”, „Timp și destin”, „Etnicul românesc” etc.), în care a prezentat concepția sa numită *personalismul energetic* și în care s-a preocupat de etnicul și de psihologia poporului român. În domeniul istoriei filosofiei s-au impus Petre P. Negulescu, care s-a ocupat de problematica existenței umane („Destinul omenirii”), și Constantin Noica („Mathesis sau bucuriile simple”, „Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant”; „Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești”, „Despărțirea de Goethe” etc.). Lucian Blaga a lăsat o descriere a *spațiului mioritic* („Trilogia culturii”), căreia i se alătură o imagine globală a universului și a raportului său cu capacitatea de cunoaștere a omului. Prin scrierile sale el a dezvoltat un sistem filosofic complex.

În domeniul filosofiei, istoriei religiilor, literaturii s-a remarcat Mircea Eliade (1907–1986), considerat cel mai mare istoric în domeniul religiilor, care a citit lecții la Sorbona și la École Pratique des Hautes Études, în Statele Unite. El considera că omul modern a pierdut sentimentul sacralului și trebuie să revină la autenticitate, prin recuperarea dimensiunii cosmice și mitice. A realizat lucrări remarcabile: „Eseu asupra originii misticismului indian”, „Cosmologie și alchimie babiloniană”, „Comentarii la legenda meșterului Manole”, „Tratat de istorie a religiilor”, dar și „Romanul adolescentului miop”, romanul „Maitreyi”, devenit *bestseller* internațional.

- Demonstrează că filosofilor români și-au adus contribuția la dezvoltarea patrimoniului internațional.

Fizică și matematică. În domeniul *fizicii* s-a remarcat Ștefan Procopiu, care a creat magnetonul (1912), redescoperit, în mod independent, în 1915 de N. Bohr, căruia i s-a acordat prioritatea descoperirii „magnetonului Bohr–Procopiu”. În 1921 el a descoperit depolarizarea longitudinală a luminii, fenomen care, la propunerea fizicienilor francezi A. Bontaric și J. Breton, este cunoscut astăzi ca *fenomenul Procopiu*. Eugen Bădărău, fondatorul școlii românești de descărcări electrice în gaze și de fizica plamei, a inventat, în scopul vizualizării energiei cinetice a razelor-canal, un dispozitiv cu o microelice (în greutate de 0,017g), care a fost fabricat de firma „Leybold” din Köln. El a inventat, de asemenea, un nou interferometru. Colectivul condus de H. Hulubei a făcut cercetări valoroase în domeniul izotopilor radioactivi și al aplicațiilor lor în prospecțiuni geologice, medicină etc.

În *matematică*, Dimitrie Pompeiu s-a remarcat prin contribuțiile în analiza matematică, în teoria funcțiilor de variabilă complexă, teoria mulțimilor și în probleme

Mărturiile contemporanilor

„Dacă e să vorbim în termenii lui Mendeleev, care a avut un tabel cu căsuțe pentru fiecare element, Eliade a făcut și el o tipologie a religiilor. A încercat să identifice coordonatele fiecărei religii și să o așeze într-un pătrățel. Țsta este marele spectacol pe care l-a făcut Eliade: a tipologizat, a analizat și a introdus o ordine acolo unde lumea credea că e o perfectă dezordine.”

Andrei Oișteanu

- Explică atitudinea autorului sursei față de opera lui Eliade.
- Formulează ideile centrale ale operelor lui M. Eliade „Romanul adolescentului miop” și „Maitreyi”.

de mecanică. El este autorul teoremei care-i poartă numele, această teoremă a fost extinsă la un pătrat (1939) și la un poligon regulat închis (1941), câpătând o largă circulație internațională. Gheorghe Țițeica a dezvoltat teoria suprafețelor, a cercetat geometria diferențială, fiind unul dintre fondatorii, pe plan mondial, ai geometriei centroafine. Traian Lalescu, unul dintre fondatorii teoriei ecuațiilor integrale, a adus contribuții importante în geometrie, trigonometrie, analiză matematică, teoria numerelor, mecanică, electricitate. Victor Vâlcovici a efectuat cercetări privind dinamica sistemelor de puncte materiale, a definit anumite suprafețe (*suprafețele Bernoulli-Vâlcovici*), a stabilit o teoremă a echivalenței. S-a preocupat de astronomie, elaborând o nouă teorie cosmogonică privitoare la sistemul planetar, bazată pe considerente de elasticitate. S-au mai remarcat David Emmanuel, Theodor Angheluță, Aurel Angelescu, Simion Stoilow etc. După Cel de-Al Doilea Război Mondial, au obținut rezultate însemnate Dan Barbilian (teoria idealelor), Gh. Mihoc (statistica matematică), Grigore Moisil (ecuații cu derivate parțiale, teoria algebrică a mecanismelor automate, logica matematică). Octav Onicescu a fost autor al unor teorii originale în logică și matematică, iar Ștefan Odobleja a elaborat „Logică a rezonanței”.

- Enumeră persoanele care s-au remarcat la nivel mondial în știință.

În domeniul chimiei, biologiei și medicinei. În *chimie*, C.D. Nenițescu și colaboratorii săi au dezvoltat școala de chimie organică, rezolvând numeroase probleme ale industriei chimice și abordând probleme teoretice de însemnătate mondială.

Gheorghe Marinescu, ctitorul neurologiei românești, a fost unul dintre primii medici din lume care, din 1936, a recurs la electroencefalografie pentru studiul bolilor creierului și a pus bazele cercetărilor experimentale asupra hipofizei. C.I. Parhon s-a impus în domeniul endocrinologiei, publicând la Paris, în colaborare cu Moise H. Goldstein, cel dintâi tratat complet de endocrinologie

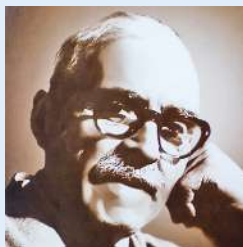

Personalitate istorică

Vasile PÂRVAN

(1882–1927)

Tudor ARGHEZI

(1880–1967)

Nichita STĂNESCU

(1933–1983)

- **Apreciază rolul istoric al personalităților.**

din lume („Secrețiile interne”). Nicolae Paulescu, în 1920, a obținut un extras de pancreas conținând un hormon foarte activ, care, injectat, reducea glucoza din sânge, numind-o *pancreină*, însă prioritatea mondială pentru descoperirea insulinei a fost dată lui F.G. Banting și J.J.R. Macleod. În medicină s-au remarcat C.I. Parhon, D. Danielopol, N.Gh. Lupu ș.a.; merite științifice au avut Șt.M. Milcu, A. Moga, I. Enescu, Th. Burghel ș.a. În biologie, Traian Săvulescu a publicat lucrări valoroase de fitopatologie.

- **Apreciază realizările românilor în chimie, biologie și medicină, făcând legătură cu prezentul.**

Istoriografia românească a fost reprezentată de cele mai notorii personalități: Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Gh.I. Brătianu, Nicolae Moroșan, Ștefan Ciobanu. Văzând în civilizația românească o continuatoare legitimă a Bizanțului (în lucrarea „Bizanț după Bizanț”), într-o epocă în care istoriografia mondială manifesta un spor de interes pentru Imperiul Roman de Răsărit, Nicolae Iorga a repus în circulație valori culturale care defineau una dintre componentele de bază ale culturii românești. După conflagrație, realizările în istorie și arheologie pe plan internațional aparțin lui Constantin C. Giurescu, Petre P. Panaitescu, Andrei Oțetea, David Prodan, Radu Vulpe, Constantin Daicoviciu, Emil Condurachi, Alexandru Zub, Constantin Rezachevici, Veniamin Ciobanu, Ștefan Gorovei.

- **Demonstrează că cercetările istorice sunt importante pentru dezvoltarea societății.**

Tehnică, astronomică și electronică. După Traian Vuia, Henri Coandă și Aurel Vlaicu, spiritul tehnic în domeniul cuceririi spațiului aerian s-a manifestat prin Hermann Oberth, părinte-fondator al rachetei și astronauticii. Istoria științei consemnează 95 de soluții propuse de Oberth în construcția rachetelor mari, peste 100 de idei, concepte și soluții de utilizare, care au fost transpuse în practică în domeniul astronauticii.

Ștefan Odobleja (1902–1978) a pus bazele ciberneticii generalizate, însă ideile lui prezentate în cartea „Psihologia consonantistă”, publicată la Paris, au fost cunoscute prea târziu, după ce americanul Norbert Wiener a fost creditat ca părinte al ciberneticii. M. Drăgănescu a elaborat o teorie cu privire la structura informațională a universului, a contribuit la dezvoltarea teoriei tuburilor electronice și dispozitivelor semiconductoare, iar E. Macovschi a lansat teza că gândirea umană are ca substrat *materia noesică*, o formă biostructurală a materiei, diferită calitativ de alte forme de existență.

- **Explică impactul invențiilor și realizărilor în tehnică, astronomică și electronică pentru umanitate.**

Literatură. Curente culturale din perioada interbelică au fost reprezentate de scriitorii: Ion Barbu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, George Bacovia, Mircea Eliade, Lucian Blaga și Al. Phillipide, Elena Văcărescu. Exponenți de vază ai poeziei românești din secolul XX: G. Bacovia, I. Barbu, L. Blaga și T. Arghezi, în perioada interbelică, și Nichita Stănescu în perioada postbelică, s-au remarcat în lirica universală contemporană.

Societatea tradițională și evenimentele politice au influențat opere precum „Răscoala” lui Liviu Rebreanu (1932), inspirată de revolta țărănească din 1907, și „Pădurea spânzuraților” (1922), sugerată de participarea României la Primul Război Mondial. Începuturile romanului modern au fost observate în proza lui Hortensia Papadat-Bengescu („Concert din muzică de Bach”), Camil Petrescu („Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război”), Mihail Sadoveanu (scriitor realist), autor de romane istorice („Frații Jderi”, „Neamul Șoimăreștilor” etc.).

- **Numește scriitori și poeți de talie internațională.**

Artă. În *sculptură* s-au impus Dimitrie Paciurea („Gigantul”, „Himerele”) și Constantin Brâncuși („Coloana fără sfârșit”, „Masa tăcerii”, „Poarta sărutului”). În

arhitectură s-au remarcat Ion Mincu, promotor al stilului neoromânesc, care a integrat în operele sale specificul arhitecturii tradiționale din România (de exemplu, vila Robescu din Sinaia), Horia Creangă, promotorul arhitecturii moderne (blocul ARO, Teatrul Giulești, Uzinele Malaxa etc.) și Duiliu Marcu, care a îmbinat tradiția arhitecturii naționale cu formele arhitecturii contemporane (hotelul „Athenée Palace”).

- **Apreciază contribuția scriitorilor și oamenilor de artă în promovarea valorilor naționale în contextul valorificării tradițiilor.**

Patrimoniul cultural imaterial cuprinde totalitatea creațiilor tradiționale, orale, autentice, transmise din generație în generație, exprimate în forme literare, muzicale, coregrafice sau teatrale, precum și ansamblul practicilor, reprezentărilor, expresiilor, cunoștințelor și abilităților – împreună cu instrumentele, obiectele, artefactele, vestimentația specifică, accesoriile și spațiile culturale asociate acestora – pe care comunitățile, grupurile și, după caz, indivizii le recunosc ca parte integrantă a patrimoniului lor cultural. În scopul asigurării unei protecții mai bune a unor elemente culturale imateriale din toată lumea și promovării înțelegerii semnificației lor, UNESCO a întocmit Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural Imaterial al Umanității. În această listă, România este prezentată de ritualul *Călușului* (2005/2008), *Doina* (2009), *Ceramica de Horezu* (2012), *Jocul fecioresc* (2015) și *Tradițiile de creștere a cailor lipițani* (2022, împreună cu Austria, Bosnia și Herțegovina, Croația, Italia, Slovacia, Slovenia și Ucraina). Pe listă se mai numără și *Colindatul în ceată bărbătească* (2013, împreună cu Republica Moldova), obicei prezent până la Al Doilea Război Mondial în fiecare localitate din regiunea dintre Prut și Nistru, ca și în România, dar care a început să dispară după instaurarea regimului sovietic în 1944; *Tehnicile tradiționale de realizare a scoarței* (2016, împreună cu Republica Moldova), *Mărțișorul: practici tradiționale asociate zilei de 1 Martie* (2017, împreună cu Republica Moldova și Bulgaria) și

Poarta sărutului,
de Constantin
Brâncuși

Arta cămășii cu altiță (2022, împreună cu Republica Moldova), cămașa cu altiță fiind unul dintre elementele identitare ale poporului român, a fost și este purtată de fete și femei, pictată și cântată în versuri, promovată de mari personalități ale neamului românesc: Regina Maria, Elena Alistar, Maria Tănase etc.

Patrimoniul mondial UNESCO din România mai include șapte situri culturale și două naturale. Printre ele se numără: *Delta Dunării*, adăugat în 1990, *Peisajul minier de la Roșia Montană*, adăugat pe listă în 2021. Se află pe lista siturilor în pericol din cauza planurilor de reluare a exploatarei miniere *Situl Pădurile primare și bătrâne de fag din Carpați și din alte regiuni ale Europei*.

Reprezentanții Republicii Moldova și ai României prezentați la 1 decembrie 2022, în cadrul celei de-a 17-a sesiuni a Comitetului Interguvernamental al UNESCO pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, la Rabat, Maroc

- **Explică termenul „patrimoniu cultural”.**
- **Enumeră tradițiile, practicile etc. românești incluse pe Lista Patrimoniului Cultural Imaterial.**
- **Apreciază importanța includerii Cămășii cu altiță în Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural Imaterial al Umanității.**

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Realizează asocieri ale noțiunilor din *Dicționarul istoric* cu alți termeni, date, evenimente, personalități.
2. Justifică necesitatea elaborării Listei Reprezentative a Patrimoniului UNESCO.

▶ Activitate în echipă

3. Elaborați, în echipe, postere referitoare la: *Arta cămășii cu altiță*, *Colindatul în ceată și Mărțișor*.

▶ Formulare de concluzii

4. Estimează contribuția românilor la patrimoniul universal, referindu-te la domenii separate.
5. Argumentează interdependența dintre realizarea unității și progresele în știință și cultură.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

6. Redactează o listă a tradițiilor, obiceiurilor, siturilor etc. ale Republicii Moldova care sunt parte a Patrimoniului UNESCO.
7. Elaborează un eseu despre un site cultural sau natural.

Cultura și știința în Republica Moldova

55

Jurnal istoric

„E trecutul tot al meu/E a mea Moldova-toată/Chiar dacă și sunt plebeu,/ Și nu viță împărată./Vin din secol în frământ, /Vin din timpuri zbuțumate, /Doina plâng și doina cânt, Cine-a spus că nu se poate?/(...) Moștenesc acest trecut/Din părinți, ca pe-o moșie./Eu cu dânsul am crescut/Și-am scris prima poezie.”

Fragment din poezia *Moștenire* de Dumitru Matcovschi

- Identifică ideea centrală a poeziei.
- Explică ce moștenire a primit marele poet.

Timp istoric

1999, 27 mai – adoptarea Legii Culturii.

2004, 15 iulie – adoptarea Codului cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova.

Dicționar istoric

Științe umanistice – științe academice care au drept scop studiul activității umane și al comportamentului uman sub diverse aspecte (istorie, limbă, literatură etc.).

Caracteristici generale și bază legislativă. Proclamarea independenței Republicii Moldova la 27 august 1991 a marcat o etapă calitativ nouă inclusiv în evoluția culturii și științei naționale. Conform art. 33 din Constituția Republicii Moldova (1994), statul contribuie la păstrarea, dezvoltarea și propagarea realizărilor culturii și științei, naționale și mondiale. Creația nu este supusă cenzurii, iar statul garantează libertatea creației artistice și științifice a oricărui cetățean.

Conform Legii culturii, în vigoare din 27 mai 1999, cu modificările ulterioare, în Republica Moldova cultura constituie totalitatea modelelor de gândire, simțire și acțiune din sferile materială și spirituală ale societății și produsul valoric al acestora. Autoritatea publică centrală de specialitate care coordonează activitatea culturală în Republica Moldova este ministerul de profil, responsabil pentru elaborarea de politici și asigurarea activității culturale eficiente în domeniile: literatură, teatru, muzică, arte plastice, arhitectură, cinematografie, radiodifuziune și televiziune, artă fotografică, design, circ și alte domenii de creație; artă populară, meșteșuguri artistice (artizanat), activitate artistică de amatori; protecție și valorificare a patrimoniului cultural; muzee, arhive și biblioteci; editare de carte, alte domenii ce țin de publicarea, difuzarea și utilizarea cărții; educație estetică și artistică; cercetare științifică, management al culturii, organizare a procesului de creație; pregătire a cadrelor în domeniul culturii; schimburi culturale internaționale; turism cultural, alte domenii ale activității culturale.

Circumstanțele prielnice create de proclamarea independenței Republicii Moldova au favorizat și au stimulat dezvoltarea de mai departe a **cercetărilor științifice** în diferite domenii, conducând la extinderea și consolidarea școlilor științifice existente și la afirmarea unor direcții noi de cercetare. În 2004 a fost elaborat și adoptat Codul cu privire

Documentar

„**Art. 8 (1)**. – Statul asigură accesul liber la activitate culturală, la valori și bunuri culturale.

Art. 10. – Statul protejează tinerele talente, tineretul de creație.

Art. 11 (1). – Activitatea culturală constituie un drept inalienabil al fiecăruia, indiferent de apartenență națională și origine socială, de limbă, sex, convingeri politice, religioase și de altă natură, de domiciliu, situație materială, studii, profesie și de alte circumstanțe.”

Legea Culturii, 27 mai 1999

- Argumentează necesitatea asigurării libertății creației și a protejării tinerelor talente.

Academia de Științe a Moldovei

- Apreciază rolul pe care l-a jucat Academia de Științe în dezvoltarea științei din Republica Moldova.

Personalitate istorică

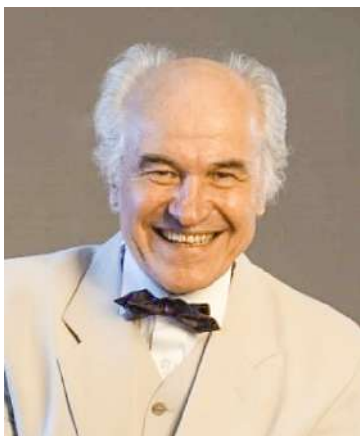
Grigore VIERU

(1935–2009)

Scriitor, om de cultură, care a avut o contribuție deosebită în literatura română. Poeziile sale, unele dintre ele cântate de Ion și Doina Aldea-Teodorovici, abordează subiecte despre neam, țară, mamă, copilărie și bucuriile vieții, apropiind astfel poporul de valorile naționale.

Printre cărțile de poezii editate după 1991 putem menționa „Rugăciune pentru mama” (1994) și „Văd și mărturisesc” (1996). O poezie memorabilă este „Nu am, moarte, cu tine nimic”, care exprimă iubirea poetului față de oameni și formulează întrebări metafizice despre viață și moarte.

Grigore Vieru a fost un promotor al ideii naționale, patriotismul fiind una dintre temele centrale ale operei sale.

Eugen Doga, compozitor, dirijor, creator a mai multor compoziții muzicale și coloane sonore de film celebre, printre care, „Maria Mirabela”, 1981, legendarul vals pentru filmul „Gingașa și tandra mea fiară”, 1978

la știință și inovare al Republicii Moldova, care a proclamat știința drept prioritate strategică națională. La baza reformei domeniului științei au fost puse principiile autogestiunii comunității academice, democratizării vieții științifice, îmbinării activității de cercetare cu cea de inovare, finanțării lucrărilor științifice în bază de concurs, integrării științei cu învățământul superior. Academiei de Științe i-au fost delegate competențe în sfera de cercetare-dezvoltare, atribuindu-i-se statut de instituție publică de interes național în sfera științei și a inovării, de cel mai înalt for științific, de coordonator al activității științifice și de inovare, de consultant științific al autorităților publice din Republica Moldova. În 2018, instituțiile de cercetare au fost trecute în subordinea Guvernului (a Ministerelor Educației, Agriculturii, Sănătății). În anul 2022, institutele de cercetare au fost absorbite de universități.

De la proclamarea independenței Republicii Moldova, oamenii de cultură și cercetătorii au inițiat, au dezvoltat și întreținut o strânsă și fructuoasă colaborare cu principalele centre culturale, centre academice și universitare din România, dar și din Europa (Italia, Ucraina, Lituania, Austria, Finlanda, Letonia, Polonia, Franța, Germania, Rusia ș.a.), America (SUA și Canada), Asia (Turcia, China, Kazahstan etc.).

- Identifică trei caracteristici ale dezvoltării culturii și științei în Republica Moldova.
- Numește documentele fundamentale pentru dezvoltarea culturii și științei.

Reconfigurarea hotarelor geografice și sociopolitice din 1991, revenirea la alfabetul latin, libertatea de creație au adus modificări calitative în **procesul creației literare** din Republica Moldova. Domeniul literaturii a dat culturii și istoriei naționale numeroase personalități de valoare (poeți, scriitori, publiciști): Grigore Vieru, Dumitru Matcovschi, Nicolae Dabija, Leonida Lari, Vladimir Beșleagă, Ion Hadârcă, Constantin Tănase, Vlad Pohilă și mulți alții, care au format nucleul mișcării de renaștere și eliberare națională, participând la elaborarea primelor legi de politică lingvistică și literară din Republica Moldova, cerând de la tribuna din Piața Marii Adunări Naționale dreptul la istorie și revenirea la numele corect al limbii române. În secolul XXI, în literatura din Republica Moldova s-au afirmat scriitorii Dumitru Crudu („Măcel în Georgia”, „Ziua de naștere a lui Mihai Mihailovici”), Claudia Partole („Totentanz sau Viața unei nopți. Jurnalul menajerei”, „Straniera”), Tatiana Țâbuleac („Vara în care mama a avut ochii verzi”, „Grădina de sticlă”), Vitalie Ciobanu („Schimbarea din strajă”), Emilian Galaicu-Păun („Gesturi. Trilogia nimicului”, „*Tesut viu*”), Val Butnaru („Negru și roșu”, „Misterioasa dispariție a lui Teo Neamțu”), Maria Pilchin („Poeme pentru Ivan Gogh”, „Zarathustra e femeie”).

- Apreciază contribuția scriitorilor și poezilor din Republica Moldova în promovarea valorilor naționale și ale culturii.

Destrămarea URSS-ului și proclamarea independenței Republicii Moldova în 1991 au creat condiții favorabile inclusiv pentru renașterea artelor. Pe fundalul constrângerilor ideologiei sovietice, al dreptului la libertatea conștiinței și revenirea la valorile creștine, s-a produs o adevărată explozie a interesului față de domeniul arhitecturii ecleziastice. Printre lăcașurile de cult edificate în cheie tradițională se remarcă bisericile chișinăuiene „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, „Tuturor Sfinților Români”, „Sfântul Apostol Andrei” din Durlăști etc. Au fost

supuse unor ample lucrări de reconstrucție edificiile mai multor biserici și mănăstiri istorice, printre care Biserica „Sfântul Dumitru” din Orhei, Biserica „Tuturor Sfinților” din Chișinău, mănăstirile Căpriană, Curchi, Frumoasă, Călărășăuca, Saharna ș.a.

O evoluție semnificativă după 1991 o are și **arta plastică**. În cadrul artei populare, un loc de frunte îl deține ceramica. O bună parte din modelele și formele ceramicii de uz casnic utilizate și astăzi – ulcioarele, burliuele, străchinile, farfuriile – sunt confecționate într-un stil moștenit din trecutul istoric. Pictorii care și-au făcut debutul în anii '70–'80 ai secolului XX, dar și mai devreme, precum E. Romanescu, A. Sârbu, M. Țăruș, Gh. Jalbă, V. Cobzac, M. Mireanu, I. Platon și alții, au constituit o generație esențială pentru evoluția artei plastice, au adus inovație și diversitate în expresia artistică. La sfârșitul secolului XX, în pictura de șevalet s-au remarcat Em. Childescu, Eudochia Zavtur, V. Cuzmenco, Vl. Palamarciuc și S. Zamșa. La începutul secolului XXI s-au afirmat Ig. Svernei, V. Fisticanu, Em. Cojocar, Victoria Cozmolici și alții. Centrul Expozițional „Constantin Brâncuși” al Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova a avut un rol important pentru artiștii locali, găzduind anual expoziții de renume precum „Salonul de toamnă” și „Salonul de primăvară”, expoziția „Limba noastră cea română” etc., la ele adăugându-se „Saloanele Moldovei”, expoziții comune ale artiștilor de pe ambele maluri ale Prutului etc. Un rol esențial în formarea școlii locale de arte plastice l-au avut instituțiile de învățământ artistic: Școala de Arte Plastice „A. Șciusev”, Liceul Academic de Arte Plastice „I. Vieru”, Colegiul Republican de Arte Plastice „Al. Plămădeală”, Universitatea Pedagogică de Stat „I. Creangă” din Chișinău, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice și Universitatea Tehnică a Moldovei.

În domeniul **sculpturii monumentale**, cel mai reprezentativ ansamblu monumental a rămas Aleea Clasicilor, începând cu anii 1989–1990, s-a completat în permanență cu busturi noi: Alexei Mateevici (1991, sculptor D. Rusu), Constantin Stere (1991, G. Dubrovin), Nichita Stănescu (anii '90, colectiv de autori), Lucian Blaga (1992, A. Pikunov-Târțău), Nicolae Iorga (1993, Mihail Ecobici), Mircea Eliade (1994, A. Bolea), George Coșbuc (1994, C. Popovici), Tudor Arghezi (1995, Dmitri Verdianu), George Călinescu (1997, Serghei Ganencu), Octavian Goga (2000, Cornel Medrea), George Bacovia (2001, Mihaela Petrașcu), Grigore Vieru (2010, Romi Adam), Dumitru Matcovschi (2019, Victor Macovei și Ruslan Tihonciuc).

- Numește domeniile artei care s-au dezvoltat în perioada de după 1991.
- Explică rolul instituțiilor de învățământ artistic în dezvoltarea artei.

Printre ansamblurile monumentale comemorative cu incontestabile valori artistice realizate după 1991 se numără și Aleea Domnitorilor de pe teritoriul Ministerului Apărării (sculptori B. Dubrovin, M. Spinei, I. Grecu, I. Bologan, I. Zderciuc, T. Cataraga, V. Vîrtosu, Gh. Postovanu, I. Canașin, arhitect N. Zaporozjan).

O dezvoltare spectaculoasă are **arta muzicală**, fiind bine cunoscută, inclusiv peste hotarele Republicii Moldova, activitatea Orchestrei Simfonice a Filarmonicii de Stat, a Orchestrei Simfonice Naționale a Companiei „Teledio-Moldova”, a Capelei Corale Academice „Doina”, a orchestrelor de muzică populară „Fluieraș”, „Mugurel”, „Folclor”, „Lăutarii”, Orchestra fraților Advahov ș.a.

O serie de compozitori s-au remarcat prin creații camerale instrumentale și vocale. La diversitatea și bogăția

Maria BIEȘU

(1935–2012)

Cântăreață soprană, de operă și lied din Republica Moldova, primadonă a Teatrului Național de Operă și Balet din Chișinău. A jucat în numeroase opere: „Carmen”, „Aida”, „Tosca”, „Alexandru Lăpușeanu”, „Boema”, „Nabuco” etc.

Afișul Festivalului Internațional de Operă și Balet „Maria Bieșu”, 2020

repertoriului muzical au contribuit diverse compoziții, precum romanțele create de A. Bojoncă, Vl. Burtea, E. Doga, Gh. Mustea, Gh. Neaga; sonatele compuse de B. Dubossarschi, E. Fistic, D. Kițenko, V. Zagorschi; cvartetele compuse de Vl. Beleaev, Gh. Ciobanu, Vl. Rotaru; miniaturile instrumentale semnate de O. Negruța, Vl. Rotaru, Z. Tcaci și alții. Începând cu anii '90, peisajul creației teatral-lirice din Republica Moldova s-a diversificat semnificativ odată cu apariția unor lucrări notabile: monoopera „Jocul liniilor” (1991) și opera de cameră „Iris” (1994) de S. Pîslari, art-folk-rock-opera „Miorița” (1992) și opera pentru copii „Mowgly” (2000) de L. Știrbu, monoopera „Nefertiti” (1997) de Gh. Neaga, monoopera-poem „Lamento – Monologul mamei” (1997) și basmul muzical „Ziua de naștere a elefantului” (1997) de Z. Tcaci, opera „Decebal” (1998) de T. Zgureanu, opera „Jaf” (2001) de V. Simonov, monoopera cu balet „Ateh sau Revelațiile prințesei Khazare” (2004) de Gh. Ciobanu.

În sfera muzicii profesioniste nonacademice, diverse formații și interpreți cu orientări stilistice diferite au adus un suflu nou în peisajul muzical. De la stilul pop reprezentat de formația „Catharsis”, stilul dance al formației „Probacchus”, pop-dance al formației „O-Zone”, pop-

rock al formațiilor „Millenium” și „Zdob și Zdub”, până la rockul formației „Gândul Măței”, hip-hop-ul formației „NoiseON”, jazz-ul celor de la „Trigon” și „Univox Vocal Band”, „Alex-Calancea Band” etc., diversitatea stilistică a fost susținută de compozitori și interpreți precum I. Aldea-Teodorovici, A. Chiriac, O. Cotet, A. Lupu, Gh. Mustea, I. Raiburg, A. Sava, L. Știrbu, P. Teodorovici și alții.

Un rol stimulator major în evidențierea talentelor din țară și din străinătate îl au diverse festivaluri: Festivalul-Concurs Internațional de Muzică Ușoară „Două inimi gemene”. *In memoriam* Doina și Ion Aldea-Teodorovici, Festivalul-Concurs Național de Muzică Ușoară „Steaua Chișinăului”, Festivalul Internațional „Ethno-Jazz”, Festivalul Internațional de Muzică „Faces of Friends” din Cahul, Festivalul-Concurs Republican de Muzică Ușoară „Armoniile toamnei” și Festivalul-Concurs de Romante „Crizantema de Argint”.

Fenomenul coregrafic este ilustrat de două forme principale: dansul cotidian și dansul popular scenic. Ultimul este interpretat de ansambluri profesionale de dansuri populare și de cele de amatori. În Republica Moldova activează circa 50 de colective de dans și 60 de colective de muzică și dans, întrunind peste 5 mii de participanți. Arta coregrafică a Republicii Moldova, după 1991, continuă să fie reprezentată cu succes pe toate meridianele de Ansamblul Național Academic de Dansuri Populare „Joc”. Printre colectivele profesionale de cântec și dans popular se numără și formațiile „Fluieraș”, „Doina Armatei”, „Izvorăș” ș.a.

- Enumeră domeniile muzicale care s-au dezvoltat în Republica Moldova.
- Explică rolul formațiilor muzicale și coregrafice în promovarea creației artistice a Republicii Moldova peste hotare.

Arta teatrală. În Republica Moldova, scena teatrală este marcată de o diversitate impresionantă, cuprinzând un total de 18 teatre dramatice, Teatrul de Operă și Balet „Maria Bieșu”, un teatru etnofolcloric și 2 teatre de păpuși. Acest ansamblu teatral complex aduce o contribuție semnificativă la peisajul cultural al țării. Teatrele din republică s-au evidențiat prin participarea cu succes la festivaluri internaționale, organizarea de festivaluri locale de amploare și turnee susținute în diverse țări, precum Franța, Italia, SUA, Rusia, Japonia, China, România și altele.

După 1990, o nouă generație de actori și regizori a jucat un rol crucial în revigorarea și transformarea teatrelor, printre ei numărându-se Al. Vasilache, M. Fusu, I. Todorov, Andrea Battistini, P. Hadărcă, Al. Cozub. Teatrele de limbă rusă, Teatrul Dramatic Rus „A. Cehov”, Teatrul de Dramă și Comedie din Tiraspol și Teatrul Republican pentru Tineret „S uliți Roz” au avut repertorii

Scenă din spectacolul „Frunze de dor” de Ion Druță. Teatrul Național „Mihai Eminescu”, 2022

diversificate, incluzând atât dramaturgie clasică rusă și universală, cât și lucrări din dramaturgia autohtonă. În peisajul teatral al Republicii Moldova, Teatrul Republican de Păpuși „Licurici” și Teatrul Municipal de Păpuși „Guguță” au prezentat copiilor de toate vârstele spectacole originale și adaptări ale unor opere literare de referință.

Un rol semnificativ în viața culturală din Republica Moldova îl deține și Teatrul Național de Operă și Balet „Maria Bieșu”, care a devenit un reper al culturii operei și baletului nu doar în țară, ci și la nivel internațional, datorită festivalurilor prestigioase și a spectacolelor.

Cinematografie. În perioada de după 1991 s-au realizat: „Patul lui Procust” (2001), în regia lui Sergiu Prodan; „Jana” (2004), în regia lui Valeriu Găgiu; „Lupii și zeei” (2009), în regia lui Alexandru Vasilache; „Nunta în Basarabia” (2010), în regia lui Nap Toader; „Salix Caprea” (2018), de Valeriu Andriuță; „Carbon” (2023), regizor Ion Bors; „Varvara” (2023), regizor Anatol Durbală; „Tunete” (2023), regie Ioane Bobeica; „Omul fără linia vieții” (2023), regie Adriana Vasilcov. De asemenea, au fost realizate documentarul „Grădina Sovietică” (2018), de Dragoș Turea; „Memoria” (2019), în regia lui Maxim Chisnicean; filmul „Siberia din oase” (2019), în regia Leontinei Vatamanu; filmul de animație „Of” (2018), regizat de Vlad Bolgarin.

Filmul „Tunete” a fost înaintat la prestigiosul Concurs Internațional Oscar, categoria „Cel mai bun film străin”, 2024.

- Apreciază nivelul de dezvoltare a artei teatrale și a cinematografiei în Republica Moldova.
- Expune-ți opinia referitoare la rolul teatrului.

Circumstanțele relativ prielnice, create în anii '90 pentru revitalizarea și dezvoltarea de mai departe a **științei**, au influențat pozitiv cercetările științifice din diferite domenii, au favorizat extinderea școlilor științifice existente și constituirea altor școli noi. Aceste schimbări au permis obținerea unor importante rezultate în di-

verse domenii ale științei: *medicale* – otorinolaringologie (I. Ababii); *chirurgie generală și laparoscopică* (Gh. Ghidirim, V. Hotineanu); *obstetrică și ginecologie* (E. Gladun, I. Ețco); *oncologie și chirurgie oncologică* (Gh. Țăbârnă); *medicină socială și management sanitar* (E. Popușoi, O. Lozan); *neurologie* (S. Groppa); *biologie și ecologie* – fiziologia omului și animalelor (T. Furdui, V. Ciochină, V. Vovc); *climatologie, agroclimatologie și geoecologie* (T. Constantinov); *agricole* – oenologie și viticultură (B. Găina, Gh. Cozub, N. Guzun) ș.a.

O evoluție deosebită în anii de după 1991 au cunoscut **științele umaniste** – filologia și cercetarea literaturii (M. Cimpoi, C. Popovici, M. Dolgan, N. Bilețchi, A. Codru, V. Pavel, A. Gavrilov etc.); arheologia (I. Niculiță); filosofia, sociologia și politologia (A. Pascaru, Gh. Bobârnă, Gh. Rusnac, V. Moraru); studiul artelor (Gh. Mustea, L. Cemortan, I. Ungureanu, E. Doga, A.-M. Plămădeală, M. Bieșu).

- Numește savanți din diverse domenii care au marcat viața științifică a Republicii Moldova.

Importante realizări au fost obținute în domeniul **istoriei naționale și universale, filosofiei și istoriei filosofiei**. Schimbările politice și sociale, înlăturarea dictaturii comuniste și a monopolului asupra adevărului au impulsivat procesul de reexaminare a istoriei naționale scrise în perioada sovietică. Dezideratele istoriografiei naționale de cultivare a conștiinței naționale a populației, de asigurare a tranziției de la totalitarism la democrație, de reflectare a adevărului științific și istoric au fost materializate în studii, monografii, manuale, culegeri de documente și sinteze de o certă valoare științifică ale cercetătorilor Institutului de Istorie, Institutului Patrimoniului Cultural, Facultății de Istorie de la USM, Facultății de Istorie de la UPS „Ion Creangă”, muzeelor de profil etc. Tematica reflectată a fost variată de la cotidian și mentalități, politică externă, evoluțiile politice, social-economice, culturale și ecleziastice în Evul Mediu, la războaiele ruso-turce, situația Basarabiei în componența Imperiului Rus în anii 1812–1917, mișcarea națională, integrarea Basarabiei în cadrul Regatului României, viața politică, social-economică și etnoculturală din RASSM, foamea și represiunile staliniste din RSSM, dar și cele din istoria recentă a Republicii Moldova (Războiul pentru Apărarea Integrității și Independenței Republicii Moldova, politica externă etc.). În domeniul filosofiei cercetările s-au axat pe dezvoltarea societății bazate pe cunoaștere.

- Numește scopurile istoriografiei după obținerea independenței Republicii Moldova.

Universitatea de Stat din Moldova, Blocul Central

Personalitate istorică

Gheorghe ȚĂBĂRNĂ

(1944–2022)

Academician și doctor habilitat în științe medicale cu peste 350 de lucrări științifice. A contribuit semnificativ la dezvoltarea oncologiei, a tratamentului cancerului. Gh. Țăbârnă a concentrat cercetarea pe diagnosticul, tratamentul chirurgical și reabilitarea pacienților cu tumori ale regiunii capului și gâtului. Fondator al școlii științifice de chirurgie oncologică în Republica Moldova, a practicat metode inovatoare în tratamentul tumorilor maligne și a fost pionier în crio-chirurgie și microchirurgie în oncologie.

- Apreciază rolul lui Gheorghe Țăbârnă la dezvoltarea medicinei în Republica Moldova.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Numește doi factori care au stimulat dezvoltarea culturii în Republica Moldova.
2. Descrie o realizare a științei.
3. Apreciază prin trei argumente rolul unei personalități a culturii naționale.

Activitate în echipă

4. Completează împreună cu colegul/colega de bancă tabelul: *Realizări ale științei în Republica Moldova*, conform algoritmului: autorul, realizarea, importanța.

Formulare de concluzii

5. Formulează o concluzie despre necesitatea dezvoltării științei în Republica Moldova.

Sugestie de temă pentru acasă

6. Elaborează un eseu structurat pe tema: *Literatura din Republica Moldova: personalități și opere remarcabile*.
7. Analizează o monografie a unui istoric din Republica Moldova.

56

Impactul tehnologiilor asupra vieții cotidiene și asupra mediului

Jurnal istoric

„Dezvoltarea tehnologiilor verzi, cum ar fi energia solară, energia eoliană și vehiculele electrice, are potențialul de a reduce dependența de combustibili fosili și de a reduce impactul asupra mediului înconjurător.”

Jeremy Rifkin.
The Green „New Deal”

- Exprimă-ți opinia referitoare la dezvoltarea tehnologiilor verzi.

Timp istoric

1971 – crearea Greenpeace.

junie 1992 – adoptarea măsurilor în vederea continuării dezvoltării, respectându-se cerințele ecologice, la Conferința pentru protecția mediului de la Rio de Janeiro.

Dicționar istoric

Mod de viață – ansamblul condițiilor materiale și spirituale specifice vieții unei persoane, unui grup social, unei societăți.

Ecologismul (gr. *oikos* – „casă”) – mișcare de idei și expresie practică pentru protejarea omului și mediului ambiant de acțiunea nocivă a civilizației industriale.

Tehnologia are efecte ambivalente asupra civilizației umane. Criza generată de cele două războaie mondiale, de Marea Depresiune din 1929–1933, de Războiul Rece etc. a afectat, în special, mediile intelectuale și mai puțin masele largi, care și-au abandonat câte puțin moștenirea culturală de origine rurală pentru o cultură a consumului și a divertismentului, răspândită prin noile tehnici de comunicare. *Cultura de masă*, caracteristică secolului XX, a făcut ca originea socială să devină mai puțin marcantă decât funcția profesională. Presa a oferit populației alfabetizate informații cu privire la economie, cultură și consum, cinematograful și radioul, iar după 1950 și televiziunea, au transformat majoritatea populației în consumatori de cultură. Începând cu mijlocul anilor '50, creșterea salariului și regresul șomajului au făcut ca publicul jocurilor de fotbal și al concertelor rock, ascultătorii emisiunilor de radio și spectatorii show-urilor TV să provină din toate categoriile, dar preponderent din mediul muncitoresc. Reducerea perioadei de lucru și creșterea veniturilor au dus la o extindere a turismului, devenind un fenomen de masă. Tehnologiile au diversificat și au mărit numărul tehnicilor de uz casnic, ce a dus la înflorirea societății de consum. Numărul și varietatea bunurilor de consum achiziționate de familii au crescut constant începând din 1900. Doar pentru o scurtă vreme această creștere a fost întreruptă de anii de lipsuri din timpul războaielor sau din timpul crizei economice mondiale. Tehnicizarea treburilor menajere, creșterea cantității și calității aparatelor electrocasnice au ușurat mult activitățile gospodărești, creând pentru milioane de femei căsătorite posibilitatea de a munci ca salariate în afara propriei locuințe. Automobilele, avioanele, radioul, televiziunea, computerele *main-frame* și personale, internetul „au făcut lumea mai mică”. Răspândirea autovehiculelor individuale, pe lângă comoditatea deplasării și parcurgerea mai rapidă a distanțelor, a stimulat expansiunea suburbiilor.

- Numește evenimentele care au avut impact asupra dezvoltării tehnologiilor, dar și asupra vieții cotidiene.
- Explică în ce mod s-a manifestat cultura consumului.

Viziuni istoriografice

„Consumul universal al producțiilor de masă industriale și publicitare se îngrijește în toate domeniile vieții ca aproape fiecare, potrivit cu posibilitățile sale, să poată dezvolta sentimentul că nu mai este „jos de tot”, că poate să participe la bogăția și luxul existenței. În acest sens, în producția industrială de masă a bunurilor de consum, confort și divertisment, de care se servesc astăzi din plin și straturile burgheze superioare odinioară, sunt așternute chiar temelile celei mai eficiente depășiri a structurii de clasă din societatea industrială, însă și uniformizarea ei în stilul de viață și în necesitățile sociale. Această nivelare plină de consecințe a formelor de comportament din viața de familie, odinioară tipice unor straturi și clase, a opțiunilor profesionale și de lucru ale copiilor, a formelor de locuit, consum și divertisment, ba chiar a formelor de reacție culturale, politice și economice în general este procesul probabil dominant astăzi în dinamica societății noastre moderne.”

Helmut Schelsky. *Despre schimbările modului de viață pe care le produce consumul de masă (1956)*

- Numește cauzele schimbărilor menționate.
- Demonstrează că progresul tehnic are influențe benefice asupra societății.

În domeniul tehnologiilor informaționale, importante consecințe sociale au avut descoperirea tranzistorului, a circuitului integrat și a calculatorului electronic. Dezvoltarea IT a determinat, pe de o parte, creșterea comunicării între oameni, dezvoltarea de noi tipuri de afaceri, dezvoltarea de centre de informare online etc., pe de altă parte, posibilitatea de a interacționa mai puțin direct cu semenii. Televiziunea a modificat preocupările și comportamentul politic al audiențelor. Aproape toate cunoștințele umanității sunt disponibile și pot fi accesate oricând și oriunde.

Apariția *internetului*, un fenomen tehnologico-social prin participarea unui număr extraordinar de mare de utilizatori, a produs consecințe importante pentru societate. Milioane de oameni îl utilizează zilnic, deoarece oferă numeroase avantaje și oportunități (poșta electronică și paginile web, comerțul electronic și tranzacțiile electronice, distribuția de conținut). Însă vulnerabilitatea internetului devine o vulnerabilitate a societății umane. Utilizarea lui a dus la apariția unor noi forme de activități criminale, numite *cyber-crime*, astfel că rețelele energetice, comunicațiile bancare, sistemele de transport, de sănătate, de poliție, militare, care se bazează pe rețele de calculatoare, pot fi supuse unor atacuri, pot fi scurgeri importante de informații, furturi de surse bănești, furturi de date personale etc. Rețeaua de internet, ca și orice alt suport de informație, poate vehicula cu informații de proastă calitate (site-uri pornografice, cele care adăpostesc traficul cu diverse droguri, rețele de pedofilie etc.). De aceea se lucrează permanent la antidoturi, sisteme de apărare, ceea ce duce la o nouă etapă tehnico-socială a internetului.

- Explică avantajele și riscurile utilizării tehnologiilor informaționale.
- Justifică importanța creării sistemelor de apărare pentru rețelele mobile.

Impactul tehnologiilor în economie și relațiile sociale. Implementarea tehnologiilor a dus la dezvoltarea ascendentă a industriei, devenită mai productivă cu produse calitative, ceea ce permite să fie vândute la prețuri mai mici. Drept consecință, a crescut accesibilitatea la bunurile industriale pentru mai mulți oameni. Totodată, procesele specifice industriei au efecte negative asupra mediului: gaze emise de diverse ramuri industriale, peste 40 mld. tone de deșeuri solide pe an, unele deosebit de periculoase, chiar și în cantități mici, pentru viața și sănătatea omului și a celorlalte forme de viață, aluviuni ale râurilor. Un rol tot mai important încep să-l aibă tehnologiile și în sectorul serviciilor, care în țările puternic industrializate dețin peste două treimi din întreaga economie și aceeași proporție a numărului de angajați. Aplicarea pesticidelor, insecticidelor a contribuit la sporirea producției agrare, dar a avut efect negativ asupra mediului.

Implementarea tehnologiilor în economie a dus la transformări esențiale în structura socială a țărilor înalt industrializate. Introducerea noilor tehnologii în agricultură a determinat micșorarea evidentă a numărului de oameni angajați în acest domeniu, dispariția categoriei sociale – țărănimea, concomitent cu creșterea substanțială a productivității. În același timp, agricultura a devenit mai eficientă și au apărut mari companii agricole, iar agricultorii au ajuns a fi fermieri sau muncitori agricoli. Comunitatea rurală a fost integrată în relațiile economiei de piață contemporane. Marile regiuni agricole în diverse zone ale lumii ofereau nenumărate locuri de angajare pentru forțele

Mărturiile contemporanilor

„Viața este astăzi sută la sută mai bună. Taică-meu mai cobora încă în mină cu pâine uscată. Azi, a noastră e de două ori mai unsă. Bătrânii trebuiau mai înainte să muncească mult mai mult. Azi putem face toate acestea mult mai ușor. Și gospodinele o duc mai bine acasă. Au acolo tot felul de mașini. La noi acasă eram opt copii. Și unele familii aveau chiar mult mai mulți. Iar dacă le spuneam ceva părinților, căpătai pur și simplu câteva la fund. Erau pe atunci mult mai nervoși decât azi, fiindcă aveau mult mai multe griji. Toate acestea nu mai există astăzi.”

Relatarea unui miner din Saarland (Germania, Franța), 1963

- Explică relatarea minerului, pornind de la realitățile istorice.
- Numește o cauză a îmbunătățirii situației clasei muncitoare.

Asamblarea robotizată a automobilelor Tesla, 2024

Prima întâlnire globală a Greenpeace, Vancouver, 1977

Orașul Rikuzentakata distrus în urma accidentului nuclear de la Fukushima, Miyagi, Japonia, 17 martie 2011

de muncă masculine și feminine. Acest fapt a condus la migrația considerabilă a populației din mediul rural către mediul urban.

Pe de altă parte, odată cu distrugerea cartierelor muncitorești, cât și cu revoluția culturală și de consum din anii '60, mediul proletar a pierdut semnificativ din influența și coeziunea sa, mai ales în vestul, nordul și sudul Europei, pe când în estul Europei a fost conservat din rațiuni politico-ideologice. Progresele robotizării au permis creșterea considerabilă a productivității, dar, în același timp, au dus la agravarea șomajului. În același timp, tehnologiile industriale moderne au permis scurtarea programului de lucru și creșterea veniturilor angajaților, ceea ce a condus la disponibilități bănești pentru consum și la modificarea semnificativă a comportamentului uman.

- Identifică aplicările tehnologice în economie.
- Demonstrează că tehnologiile au avut impact în sfera socială.

Tehnologii, viață cotidiană și mediu. Impactul pozitiv al tehnologiilor asupra vieții cotidiene și a mediului se referă la mai multe domenii: producerea energiei electrice prin captarea resursei regenerabile și infinite a soarelui și a vântului – panourile solare și centralele eoliene cu reducerea factorului poluant al surselor tradiționale de producere a electricității, mașinile electrice, prin eliminarea poluării produse de motoarele termice, casele inteligente cu scăderea consumului energetic, producerea de materiale necesare industriei din materii prime regenerabile, digitalizarea completă ce reduce consumul de materie lemnoasă pentru producerea hârtiei, producerea de baterii prietenoase cu mediul, senzorii de mediu, care anunță din timp pericolul creșterii poluării în anumite zone cu risc.

De asemenea, inovațiile tehnologice în medicină și prevenție au condus la creșterea duratei normale de viață a omului. Însă *progresul biotehnologiilor*, posibilitățile de clonare genetică, banalizarea FIV (fecundări *in vitro*) au repus în discuție noțiuni fundamentale precum cea a *identității* sau a *paternității*.

Dezvoltarea tehnologiei are un impact negativ asupra mediului, ducând la poluarea aerului, apei și a solului. În ceea ce privește aspectele negative ale tehnologiei, se pot enumera: extracția resurselor necesare proceselor tehnologice cu consum enorm de energie și eliberări masive de carbon, despăduriri, degradarea unor porțiuni imense de terenuri, poluarea apelor, mineritul și extracția de minerale și combustibili fosili aduce prejudicii enorme de mediu, deșeurile electronice, deoarece doar o mică parte a acestora este reciclată complet, majoritatea ajungând în gropile de gunoi, deversarea reziduurilor industriale în ape, transportul țițeiului pe mare, depozitarea necorespunzătoare a deșeurilor toxice. Cei mai mari poluanți sunt automobilele, combinatele chimice și metalurgice, exploatarea miniere.

Un alt aspect negativ au fost accidentele, provocând catastrofe ecologice. Ele au dus la apariția de fisuri ale conductelor de petrol sau gaze naturale, accidente ale vehiculelor care transportă petrol sau substanțe chimice, accidente la uzine chimice și nucleare, deversări accidentale de reziduuri. *Dezvoltarea industriei nucleare, civile și militare*, constituirea unui imens arsenal nuclear, pune în pericol însăși viața pe planetă, ceea ce a provocat apariția unei mișcări pacifiste. În cazul industriei nucleare civile, incertitudinile legate de viitorul deșeurilor nucleare, de securitatea instalațiilor (catastrofele de la Three Miles Island din 1979, de la Cernobîl din 1986, catastrofa de la Fukushima din 2011) au provocat distrugerea sistemului ecologic, moartea oamenilor iradiați, imposibilitatea de a locui în localitățile afectate.

Problema reducerii poluării, a protecției mediului a fost abordată de state și organizațiile nonguvernamentale. În același timp, un rol aparte l-au avut ecologiștii. În 1971, în Canada, s-a întemeiat cea mai importantă organizație nonguvernamentală ecologistă – Greenpeace, cu filiale în toată lumea.

- Enumeră aspectele pozitive și negative ale aplicării tehnologiilor asupra mediului.
- Demonstrează impactul negativ al accidentelor nucleare.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Explică două cauze ale apariției fenomenului consumului de masă.
2. Justifică necesitatea implementării tehnologiilor în diverse domenii.

▶ Activitate în echipă

3. Organizați un *flashmob* cu titlul: *Inovăm, dar protejăm!*
4. Realizați o prezentare despre activitatea Greenpeace.

1 Formulare de concluzii

5. Estimează valoarea practică a tehnologiilor în viața cotidiană.
6. Argumentează interdependența dintre inovațiile tehnice și problemele mediului.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

7. Redactează un eseu structurat pe tema: *Tehnologiile actuale: aspecte pozitive și negative.*
8. Elaborează un poster virtual sau o expoziție virtuală cu titlul: *Internetul în viața cotidiană a tinerilor.* Organizați o expoziție a posterelor.

Monumente din localitate – mesaj istoric și memorie colectivă

Plan de idei:

1. Monument: definiție, caracteristici și legislație de protecție.
2. Monumente din localitate – expresie a evoluției istorice.
3. Memoria colectivă și monumentele.

Reabilitarea scuarului din Complexul Memorial „Cimitirul Eroilor” (Proiect 3D)

Cimitirul Eroilor Români de la Țiganca

Rezumat. Conform Legii nr. 1530-XII din 22 iunie 1993 a Republicii Moldova, monumentele sunt obiecte sau ansambluri de obiecte cu valoare istorică, artistică sau științifică, care reprezintă mărturiile ale evoluției civilizațiilor de pe teritoriul republicii, precum și ale dezvoltării spirituale, politice, economice și sociale, și care sunt înscrise în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat. Există mai multe tipuri de monumente: arheologice, arhitecturale, de for public, de cult, memoriale și naturale. Monumentele înscrise în Registrul național ocrotite de stat sunt în număr de 5 698, inclusiv 891 de edificii ecleziastice, 2 cetăți medievale (Tighina și Soroca), 17 conace-parcuri și circa 700 de monumente de arhitectură urbană și populară, celelalte fiind monumente arheologice de importanță europeană, regională și locală. Monumentele de cult includ biserici, mănăstiri, mănăstiri rupestre, catedrale, cruci de drum, cimitire etc. Cele mai vechi mănăstiri din Republica Moldova sunt Mănăstirea Vărzărești (sec. XV), Mănăstirea Căpriană (sec. XVI), mănăstirile Hâncu, Japca (sec. XVII). O importanță deosebită ca monumente au schiturile și mănăstirile săpate în stâncă, care se întâlnesc pe malurile Nistrului și Răutului.

Pentru protejarea lor au fost elaborate și aprobate Legea privind ocrotirea monumentelor (1993), Legea muzeelor (2002), Legea privind protejarea patrimoniului arheologic (2010), Legea privind salvagardarea patrimoniului imaterial (2010), Legea privind protejarea patrimoniului cultural național mobil (2011), Legea monumentelor de for public (2011) etc.

Bibliografie:

Dinkel, René. *L'Encyclopédie du patrimoine (Monuments historiques, Patrimoine bâti et naturel – Protection, restauration, réglementation – Doctrines – Techniques – Pratiques)*. Paris: Les Encyclopédies du patrimoine, septembre 1997.

Republica Moldova patrimonial. Chișinău: Princeps, 2011.

Legea nr.1530-XII din 22 iunie 1993 privind ocrotirea monumentelor. *Monitorul Oficial*, nr.15–17 din 02.02.2010.

Registrul Monumentelor Republicii Moldova, pe: <https://date.gov.md>

Rolul deosebit al monumentelor pentru comunitate. Păstrarea valorilor culturale este direct legată de nivelul cultural al unui popor, de educația sa, care reprezintă resursa națională cea mai importantă, iar patrimoniul cultural imobil este asociat sectorului educațional. Monumentele sunt obiecte care păstrează amintirea unor evenimente deosebit de importante. Totodată, ele sunt o ilustrare a evenimentelor. De exemplu, cetatea Soroca, zidită din piatră în prima jumătate a secolului al XVI-lea, în formele constructive ale căreia sunt prezente elemente gotice și renascentiste, este un izvor nesecat de istorie, cu referire la istoria politico-militară: confruntările cu otomanii, polonezii. La cetatea Soroca, în anii 2012–2014, dar și în 2023, au fost efectuate investigații arheologice în cadrul proiectului internațional transfrontalier România–Ucraina–Moldova: „Bijuterii medievale: cetățile Suceava, Hotin, Soroca”.

Memoria colectivă este o înlănțuire de experiențe comune, de ordin spiritual (tradiții, obiceiuri, practici, rituri etc.) și material (obiecte, artefacte, spații culturale etc.), percepută și împărtășită de toți membrii unei comunități. Monumentele sunt o parte importantă a identității culturale a unei societăți. Monumentele istorice și culturale demonstrează și modificările din societate. Ele contribuie și la transmiterea emoțiilor, a adevăratelor valori generațiilor următoare.

- Identifică monumente din localitate sau raion ce țin de Epoca Contemporană.
- Elaborează un poster despre un monument identificat.

Vizită la muzeu – oportunitate de cercetare și afirmare

Plan de idei:

1. Muzeul – instituție culturală și științifică,
2. Muzeul – locul de expunere a colecțiilor de obiecte despre trecutul, prezentul și viitorul unei țări.
3. Muzeul – instrument de cercetare.
4. Muzeele din Republica Moldova.

Rezumat. Vizita la muzeu reprezintă o experiență culturală și educativă complexă, oferind oportunități ample pentru cercetare și afirmare în diferite domenii. În primul rând, muzeul este un spațiu care găzduiește artefacte, opere de artă, obiecte de patrimoniu și diverse expoziții, oferind vizitatorilor o perspectivă amplă asupra diversității culturale și istorice a țărilor, regiunilor, a lumii. Prin explorarea acestor colecții, vizitatorii au posibilitatea de a înțelege mai profund contextul istoric, evoluția culturii și schimbările sociale.

O vizită la muzeu nu este doar o experiență pasivă de privit exponate, ci și o oportunitate de cercetare activă. Vizitatorii pot interacționa cu obiectele expuse, pot citi și studia informațiile oferite, pot participa la tururi ghidate sau la activități educative, ceea ce stimulează curiozitatea și înțelegerea într-un mod interactiv și captivant. De asemenea, pot descoperi pasiuni și interese noi, își pot îmbogăți cunoștințele și își pot dezvolta abilități critice și analitice. Totodată, muzeul oferă un cadru ideal pentru afirmarea și dezvoltarea personală a individului, vizitatorii își pot dezvolta gustul estetic și pot învăța să aprecieze diversitatea artistică.

În prezent, în Republica Moldova funcționează în total 130 de muzeu, inclusiv 7 naționale, 118 regionale și 5 private.

Document

„Art. 4. Muzeu – instituție culturală și științifică care are drept obiectiv colectarea și conservarea bunurilor culturale, precum și punerea lor în valoare, cu prioritate prin expunere, în scop de instruire, educație și agrement al publicului larg. Din punctul de vedere al specificului patrimoniului muzeal, muzeele pot fi de arheologie, de istorie, de istorie naturală, de etnografie, de artă, de literatură, de știință și tehnică, de arhitectură, memoriale, în aer liber etc.” (*Legea Muzeelor din Republica Moldova*, 27 decembrie 2002)

- Enumeră tipurile de muzeu.
- Explică scopurile organizării unui muzeu.
- Organizează o vizită reală sau virtuală la unul dintre muzeele din țară.
- Elaborează un discurs referitor la cunoștințele și oportunitățile oferite de un muzeu, la alegere.

Bibliografie:

Ursu M., Ciobanu C.Gh. *Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală. Evoluția în epoca modernă și contemporană*, vol. 1. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2019; vol. 2, Editura Lexon-Prim, 2022.

Marile Muzeu ale Lumii. Colecție completă, 15 vol. București: Editura Adevărul, 2010.

Muzeul muzeelor. Chișinău: Editura Litera, 2009.

Stahl, Henri H. *Amințiri și gânduri din vechea școală a „monografiilor sociologice”*. București: Editura Minerva, 1981.

Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, cel mai vechi muzeu din Republica Moldova, deține în prezent un patrimoniu de circa 135 mii de piese. A creat numeroase expoziții care au pus în valoare lumea animală și vegetală, bogățiile naturale ale ținutului, au reflectat îndeletnicirile populației. Piese din colecțiile muzeului au fost prezentate la diferite expoziții organizate în multe țări din Europa, Asia, America și Africa. Detalii la pagina: www.muzeu.md

Muzeul Național de Istorie a Moldovei, fondat la 21 decembrie 1983, deține 348 619 piese de patrimoniu, a căror tipologie diversificată surprinde profilul Moldovei de-a lungul secolelor, din Preistorie până în prezent, atestând habitatul uman, fapte, evenimente, portrete ale personalităților. Detalii la pagina www.nationalmuseum.md

Muzeul Național de Artă a Moldovei, fondat în anul 1939, are un patrimoniu ce înglobează o gamă largă de valori culturale, peste 39 mii de piese, sistematizate în colecții: artă antică; artă medievală târzie și populară; artă națională modernă și contemporană; artă rusă; artă universală vest-europeană: pictură, grafică, sculptură și artă decorativă; numismatică și medalii; artă orientală. Detalii la pagina www.mnam.md

Istoria localității – locuri, oameni, evenimente

Plan de idei:

1. Definirea istoriei locale și a importanței sale.
2. Prezentare generală. Anul fondării și scurtă istorie a localității.
3. Prezentarea și descrierea principalelor monumente de importanță istorică sau culturală.
4. Personalități remarcabile din istoria localității.
5. Evenimente relevante pentru istoria locală.
6. Concluzii.

„Fiecare loc de pe pământ are o poveste a lui, dar trebuie să tragi bine cu urechea ca s-o auzi, și trebuie și un gram de iubire ca s-o înțelege” (N. Iorga).

Rezumat. Orice localitate are o istorie, o evoluție în timp, personalități care au marcat istoria și dezvoltarea localității, dar care și i-au dus numele în lume. Cunoașterea istoriei locale este importantă din mai multe puncte de vedere: educativ-structuriv: pentru formarea conștiinței și identității, a apartenenței la o anumită comunitate, pentru educarea patriotismului; cognitiv: pentru o mai bună înțelegere a istoriei naționale, a continuității, dar și pentru a plasa evoluția localității în context național și universal, în legătură cu evoluțiile sociale, politice, economice și culturale din diferite epoci; aplicativ: pentru formarea competențelor de cercetare și îmbinare a cunoștințelor din diferite domenii.

Exemplu succint al istoriei orașului Bălți. Municipiul se află în mijlocul stepii Bălțiului, cu un relief de câmpie colinară, la 138 km nord de Chișinău, se învecinează cu raioanele Fălești, Glodeni, Râșcani și Sângerei. Cu o etimologie interpretată de unii autori ca «бѣлый» (alb, frumos), în timp ce majoritatea cercetătorilor insistă asupra obârșiei numelui de la românescul „baltă/bălți”, explicând acest lucru prin faptul că valea Răutului „e foarte băltoasă”. Începuturile localității Bălți se pierd în negura vremurilor. [...] Prima atestare documentară a localității Bălți este 4 octombrie 1620. În 1711, când Petru cel Mare al Rusiei, bătut de turci la Stănilești, a trebuit să lase în Bălți mari cantități de provizii destinate armatelor rusești, care însă au fost iarăși prădate de tătari. Refăcut, iarăși, „din cenușă, în vadul negustorilor de cai vestiți care se adunau la iarmaroace lăsând bani grei și nădejdi multe” (D. Iov), în momentul răpirii teritoriului dintre Prut și Nistru de către Rusia țaristă în 1812, Bălți era un târgușor aflat în proprietatea particulară a boierului Alexandru Panaite și aparținea ținutului Iași – unul dintre cele 21 de ținuturi în care era împărțită Moldova până în 1812. La 19 aprilie 1818, împăratul Rusiei Alexandru I, „venind dinspre Hotin și mergând la Chișinău, a fost nevoit să înnopteze la Bălți (în casa boierului Panaite Catargiu), unde s-a înnămolit greaua trăsura imperială. Aici i-a sosit știre despre nașterea nepotului său Alexandru al II-lea și, în amintirea aceluia eveniment de

familie, dânsul a dat satului Bălți prerogativele unei comune urbane. Astfel, Bălți devine pe neașteptate capitala județului Iași. Noul oraș, așezat la mijlocul platoului dintre Prut și Nistru, a devenit în curând un centru de comerț pentru nordul Basarabiei”. Cu anul 1818, târgul Bălți își sporește importanța, odată cu înființarea administrației comunale a județului Iași. Marca orașului Bălți, precum și a întregului județ Iași, a fost aprobată printr-un ucuz imperial din 1826, reprezentând un cap de cal pe câmp roșu. După Marea Unire, orașul a intrat în componența României, devenind reședință de județ. Când Basarabia a fost ocupată de URSS, a cunoscut deportările și foametea. Monumente: Catedrala „Sf. Nicolae”, Complexul de clădiri al hotelului „Basarabia” (sec. XIX) etc.

Viziuni istoriografice

„Care este rolul unor asemenea cercetări «minuscule» în Marea Istorie politică, economică, socială, culturală? Rădăcinile unor asemenea abordări istorice, pe cât de novatoare și de captivante, pe atât de complexe și de dificil de realizat, trebuie căutate adânc în istoriografie, încă din secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX. În această perioadă, istoricii încep să înțeleagă că istoria reprezintă o dimensiune a conștiinței umane, care include participarea «oamenilor mici» la constituirea «marii istorii». De aici rezultă, potrivit lui Christian Kestner, misiunea istoricului de a înfățișa omul în integritatea sa, nu doar în ipostazele, rare și speciale, de dominator al altor oameni sau de dominator al popoarelor și de cuceritor al unor țări.” (*Descoperă eroi în localitate la noi*, p. 5)

- Explică importanța cercetării istoriei locale.

Bibliografie:

Descoperă eroi în localitate la noi. Responsabil de ediție: Lucia Sava Chișinău: F.e., 2020.

Stahl, Henri H. *Monografia unui sat. Cum se alcătuiește, spre folosul Căminului Cultural.* București: Fundația Culturală „Principele Carol”, 1939.

I. Cunoaște și înțelege!

- Studiază sursele A și B și realizează sarcinile propuse.

Sursa A. „Radioul transformă viața celor săraci și, mai ales, a femeilor sărace, silite să stea tot timpul acasă, așa cum n-o mai făcuse nimic până atunci. Aducea lumea în casa lor. [...] inovațiile introduse în cultura radiofonică [...] au devenit parte integrantă a vieții de zi cu zi – comentarii sportive, buletine de știri, emisiuni cu personalități celebre, seriale de tot felul.” (Eric Hobsbawm. *Secolul extremelor*)

Sursa B. „Societatea informațională debutează în 1956 în SUA. Acum, pentru prima dată, «gulerele albe» depășeau «gulerele albastre». Pentru prima dată în istorie cei mai mulți dintre americani lucrau cu informația în loc să producă bunuri. [...] Noua bogăție este cunoașterea, și nu banii.” (John Naisbitt. *Megatendințe*)

1. Apreciază impactul inovației menționate în sursa A asupra vieții cotidiene a oamenilor secolului XX.
2. Numește un termen care să reflecte procesul menționat în sursa B.
3. Explică termenul *societate informațională*.
4. Explică legătura causală dintre progresul tehnico-științific și schimbarea ocupațiilor oamenilor.

II. Aplică și analizează!

- Studiază imaginile și realizează sarcinile propuse.

Reviem dragostei, de Lurie Canașin, 1997
(Monumentul lui Ion și Doina Aldea-Teodorovici)

Coperta cărții de poezii „Rugăciune pentru mama”, de Grigore Vieru

1. Apreciază rolul istoric al personalităților cărora le-a fost dedicat complexul sculptural. Argumentează.
2. Numește temele principale abordate de Grigore Vieru în poeziile sale.
3. Apreciază rolul istoric al personalității lui Grigore Vieru în istorie.

- Utilizează cunoștințele și competențele obținute.

Explică relația cauză-efect dintre intensificarea mișcărilor ecologice și dezvoltarea tehnologiilor verzi.

III. Integrează competențe!

- Utilizează sursele și cunoștințele anterioare pentru a redacta, într-o pagină, un eseu pe tema: *Aportul culturii românești la patrimoniul universal*.

Problemele globale ale secolului XX – începutul secolului XXI

IX
Unitatea

Problemele globale: pericole pentru omenire*

57

Jurnal istoric

„Deșertificarea și pierderea biodiversității sunt probleme grave care afectează planeta noastră. Trebuie să protejăm și să conservăm ecosistemele și să adoptăm practici durabile pentru a preveni distrugerea mediului înconjurător.”

Edward O. Wilson. *Hotărârea noastră de a proteja natura*

- Identifică problema globală menționată.
- Exprimă-ți opinia despre soluțiile care trebuie întreprinse.

Timp istoric

1968 – constituirea Clubului de la Roma, organizație nonguvernamentală, cu scopul de a dezbate problemele și speranțele privind viitorul planetei.

1972 – publicarea primului raport al Clubului de la Roma, intitulat „Limitele creșterii”.

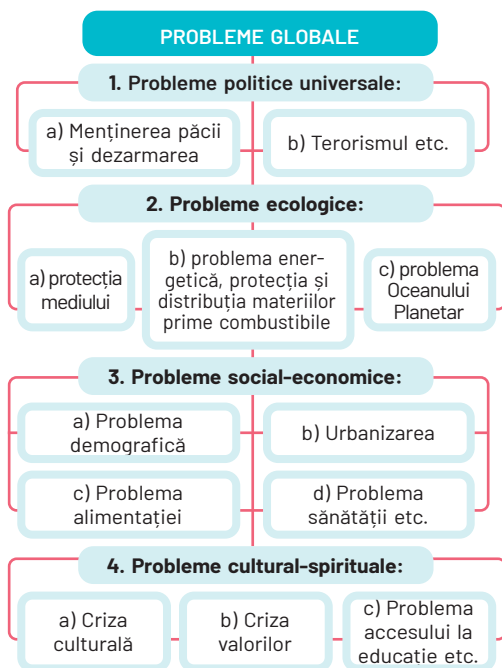
1991 – publicarea raportului Clubului de la Roma „Prima Revoluție Globală”.

Dicționar istoric

Problemele globale – termen ce desemnează totalitatea problemelor de a căror soluționare depinde progresul social al umanității și păstrarea civilizației, iar rezolvarea lor necesită reunirea eforturilor ale întregii omeniri.

Terorism – fenomen social constând în manifestarea spectaculoasă a violenței, cu scopul de a atrage atenția, a înspăimânta, a chinui pentru a impune un anumit tip de comportament.

Marginalizare – proces de degradare a situației unei persoane, a unui grup social, prin care acestea sunt împinse la periferia vieții sociale.

Caracteristici generale. Problemele globale ale umanității constituie un pericol pentru prezentul și viitorul întregii societăți umane. Cauzele apariției problemelor globale sunt: inegalitatea dezvoltării statelor în diferite aspecte, contradicțiile mediului social-economic, politico-ideologic, social-cultural și ale relațiilor dintre oameni, activitatea umană. Ele se referă la diferite domenii și au trăsături specifice care le deosebesc de alte probleme: manifestarea pe scară globală; caracterul complex: sunt interconectate, acoperă toate aspectele vieții oamenilor și afectează toate țările lumii; esența general-umană, care le face înțelese și actuale pentru toate statele și popoarele; acuitatea manifestării; posibilitatea de a fi soluționate doar prin eforturile întregii comunități mondiale, ale tuturor țărilor și popoarelor.

- Numește cauzele problemelor globale.
- Enumeră trăsăturile unei probleme globale.

Unele dintre cele mai acute probleme este **menținerea păcii și dezarmarea**. În urma perfecționării armamentelor crește capacitatea tehnică și logistică a forțelor armate de a distruge zone întinse, în special în urma conflictelor militare. Războaiele provoacă moartea a sute de mii de oameni, refugiarea milioane, distrugerea infrastructurii și devastarea ecologiei pe vaste întinderi, cu arme nucleare,

Atentatele asupra Turnurilor-Gemene ale World Trade Center din New York din 11 septembrie 2001

Studiu de caz

Problema ecologică a râului Nistru

De peste 30 de ani Ucraina dezvoltă un complex hidroenergetic monstru pe Nistru, sfidând asigurarea cu apă potabilă a Republicii Moldova. Exploatarea celor două bazine de la Novodnestrovsk – bazinul central și lacul-tampon – a provocat pierderea anuală a circa 2 km³ de apă, atât cât curge pe râul Prut în decursul unui an. În paralel, se micșorează substanțial debitul râului, în condițiile în care Moldova face parte din categoria țărilor cu insuficiență de apă și cu risc sporit la impactul schimbărilor climatice.

În pofida acestui fapt, întreprinderea de stat „Ukrhidroenergo” continuă construcția complexului de hidrocentrale. Astfel, în 2002 a fost dată în exploatare Centrala hidroelectrică nr. 2 (ГЭС 2) instalată în barajul de la Naslavcea, iar în 2009 a fost inaugurată Centrala hidroelectrică de acumulare (ГАЭС), în 2012 – un bazin artificial cu capacitatea de 35 mil. m³ de apă, ce acoperă o suprafață de 250 ha. Doar în urma conectării a două generatoare la Centrala de acumulare, volumul anual al Nistrului a scăzut de la 10 la 7 km³.

- Identifică cauzele problemei ecologice a râului Nistru.
- Explică ce impact ecologic are diminuarea debitului și ce riscuri prezintă pentru Republica Moldova.
- Apreciază importanța râului Nistru pentru Republica Moldova.

cu arme chimice sau biologice. Organismele internaționale caută să găsească soluții pașnice în rezolvarea conflictelor. Menținerea păcii și securității în lume este, conform Cartei ONU, principalul domeniu al activității ONU, care a înfăptuit numeroase operațiuni de menținere a păcii (în Palestina, Kașmir, Congo, Cipru, Yemen, Republica Dominicană, Somalia, Bosnia-Herțegovina, Kosovo etc.). ONU s-a manifestat în problema dezarmării mondiale, prin intermediul Agenției pentru Energie Atomică, diminuându-se pericolele unui război nuclear. În 2009, cheltuielile totale pentru înarmare au fost estimate la 1,5 trilioane de dolari (în SUA – 700 mld. \$/an, în China – 120 mld. \$/an). Însă experții susțin că țările nu-și declară decât o (mică) parte din cheltuieli. Războaiele din țările în curs de dezvoltare au costuri uriașe, fiind totodată o cauză majoră a sărăciei și a subdezvoltării.

Deși s-a manifestat și anterior, la începutul secolului XXI terorismul a devenit una dintre amenințările cele mai grave la adresa stabilității și ordinii politice interne a statelor și la adresa păcii și ordinii internaționale. După atentatele din 11 septembrie 2001 din SUA, statele lumii au luat măsuri de prevenire, a fost stabilită o listă de persoane, grupuri și entități ce sunt implicate în acte de terorism, care urmau a fi monitorizate și cărora li se aplică măsuri restrictive. Începând cu 2015, dar mai ales în 2020, în urma atentatelor teroriste din Franța, Germania și Austria, Uniunea Europeană a adoptat diverse măsuri, iar statele și-au consolidat eforturile comune de combatere a terorismului, fără a compromite valorile comune ale UE. Un rol aparte îl are și ciberterorismul, care vizează nu doar rețelele Internet, dar și organizații-țintă, transfrontaliere și transnaționale și state. Sunt atacate bazele de date ale instituțiilor de conducere, ale sistemelor de securitate nucleară, biologică și financiară, aflate oriunde în lume.

- Explică pericolul înarmării pentru umanitate.
- Demonstrează că terorismul este o provocare pentru societate.

Problema ecologică reprezintă relațiile dintre societate și natură și e cauzată de mai mulți factori, în urma acțiunilor omului, printre care introducerea noilor tehnologii bazate pe folosirea abundentă a petrolului, gazului natural și a cărbunelui, precum și a pesticidelor, ierbicidelor ș.a., cantitatea mare de deșeuri, defrișări, desecări etc., care are efecte nefaste asupra condiției umane și a mediului. Poluarea aerului prin monoxid de carbon, oxizi de azot, dioxid de sulf, acid sulfuric sau acid nitric este cauzată de progresele tehnologice, activitatea industrială, numărul de mașini etc. Efectul principal al acestei poluări este distrugerea stratului de ozon, fenomen responsabil de încălzirea globală. În 1987, statele au semnat Protocolul de la Montreal, care stabilea limitarea utilizării poluanților care distrug stratul de ozon. Poluarea apei se referă la contaminarea acesteia cu deșeuri provenite din activitatea industrială și utilizarea chimicalelor în agricultură, dar și la managementul utilizării apei, ținând cont și de faptul că în țările dezvoltate circa 1 mld. de oameni au probleme cu obținerea apei potabile. Problema interferează cu cea a ocrotirii Oceanului Planetar. Cercetările demonstrează concentrații record de microplastic în oceane. La acestea se adaugă poluarea oceanului cu diverse substanțe chimice, pescuitul și vânatul excesiv, distrugerea mediului de trai al plantelor și al animalelor oceanice.

O problemă gravă în procesul de poluare o reprezintă cea a deșeurilor. Un rol negativ îl au deșeurile de plastic, deșeurile industriale,

deșeurile radioactive etc. Eliminarea unei tone de deșeurii costă circa 160 de dolari, în timp ce depozitarea costă între 40 și 60 de dolari. Drept urmare, numeroase țări slab dezvoltate primesc, legal sau ilegal, deșeurii pe teritoriul lor. Astfel, Guineea Bissau a avut un contract în valoare de trei ori mai mare decât venitul național (aproximativ 600 mil. de dolari) pentru depozitarea a 20 mil. tone de deșeurii pe an. Unele țări, de ex. Senegalul, Beninul, Zairul, depozitează deșeurii extrem de periculoase.

Schimbările climatice globale au provocat schimbări ale ecosistemelor: modificarea anotimpurilor, dispariția speciilor de animale, destabilizarea culturilor, creșterea sau descreșterea nivelului mărilor etc. La 1 februarie 1993 a fost adoptat al cincilea Program de acțiune al Comunității privind problema mediului, intitulat „Către o dezvoltare durabilă”, stabilit pentru perioada 1993–2000, care are drept scop armonizarea dezvoltării economice, raportată la cerințele protecției mediului înconjurător. În decembrie 1997, Consiliul Mediului din UE a obligat statele membre să-și reducă cu 15% emisiile a trei gaze de seră (CO₂, metan, NO₂). Problemele mediului au fost discutate în cadrul tuturor direcțiilor ce includ subdiviziuni pe probleme de mediu (Directoratele Agricultură, Industrie), în cadrul Comitetului Mediului, Sănătății Publice și Protecției Consumatorilor din Parlamentul European și în cadrul ONG-urilor. Tratatul de la Amsterdam a confirmat atașamentul UE la continuarea acțiunilor de protejare a mediului înconjurător, prin introducerea art. 6, care sublinia că exigențele protecției mediului trebuie integrate în definirea și punerea în aplicare a politicilor și acțiunilor comunității. În problema mediului ambient, UE dispune de un mecanism de organizare constituit din: standardizarea ecologică, aprecierea influenței diversilor factori asupra mediului ambient, instrumentul de finanțare – LIFE. La 21 ianuarie 2001, Comisia Europeană a propus cel de-al șaselea Program de acțiune comunitară privitor la mediul ambient: „Mediul 2000: viitorul nostru, alegerea noastră”.

- Identifică subprobleme ale problemei ecologice.
- Demonstrează că problemele ecologice sunt rezultatul acțiunii umane.

Problema demografică are două aspecte de bază: creșterea numărului populației și îmbătrânirea acesteia. În 1950, populația mondială era de 2,7 mld. de locuitori, în 1990 – de 5,3 mld., iar în prezent a depășit cifra de 7 mld. Demografia mondială este dominată de ponderea Asiei cu peste 3,5 mld. de locuitori, pe o cincime din suprafața terestră. China și India reprezintă 38% din populația totală. Europa, mai slab populată (530 mil.), are, în schimb, o populație care crește cu doar 0,22% pe an. Îmbătrânirea populației e pusă pe seama

scăderii natalității, care are implicații profunde în piața muncii. În 2050 vor exista peste 2 mld. de oameni cu vârsta peste 60 de ani.

O altă problemă este micșorarea importanței familiei. La nivel mondial se întreprind acțiuni pentru sănătatea reproducerii, planificarea familiei etc. Pentru combaterea fenomenelor negative legate de demografie, ONU a adoptat „Planul global de acțiuni în domeniul populației”, care cuprinde un set de chestiuni: de la politici demografice până la statutul refugiaților. Problemele demografice s-au aflat în centrul discuțiilor la diferite conferințe, de exemplu, Conferința de la Cairo despre populație și dezvoltare, care a avut ca problematică „Fonduri pentru populația Națiunilor Unite”, 6–13 septembrie 1994.

Creșterea rapidă a populației în unele regiuni și depopularea altora atrage alte probleme, cum ar fi: explozia urbană, problema alimentară, șomajul etc. Creșterea demografică duce și la alte probleme sociale: intensificarea fundamentalismului islamic, acțiuni ale mișcărilor violente de opoziție împotriva prezenței străinilor, creșterea popularității partidelor de dreapta în Europa.

- Descrie problema demografică.
- Expune-ți opinia referitoare la manifestarea acestei probleme în Republica Moldova.

Accelerarea urbanizării. Fenomenul urbanizării are consecințe negative prin dezrădăcinarea populației de la sate, falimentul politic și administrativ al celor mai multe state care nu au sau nu pot gestiona corespunzător resursele necesare, toate având drept urmare transformarea multor orașe în adevărate centre ale sărăciei și ruinei sociale. Dacă în 1985 doar 32% din populația mondială trăia în orașe, în anul 2000 – 40%, iar în 2025 va ajunge la 57%.

Problema alimentației. O altă problemă este subnutriția, de care suferă mai mult de o treime din populație. Cauzele problemei subalimentației sunt: creșterea rapidă a numărului de populație, specializarea îngustă în cultura plantelor, în special destinate exportului, productivitatea scăzută a agriculturii. Pentru soluționarea problemei s-a propus: folosirea pe larg a tehnicii în agricultură, a produselor chimice, a selecției plantelor și animalelor. Conform

Guangzhou, un oraș de 14,5 mil. de locuitori, este una dintre cele 8 metropole adiacente situate în cea mai mare aglomerație de pe Pământ, care înconjoară delta râului Perle din China.

O femeie, care participă la sesiunea de sănătate și nutriție, împarte mâncare persoanelor din satul Chiunjila, din districtul Newala, regiunea Mtwara, Tanzania, 23 februarie 2022

UNICEF, în fiecare zi, în medie, în întreaga lume mor peste 26 000 de copii cu vârste sub cinci ani, în general din cauze care pot fi prevenite. În mai mult de jumătate dintre aceste cazuri motivul este subnutriția.

Discriminarea anumitor grupuri a existat pe tot cursul istoriei. Problemele discriminatorii sunt cauzate de diferențele de venituri, de criterii etnice, religioase, de sex, de vârstă, sănătate etc. Se cunoaște stigmatizarea și discriminarea în ceea ce privește ocuparea forței de muncă, locuințele, educația, îngrijirea sănătății, beneficiile publice etc., care duc la marginalizarea anumitor categorii de populație.

Problema sănătății rezultă din alte probleme globale: sărăcia, subnutriția și alimentarea incorectă, ecologia etc., lipsa accesului la sistemele naționale de sănătate pentru 1 miliard de oameni din lume. Printre cele mai grave probleme în acest domeniu se numără: sănătatea umană și maladiile incurabile (SIDA, cancer ș.a.); afecțiunile cardiovasculare și diabetul, narcomania, tabagismul și alcoolismul. În 2020, umanitatea a fost afectată de pandemia Covid.

- Explică prin ce sunt periculoase problemele globale descrise mai sus.

Căi de soluționare a problemelor globale. Pentru soluționarea problemelor globale omenirea poate lucra împreună. În 1991, Clubul de la Roma a publicat raportul „Prima Revoluție Globală”, în care specialiști din 53 de țări au analizat perspectivele planetei, recomandând:

a) pe plan economic – conversia industriei militare în ca-

Studiu de caz

Pandemia COVID-19 este o criză globală de sănătate publică, declanșată de răspândirea virusului SARS-CoV-2. Acest virus a fost identificat pentru prima dată în decembrie 2019, în orașul Wuhan, China. În urma răspândirii rapide a virusului, pe 11 martie 2020, Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a declarat pandemia COVID-19. Virusul a afectat majoritatea țărilor din lume. Datele statistice relevante la nivel global (actualizate până în septembrie 2022) atestă: peste 200 mil. de cazuri confirmate de COVID-19; peste 4 mil. de decese cauzate de COVID-19. Pandemia a avut un impact devastator asupra societății, economiei și sistemelor de sănătate din întreaga lume. S-au implementat măsuri de prevenție și control, cum ar fi distanțarea socială, purtarea măștilor și campanii de vaccinare, pentru a reduce răspândirea virusului și a proteja sănătatea publică.

- **Appreciază impactul pandemiei COVID-19 asupra societății.**
- **Amintește-ți cum pandemia a afectat Republica Moldova.**

pacității de producție civile; b) pe plan ecologic – limitarea efectului de seră și reîmpădurirea zonelor tropicale; c) pe plan politic – ameliorarea relațiilor nord-sud, între țările dezvoltate industrial și majoritatea țărilor slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare. Organizațiile mondiale recomandă guvernelor, iar Parlamentul European recomandă Comisiei Europene (negociatorul principal al Uniunii) să țină cont de problemele globale ale omenirii, printre care și combaterea sărăciei, dezvoltarea continuă în toate domeniile, o viață politică democratică. Printre măsuri ar fi: elaborarea unor strategii de durată, întemeiate pe colaborarea structurilor internaționale, a guvernelor, a ONG-urilor etc.; coordonarea acțiunilor statelor, prin intermediul sistemului internațional de coordonare, cum ar fi organizații sub auspiciile ONU, bazându-se pe ultimele realizări în știință, elaborarea unor programe educativ-instructive pentru educația ecologică, demografică, nutrițională, sanitară etc.

- Enumeră măsurile necesare pentru contracararea efectelor negative ale problemelor globale.

Consolidare și reflecție

Activitate independentă

1. Explică ce înseamnă problema Oceanului Planetar.
2. Argumentează importanța semnării colaborării statelor în soluționarea problemelor globale.

Activitate în echipă

3. Organizați o masă rotundă la subiectul: *Problemele globale – pericol pentru umanitate.*
4. Cercetați problemele globale de natură culturală. Elaborați o prezentare.

Formulare de concluzii

5. Argumentează interdependența dintre problema ecologică și problema sănătății.
6. Demonstrează necesitatea soluționării problemelor globale.

Sugestie de temă pentru acasă

7. Propune o listă de măsuri care ar contribui la soluționarea problemelor globale.
8. Identifică site-uri ale organizațiilor care contribuie la soluționarea problemelor globale.

58

Consecințele problemelor globale și modalități de supraviețuire a omenirii

Jurnal istoric

„Nu moștenim Pământul de la strămoșii noștri, ci îl împrumutăm de la copiii noștri.”

Proverb indian

- Comentează provebul.
- Explică ce învățăminte trebuie să tragem din el.

Timp istoric

iunie 1972 – constituirea Programului Națiunilor Unite pentru Protecția Mediului (UNEP).

1992 – semnarea Convenției-cadru privind schimbarea climei.

Dicționar istoric

Streptococcus pneumoniae – bacterie care provoacă infecții grave, cum ar fi meningita, pneumonia și septicemia.

Haldă – loc unde se depozitează sterilul și deșeurile inutilizabile provenite din lucrările miniere, de la prepararea minereurilor sau din uzinele metalurgice.

Problemele globale au consecințe dezastruoase asupra calității vieții oamenilor, asupra mediului, economiilor și relațiilor sociale. Evoluția societății depinde și de rezolvarea acestor probleme globale.

Menținerea păcii. Intensificarea și creșterea numărului de conflicte locale privind diferențele teritoriale, etnice, religioase amenință să se transforme în conflicte regionale sau globale. Înmarmarea a dus la acumularea unei cantități mari de muniție, a absorbit resurse materiale și financiare enorme etc. Pentru necesități militare, suma a depășit 1 trilion de dolari în an, ce reprezintă circa 6–7% din PIB-ul global. Armele nucleare sunt prezente în 6 țări într-o cantitate suficientă pentru a distruge viața pe Pământ de câteva zeci de ori. În producția militară sunt angajați 60 mil. de oameni. Războaiele provoacă numeroase decese. Conflictele militare care au avut loc din 1945 până la sfârșitul secolului XX au făcut 10 mil. de jertfe. În războiul din Siria, în anul 2016, au fost înregistrate 290 000 de decese. În războaie sunt afectați și copiii. De exemplu, în Războiul din Cambodgia numărul copiilor decedați a constituit 3% din populația țării.

Menținerea păcii poate fi făcută prin sprijinul diplomatic, observarea și monitorizarea armistițiilor de încetare a focului, negocieri și medieri, redresarea și menținerea ordinii și a stabilității, protecția asistenței umanitare, implementarea sancțiunilor, separarea prin forță a beligeranților prin intervenția unei forțe puternice, aducerea adversarilor la masa tratatelor, realizarea zonelor demilitarizate și extinderea acestora. Printre modalitățile de rezolvare a dezarmării este reprofilarea economiei militare la producția de produse civile (însă aceasta este însoțită de costuri materiale și morale, de probleme în domeniul ocupării forței de muncă și al structurii economiei) și menținerea producției militare într-un volum mai mic sau reducerea acesteia.

- Enumeră consecințele înmării.
- Numește mijloacele de menținere a păcii.

Destul de acută, în multe țări în curs de dezvoltare, rămâne a fi **problema alimentară**. Deși în ultimii 50 de ani s-au înregistrat progrese semnificative în producția de alimente, iar numărul persoane-

Conferința de Pace de la Paris cu privire la încheierea Păcii în Cambodgia, 23 octombrie 1991

ONU, la 24 februarie 2023, a condamnat din nou invazia rusă și a cerut retragerea trupelor ruse din Ucraina. Din cele 193 de state membre ONU, 141 au votat „pentru” rezoluția privind retragerea imediată a trupelor ruse din Ucraina.

Utilizarea energiei verzi: baterii solare, energia eoliană, hidrocentrale

● Numește problema soluționată, având drept reper imaginea.

a industrializării, omenirea a pierdut deja 2 mld. ha de pământ productiv, circa 7 mil. ha de terenuri fertile sunt eliminate anual din circuit. Aceste procese provoacă reducerea diversității biologice pe Pământ, estimată la 10-20 mil. de specii, din cauza distrugerii habitatului plantelor și animalelor, supraexploatării resurselor agricole, poluării mediului.

Arderea petrolului, gazelor și a cărbunelui, care provoacă emisii de bioxid de carbon (CO_2), și a altor gaze cu efect de seră contribuie la încălzirea generală a climei. Dacă în 1950, când au început să fie făcute măsurări detaliate cu instrumente moderne, nivelul de CO_2 era de 316 ppm, atunci în 1998 este de 367 ppm. Drept rezultat, a crescut temperatura: de la 13,99 °C în 1969-1971 la 14,43 °C în 1996-1998. În ultimii 20-25 de ani, din cauza creșterii emisiilor de freon, stratul protector al atmosferei a scăzut cu 2-5%, iar o scădere a stratului de ozon cu 1% duce la o creștere a radiației ultraviolete cu 2%. În emisfera nordică, conținutul de ozon din atmosferă a scăzut deja cu 3% din cauza producerii de freoni: 31% din freoni sunt produși în SUA, 30% – în Europa de Vest, 12% – în Japonia, 10% – în Comunitatea statelor independente (CSI). Creșterea radiațiilor ultraviolete are consecințe foarte grave – cancer de piele, cataractă, perturbări ale sistemelor de reglare a proceselor fiziologice etc.

Fenomenele vor modifica ecosistemele de pe Pământ. Temperaturile record ale apei de suprafață din ultimii ani au distrus peste 70% din recifele de coral ale Oceanului Indian. Stratul de gheață scade în Arctica și Antarctica, în munții Alpi, Anzi, platoul Qinghai-Tibet etc. Încălzirea a provocat incendieri masive ale pădurilor, în fiecare an cel puțin 14 mil. ha sunt pierdute. În pădurile nordice insectele au provocat desfrunzire masivă. Încălzirea din Alaska a favorizat atacul unui vierme al mugurilor de brad, care până la sfârșitul anului 1998 a mâncat circa 20 mil. ha de pădure. Consecințele sociale ale problemelor de mediu se manifestă în lipsa hranei, creșterea morbidității și extinderea migrațiilor ecologice. Comunitatea internațională a luat în dezbatere această problemă la conferințe internaționale, precum Conferința Națiunilor Unite pentru Mediu, iunie 1972, la Stockholm, la care s-a creat o instituție specializată

lor subnutrite și înfometate s-a redus aproape la jumătate, totuși, în prezent, o mare parte a populației lumii se confruntă cu lipsa de alimente. În lume circa 800 mil. de oameni suferă de malnutriție. În fiecare an, mai ales în țările în curs de dezvoltare, mor de foame aproximativ 18 mil. de oameni. În același timp, mai mult de o treime din culturile de cereale recoltate în lume sunt folosite ca furaj pentru vite, de exemplu, în SUA se utilizează 70-80% din grânele recoltate. Suprafețe imense de păduri tropicale din Amazon și alte regiuni ale Pământului sunt tăiate pentru pășunatul bovinelor, a căror carne este folosită pentru livrarea la restaurante fast-food din întreaga lume. Subvențiile acordate fermierilor și agricultorilor în SUA și în alte țări contribuie la faptul că produsele alimentare nesănătoase sunt mai ieftine în comparație cu cele sănătoase.

Cercetătorii estimează că producția de alimente în lume în următorii 20 de ani va putea satisface cererea totală de alimente a populației, însă va fi afectat consumul și calitatea produselor. Eforturile comunității mondiale de a rezolva problema alimentară va duce la creșterea consumului de alimente în țările în care există deficit, din Asia, Africa și America Latină și Europa de Est.

- Propune metode de atenuare a problemei malnutriției.
- Exprimă-ți opinia asupra metodelor de soluționare a problemei alimentare.

Problemele mediului. Degradarea sistemului ecologic a fost provocată la rândul-i de cea a mediului natural ca urmare a utilizării iraționale a resurselor naturale și poluarea acestuia cu deșeuri din activitatea umană. În ultimii 25-30 de ani, în lume s-au folosit tot atâtea materii prime cât în întreaga istorie a civilizației. În același timp, mai puțin de 10% din materiile prime sunt transformate în produse finite, restul sunt deșeuri. Cantitatea totală de deșeuri solide din producție și consum situate în haldele, depozite de gunoi este de 80 mld. tone. Un rol semnificativ are criza energetică, a combustibililor și a materiilor prime. Consumul de energie pe cap de locuitor în țările industrializate este de 85 de ori mai mare decât în Africa. Resursele energetice și materiile prime sunt distribuite extrem de inegal pe planetă: țări bogate în minerale și resurse energetice coexistă cu țări complet lipsite de ele, ceea ce marchează un mare decalaj între țări.

Procesul de defrișare a pădurilor în ultimii 10 ani a dus la scăderea suprafeței împădurite cu 35%. Africa de Nord și Orientul Mijlociu se confruntă cu eroziunea solului, ce a dus la deșertificarea acestuia, de exemplu, barajul de la Assuan, pe lângă consecințele sale pozitive, duce și la scăderea fertilității solului. Drept rezultat al degradării terenurilor ca urmare a extinderii agriculturii și creșterii animalelor, a utilizării iraționale a terenurilor,

a ONU – Programul Națiunilor Unite pentru Protecția Mediului (UNEP), având ca obiectiv fundamental „protejarea și ameliorarea mediului înconjurător pentru generațiile prezente și viitoare” (cu sediul la Nairobi, Kenya). În 1992, la Rio de Janeiro, a fost semnată Convenția-cadru privind schimbarea climei. Comunitatea mondială propune un șir de soluții: înlocuirea cu surse alternative de materii prime și energie, de exemplu utilizarea altor surse de energie, cum ar fi vântul, energia solară, mările maritime, energia geotermală, utilizarea științei și tehnologiilor pentru rezolvarea problemelor globale, programe educative de păstrare a mediului etc.

- Clasifică consecințele problemei mediului pe domenii: economic, social, ecologic.
- Demonstrează că problema mediului este una vitală pentru supraviețuire.

Problemele sănătății. O problemă cu care se confruntă societatea sunt produsele alimentare tot mai ieftine, dar bogate în calorii (burgeri, sandwich-uri, pizza etc.) și bucatele bogate în sare, zahăr sau grăsimi, care, în combinație cu malnutriția, stilul de viață din ce în ce mai sedentarist, creșterea urbanizării, schimbarea modurilor de deplasare și ecologia, duc la obezitate, boli cardiovasculare, diabet zaharat, cancer, boli pulmonare cronice etc. Anual se înregistrează decesul a 36 mil. de oameni din cauza bolilor netransmisibile. Un sfert din numărul total de decese sunt ale persoanelor de până la 60 de ani. De malnutriție și de boli mor anual peste 7,5 mil. de copii sub 5 ani, iar de boli infecțioase circa 6,7 mil. de oameni. În lume are loc răspândirea rapidă a HIV/SIDA. În conformitate cu datele agențiilor ONU, organizației UNAIDS, anual în lume se înregistrează: 33,4 mil. de persoane care trăiesc cu HIV, 2,7 mil. nou-infectate cu HIV, 2 mil. morți de SIDA. Bolile cardiovasculare sunt principala cauză a deceselor în întreaga lume, în țările cu venituri medii ale populației peste 80% din decese sunt cauzate de bolile cardiovasculare. În fiecare an decedează 1,7 mil. de oameni de tuberculoză și 9,4 mil. se infectează, 1,6 mil.

de oameni, dintre care mai mult de jumătate sunt copii, mor de infecțiile cu pneumococ (*Streptococcus pneumoniae*), care pot fi prevenite prin vaccinare, de epidemia malariei mor anual 780 000 de oameni.

- Exprimă-ți opinia cu privire la cauzele situației complicate în domeniul sănătății.

Acuitatea deosebită a **problemei demografice** globale decurge din faptul că peste 80% din creșterea populației mondiale are loc în țările în curs de dezvoltare: țările din Africa tropicală, Orientul Apropiat și Mijlociu și, mai puțin, în Asia de Sud. Țările în curs de dezvoltare au un ritm ridicat de creștere naturală a populației: 2,2% față de 0,8% în țările dezvoltate. În țările care au atins un nivel mai ridicat de dezvoltare (Asia de Sud-Est și de Est, America Latină) există o tendință destul de stabilă spre scăderea fertilității (18% în Asia de Est față de 29% în Asia de Sud și 44% în Africa tropicală). În ceea ce privește mortalitatea, țările în curs de dezvoltare diferă puțin de țările dezvoltate (9%, respectiv 10%). Explozia populației a dus la o concentrare mare a forței de muncă a lumii în țările în curs de dezvoltare. Unul dintre cele mai importante aspecte ale problemei demografice globale este asigurarea cu locuri de muncă, utilizarea eficientă a forței de muncă și creșterea migrației forței de muncă către țările industrializate și mai bogate.

Până în prezent continuă să existe țări și regiuni cu un nivel scăzut de **educație**. Banca Internațională de Construcție și Dezvoltare a constatat că durata învățământului în școala primară în Africa de Vest este de aproximativ doi ani, în țările din Africa tropicală – mai puțin de trei ani, în Africa de Est – cca patru ani. O sarcină importantă este eliminarea analfabetismului. Marea majoritate a analfabeților se află în țările în curs de dezvoltare. Astfel, în Africa și Asia de Sud, mai mult de 40% din populația adultă sunt analfabeții. Proporția de analfabeți în rândul populației de peste 15 ani este de 17% în Brazilia, aproximativ 43% în Nigeria și aproximativ 48% în India.

- Elucidează esența problemei demografice.
- Justifică necesitatea lichidării analfabetismului.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Numește elemente de rezolvare a problemelor mediului care ar putea fi implementate și în Republica Moldova.
2. Apreciază importanța păstrării păcii pentru umanitate.

▶ Activitate în echipă

3. Organizați o discuție despre succesele și insuccesele în combaterea consecințelor problemelor globale.
4. Elaborează împreună cu colegul/colega de bancă un poster despre *Problema Oceanului Planetar și soluții*.

▶ Formulare de concluzii

5. Argumentează interdependența dintre nivelul de dezvoltare a țărilor și problema demografică.
6. Formulează 3 concluzii referitoare la situația ecologică actuală.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

7. Redactează un eseu cu titlul: *Educația în țările în curs de dezvoltare*.
8. Realizează un proiect transdisciplinar: organizează o conferință comună disciplinelor: Istorie, Geografie, TIC, Biologie.

59 Migrații în lumea actuală

Jurnal istoric

„Criza imigrației din Europa a stârnit dezbateri intense și a ridicat întrebări despre identitatea națională, integrarea culturală și viitorul politicii europene. A provocat noțiunile tradiționale de frontieră, suveranitate și cetățenie. Afluxul de migranți a evidențiat necesitatea unei abordări cuprinzătoare și coordonate care echilibrează preocupările umanitare cu securitatea națională și considerațiile economice.”

Zimmermann. *Europe in Crisis: Migration, Identity, and Politics*

- Identifică provocările noi apărute în fața comunității europene.
- Exprimă-ți opinia despre problemele apărute în urma crizei emigrației în Europa.

Timp istoric

2011 – criza politică din Libia în urma înlăturării lui Muammar Gaddafi, începutul crizei refugiaților libieni.

2015 – începutul crizei refugiaților din Siria.

24 februarie 2022 – invazia militară a Rusiei în Ucraina, începutul crizei refugiaților ucraineni.

Case distruse în urma invaziei ruse în Ucraina, Borodyanka, 5 aprilie 2022

Dicționar istoric

Explozie demografică – creștere rapidă și semnificativă a populației unei regiuni, țări.

Migrație – deplasare în masă a unor populații de pe un teritoriu pe altul.

Politică demografică – sistem de măsuri și mijloace, adoptate de un stat pentru a realiza obiective demografice.

Refugiat – persoană care s-a retras undeva sau la cineva spre a se adăposti, spre a găsi sprijin sau ocrotire în fața unei primejdii etc.

Asimilare culturală (sau **aculturație**) – adoptarea de către emigranți a unor modele culturale ale societății în care s-au stabilit.

Asimilarea structurală (**integreare**) – participarea la diferite grupuri primare.

Indicatori statistici

Tabel. Evoluția numărului de populație în lume

An	Nr. populației, mld.
1975	4,1
1985	4,8
1990	5,3
1995	5,71

- Estimează amploarea creșterii demografice în lume.
- Identifică cauzele frecvente ale crizei emigranților din Orientul Apropiat și Africa.
- Numește problemele generate de emigranți în țările în care se stabilesc sau le traversează.
- Descrie măsurile luate de autoritățile țărilor-gazde.

Problema demografică în lumea contemporană. Evoluția demografică a populației mondiale reflectă schimbările și tendințele ce au modelat societatea în ultimele decenii. Evoluția populației a fost marcată de ritmuri accelerate de creștere, atingând un nivel de aproximativ 2% anual în anii '60, cel mai ridicat ritm din istoria populației globului. În 2023, populația globului a depășit pragul de 7 mld., ceea ce reprezintă o creștere semnificativă, fiind de peste două ori mai mare decât acum o jumătate de secol. Diferențierea majoră s-a produs între regiunile dezvoltate și cele mai puțin dezvoltate, ritmul de creștere a populației acestora din urmă, după 1950, fiind de aproximativ trei ori mai mare decât al celor dezvoltate. Raportul Băncii Mondiale arăta că, în 1995, aproximativ 20% din populație trăia în regiunile dezvoltate (America de Nord, Japonia, Europa, Australia, Noua Zeelandă și țările ex-URSS), în timp ce restul aproximativ 80% locuiau în regiunile mai puțin dezvoltate.

Proiecțiile pe termen lung ale ONU estimează o creștere a populației globului la 8,3 mld. de persoane în 2050. Se preconizează că în regiunile dezvoltate vor trăi aproximativ 15% din totalul populației, iar în cele mai puțin dezvoltate 85%. Estimările indică o distribuție inegală a populației pe glob în 2025, cu aproximativ 60% din populație în Asia, urmată de Africa cu 18%. China și India rămân printre cele mai populate țări, iar Africa este prognozată să-și dubleze populația în

2025 comparativ cu 1995. Creșterea demografică neîncetată exercită o presiune tot mai mare asupra sistemelor naturale, iar unele țări, cum ar fi Etiopia, Nigeria și Pakistan, se așteaptă să-și tripleze populațiile până în 2050. Estimările arată că Nigeria ar putea găzdui 339 mil. de oameni în 2050, iar Etiopia ar ajunge la 213 mil. în timp ce India ar adăuga 600 mil. de oameni, iar China, aproximativ 300 mil., până la stabilizarea populației în 2040.

- Numește țări sau regiuni suprapopulate.
- Identifică problemele pe care le generează suprapopularea unor regiuni.

Migrația populației în condițiile globalizării. Migrația desemnează deplasarea populației unei regiuni în altă regiune, îndeosebi din zonele rurale către cele urbanizate, dar și dinspre o societate spre alta. În ambele cazuri, cei care se deplasează nu sunt cei mai săraci, ci indivizi capabili să sesizeze decalajul dintre aspirațiile lor și posibilitatea de a le realiza. Consecință a problemei demografice, migrația este unul dintre cele mai răspândite fenomene din lumea contemporană, devenind tot mai accentuată și accelerată în condițiile regionalizării și globalizării. Este un fenomen internațional din motive de diferențiere socioeconomică, de sporire a mobilității teritoriale și sociale a populației, de creștere a gradului de transparență a granițelor naționale. În general, fenomenul migrației este apreciat pozitiv atât în arile de plecare, cât și în cele de stabilire a emigranților, dată fiind cota populației tinere antrenate în procesele respective, cu un important potențial economic și demografic. În același timp, migrația masivă și necontrolată a populației creează numeroase probleme de natură demografică, economică, socială și chiar pericole la adresa siguranței statelor naționale, solicitând o largă cooperare interstatală la nivel regional și internațional.

Procesul de asimilare ia diferite forme în țările de imigrație, ca SUA sau Israel, constituite prin migrații, și statele naționale de tip european. În primul caz, rezultă grupuri etnice care mențin mai mult timp modelele culturale de origine și constituie un mediu care favorizează o aculturație mai lentă și progresivă. În cel de-al doilea caz, emigranții, forțați să se adapteze mai rapid normelor impuse de societatea în care s-au instalat, sunt mai puțin susceptibili de a forma grupuri sociale specifice. S-a constatat astfel un fenomen de revenire la identitățile naționale (în SUA), conform teoriei celor trei generații. Astfel, fiii celor care au migrat, născuți în SUA, cea de-a „doua generație”, încă nesiguri în ceea ce privește identitatea lor națională, încearcă să se integreze în societatea americană, respingând identitatea irlandeză sau italiană a tatălui lor; în schimb, nepoții devin „cea de-a treia generație”, care nu mai au îndoieli asupra apartenenței lor naționale, își recuperează identitatea națională de origine, datorită căreia ei obțin un statut și un loc în cadrul societății americane. În SUA emigranții cunosc o asimilare culturală rapidă, dar și o aculturație structurală redusă.

- Identifică principalele cauze ale migrației populației.
- Determină procesele care sunt cauzate de migrația unor grupuri de populație în țările-gazdă.

Criza emigranților din Orientul Apropiat și Africa către Europa este un fenomen complex care implică mișcări masive de persoane din regiuni afectate de conflicte, instabilitate politică, sărăcie și lipsă

Blocuri vechi de locuit în Hong Kong

Veneția (Italia), supraaglomerată de turiști

Studiu de caz

Criza refugiaților din Ucraina

Refugiați ucraineni în gara din Lvov, Ucraina, așteaptă trenul spre Europa, 7 martie 2022

Emigranți originari din Libia traversând Marea Mediterană, 2017

de oportunități economice. Cauzele migrării sunt factori precum conflictele armate (cum ar fi Războiul din Siria), instabilitatea politică, persecuția, sărăcia, lipsa de resurse și oportunități, precum și schimbările climatice, factori majori care determină oamenii să-și părăsească casele și să caute siguranță și speranță în alte țări.

Criza refugiaților sirieni a început în principal în 2011, odată cu izbucnirea războiului civil în Siria. Milioane de sirieni au fost nevoiți să fugă din țară din cauza violenței și a distrugerii provocate de conflict. Această criză a dus la una dintre cele mai mari migrații forțate din istorie.

Criza migranților din Libia către Europa a crescut semnificativ începând cu anii 2010 și 2011, odată cu instabilitatea politică și conflictul din Libia, dar și din cauza altor evenimente din Orientul Mijlociu și Africa de Nord. Aceste două focare de război și instabilitate au generat migrația și din alte state. Emigranții au folosit diverse rute pentru a ajunge în Europa, inclusiv traversarea Mediteranei în ambarcațiuni precare, călătoriile pe jos sau cu mijloace de transport nesigure, traversarea unor zone periculoase și folosirea serviciilor traficantilor de persoane. Odată ajunși în Europa, emigranții se confruntă cu diverse provocări. Mulți ajung în țări

precum Grecia, Italia, Spania sau Malta, iar apoi încearcă să se deplaseze spre alte țări din Uniunea Europeană.

Sosirea masivă a emigranților a cauzat anumite probleme în țările europene, inclusiv presiune pe resursele existente, dificultăți în integrarea acestora în societate și probleme legate de asigurarea unui sistem de azil funcțional și eficient. Uniunea Europeană a încercat să gestioneze criza migranților prin implementarea unor politici comune, cum ar fi Acordul Uniunii Europene cu Turcia, străduindu-se să prevină și să gestioneze fluxurile masive de emigranți. Criza emigranților a generat dezbateri aprinse în țările europene privind politica de azil, securitatea frontierelor, impactul economic și social al migrației și obligațiile umanitare față de cei în nevoie.

După invazia Rusiei în Ucraina, la 24 februarie 2022, o criză de refugiați de amploare, fără precedent, a afectat Europa. Această criză a generat cea mai mare mișcare de refugiați din Europa de la Cel de-Al Doilea Război Mondial și de după acesta, reprezentând a patra criză de refugiați din istorie și cea mai mare din secolul XXI. Până la sfârșitul lunii mai 2022, în Europa s-au refugiat aproximativ 6 mil. de ucraineni, iar alte 8 mil. de persoane au fost strămutate în interiorul țării. Circa un sfert din populația totală a Ucrainei și-a părăsit locuințele până la 20 martie, peste jumătate dintre copiii ucraineni și-au părăsit casele până la 24 martie, iar un sfert au părăsit țara.

Majoritatea refugiaților au intrat, initial, în țările vecine din vestul Ucrainei, cum ar fi Polonia, Slovacia, Ungaria, România și Moldova, iar ulterior circa 3 mil. de persoane s-au deplasat către alte țări europene. Republica Moldova a găzduit peste 100 de mii de refugiați. Peste 4,5 mil. de ucraineni s-au întors în Ucraina de la începutul invaziei, însă situația rămâne fluidă și în continuă schimbare.

- Identifică cauza crizei refugiaților din Ucraina.
- Numește problemele de ordin umanitar apărute și necesare de soluționate.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Alcătuieste enunțuri cu noțiunile: *migrație*, *problemă demografică*, *refugiat*.
2. Demonstrează relația cauză-efect dintre război și *migrare*.

▶ Activitate în echipă

3. Elaborează cu colegul/coleaga un dialog despre crizele emigranților în Europa.

▶ Formulare de concluzii

4. Formulează o concluzie despre efectele migrației în Europa.
5. Utilizând termenii din *Dicționarul istoric*, formulează un plan de idei al temei.

▶ Sugestie de temă pentru acasă

6. Elaborează o prezentare foto cu titlul: *Refugiați în secolul XXI*.
7. Redactează un plan de soluționare a problemelor migranților, pornind de la situația refugiaților ucraineni în Moldova în contextul războiului declanșat de Rusia împotriva Ucrainei la 24 februarie 2022.

Virtuți și valori contemporane. Sisteme educaționale eficiente*

60

Jurnal istoric

„Recunoștința nu este numai cea mai mare dintre virtuți, ea este mama lor.”

Marcus Tullius Cicero

- Explică opinia autorului, făcând referire la termenul din dicționar.
- Exprimă-ți argumentat opinia ta referitor la cele mai importante virtuți.

Timp istoric

1948 – adoptarea Declarației universale a drepturilor omului de ONU.

Dicționar istoric

Virtute – însușire dominantă a caracterului, care îl face mai bun pe individul uman, din punct de vedere moral, intelectual sau al unui tip specific de activitate; integritate morală.

Valoare – proprietate a ceea ce este bun, dezirabil și important; suma calităților care dau preț unui lucru sau unei persoane; măsură, grad în care cineva sau ceva e apreciat.

Valori și virtuți. Secolul XX a fost unul tumultuos, în lume existând state cu diferite regimuri politice, care și-au lăsat inevitabil amprenta asupra valorilor promovate. După revoluțiile din Europa Centrală și de Est din 1989, după căderea regimurilor totalitare, inclusiv în URSS, care s-a dezintegrat, și schimbările social-economice radicale, treptat s-a revenit la valori fundamentale abandonate de unele state fie în timpul sau după Primul Război Mondial, fie după cea de-a doua conflagrație mondială. Conștientizarea valorilor și virtuților este esențială pentru evoluția unei persoane, deoarece viața individuală este dependentă de viața comunităților care o integrează, în care are conturată o conștiință (moral-politică și religioasă) și un sistem de valori și virtuți de care se ghidează. Într-o societate democratică, oamenii se bazează pe valorile general-umane, pe valorile democratice și cele tradiționale.

Orice om de la naștere devine beneficiarul unor valori, acceptate în societatea în care crește drept norme comportamentale, la început morale, apoi și juridice. Printre acestea, valorile general-umane sunt esențiale. Dragostea, credința, adevărul, demnitatea, iubirea de neam și locul unde te-ai născut, binele, obligația morală sunt valori recunoscute unanim de întreaga comunitate. Aceste valori au stat la baza existenței și supraviețuirii comunității și indivizilor, marcând atât individualitatea, cât și coeziunea lor, asigurându-le o conviețuire echilibrată. Pornind de la aceste valori, comunitatea a creat un cod de reguli și principii ale comportamentului uman, care trebuie să reflecte responsabilitatea, corectitudinea, susținerea, respectul etc. Însă fiecare dintre valori are un caracter relativ, rezultând din aprecierea pe care o dă fiecare persoană aparte, ceea ce pune în prim-plan, dar și din estimarea pe care o dă comunitatea. Astfel, într-o comunitate oamenii învață să respecte ceilalți membri ai comunității. Abaterile de la acest cod de valori sunt sancționate în funcție de gravitatea abaterii.

Valori fundamentale, precum libertatea, echitatea, solidaritatea, s-au conturat în timp, devenind importante. Acceptarea acestor valori reprezintă un consens social important și are ca funcție esențială facilitarea

Tabel. Clasificarea valorilor după B. Șerbănescu

Tipul	Exemplu
Valori materiale și fizice	sănătate, confort, securitate
Valori economice	productivitate, eficacitate
Valori morale	onestitate, echitate
Valori sociale	filantropie, politețe
Valori politice/civice	libertate, dreptate, egalitate, toleranță
Valori estetice	frumusețe, simetrie, armonie
Valori religioase/spirituale	milă, puritate, iubire, iertare
Valori intelectuale	inteligentă, claritate
Valori profesionale	considerație, reușită profesională
Valori sentimentale	dragoste

- Completează cu exemple de valori, importante în opinia ta.

- Identifică anumite valori reprezentate.
- Asociază-le virtuți.

încuviințării cetățenilor a punerii în practică a drepturilor fundamentale, fiind un sistem de asigurare a conviețuirii în societate. Declarația universală a drepturilor omului, adoptată în 1948 de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, proclamă aceste valori și reprezintă documentul internațional care prevede respectarea drepturilor de bază și a libertăților fundamentale ale tuturor oamenilor. Prin pactele ONU pentru drepturile omului sunt promovate aceste valori, fiind obligatorii pentru statele semnatare. În toate tratatele europene sunt consemnate valorile pe care este fondată Uniunea Europeană: respectul pentru demnitatea umană, libertate, democrație, egalitate, stat de drept și respectarea drepturilor omului.

Ignorarea sau sfidarea valorilor și virtuților într-o societate democratică poate fi diminuată prin educație. Educația trebuie să fie continuă și sistematică și să fie susținută de către familie, societate și stat, prin diferite acțiuni dedicate asigurării și apărării familiei, a femeii, copiilor, a demnității umane etc. față de noile amenințări. Educarea valorilor, permanentă și continuă, formează o mentalitate care poate să constate existența răului, a erorii, alături de bine, frumos și adevăr, fără să se îndoiască de realitatea și valoarea lor.

Un rol important îl are înțelegerea legăturilor noilor valori și virtuți morale cu cele vechi, acestea fiind educate și promovate printr-o viziune corectă, deschisă despre istorie, tradiții și înaintașii neamului. În acest sens, deosebit de valoroase sunt datinile, obiceiurile, proverbele, învățămintele străbunilor. Promovarea valorilor înseamnă și asumarea responsabilităților, pe care indivizii ca membri ai comunității trebuie să le conștientizeze.

Virtutea este o trăsătură sau o calitate care este considerată a fi bună din punct de vedere moral. Virtuțile, conform învățaturii creștine, se clasifică în: virtuți religioase (credința, nădejdea și dragostea) și virtuți morale sau cardinale (înțelepciunea, dreptatea, cumpătarea, curajul). Aceste virtuți au drept scop moralizarea rânduielilor și legăturilor dintre oameni. Ele au un rol important în realizarea potențialului personal și în atingerea succesului. Benjamin Franklin a elaborat o listă din 13 virtuți, practicarea constantă a cărora a considerat-o esențială în autodezvoltarea personalității. Astfel, cumpătarea, liniștea, ordinea, hotărârea, chibzuința, hărnicia, sinceritatea, dreptatea, moderarea, curățenia, calmul, castitatea, umilința erau virtuțile determinate de către B. Franklin ca repere importante în formarea unei vieți demne.

În prezent, relațiile interumane, activitățile cognitive și practice, criteriile și mijloacele de evaluare a bunurilor evoluează sub impactul tehnologiilor informaționale. Evident, situația influențează și sistemul de valori și re-

acții comportamentale ale oamenilor, care probabil vor avea impact și asupra virtuților.

- Numește diferite tipuri de valori.
- Justifică importanța valorilor într-o societate democratică.
- Explică cât de actuale sunt în prezent virtuțile creștine.

Educația este unul dintre cele mai importante domenii ale societății, fiind un element esențial și indispensabil în dezvoltarea socială și economică. Extinderea învățământului în întreaga lume a fost esențială în vederea construirii națiunii, fiind necesară și în scopul susținerii industrializării, iar sistemele actuale de învățământ sunt în pas cu procesele de modernizare.

Un sistem de educație este format din totalitatea instituțiilor, organizațiilor (economice, politice, culturale), infrastructurilor și comunităților social-umane (familie, mediu), care contribuie la formarea și dezvoltarea personalității umane prin exercitarea unor funcții și roluri pedagogice. Pentru ca învățământul să fie eficient, este necesar ca statul să aibă o politică corectă, eficace de asigurare a calității educației, o finanțare adecvată și să stimuleze profesionalismul. Eficiența sistemului educațional este stabilită prin rata de promovabilitate, prin lipsa abandonului școlar și, mai ales, prin înalta pregătire a absolvenților în domeniul ales. Statele dezvoltate, care își doresc un sistem educațional performant, investesc sume mari în dezvoltarea educației, în vederea obținerea rezultatelor pe termen lung.

Unul dintre liderii în eficiența sistemelor educaționale este considerată Finlanda, în special din perspectiva învățământului de masă. Sistemul educațional finlandez pune accentul pe: cooperare și echitate, drepturi și șanse egale, învățământ public gratuit pentru toți, abordarea necesităților unice ale elevilor pentru o educație incluzivă, diversitate, multiculturalism, egalitate de gen, urmărind ca învățăceii să devină utili societății și buni specialiști. Instituțiile preșcolare și școlare oferă gratuit hrană, asistență de sănătate, materiale educaționale, servicii de consiliere psihologică și programe de învățare adaptate pentru fiecare elev. Raportul profesor–elev este: la grădiniță – un profesor pentru 3 copii până la 4 ani, unul pentru 7 la ceilalți; în școli – un profesor pentru 12 elevi, plus un profesor asistent în sălile de clasă pentru alți 12. Sunt obligatorii doar 9 clase, după care urmează studiile în licee teoretice sau școli de meserii. Elevii sunt notați după un sistem individualizat, realizat de fiecare profesor, în funcție de nevoile și aptitudinile elevilor. La sfârșitul studiilor, elevii susțin un singur test standardizat, numit Examenul Național de Matriculare, echivalentul Bacalaureatului. Relația dintre elev și profesor în sistemul finlandez este de coope-

rare și ghidare. Deși Ministerul Educației din Finlanda stabilește obiective educaționale și oferă cadrelor didactice metode de predare inovatoare, totuși profesorii au libertatea deplină de a preda. Finlanda s-a clasat pe unul dintre cele mai înalte locuri la matematică, știință și alfabetizare, conform standardelor PISA.

Un alt sistem educațional model la nivel mondial este cel japonez. În Japonia educația este un cult susținut și promovat în cooperare cu familia, societatea și guvernul. Scopul principal al școlii japoneze este de a educa cetățeni siguri, în spiritul democratic, respectând drepturile omului, iubind pacea și adevărul. Ea pune accentul pe cooperare, în detrimentul competiției. Deși legea prevede necesitatea dezvoltării perspectivei politice și a toleranței religioase, se interzice orice legătură a instituțiilor de învățământ cu partidele politice și organizațiile religioase. Sistemul educațional japonez pune în valoare: respectul față de oameni și animale, compasiunea, empatia, stima și generozitatea pentru ceilalți, capacitatea de a simți frumosul și sublimul, autocontrolul și disciplina, respectul față de mediul înconjurător, disponibilitatea de a contribui la dezvoltarea societății etc. Educația școlară durează 12 ani. Sistemul de învățământ din Japonia este format din 3 trepte: educația preșcolară (creșe, grădinițe, școli speciale cu program corecțional pentru persoanele cu dizabilități); educația școlară (școala elementară, ciclul secundar, liceul); învățământul superior și specializat (universități și școli tehnice).

Conform cerințelor stabilite de Ministerul Educației din Japonia, fiecare elev trebuie să stăpânească cel puțin 1 850 de hieroglife, de aceea durata ciclului elementar e mare. În primii trei ani de școală, elevii nu primesc niciun test, ci doar învață bunele maniere. Elevii japonezi studiază foarte mult, ei se pregătesc aproximativ 8 ore pe zi. Coeziunea și solidaritatea se formează prin purtarea uniformei specifice fiecărei școli și luarea mesei împreună în sala de clasă, având același meniu. Profesorul mănâncă alături de elevi. Solidaritatea, munca

în echipă și disciplina se învață prin autogospodărire: elevii se autodeservesc, fac ordine în sala de clasă, toalete etc. La sfârșitul studiilor de liceu dau un examen, asemănător Bacalaureatului, după care, în funcție de notă, merg la studii superioare sau în altă parte.

Un alt sistem educațional eficient este cel din Coreea de Sud, fiind unul de tip clasic, orientat în vederea unei învățări relevante în relație directă cu realitatea și cu provocările acesteia (globalizare, interculturalitate etc.). Accentul este pus pe politici de incluziune, de egalizare de șanse la educație, pentru a diminua disparitățile create printr-un sistem educațional selectiv. Elevii coreeni merg la școală la 6 ani și urmează un ciclu primar, de 6 ani de studiu, continuat de cel secundar de trei ani și apoi liceul, trei ani. În școala primară elevii sunt pregătiți mai mult moral și spiritual, se acordă atenție limbii coreene și matematicii, se urmărește dezvoltarea creativității. Elevii coreeni studiază foarte mult, circa 16 ore pe zi. Pe tot parcursul educațional primar și secundar se acordă atenție acumulării de experiență practică, activitățile se organizează în cadrul cluburilor, cercurilor, prin voluntariat. Anual se aplică un sistem de testare, *National Assessment of Educational Achievement*, cu verificarea nivelului de competență al elevilor de clasa a IX-a (finalul învățământului secundar inferior) și de clasa a XI-a, la limba coreeană, la limba engleză și la matematică. Accesul în sistemul universitar este condiționat de promovarea unui examen de tip Bacalaureat – CSAT. Este un sistem meritocratic și autoritar.

În domeniul învățământului superior, pe primele locuri se clasează renumitele Universități din SUA, Marea Britanie, Japonia, Franța etc.

- Explică importanța educației pentru societate.
- Compară sistemul de învățământ din Finlanda cu cel din Republica Moldova.
- Exprimă-ți argumentat opțiunea pentru unul dintre sistemele de învățământ prezentate.

Consolidare și reflecție

▶ Activitate independentă

1. Elaborează o clasificare a virtuților propuse de B. Franklin, rezultând din opinia ta proprie.
2. Compară, utilizând diagrama Venn, sistemele de învățământ din Finlanda și din Japonia.

▶ Activitate în echipă

3. Organizați o masă rotundă cu titlul: *Educația în Republica Moldova: etape, probleme și perspective*, bazându-vă pe experiența voastră de studii.

▶ Formulare de concluzii

4. Formulează un plan de idei al temei.
5. Prezintă argumente *pro* sau *contra*: *Valorile spirituale sunt mai importante decât cele materiale.*

▶ Sugestie de temă pentru acasă

6. Alcătuiește o listă a celor mai bune universități din lume, utilizând IT.
7. Elaborează un eseu argumentat cu titlul: *Valori și virtuți într-o lume a provocărilor.*

Noile politici economice la sfârșitul secolului XX–începutul secolului XXI**

Plan de idei:

1. Globalizarea și liberalizarea comerțului.
2. Investițiile străine directe (ISD).
3. Promovarea inovațiilor și tehnologiilor.
4. Politici de stimulare economică.
5. Politici de dezvoltare durabilă.
6. Politici sociale și de incluziune.

Rezumat: În ultimele decenii, statele lumii au adoptat o varietate de politici economice pentru a răspunde provocărilor și oportunităților contemporane. Iată câteva exemple de tendințe și politici economice relevante:

- 1. Globalizarea și liberalizarea comerțului:** Multe state au adoptat politici care promovează comerțul liber și deschiderea piețelor la nivel global. Acordurile de liber schimb și organizații precum Organizația Mondială a Comerțului (OMC) au fost create pentru a facilita comerțul internațional și a reduce barierele comerciale. Impactul politicilor: scăderea costurilor de import și export stimulează schimburile comerciale și facilitează accesul la noi piețe pentru întreprinderi și consumatori; a fost crescut volumul și diversitatea schimburilor comerciale între țări. Acest lucru a permis o mai mare varietate de bunuri și servicii disponibile pe piață și a contribuit la creșterea economică globală, a fost stimulat și integrarea economică regională.
- 2. Investițiile străine directe (ISD):** Statele își promovează atragerea investițiilor străine directe prin politici care facilitează investițiile străine și oferă stimulente fiscale sau avantaje economice pentru investitori. Aceasta poate include înființarea de zone economice speciale sau acordarea de facilități pentru companiile străine. Politicile de atragere a investițiilor străine directe (ISD) facilitează investițiile din străinătate prin oferirea de facilități fiscale, avantaje economice și crearea de zone economice speciale. Aceste măsuri încurajează investitorii străini să aloce capital și resurse în economiile naționale, stimulând dezvoltarea economică și crearea de locuri de muncă.
- 3. Promovarea inovațiilor și tehnologiilor:** Multe state își concentrează eforturile asupra promovării inovației și dezvoltării tehnologice pentru a-și spori competitivitatea economică. Aceste politici pot include investiții în cercetare și dezvoltare, sprijinirea start-upurilor tehnologice sau crearea centrelor de inovație.
- 4. Politici de stimulare economică:** În fața recesiunilor economice sau a crizelor, statele pot adopta politici de stimulare economică pentru a susține creșterea și redresarea. Aceste politici pot include măsuri de relaxare fiscală, investiții în infrastructură sau programe de sprijin pentru întreprinderi mici și mijlocii.
- 5. Politici de dezvoltare durabilă:** În contextul schimbărilor climatice și al preocupărilor privind mediul, multe state

au adoptat politici de dezvoltare durabilă pentru a aborda aceste provocări și a proteja mediul înconjurător. Iată câteva aspecte-cheie ale politicii de dezvoltare durabilă:

- Reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră și promovarea energiilor regenerabile: cum ar fi energia solară, eoliană, hidroelectrică și geotermală. Reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră mai poate implica adoptarea de tehnologii mai curate și eficiente energetic, promovarea transportului durabil.
- Conservarea resurselor naturale cum ar fi: apa, pădurile, solul și biodiversitatea. Aceasta poate implica adoptarea unor măsuri pentru protejarea și gestionarea sustenabilă a acestor resurse, precum implementarea de politici de gestionare a apei, promovarea agriculturii durabile și protejarea habitatelor naturale.
- Protejarea mediului înconjurător și conservarea ecosistemelor fragile. Aceste politici pot include măsuri pentru reducerea poluării aerului și apei, gestionarea adecvată a deșeurilor și protecția zonelor naturale protejate și a speciilor amenințate.

Politici sociale și de incluziune: Statele pot adopta politici care vizează reducerea inegalităților sociale și economice, promovarea incluziunii sociale și asigurarea accesului echitabil la servicii și oportunități pentru toți cetățenii. Aceste politici pot include programe de asistență socială, politici de sănătate publică și educaționale.

Este important de menționat că politica economică poate varia considerabil de la un stat la altul și poate fi influențată de diferite contexte politice, sociale și culturale.

- Numește politici despre care ai aflat din surse mass-media din Republica Moldova.
- Ce politici au aplicat guvernele Republicii Moldova?
- Ai observat anumite politici aplicate la nivel local?

Bibliografie:

- Economie mondială și integrare europeană.* Manual. Coordonatori: Boris Chistruga, Natalia Lobanov. Chișinău, 2016
- Heintz J. *Globalization, economic policy and employment: Poverty and gender implications* Geneva, International Labour Office, 2006. (E-book)
- Ion Ignat. *Economie mondială.* Iași: Editura Sedcom Libris, 2006.

Politici sociale și consumul de masă. Ocupații și statute profesionale în secolele XX–XXI

Plan de idei:

1. Politicile sociale.
2. Promovarea unui consum responsabil.
3. Reglementările prin taxe.
4. Protecția drepturilor consumatorului.
5. Ocupații și statute profesionale.
6. Politici sociale și consumul de masă.

Politica socială și consumul de masă sunt două aspecte interconectate care pot influența dezvoltarea durabilă și bunăstarea societății. Politicile sociale se referă la măsurile și acțiunile guvernamentale luate pentru a aborda problemele sociale și pentru a promova bunăstarea cetățenilor.

Politica socială poate influența consumul de masă prin următoarele modalități:

1. **Politicile sociale abordează protejarea categoriilor sociale dezavantajate:** copii orfani, bolnavi, bătrâni, persoane cu dizabilități. Politicile pot conține anumite facilități, ajutoare materiale, pensii sociale care contribuie la bunăstarea persoanelor.
2. **Promovarea unui consum responsabil:** Politicile sociale pot promova un consum responsabil prin educare și conștientizare. Acestea pot încuraja consumatorii să aleagă produse și servicii mai durabile, să reducă deșeurile, să recicleze și să sprijine practicile de producție sustenabile.
3. **Reglementări și taxe:** Guvernele pot adopta politici și reglementări care influențează comportamentul consumatorilor. De exemplu, impunerea de taxe suplimentare pentru produsele cu un impact mare asupra mediului poate descuraja consumul excesiv sau nechibzuit al acestora.
4. **Protecția drepturilor consumatorilor:** Politici privind protecția drepturilor consumatorilor pentru a se asigura că aceștia sunt protejați împotriva practicilor comerciale neloiale sau frauduloase. Acestea pot implica reglementări privind siguranța produselor, dreptul la informație și protecția împotriva publicității înșelătoare.

Prin abordarea politicii sociale și a consumului de masă în mod integrat, guvernele pot promova un consum mai sustenabil și responsabil, care să protejeze mediul și să asigure bunăstarea socială. Este important să se promoveze colaborarea între guverne, sectorul privat și societatea civilă pentru a dezvolta politici sociale și de consum eficiente și pentru a încuraja un comportament responsabil și durabil din partea consumatorilor. Prin adoptarea unor politici sociale și de consum bine concepute, putem construi o societate mai echitabilă, mai sustenabilă și mai prosperă.

- Argumentează necesitatea unor politici sociale corecte în fiecare societate.

● În secolele XX–XXI au existat și continuă să existe o varietate de ocupații și statute profesionale care reflectă evoluția societății și schimbările aduse de progresul tehnologic și dezvoltarea economică. Iată câteva exemple de ocupații și statute profesionale:

1. **Lucrători manuali și mecanici:** În secolul XX o mare parte a forței de muncă era ocupată în industrii și fabrici, desfășurând munci manuale și mecanice. Aceasta includea meserii precum lucrători în construcții, mecanici auto, sudori, croitori și mulți alții. Cu toate acestea, odată cu avansul tehnologic și automatizarea, numărul acestor ocupații a scăzut în secolul XXI.
2. **Profesii în domeniul sănătății:** În secolele XX–XXI profesii precum medici, asistente medicale, farmaciști și terapeuți fizici au devenit tot mai importante în asigurarea îngrijirii sănătății populației.
3. **Profesii în domeniul tehnologiei și informaticii:** Odată cu avansul tehnologic și digitalizarea, profesii precum ingineri software, analiști de date, experți în securitate cibernetică și dezvoltatori web au devenit tot mai solicitate.
4. **Profesii în domeniul serviciilor și relațiilor cu clienții:** Ocupații precum manageri de vânzări, reprezentanți de servicii clienți, specialiști în marketing și manageri de evenimente sunt esențiale în sectorul serviciilor și în industria de divertisment.
5. **Profesii în domeniul artistic și creativ:** Artiștii, scriitorii, designerii, actorii, muzicienii și alți profesioniști creativi joacă un rol important în industria de divertisment, media și arte. Aceștia contribuie la dezvoltarea și exprimarea individualității și talentului artistic.
6. **Profesii în domeniul educației și cercetării:** Profesorii, cercetătorii, bibliotecarii și educatorii joacă un rol crucial în transmiterea cunoștințelor și dezvoltarea competențelor într-o varietate de domenii. Aceștia contribuie la dezvoltarea și progresul societății prin educarea și pregătirea noilor generații.

Acestea sunt doar câteva exemple de ocupații și statute profesionale relevante în secolele XX–XXI. Este important de menționat că această listă nu este exhaustivă și că există o multitudine de alte ocupații și statute profesionale care reflectă diversitatea și complexitatea societății contemporane.

- Observă unele transformări în ce privește ocupațiile și statutele profesionale în secolul XXI în comparație cu secolul XX.

Bibliografie:

Cristina Ștefan. *Politici sectoriale, Politici sociale*. Note de curs. București, 2009.

Florin Lazarescu. *Introducere în politici sociale comparate. Analiza sistemelor de asistență socială*. Iași: Editura Polirom, 2010.

Ocupații și statute profesionale în Republica Moldova

Plan de idei:

1. Piața muncii din Republica Moldova și ofertele educaționale ale instituțiilor de învățământ.
2. Profesiile și ocupațiile pe domenii.
3. Argumentarea pregătirii specialiștilor calificați.
4. Transformări în lista profesiilor în legătură cu procesele de dezvoltare economică și de integrare.

Târg de cariere

Pensiunile agroturistice, sectorul serviciilor care a cunoscut o creștere semnificativă în ultimii ani în Republica Moldova.

Rezumat: În Republica Moldova există o varietate de ocupații și statute profesionale, care reflectă structura economică și societatea moldovenească. Instituțiile de învățământ profesional-tehnic, superior oferă o gamă largă de specialități care acoperă solicitările pieței muncii. Iată câteva exemple de ocupații și statute profesionale relevante în Republica Moldova pe domenii:

1. **În domeniul agriculturii:** Agricultură este un sector important al economiei Republicii Moldova, iar îndeletnicirile legate de agricultură ocupă o parte semnificativă din forța de muncă. Acestea includ agronomi, fermieri, lucrători agricoli, horticultori și zootehniști, viticultori ș.a.
2. **Industrie:** Republica Moldova are o industrie diversificată, care cuprinde domenii precum prelucrarea alimentelor, industria ușoară, producția de mobilă, construcții, mașini și echipamente, electronice și IT. Aceasta implică ocupații precum ingineri, tehnicieni, muncitori în fabrici și lucrători în construcții.
3. **Servicii:** Sectorul serviciilor a cunoscut o creștere semnificativă în Republica Moldova. Acesta include ocupații precum angajați în domeniul turismului, hotelurilor și restaurantelor, lucrători în domeniul comerțului, asistenți medicali, profesii în domeniul juridic și contabil, profesii în domeniul educației și multe altele.
4. **Profesii în domeniul sănătății:** Profesiile în domeniul sănătății sunt esențiale în asigurarea îngrijirii medicale și a bunăstării populației. Acestea includ medici, asistente medicale, farmaciști, terapeuți fizici și alte profesii din domeniul sănătății.
5. **Profesii în domeniul educației și cercetării:** Educația joacă un rol crucial în dezvoltarea societății moldovenești. Profesii precum profesori, educatori, bibliotecari sunt im-

- plicate în procesul de educație și formare a noilor generații. În domeniul cercetării – cercetători, tehnicieni, laboranți.
6. **Profesii în domeniul administrativ și guvernamental:** Acestea includ ocupații în administrația publică, guvernare locală, servicii publice, diplomatice și în alte instituții guvernamentale. Aceste profesii sunt responsabile de gestionarea și implementarea politicilor și legilor în Republica Moldova.
  7. **Domeniul IT** cunoaște în ultimele decenii în Republica Moldova o dezvoltare ascendentă. Pe piața muncii din Republica Moldova sunt solicitate numeroase profesii din domeniul IT. Printre acestea se numără ingineri-programatori, web-developeri și tehnicieni, responsabili de mentenanță și suportul tehnic al echipamentelor și sistemelor IT. În plus, există și alte profesii din domeniul IT, acestea includ specialiști în securitate cibernetică, analiști de date, experți în rețele și infrastructură IT, designeri de interfețe, specialiști în inteligență artificială și machine learning și mulți alții. Astfel, domeniul IT oferă oportunități semnificative de carieră și dezvoltare profesională în Republica Moldova, contribuind la modernizarea și digitalizarea societății moldovenești, precum și la integrarea în economia globală a informației și tehnologiei.
- Acestea sunt doar câteva exemple de ocupații și statute profesionale din Republica Moldova. Este important de menționat că aceasta nu este o listă exhaustivă și că există multe alte ocupații și statute profesionale care contribuie la dezvoltarea și progresul societății.

- Identifică profesiile cele mai răspândite în economia Republicii Moldova.
- Argumentează necesitatea unei diversități a specialităților pentru economia națională.

Problemele globale: Securitatea alimentară. Separatismul. Inteligența artificială

Plan de idei:

1. Securitatea alimentară – una dintre cele mai grave probleme ale lumii contemporane.
2. Globalizare versus separatism politic. Consecințele separatismului.
3. Inteligența artificială: cum funcționează, de ce contează și ce putem face?

Rezumat: Securitatea alimentară se referă la capacitatea unei populații de a avea acces constant la suficiente alimente, sigure și nutritive, într-un mod care să le permită să ducă o viață sănătoasă și activă. Insecuritatea alimentară la nivel global este provocată de: *creșterea demografică rapidă*, care pune presiune asupra sistemelor de producție alimentară pentru a satisface nevoile unei populații în continuă creștere; *schimbările climatice*, cum ar fi secetele și inundațiile, ce afectează producția agricolă și duc la scăderea disponibilității alimentelor; *inegalitatea socială și economică*: mulți oameni din regiuni sărace sau marginalizate nu au acces la alimente suficiente sau nu își pot permite să le cumpere; *riscul bolilor animalelor și al bolilor vegetale*: epidemiile la animalele de fermă sau infestările cu dăunători agricoli pot distruge culturile și pot afecta producția agricolă, reducând disponibilitatea alimentelor.

Pentru a asigura securitatea alimentară la nivel global, este necesară o abordare integrată și colaborativă. Guvernele, organizațiile internaționale, sectorul privat și societatea civilă trebuie să lucreze împreună pentru a dezvolta politici și programe care să promoveze sustenabilitatea și echitatea în producția și distribuția alimentelor.

Separatismul este orice faptă ilicită, îndreptată spre violarea integrității teritoriale a unui stat, inclusiv separarea unei părți a teritoriului acestuia, sau dezintegrarea statului, produsă pe cale violentă, sau planificarea și desfășurarea unei astfel de acțiuni, complicitatea pentru a înfăptui instigarea comiterii unei asemenea fapte, precum și urmărirea penală conform prevederilor legislației penale pe astfel de cazuri. Republica Moldova se confruntă cu această problemă, pe teritoriul statului fiind constituită o republică ilegală – rmn.

Inteligența Artificială (IA) este o tehnologie, un „sistem capabil să perceapă mediul său și să ia măsuri pentru a maximiza șansa de a-și atinge cu succes obiectivele, capacitatea acestui sistem de a interpreta și analiza datele în așa fel încât să învețe și să se adapteze pe măsură ce merge”. Există următoarele tipuri: *IA bazată pe software*: asistenți virtuali, programe informatice de analiză a imaginilor, motoare de căutare și sisteme de recunoaștere vocală și facială; *IA încorporată*: roboți, automobile, drone și dispozitive *IoT (Internet of Things)* echipate cu capacități IA integrate, permițându-le să interacționeze cu mediul înconjurător și să efectueze sarcini complexe.

Impactul pozitiv al IA: soluționează probleme complexe și analizează cantități masive de date, oferind soluții dificil de obținut prin metode tradiționale; automatizează procese și sarcini repetitive, crescând eficiența și productivitatea;

îmbunătățește viața cotidiană prin aplicații precum asistenți virtuali, dispozitive inteligente și sisteme de recomandare personalizate; avansează cercetarea și știința prin analiza datelor și identificarea de modele și tendințe relevante; stimulează inovația și dezvoltarea tehnologică, deschizând noi oportunități de afaceri și contribuind la creșterea economică. Totuși, trebuie să abordăm aspectele etice și de securitate asociate cu IA, asigurându-ne că este dezvoltată și utilizată responsabil, având în vedere confidențialitatea, drepturile omului și impactul social.

Viziuni istoriografice

„Separatismul are urmări negative atât pentru statul afectat de secesiune, cât și pentru regiunea în care el se află. *Consecințe interne*: a) producerea de disfuncționalități majore în toate instituțiile statului, prin nevoia de a restructura unitățile administrative, de a le grupa într-o nouă structură națională și de a le face să răspundă optim cerințelor cetățenilor; b) consecințe sociale; c) consecințe politice. *Pe plan extern*: creșterea semnificativă a numărului statelor comunității internaționale. În toate cazurile, separatismul politic produce un climat de insecuritate, atât pe plan intern, cât și extern. În teritoriul cuprins de mișcările separatiste securitatea umană este cea dintâi afectată, mai ales dacă se apelează la mijloace violente pentru atingerea scopului propus. În același timp, securitatea națională a statelor din zonă este pusă la încercare atât prin însăși existența unor conflicte nesoluționate, cât și prin posibilitatea reizbucnirii, oricând, a conflictului armat între părțile beligerante și atragerea altor state de una sau alta dintre tabere.” (Petru Duțu. *Globalizare versus separatism politic*. Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010, p. 82–90)

- Estimează impactul separatismului pentru statul în care se produce.
- Demonstrează impactul negativ al separatismului la nivel internațional.

Bibliografie:

- Bari, Ioan. *Globalizarea economiei*. București: Editura Economică, 2005.
- Brown, Lester R. (coord.). *Probleme globale ale omenirii. Starea lumii 1996*. București: Editura Tehnică, 1996.
- Duțu, Petru. *Globalizare versus separatism politic*. București: Editura UNA „Carol I”, 2010.
- Roberts, Paul. *Sfârșitul hranei. Pericolul înfometării în era supermarketurilor*. Chișinău: Editura Litera Internațional, 2001.

I. Cunoaște și înțelege!

- Studiază sursele A și B și realizează sarcinile propuse.

Sursa A. „[...] în plină eră a microelectronicii foametea face ravagii în lume. Foametea a redevenit o realitate pentru milioane de persoane din Sahelul african. [...] Cu toate efectele dramatice ale secetei din 1973–1974, totul se petrece ca și cum nu a fost conceput niciun plan mondial pentru evitarea unei noi catastrofe. Zece ani mai târziu, în Etiopia, un milion de persoane sunt amenințate să moară de foame. Sunt regiuni amenințate de foame în statele Africii subsahariene. De asemenea, se moare de foame în nord-estul Braziliei și în Bangladesh. În timp ce Nordul obține producții record, Sudul suferă de malnutriție cronică. Subalimentare, malnutriție, carențe medicale, aceasta este regula țărilor Lumii a Treia, la sfârșitul secolului XX, în timp ce regiuni dezvoltate sunt încă puține. [...] Statele, organizațiile internaționale și organismele neguvernamentale fac eforturi importante în încercarea de a atenua suferințele a aproape o sută cincizeci de milioane de persoane. Dar, când se crede că răul cel mai mare a fost stârpt, acesta se manifestă iar cu putere.”

Le Monde, 14 noiembrie 1984

Sursa B. „Întrucât terorismul este un pericol de necontestat, care cuprinde toate laturile vieții sociale, este imperios necesar ca forțele abilitate din toate structurile unui stat democratic să își concentreze atenția și efortul pentru a diminua, stopa și lichida acest flagel. Pericolul social pe care îl reprezintă acesta subminează însăși ființa statului și a instituțiilor sale democratice, motiv pentru care numai prin acțiuni comune, unitare, bine organizate și coordonate poate fi stăvilat acest flagel, a cărei existență destabilizează state și națiuni.”

Andreea Stanila Simion. *Terorismul – o problemă globală*

1. Numește o problemă globală menționată în sursa A și enumeră zonele unde se manifestă.
2. Identifică cauzele problemei menționate.
3. Exprimă-ți atitudinea față de suferințele populației în zonele afectate.
4. Estimează gravitatea pericolului problemei globale menționate în sursa B.
5. Identifică soluții pentru combaterea terorismului.

II. Aplică și analizează!

- Studiază imaginile și realizează sarcinile propuse.

Junglă arsă pentru agricultură în sudul Mexicului

O școală africană

1. Numește două consecințe ale defrișărilor de pădure.
2. Exprimă-ți opinia referitoare la eficiența educației în această școală.
3. Argumentează că educația ar putea contribui la rezolvarea multiplelor probleme ale societății.

- Utilizează cunoștințele și competențele obținute.

Explică relația cauză–efect dintre rezolvarea problemelor globale și evoluția societății.

III. Integrează competențe!

- Utilizează cunoștințele anterioare pentru a redacta, într-o pagină, un eseu pe tema: *Educație de calitate înseamnă o societate dezvoltată.*

Rolul femeii în istorie

Dalia Grybauskaitė,
președinte al Lituaniei (2009–2019)

Roberta Metsola, președintele Parla-
mentului European din ianuarie 2022

Proiectul „Rolul femeii în istoria contemporană 1914–prezent” este important pentru a oferi o imagine cuprinzătoare și interesantă a contribuției femeilor în diferite domenii și pentru a aduce în prim-plan personalități notabile.

Scopurile activității:

- educarea tinerei generații în spiritul egalității de drepturi indiferent de gen;
- valorizarea contribuției femeilor în dezvoltarea comunității.

Algoritmul desfășurării activității:

Etapa 1. Identificarea personalităților relevante: Cercetează și identifică femeii care au avut un rol important în istoria universală sau națională în Epoca Contemporană. Poți să te concentrezi pe personalități precum Marie Curie (pentru contribuția sa în domeniul științei), Rosa Parks (pentru activismul său în mișcarea pentru drepturile civile), Indira Gandhi (în calitate de prim-ministru al Indiei), Virginia Woolf (pentru scrierile sale literare), Simone de Beauvoir (pentru contribuția sa la feminism), Cella Delavrancea (pentru activitatea sa în cultura românească) și multe alte exemple.

Etapa 2. Documentarea cu privire la viața și activitatea personalității selectate: Cercetează cărți, articole, enciclopedii și resurse online pentru a obține informații detaliate despre personalitatea selectată. Poți să explorezi lucrări scrise de aceste femei și lucrări despre ele (interviuri, documente istorice și alte surse primare, articole etc.). Dacă este posibil, încearcă să obții informații de la persoane care au cunoscut-o pe personalitate sau chiar să realizezi un interviu cu aceasta, în cazul când este în viață. Aceste surse vor adăuga autenticitate și profunzime cercetării tale.

Etapa 3. Sistematizarea și elaborarea proiectului: În funcție de produsul final pe care dorești să-l realizezi (referat, prezentare, discurs, articol științific etc.), structurează pro-

iectul pe compartimente care să reflecte diferite aspecte ale vieții, activității și ale aportului personalității. Poți să împarți proiectul în secțiuni, precum *copilăria și educația, contribuția în domeniul lor de activitate, impactul asupra societății, moștenirea și influența lor asupra generațiilor viitoare*. Asigură-te că proiectul tău este coerent și bine organizat.

Etapa 4. Redactarea și consultarea produsului: Începe să redactezi proiectul, asigurându-te că informațiile sunt prezentate într-un mod clar și organizat. Revizuieste și editează lucrarea pentru a asigura acuratețea și claritatea informațiilor. Dacă este posibil, cere *feedback*-ul de la colegi sau profesori pentru a îmbunătăți proiectul.

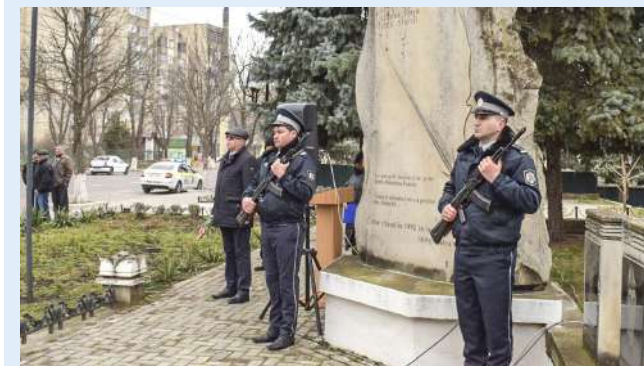
Etapa 5. Prezentarea produsului: Prezintă proiectul tău în cadrul lecției de istorie sau al unui eveniment special organizat. Asigură-te că ai pregătit o prezentare coerentă și captivantă, care să evidențieze contribuția femeii în istoria contemporană. Poți să utilizezi suport vizual, cum ar fi diapozitive PowerPoint sau materiale multimedia, pentru a sprijini prezentarea ta.

Produs realizat:

- ✓ Portretul personalității istorice (în formă de referat, prezentare, discurs, articol științific etc.).

Mărturiile participanților la Războiul pentru Apărarea Integrității Teritoriale și Independenței Republicii Moldova din localitatea mea

Monument din orașul Soroca în memoria eroilor căzuți în Războiul de pe Nistru

Învățarea în bază de proiect propusă este o inițiativă valoroasă pentru documentarea și păstrarea amintirilor și experiențelor importante ale participanților la Războiul pentru Apărarea Integrității Teritoriale și Independenței Republicii Moldova.

Scopurile activității:

- educarea viitoarelor generații în baza cunoștințelor despre importanța și impactul Războiului pentru Apărarea Integrității Teritoriale și Independenței Republicii Moldova, în vederea formării unui cetățean responsabil și activ, cu dragoste de țară și neam;
- onorarea participanților la război;
- conservarea și transmiterea istoriei locale.

Algoritmul activității:

Etapa 1. Identificarea participanților: Identificați veterani, martori oculari și alte persoane din localitatea dvs. implicate în Războiul pentru Apărarea Integrității Teritoriale și Independenței Republicii Moldova. Aceștia pot fi militari, civili sau voluntari care au participat la acest eveniment tragic. Puteți colabora cu instituțiile administrative locale, organizațiile locale, instituțiile de învățământ sau grupurile comunitare pentru a identifica aceste persoane.

Etapa 2. Documentarea mărturiilor: Organizați întâlniri individuale sau în grup cu participanții pentru a înregistra mărturiile lor. Puteți utiliza echipamente de înregistrare audio și video sau puteți opta pentru interviuri scrise. Rugați participanții să vă ofere fotografii sau alte documente, obiecte personale pe care le dețin, pe care să le puteți scana sau fotografia. Asigurați-vă că aveți permisiunea participanților de a înregistra și de a utiliza conținutul înregistrărilor, fotografiile și alte documente în activitatea dvs.

Etapa 3. Transcrierea și catalogarea mărturiilor: După ce ați înregistrat mărturiile, transcrieți-le și catalogați-le, pentru a le face mai accesibile și ușor de căutat. Puteți utiliza software specializat sau puteți alege să colaborați cu persoane care să vă

ajute în acest proces. Asigurați-vă că păstrați documentele și înregistrările într-un loc sigur și că le faceți disponibile pentru viitoarele generații.

Etapa 4. Implicarea comunității: Implicați comunitatea în activitatea dvs. Invitați oamenii să participe, să contribuie cu propriile lor istorii sau să ofere sprijin în organizarea evenimentului. Acest lucru poate crea un sentiment de unitate și poate ajuta la conservarea și transmiterea istoriei locale.

Etapa 5. Realizarea unei expoziții sau organizarea unui eveniment: Organizați o expoziție sau un eveniment în comunitatea dvs. pentru a prezenta mărturiile și pentru a aduce în prim-plan importanța Războiului pentru Apărarea Integrității Teritoriale și Independenței Republicii Moldova din localitatea dvs. Puteți utiliza fotografii, înregistrări audio și video, obiecte personale și alte materiale relevante pentru a ilustra prezentarea.

Etapa 6. Documentarea și diseminarea rezultatelor: Asigurați-vă că documentați și diseminați rezultatele activității dvs. Puteți crea publicații, site-uri web, materiale video sau alte forme de comunicare pentru a împărtăși mărturiile și pentru a păstra memoria evenimentului.

Pentru a completa proiectul, se mai pot realiza următoarele activități:

- 1. Identificarea monumentelor ridicate în memoria eroilor căzuți** în Războiul pentru Apărarea Integrității Teritoriale și Independenței Republicii Moldova din localitatea participanților/din raion/din republică. Acest pas implică o cercetare locală, pentru a identifica și înțelege semnificația monumentelor dedicate acestor eroi pentru memoria istorică.
- 2. Prezentarea produsului în perechi.** Important este ca prezentarea să reflecte înțelegerea și cercetarea realizată de către participanți.

Produsul final poate fi realizat într-o varietate de forme, în funcție de preferințele și abilitățile participanților: prezentare orală,

discurs, interviu, prezentare a unei cărți, prezentare PPT, prezentare video etc.

Produs realizat:

- ✓ poster tematic;
- ✓ interviuri cu participanții la război sau martorii oculari;
- ✓ articol sau studii despre participarea membrilor comunității la război;
- ✓ eseu fotografic despre participanți sau despre monumentele ridicate în cinstea eroilor căzuți etc;
- ✓ expoziție virtuală, harta mobilă.

Diaspora și rolul ei

Diaspora reprezintă un grup etnic aflat în afara granițelor țării de origine. Astfel, cetățenii țării noastre care s-au stabilit cu traiul temporar sau permanent peste hotare constituie diaspora Republicii Moldova.

Migrația are un rol-cheie în dezvoltarea durabilă a țărilor de origine, de tranzit și de destinație, atât la nivel național, cât și la nivel local. Migrația contribuie la construirea de conexiuni, la transformarea comunităților. Axarea pe interacțiunea dintre persoanele emigrate și comunitatea de origine a persoanei este un element central în eforturile mai ample de consolidare a dezvoltării locale. Reprezentanții diasporei au un rol favorizant de agenți de dezvoltare și purtători de capital social în beneficiul comunităților lor de origine.

Scopurile activității:

- educarea tinerei generații referitor la importanța menținerii legăturii cu comunitatea de origine și sprijinul acordat comunității în vederea formării unui cetățean responsabil și activ;
- stabilirea relației dintre acțiunea umană și valorile unei societăți democratice.

Abordarea celor cinci piloni ai PNUD (Programul Națiunilor Unite Pentru Dezvoltare)

Republica Moldova înregistrează niveluri ridicate de emigrare, cu impact semnificativ observat la nivel local și național. Deși emigrarea pe scară mai largă în Moldova a început să aibă loc abia la începutul anilor 2000, dorința membrilor diasporei moldovenești de a sprijini și investi în țara lor de origine a fost constant ridicată. [...] În 2015, PNUD Moldova a început să dezvolte o abordare a cinci piloni pentru ca emigrarea să funcționeze pentru dezvoltarea locală. [...] Scopul a fost să conecteze emigranții moldoveni cu localitățile lor natale din Moldova și să îi implice în mod semnificativ în toate etapele dezvoltării locale, transformând emigrarea într-o oportunitate

pentru comunitățile locale și integrând considerațiile pentru implicarea diasporei în agenda de dezvoltare locală. Proiectul MiDL s-a bazat pe cinci piloni pentru dezvoltarea locală durabilă a relației cu migrații:

- PILONUL I: Integrarea emigrării la nivel instituțional;
- PILONUL II: Integrarea emigrării în elaborarea politicilor locale;
- PILONUL III: Conturarea implicării diasporei prin crearea asociațiilor de băștinași;
- PILONUL IV: Sprijinirea intervențiilor semnificative ale diasporei prin proiecte locale comune;
- PILONUL V: Replicarea și asigurarea durabilității modelului.

Sursa: Implicarea diasporei în dezvoltarea locală: Ghid operațional bazat pe experiența Republicii Moldova

Algoritmul desfășurării activității:

Etapa 1. Lansarea proiectului.

- Prezentarea conceptului de diasporă și importanța sa.
- Analiza caracteristicilor și necesităților comunității locale din care faci parte.

Etapa 2. Cercetare și analiză.

- Identificarea grupurilor din diasporă originare din comunitatea locală.
- Examinarea istoriei, culturii și contribuțiilor acestor grupuri din diasporă.

Etapa 3. Colaborarea cu membrii diasporei și comunitatea locală.

- Stabilirea de contacte cu membrii diasporei și ai comunității locale care interacționează și colaborează.
- Realizarea interviurilor cu membrii diasporei (prin forum online) și ai comunității referitor la colaborare, comunicarea și implementarea proiectelor/acțiunilor de dezvoltare a comunității.
- Identificarea oportunităților de colaborare între diasporă și comunitatea locală pentru a promova dezvoltarea sustenabilă.

Etapa 4. Analiza și prezentarea rezultatelor.

- Analizarea datelor obținute în urma cercetării și colaborării.
- Evaluarea impactului pozitiv al diasporei asupra comunității locale.
- Sintetizarea concluziilor și identificarea recomandărilor pentru dezvoltarea comunității locale.

Etapa 5. Realizarea produsului: Prezentarea rezultatelor proiectului. Expedierea raportului sau a informațiilor cu rezultatele proiectului către membrii comunității și autorităților publice locale.

Este important de adaptat acest plan de învățare bazat pe proiect la resursele și timpul disponibil, precum și la interesele și nevoile participanților implicați în proiect.

Produs realizat:

- ✓ raport, prezentare, expoziție etc.

Impactul Războiului Sovieto-Afgan asupra participanților din RSS Moldovenească

Motto: „A fost război. Ecoul lui și-acum mai este viu...” (Grigore Vieru)

Tabel. Date statistice despre participanții la Războiul Sovieto-Afgan, originari din RSS Moldovenească (noiembrie 2001):

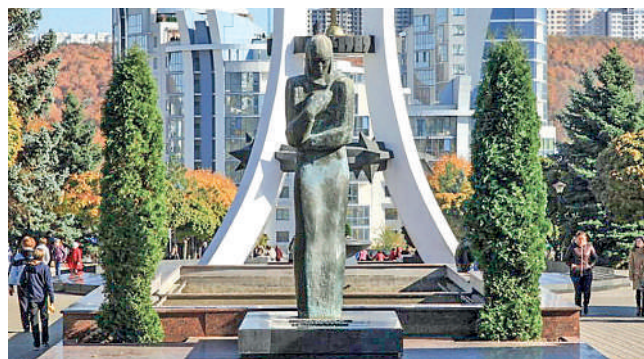
Nr. d/o	Centre militare	Total	Total invalizi	Grupa de invaliditate		
				Gr. 1	Gr. 2	Gr. 3
1.	Mun. Chișinău	2 708	41	2	34	5
2.	Jud. Chișinău	656	22	2	14	6
3.	Jud. Bălți	1 228	25	1	16	8
4.	Jud. Edineț	437	6	1	5	-
5.	Jud. Cahul	532	8	-	6	2
6.	Jud. Lăpușna	562	11	3	8	-
7.	Jud. Orhei	800	21	-	12	9
8.	Jud. Soroca	770	6	-	3	3
9.	Jud. Ungheni	544	6	-	6	-
10.	Jud. Tighina	389	6	-	4	2
11.	UTAG	428	8	1	3	4
Total		9 054	160	10	111	39

Sursa: Ion Xenofontov, *Războiul din Afganistan (1979-1989)*, Iași: Editura Lumen, 2010, p. 469

În Războiul din Afganistan, început în 1979, au participat 12 500 de ostași din RSSM. Dintre ei: 304 și-au pierdut viața, 4 sunt dispăruți, iar 700 au rămas invalizi. Pentru participanții din RSSM, Războiul din Afganistan a marcat o detașare de societatea sovietică și o interacțiune, în premieră, cu o altă civilizație, considerent ce i-a plasat, după revenirea în URSS, drept o categorie aparte în comunitate. Reintegrarea familială și socială a foștilor combatanți moldoveni la imixtiunea militară din Afganistan a fost și continuă a fi marcată de *sindromul afgan*, o traumă psihosomatică instituită de agentul alertant – războiul, care a generat un impact afectiv major pe termen lung, o criză de identitate a participanților. Socializarea a fost obstrucționată de diverse diferențe cu comunitatea, manifestate la nivel conceptual, iar actualmente veteranii „afgani” sunt plasați într-o perioadă a deschiderii către societate, considerent susținut de o distanțare temporară față de evenimentul traumatizant.

Scurile activității:

- ✓ educarea viitoarelor generații în vederea înțelegerii consecințelor negative ale unui război;
- ✓ formarea atitudinii de responsabilitate.

Complexul Memorial „Feciorilor patriei – memorie veșnică”, dedicat memoriei eroilor din Republica Moldova căzuți în Războiul Sovieto-Afgan

Algoritmul activității în bază de proiect

Etapa 1: Investigarea contextului și efectelor Războiului Sovieto-Afgan.

- ✓ Identificarea perioadei și duratei războiului (1979–1989).
- ✓ Precizarea impactului economic și politic asupra URSS-ului.
- ✓ Analiza pierderilor umane și materiale în Războiul Sovieto-Afgan.
- ✓ Identificarea consecințelor economice și sociale asupra URSS-ului și, în special, asupra RSSM.

Etapa 2: Rolul combatanților din RSS Moldovenească în Războiul Sovieto-Afgan.

- ✓ Investigarea numărului de combatanți din RSSM implicați în război și a pierderilor suferite.
- ✓ Identificarea consecințelor psihologice și sociale asupra combatanților după întoarcerea în URSS și în comunitatea locală.
- ✓ Realizarea interviurilor cu participanți la război.

Etapa 3: Integrarea combatanților și interacțiunea cu societatea.

- ✓ Investigarea relației veteranilor cu societatea post-conflict și identificarea dificultăților integrării.
- ✓ Identificarea situațiilor tensionate și a disensiunilor dintre veteranii „afgani” și comunitatea.

Etapa 4: Evaluarea impactului pe termen lung și procesul de reintegrare.

- ✓ Investigarea impactului psihologic asupra veteranilor și a crizei de identitate post-război.
- ✓ Analiza procesului de deschidere și distanțare a veteranilor „afgani” față de experiența-traumă a conflictului.

Produs realizat:

- ✓ interviuri cu participanții la război sau martorii oculari;
- ✓ articol sau studii despre participarea membrilor comunității în război;
- ✓ eseu fotografic despre participanți;
- ✓ studiu statistic.